

TMMOB
Ziraat
Mühendisleri
Odası

küreselleşme ve Türkiye tarımı

**tarım
haftası**

sempozyum

7 - 8 Ocak 2002

İÇİNDEKİLER

AÇILIŞ OTURUMU

KONUŞMACILAR:

PROF. DR. GÜROL ERGİN	1
TMMOB ZMO BAŞKANI	
KAYA GÜVENÇ	4
TMMOB BAŞKANI	
PROF. DR. HÜSNÜ YUSUF GÖKALP	7
TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANI	

PLAKET TÖRENİ:.....16

Tarım Sektörüne Katkıda Bulunan Yazılı ve Görsel Basın Emekçileri	16
Meslekte 50. Yılıni Dolduran Meslektaşlarımız	17
2001 Yılı ZMO Bilim, Hizmet ve Teşvik Ödülü Sahipleri	18

BİRİNCİ OTURUM

TÜRKİYE TARIM EKONOMİSİNİN CUMHURİYET BOYUNCA GELİŞİMİ.....24

BAŞKAN :

PROF. DR. YETKİN GÜNGÖR.....	24
A.Ü.Z.F. DEKANI	

PROF. DR. BİLSAY KURUÇ	25
"1923 – 1946 Dönemi"	
TEVFİK ÇAVDAR	34
"1946 – 1980 Dönemi"	
PROF. DR. TAYFUN ÖZKAYA	39
"1980 – 2002 Dönemi"	

İKİNCİ OTURUM
İSTİKRAR PROGRAMLARI VE TÜRKİYE61

BAŞKAN :
PROF. DR. GÜLCAN ERAKTAN61
A.Ü.Z.F.

- PROF. DR. CEM SOMEL / ODTÜ Öğretim Üyesi63**
YRD. DOÇ. DR. AZİZ KONUKMAN / Gazi Üniv. Öğretim Üyesi
"Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı"
- DOÇ. DR. BİRGÜL AYMAN GÜLER / TODAİE Öğretim Üyesi66**
"Dünya Bankası Proje Anlaşmaları"

ÜÇÜNCÜ OTURUM
KÜRESELLEŞME SÜRECİNİN ALT SEKTÖREL ETKİLERİ71

BAŞKAN :
HÜSEYİN KARAKOÇ71
Türk – İş Genel Sekreteri / Tek Gıda İş Genel Başkanı

- BAKİ REMZİ SUIÇMEZ / ZMO Yönetim Kurulu Üyesi74**
"Tarım Alanındaki Özelleştirmeler"
- PROF. DR. GÜLCAN ERAKTAN / A.Ü.Z.F.121**
"Destekleme Sisteminde Değişim"
- ANIL İSMET TORTOPOĞLU / Ziraat Yüksek Mühendisi128**
"Şeker Sektöründe Değişim"
- ALAETTİN HACİMÜZZİN / ZMO İzmir Şube Başkanı152**
"Tütün Sektöründe Değişim"
- PROF. DR. OĞUZ OYAN / A.Ü.S.B.F.156**
"Kooperatifçilik Sektöründe Değişim"

SİYASİ PARTİ GENEL BAŞKANI KONUŞMASI

DENİZ BAYKAL161
CHP GENEL BAŞKANI

DÖRDÜNCÜ OTURUM
KÜRESEL SÜRECİN YÜRÜTÜCÜLERİNİN SİYASA DEĞİŞİM DİNAMİKLERİ ...175

BAŞKAN :

PROF. DR. ZIYA GÖKALP MÜLAYİM175
1973 – '79 Dönemi CHP Senatörü

PROF. DR. AHMET ŞAHİNÖZ / H.Ü.177
"Dünya Ticaret Örgütü'nün Dönüşümü"

DOÇ. DR. CEMİL ERTUĞRUL / ZMO Yönetim Kurulu Üyesi190
"AB'nin Dönüşümü ve Gümrük Birliği"

PROF. DR. SİNAN SÖNMEZ / A.Ü.S.B.F.209
"IMF'nin ve Dünya Bankası'nın Dönüşümü"

DR. AHMET HAŞİM KÖSE / A.Ü.S.B.F.214
DR. AHMET ÖNCÜ / SABANCI Üniv.
"Küreselleşme, Kriz ve Ulus Devlet'in Rolü"

BEŞİNCİ OTURUM

KÜRESELLEŞME SÜRECİNİN TARIMSAL YAPILAR ÜZERİNE ETKİLERİ...224

BAŞKAN :

ENVER ÖKTEM224

DİSK Genel Başkan Yardımcısı

PROF. DR. NURETTİN YILDIRAK / A.Ü.Z.F.224
YRD. DOÇ. DR. BÜLENT GÜLÇUBUK / A.Ü.Z.F.

"Küreselleşme Sürecinin Emek Piyasaları Üzerine Etkileri"

CEVDET KOCAMAN / KÖY – KOOP GENEL Başkanı235
"Küreselleşme Sürecinin Tarım Örgütlülüğü Üzerine Etkileri"

GÜRCAN KAÇAN / Bilkent Üniv.240
"Küreselleşme Sürecinde Tarımda Aydın Rolü ve Aktif Katılım"

GÖKHAN GÜNAYDIN / ZMO Yönetim Kurulu Üyesi244
"Küreselleşme Sürecinin Kamu Yönetimi Üzerine Etkileri ve ZMO'nun Duruşu"

DR. AHMET HAŞİM KÖSE / A.Ü.S.B.F.298
DR. AHMET ÖNCÜ / SABANCI Üniv.

"Küreselleşme Sürecinde Türkiye'de Ziraat Mühendislerinin Emek Piyasalarında Konumlanışı"

ALTINCI OTURUM
TÜRKİYE TARIMI VE SEMPOZYUM ÜZERİNE GENEL DEĞERLENDİRME ...304

BAŞKAN :

PROF.DR. GÜROL ERGİN304
TMMOB ZMO Başkanı

PROF. DR. KORKUT BORATAV304
A.Ü.S.B.F. Öğretim Üyesi

PROF. DR. TAYFUN ÖZKAYA307
E.Ü.Z.F. Öğretim Üyesi / Tarım Ekonomisi Derneği Başkanı

FARUK YÜCEL311
TZOB Başkanı

DOÇ. DR. YÜCEL ÇAĞLAR319
Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunlarını Araştırma Derneği Başkanı

TARTIŞMA BÖLÜMÜ324

TMMOB ZIRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI
KÜRESELLEŞME VE TÜRKİYE TARIMI SEMPOZYUMU

07 Ocak 2002 Pazartesi
AÇILIŞ OTURUMU

Açılış Konuşmaları

Prof. Dr. Gürol ERGİN
TMMOB ZMO Başkanı

Sayın Bakanım TMMOB'un sayın Başkanı, çok değerli meslek büyüklerim, saygıdeğer meslektaşlarım, yazılı ve görsel basınımızın seçkin temsilcileri. Ülkemizde tarımsal öğretime başlanmasının 156. Yılı kutlama etkinlikleri çerçevesinde düzenlediğimiz Küreselleşme ve Türkiye Tarımı Sempozyumuna hoş geldiniz. Bizlere güç ve onur verdiniz. Hepinizi kendi adıma ve Yönetim Kurulu Üyesi arkadaşlarım adına saygılarımla selamlıyorum.

Çok değerli katılımcılar, her şeyden önce hava muhalefetinin gerektirdiği bu gecikmeden ötürü sizlerden özür diliyorum. Ayrıca İçel ve Antalya illerimiz başta olmak üzere, son sel felaketinden ötürü ciddi bir yıkıma uğrayan Türk çiftçilerine de bu arada geçmiş olsun diyorum ve Hükümetimizin bu konuda ciddi ve gerekli önlemler alacağını da herhalde bu kürsüden sayın Bakanımızın ağzından duymak istiyorum.

Çok değerli katılımcılar, Oda Yönetim Kurulumuz, önceki yıllarda olduğu gibi, 2002 yılında etkinliklerin belli bir konuda yoğunlaştırıldığı bir temel konunun, tüm örgüt birimleri tarafından bir yıllık süreçte enine boyuna irdelendiği bir yıl olarak belirlemiş ve bu bağlamda 2002 yılını küreselleşme kavramının tartışma yılı olarak belirlemiştir. Bu nedenle düzenlediğimiz ilk sempozyum, küreselleşmeyi, küreselleşmenin Türk tarımına, Türk tarımcısına neler getirdiğini ve ondan neleri alıp götürdüğünü tartışmak amacıyla düzenlenmiştir.

Küreselleşme olarak adlandırılan süreç, çoğu zaman sanılanın aksine, tarihi oldukça gerilere giden bir süreçtir. Ve en özet deyişle, dünyayı yönetmeyi amaçlayan yeni sağ felsefenin adıdır. Küresel düzen, uluslararası sermayenin, dünyayı küçülterek pençesi altına almasının şık, kulağa hoş gelen bir adlandırma biçimidir. İletişim ve kültür baskılaması yönü çok ağır basan bu yeni düzenin ekonomik oluşumu 1929'larda başlayan dünya ekonomik buhranına kadar gitmektedir. 1929 Ekonomik Buhranı ve onu izleyen savaş yıllarında uygulanan korumacı ve devletçi politikalar, dünya ticaretinin daralmasına yol açmış ve hemen tüm ülke ekonomilerine zarar vermiştir. ABD, 1930 yılında yürürlüğe koyduğu bir yasayla dış ticarete koruma oranlarını yükseltmiş, diğer gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde korumacılığı geliştirme politikalarını uygulamaya koymuşlardır. Türkiye ve çeşitli Latin Amerika ülkeleri, krizi izleyen yıllarda ithal ikameci ve devletçi politikalar izleyerek sanayileşmeye çalışmışlardır. Buhran yıllarında her ülkenin dış alımı kısmayı amaçlayan ve "Komşuyu Fakirleştirme Politikası" adı verilen politikaları benimsemesi, dünya ticareti üzerinde daraltıcı rol oynamıştır. Öyle ki; 29-32 yılları arasında ABD'nin tarım ürünleri dış satımı, yüzde 66 oranında gerilemiştir. Ticareti

büyük darboğaza giren ve ekonomisi büyük bir buhran yaşayan ABD, daha İkinci Dünya Savaşı sona ermeden kurulacak olan yeni dünya düzeninin temel taşlarını oluşturma çabasına girişmiştir. Bu çabanın ilk örnekleri, 1944 yılında toplanan Bretton Woods Konferansında Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası'nın yaratılması kararının alınmasıdır. Uluslararası Para Fonu'nun işlevi, uluslararası para sisteminin düzenlenmesi ve yönetimi. Dünya Bankası'nın işlevi ise savaşın yol açtığı tahribatın giderilmesi ve orta ve uzun vadeli yatırımların istenen alanlara yönlendirilmesidir. Yeni dünya düzeninin üçüncü temel taşı olarak ise Dünya Ticaret Örgütü'nün oluşturulması öngörülmüştür. Bu kuruluş, uluslararası ticarete ilişkin kuralların uygulanması ve dünya ticaretinin serbestleştirilmesi görevini üstlenecekti. Ancak, savaştan egemen, ekonomik, askeri ve siyasi açıdan çok güçlü olarak çıkan ABD'nin Dünya Ticaret Örgütü Projesi, diğer gelişmiş ülkelerin tepkisini çekmiş, bu nedenle Dünya Ticaret Örgütü o tarihlerde kurulamamıştır. Fakat ABD, bu konuda çok kararlı olduğu için Dünya Ticaret Örgütü konusunda uluslararası bir komite kurmuş ve bu komiteye üye olan ülkelerle ikili Tarife İndirimi Görüşmelerini başlatıp, bu görüşmeler sonunda kısaca GATT denen ve 1948 yılında, 56 ülkenin imzaladığı Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması yürürlüğe girmiştir. Türkiye, GATT Anlaşmasını 1951 yılında imzalamıştır. 1 Ocak 1995'te ise GATT, yerini kurumsal bir yapı olan Dünya Ticaret Örgütüne bırakmıştır.

Demek ki, yeni dünya düzeninin kurumsal saç ayağı IMF ve Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü'dür. Her üç kuruluşta da egemen olan, ABD, dolayısıyla Amerikan ekonomisinin güçlü sermaye kuruluşlarıdır. ABD karşısında diğer gelişmiş ülkeler, özellikle de Avrupa ülkeleri, uzun yıllardan bu yana ikinci bir kutup oluşturma çabası içine girmişlerdir. Bu kutup-ise Avrupa Ekonomik Topluluğu adıyla başlayıp, Avrupa Birliği olarak sonlanan Avrupa Birleşik Devletleri oluşumudur. Özellikle Sovyet sisteminin çökmesinden sonra Avrupa kutbunun oluşturulması ve güçlü kılınması, özel bir önem kazanmıştır.

Ülkemizde yaklaşık son 20 yıl IMF, Dünya Bankası ve DTÖ'nün istemlerine uygun politikalar üretilmiş ve uygulamaya konulmuştur. Ama sonuçta ne olmuştur? Enflasyon süregelenleşmiştir, işsizlik yüzde 15'lere çıkmıştır, iç ve dış borç stoku çığ gibi büyümüştür. Gelir dağılımı, hem bölgesel ve hem de kişisel olarak bozulmuştur. Türk parası sürekli değer yitmiştir. Kamu kesimi finansman açığı sürekli büyümüştür.

Kısacası bir ülke ekonomisi için olumsuzluk olarak adlandırılabilir tüm gelişmeler ülkemizde yaşanmıştır. Ülkemizde mutlak yoksulluk oranı, yani açlık oranı yüzde 8'leri aşmıştır. Yoksulluk riski altında yaşayanların oranı, nüfusun dörtte birine ulaşmıştır. Tarımda üretim artış hızı, nüfus artış hızının yaklaşık yarısı kadardır. Yani bundan sonra Türkiye'de doğacak her iki bebekten birinin yeterli besin alma şansı kalmamıştır. Çiftçi perişan olmuştur. 2001 yılında çiftçinin eline geçen fiyatlar, 2001 enflasyonunun yüzde 25 gerisinde kalmıştır. Çiftçi yüzde 25 daha fakirleşmiştir. Tüm bu göstergeler, uygulanan dış baskılı politikaların ülke yararına sonuç vermediğini ortaya koymaktadır. Tüm bu durumlar yaşanırken, Ziraat Bankası'nın özelleştirilmesi, şeker ve tütün yasaları gibi Türk tarımına balyoz darbeleri gibi inen yasaların çıkarılması, tarım satış kooperatif birliklerinden devletin tüm desteğinin çekilmesi, her türlü girdi desteğinin; gübre, tohum, tarımsal mücadele ilacı desteğinin kaldırılmasının gündeme getirilmesi, ne oluyoruz, bu ülkede neler oluyor sorularını zorunlu olarak gündemimize taşımıştır.

Biz TMMOB ZMO olarak, ülkemizin geleceğinden son derece kaygılıyız. Hiç kimse kalkıp da bize Türkiye Cumhuriyeti büyük devlettir, gelecek için hiçbir kaygıya yer yoktur demesin. Büyük devlet küçültüle küçültüle ve göz göre göre yokediliyor. Ve toplum büyük bir şaşkınlık içerisinde yalnızca olanı biteni seyrediyor. Bir şeyler söylemek isteyenler, psikolojik baskılarla susturuluyor, bunaltılıyor. Gidişe alkış tutanlar, her türlü destekle cesaretlendiriliyor.

Değerli konuklar, iki gün sürecek sempozyum boyunca, her biri gerçek bir uzman, gerçek bir yurtsever olan bildiri sahipleri ve panel tartışmacıları, küreselleşme yaklaşımının, politikaların ve uygulamaların Türk tarımına, dolayısıyla Türkiye ekonomisine ne getirdiğini ayrıntılı bir biçimde ortaya koyacaklardır. Bu nedenle ben açılış konuşmam çerçevesinde bu konulara hiç girmeyeceğim. Hepimiz sayın konuşmacılardan çok şeyler öğreneceğiz.

Değerli konuklar, çok titiz bir çalışmayla, 2001 yılının basın ödülü sahiplerini belirleyen Yönetim Kurulumuza, Bilim Hizmet ve Teşvik Ödülleri Jürimize, içtenlikle teşekkür ediyorum. Ne iyi ki varsınız dediğimiz 2001 yılı basın ödülü sahipleri, sayın Ferhan Şaylıman, sayın Işık Kansu ve sayın Necati Doğru'yu, 2001 bilim ödülü sahipleri Prof. Dr. Sayın Nurettin Kaşka, Prof. Dr. Sayın İbrahim Genç ve Doç. Dr. Ayhan Atlı'yı, hizmet ödülü sahipleri sayın Cemil Kaleli, rahmetli Dr. Coşkun Saydam ve sayın Mustafa Yüksel Dizdar'ı, ZMO özel ödülü sahibi sayın Güner Saygılı'yı içtenlikle kutluyorum.

Sempozyuma bildiriyle, panel tartışmalarıyla ve oturum başkanlığı yaparak katılan herkese çok teşekkür ediyorum. Ayrıca ve özellikle sempozyumun düzenlenmesinde olduğu gibi Odamızın tüm çalışmalarında insanüstü özveri gösteren Yönetim Kurulu üyesi arkadaşlarımı kutluyor, kendilerine içten şükran duygularımı belirtiyorum.

Değerli konuklar, son söz olarak şunları söylemek istiyorum: Biz yine de bu ülkede, ülkemizin güzel geleceğini kurmak isteyen yurtsever, yetenekli, donanımlı insanlar olduğunu biliyor, onlara güveniyoruz. Onlar bir gün mutlaka, onurlu bir geleceğin kuruculuğunu yapacaklar, dış baskıları kayıtsız, koşulsuz kabullenenlerin önüne geçeceklerdir. Türkiyemiz, onlar sayesinde bir gün ve mutlaka özlemini duyduğumuz uygar, çağdaş ve güçlü bir Türkiye olacaktır. Çünkü, bizim geçmişimizde, geleceğimize ışık tutan büyük Atatürk var. Hep söyledim ve yine söylüyorum. O, "Ne mutlu Türküm diyene" demişti ve biz de diyoruz ki, ne mutlu, Atatürk'ü olan Türk ulusuna. Hepinizi içten saygılarımla selamlıyorum.

Bu arada 50. Yıl Ödülünü alacak olan değerli meslek büyüklerimizi, burada saygıyla selamlıyorum, güzel günler diliyorum.

Kaya GÜVENÇ TMMOB Başkanı

Sayın konuklar, sevgili arkadaşlarım. TMMOB adına hepinizi sevgiyle ve saygıyla selamlıyorum. Sevgili Oda Başkanımız söyledi, 2002 yılında küreselleşmeyi tartışacağız. Şimdi ilginçtir, TMMOB'un bu dönem önemli bazı etkinliklerinde de küreselleşme hep ön planda oldu. Örneğin Sanayi Kongresini bu sene küreselleşme ve sanayi ana başlığıyla düzenledik. Üçüncü Enerji Sempozyumunu da küreselleşmenin enerji sektöründe yapısal değişim programı ve ulusal enerji politikalarıyla değerlendirdik.

Bugün küreselleşme ve Türkiye tarımı ve önümüzdeki günlerde bu devam edecek. Nasıl olmasın ki, Türkiye'de 2001 yılına baktığımız zaman, çok geçmişlere de gitmeyin 2001 yılını sadece gözönüne aldığımız zaman, krizlerle yaşadık ve yine ilginç olan şu; krizlerin nedeni sorulduğunda, herkes kendi olduğu noktadan tanımlar getirdi. Kimisi anayasa kitapçığının ivmesini hesaplamaya kalktı, kimisi tartışmanın niteliği üzerinde durdu. Türkiye'de ancak işçiler, kamu çalışanları, köylüler yani bu ülkenin gerçek sahipleri, tanımda birleştiler ve dediler ki, Türkiye'deki bu kriz işte Türkiye'ye özellikle son 20 yıldan beri dayatılmakta olan IMF ve Dünya Bankası politikalarının sonucudur. Yani bir başka değerlendirmeye, küreselleşme politikalarının sonucudur. Dolayısıyla Türkiye'de, TMMOB ve meslek örgütleriyle birlikte çalışan örgütleri, küreselleşme konusunda odaklaşma ihtiyacını hissettiler bu geçtiğimiz dönemde.

Sevgili Oda Başkanım, küreselleşmeyle ilgili İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar giden bazı konuları aktardı. Biz de yaptığımız çalışmalarda elde ettiğimiz sonuçlardan bazılarını özetle sizlerle paylaşalım.

Küreselleşme denince, küreselleşmenin bir serbestleşme tarafı var. Bu sermayenin, malların ve hizmetlerin serbestleşmesi, serbest dolaşımı anlamına geliyor. Bu belki küreselleşmenin birinci ve bakıldığı zaman da ah ne kadar güzel denilebilecek olan tarafı. İkincisi, sosyal devletin tasfiyesi. Sosyal devletin tasfiyesi, aynı şekilde hemen arkasından özelleştirme kavramını da beraberinde getiriyor. Neden küreselleşme, sosyal devletin tasfiyesine yöneldi? İktisatçı arkadaşlarımız çok daha ayrıntılı incelemesini yapacaklardır. Çünkü 1970'lerde G7'ler adıyla adlandırılan, yedi büyük devletin sermaye gruplarının kâr oranlarındaki düşme, kaçınılmaz olarak İkinci Dünya Savaşı'yla hatta belki ta 1929'lara kadar giden, ama ağırlıklı olarak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uygulanan sosyal refah devleti kavramını bir şekilde ortadan kaldırmıştır. Sosyal refah devleti, sermayeyle emekçi sınıfları arasında bir uzlaşmaydı, bir uzlaşmanın adıydı, o uzlaşma sermaye tarafından tek taraflı fethedilmiştir. Çünkü sermaye, kaybetmiş olduğu kârı yeni alanlarda aramak durumundaydı. Neydi bu yeni alanlar? İşte o zamana kadar kamu hizmeti diye adlandırılan ve yurttaşlara bedelsiz olarak sunulması gereken eğitim gibi, sağlık gibi, altyapı hizmetleri gibi hizmetlerdi.

Bugün enerji alanında doğal gaz tartışması yapılacak. Doğal gaz fiyatları el yakıyor. Doğal gaz fiyatları tabii ki el yakıyor. Sadece doğal gaz fiyatları mı el yakıyor? Elektrik fiyatları el yakmıyor mu? İlaç fiyatları el yakmıyor mu? Tarımda birtakım tohumluklar olayı el yakmıyor mu? Girdiler el yakmıyor mu? Yakıyor. Sebep nedir? Sebep son derece basittir. Siz devleti bir ticari işletme olarak kabul eder, yurttaşınızı da bir müşteri olarak kabul ederseniz, yani işte o küreselleşme dediğiniz düzenin

sonucu itibariyle siz sosyal devleti tasfiye etmeye kalkarsanız, bugün doğal gaz fiyatlarını tartışsınız, bir şey çıkmaz bunun sonunda. Devlet KDV'sini almayıverir, yüzde 18'lik bir ucuzlama olur. Ama tekrar söylüyorum, küreselleşme dediğimiz olayın, ikinci o en önemli taraflarından bir tanesi, sosyal devleti tasfiye olayıdır. Neden sosyal devleti tasfiye olayıdır? Tekrarlayalım, çünkü uluslararası sermayenin, yeni alanlarda, devletin hizmet olarak götürdüğü alanlara el atma ve oralardan kâr etmek gibi bir dürtüsü vardır.

Küreselleşmeyle ilgili üçüncü olarak söyleyeceğimiz konu da şudur: Uluslararası sermaye kârı ön plana getirince ne yapacaktır? Yeni düzenlemeler getirecektir. Yeni düzenlemeler nedir? Yeni düzenlemeler, kârın en çok elde edilmesini sağlayacak düzenlemelerdir. Bu noktada da ister istemez ulus devletlerin ulusal düzenlemeleriyle çelişecektir. Dolayısıyla küreselleşmenin üçüncü temel niteliği nedir? Sermayenin kendi kurallarını, ulusal kuralların, ulusal düzenlemelerinin yerine getirmesi, dayatması çabasıdır.

Sevgili Oda Başkanına tekrar atıfta bulunuyorum. Küreselleşmenin çıkışında nelerin hedeflenebileceğine ilişkin son derece güzel şeyleri aktardı. Biliyoruz ki, o başlangıçtaki çıkış noktalarıyla, geldiğimiz noktalar ister istemez çok farklı olacaktı. İşte 15 tane yasa, şayet Türkiye'yle IMF arasındaki anlaşmanın koşulu olarak gündeme gelmişse, bahsettiğimiz bu sermayenin gelişmiş ülkelerin ve uluslararası sermayenin kendi düzenlemelerini, ulusal düzenlemelerinin yerine koyma çabasının ve dayatmasının bir sonucudur. Ne ilgisi vardı Şeker Yasasıyla krizin? Şeker pancarı üreticileri mi bu krize neden oldular? Tütün üreticileri mi bu krize neden oldular? Bankalara her gün yeni yeni kaynaklar aktaracaksınız, bu kaynakları yasal düzenlemelere bağlayacaksınız, ama tarım satış kooperatifleri ve birliklerinin devletten yardım almamasını kanun maddesi haline getireceksiniz. Hangisi ulusal düzenlemedir? İşte IMF ve Dünya Bankası ya da daha genel adıyla küreselleşme dediğiniz olayın, en önemli taraflarından birisi budur, dayatmadır. Ve bu dayatmalar için kriz ortamları, onlar açısından son derecede önemlidir.

Sayın konuklar, sevgili arkadaşlarım anımsayınız, kriz ortaya çıktıktan hemen sonra Hükümetin Başbakan yardımcılarında birisi dedi ki, krizler aynı zamanda fırsat dönemleridir. Evet kendileri açısından bu fırsatları son derece iyi değerlendirdiklerini hep beraber üzülererek, içimiz yanarak izliyoruz.

Tarım konusunda sayın Başkan gibi yapacağım, sevgili uzman arkadaşlarımızın sözlerini, onların anlattıklarını dinleyip, bilgilerimize yeni bilgiler katmanın arayışı içinde olacağım. Onun için tarımla ilgili ben de hemen hemen hiçbir şey söylemeyeceğim. Ancak tarım tek başına bir olay değil. Türkiye, son 20 yıldan beri üretimden koparıldı. Türkiye'de üretimden koparılanın arkasında bahsettiğimiz o küresel dünya var. Küresel dünyanın içinde, bizim gibi ülkelerin üretimden koparılmasından yarar gören sermayenin talepleri, dayatmaları var. Her alanda olduğu gibi, üretim alanında da bizler ne yazık ki, gelişmiş ülkelerin ve uluslararası sermayenin kuruluşlarının bir anlamda isteklerine uymak durumunda kalmışız. Devletin küçültülmesini yine aynı şekilde ele almanız gerekiyor.

Bizleri, mühendisleri çok yakından ilgilendiren bir başka konu; ulusal bilim ve teknoloji politikaları. Son yıllarda yapılan incelemelerde görülmüştür ki, üç alandaki teknolojiler, 2000'li yılların önemli bir girdisi ve ulusların da kalkınmışlık, gelişmişlik

süreçlerini doğrudan etkileyecek alanlar olacaktır. Nedir bunlar? Enformasyon teknolojileridir, yeni biyoteknoloji ve gen teknolojisidir, ileri malzeme teknolojileridir. Bunlardan sadece ikincisine, ileri yeni teknolojilere değinirken, gen teknolojisine ve biyoteknolojiye değinme ihtiyacını hissediyorum. Biliyorsunuz Dünya Ticaret Örgütü'nün tarımla ilgili sözleşmesi araştırma geliştirme konusunu kapsam dışı bırakmıştır. Zaten ilginç odur. Dünya Ticaret Örgütü'nün yapmış olduğu özellikle Uruguay Turunun nihai senedinde, araştırma geliştirme alanları bir anlamda bırakılmıştır. Onun da sebebi çok basittir. Araştırma geliştirmeyi esas itibarıyla gelişmiş ülkeler yapmaktadırlar, çünkü çok büyük kaynaklar gerekmektedir. Bu nedenle de buralar serbest bırakılmıştır, gelişmiş ülkelere biraz daha gelişmişlik yolunda bir imkan tanınsın diye. İlginç olan şudur: Böylesine bir imkanı, bizim gibi ülkeler kullanmayı ısrarla ve inatla reddetmektedirler. Sanayi alanında böyledir, tarım alanında böyledir. Oysa bu alana girmedığınız takdirde, hangi alan olursa olsun, bilimsel araştırma geliştirmeye, teknolojik yenilemeye girmedığınız takdirde, ilerde de gelişmiş ülkelerin taşeronu durumundan kurtulamazsınız. Onun için ulusal politikalar ve bu yönde geliştirecek olan siyasi iradenin önemi çok vurgulanmak durumundadır, ama bu alanda mutlaka birtakım kaynakların da seferber edilmesi, aynı şekilde önemlidir.

Sayın konuklar, sevgili arkadaşlarım, söylenecek galiba çok şey var, ama dilerseniz şöyle yapalım: Tarım sanayiye, sanayi tarımı, hizmetler başka olayları, her şeyin birbirini etkilediği bir ortamda, çok temel olan olay, Türkiye'nin planlama kavramına, ulusal politikalarına olan ihtiyacını bir kez daha belirtmektir. Bu olmadığı takdirde ve siyasi irade bu yönde tecelli etmediği takdirde, yapacak ne yazık ki çok fazla bir şey yoktur. O nedenle de, her şeyden önce, daha önceleri hepimizde olan, bu toplumda yer etmiş olan bir refleks vardı. O refleks, ülke çıkarı dendiği zaman, ulusal politikalar dendiği zaman, her şeyi o genel çerçevede değerlendirmek ve buna karşı bir tutum alma ve bir tepkide bulunma şekli vardı. Geliniz, Türkiye'de son zamanlarda erozyona uğrayan bu refleksi yeniden kazanmaya çalışalım. Bu refleksi yeniden kazanmadığımız takdirde, birileri gelecek dayatacak, birileri bu dayatmaları kabul edecek ve kabul ederken de dönecek ulusal diyecek ki, hiç merak etmeyin sizin iyiliğiniz için yapıyorum diyecek ve bizler de söylenip yerimizde oturacağız. Hayır söylenip yerinde oturmanın vakti zamanı geçmiştir. Ulusal politikalar ve ulusal çıkarlar açısından kesinlikle ve kesinlikle tepki gösterme ve tepkimizi yerimizde oturup söylememek değil, gerektiği zaman kitlesel, gerektiği zaman siyasal olarak gösterme yeteneğini, refleksini yeniden kazanmak zorundayız. Bunu kazanmadığımız takdirde, ileride çocuklarımıza söyleyecek çok az şeyimiz olacak. Bu refleksin ben buralardan ve alanlardan yeşereceğine olan umudumu, insana olan umudumu yineleyerek hepimize saygılar sunuyorum.

Pof.Dr. H. YUSUF GÖKALP
Tarım ve Köyişleri Bakanı

Çok değerli Bakanım, TMMOB'un değerli Başkanı, Yönetim Kurulu üyeleri, ZMO'nun çok değerli Başkanı, değerli hocalarım, meslektaşlarım, konuklar, basın mensupları, hepimizi saygıyla selamlıyorum. Ziraat Mühendisleri ODSASI tarafından düzenlenen Küreselleşme ve Türkiye Tarımı konulu sempozyumun ülkemize hayırlı olmasını diliyorum.

Tabii tarım sektöründe üretim, teknolojiadaki gelişmelere rağmen, halen büyük ölçüde tabiat şartlarına bağlı. Geçtiğimiz aylarda Hatay, Osmaniye, İçel, Antalya, İzmir, Aydın gibi pek çok ilimizde, ilçemizde zamanında yıllar önce bazı tedbirlerin alınmamış olması dolayısıyla, yağışların dengesizliğinden de ileri gelen sel baskınlarına uğradı çiftçilerimiz, ekili alanlarımız. Yine geçtiğimiz yıllarda, özellikle kuraklık, çeşitli hastalıklarla karşı karşıya kalındı. Ben geçmiş olsun diyorum. Bu ve benzeri nedenlerden dolayı tarım sektöründe sanayi ve diğer sektörlerde olduğu gibi istenilen programların acilen kalıcı olarak yapılmasının da şart olduğunu vurgulamak istiyorum.

Tarım sektörü, halkın gıda ürünlerini üreterek gıda güvenliğini sağlarken, ürettiği katma değerlerle ekonomiye önemli katkı yapmasına, çevre ve kırsal alanın bozulmadan gelişmesine yardımcı olmakta, ekolojik dengenin korunarak gelecek nesillere aktarılmasının temelini oluşturmaktadır.

Bu özellikleri yanında tarım, siyasetin her zaman temel ögesi olmuştur. Kelimeyi sevmiyorum, ama kullanmak mecburiyetinde kalıyorum. Gününbirlik politikalar, popülist yaklaşımlarla çiftçinin, üreticinin duygusu sömürülmüştür. Evet çiftçinin, üreticinin bugün içerisinde bulunduğu durum, hiç de iyi değildir. Çarıktan, kara lastiğe ancak geçmiştir. Ancak, uzaklara gitmeyelim, 70-80'e, 94'e bakalım. Hangi kalıcı politikalar tarımda 60'larda, 70'lerde oluşturulmuştu? Kim ziraat mühendisinin feryadına kulak vermişti? Toprakların elden çıktığı, meraların tahrip edildiği, hayvancılığın bir türlü rayına konmadığı dosyalarla, raporlarla makamlara sunulmaya çalışılırken, hangi politika oluşturulmuştu? 60'larda oluşturulan tek bir politikayı, salondan eğer birisi bana hatırlatırsa, ben sözlerimi geri alırım. 70'de hangi politikayı oluşturdu o zamanki görevde bulunanlar, 94'te, 95'te hangi politika oluşturuldu?

Yüce kurtarıcının 1926 yılında çıkardığı Hayvan Islahı Kanunu üzerine bir madde mi ilave edildi? Tohumculuk da mı ileri teknolojiler uygulanmaya çalışıldı? Bugün Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'na bağlı Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğündeki meslektaşlarım gecesine gündüzlerine katarak, artı 40 dereceden eksi 20 derecelere kadar tarlada, tek tek başak toplayarak, kendi imkanlarıyla süreli yayınlar temin ederek ve kendi imkanlarıyla yurtdışıyla bağlantılar kurarak, tohum konusunda mücadele ederken, 80'lerde mi onun emeğinin karşılığı verildi, 90'larda mı verildi? Yıllarca bu ülkenin insanı bir dekardan 150 kilogram buğday aldığı zaman, öptü başına koydu. 125 kilodur İç Anadolu'daki ortalaması, çoğu sene de 80 kilograma düşüyor. Bu ülkenin insanı, bir hayvandan 600 kilogram süt alırken, Avrupalı yedi ton süt aldı. 296 bin hayvan ithal edildi, çoğu hastalıklı, hiçbirisinin şeceresi tedrici kayıtları yoktur, hatta dün bile gazetelerde yer aldı, 260 bin kayıp hayvan aranıyor

diye. Girdiği kayıtlarda var da, köylünün elinde yok. Kendileri hasta olduğu için elden çıktılar, köyün sağlıklı hayvanını da elden çıkardılar.

Çiftçi örgütlenmedi. Kooperatiflere önem verilmedi. 1950'lerde 80 dekar ortalama büyüklüğündeki işletme arazisi, 91'e geldi 58 dekara indi. Avrupa'daki arazilerin sekizde biri, dokuzda biri büyüklüğünde ve araziler parçalı.

Tarım Kanunu yoktur bu ülkede. Tarım çerçeve kanunu yoktur. 70, 80, 90'larda çıktı da, 57. Hükümet geldi bu kanunu rafa mı kaldırdı? Bu ülkede Toprak Kanunu, Arazi Kullanım Kanunu, arazilerin muhafazasıyla ilgili bir kanun yok. Onun için geçmişte burada sıralamak istemiyorum. Ancak biz küreselleşme olgusuna bakarken, geçmişten bu tarafa konuları analiz etme mecburiyetindeyiz ki, reçeteyi doğru yazalım.

Değerli katılımcılar, dünya şartlarında yaşadığımızı göre, küreselleşme veya globalleşme olgusunun, yarışının içine girmek mecburiyetindeyiz. Dışında kalamayız. İçine girmek istemediğimiz için, içinde olmak istemediğimiz için bu küreselleşme olgusu bizi baskı altına almaktadır. Her zaman özellikle 70, 80 ve 90'lar bunu her yerde, her değerli arkadaşlarla tartışırız ve daima yönlendirilenler içerisinde kalmaya gayret edildi. Hiçbir zaman yönetilenler içine talip olunmadı.

Bu dünyadaki çeşitli organizasyonlar, Dünya Ticaret Örgütü, IMF, Dünya Bankası, daha değişik örgütler, organizasyonlara karşı olanlar olduğu gibi, bu organizasyonların yanı sıra küreselleşme diye adlandırılan yeni dünya düzeninin taraf olanları da tabii ki bulunmaktadır. Bunlar birer gerçek. İşte Türkiye, yarışta muzaffer olabilmesi için, rekabet ettiğiniz kişi, kurum veya ülkelerin işe başlamadan sizin o işi yarılamanızla mümkündür.

Niçin küreselleşmede biz yönlendirenlerden olmayalım? Niye buna talip olmayalım? İşte asıl bu soruyu kendimize sormamız gerekir. Burada şunu söyleyebilirsiniz: Efendim bu uluslar arası sermayenin kontrolündedir. Niye Türkiye bu kadar toprak varlığıyla, bu potansiyeliyle, bu insan gücüyle üreten, ürettiğini dünyaya pazarlayan, rekabet edebilen, bilim ve teknoloji geliştiren, bilgi ve teknoloji pazarlayan bir ülke haline gelmez? Tarım ve Köyişleri Bakanlığı görevine başladığımızda, ilk yaptığımız iş, ilgili birimleri kamu ve özel biraraya getirerek tarımın, üretimin, dolayısıyla tüketicinin sorunlarını tespit etmek, bu tespitlere göre yapılacakları öncelikle belirlemek olmuştur. Buna bağlı olarak 1999 Eylül ayında Tarımda Yeniden Yapılandırma ve Reform Programı adı altında bir çalışma başlatılmış ve bunu da kamuoyuna o gün duyurmuştuk.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı olarak belirlediğimiz önemli sorunların bir kısmını biraz önce size söyledim, ancak bu önemli toplantıda vaktinizi fazla almamak kaydıyla, şu hususların tekrar altını çizmek istiyorum. Belirlediğimiz sorunların başında, verimliliğin düşüklüğü, verimin yokluğu, verimsizliktir birincisi. Hiç kimse buğdaya verdiği fiyatla övünmesin. Hiç kimse, süte verdiği fiyatla övünmesin. Türk köylüsünün yüzde 3'ü buğday satar, yüzde 97'si fırından ekmek alır. Olmayan buğdaya fiyat verseniz ne olacak ki! Kaç kişi buğday satıyor. Ben köyün içinden gelen bir insanım. Ben hayatımda buğday satmadım. Benim köyümden hayatta buğday satılmamıştır. Benim köyümden hayatta süt satılmamıştır. Benim köyümden hayatta et satılmamıştır. Olmayan buğdaya para. Vermediniz de zaten. Ama ne yapıldı?

Özellikle 80'lerden sonra bu ülkenin kapıları açılarak, Arjantin'den, Brezilya'dan, Amerika'dan küspe ithal edildi, küflü çoğu da Avrupa'nın tereyağı, peyniri, süttozu, ineği ithal edildi. Ta uzaklardan, denizaşırı ülkelerden meyve, sebze, muz ithal edildi. Teşvikler, destekler bunlara verildi.

Türk köylüsünün birinci meselesi dün ve bugün verimliliktir. Türkiye'de halen, - her yerde söylüyorum- ahır ortalaması, bir tonun altındadır.

Yüce kurtarıcının zamanındaki 42 milyon hektar mera alanı, yanlış kullanılarak yerleşim yerlerine, yanlış turizm yatırımlarına, yanlış binalaşarak 11 milyon hektara indi. Ve ülkeyi erozyon götürüyor. Bu ülkede halen tapu kadastro işlemlerine başlanmamıştır. Çoğu illerdeki tapu kadastrolaşma oranı yüzde 7-8, yüzde 20'yi bulanlar yok. Bu ülke, domates, biber, pirinç tohumunu dışarıdan alıyor. Ve bu ülkede Veteriner İşleri Genel Müdürlüğü kapatılmış. Toprak Su Genel Müdürlüğü, Zirai Mücadele ve Karantina Genel Müdürlüğü kapatılmış. Türkiye'nin derdi bunlar, bunları konuşmak lazım. Çiftçiye asıl destek, verimliliği, üretimi artırıcı destektir.

Bu ülkede 1999'un Haziran ayında mevcut hayvanlar üzerinden gittiğiniz takdirde, 50 milyon ton kaba yeme ihtiyaç var, ülkenin ürettiği 25 milyon ton. Anadolu'ya çıktığınız zaman, o hayvanları görünce, yüreğiniz parçalanıyor. Aç gidip aç geliyorlar. Bu mu kendine yeterlilik tarımda? Sonra birileri de çıkıyor, biz tarımda kendimize yeterliydik, son iki yıldır yeterli olmadık. Hayır. Bu büyük bir yalandır. Bu ülke tarımda hiçbir zaman kendisine yeterli bir ülke olmadı.

Hacettepe Üniversitesinin, değerli üniversitemizin, sayın Başkanımız da Hacette Üniversitesi mensubu, beslenme bölümünün yaptığı 1986'da, 1990'larda yaptığı çoğu üniversitelerin yaptığı temel beslenme araştırmaları vardır. 1986, 1990'larda yapılan beslenme araştırmalarını, bu kürsülerden vermek istemiyorum. Oraya baktığınız zaman şunu görürsünüz: Türk milleti, 70-80-90'larda protein, mineral, vitamin yetersiz olarak beslenmektedir. Dünyada, gelişmiş ülkelerde, normal Avrupa ülkelerinde tüketilen etin 15'inde birini tüketir insanımız, yumurtanın onda birini tüketir, sütün 15'inde birini tüketir, meyve sebze hiç bulamaz gariban. Siz hiç köylünün kasaptan et alıp da evine götürdüğünü gördünüz mü değerli basın mensupları? Gelin benimle köyleri dolaşın. Davet ediyorum sizi korkmayın. Konya'da kaza geçirdik, Allahü taalanın takdiridir, ben size emniyetli arabaları temin ederim. Gelin Tokat'ın köyelerine gidelim. Soralım hiç kasaptan et almış mı bu insanlar? Bu nasıl kendine yeterlilik?

Ama ne yapmış benim insanım, sabah ezanından gece yarısına çoluğuyla çocuğuyla toprakta tırnağıyla kazıyarak çalışmış, dekardan 125 kilogram buğday almış. Harman yerine dökmüş ve onunla da bazıları çıkmış siyaset yapmış, kendimize yeterli yedi ülkeden birisiyiz demiş. Kırmızı ette mi yeterliydi bu ülke? İşte problemler bu. Tavuk etinde mi yeterliydi? Problemler bu sevgili arkadaşlar. Bunların suçlarını söylüyorum. Hiç kimse kusura bakmasın. Suçluları 60, 70, 80 ve 90'larda bu ülkeyi idare eden, ama ülke gerçeklerini görmeyenlerdir.

Bakınız çiftçiye destek ve teşvik verilmeye çalışılmış, ama çiftçiye ulaşmamış, sırf 1999 yılında çiftçiye 1.7 katrilyon destek vermeye çalışılmış. 1.7 katrilyon destek zaten köylüye gitmese de, 1.7 katrilyonu karşılamak için 5.5 katrilyon masraf edilmiş. Yani çiftçiye 100 lira verebilmek için, 325 lira siz buna faiz ödemişsiniz.

Değerli arkadaşlarım, kooperatif ve birlik şeklindeki örgütlenme yok, üretici birlikleri yasası yok. Tarımsal ürünlerde planlama, alternatif ürünler üretimine hiç el atılmamış ve bu ülke çiftçisi yalnız ve yalnız şeker pancarı ve tütüne mahkum edilmiş. Tabii ki Türk köylüsü şeker üretecek, Türk köylüsü tütün üretecek. Yıllarca şeker pancarı ve tütüne mahkum etmişsiniz, 1993 yılında da bir kararname çıkarmışsınız, demişiniz ki artık tütün de üretmeyeceksiniz, çıkardığınız kararnameyi uygulayamamışsınız, bu Hükümet gelmiş bunu kanunlaştırmış.

Bakınız, değerli meslektaşlarım, bu toplantı ZMO'nun toplantısı olduğu için, biraz teknik olursa, tabii ki memnun olursunuz. Hepinizin bildiği şeyi tekrar etmek istemiyorum. Ancak salonda bazı arkadaşlarımızın dikkatine sunmak istiyorum. Tarım yalnız şeker pancarı değildir. Tarım öncelikle ürün çeşitliliğidir. Tarım endüstri bitkileridir, soya fasulyesidir, mısırdır, yağ bitkileridir. Bunun yanında şeker pancarıdır. Bunun yanında tütündür.

Her yerde söylüyorum, yüce Meclisin çatısı altında da söyledim, kayıtlara geçmediği için söylüyorum, bu toplantıyı çok önemseydiğim için söylüyorum. Şeker pancarının içerisinde yüzde 16 şeker var. Fabrikasyonla bunu ekersiniz, biçersiniz, uğraşsınız, çapalarsınız, fabrikanın sonucunda 13 kilo şeker elde edersiniz. Türk köylüsü üretmeye devam eder. Geriye kalan da posadır. Küspe değildir. Geriye kalanın yem değeri yoktur. Hiç kimse bunun yem değeri var diye Türk köylüsünü lütfen kandırmasın. Geriye kalanın yem değeri yoktur, posadır, hayvanı şişirir, kasaba götürdüğünüz zaman, o hayvanın randımanı yüzde 62'den yüzde 54'e düşer. Ben iyi zooteknistim. Türk köylüsü kaybeder.

Soya fasulyesinin içerisinde 100 kilogramında 18 kilogram yağ var, 38 kilogram protein var. Türkiye'nin bugün petrolden sonra en fazla döviz ödediği ürünler yağlı tohumlar, ayçiçek, soya yağı ve sıvıyağdır.

ABD 82 milyon ton soya fasulyesi üretiyor, Türkiye 35 bin ton üretiyor. Soya fasulyesinin olmadığı yerde, yem bitkisinin olmadığı yerde, tarımda ancak şunu yaparsınız. O eli nasırlıların iyi niyetini sömürsünüz. Tabii siz şeker pancarını üretmişsiniz, köylü haklıdır şeker pancarı yetiştirmede. Şeker pancarını birden bire çekip sen bir şey üretme dediğiniz zaman, hata odur. Şeker pancarını çekerken, onun yerine yem bitkisini, soyayı, slajlık mısırı, tane mısırı, yağlı tohumları sokmanız gerekli. Bugün soya fasulyesinden elde edilen katma değer, şeker pancarının en az altı yedi katıdır. Daha fazladır. Yem bitkisinden elde edilen katma değer, pancarın yedi sekiz katıdır. Hayvancılıktan elde edilen katma değer, pancardan ve tütünden elde edilenin en az altı, yedi katıdır.

Şimdi bu ülkede hayvancılık yapmaya çalışıyorsunuz, kaba yem üretmiyorsunuz, kesif yem üretmiyorsunuz, soya fasulyesi, mısır, bunları gidiyorsunuz ta Arjantin'den getiriyorsunuz, ben ülkede hayvancılık yapacağım diyorsunuz. Olmaz böyle bir şey. Ondan sonra diyorsunuz ki, kim tütüne beş bin lira fazla veriyorsa, ben 10 bin lira vereceğim. 10 bin lira verdiğiniz tütüncünün hali ortada. Hangisinin hanı, hamamı,

apartmanı, arabası var? Hepsinin ayağında yine kara lastik var. Yapmayın bunu. Yapmayın derken, o felsefeye diyorum. Bugün Tütün Kanunu. Bugün Tütün Kanunu çıkarken, Tütün Kanunuyla birlikte tütünün yerine ekeceğiniz ürünün birlikte verilmesi lazım, işte onu yapıyoruz ve bir de tütünle ektiği ürün arasındaki farkı telafi edici para olarak köylüye vermeniz lazım. Yaptığımız o bizim. Ve sonra tütünü Türkiye’de biz nereden çekiyoruz bilmiyor musunuz sevgili meslektaşlarım? Sulu alanlardan çekmeye çalışıyoruz. Taban araziden çekiyoruz. Yani soyanın yetişeceği yerden çekiyoruz, yani silajlık mısırın yetişeceği yerden çekiyoruz. Yoksa, kıraç, başka ürünlerin yetişmediği meyilli arazilerde tütün yetiştirilmeye devam edecek.

Tütün Kanunu yıllar önce çıkmalıydı, çok daha geniş boyutlarıyla birlikte. Şeker pancarı, şeker pancarında azaltma olmamıştır. Şeker pancarındaki üretim, bundan üç dört yıl önce 10-11 milyon tondur. 97 yılında 14 milyon ton kadar, 98 yılında sayın Başbakanımızın seçim hükümeti, azınlık hükümeti kurduğu zaman 16 milyon tona çıkmıştır. 1999’da-2000 binde 12 milyon tona indiriliyor. Artı dört milyon ton da kooperatiflerin elindeki üç fabrikanın işlediği var, yine 16 milyon ton üretilen pancar. Ancak, pancarda da tatlandırıcılarda da bizim yaptığımız şudur: Şeker Kanunu. Şimdiye kadar Türkiye’de tatlandırıcılar üretimi mısırdan ve diğer ürünlerden ve özellikle mısırdan üretimi serbestti. Herkes istediği kadar üretebilirdi. Bu kanunla kısıtlama getirildi, dendi ki, tatlandırıcıdan, mısır ve benzeri ürünlerden tatlandırıcı üretiminin oranı en fazla yüzde 10’dur, yüzde 10’u geçemez. Yani yüzde 10’la sınırlandırıldı. Artı yüzde 10’a da müsaade edilmedi, oluşturulan bir kurulla yönetmelik çıkarılması verildi, şu anda o yönetmelik üzerinde çalışılıyor. Ama size bir mühendis olarak şunu söylüyorum: Değerli arkadaşlarım, mısırdan lütfen başıyayın fakültedeki derslerimi hatırlayıp da, ders verme durumunda olmuyorum burada, mısırdan 40 çeşit ürün elde edersiniz. Alkolünü, yağını, proteinini, aminoasitlerini, bugün mısırdan lisin elde ediliyor. Tatlandırıcısını elde edersiniz. Ve bir birim mısırın katma değerini 40 kat arttırırsınız. Onun için Türk devleti, Türk müteşebbisi, mısır ve benzeri ürünlerin çok çeşitli ürünlerinin elde edildiği fabrikalarını kurmalıdır. Tabii ki bunun yanında şeker pancarı üretimine de, tütün üretimine de devam edilmelidir. Bugün mısırı dışarıdan satın alıyoruz.

Türkiye’nin göreve geldiğimizde mısır üretimi 1.2 milyon ton. Meslektaşlarıma teşekkür ediyorum. Dağ taş dolaşıyorlar, her gün çiftçinin yanındalar. İki buçuk milyon tona çıkardık. Hedefimiz 6 milyon ton. Göreve geldiğimizde soya fasulyesi üretimi 40 bin tonda. Amerika, 82 milyon ton üretiyor. Amerika’nın mısır üretimi, 254 milyon ton. Türkiye’nin üretimi 1 milyon ton. Soya fasulyesi üretimini muhakkak surette dört beş milyon tona çıkarma mecburiyetimiz var. Tarım ekonomisinde hayvancılıktan elde edilen gelirlerin yüzde 70 olması, geri kalan tüm bitkisel ürünlerden elde edilen gelirlerin de 30 olması lazım. Bu kuraldır. Bu kuralın haricine çıkamazsınız. Türkiye’de 1990’ların başına geldiğinizde, hayvancılıktan elde edilen gelirler, yüzde 30 civarındaydı, bitkisel ürünlerden 70 civarındaydı. Madalyonun tam tersiydi. Ama bu 30, 99’un başlarında o altı yedi sene içerisinde yüzde 20’lere düşmüştü. Şimdi b’ bunu tekrar 30’lara, 40’lara, 70’lere çekmeye çalışıyoruz. Ekili alanların yüz e 2.3’ünde yem bitkisi ekiliydi, yüzde 7’ye çıkardık. Türkiye’yi yeşillendireceğiz diyoruz. Yem bitkisi olmadan ve Türkiye’de tarlalar boş bırakılarak Türkiye’yi yeşillendirme imkanımız yoktur.

Değerli katılımcılar, 2000 yılında 3200 dolar Türkiye'nin kişi başına milli geliri. Krizler dolayısıyla biraz düştü. 3200 dolar olduğu zaman kırsal alanda kişi başına düşen 1350 dolar. Üçte biri kadar neredeyse. Ama çoğu yerde de 1350 doların da daha altında. İşte teslim alınan kırsalın durumu bu. Özellikle tarım çerçeve kanununu çıkarma mecburiyetindeyiz, bunun için çalışıyoruz.

Üretici birlikleri yasası, yakında Meclise gidiyor. Başbakanlığa arz etmiştik, Meclise gidiyor. Ve tarım ürünleri sigortası kanununun çıkarılması mecburiyeti var. Biraz önce sayın Başkan, Hükümet olarak siz bu sel baskınlarına ne yapacaksınız dedi. Tabii ki, buralarda afete uğrayanların borçları ertelenmeye çalışılıyor. Bazıları affedeceğim demiş. Ama bugün köylünün karşı karşıya kaldığı 12 yıldır borcunu ödeyememiş, 1 milyar almış, bu 1 milyar borç bugün gelmiş 10 milyara dayanmış. 7.5 milyar almış, bu borç şu anda 40 milyar. Öncelikle biz bu sisteme kalıcı bir çözüm getirmeye çalışıyoruz. Temel prensibimiz şudur: Bir kere çiftçiyi faizden, tefecilikten kurtarmak. 10 lira verilmiş, 10 liranın 15 lira faizi binmiş. Biz özellikle son 2 yıldır çiftçiye götürdüğümüz tüm teşvikleri ve destekleri, tüm yardımları geri ödemesiz olarak götürüyoruz. Faizsiz olarak götürüyoruz. Faize bulaştırmamaya çalışıyoruz. Bütün teşvik ve destekler, kalkmıyor. Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk defa kaba yeme destek vermeye başladık. Kim kaba yem bitkisi ekiyorsa, yüzde 25'ini gelip Bakanlıktan alıyor. Bu geri ödemeli değildir, faizi yoktur. İki, tüm besicilere besi desteği veriyoruz. Üç, süt primini 2002 yılının birinci gününden itibaren 5 bin liradan 20 bin liraya çıkardık. Az, keşke 40 bin liraya çıksa. Damızlık yetiştiriciler birliğini oluşturuyoruz. Damızlık yetiştiriciler birliğine üye olan herkesin, hayvanının pazarlanması sırasında bu seneki rayici söylüyorum. Hayvanlara 240 milyon lira ekstra para veriyoruz. Önsoy kütüğüne kayıtlı olan hayvanlarda ise 180 milyon Türk lirası para veriliyor. Bunlar geri ödemeli değildir. Yine suni tohumlamayı bedava olarak köylüye götürüyoruz. Suni tohumlamadan doğan yavruya destek veriyoruz. Köylüye suni tohumlamayı bedava olarak götürdüğümüz gibi, suni tohumlama yaptırana da para veriyoruz.

Burada hükümetin mentalitesini ortaya koyuyorum. Bu kadar ekonomik sıkıntılar var. Bu sıkıntılar son iki senenin değil, otursun herkes hesabını yapsın. 30 senenin yanlışlığının sonucu. Ama Hükümetin mentalitesi şu: Bulduğumu köylüye faizsiz vermek. Geri ödemesiz vermek ve direk vermek. Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk defa kaba yeme prim verildiği gibi, ilk defa soya fasulyesine prim verilmeye başlandı. Ayçiçeğine, kanolaya ilk defa prim verilmeye başlandı. Ben size bir rakam vereyim. Bu nasıl tarım politikası? Bundan beş sene önce kolza üretimi Türkiye'de yalnız ve yalnız 10 ton. 10 ton kolza üreten bir ülkede, 35 bin ton soya fasulyesi üreten Türkiye'de gelin kendine yeterliliği görüselim. Olmaz böyle. Bunu gitsin, anlamayanlara anlatsınlar. Ama köylünün alınteriyle siyaset yapmasınlar, haramdır, Allah sorar bunu.

Değerli arkadaşlarım, yine prim vermeye devam ediyoruz. Primin yanında ithalatta üreticilerimizi mevzuatlar içerisinde kalarak, Avrupalıların yaptığı gibi koruma kuralları, kaideleri içerisinde ithalata karşı üreticimizi koruyoruz. Bugün basında yine var. Diyorlar ki Tarım ve Köyşleri Bakanı Hüsnü Gökalp, bir ülkeyi de çıldırttı. Bazıları çıldırıyor bizim uygulamamızdan, ama tüketicimiz dua ediyor, köylümüz dua ediyor, çıldırmaya devam etsinler.

Bazı kuralları ve kaideleri yerine getireceğiz. Ha ne yapıyoruz? Yaptığımız çok basit. Ben size söyleyeyim. Eskiden bu ülkeye meyve sebze geliyordu. Muz, elma, kayısı, armut, üzüm. Muz giriyordu. Üretilen ürünleri bebeklerimiz yiyordu. Sekiz ay sonra da raporu hazırlanıyordu. Değerli televizyon ve gazeteciler özellikle bunu iyi işitsinler. İşte yaptığımız diyoruz, önce raporu çıksın, sonra muz girsin. Şimdi sekiz ay önce yenmiş bir muz, sekiz ay sonra raporu çıkıyor bebeklerimize. Dünyanın neresinde olursa olsun, hiç kimse pestisit kalıntılı, ilaç kalıntılı ürün yedirme hakkına sahip değildir. Üç tane ticaret erbabını, üç tane parti yandaşını koruyacaksınız diye. Yaptığımız budur.

Değerli arkadaşlarım, muzda olan kalıntılar, birden bire insanı zehirlemez. Hastalığı birden bire görmezsiniz. Biriken etkisi vardır. Biriken etkisi akümüle olur olur, ondan sonra midede, karaciğerde, sindirim sisteminde kanserojenik tümörler doğurur. Yaptığımız kural budur, ben burada olduğum müddetçe bunu uygulamaya devam edeceğim. Kim rahatsız olursa olsun, kim çıldırırsa çıldırsın.

Değerli arkadaşlarım bu ülkeye 500 bin sığır kaçak giriyordu. 6 milyon koyun kaçak giriyordu. Sizlerle hep birlikte bu kaçakçılığı durdurduk. İşte çiftçiye en büyük destek bu. Zamanında Et ve Balık Kurumları rehabilite edilmeden özelleştirilmiş, 38 tane süt fabrikası arsası ve lojmanı için verilmiş. Bu özelleştirme değil, böyle özelleştirme mi olur? Gübre fabrikaları tamamen Tarım Bakanlığından alınmış. Zirai Donatım Kurumu özelleştirilirken yerine köylüye gübreyi üretecek, ithal edecek, dağıtacak bir kurum konmamış. Asıl tarımdaki çiftçinin ölüm fermanı, 70'ler, 80'lerde başlatıldı ve 90'larda da uygulamaya geçirildi.

Şimdi özellikle son günlerde şu çok tenkit ediliyor. Bizim uygulamaya koyduğumuz çiftçi kayıt sistemi ve doğrudan gelir desteği projesi. Değerli arkadaşlarım, herkes bazı rakamlar veriyordu. Ama Türkiye'de kim çiftçi, kim nerede, ne kadar arazisi var, arazisinin verimliliği nedir, ne üretiyor, ne satıyor, hiç kimse bilmiyordu. Nüfus sayımında dahi bazı hatalarla karşılaşıldığına göre, arazilerin birinci sınıf, ikinci sınıf, dördüncü sınıf, kaç dekar arazisi var, sulu, susuz, bunlar hiç belli değildi. İşte Tarım Bakanlığı olarak, çiftçi kayıt sistemine başladık. Çiftçi kayıt sistemi, çiftçinin emek şemsiyesi altına alınması projesidir. Ve Tarım Bakanlığının özellikle ziraat mühendislerinin, ziraat teknikerlerinin, ziraat teknisyenlerinin, veteriner hekimlerinin, hayvan sağlık memurlarının, bir şeref projesidir. Bu bakanlığın bir onur projesidir. Bu bir devrim projesidir. Bütün köylere ulaştık. Hakkari'nin en uzak köyünden, Edirne'nin en uzak köyüne kadar ulaştık. Tüm köylere ulaştık. Bütün çiftçilerimizi kayıt altına alıyoruz. Kayıt altına alırken, şimdiye kadar tapu gitmemiş, tapuyu oraya götürüyoruz. Tapu kadastro hizmetlerini götürüyoruz. Çiftçiyi kayıt altına aldıktan sonra da, yalnız üreten çiftçiye, ekili ve dikili arazisi üzerinden 10 milyon Türk lirası veriyoruz. Bu daha fazla olsaydı, imkanlarımız ancak bu kadar vermemize müsaade etti. 200 dekara kadar 2 milyar para alıyor. İki gün önce Konya'da ben bir çiftçinin 1 milyar 860 milyon liralık çekini eline verdim. Diğer bir çiftçiye 1 milyar 600 milyon verdim. Diğer bir çiftçiye 900 milyon verdim. 900 milyon nedir biliyor musunuz? 900 milyon, 9 tane koyun parasıdır. Fazla mı? Az. Ama aldı cebine koydu. İlaç alır, mazot alır, gübre alır. O 900 milyon eskiden nasıl gidiyordu? Gübre sübvansiyonu deniyordu, 147 trilyon gübre sübvansiyonu çıktığı zaman, köylüye yansıyan yok. Doğrudan gelir desteği bu. Doğrudan gelir desteğini başlatarak, tüm diğer desteklerin kalkmasını istemiyoruz. Çünkü bize şu söylendi: Doğrudan gelir desteğini başlattığınız zaman, Türkiye'ye girecek hayvan ve hayvansal ürünlerin gümrüklerini sıfırlayın. Hayır

dedik, 16 ay tartıştık, en son bizim dediğimiz noktaya geldik. İki, Türkiye'ye girecek yem hammaddelerinin gümrüklerini sıfırlayın. Dedim ki, niye yem hammaddesi diyorsunuz onu açık yazın. Soya ve mısırın gümrüğü deyin. Hayır dedik. Bizim noktaya geldiler. Mısırdaki spektleri yükselttik, eskiden bu ülkeye yüzde 16, 18 su içerikli mısır giriyordu, şimdi yüzde 14'ten fazlası giremez diyoruz. Yani bu teknik tedbirlerle ithalatımıza engeller getiriyoruz. Yine bize şu söylendi: Beş ürüne prim veriyorsunuz, vermeyeceksiniz. Soya, ayçiçeği, kolza, pamuk ve bu ülkede yağ açığı var. Vermeyeceksiniz. Hayır dedik, primlere devam ediyoruz. Dikkat ederseniz, IMF daha kolay kabul ediyor da, bizim bazı bürokratlar rahatsız oluyor. Basından izlediniz. IMF'yle konuşup, IMF'ye kabul ettiriyoruz, çünkü dünyaya, Türkiye'ye anlatıyoruz. Ve Allah'a çok şükür bürokratlarımızla beraber bütün meselelerimizde zamanında çalışarak diyoruz.

Artı bize şu söylendi: Toprak Mahsulleri Ofisi olarak alımdan çekilin, TMO'nun tüm varlıklarını özelleştirin. Hayır dedik. Sayın Başkanımızın söylediği gibi, milli refleksimizi koyduk, milli duruşumuzu koyduk. Dünyaya anlattık, Türkiye'ye anlattık. TMO olarak yine hububat alımına devam ediyoruz. Ama zamanında yıllar önce bazıları gelip şunu yapın dediği zaman, sorgusuz sualsiz imzayı atmışlar. Bugün buğday üreticisinin çektiği sıkıntı, 1995'te hanımefendinin attığı imzadır. Hanımefendi 1995'te diyor ki, biz buğdaya fiyat veriyorduk. 2000-2001-2002-2003-2004-2005 ve 2006 yıllarında Türkiye'nin kaç ton buğday ihraç etme hakkının altında sayın Çiller'in imzası var. 2004 yılına geldiğiniz zaman, Türkiye buğday satamaz dışarıya. İmzası var. Türkiye Allah'a çok şükür kendi ihtiyacından daha fazla buğday üreten bir ülke. Ne yapacağız buğdayı? Yarın buğday için de başlanacak. Bakınız stoklar oluşuyor diye. Hanımefendinin 95'te attığı imzadır, bugün Türk köylüsünün çektiği ızdırap. Ama biz o atılan imzaları değiştirmeye çalışıyoruz. O imzaları tartışıyoruz. Yine atıkları imza bu ülkeye her yıl 19 bin ton et girecek, kasaplık hayvan girecek, besilik hayvan girecek, şu kadar süt tozu girecek, şu kadar tereyağı girecek. Hanımefendinin attığı imza. İnsanlar bu kadar pişkin olmasınlar. Biz şimdi gelip diyoruz ki, hayır, hayvan almayalım, et almayalım, kasaplık hayvan almayalım. Ne alalım bunun yerine? Gelin bunun yerine mısır alalım, gelin bunun yerine ayçiçeği alalım. Son günlerde bir kısım medyada bazılarının Romanya'dan, Bulgaristan'dan buğday alıyoruz, ayçiçeği, dökme yağ alıyoruz diye tenkit edilen o imzaları, hayvandan, ithal etme mecburiyetinde kaldığımız mısıra çevirtiriyoruz. Tereyağından ithal etme mecburiyetinde olduğumuz soya küspesine çevirtiriyoruz ve soyaya çevirtiriyoruz. Çünkü dışarıdan soya alma mecburiyetimiz var, soya almadan yem yapamazsınız.

Değerli arkadaşlarım, onun için benim size önerim şudur: Lütfen 95 yılında atılan imzanın içeriğini alıp baktığınız zaman, bu tarımın, bu çiftçinin 95 yılında, 2003-2004 yılının nasıl sıkıntıya gireceğini orada göreceksiniz. Ama biz şunun mücadelesini veriyoruz: Son üç yıldır uluslararası ilişkilerimizi en üst düzeye çıkardık. Geçmişle mukayese edilemeyecek şekilde 10 kat artırdık, ama bunlar turistik gezi değildir hiçbirisi. Hepsisi geçmişte atılan imzaları kendi milli menfaatimize nasıl çeviririz, onun mücadelesini veriyoruz. Onun için hemen birisi size önerdiği zaman, biz onu kabullenip altına imza atmıyoruz. Biz, ulusal menfaatimizi, milli menfaatimizi, çıkarlarımızı, dünya gerçekleriyle yanyana koyuyoruz ve tartışıyoruz. Tartıştıktan sonra belirli bir noktada uzlaşma alanları arıyoruz. İşte küreselleşmede çalışma tarzımız budur. Yoksa hiçbir zaman bize önerilen bir şeyi irdilemeden, değerli milletvekillerimizle komisyonumuzda görüşmeden. Sayın Mahmut Erdi'e burada çok

teşekkür ediyorum, sağolsun, benim bir büyüğüm olarak, bir ziraat mühendisi ağabeyimiz olarak, tartışmadan, görüşmeden kati surette kabullenmiyor.

Değerli arkadaşlarım, ben bu sempozyumun Türk tarımına, Türk tüketicisine yararlı olacağına, hayırlı olacağına inanıyorum. Özellikle biz tarımın meselelerine bakarken, tüketici boyutundan bakıyoruz. Bırakalım ürünlerin fiyatı serbest piyasada belirlensin, ama muhakkak surette serbest piyasa fiyatıyla çiftçinin eline, üreticinin eline geçmesi gerekli olan aradaki farkı üreticiye verelim. Bütün isteğimiz budur. Ve Türkiye'nin inanıyorum ki, 57. Hükümetin aldığı reform kararlarıyla, çıkardığı kanunlarla 2002 yılı, çok daha iyi olacak. O 20 yılın, 30 yılın tahribatını, köklü bir şekilde gidermeye çalışıyoruz, yeniden yapmaya çalışıyoruz. 2003 yılı çok daha iyi olacak. Zaten biz biraz daha sabredin deme hakkına da sahip değiliz. Efendim ne yapalım, 30 yılın tahribatıdır da deme hakkına sahip değiliz. Hükümetiz, problemlere çözüm bulma mecburiyetindeyiz ve çözümleri de buluyoruz. İnşallah gelecek sempozyumlarda, bu sefer Türkiye'deki daha fazla güzellikleri, bollukları tartışacağız. Ben hepinize saygı ve sevgiler arz ediyorum.

PLAKET TÖRENİ

Plaket töreni sunuşu için ZMO İkinci Başkanı sayın Özkan Göksele'i kürsüye davet ediyorum.

Özkan GÖKSEL:

Sayın Bakanlarım, değerli konuklar, plaket törenine geçmeden önce bu toplantımıza ulaşan kutlama telgraflarını sizlere okuyacağım.

Sayın Prof. Dr. Gürol Ergin, ZMO Başkanı, Küreselleşme ve Türkiye Tarımı Sempozyumuna davetiniz için teşekkür ederim. Ulusal tarım sektörümüzün gelişimine fırsat tanıyacağına inandığım sempozyumun başarılı geçmesini dilerim. Tarım haftasını kutlar, sevgiler, saygılar sunarım. Bülent Ecevit Başkan.

Sayın Prof. Dr. Gürol Ergin, TMMOB ZMO Başkanı. Tarım haftası dolayısıyla düzenlenen Küreselleşme ve Türkiye Tarımı Sempozyumunun başarılı geçmesini diler, konuşmacılarla misafirlere sevgi ve saygılar sunarım. Mesut Yılmaz ANAP Genel Başkanı, Başbakan Yardımcısı.

Sayın Prof. Dr. Gürol Ergin. Çankaya Belediyesi Çağdaş Sanatlar Merkezi Kennedy Cad. No.4 Kavaklıdere, Ankara. Sempozyumun verimli geçmesini diler, çalışmalar başarılılar dileğiyle selam ve sevgilerimi sunarım. Numan Gültekin, Balıkesir Milletvekili.

Sayın Prof. Dr. Gürol Ergin TMMOB Başkanı. Küreselleşme ve Türkiye Tarımı Sempozyumu ile ilgili nazik davetiniz için teşekkür ederim. Türkiye tarımına değerli katkılar yapacağına inandığım bu sempozyumu, daha önce programlanmış bir çalışma nedeniyle izleyemeyeceğim için üzgünüm. Sempozyuma başarılar diler, size ve şahsınızda TMMOB ZMO üyelerine, katılımcılarına ve izleyicilerine saygı ve sevgiler sunarım. Oya Araslı, CHP Genel Başkan Yardımcısı.

Bu arada, CHP Genel Sekreteri sayın Önder Sav, CHP Genel Sekreter Yrd. sayın Sinan Yerlikaya ve TMMOB ZMO Denizli Şube Başkanı sayın Gönül İnal ve Köy Hizmetleri Genel Müdürümüz sayın Hüseyin Alioğlu'nun nazik kutlama telgrafları için de teşekkür ediyoruz.

Basın Ödülleri

Sayın Necati Doğru, tahmin ediyorum hava muhalefeti dolayısıyla katılmadılar, kendileri için Odamız Yönetim Kurulunca alınmış olan kararı size iletmek istiyorum. Ödülleri ayrıca taraflarına ulaştırılacaktır.

Yazılı medyada düzeyli kamuoyu oluşturan, gerçekleri doğrudan ortaya koyan makaleleri ve özellikle Türk tarımının ana konularını ele alarak sorunları irdeleyen, köylümüzün, çiftçimizin tarım kesiminin önünü açıcı çalışmalarıyla, Türk tarımıyla ziraat mühendisliği mesleğine yaptığı üstün hizmetleriyle sayın Necati Doğru'nun

TMMOB ZMO basın ödülüyle onurlandırılması, Oda Yönetim Kurulu tarafından oy birliğiyle kararlaştırılmıştır.

Sayın Işık Kansu, buyurun efendim. Basında kamuoyunun oluşturulması ve yeni ufuklar kazandırılmasında yaptığı yayınlar ve özellikle ulusal tarım politikası uygulamaları, bu alanda çalışan kesimlerin sorunlarını ortaya koyan düzeyli çalışmalarıyla Türk tarımı ve ziraat mühendisliği mesleğine yaptığı üstün hizmetleri nedeniyle sayın Işık Kansu'nun TMMOB ZMO basın ödülüyle onurlandırılması, Oda Yönetim Kurulu tarafından oy birliğiyle kararlaştırılmıştır.

Sayın Ferhan Şaylıman, buyurun efendim. Görsel medyada hazırladığı düzeyli açık oturum ve diğer programlarla, ülke sorunlarına gerçekçi yaklaşımları, kamuoyunu oluşturma, özellikle ülke tarımının sorunlarını ele alarak, çözüm yollarında yapılması gerekli olan doğruları kamuoyunun gözleri önüne seren, gerçekçi, düzeyli ve sorunları tüm açıklığıyla ortaya koyan çalışmalar neticesi, Türk tarımı ve ziraat mühendisliği mesleğine yaptığı üstün hizmetleriyle, sayın Ferhan Şaylıman'ın TMMOB ZMO basın ödülüyle onurlandırılması, Oda Yönetim Kurulumuz tarafından oy birliğiyle kararlaştırılmıştır.

Basın ödülü alan değerli basın emekçilerine ödülleri vermek üzere Tarım ve Köyşleri Bakanımız sayın Prof. Dr. Hüsnü Yusuf Gökalp'i davet ediyorum.

Işık KANSU : Bu ödülü aldığım için çok sevinçliyim. Onurla taşıyacağımı size iletmek istemişim, teşekkür ediyorum.

Ferhan ŞAYLIMAN :Yıllardan bu yana Flash TV'nin ana koordinatörü olarak ve Flash Gündem programının yapımcısı olarak, Türkiye'nin hemen hemen yüzde 45'ini oluşturan bir kitlenin sorunlarını, onların çığlıklarını ekranlara getirmeyi hep bir görev bildim. Bu anlamda az önce sayın Bakanımızı burada dinlerken, sürekli olarak basına atıfta bulundu. İşte sizi şuraya götürelim. Orada olayları ve sorunları yerinde saptayalım dedi. Gerçekten basının şu anda çok büyük bir görevi var, ama bu akşam hep beraber izleyeceksiniz. Burada söylenenlerin acaba kaçta kaç yayınlanacak, kaçta kaç burada ortaya konulan Türkiye tablosunun ne kadarı sizlere iletilecek, bunu hep beraber göreceksiniz. Yani, gerçekten Türkiye'nin şu anda karşı karşıya bulunduğu sorunların ifadesinde çok büyük bir görev ve sorumluluk üstleniyor. Ama acaba ne kadarı bu görev ve sorumluluğu gerçekten korkusuzca ve büyük bir cesaretle yerine getiriyor. Onu ben sizin şu andaki olaya bakış açınıza bırakıyorum. Biz bugüne kadar hem Flash Haber olarak, hem de Flash Gündem olarak bu görevi yerine getirdik, ama bundan sonra da getirmeye devam edeceğiz. Bu anlamda sayın Gürol Ergin ve başında bulunduğu meslek odasının vermiş olduğu ödülü, son derece önemsiyorum ve çok teşekkür ediyorum.

Meslekte 50 yılını dolduran meslektaşlarımızın ödülleri;

Kemal Özbayram, Mehmet Hulusi Özgüven, Adnan Alptekin, Ali İhsan Evirgen. Bu değerli ağabeylerimizin ödülleri vermek üzere eski Bakanlarımızdan Mehmet Yücelen Bey'i davet ediyorum. Buyurun efendim.

Sayın Sedat Hilmi KARADAYI rahatsızlığı nedeniyle katılamadı tahmin ediyorum. Osman Karahan, buyurun efendim. İsmail Ünal, Prof. Dr. Ayten Doğan.

Ödüllerini vermek üzere eski Bakanlarımızdan sayın Mahmut Erdir'i davet ediyorum. Buyurun efendim.

Sayın Necmi Sağıroğlu, sayın Cemil Kaleli, sayın Rahmi Coşkun, sayın Mehmet Naim Saracoğlu. Ödüllerini vermek üzere Odamız Başkanı sayın Prof. Dr. Gürol Ergin'i davet ediyorum efendim.

Bilim ödülleri:

Sayın Prof. Dr. Nurettin Kaşka

Meyvecilik dalında ülkemiz üniversitelerinde en kıdemli Profesör olan sayın Kaçça, faal çalışma döneminde 25 ziraat mühendisiyle doktora, 100'den fazla meslektaşımızla yüksek lisans diploması çalışması yapmıştır. 300'den fazla araştırma makalesi, ulusal ve uluslararası kongre, sempozyum ve toplantılarda bildiri, ders kitabı ve bunun gibi bilimsel yayınlar yapmıştır. 1997 yılında emekli olduktan sonra iki yıl rektör yardımcılığı, 24 yıl Bahçe Bitkileri Bölüm Başkanlığını yürüten sayın Kaşka, çeşitli süreler Senato ve Fakülte Kurul üyeliklerinde bulunmuştur. Prof. Nurettin Kaşka, özellikle Çukurova Üniversitesinde görev yaptığı 24 yıl içinde Çukurova, İçel, Antalya, Aydın, Hatay, Şanlıurfa, Nevşehir, Bursa, Giresun vb illerimizde, değişik meyvelerin muhafazaları konularında 100'ün üzerinde halk konferansı vermiş, seminer ve açık oturumlar düzenlemiştir. FAO Meyvecilik Danışmanı olarak Pakistan'da yaptığı görevi sırasında, Pakistan meyveciliğine katkıda bulunmuştur. Sayın Kaşka, Uluslararası Çilek Çalışma Grubu Başkanlığını, ülke içinde Ulusal Kiraz ve Vişne Çalışma Grubu Başkanlığını da yürütmüştür.

Gerekçe: Ülkemiz meyveciliğinin gelişmesinde, modernleşmesinde yüksek katkıları, ulusal ve uluslararası organizasyonlarda ülkemizi başarıyla temsil ederek yaptığı katkılar, 45 yıllık üniversite yaşamında yetiştirdiği onca ziraat mühendisi ve bilimadamlarıyla uygulama alanında yürüttüğü başarılı çalışmalar neticesi, 300'ü aşkın bilimsel çalışmalarıyla sayın Prof. Nurettin Kaşka, hiç şüphesiz TMMOB ZMO bilim ödülü yanında, hizmet ödülüne layık bir meslektaşımızdır. Yukarıda kısaca açıklanan gerekçeler doğrultusunda, sayın Prof. Nurettin Kaşka'nın Türk tarımı ve ziraat mühendisliği mesleğine yaptığı üstün hizmet ve bilimsel katkılar nedeniyle TMMOB ZMO 2001 yılı bilim ödülüyle onurlandırılması jüri tarafından oy birliğiyle kararlaştırılmıştır.

Sayın Kaşka'nın ödülünü vermek üzere, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dekanımız Prof. Dr. Yetkin Güngör'ü davet ediyorum.

Sayın Bakanlar, sayın Başkanlar, değerli meslektaşlarım. Biraz önce 50 yılını tamamlamış ziraat mühendislerine ödülleri verildi. Biz de onun eşliğindeyiz. Bir yıl sonra da biz ona aday olacağız. Benim de 50 yıl. 50 yıl ben doğrudan doğruya Türkiye meyveciliğine hizmet ettim. Arkadaşlarımız da bildirdiler. Türkiye'nin değişik yerlerinde, değişik işlerde bulunduk ve Türkiye meyveciliğinin daima ileriye gitmesini sağladık. Yetiştirdiğim bilimadamları bugün değişik üniversitelerde hoca olarak, dekan olarak, rektör olarak görev yaptılar, yapıyorlar. Bundan da ben büyük bir onur

duyuyorum. Ssayın Bakan yaptığı konuşmada meyveciliğe hiç değinmedi. Serzenişimi de söylemek isterim. Oysa Türkiye, gerçekten dünyada nadir bulunan ve meyvecilik potansiyeli başka ülkelerle karşılaştırılmayacak kadar büyük olan bir ülke. Oraya ağırlık verdiğimiz zaman, -sayın Bakan veriyor biliyorum değişik projelerde- çok daha gelir düzeyimiz artabilir diye düşünüyorum. Bu kapsamda işte bildiğiniz çilek çalışmalarını, Türkiye Çukurova Üniversitesine gittiğimiz zaman, 9 bin ton çilek üretiyordu, bugün 130 bin ton üretiyor. Bu bizim çalışmalarımız sayesinde olmuştur. Bugün kayısı üretimine girdik. Kayısı üretimi, dışarıya Avrupa'ya erkenci kayısı satmak, Akdeniz kuşağında, onun için uğraşyoruz. Bunun yanında 2 yıl önce başladığımız, aslında daha önceki yıllara dayanan, ama efektif olarak 2 yıl önce başladığımız badem tarımını, GAP Bölgesinde yerleştirdik, onu duyuyorum bununla da. Ve GAP'ı inşallah Amerika'nın Kaliforniya'sı yapacağız. Hızla ilerliyor. Çok büyük geliri var, sudan da tasarruf etme önemli. Bu konuda değerli meslektaşlarımla birlikte çalışıyoruz. Büyük yararları olacağına inanıyorum. Antep fıstığı aynı şekilde, elmacılık aynı şekilde. Kiraz bugün son yıllarda hepinizin bilgisi dahilindedir, Avrupa'da artık bir Türk kirazı imajı belirdi. Ne kadar iyi kirazımız varsa, hepsini satma olanağımız var. Üstelik öyle aracı da yok, yetiştiricinizin eline parasını köyünde peşin para vererek kiraz alımı yapıyor. Bunlar yurtdışına gidiyor. Direkt döviz getiren bir olay. Ben sayın Bakanın da bu konuda yardımlarını rica ediyorum. Gerçekten bu konuya -hazır satılabilecek bir şey- önem verdiğimiz zaman, Türkiye çok büyük gelirler sahibi olabilir. Bu örnekleri çoğaltmamız mümkün. Ama şu gerçeği hiç unutmamamız lazım: Türkiye gerçekten meyvecilik potansiyeli çok yüksek olan bir ülke, ikliminden ekolojisinden yararlanmasını bilmesi lazım Türkiye'nin. Bugüne kadar bu gereği gibi olmamış, inşallah bundan sonra olur. Ben emekliyim, dört yıl oldu emekli olalı, ama hiç öyle hissetmiyorum kendimi. Devamlı da çalışıyorum. Allah can sağlığı verdiği sürece de çalışacağım. Saygılar sunuyorum efendim.

Sayın Prof. Dr. İbrahim Genç

1939 yılında Gümüşhacıköy İlçesi Eslemes köyünde dünyaya gelen sayın Genç, 1960 yılında Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarla Bitkileri Bölümü mezunu oldu. 1971 yılında doktor unvanını alan sayın Genç, 1972 yılında doçent, 1978 yılında profesör unvanını aldı. Aralık 1981'de Çukurova Üniversitesi Rektör Yardımcılığı görevine atanarak bu görevi 18 yıl 8 ay devam ettirdi. Yurtdışında birçok inceleme ve araştırma gezilerine katıldı. 1973'den beri Çukurova Bölgesinde buğday tarımının sorunlarına çözüm getirecek araştırmalar sürdüren sayın Genç, bu bağlamda Balçalı 85 makarnalık buğday çeşidi. Genç 99 ekmeklik buğday çeşidi. Tacettin Bey tiritikale çeşidi ve Balçalı 2000 makarnalık buğday çeşidiyle, Balatilla ekmeklik buğday çeşitlerini fescil ettirdi. Tescil edilen bu çeşitlerden, özellikle Genç 99 çeşidi, bölgede hızla yayılmakta olup, 10 bin hektar alanda ekimi yapılmaktadır. Bölüm başkanlığı, rektör yardımcılığı, Çukurova Üniversitesi senato üyeliği, ÖSYM Adana İl Sınav Yöneticiliği ve Üniversiteler arası Kurul Başkanlığı gibi idari görevler yürüten sayın Genç'in, yurtiçi ve yurtdışında çok sayıda yayınlanmış eserleri yanında, lisans, lisansüstü ve doktora eğitim düzeyinde birçok bilimadamı yetiştirilmesinde katkıları bulunmaktadır.

Gereke: Çukurova Bölgesinde buğday tarımının sorunlarına çözüm getirecek araştırmalar sürdürerek, bugün yoğun olarak ekimi yapılan birçok çeşidinin uygulamaya aktarılması, bilimsel çalışmaların yanısıra, lisans ve lisansüstü ve doktora eğitim düzeyinde yetiştirdiği meslektaşlarımızla, Türk tarımı ve ziraat mühendisliğine

yaptığı bilimsel katkıları nedeniyle sayın Prof. Dr. İbrahim Genç'in TMMOB ZMO bilim ödülüyle onurlandırılması jüri tarafından oy birliğiyle kararlaştırılmıştır.

Sayın Genç'e ödülünü vermek üzere, jürimizin değerli Başkanı Prof. Dr. Ekrem Kün'ü davet ediyorum. Buyurun efendim.

Sayın Bakanlarım, değerli hocalarım, meslektaşlarım, önce bu onuru bana takdir ettikleri için Odamıza teşekkür ediyorum. Bir düzeltme yapmak istiyorum, özgeçmişimde 1939 doğumlu olduğum söylendi, doğrusu 1930'dur. Dolayısıyla ben o yılların tarımını da biliyorum. Sayın Bakanıma, gerek eğitim öğretim, gerekse araştırma ürünlerimizle, ülkemiz bilimine ve tarımına karınca karınca katkılarımız olduğunu da Odamız bir nevi takdir ettiler. Çok teşekkür ediyorum ve bu ödülü sık sık öğrenciyken kendi ağzından duyduğumuz ve başta benim doktora babam, eski tabiriyle merhum Osman Tosun'un sözüyle, buğdayla koyun, gerisi oyun sözüyle hiç unutmadığım önemli bir dalda katkımızı bununla ödüllendirmek, gerçekten beni heyecanlandırdı. Ödülü, saygıyla andığım Osman Tosun hocamdan başlayarak, beni araştırma ve akademik çalışmaya yönlendiren ve bir anlamda bu virüsü aşıl原因an tüm hocalarıma, değerli meslektaşlarıma ve Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi, o zamanki tabiriyle Bitki Yetiştirme Kürsüsünden başlayarak, devamı olan 30 yıldan beri de Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarla Bitkileri Bölümündeki tüm çalışan arkadaşlarımla ortak ödülü olarak değerlendiriyor ve hepimize saygılar sunuyorum. Bu ödülü 40 yıllık aynı dalda çalışan meslektaşım sayın Kün'den almak, benim için ayrıca bir onur oldu. Onu da arz ederek, hepimize saygılar sunuyorum.

Sayın Doç. Dr. Ayhan Atlı

1951 yılında Niğde'de doğan sayın Atlı, 1973 yılında Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Gıda Bilimi ve Teknolojisi Bölümünden mezun oldu. 1973 yılında Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığına bağlı Orta Anadolu Bölge Ziraat Araştırma Enstitüsü Hububat ve Teknolojisi Laboratuvarında göreve başladı. Şu andaki Merkez Araştırma Enstitüsü ismiyle geçiyor. 1977 yılında buğday, un ve ekmeklik mikrobiyolojisi üzerine ihtisas diploması alan sayın Atlı, 1985 yılında Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Gıda Bilimi ve Teknolojisi Ana Bilim dalında ekmeklik buğday kalitesi üzerine doktora çalışmasını tamamladı. Yurtdışında çeşitli organizasyonlarda ülkemizi temsil etti. 1993 yılında Hububat İşleme Mühendisliği Bilim kolunda doçentlik unvanı alan sayın Atlı, yurtiçi ve yurtdışında çeşitli projelerin liderliğini yürüttü. Konusunda değişik tez, araştırma, makale ve diğer yayınları bulunan sayın Atlı, halen Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü Tahıl Teknolojisi Laboratuvarında Bölüm Başkanlığını yürütmektedir.

Gerekçe: Akademik kariyeri çerçevesinde ülkemizde hububat ve yemelik baklagiller üzerine yaptığı çeşitli araştırmalar ve bu konuda yaptığı çeşitli yayınlar, yurtiçi ve yurtdışındaki uluslar arası organizasyonlarda, ülkemizi başarıyla temsil etmesi, bu konularda çeşitli projelerde koordinatörlük görevleriyle, Türkiye tarımı ve ziraat mühendisliği mesleğine yaptığı bilimsel üstün hizmetleri nedeniyle sayın Doç. Dr. Ayhan Atlı'nın TMMOB ZMO 2001 yılı bilim ödülüyle onurlandırılması, jüri tarafından oy birliğiyle kararlaştırılmıştır.

Sayın Atlı'nın ödülünü vermek üzere DSP İstanbul Milletvekili sayın Yücel Erdener'i davet ediyorum, buyurun efendim.

Sayın Bakanlarım, değerli meslektaşlarım, öncelikle TMMOB ZMO'ya ve beni bu bilim ödülüne layık gören jüriye teşekkür etmek istiyorum. Müsaade ederlerse, ben bu ödülü, 28 senedir birlikte çalıştığım Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğündeki tüm araştırmacı meslektaşlarım adına almak istiyorum. Teşekkür ediyorum.

Hizmet ödülleri

Sayın Cemil Kaleli

Buyurun efendim. 1928 yılında Zile'de dünyaya gelen sayın Kaleli 1951 yılında Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesinden mezun oldu. 1953 yılında askerlik görevini tamamlayan sayın Kaleli, Tarım Bakanlığının Sulama Şubesinde değişik birimlerinde görev aldı. Toprak muhafaza konusunda ilk defa ABD'ye gönderilen sayın Kaleli, yurda dönüşünde sırasıyla Toprak Su, DPT'de verimli olarak görev yaptı. Bu arada yurtdışında ülkemizi değişik platformlarda temsil etti. 1965 yılında kamudan ayrılan sayın Kaleli, ülkemizde ilk defa ziraat mühendislerinin kamu dışı çalışma imkanlarını ortaya koyan, tarımsal mühendislik ve müşavirlik bürosu, ithalat, ihracat, dış yatırım ve müşavirlik, ekonomik ve sosyal ve fiziki araştırmalar gibi özel girişimciliğin örneklerini verdi. Yurtiçi ve yurtdışı çalışmalarında birçok meslektaşımızın bu alanda çalışmalarına olanak sağladı. Odamızın ilk genel sekreterlik organının kurulmasında öncü olan sayın Kaleli, 1969 - 1971 yılları arasında Odamızın Genel Başkanlığını yürüttü. Çeşitli kongrelerde Odamızın görüşlerini ortaya koyan Kaleli, aynı zamanda değişik sosyal konularda yönetim kademesinde yer aldı.

Gerekçe: Ülkemizde tarıma dayalı mühendislik ve müşavirlik, araştırma, ithalat ve ihracat hizmetlerinde özel girişimciliğe dayalı olanakları ilk defa ortaya koyan ve bu bağlamda birçok meslektaşımızın bu alanda çalışmasını ve yetişmesini sağlayarak, bir ilke imza atması, ayrıca ZMO faaliyetlerinde gösterdiği üstün çalışmalarıyla sayın Kaleli'nin TMMOB ZMO 2001 yılı hizmet ödülüyle ödüllendirilmesi jüri tarafından oy birliğiyle kararlaştırılmıştır.

Ödülleri vermek üzere TMMOB Başkanımız sayın Kaya Güvenç'i davet ediyorum, buyurun efendim.

Sayın Bakanlarım, değerli hocalarım, çok kıymetli meslektaşlarım. Tüm yaşamım boyunca eriştiğim en yüce mertebe ziraat mühendislerini şahsında temsil eden ZMO Başkanlığı olmuştur. Bu görevi, bana veren bütün meslektaşlarıma çok çok teşekkür ediyorum, yıllar sonra dahi. Böyle bir ödüle beni layık gören jüri üyelerine ve böyle bir ödülü bana veren Odamız Yönetim Kurulu Başkanı ve üyelerine çok çok teşekkür ediyorum.

Sayın Dr. Coşkun Saydam

Ödülünü almak üzere Dr. Ünal Örs Erkan'ı davet ediyorum, buyurun efendim. 1939 tarihinde Torbalı'da dünyaya gelen sayın Dr. Saydam, 1963 yılında Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bitki Sağlığı Bölümünden mezun olmuştur. 1963-64 yılları arası Bölge Zirai Mücadele ve Karantina Reisliğinde ziraat mühendisliğinde görev yapan sayın Dr. Saydam, 1996 yılında çok uzun yıllar araştırmacı ve yönetici olarak görev yaptığı Bornova Zirai Mücadele ve Karantina Müdürlüğünde Fitopatoloji alanında çalışmalara başlamıştır. Aynı kurumda sırasıyla asistan, başasistan,

laboratuvar Őefi gibi görevlerde alıŐan Dr. Saydam, 1976 yılında Fitopatoloji bilim doktoru unvanı almış, 1985 yılında Enstitü Mdrlg görevine atanarak, 13 yıl bu görevi yürütmüştür. Dünyada ve ülkemizde başta pamuk olmak üzere birçok sebze ve meyve türlerinde çok önemli ürün kayıplarına neden olan solgunluk hastalığı üzerine yaygın ve detaylı çalışmalar yürüterek, hastalığın neden olduğu ekonomik kaybın azaltılmasına yönelik çalışmalara temel oluşturacak bilimsel verileri kullanıma sunmuŐtur. Doktor Coşkun Saydam, görevi sırasında Türk çiftçisinin kullanımına sunulmasında en önemli halkayı oluşturan başta enstitünün çalışma alanına giren Tarım Bakanlığına bağlı uygulama kuruluŐlarıyla işbirliği içinde çalışmaya zen göstermiş ve uygulamada karşılaşılan sorunların giderilmesine yönelik araştırmalar ve eğitim çalışmalarına öncelik verilmesini sağlamıştır. FAO gibi kuruluşlar arası tarımsal organizasyonların toplantılarına Türk delegasyonu olarak katılarak, ülkemizi en iyi Şekilde temsil etmiştir. Ulusal ve uluslararası bilimsel dergilerde 50 dolayında yayımlanmıŐ araŐtırması bulunan sayın Dr. Saydam, 1998 yılında emekliye ayrılmış, bu adaylık baŐvurusundan sonra 23.10.2001 tarihinde aramızdan ebediyen ayrılmıştır. Merhum meslektaŐımıza Tanrıdan rahmet diliyoruz.

Gerekçe: Yönetici olarak görev yaptığı kurumda, Türk tarımına hizmet eden geç meslektaşlarımızın yetişmesi için olanak sağlaması, görev aldığı kurum, organizasyon, bilimsel ve sosyal derneklerin kurumsallaŐtırılmasına katkı sayılan çalışmalar yürütmesi, fitopatoloji alanında yrttğu araştırmaların sonuçlarını başarılı bir Şekilde uygulamaya aktararak, ülke tarım ekonomisi ve ziraat mühendisliği mesleğine yaptığı üstün hizmetleri nedeniyle Dr. Coşkun Saydam'ın TMMOB ZMO 2001 yılı hizmet ödülüyle onurlandırılması jüri tarafında oy birliğiyle kararlaştırılmıştır.

dln vrmek üzere eski Oda BaŐkanlarımızdan Orhan Akbulut Beyi davet ediyorum.

Sayın Bakanlarım, sayın konuklar, zamansız kaybettiğimiz sevgili arkadaşım Dr. Coşkun Saydam'ın bu dln ailesi adına büyük bir burukluk içerisinde, fakat onurla aldım. Kendisi diğer hizmetlerde olduğu gibi, zirai mücadele teşkilatının da gözbebeği olarak, büyük bir hizmet ve sorumluluk duygusu içerisinde çok önemli hizmetlerde bulundu. Kendisine ruhu Őad olsun diyorum, saygılar sunuyorum.

Sayın Mustafa Dizdar

1941 yılında Bandırma'da dünyaya gelen sayın Dizdar, 1964 yılında Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesinden mezun oldu. Toprak Etütleri ve Yorumlanması, Toprak Muhafaza ve Kullanımı uzmanı olarak geNiş tecrübeye sahip olan sayın Dizdar, Toprak Su TeŐkilatında göreve başlamıştır. Konusunda yayımlanmıŐ birçok kitap, makale, tebliğ ve eviri notları bulunmaktadır. Genel olarak sınıflandırma, drenaj, toprak muhafaza, arazi toplulaştırma ve mühendislik kullanımları amaçlı toprak etütlerinin yanısıra, toprak reformu, iskan merkezi köyler projesi, sanayi bölgeleri için etütler yapmıştır. Bunların yanısıra hizmet içi eğitimlerde uzun yıllar ders vermiştir. Bir sulama mühendisi olarak sulama yatırımlarının planlama ve projelendirilmesini yaptığı gibi, kontrol mühendisi olarak da hizmet vermiştir. Lisansüstü işletmecilik nosyonuna sahip olan sayın Dizdar, çeşitli ulusal ve uluslar arası sempozyum, akademik eğitim, seminer ve konularda ülkemizi başarıyla temsil etmiştir. 1991-96 yılları arasında Tarım ve Köyişleri Bakanlığı APK Kurulu uzmanlığı görevini yürüten sayın Dizdar, 1996'da emekliye ayrılarak faaliyetlerine özel sektörde devam etmektedir.

Gerekçe: Toprak etütleri ve yorumlanması, toprak muhafaza ve kullanımı konularında özellikle uygulama alanında yaptığı üstün çalışmalar, yurtiçi ve yurtdışı sempozyum, akademik eğitim, seminer ve toplantılarda ülkemizi başarıyla temsil etmesi, bu alanda birçok meslektaşımızın yetişmesi ve Türk tarımı ve ziraat mühendisliği mesleğine yaptığı üstün katkılar nedeniyle sayın Mustafa Yüksel Dizdar'ın 2001 yılı TMMOB ZMO hizmet ödülüyle onurlandırılması jüri tarafından oy birliğiyle kararlaştırılmıştır.

Sayın Dizdar'ın ödülünü müsaadenizle ben vermek istiyorum efendim.

Teşekkür ederim. Bir şeyler yapmaya çalıştım, çalışıyorum da. Gururla saklayacağım.

TMMOB ZMO Oda özel ödülü, Sayın Güner SAYGILI

Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü döneminde, Türk tarımı ve ziraat mühendisliği mesleğine yaptığı üstün hizmetler nedeniyle, ödülleri vermek üzere Köy Hizmetleri Genel Müdürümüz sayın Hüseyin Alioğlu'nu davet ediyorum, buyurun efendim.

Sayın Bakanlarım, saygıdeğer büyüklerim, sevgili meslektaşlarım, değerli konuklar. ZMO'nun sayın Başkanı ve Yönetim Kurulu tarafından özel ödüle layık görüldüğüm için hayatımın en mutlu günlerinden birini yaşamaktayım. Şerefle, şanlı 37 yıl devletime ve milletime hizmet ettim. Bu sürenin son 6.5 senesini de Köy Hizmetleri Genel Müdürü olarak gece ve gündüz demeden, Genel Müdürlükteki mesai arkadaşlarımla birlikte çalıştık, hizmet verdik. Bu ödülü, yalnız şahsım adına değil, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü mensupları adına alıyorum. Hepinize saygı ve sevgiler sunuyorum, sağolun, varolun.

Değerli Bakanlarım, sayın konuklar. Ödül törenimiz sona ermiştir. Ancak hemen sempozyum çalışmalarına başlıyoruz. Teşekkür ederim efendim, sağolun.

BİRİNCİ OTURUM

Türkiye Tarım Ekonomisinin Cumhuriyet Boyunca Gelişimi

BAŞKAN PROF. DR. YETKİN GÜNGÖR (A. Ü. Z. F. Dekanı)

Öncelikle çok değerli üç arkadaşımınla birlikte size hitap etme fırsatını bana veren Odamızın sayın Başkanı Prof. Dr. Gürol Ergin Beye ve mesai arkadaşlarına teşekkür ediyorum. Tesadüf, birisi büyüğüm, birisi yaşdaşım, birisi küçüğüm, üç arkadaşımız var, tarım ekonomisini tartışacağız. Ayrıca biliyorsunuz Perşembe günü Tarım Öğretiminin 156. Yıldönümü kutlanacak, 10 Ocak 2002.

Tabii, bu yıldönümlerinde çok şeyler söyleniyor, daha salon boşaltılmadan hepsi unutuluyor, sempozyumların biraz daha kalıcılığı var, hiç olmazsa mesleklerinde üst düzeye gelmiş insanların konuşmalarını dinliyorsunuz. Eğer müsaade ederseniz ana fakülte, (bazı arkadaşlarım lütfen alınmasınlar) Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesinde Perşembe günü konferans salonumuzda, saat 10.00'da Tarım Öğretiminin kutlama töreni var. Biz de yine orada bazı şeyleri söyleyeceğiz. 1846'da, İstanbul'da Ayamama'da başladı diyeceğiz, en büyük övüncümüz 1933'te Yüksek Ziraat Enstitüsü diyeceğiz ve bugün tarım ekonomisini tartışacağız.

Sayın Prof. Dr. Bilsay Kuruç, benim 40 yıllık arkadaşım, ama bu kadar sık da görüşmüyoruz. Büyük tesadüf, çok büyük mutluluk benim için. Eğer sayın Kuruç, kendisini şöyle bir dakika içerisinde size tanıtabilirse, çoğunuzun tanımadığı, çok değerli bir arkadaşımız.

PROF. DR. BİLSAY KURUÇ (A.Ü. S. B. F.)
“1923 – 1946 Dönemi”

Sayın Başkan teşekkür ediyorum, gerçekten bu kongre 40 yıllık dostların buluşma yeridir. Bu kongreye ayrı bir derinlik verir, ayrı bir zenginlik ve sıcaklık verir. Şimdi de 40 yıla varan bir aşinalık görüyorum salonda, bu soğuk havada içimizi ısıtıyor ve bu kongre zaten her yıl beklediğimiz kongredir. Bu başarılı toplantıdan ötürü tekrar Odanın sayın başkanını kutlamak isterim. Her yıl kabilsen sonsuza kadar burada buluşmak lazım.

Kendimi tanıtmamı istemişti sayın Başkan, ben Merkez Bankası Meclis üyesiyim halen, bu kadarı yeterli herhalde değil mi? Teşekkür ederim. Yani tarımdan çok, tarım dışı işlerle meşgulüm, ama tarımsız olmaz, tarımsız hiç olmaz. Olur diye düşünürsek, çok kötü şeyler bizi bekler. Zamanı harcamamak için doğruca konuya gireyim.

Efendim, bana verilen ödev, 1923-49 dönemi tarımı hakkında konuşmak. İki parçası var bu dönemin, bana göre 20 dakikada üzerinde durulacak iki esaslı parçası var. Ama en başta şunu hatırlamak lazım: 1923 ülkenin ve zamanın özel koşullarına göre bir ulusal devlet kurma tarihiydi ve ondan sonra her şey buna göre şekillendi. Evrensel esaslarla, özel koşulların hamur ediilmesi olarak gördü, ulusal devleti kuranlar bunu ve işin tarım tarafına baktığımız zaman, iki gerçekten hareket ettiler. Birincisi, nüfusun yüzde 80'i köylüydü, 13 milyonluk nüfusun yüzde 80'i köylüydü. Kurulacak rejim, cumhuriyet rejimiydi, yani o günün çağdaş rejimiydi ve bir köylüler ülkesinde kurulmak durumundaydı, yani varlık ve teknoloji bakımından geri kalmış bir ortamda kurulmak zorundaydı. Böyle bakınca, iki noktanın öne çıktığı anlaşılıyor. Yani iki nokta üzerinde toplanmak lazım.

Birincisi, (kaç kuşaktır) babası, dedesi, dedesinin dedesi harbe gitmiş insanlar, savaşa götürülmüş köylü, artık savaşa gitmeyecek. Bunun üzerine bir tarım politikası kurulabilirdi. Daha doğrusu, ülke bununla ancak varolabilirdi, tarlasını dilediği gibi ekebilmesi için bir dünya yaratmak ona.

İkincisi, bu köylüyü, çiftçi yapabilmek. Bu da, tarım politikasını özetleyen bir söz oldu galiba, Cumhuriyetin kuruluş döneminde. Köylüyü, çiftçi yapabilmenin ne demek olduğunu, Mustafa Kemal 1922'nin Martında, o günkü TBMM'yi açış konuşmasında söylüyor. “Türkiye'nin sahibi hakikisi ve efendisi, hakiki müstahsil olan köylüdür.” Hakiki müstahsil olan köylü, yani çiftçi.

Bu sanıyorum, tarımda politikanın ana çizgisidir. Bu hakiki müstahsil olan köylüyü, politikaların merkezine koymak. Koyabilmek. Rejimin geleceği ancak bununla olabilirdi. Bu ne kadar oldu? İşte 23-45'te noktalanmış -buna tarımda 45 diyelim- biraz bugünlerin niçin oradan başladığını bize anlatabilir. İşin merkezine hakiki müstahsil olan köylüyü yerleştirmek için, önce o hakiki köylüyü, yani çiftçiyi ortaya çıkarabilmek lazım. Bunun bir ayağı, tarım politikalarıdır ve Cumhuriyet rejimi anlaşıldığına göre, izlediğimiz kadarıyla, tarımda 1920'lerin sonlarından başlamak üzere, örgütlenme çabasına başlamıştır. Ama her yönden örgütlenme ve bu bence bir muhasebesini yaptığımız zaman çok başarılı bir politikadır. Tarımda çok başarılı bir çizgidir.

Bunun önemli noktası, öyle sanıyorum ki, sadece ekilebilir alanların daha çok ekime açılabilmesi için teşvikleri vermekten ibaret değil, ama önemli noktası, eğitim ve araştırmayı işin merkezine koymaktır. Örgütlenme, kurumsallaşma onun için önemli. Onun için 1920'lerin sonlarında başlayan çizgi, tarımda adeta birbirini etkileyen dalgalarla, eğitim ve araştırmanın nasıl işin merkezine konduğunu ve bunun ıslah çalışmaları diyebileceğimiz çalışmalarla nasıl birleştiğini gösteriyor.

İlk dönemde anlaşıldığına göre, ziraat eğitiminde yüksek öğretimin öncelik kazanması, daha sonra 1940'larda, 40'ların başlangıcında, orta düzeyde eğitimin hızlanması. Savaş yılları başta olmak üzere bunun hızlanması. Bu politikanın merkezinde Yüksek Ziraat Enstitüsü var, daha sonra 1948'de Orman Fakültesi hariç diğerleri Ankara Üniversitesine katılacak.

Islah çalışmalarıysa, -sizlerin benden çok daha iyi bildiğiniz bir şey-mevcutun ıslahı, yeni bitki türleri, yetiştirme teknikleri, üretme çiftliklerinde tohumların yetiştirilmesi ve çiftçiye dağıtılması, hububattan başlamak üzere Ziraat Vekaletinin, şeker fabrikalarının, TEKEL'in kurumsal bir şekilde yürüttükleri çalışmalardır ve burada da önemli noktayı, sanıyorum Ziraat Kombinalar İdaresi oluşturuyor. 1937'de kurulduktan sonra Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumuyla birleşerek, 1950'nin Martında Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü adını alacak ve kurumsallaşmanın adeta son noktası olacak.

Tarım politikaları, bu şekilde hububat, pamuk, tütün, şeker pancarı ve daha birçok şey, akla gelen, gelmeyen, yani kauçuktan soyaya kadar çeşitli münavebeleri kapsamak üzere geniş bir yelpazeye yayılacak.

İktisatçı gözüyle buna baktığımız zaman, tarımda ithal ikamesi denen şeyin başarıyla yapıldığını göreceğiz. Ama ithal ikamesi dediğimiz şeyin de, en kritik halkasının eğitim ve araştırmanın kritik rolünde olduğunu göreceğiz. Bu olmadan bize özgü bir şekilde yapılmadan da, tarımda politikanın başarılı olamayacağını göreceğiz.

Keza önemli bir boyut da makineleşmedir. 1920'lerde 500 traktörlük bir Türkiye var karşımızda, 29'da 2000 traktöre çıkmış bir Türkiye var, ama sonra dünyada düşen tarım fiyatları ve diğer nedenlerle bu traktör sayısı azalacak. 1945'de, 1000 traktörlük bir Türkiye'ye geleceğiz. Bu traktör sayısı ondan sonra artarak 1950'de 16 bin traktör, ama 1955'de 40 bin traktöre varacak.

Zirai mücadele, makineleşmenin parçası olarak işin vazgeçilmez bir halkası ve burada da, bütün bu politikalarda da 1943'de kurulan Türkiye Zirai Donatım Kurumunu görüyoruz. Yani bir kurumsallaşma meselesini, ulusal devletin kuruluşunda sadece tarım için değil, ama bütün nüfusun varlığı için niçin hayati gördüğünü Cumhuriyet rejiminin anlayabiliyoruz.

Bu yapılabilen kısımdır. Yapılabilen kısımdır ve bu yapılabilen kısım, bunu değerli arkadaşımız Tevfik Çavdar anlatacak, nasıl tarımın bir patlama noktasına gelmesi için, yani olumlu anlamda üretimin patlatılması anlamında nasıl koşulların hazırlandığını ve 1950'lerin ortamına adeta armağan edildiğini size sanıyorum Tevfik Çavdar arkadaşımız anlatacak.

Bu yapılabilen kısımdır. Ama bu işin iki boyutundan biridir. İşin yapılamayan kısmı, yani ancak yapılamayan kısmıyla birleştiği takdirde nelerin yapılabilecek olduğunu ise ancak gözümüzde canlandırabiliriz. Yapılamayan kısmı, köy ve toprak sorunudur.

Köy ve toprak sorunu, Cumhuriyet rejimi için tarım politikasının vazgeçilmez ayağı; siyasi olarak da Cumhuriyet rejimini köye götürebilmek için, dolayısıyla tarımla siyaseti bir yeni ulusal devlet olarak birleştirebilmek için de en önemli ayağıdır.

Ben bu konuşmamda yapılamayan şey üzerinde duracağım. Çünkü bu yapılamayan şey, hakiki müstahsil olan köylüyü ortaya çıkaracak olan şeydi. Tarım politikalarıyla hakiki müstahsil olan köylünün ortaya çıkmış olduğunu iddia etmemiz sanıyorum ki zordur. Ama yapılamayan şey hakiki müstahsil olan köylüyü, yani Cumhuriyetin aradığı çiftçi tipini ortaya çıkaracaktı.

Bunu köy sorunundan ayırmak mümkün değil ve köy sorununun Cumhuriyet rejimi için niçin, ne kadar önemli olduğunu 1936'da Falih Rıfkı Atay'ın şu sözlerinden anlayabiliriz: "Köyde kılavuz eksiktir. İçine girilmeyen köy yerinde oynamaz. Bütün değişiklikleri, yeni şartları, kerpicinin içinden seyreder durur. Köyün katı görenek ve güvensizlik kabuğunu kırarak, onun harimi içinde yer almamız lazımdır. Ankara etrafındaki köyleri dolaşınız. Büyük merkez hiçbirine örnek olmamıştır ve olamaz."

Bu sorunun çok derinde ve önemli olduğunu, Cumhuriyeti kuranların başından beri algıladıklarını gösteriyor. Aksi takdirde, zaten hakiki müstahsil olan köylüyü arıyoruz demezdi.

Ve Falih Rıfkı'nın sözünden de esinlenerek diyebiliriz ki, tarımın işinin merkezine hakiki müstahsil olan köylüyü yerleştirmenin, toprak davasından geçtiğini Cumhuriyet rejimi çok iyi biliyordu.

Peki ne yaptı? Başından beri toprak davası aklından çıkmadı. Bu, 1925'in Bütçe Kanunuyla başladı, biraz Hazine arazisi dağıtıldı, ama işin bununla çözülmeyeceğini Cumhuriyet rejimi sanıyorum çok iyi biliyordu. Peki nereden başladı, 1945'e birdenbire mi geldik? 1945'in Çiftçiyi Topraklandırma ve Çiftçi Ocakları Kurulması Yasasına? Hayır. Çok ilginç bir noktadan hareket etti. Ben onu özetlemeye çalışayım.

Başlangıç noktası -bambaşka bir şeydir kanımca- 19 Haziran 1927 tarih ve 1097 sayılı kanundur. Bu kanun, Bazı Şahsın, Şark Menasıkından, Garp Vilayetlerine Nakillerine Dair Kanundur. Şeyh Sait İsyanından sonra çıkarılan bir kanundur. Bu kanun ne ilgisi var diyeceksiniz? İşte ilk tohum burada, toprak davasına yürümenin ilk tohumu burada. Bunun dokuzuncu maddesi, bu

şahsın arazilerinin Hazineye nasıl intikal edeceğini ve bunun kıymet takdirinin nasıl yapılacağını söylüyor. Hikaye buradan başlar ve bundan sonra toprak davasına ve toprak politikasına giriş kapısı olan bence 1097 sayılı kanundan sonra birden bire nedense 2 Haziran 1929 tarih ve 1505 sayılı kanunu görürüz. Dört maddelik bir kanundur. Bunun başlığı da şu: Şark Menakısı Dahilinde –yani Şark bölgesinde- Muhtaç Zürraa Tevzih Edilecek Araziye Dair Kanun. Yani Yoksul Çiftçiye Dağıtılacak Araziye Dair Kanun. Bu ilk defa yeni bir kategori getiriyor karşımıza. Muhtaç, zürra. Daha önce yok. Yoksul köylü, yani topraktan yoksun olan, toprağı yetmeyen köylü. Çiftçi olamayan köylü.

Ve bu dört maddelik kanunun, dördüncü maddesi ilginçtir, buradan şunu anlıyoruz: 1927 kanunundan sonra, Garbe nakledilen şahsın bazısı geri dönmüş; Hazineye intikal eden toprakları onların muhtaç zürraa dağıtılmış, fakat bunlar döndükten sonra bunu, bu muhtaç zürranın elinden almak istemişler ve almışlar. Bunun üzerine İçişleri Bakanlığı bu kanunu hazırlamış. Bu çiftçiler ve aşiret efradı göçebeler, bu aldıkları, ondan sonra kendi ellerinden eski toprak sahipleri tarafından alınan toprakları işletmek istemişler ve Hükümet işe el koymak zorunda kalmış. Fakat 1505 sayılı kanun, yani 1929 kanunu dördüncü maddesinde diyor ki; “İş bu kanun, Birinci Umumi Müfettişlik Mıntıkası dahilinde, -yani Doğuda- ve lüzumu icra vekilleri heyetince tasdik edilen yerlerde tatbik olunur.” Yani bütün ülkede uygulanabilir diyor. Eğer Hükümet gerekli görürse, bütün ülkede uygulanabilir diyor ve uyguluyor.

Şunu görüyoruz ki, 1929’dan sonra hem Doğuda, hem de Muğla ve Konya’da bazı büyük çiftlikler kamulaştırılmış ve köylülere dağıtılmıştır, yani orta Anadolu’da da uygulanmıştır. Bunun üzerine toprak sahipleri Şurayı Devlete, yani Daniştay’a gitmişlerdir. Ve demişler ki, o kanun sadece Şarkta geçer, bütün ülkede uygulanmaz, aman zinhar, demişler. Bunun üzerine de Hükümet ve Daniştay iptal etmiş kanunu. Tek parti devrindeyiz ve Daniştay Hükümetin toprak dağıtabileceği yolundaki kararını iptal ediyor. Onun üzerine Hükümet bir başvekalet tezkeresi hazırlıyor. 5 Kanuni Evvel 1933, yani 5 Aralık 1933. Ve Hükümetin üslubu keskinleşiyor, sertleşiyor. “Şarkta geniş çiftlikler ve bu çiftliklerde serf gibi yaşayan topraksız, fakat toprağa bağlı birçok insanlar vardır. Ancak aynı vaziyette çiftliklere ve insanlara Anadolu’nun diğer birçok yerlerinde de tesadüf olunmaktadır. Şarkta bu topraksız ve fakat toprağa bağlı insanları, bu bağdan kurtarıp toprağa sahip kılmak ne kadar lazımsa, Garpta da aynı vasıftaki bu insanları, aynı surette kurtarmak, aynı derecede, belki daha şiddetle lazım ve zaruridir” diye başlıyor. Ve sonunda diyor ki; “Devlet Şurası –yani Daniştay- bu içtihadı ile –iptal kararıyla- bu kanunun tatbik sahasında asli maksadından uzaklaştırmaya başlamıştır.” Yani Daniştay meseleyi anlamamış. Bizim meselemiz toprağı dağıtmaktır diyor.

Böylece 1933’te şunu görüyoruz: Feodaliteden bahsediliyor, arazilerin boş olduğundan bahsediliyor, Daniştay’ın Toprak Kanununun, Muhtaç Zürraa başlığı altındaki Toprak Kanununun maksadını anlamadığından bahsediliyor. Bunu Şükrü Kaya, o günün İçişleri Bakanı, Mecliste keskin bir biçimde ifade eder. 1934’ün Haziranı. “Şark halkını topraklandırmak esasında düşünülürken, Garp halkını topraklandırmamak hatıra gelmezdi. Bugün memleketin beş

milyon nüfusu, başkalarının toprağında çalışmaktadır. Bu suretle toprakla uğraşanlar ancak kara ekmek yiyebilecek halledirler. Türk köylüsü, Türk'ün efendisidir demek, adeta bir süsten ibaret kalıyor.” diye başlayan ve “Eğer bu köylüyü toprak sahibi yapmayacak olursak, bu sanayi fabrikalarını kim için, hangi pazarlar için kuruyorsunuz. Bizim yaşamamız, 13 milyondan ibaret olan köylü tabakasını zengin etmekle ve behemehal kuvvetli yapmakla kabildir” diyor.

Ve daha sonraki bir konuşmasında da veyahut konuşmasının ilerleyen bölümünde de, Mecliste kendisine karşı çıkan büyük toprak sahibi mebuslara karşı, “Bu Meclis hususi istimlak kanunları yapacaktır, -özel kamulaştırma kanunları yapacaktır- ve bu Toprak Kanununu çıkaracaktır” der. Ancak bunun bir anayasal meseleye gelip dayandığı görülür, anayasada bunun güvencesi alınmadan bu işin yapılamayacağı anlaşılır ve 1937'nin Şubat ayına gelinir.

Yalnız 1937'nin Şubat ayına Toprak Kanununun niçin gerekli olduğunu belirtmem gerek. İsmet Paşa, o günün Başbakanı, 29 Kanunuevvel, yani 29 Aralık 1936, Cumhuriyet Halk Partisi kamutayında şöyle diyor: “1937'den itibaren, yani tarım için toprak meselesinin niçin zorunlu olduğunu, 1937'den itibaren ziraatimizi ve çiftçilerimizi kalkındırmak için mühim paralar tahsis edeceğiz. Planlı ve iştirakli bir çalışma devresine girmek lazımdır. Plan; düşündüğümüz ilk plan, 1000 zirai kombina üzerine tesis olunacak ve dört senelik bir tecrübeye göre temin ve teksir olunacaktır. Dört yıllık bir plandan bahsediyor ve 1000 zirai kombina. Bu yeni kurulan sistemin remzi -simgesi-yeni usul ve yeni alet olacaktır.” Yani modernizasyon. Ve arkadan daha sonra 1945'deki Toprak Kanununun temel ilkesi olacak ve ilginç bir şekilde 1970'lere de kalacak olan temel ilkeyi, sloganı söylüyor. “Bir toprak, en çok mahsulünü en çok bir vaziyette verir. Bu da, o toprağın işleyeninin malı olmasıdır.” Yani toprak işleyeninin diyor.

Bu konuşmanın üzerine hesabı yapan Falih Rifki'ya göre, 6 milyon nüfus üzerinden 2.5 milyona yakın mülkiyet kurmak demektir, bu konuşmanın hedefi budur. Ve bu tarihten demek ki bir buçuk ay geçmeden Meclise verilen anayasa değişikliği Malatya Mebusu İsmet İnönü'nün 153 arkadaşının Teşkilatı Esasiye Kanununun yani anayasanın çeşitli maddelerinin değiştirilmesine dair kanun teklifi, bizi ilgilendiren 74. maddedir: Çiftçiyi toprak sahibi yapmak için devletin ve eşhasın tasarrufu altındaki araziye ve ormanları idare etmek üzere, özel istimlak kanunları yapmaya elveren anayasa değişikliği. Anayasaya özel istimlak kanunları yapma maddesi girmektedir.

Bu bizi son adıma getirecek. Son adım bağımsız çiftçi modelini kurabilme adımıdır. Ve bunun da adı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunudur. Daha doğrusu tam adı Çiftçiyi Toprak Dağıtılması ve Çiftçi Ocakları Kurulması Hakkında Kanun Tasarısı.

1945'in 17 Ocak'ında, savaşın artık bitmeye yaklaştığını bilelim. Savaş Avrupa'da Mayıs başında bitecektir. Mayısın sanıyorum 3'ü veya 5'inde ordular Berlin'e girecektir, ama gitgide ilerlemekte dirler, yani savaşın sonu belli olmuştur. Yani Türkiye'nin savaştan önce 150 bin kişi olan, ama savaşta aşağı yukarı 1.5 milyona çıkan ordusu, yani hakiki müstahsilleri topraktan alıp

orduya vererek, üreticileri asker yaparak kurulan ordusu da artık terhis edilmeye yakındır. Onun için 17 Ocak tarihinde 1945'de bu tasarı Meclise verilir. Bu bağımsız çiftçi modelini getiriyor.

Bunun için bir geçici komisyon kurulur. Meclisteki sekiz komisyondan dörder üyenin oluşturduğu 32 kişilik bir komisyon. Ancak geçici komisyon bu tasarımı değiştirmeye başlayacaktır. Hükümet tasarısını, geçici komisyon değiştirecektir. Komisyon başkanı Rahmi Köken eski bir İktisat Vekili. Komisyon Sözcüsü ise Adnan Menderes'tir, o günün CHP milletvekili. Hükümet tasarısı, uzun ve iyi hazırlanmış bir tasarıdır ve gerekçesinde toprağı işleyenlerin ona sahip olması, sahip olanların toprağı işlemesi ana ilkidir denilmektedir. Büyük arazi mülkiyetini elinde bulunduranların çoğu yaşayışlarını toprağı bağlamadıkları halde; geçinmelerini toprağı bağlamış olanların hepsinin elinde toprak bulunmamakta veya arazileri kafi gelmemektedir. Esas sorun budur, diyor. Ayrıca, tarımdaki işletme şekilleri arasında ortaklığın hakim olduğunu ve ortaklıkla işletme zararlıdır diyerek, bunun bir tarım politikasının esas yapısını oluşturamayacağını söylüyor. Kanun, topraksız olanlara veya yetmeyenlere yetecek ölçüde toprak verilmesini amaçlıyor. Bununla geçimini çiftçiliğe bağlayanların ve bağlayacak olanların toprak sahibi olmalarını, sonra da bu toprakları üzerinde işletme kurarak kökleşmelerini, yurttan müstakil çiftçi ailelerinin çoğalmasını gözetmektedir, dedikten sonra, arazi mülkiyetinin dört tip olduğunu Türkiye'de, ayrıntılı bir şekilde anlatıyor.

Birincisi, küçük arazi mülkiyetidir ki, bu çiftçilik için asli mülkiyet değildir. Bu bir tarım politikasının esası olamaz diyor. İkincisi, büyük arazi mülkleri, büyük arazi devletin elinde bulunacaktır diyor. Böylece memlekette hususi yerlerde büyük mülklerin iktisadi ve içtimai eziciliğı önlenmiş olacaktır diyor. Üçüncüsü, köylü mülkleri asıl olacaktır. Ve köylü mülklerinin asıl olması, yani dağıtacak toprağı sahip olacaklar, çiftçi ocağı şeklinde örgütleneceklerdir. Çiftçi ocağı, demek ki bağımsız çiftçi modeline, yani Mustafa Kemal'in özlemi olan hakiki müstahsil olan köylüyü toprağın ve tarımın hakiki efendisi yapacak olan şeydir. Orta mülkler mahdut kalacaktır. Yani şahısların elindeki mülkler, orta mülkler dediklerimizdir. Bunlar mahdut kalacaktır diyor.

Burada önemli nokta sanıyorum köylü mülkleri, yani çiftçi ocağı mülkleridir. Bunun kurulması, anlaşıldığına göre tarım politikasının, o güne kadar tarımda yapılmış olan, alınmış olan bütün tedbirlerin, elde edilmiş olan bütün gelişmelerin, toprak meselesiyle birleşmesi ve belki de daha önemlisi köydeki yeni insan tipiyle birleşmesini sağlayacaktır.

Şunu hatırlamalıyız ki; bu noktaya adeta bir satranç oyunu gibi gelmiştir. 1930'ların çok üzerinde durulan köy davası için 1940'ın başında çıkarılan Köy Enstitüleri adeta yeni bir zemin olarak düşünülmüş, yeni bir köylü tipi, Cumhuriyetin aradığı köylü tipini getirmek üzere düşünülmüş ve ancak bu köylü tipinin zaman içinde gelişmesiyle ve bunun toprak dağıtımıyla birleşmesiyle, yani hakiki müstahsil olan köylüyle adeta bir kerpeten gibi birleşmesiyle, bu meselenin halledilebileceğı düşünülmüştür. Ama bu olmadı.

Toprak davası orada kaldı, yasa, içinden çiftçi ocakları çıkarıldıktan sonra ve Mecliste uzun tartışmalar ve siyasi kutuplaşmaya da yolaçtıktan sonra yasa çıkarıldı, fakat ondan sonraki yıllarda çok sınırlı ölçüde Hazine arazisi dağıtabildi. Burada, hususi ellerdeki büyük mülklerin iktisadi ve içtimai eziciliğinin önlenmesi hedefine erişilemedi. Erişilemeyince, hakiki müstahsil olan köylü bir zemin üzerine oturamadı. 1945'de noktalan hedefine erişiyorken, hedefini elinden kaçırmış olan bu gelişmeden sonra tarım politikaları, o güne kadar olan birikmiş bütün nimetleriyle 1950'de yeni bir platforma tevdi edildi. Ve oradan da buraya geldik.

Başkan : Bilsay Hoca'ya çok teşekkür ediyorum. Programın sarkması nedeniyle, Bilsay Bey'in toplantılarını da sanırım önemli ölçüde aksattık. Kendisi birazdan ayrılmak durumunda, onun için Bilsay Hoca'ya yöneltilecek bir soru varsa şimdi alalım.

Soru (Alaattin HACİMÜEZZİN) : Hocam, aşar vergisinin kaldırılmasının anlattığınız döneme etkileri nasıl olmuştur ?

Bilsay KURUÇ: 1925'te Aşarın Kaldırılması Kanunu çıkmıştır ve başka kaynaklardan hem bütçenin açık vermesini göze alan genç Cumhuriyet daha yapılaşmadan köylüye çiftçi olabilmesi için bu büyük imkanı vermiştir. Böylece yüzlerce yıldır gelen usul değiştirilmiştir. Daha sonra, zor İkinci Dünya Savaşı yıllarında, 1943'te Toprak Mahsulleri Vergisini zorunlu olarak getirdiği zaman rejimin siyasi kadroları içinde muhalefet yapan, daha sonra da muhalefete geçecek olanlar, buna aşarın geri dönmesi dediler. Ancak Toprak Mahsulleri Vergisi sayesinde Cumhuriyet açığını kapatılabildi 1943 ve 44 yıllarında. Ama yine de bunun savaş sonrası koşullarında büyük bir etkisi oldu.

Aşarın kaldırılması, hoş bir zamana rastladı. Şöyle hoş: Dünyada tarım fiyatları hala yüksekti. Onun için 1930'a kadar Cumhuriyet rejiminin çiftçileri yüksek fiyatlardan yararlandılar, başta hububat olmak üzere ve tarım sektörü yılda ortalama yüzde 15 bir hızla gelişti. Bu müthiş bir tempo. 1955'den sonra tarımın yüzde 3'lük bir büyüme temposuna indiğini hesaba katarsanız ve bugün de yüzde 1'e, yüzde 1'in de altına düştüğünü düşünürseniz, 55'den bu yana hep düşüyor, 1920'lerin ikinci yarısında ve 1930'ların ikinci yarısındaki tarımda büyük büyüme temposu, o yıllarda tarım kesimini Türkiye ekonomisinin lokomotifini yaptı. Ve bu milli gelirin yüzde 50'sini üreten tarım sektörü, nüfusun yüzde 70'i, 80'i, ama milli gelirin yüzde 50'sini üretiyor. Bu tabii bambaşka bir Türkiye manzarası oluyor. Bütün yoksulluğa rağmen.

Tabii burada birçok şeyden de bahsedemedik. Kooperatifçilikten, -sayın Mülayim burada- bahsedemedik. Destekleme fiyatlarından -sayın Bakanımız burada- ondan bahsedemedik. 1932'de ilk Buğday Koruma Kanunuyla başlayan desteklemeden bahsedemedik. Toprak Mahsulleri Vergisi mecburiyetinden bahsedemedik. Bahsedemediğimiz birçok şey kalıyor. Ama sadece şunu vurgulamak istedim ki, köy ve toprak davası, Cumhuriyetçi bir model içinde düşünüldü ve bu çözüme bağlanmak istendi. Rejimin yöneticilerinin, yani isimlerini bildiğimiz ikisinin derin sezgisi sanıyorum şudur: Siyasi kadrolarına özel sanayi kesiminin insanlarını almışlardır, ama sanayi politikalarını hiçbir zaman onlara emanet etmemişlerdir. Kimlerin İktisat

Vekilliği ve onların altında kimlerin kontrol mekanizması yaptığına bakarsanız, Cumhuriyet rejimi o iki kişinin iradesiyle çizdiği sanayi politikaları yapmıştır 1950'ye kadar. Siyasal kadrolarına büyük toprak sahiplerini almışlardır, ama kimlerin Tarım Bakanı olduğuna bakarsanız 1931'den sonra, hiçbir zaman büyük toprak sahiplerine ziraat politikalarını emanet etmemişlerdir.

İşte bu noktada ilginç bir şey var. Ve o nedenle zaten çatışma aslında potansiyel olarak vardır. Emin Sazak, 1934'de Şükrü Kaya'nın konuşması üzerine şunu diyor: "Öyle bir his veriyoruz ki, nihayet toprak sahibi olmak, bu memlekette ayıpmış gibi bir manzara hasıl oluyor. Yavaş yavaş büyük emval sahibi olmak, çok para sahibi olmak fena telakki edilmeye başlanırsa, bunun sonu neye varır?" Burada mesele, köyü kim kontrol edecek meselesidir. Cumhuriyet rejimi mi kontrol edecek, biz mi edeceğiz diyor. Cumhuriyet rejimi başka türlü düşündü, siyasal kadrolarda bulunanlar, siyasal istikrar için siyasal kadrolara alınan ve orada muhafaza edilenler başka türlü düşündü. Bu sanayide de böyle oldu, tarımda da böyle oldu, 1950'ye böyle geldik.

Beni, her şeyden bahsetmediğim için bağışlayınız.

Soru (Prof. Dr. Şahabettin ELÇİ) : Sayın Başkan, değerli arkadaşlar, bugüne kadar her şeyi yapmaya çalıştık, ama köylüyü hiçbirimiz anlamadık. Lütfen bunu kabul edelim. Köylünün yanında olacaktık, omuz omuza çalışacaktık, hangi üretim dalında olursa olsun, çok büyük değişimler yapacaktık. Bunu yapmak için de birçok gazetelerin yanlış telaffuz ettiği, hani bir şey yayınlıyor, onu yayım diyorlar. Yayım işini yapmadık. Yayım ne demek? Köylüyle beraber çalışıp, onu bütün yaşamında ve aynı zamanda tarımda geliştirmek demektir. Bahsettiğimiz bütün kanunlarda, bu yoktur. Bugün de yoktur. O köy ağaları dediğimiz insanların yanına gidilecekti, onlara tarım öğretilenecekti, büyük çiftçi olacaktı zarar yok. Ama topraktan tam ürün alacaktı. Almadı. Yalnız buğday yedi. Sabahleyin benim arkadaşım sayın meyveci arkadaşım sayın Nurettin Kaçça Türkiye'deki meyve potansiyelinden bahsetti. Kim meyveyi geliştirdi? Ben yem ziraatinde çalışıyorum. 50 yıldır çalışıyorum. Kim Türkiye'deki yem bitkilerini bütün dünyaya yaydı? Hiç kimse. Yayım yapmadan bu işler olamazdı. Köylüyle beraber bu yayımın yapılmasında sizin fikriniz nedir? Hangi kanunu koyarsan koy, köylüyü kalkındıramıyorsan, onun kafasını açamıyorsan, afedersiniz ona tuvaleti öğretmiyorsan, hangi kanun olursa olsun bir şey yapamaz. Bir parmakla yapılacak şeyleri ülkede yapmıyoruz, ondan sonra başkalarını suçlu buluyoruz. Esvela ülkede köylüyle beraber yayımın önemli olduğuna inanıyorum. Siz ne diyorsunuz?

Bilsay KURUÇ: Efendim sizler ziraatin ustasısınız. Ben amiyane tabiriyle dışarıdan gazel okuyorum. Geçmiş o günlerde neler yapılabilirdi, niçin yapılmadı diye yargılamak istemiyorum, ama bugünden 80 yıl geriye bakışta, 70 yıl geriye bakışta, 60 yıl geriye bakışta görünen odur ki, ellerinden gelenle Türkiye'nin bir tarım politikası olsun, Türkiye dışı muhtaç olmasın, bunun için ne yapabiliriz, dünyaya muhtaç olmaktan kurtulmak için, ama bunları dünya gibi geliştirmek için neler yapabiliriz diye Alman profesörlerden başlayarak, Alman ziraatçilerden başlayarak, başkalarından başlayarak her şeye açık olmuşlar. Biz dünyaya kapanalım dememişler. Elimizden gelenin sınırlı olanaklarla hepsini yapalım demişler. Buyurduğunuz meyvecilikteki araştırma

alanındaki gelişmeler, zannediyorum 1930 yıllarında, işte o günlerin sınırlı imkanlarıyla başlamıştır. Ama ne kadar yapılmıştır, daha ne kadar yapılabilirdi. Çay 1924'te başlıyor. Rize ve Borçka'daki Çay ve Narenciye Kanunuyla, bilindiği gibi 1940 Mart'ında Çay Kanunu çıkıyor ve seçilen hedef büyüklüğüne, yani 3 bin hektara 1948'de erişiyorlar.

Dolayısıyla sizler her şeyi daha iyi biliyorsunuz. Bunu uzmanları burada tabii tartışacaktır. Fakat benim görebildiğim kadarıyla bu uçak uçsun, yani bu tarım politikaları uçsun ve güzel bir yere konsun. Neresi orası? Cumhuriyet bunu bağımsız çiftçi modeli diye düşünmüş. Bu büyük toprak sahibinin aleyhine bir şey değil. Ben böyle gördüm. Büyük toprak sahibinin verimsiz olduğu kanaatinden hareket etmiyor, ama iş o kadar büyük bir iş ki, bu bağımsız çiftçiyi oluşturmadan halletmek mümkün değil. Öyle düşünmüşler. Doğru veya eğri. Geçmişsiz bilgilerinizle yargılayabilirsiniz. Benim gördüğüm meseleyi ortaya koymaktan ibaret.

Evet, saygılar sunuyorum efendim.

TEVFİK ÇAVDAR (Araştırmacı, yazar)
“1946-1980 Dönemi”

Şimdi sevgili Bilsay'ın bıraktığı noktada, sazı ben alacağım ele. Fakat bu sazı alırken, iki noktaya dikkati çekeceğim ki; o iki noktadan biri de, sayın Kuruç çok güzel vurgulayarak geldi. 30'lu yılların, hatta 20'li yılların Cumhuriyetinin tarıma ve köye verdiği önemi, müstahsil yaratmak, yani gerçek müstahsili yaratmak üzerinde odaklaştığını güzel söyledi.

Şimdi savaş yılları; savaş yıllarında iki tane yasa, Türkiye'nin siyasal ve ekonomik kaderini değiştirdi. Yani dış etmenler vesaire, bunların üzerinde durmuyorum. Ama iki tane önemli yasa, kaderi değiştirdi. Bunlardan birincisi, haksız savaş kazançlarını törpülemek için çıkartılmış olan bir nevi servet vergisi olan Varlık Vergisi. Diğeri ise, Bilsay'ın söylediği Çiftçiyi Topraklandırma Yasası. Bu iki yasa ve savaş sonrasının konjonktürü, Türkiye'nin siyasal ve iktisadi yapısını adeta belirledi.

Nasıl belirledi? Bir, şu ya da bu şekilde, Varlık Vergisinden ürken sermaye, sanayici, tüccar neyse, artık mevcut hükümete muhalefet etmeye karar verdi. Yani bu muhalefeti desteklemeye. İkincisi, savaş zamanında üretici gücün askere gitmesinden ötürü küçük toprak sahiplerinin toprağı ekememesi, ama büyük toprak sahiplerinin olanaklarını kullanması neticesi, büyük toprak sahipleri –işte ağalar, beyler neyse- çok para kazandı. Hatta o zamanlar bir Hacı Ağa tipi de çıktı ortaya. İşte bir yünden topraktaki adaletsiz dağılımı engelleyebilmek için ve gerçek çiftçiyi yaratabilmek için Çiftçiyi Topraklandırma Yasası çıktı ve büyük toprak sahiplerinin muhalefeti de ortaya çıktı.

Şimdi bu iki güç, şu ya da bu şekilde iki tane büyük sermaye odağı birleşti ve 46'dan sonra Türkiye'nin resmini çizdi.

Cumhuriyet, yani 46, savaş bittiği zaman, tarımsal yapı neydi, ne şekildedeydi? Birtakım kurumlar kurulmaya çalışılmıştı, ama buna rağmen, yani birtakım kurumların armağan edildiğini kabul etmeme rağmen, o zamanın tarımsal yapısını, şöyle 46'da bir değerlendirelim.

Bir kere kırsal alan, içe kapanıktı. Yani dışarıyla iletişim yoktu. Köy Enstitüleri fikri, bu iletişimsizliğin adeta bir kanıtıdır. Yani Köy Enstitüleri kurulurken ne istenmiştir öğretmenden? Sırasında demirci ol, sırasında hastabakıcı ol, sırasında veteriner ol, ama köy ortamının gerektirdiği bütün gereksinimleri hallet. Çünkü köy öylesine izole edilmişti ki, nahiyede birtakım ihtiyaçlarını bulamıyordu, ilçede bulamıyordu. Yani tam bir izolasyon hakimdi. Bu bir. İkincisi, feodal ilişkiler hala etkinliğini koruyordu. Yani Şeyh Sait İsyanından bu yana, hatta ondan evvel, Halk Partisinin kuruluş aşamasında Ziya Gökalp'in Anadolu Ajansı vasıtasıyla yayınlanan makalesinde altını ısrarla çizdiği feodal ilişkilerin çözülmesi gereği, gerçekleştirilememiştir. Güneydoğuda, Doğuda, hatta İç Anadolu'nun birtakım yerlerinde feodal ilişkiler, ağa-ırgat, ağa-maraba vs. ilişkileri vardı.

Bir başka nokta, 30'lu yıllardan itibaren özellikle sanayi planının, 30'lu yıllarda Sovyetlerin uzmanların da yardımıyla yapılan sanayi planının gerçekleşmesi, realizasyonu sırasında adeta gündeme gelen ve ancak o şekilde realize edilen bir plandı. Neydi bu gündeme gelen? Tarımdan sanayiye kaynak aktarımı. Yani, tarımsal fiyatlarla, sanayi fiyatlarının arasındaki hadlerinsanayi lehine değişmesi, böylece kaynak aktarılması.

Bir, bütün bunlardan sonra, köylüyü bütün iyi niyete rağmen, köylü efendimizdir denmesine rağmen, adeta bir hor görmenin yaygınlığı. Nasıl mesela? Köy Vergisinde, Yol Vergisini vermeyen köylülere uygulanan yöntemler. Aşkale'de çalıştırma. Asıl son zamanlarda bir hayli tepki uyandırdı. Halbuki o köylüler Yol Vergisi ödemediği zaman, bilfiil yollarda çalışıyorlardı, amele gibi, parasız. Jandarma baskısı ve sık sık söylenen hani köylü efendimizdir lafının arkasından sonra çok söylenen Sıhhiye Köprüsünden bu tarafa, Çankaya tarafına köylülerin geçirilmemesi. Şaşırtıcı değil mi bunlar?

Peki. Bütün bunların ötesinde gene tarımın ekonomi açısından önemli bir özelliği var. Ege, Akdeniz ve Marmara'da belirli yörelerin dışında ticari tarım yok. Yani küçük meta üretiminden başka hiç yok. O köylü, ulaşım imkanı bulabilirse malını nereye götürüyor? Kasabaya pazara, nahiyeye pazara götürüyor.

Şimdi, bu koşullarda bir devir almamız söz konusu 46'da. 46'yla 60 arasındaki, CHP'nin yapısı, düşünce sistemi, ekonomiye bakışı, 50'likle 60 yılları arasında Demokrat Partinin bakışından farklı değildir. Ve bunun ötesinde de dış ilişkilerle, yani ekonomik dış baskılar veyahut ilişkiler de geliştirilmiş. Dışarıdan yardımlar alınmaya başlanmış. Örneğin, savaştan çıkan harap olmuş yöreler için, ülkeler için, o ülke halkları için oluşturulmuş iki ABD kaynaklı yardım, birisi doğrudan doğruya gıda yardımı, diğeri ise Marshall yardımı. Bu makine vs. ile bir hibe şeklinde, borçlandırma şeklinde yapılan bir yardım. Bu iki yardım 46 ile 50 arasındaki Halk Partisi döneminde dahi kabul edilmiş şeylerdi.

Şimdi, Bilsay'ın da belirttiği gibi hızlı bir makineleşmeyle rastlaşıyoruz. Yani 46'da bin, iki bin civarında dolaşan traktör sayısı, 50'de 15 bin civarına, fakat 60'lı yıllara geldiği zaman 60 bin sınırına dayanıyor. Yani hızlı bir makineleşme. Bunun sonucu ne oluyor? Bunun sonucu şu oluyor: Toprak tüketen bir girdidir makine. O zamanlara kadar 13 ila 12 milyon hektar ekiliyor Türkiye'de, ekilebilir alan. Ama traktörün girmesiyle beraber 50'li yılların sonuna doğru ekilebilir alan, Türkiye'de ekilebilir alanın son limiti olan 24 milyon hektara çıkıyor. Ama bu ilave topraklar, hepsi marjinal topraklar olduğu için verimi artıran şey değil. Ama bu ilave topraklara kimler erişebiliyor? Büyük toprak sahipleri veyahut elinde makinesi olanlar. Bunlar da büyük toprak sahipleri, biraz ticari tarımla uğraşan çiftçiler. İşte böylece toprak dağılımı dediğimiz olay da bozuluyor 50'li yıllarda. Nüfus artıyor 50'li yıllarda. Sebebi şu: Askerden dönüyor insanlar, bu genç nüfus hızlı evlenmeler vesaireyle çocuk sayısı artıyor. Traktörün girmesiyle, mesela Gülten Kazgan'ın yaptığı bir araştırmaya göre, bir traktör dokuz tane ırgatın veya tarım işçisinin işine son verdiriyor. O zaman ne oluyor bu boş alanlar? Nüfus da artıyor, kentlere göçüyor, işte gecekondulaşma hızla artıyor.

1950-60 arasında Demokrat Partinin uyguladığı çok önemli bir destekleme politikası var. Yani birtakım ürünleri, girdilerle, gerçekleştirilen alımlarla, zirai kredilerle destekleme. Ama bu desteklemeler kime gidiyor? Doğrudan doğruya yine büyük toprak sahiplerine. Çünkü bir hektarlık, 20 dekarlık, 50 dekarlık bir toprağı ekenin ürettiğiyle; binlerce, yüzlerce hektarlık toprağı ekenin ürettiğinden kazandığı para aynı değil. Zirai kredi kooperatifleri, hatta kooperatif birlikleri, eskiden beri armağan olarak gelen kooperatif birlikleri kimlerin eline geçiyor? Bu nüfuzlu tarım ağalarının eline geçiyor.

İşte bütün bu koşullar içerisinde şunu söylemek gerekir ki, Türk aydını da ancak köyünü 50'li yıllarda anlamaya başlıyor. O zamana kadar köy, bir ütopya gibi algılanıyor, işte pınarlar, yeşil ağaçlar vs. vs. O işte Faruk Nafiz'in veya ona benzer şairlerin şiirlerinde gördüğümüzde bir köy var. En çarpıcı köy manzarasını söylemek gerekirse, Çalikuşu'nda Zeyniler köyüyle veriyor. Ama 50'li yıllara geldiğimiz zaman bir de bakıyoruz ki, o Zeyniler köyünden çok daha gerçek bir başka köy, Bizim Köye ulaşıyoruz, Mahmut Makal'ın Bizim Köyü'ne. Ki o köy bambaşka bir şey. Yoksul, topraksız, aşını bile zor çıkaran, ezilen bir köy. İşte onun üzerine 50'li yıllar, Türk sanatında, Türk romanında da köyü odaklıyor.

Kimler bakıyorsunuz? Orhan Kemal, Yaşar Kemal, Kemal Tahir, Talip Apaydın, Yılmaz Güney. Bütün bunlar köyü ve köyün dramını ve köyün özellikle büyük sahiplerinin zalimliğini anlatanlar. Çünkü büyük toprak sahipliği, bir yandan parasal güce sahip oluyor, toprak dağılımını değiştiriyor, kendi lehine değiştiriyor, bir yandan da partiler kanalıyla siyasi güce sahip. İki tane egemenlik alanı var.

İşte 1960'da 27 Mayıs olduğu zaman Türkiye'nin manzarası bu. İşte böyle bir Türkiye'de 27 Mayıs ne getirdi tarıma ve köye? İki önemli kurum geldi. Bunlardan birincisi toprak reformu kavramı, anayasa girdi -ki geçirdiği maceraları Bilsay Kuruç arkadaşımız gayet güzel anlattı ve anayasa girdi şimdi artık- ikincisi plan kavramı. 60'lı ve 70'li yıllar. Şimdi sabahleyin burada ben Bakanı dinledim. Suçu oraya atıyor. O zamanlar da bunlar vardı, o zamanlar bozuldu diyor. Tamam, o zamanlar yozlaştırıldı bütün politikalar. O zamanlar alınan Cumhuriyet emanetleri yozlaştırıldı. Tamam, ama bunları hangi politikacılar yaptı? Bir de onu sormak lazım. Hepsi sağın baba politikacıları. Plan mı, pilav mı lafını ben uydurmadım. Ragıp Gümüşpala'nın Süleyman Demirelli Adalet Partisi uydurdu. Slogan olarak 61-65 seçimlerinde kullandı. Birinci Beş Yıllık Planın tarıma getireceği en önemli yeniliklerden biri olan tarım kesiminin vergilendirilmesi meselesini kim engelledi? Gene bir başka Sakaryalı toprak ağası Ekrem Alican engelledi ve plancıların istifasına neden oldu. Yani plan böylesine yozlaştırıldı.

Ondan sonra plan, sevgili Kuruç'un Devlet Planlama Teşkilatı'nın başında bulunduğu dönemde ki, ben de onun maiyetinde çalışıyordum, -gururla çalışıyordum- Dördüncü Beş Yıllık Plan da, Üçüncü Beş Yıllık Plan da tarıma birtakım öncelikler getirdi, ama bu planlar da uygulanmadı. Uygulamaya fırsat olmadı. Ondan sonra da planlar, bir istişare kurumu haline geldi planlama ve plan bitirildi. Plan, tarıma hiçbir şey getirmedi.

Peki toprak reformu? O çok önemliydi. Şimdi 60'lı yıllarda gelen yeni ses vardı. Bu sesi hala duymak istemeyenler var. Neydi o gelen yeni ses? Bir genç parti, bir sosyalist partinin sesiydi, İşçi Partisinin. Ve onun etrafında birtakım hareketler köye geldi. İşte köy mitingleri olmaya, yürüyüşler olmaya başladı. Ve toprak reformu sloganı yükseltildi. 12 Mart geldiğinde, 12 Mart'ın bildirgesinde, toprak reformu ve üniversite reformu, ilk sırada ve adıyla vardı. Peki ne oldu? O da bitti, o da yozlaştırıldı. Toprak Reformu Yasası çıkartıldı, müsteşarlığı kuruldu, Urfa yöresinde başladılar. Ama somut bir sonuç alınamadı. Yani kooperatifleşme ve toprak reformu beraber gitseydi, belki bugün GAP bir cennet olacaktı.

Şimdi o da yozlaştırıldı. Müsteşarlık kuruldu. Toprak Reformu Yasasına dayanarak alınan kararlar, aynen Bilsay'ın söylediği gibi, nasıl ki Danıştay Doğuda olduğu gibi Konya Ovasında da birtakım toprak dağıtımına giriştiği zaman engellediyse, aynı şekilde engellemeyi toprak reformuna karşı başka mahkeme yaptı. Bakınız o dönem Anayasa Mahkemesi kararlarına, göreceksiniz ki önemli bir bölümü daima Toprak Reformu Yasasının aleyhinedir. Toprak Reformu Yasasının birtakım hükümlerini, Anayasadaki konumuna rağmen, Anayasaya aykırı bularak bozmuştur.

Böylece, tarım dediğimiz zaman, sadece işte biraz taban fiyatı, biraz girdi desteği şeklinde meseleyi mütalaa ettik.

Şimdi, plan kavramını yitirince, toprak reformu kavramını yozlaştırınca, o zaman tarım sektörü de gelişemez, ürün bazında planlama yapılamaz ve o zaman ne olur? Dış ülkelerin adı IMF olsun, adı Dünya Bankası olsun, ama hepsi ABD patentli dış ülkelerin sana getirdiği çareleri adeta dikte edilmiş emirler gibi uygularsın. Şu çelişki benim ne demek istediğimi anlatır. 1973 yılında iktidara gelirken, Nihat Erim Hükümetinin Amerika'nın emriyle sınırlandırdığı afyon ekimini ve afyon ekimi üzerindeki yasakları kaldıracağını söyleyen bir başbakan, bugün tütün üzerindeki yasakların hepsini severek imzalıyor. Sadece bu çelişkiyi gördüğümüz zaman, benim söylediklerim ve tarımın bugün içinde bulunduğu durum belli.

Ben fazla uzatmayacağım. Haklı sayın Gökalp. 60'lı, 70'li, hatta 50'li yıllar, bugünü hazırlamıştır. Bugünü hazırlayan "serbest piyasa" türküleridir. Bugünü hazırlayan "nurlu ufuklar" nutuklarıdır. Bugünü hazırlayan "büyük Türkiye" masallarıdır. Tüm bunları hepimiz yaşadık, yaşayanlarımız var, bir kısmını da şimdi yaşıyoruz.

Şimdi şu günlerde tarih tekerrür ediyor. Halbuki tarih tekerrür etmez derler. Ama bana göre biraz tekerrür ediyor. Osmanlı'da 16'ncı, 17'inci yüzyıllarda, bir çift bozma hikayesi vardır. Hatta söylerler, niye Türkiye'de köyler ovalarda değildir, yamaçlardadır. Onun hikayesi uzun, buraya girmeyeceğim, ama bir çift bozma olayı vardır. O çift bozmanın sonucunda, kazançlı olanlar ayanlar, mültezimler, derebeyleri vs. oldu. Şimdi ise gene köylümüz ne yapıyor? Çift bozuyor. Çift bozuyor ve ağır ağır kente doğru geliyor. Veya ağır ağır, çaresizlikle, bir kaplumbağa gibi kabuğunun içine bürünüyor.

Artık Şimdi bu çift bozanlar, eskiden mültezimlerdi, ayanlardı, Şimdi ise büyük toprak sahipleri. Bunun en güzel örneği, Latin Amerika tarımının geçirdiği Şeydir. Bilmem meraklı mısınız, okuyor musunuz George Amado'nun Latin Amerika tarımı üzerine yazdığı bir roman vardır ki, inanılmaz güzellikte o plantasyonların nasıl tarım emekçisini ve köylüyü ezdiğini gösterir. Şimdi tarımsal üretim katlediliyor, sanayi üretimi de katlediliyor. Üretim kadar nefret edilen bir Şey yok bugünlerde Türkiye'de. Oysa ki, üretim, üretimi öldürmek, üretimi unutturmak, ülkenin bağımsızlığını öldürmekle özdeŐtir. Ülkeyi teslim almakla birdir, teslim etmekle birdir.

Yani ortada tarım adına tahammüden işlenmiş bir cinayet var. Şimdi bu noktada aklıma bir korsan öyküsü geliyor. Hepimiz çocukluğumuzda, gençliğimizde okuduk Define Adası, bilmem okudunuz mu, filmlerinde görmüŐünüzdür. Tam bir Karayip korsanları öyküsüdür o. Ve o öyküde korsanlar, bir tabutun başında Őarkı söylerler. Őarkı çok ilginçtir. Tabutun başında 10 kiŐiydik, yaho ho, birden 10 kiŐiydik. Hiç unutmuyorum o Őarkıyı. Şimdi ise bir güruh var. Bu güruhu Şöyle söylüyorum: Bunun başında IMF, Dünya Bankası, küresel imparator ABD ve onların iŐbirlikçisi politikacılar, tekelci medya, hepsi sermaye, hepsi aynı korsanın Őarkısını söylüyor. Hepsi hep birlikte söylüyorlar. Ölümün sandığı başında 10 kişi, yaho ho, birde rom ŐiŐesi. Artık rom ŐiŐesi yerine herhalde viski diyorlar.

Bana, buna kim dur diyecek? Bu gidişe dur diyemez miyiz? Ben diyebileceğimiz kanısındayım, ama kaç kiŐimiz dur diyebilecek, hele sabahki konuşmayı dinledikten sonra... Sağolun.

TÜRKİYE TARIM EKONOMİSİNİN 1980-2002 DÖNEMİNDEKİ GELİŞİMİ

Prof. Dr. Tayfun Özkaya*

Ar. Gör. Ayşe Uzmay* Ar.Gör. Hakan Adanacıoğlu*

Giriş

İnceleyeceğimiz dönem öncesinde; dış ödemeler dengesi büyük açıklar vermiş ve döviz varlığı çok düşük düzeylere düşmüştür. Bu dönem başlarken, çiftçi eline geçen fiyatlar baskı altına alınmış, ihracat ise vergi iadeleri ile teşvik edilmeye çalışılmıştır. Tarımda da üretim kapasitesinde önemli bir artış olmaksızın daha çok ihracat yapılmaya çalışılmıştır. Tarımda üretim artışları, çoğunluğu hibrit ve ithal tohumlukların daha geniş ölçüler içinde kullanılmasına bağlanmıştır. Dönemin ilk on yılında tarım sektörü IMF, Dünya Bankası önerileri doğrultusunda “yeniden yapılanmış” ve tarıma yönelik kamu işletmeciliği yok edilmeye başlanmıştır. 1984’lerde Tarım Bakanlığı reorganizasyonu ile Bakanlık hizmetleri iyileşmek yerine gerileme sürecine girmiştir. Dönemin sonuna doğru dış müdahaleler yoğunlaşmış, artık destekleme alımlarının tümünden kaldırılması, tarım satış kooperatiflerin özelleştirilmesi yoluna gidilmesi gibi aşamalara ulaşılmıştır.

Tarım Kesiminde Nüfus

Tarım kesiminde çalışan nüfus 1980 sonrası bazı yıllar düşmesine karşılık dönem sonunda daha büyük bir miktara ulaşmıştır (Çizelge 1). Bu sonuçta, bu dönemde sanayi ve hizmetler alanında yeterli yatırımların yapılmamış olması yanında bütün kesimlerde istihdamı azaltan teknolojik yeniliklerin yayılması da etkili olmuştur. Dolayısıyla daha önceki dönemlerde sanayileşmiş ülkelerin gerçekleştirdiği tarım alanında çalışan nüfusu azaltma olanağını Türkiye’nin gerçekleştirememesi ile karşı karşıyayız (Özkaya, 1996). Tarımsal üretimde nüfusun %10’lar düzeyine çekilmesi önerileri hiç bir rasyonel tutarlılığı olmadan ileri sürülmektedir. Son dönemlerde nerede ise “iyi köylü ölü köylüdür” derecesine yaklaşmış bir duygu ile hareket eden anlayışla çiftçilerin çoğunun kırsal alandan adeta sürülmesi istenmektedir. Kırsal alanlarda tarım dışı ekonomik etkinlikleri kooperatif yaklaşımla da birleştirerek yerleştirmek gibi bu sorunu sosyal sorunlara yolaçmadan çözmeye yaklaşımları bazı çevreler tarafından göz ardı edilmiştir.

Tarımın Dış Ticaretteki Yeri

İncelediğimiz dönem başında tarım ürünleri dış ticaretinde Türkiye net ihracatçıdır. 1980-1999 arasında tarım ürünleri ihracatı 1.5 kat artmış iken, ithalatı 36 kez artmıştır. Epeyce yanlış olarak söylenen Türkiye’nin tarımda kendi kendine yettiği savı, olay yalnızca dış ticaret açısından ele alınırsa doğrudur. Yoksa tüketicilerimizin önceden yeterli besin aldığı anlamında bir yeterlilikten söz edilemez. Ancak dış ticaret açısından bir yeterlilik de asla küçümsenemez. Birçok ülke ekmek bulabilmek için çok acılar çekmektedir.

* Ege Üniversitesi Ziraat Fak. Tarım Ekonomisi Bölümü Bornova İzmir

Dönem sonunda Türkiye'nin tarım ürünlerinde net ithalatçı haline döndüğünü görüyoruz. 1995-1999 arasındaki beş yılın üçünde Türkiye net olarak tarım ürünleri ithalatçısıdır. Doğal olarak bu analizlere tarıma dayalı sanayi ürünleri

Çizelge 1 : Yıllar İtibariyle Tarımda İstihdam (1000)

Yıllar	İstihdam
1923	4850
1930	5605
1940	6699
1950	7939
1960	8940
1970	8835
1980	8960
1985	8837
1990	9233
1995	10226
1996	9962
1997	8219
1998	9534
1999	9709

Kaynak: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, <http://www.tarim.gov.tr>

katılarak da yapılabilir. Bu durumda Çizelge 3'de görüldüğü gibi 1996-1999 arasında ticaret dengesi bir miktar lehimize olmaktadır. 1999 yılında bu denge 1 milyar doların biraz üzerindedir. 1999 yılındaki dış ticaret açığının 14 milyar dolar olduğu düşünülürse tarım ve tarım ürünleri dış ticaretimizin bu açığın kapanmasındaki rolünün ne kadar az olduğu görülebilir. (bkz: Çizelge 3-4)

Çizelge 2 : Yıllar İtibariyle Kişi Başına GSMH, Tarımsal GSMH, Tarım Ürünleri İhracatı, İthalatı ve Farkları

YILLAR	GSMH/Kişi (\$)	Tar. GSMH (\$)	TARIM ÜRÜNLERİ İHRACATI (milyon \$) (1)	TARIM ÜRÜNLERİ İTHALATI (milyon \$) (2)	FARK (1-2)
1980	1337	611	1672	51	1621
1981	1332	583	2219	125	2094
1982	1235	518	2140	176	1964
1983	1040	428	1881	138	1743
1984	1021	439	1749	418	1331
1985	1216	506	1719	375	1344
1986	1317	558	1886	457	1429
1987	1402	556	1853	782	1071
1988	1326	526	2341	499	1842
1989	1816	702	2126	1041	1085
1990	2715	1007	2347	1318	1029
1991	2666	1012	2683	808	1875
1992	2766	1016	2204	1178	1026
1993	3091	1159	2365	1664	701
1994	2192	839	2457	1209	1248
1995	2805	1146	2307	2444	-137
1996	3000	1255	2659	2885	-226
1997	3105	1323	2893	3093	-200
1998	3213	1384	2913	2597	316
1999	3106	1257	2592	1814	778
2000*	3339	1400	789	1062	-273

*6 Aylık

Kaynak: Tarım ve Köyşleri Bakanlığı, <http://www.tarim.gov.tr>

Çizelge 3: Tarım Ürünleri ve Tarıma Dayalı Sanayi Ürünleri İhracatının gelişimi (Milyon \$)

Yıllar	Toplam İhracat	Tarım Ürünleri İhracatı	Tarım Ürünleri İhracatının Toplam İhracattaki Payı (%)	Tarıma Dayalı İşlenmiş Ürünler İhracatı	Tarım ve İşlenmiş Tarım Ürünleri İhracatı	Tarıma Dayalı İşlenmiş Ürünler İhracatının Genel İhracattaki Payı (%)	Tarım ve İşlenmiş Tarım Ürünleri İhracatının Genel İhracattaki Payı (%)
1996	23.224	2.659	11.45	2.262	4.921	9.74	21.19
1997	26.261	2.893	11.02	2.537	5.430	9.66	20.68
1998	26.974	2.913	10.80	2.093	5.006	7.76	18.56
1999	26.588	2.592	9.75	1.799	4.391	6.77	16.51

Kaynak: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, <http://www.tarim.gov.tr>

Çizelge 4: Tarım Ürünleri ve Tarıma Dayalı Sanayi Ürünleri İthalatının Gelişimi (Milyon \$)

Yıllar	Toplam İthalat	Tarım Ürünleri İthalatı	Tarım Ürünleri İthalatının Toplam İthalattaki Payı (%)	Tarıma Dayalı İşlenmiş Ürünler İthalatı	Tarım ve İşlenmiş Tarım Ürünleri İthalatı	Tarıma Dayalı İşlenmiş Ürünler İthalatının Genel İthalattaki Payı (%)	Tarım ve İşlenmiş Tarım Ürünleri İthalatının Genel İthalattaki Payı (%)	Tarım Ürünlerinde Dış Ticaret Dengesi (İhracat-İthalat) (1)	İşlenmiş Tarım Ürünlerinde Dış Ticaret Dengesi (İhracat-İthalat) (2)	Tarım ve İşlenmiş Tarım Ürünlerinde Dış Ticaret Dengesi (1+2)
1996	43.627	2.885	6.61	1.759	4.644	4.03	10.64	-226	503	277
1997	48.559	3.093	6.37	1.624	4.717	3.34	9.71	-200	913	713
1998	45.921	2.597	5.66	1.541	4.138	3.36	9.01	316	552	868
1999	40.687	1.814	4.46	1.431	3.245	3.52	7.98	778	368	1146

Kaynak: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, <http://www.tarim.gov.tr>

Tarım İşletmeleri Sayısı ve İşletme Büyüklükleri

Tarım Sayımı verilerine göre, tarım işletmesi sayısı 1980-1991 arasında artmaya devam ettiği gibi küçük işletmelerin oranı da artmaya devam etmiştir. 1980 sayımında 50 dekar altındaki işletmelerin oranı % 60.56, işledikleri alan ise % 19.54 iken bu oranlar 1991'da % 60.74 ve % 22.12 olmuştur. Küçük işletmeler sorunu geçtiğimiz dönemde çözülmemiş, ağırlaşmıştır.

Çizelge 5: Tarım İşletmelerinin Ölçeği (1980-1991)

İşletme Büyüklüğü (dekar)	1980		1991	
	İşletme	Alan	İşletme	Alan
0-19	28,06	3,85	34,91	5,63
20-49	32,50	15,69	32,13	16,49
50-99	21,07	21,42	17,98	19,94
100-199	11,99	23,98	9,66	20,99
200-499	5,46	22,73	4,38	19,82
500+	0,79	12,34	0,93	17,13
	100	100	100	100
Milyon Adet	3,43		4,09	

Kaynak:DİE, Tarım İstatistikleri Özeti, Ankara, 1998.

Üretim ve Verimler Bitkisel Ürünlerde

Dönem içinde bitkisel üretimde artışlar çok yeterli olmamıştır. Özellikle buğday verimi bu dönemde önceki dönemlere oranla çok yetersiz artmıştır. Buna karşılık pamuk, patates, şekerpancarı gibi ürünlerde verimler artmaya devam etmiştir. Sebze ve meyvalarda 1980-2000 döneminde bazıları hariç genellikle üretim artışları gerçekleşmiştir. Son yıllarda Türkiye'nin tarım ürünleri ithalatına olabildiğince kapılarımızı açılmasına gerekçe yaratmak amacıyla ülkemizdeki verimlerin çok düşük olduğu yönünde kamu oyuna yapılan açıklamalar üzerinde de durmak yararlıdır. Genellikle Fransa'da ve Türkiye'de buğday verimi gibi yapılmaması gereken karşılaştırmalar yapılmaktadır. Ekolojik özellikler dikkate alınmadan yapılan bu karşılaştırmalar anlamsızdır. FAO verilerine göre 1999 yılında Türkiye buğday verimi, Fransa'nın veriminin % 29'u dur, ancak ABD'nin verimi de Fransa'nın % 40'ıdır. ABD, buğday verimi Fransa'dan düşük diye bu üretimden vazgeçmemektedir. Tam tersine Dünya'nın en büyük buğday ihracatçısıdır. Pamukta ABD veriminin Türkiye veriminin % 61' i, ayçiçeğinde ise % 90' ı, olduğunu da biliyoruz. Türkiye'yi düşük verimler ülkesi diye yerden yere vuranlar bu istatistikleri incelememektedirler. Pamukta Türkiye üreticisine 6-9 cent dolayında prim verirken, ABD; 100 cent prim vermekte, Türkiye'den pamuk ithal edecek ithalatçıya da gene iyi koşullarda kredi vermektedir. Burada yoğun küreselleşme, söylemine karşılık, daha verimsiz üretimin ABD'de desteklendiği izlenmekte, ancak Türkiye'ye tüm destekleri yok etmesi gerektiği empoze edilmektedir. Kısacası çifte standartlar geçerlidir. Ayrıca dekara verimlerin artışı konusunu saplantı haline getirmemek yararlıdır. Yoğun gübre, ilaç gibi dışa bağımlı girdileri kullanarak dekara verimi artırmak ne üreticiye ne ülke ekonomisine ne de tüketicilere yarar getirmektedir. Yoğun dış girdi (hem tarım dışı yani sanayiye dayalı, hem de ithalata dayalı olması anlamında) kullanımı besinleri ve çevreyi de yok etmektedir.

Çizelge 6: Seçilmiş Bazı Ürünlerde Üretim (1000 ton) (1970-2000)

Yıl	Buğday	İndeks	K.Fasul ye	İndeks	Pamuk	İndeks	Ş. Pancar	İndeks	Ayçiçe ği	İndeks	Patates	İndeks
1970	10000	100,00	138	100,00	400	100,00	4254	100,00	375	100,00	1915	100,00
1980	16500	165,00	165	119,57	500	125,00	6766	159,05	750	200,00	3000	156,66
1981	17000	170,00	160	115,94	488	122,00	11165	262,46	575	153,33	3000	156,66
1982	17500	175,00	165	119,57	489	122,25	12732	299,29	600	160,00	3000	156,66
1983	16400	164,00	175	126,81	522	130,50	12770	300,19	715	190,67	3050	159,27
1984	17200	172,00	164	118,84	580	145,00	11108	261,12	710	189,33	3200	167,10
1985	17000	170,00	170	123,19	518	129,50	9830	231,08	800	213,33	4100	214,10
1986	19000	190,00	170	123,19	518	129,50	10662	250,63	940	250,67	4000	208,88
1987	18900	189,00	210	152,17	537	134,25	12717	298,94	1100	293,33	4300	224,54
1988	20500	205,00	211	152,90	650	162,50	11534	271,13	1150	306,67	4350	227,15
1989	16200	162,00	193	139,86	617	154,25	10929	256,91	1250	333,33	4060	212,01
1990	20000	200,00	210	152,17	654	163,50	13986	328,77	860	229,33	4300	224,54
1991	20400	204,00	214	155,07	559	139,75	15474	363,75	800	213,33	4600	240,21
1992	19300	193,00	200	144,93	574	143,50	15126	355,57	950	253,33	4600	240,21
1993	21000	210,00	200	144,93	602	150,50	15621	367,21	815	217,33	4650	242,82
1994	17500	175,00	180	130,43	628	157,00	12944	304,28	740	197,33	4350	227,15
1995	18000	180,00	225	163,04	851	212,75	11171	262,60	900	240,00	4750	248,04
1996	18500	185,00	230	166,67	784	196,00	14543	341,87	780	208,00	4950	258,49
1997	18650	186,50	235	170,29	832	208,00	18401	432,56	900	240,00	5100	266,32
1998	21000	210,00	236	171,01	882	220,50	22283	523,81	860	229,33	5250	274,15
1999	18000	180,00	237	171,74	791	197,75	17102	402,02	950	253,33	6000	313,32
2000	21000	210,00	237	171,74	880	220,00	18821	442,43	800	213,33	5370	280,42

Kaynak : DİE, İstatistik Göstergeler, Çeşitli Yıllar, Ankara.

Çizelge 7: Seçilmiş Bazı Ürünlere Ait Verimler (Kg/Ha) (1970-2000)

Yıl	Buğday	İndeks	K.Fasul ye	İndeks	Pamuk	İndeks	Ş. Pancar ı	İndeks	Ayçiçe ği	İndeks	Patates	İndeks
1970	1163	100,00	1394	100,00	758	100,00	34348	100,00	1042	100,00	12355	100,00
1980	1829	157,27	1147	82,28	744	98,15	25119	73,13	1304	125,14	16393	132,68
1981	1838	158,04	1524	109,33	747	98,55	30987	90,21	1150	110,36	16667	134,90
1982	1944	167,15	1557	111,69	822	108,44	34199	99,57	1132	108,64	16667	134,90
1983	1777	152,79	1458	104,59	863	113,85	35440	103,18	1300	124,76	16486	133,44
1984	1911	164,32	1464	105,02	763	100,66	31439	91,53	1257	120,63	16842	136,32
1985	1818	156,32	1133	81,28	785	103,56	30486	88,76	1244	119,39	19807	160,32
1986	2032	174,72	1111	79,70	885	116,75	30535	88,90	1364	130,90	20408	165,18
1987	2007	172,57	1167	83,72	916	120,84	32476	94,55	1419	136,18	22165	179,40
1988	2173	186,84	1199	86,01	878	115,83	36356	105,85	1533	147,12	22194	179,64
1989	1732	148,93	1084	77,76	851	112,27	30917	90,01	1623	155,76	21653	175,26
1990	2116	181,94	1228	88,09	1021	134,70	36819	107,19	1201	115,26	22396	181,27
1991	2118	182,12	1202	86,23	935	123,35	38558	112,26	1410	135,32	22954	185,79
1992	2010	172,83	1190	85,37	900	118,73	37784	110,00	1550	148,75	23590	190,93
1993	2143	184,26	1235	88,59	1061	139,97	36908	107,45	1365	131,00	24219	196,03
1994	1786	153,57	1104	79,20	1080	142,48	31417	91,47	1263	121,21	22895	185,31
1995	1915	164,66	1324	94,98	1125	148,42	35774	104,15	1538	147,60	23750	192,23
1996	1979	170,16	1333	95,62	1054	139,05	34423	100,22	1357	130,23	23571	190,78
1997	1997	171,71	1343	96,34	1152	151,98	38928	113,33	1607	154,22	24171	195,64
1998	2234	192,09	1372	98,42	1166	153,83	44481	129,50	1468	140,88	25862	209,32
1999	1919	165,00	1362	97,70	1100	145,12	40409	117,65	1596	153,17	27273	220,74
2000	2234	192,09	1307	93,78	1314	173,35	39128	113,92	1476	141,65	26195	212,02

Kaynak : DİE, İstatistik Göstergeler, 1923-1998, Ankara.

Çizelge 8 : Seçilmiş Bazı Ürünlerde Üretim Miktarı (000ton) (1980-2000)

Yıl	Domates	İndeks	Biber (Dol. Biber)	İndeks	Biber (sivri)	İndeks	Patlıcan	İndeks	Kavun-Karpuz	İndeks
1980	3550	100,00	360	100,00	220	100,00	650	100,00	4450	100,00
1981	3600	101,41	375	104,17	225	102,27	700	107,69	4500	101,12
1982	3700	104,23	360	100,00	240	109,09	700	107,69	4500	101,12
1983	3700	104,23	400	111,11	240	109,09	665	102,31	4610	103,60
1984	4000	112,68	450	125,00	215	97,73	670	103,08	4800	107,87
1985	4900	138,03	490	136,11	235	106,82	680	104,62	5500	123,60
1986	5000	140,85	500	138,89	238	108,18	750	115,38	5000	112,36
1987	5000	140,85	500	138,89	250	113,64	710	109,23	5350	120,22
1988	5250	147,89	470	130,56	260	118,18	730	112,31	5250	117,98
1989	5750	161,97	525	145,83	328	149,09	720	110,77	4500	101,12
1990	6000	169,01	320	88,89	580	263,64	735	113,08	4950	111,24
1991	6200	174,65	350	97,22	570	259,09	750	115,38	5700	128,09
1992	6450	181,69	380	105,56	574	260,91	750	115,38	5300	119,10
1993	6150	173,24	385	106,94	580	263,64	750	115,38	4900	110,11
1994	6350	178,87	368	102,22	640	290,91	810	124,62	5400	121,35
1995	7250	204,23	330	91,67	750	340,91	750	115,38	5400	121,35
1996	7800	219,72	350	97,22	800	363,64	850	130,77	5800	130,34
1997	6600	185,92	330	91,67	800	363,64	847	130,31	5550	124,72
1998	8290	233,52	390	108,33	1010	459,09	915	140,77	5815	130,67
1999	8956	252,28	393	109,17	1069	485,91	976	150,15	5725	128,65
2000	8890	250,42	390	108,33	1090	495,45	924	142,15	5805	130,45

Kaynak : DİE, Tarım İstatistikleri Özeti, Ankara, Çeşitli Yıllar

Çizelge 9: Yıllar İtibariyle Seçilmiş Bazı Meyvelerde Meyve Veren Ağaç Sayısı (000 adet)

Yıllar	Elma	İnd.	Şeftali	İnd.	Üzüm*	İnd.	Zeytin	İnd.	Kayısı	İnd.	İncir	İnd.	Fındık	İnd.	Antep Fıstığı	İnd.	Ceviz	İndeks
1980	27850	100	7850	100	820	100	73750	100	8815	100	5900	100	247000	100	16150	100	3230	100
1981	28000	101	7960	101	800	98	76000	103	8800	100	5600	95	245300	99	17400	108	3180	98
1982	28500	102	8035	102	655	80	74600	101	8750	99	6400	108	246000	100	17400	108	3180	98
1983	29000	104	8500	108	655	80	74985	102	9900	112	7110	121	248000	100	17400	108	3200	99
1984	29650	106	8600	110	625	76	75000	102	10000	113	7500	127	248000	100	17600	109	3225	100
1985	30175	108	8730	111	625	76	75850	103	9450	107	8120	138	250000	101	18100	112	3275	101
1986	30200	108	8750	111	600	73	77000	104	9220	105	8680	147	251000	102	18640	115	3240	100
1987	30852	111	9320	119	590	72	79000	107	9347	106	8990	152	256690	104	18977	118	3255	101
1988	31200	112	10308	131	590	72	79319	108	9473	107	9150	155	260840	106	19343	120	3278	101
1989	31200	112	10315	131	597	73	79460	108	9734	110	9236	157	257400	104	20067	124	3275	101
1990	31500	113	10524	134	580	71	80600	109	9919	113	9654	164	264650	107	20385	126	3248	101
1991	31840	114	10700	136	586	71	81520	111	10239	116	9665	164	245574	99	21080	131	3338	103
1992	31470	113	10350	132	576	70	81260	110	10385	118	9580	162	240000	97	22000	136	3380	105
1993	31700	114	10370	132	567	69	81703	111	10673	121	9530	162	255271	103	22948	142	3419	106
1994	31587	113	10435	133	567	69	82192	111	11075	126	9525	161	259200	105	23340	145	3446	107
1995	32580	117	10655	136	565	69	81437	110	11471	130	9690	164	271150	110	23850	148	3453	107
1996	32135	115	10748	137	560	68	83200	113	11672	132	9700	164	270295	109	24480	152	3447	107
1997	32125	115	10970	140	545	66	85700	116	12235	139	9135	155	271730	110	25340	157	3445	107
1998	31970	115	11930	152	541	66	85850	116	12200	138	8970	152	273980	111	26050	161	3490	108
1999	32080	115	12050	154	535	65	87130	118	12460	141	8970	152	278900	113	26380	163	3525	109
2000	32300	116	12260	156	535	65	89200	121	12740	145	8950	152	282970	115	25445	158	3550	110

*Alan (ha)

Kaynak: DİE, Tarım İstatistikleri Özeti, Ankara, Çeşitli Yıllar

Çizelge 10: Yıllar İtibariyle Seçilmiş Bazı Meyvelerin Üretim Miktarı (000 ton)

Yıllar	Elma	İndeks	Şeftali	İndeks	Üzüm	İndeks	Zeytin*	İndeks	Kayısı	İndeks	İncir	İndeks	Fındık	İndeks	Antep Fıstığı	İndeks	Ceviz	İndeks
1980	1430	100	240	100	3600	100	1350	100	160	100	205	100	250	100	7,5	100	122	100
1981	1450	101	265	110	3700	103	400	30	152	95	250	122	350	140	25	333	122	100
1982	1600	112	265	110	3650	101	1320	98	205	128	280	137	220	88	13	173	120	98
1983	1750	122	270	113	3400	94	400	30	245	153	330	161	395	158	25	333	125	102
1984	1900	133	235	98	3300	92	800	59	250	156	330	161	300	120	23	307	112	92
1985	1900	133	200	83	3300	92	600	44	202	126	340	166	180	72	35	467	110	90
1986	1865	130	275	115	3000	83	1010	75	350	219	370	180	300	120	30	400	110	90
1987	1680	117	235	98	3300	92	600	44	250	156	355	173	280	112	30	400	110	90
1988	1950	136	328	137	3350	93	1100	81	363	227	350	171	402	161	15	200	110	90
1989	1850	129	317	132	3430	95	500	37	449	281	279	136	550	220	40	533	113	93
1990	1900	133	350	146	3500	97	1100	81	300	188	300	146	375	150	14	187	115	94
1991	1900	133	350	146	3600	100	640	47	343	214	314	153	315	126	64	853	122	100
1992	2100	147	370	154	3450	96	750	56	385	241	250	122	520	208	29	387	120	98
1993	2080	145	370	154	3700	103	550	41	280	175	270	132	305	122	50	667	115	94
1994	2095	147	375	156	3450	96	1400	104	459	287	279	136	490	196	40	533	120	98
1995	2100	147	340	142	3550	99	515	38	281	176	300	146	455	182	36	480	110	90
1996	2200	154	360	150	3700	103	1800	133	241	151	290	141	446	178	60	800	115	94
1997	2550	178	355	148	3700	103	520	39	306	191	243	119	410	164	70	933	115	94
1998	2450	171	410	171	3600	100	1650	122	540	338	255	124	580	232	35	467	120	98
1999	2500	175	400	167	3400	94	600	44	378	236	275	134	530	212	40	533	120	98
2000	2400	168	430	179	3600	100	1800	133	579	362	240	117	470	188	75	1000	116	95

*Yemeklik ve Yağlık

Kaynak: DİE, Tarım İstatistikleri Özeti, Ankara, Çeşitli Yıllar

Hayvansal Ürünlerde

Türkiye'de 1980-2000 döneminde koyun ve sığır sayısının düştüğü, tavuk sayısında ise önemli bir artış olduğu dikkati çekmektedir (Çizelge 11). Koyun sayısının düşüşünde Doğu ve Güney-Doğu Anadolu'daki çatışmalar nedeniyle yaylaların yasaklanması da etkili olmuştur. Ayrıca dönem başında özellikle süt ürünlerindeki fiyatları terbiye etmek gerekçesi ile başlatılan ithalat ve son yıllarda ise Et-Balık Kurumu, Süt Endüstrisi Kurumu gibi kuruluşların özelleştirilmesi ve bunların çoğunun yabancı kuruluşlar eline geçerek tekelleşmeleri ile özellikle süt alım fiyatlarının gerilemesine yol açmıştır. Her monopolleşme olayında olduğu gibi üreticilerin eline geçen fiyatların düşmesi tüketiciye yaramamış, tüketicinin ödediği fiyatlar da hızlı artmıştır. Bu gelişmenin serbest piyasa söylemiyle bile ilgili olmadığı açıktır. Tekelleşmenin ne üreticiye, ne çalışan işçiye, ne de tüketiciye yaramadığı iktisata giriş kitaplarının bile yazdığı bir gerçektir.

Çizelge 11. Türkiye'de Bazı Çiftlik Hayvanları Sayısındaki Gelişmeler

YILLAR	KOYUN	SİĞİR	TAVUK
1980	48630	15894	58584
1981	49598	15981	56753
1982	49636	14484	59646
1983	48707	14099	60435
1984	40391	12410	60472
1985	42500	12466	61046
1986	43758	12713	58039
1987	43796	12713	58045
1988	45384	12562	58790
1989	43647	12173	64078
1990	40553	11377	96676
1991	40433	11973	139207
1992	39416	11951	152530
1993	37541	11910	178260
1994	35646	11901	183684
1995	33791	11789	129015
1996	33072	11886	152957
1997	30238	11185	166273
1998	29435	11031	236997
1999	30256	11054	239748
2000	28492	10761	258168

Kaynak: DİE, Tarım İstatistikleri Özeti, Ankara, Çeşitli Yıllar

Koyun eti ve sütü dönem içinde düşerken, sığır ve dana eti üretimi artmıştır. inek sütü üretimi 1980 başlangıç yılına göre artmış, ancak 1983'den sonra artmamış görünmektedir. İstatistiklere göre 1983-1984 arasında tek bir yılda süt üretimi 2.5 misli artmıştır. Bu rakamlar güvenilir değildir. 1984 öncesi süt verimleri gerçekçi değildir. 1984'de yapılmış artış gerçekte kağıt üzerinde yapılmıştır. 1982 öncesi verimlerin istatistiklerde düşük gösterildiği konusunda elimizde epeyce bilgi bulunmaktadır (Özkaya, 1988, s.4). 1982 öncesi üretim istatistiklerde gösterildiği kadar düşük değildir. Bu duruma göre dönem boyunca süt üretiminin arttığını ileri sürmek hiç inandırıcı değildir.

Çizelge 12: Yıllar İtibariyle Türkiye’de Et Üretimi (1000 ton)

YILLAR	TOPLAM	KOYUN	KUZU	SIĞIR	DANA
1980	204	42	25	77	32
1981	294	91	30	91	40
1982	333	104	34	106	41
1983	339	110	33	111	37
1984	589	129	62	203	151
1985	499	115	53	178	115
1986	622	105	59	232	182
1987	482	89	52	169	130
1988	459	80	51	178	112
1989	544	119	49	215	124
1990	507	95	48	213	116
1991	467	81	48	171	139
1992	449	79	43	152	149
1993	432	70	43	155	141
1994	466	79	48	161	155
1995	415	68	34	150	142
1996	417	57	41	146	156
1997	517	65	51	190	190
1998	533	88	57	182	177
1999	511	84	48	186	163
2000	491	62	49	176	178

Kaynak : DİE, Tarım İstatistikleri Özeti, Ankara, Çeşitli Yıllar .

Çizelge 13: Yıllar İtibariyle Türkiye’de Süt Üretimi (1000 ton)

YILLAR	TOPLAM SÜT	KOYUN SÜTÜ	İNEK SÜTÜ
1980	5472	1147	3421
1981	5608	1176	3538
1982	5212	1179	3210
1983	5064	1191	3107
1984	9388	1022	7768
1985	9670	1073	7994
1986	9840	1101	8134
1987	9799	1096	8110
1988	9890	1164	8156
1989	9633	1129	7973
1990	9617	1145	7960
1991	10240	1127	8617
1992	10279	1089	8715
1993	10406	1047	8904
1994	10560	992	9129
1995	10602	934	9275
1996	10761	922	9466
1997	10077	826	8914
1998	9971	813	8832
1999	10082	805	8965
2000	9794	774	8732

Kaynak : DİE, Tarım İstatistikleri Özeti, Ankara, Çeşitli Yıllar .

Girdi Kullanımı

Dönem boyunca kimyasal gübre kullanımı 1988'lere kadar artmış ancak fiyat artışlarına bağlı olarak son iki yıl 1980'ler düzeyine kadar düşmüştür. Son yıllardaki gübre üretimindeki tekelleşmenin de katkıda bulunduğu fiyat artışları ve gübre fiyatlarına olan devlet desteğinin gerilemesi

sonucu gübre kullanımı düşmüştür. Ancak kullanımındaki gerilemeyi tümüyle olumsuz karşılamamak gerekir. Kimyasal gübre kullanımı açısından ülkemiz ile gelişmiş batılı ülkeler arası yapılan karşılaştırmalar çok sağlıklı değildir. Ülkemizde kuru tarım yapılan alanlar çok geniştir. Ayrıca gelişmiş ülkeler kimyasal gübre kullanımlarından memnun değildirler ve bunu düşürmeye çalışmaktadırlar. Ülkemizde kimyasal gübre kullanımı nedeniyle çevre kirliliğinde oldukça büyük artışlar oluşmuştur. Endüstriyel tarım bütün dünya'da olduğu gibi ülkemizde de yaşamı tehdit etmektedir. Bu olumsuz koşulların ülkemizde başta organik tarım olmak üzere düşük dış girdi ve sürdürülebilir tarım seçeneklerine hız kazandırmasını bekleyebiliriz. Ancak bu gelişim için bir politikaya ihtiyaç duyulduğu kendiliğinden de gerçekleşmeyeceği açıktır.

Çizelge 14: Yıllar İtibariyle Kimyasal Gübre Kullanımları (ton)

Yıllar	Toplam Gübre Kullanımı*	İndeks 1980=100
1980	1165380	100
1981	1309392	112
1982	1450190	124
1983	1633351	140
1984	1604554	138
1985	1430483	123
1986	1519245	130
1987	1777851	153
1988	1613692	138
1989	1798198	154
1990	1887883	162
1991	1769411	152
1992	1927643	164
1993	2207199	189
1994	1507231	129
1995	1700440	146
1996	1799217	154
1997	1825772	157
1998	2185398	188
1999	1271678	109
2000	1183144	102

* N, P₂O₅ ve K₂O

**Haziran ayı sonuna kadarki verilerdir.

Kaynak: 1.Gübre Üreticileri Demeği Yayınları, Yayın No: 167, Gübre Tüketim İstatistikleri Kataloğu (1960-1998), Ankara

2.Gübre Üreticileri Demeği Yayınları, Yayın No: 169, Aylık İstatistik Bilgiler Bülteni, Haziran 1999, Ankara

Traktör sayısı, sanayi yemi üretimi dönem boyunca artmaya devam etmiştir. Sulanan alanlarda da artış sürmekle birlikte duraklamalar sözkonusudur. 2000 yılına kadar GAP projesinde enerji yatırımlarında % 70, sulama yatırımlarında ise sadece % 12.8 gerçekleşme sağlanabilmiştir.

Sulamaya açılması öngörülen 1.700.000 hektar alanın sulanabilmesi için yatırımlar bu hızla devam ederse öngörülen sürenin 60 yıl gerisinde kalınacaktır. (Ergin, 2000)

Çizelge 15: Traktör, Yem ve Sulamada Gelişmeler

Yıllar	Traktör sayısı (1000 adet)	Sanayi Yemi Üretimi (1000ton)	Kamu Sulaması (1000 Ha)
1980	436	1449	1696
1985	584	3042	2379
1990	692	3976	2910
1995	777	4483	3261
2000	924	6662	3379*

*1999 yılına ait

Kaynak: H. İnan (2001) Tarım Ekonomisi ve İşletmeciliği, Tekirdağ, s.40'dan yararlanarak.

Dönem Boyunca Tarım Politikasındaki Gelişmeler

Dönem başlarında serbest piyasanın bütün sorunları çözeceğine dair bir ideoloji topluma yerleştirilmeye çalışıldı ve bunda oldukça başarılı olundu. Dünya'da hele tarımda aslında serbest piyasa olmadığı, başda ABD devleti olmak üzere yoğun müdahalelerle piyasaya yön verildiği gözden uzak tutuldu. Peynir fiyatlarındaki artışları dizginlemek gerekçesi ile "terbiyevi ithalat" adı altında yoğun peynir ithalatı başladı. Bu ise daha sonraları daha da kötüleşecek olan hayvancılık kesiminin olumsuzu gidişini başlattı.

1984'lerde Tarım Bakanlığı reorganizasyonu adı altında başta Toprak-Su olmak üzere bir çok kurum dağıtıldı. Bu gelişmelerden sonra Tarım Bakanlığı çalışanları bugün bile eski etkinliklerini arar hale geldiler. Özellikle araştırma büyük ölçülerde ihmal edilmeye başlandı. Kadro verilmeyerek bir çok araştırma enstitüsü bugün işlevsiz hale getirilmiş bulunuyor. Hatta araştırma çalışmalarını ileri ülkelerin çok iyi yaptığı bizim bunları transfer etmemizin yeteceği ileri sürüldü. Bazı araştırma enstitüleri kapatıldı, bazıları birleştirildi. Özellikle tarımda araştırmanın mutlaka ülkede yapılması gerektiği, başkalarının sonuçlarının bizim ekolojik koşullarımıza uymayabileceği, uysa bile bize bunların ürünlerinin getirilmesinin çok pahalıya mal olacağı unutuldu. Nazilli Pamuk Araştırma Enstitüsünün 1984'de geliştirdiği Nazilli Pamuk çeşidi bu olguyu çok güzel ortaya koymaktadır. Bu çeşit ile verimde çok ciddi bir artış sağlanabildi. Çok yetersiz olanaklarla bile elde edilen bu başarı araştırmanın ülkede yapılması gerektiğini çok güzel ortaya koymaktadır. Bu çeşit Ege'de hala çok yaygın olarak kullanılmaktadır.

1980 sonrası Köy-Koop Merkez Birliği siyasi bazı nedenlerle kapatıldı ve ancak 1999 yılında tekrar açılabilir. Yaklaşık 20 yıllık bir sürede kooperatiflerimize üst örgütlenmede engelleme yapıldı.

1985'de Dünya Bankası ile tarım sektörü uyum ikraz anlaşması yapıldı. Resmi Gazete'de 13.7.1985'de yayınlanan anlaşma ile Türkiye'ye 300 Milyon Dolar kredi açılmıştır. Bunun % 95'i ithalat için gerisi ise "tarım yönetimini geliştirmek" gerekçesi ile verilmiştir. Amaç, tarımı Dünya güçlülerinin çıkarlarına uygun olarak biçimlendirmektir. Bu kapsamda tahıl depolama projesi, tarımsal yayım ve uygulamalı araştırma projesi, tarımsal sanayi projeleri hazırlanmıştır. TİGEM ve TZDK'larının modernize edilmesi kılıfı ile bunları özelleştirmeye hazırlamak ve girdi pazarlamasındaki devlet etkinliği kırılmak istenmiştir. TZDK'nin gübre pazarlama tekeli kırılmış ve özel tekellerin yolu açılmıştır.

Tarımsal Yayım ve Uygulamalı Araştırma projesi ile bu yıllarda Dünya'da katılımcı yaklaşımlardaki gelişmeler gözden uzak tutularak tepeden inmece bir yaklaşımla Dünya Bankasının eğitim ve ziyaret modeli (training and visit system) kullanılarak yayıma yol verilmeye çalışılmıştır. 2000'li yıllarda bu yaklaşım katılımcı yaklaşımların gelişmesi ile tamamen demode olmasına rağmen Dünya Bankasının başka gelişmekte olan ülkelere kredi teklif ederek yaklaşımı uygulamak istediği öğrenilmiştir. Amaç kalkındırmak değil bağımlılık yaratmaktır.

1981 yılından itibaren destekleme alımlarına konu olan ürün sayısı azaltılmaya başlanmış, 1990 yılında 10 ürüne kadar daraltılmıştır. Seçim yılı olan 1991 yılında, daha önceki daralmanın mimarı olan iktidar partisi tam tersi bir politika izlemiş, desteklenen ürün sayısını arttırmış; aynı politika izleyen koalisyon hükümetince de korunmuş ve 1992 yılında desteklenen ürün sayısı 26'ya ulaşılmıştır. 1993 yılında da bu politika büyük ölçüde korunmuş, ayrıca 1993/94 kampanya yılında pamukta yeni bir uygulamaya, prim sistemine geçilmiştir. 1994 yılında 5 Nisan kararları ve bu bağlamda IMF'ye verilen taahhütler çerçevesinde, tarımsal desteklemeler gözden geçirilmiş ve "daha rasyonel bir yapıya kavuşturmak" adına destekleme modeli yeniden düzenlenmiştir. Bu amaçla tarımsal KİT'lerin alım yaptığı hububat, şeker pancarı ve tütün dışındaki ürünler Hazine garantili destekleme kapsamı dışına çıkarılmıştır. Fındık, ayçiçeği, pamuk gibi Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinin (TSKB) alanında kalan ürünler için Hazine garantili alım yapılmasına dönük eski uygulama terkedilmiş, Birliklerin alım fiyatlarını kendileri açıklayarak kendi mali sorumluluklarında alım yapmaları esasına geçilmiştir. Daha önemlisi, Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerine yönelik olarak Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonundan % 50 basit faizli ve genel olarak bir yıl vadeli ürün ve işletme kredisi uygulaması başlatılmıştır. Yeni uygulama, Sanayi ve Ticaret Bakanlarının fiyat açıklamalarını 2000 yılına kadar Birlik yöneticilerine bırakmamaları nedeniyle eskisinden farklı değilmiş gibi gözükse de, esaslı bir farklılık getirmiştir. Önceki dönemde Ziraat Bankası aracılığıyla cari faiz hadlerinden, Hazine garantili ama sübvansiyonsuz, kredi kullandırılan Birliklere (1993/94 yılı kredileri 3 ay vadeli % 115 basit faizli olup, temerrüt faizleri ve masraflarıyla birlikte birinci yıl sonunda % 190'ı bulmakta, ikinci yıldan itibaren % 133 oranına bağlanmaktaydı), 1994 sonrasında DFIF kaynaklı, Hazine garantisiz ama sübvansiyonlu kredi kullandırılması uygulamasına geçilmiştir. Desteklemenin daraltıldığı açıklanan bir dönemde, bu uygulama aslında Birlikler açısından ve genel kooperatifçilik ilkeleri açısından daha tercih edilir bir uygulama özelliği taşımıştır.

Tarımsal Destekleme Araç ve Kurumlarının Tasfiyesi

Türkiye'de tarımsal desteklemenin uygulama araçları tarımla doğrudan/dolaylı ilişkili KİT'ler ve tarımsal kooperatiflerdir. Tarımla doğrudan ilişkili KİT'lerden TMO, TEKEL, Şeker Fabrikaları A.Ş., Çaykur gibileri aynı zamanda tarımsal destekleme politikalarının da merkezinde bulunan destekleme araçlarıdır. Bunlar alım/satım, stoklama ve/veya sınai dönüştürme işlevlerini yerine getirirler. Tarımsal fiyatların ve dolayısıyla tarımsal gelirlerin istikrarı (regülasyonu), öncelikli amaçları arasındadır. 5 Nisan 1994 kararlarıyla bu kuruluşlardan ilk üçünün faaliyet ürünleri (tahıl, tütün ve şeker pancarı) Hazine garantili destekleme kapsamı içinde bırakılmışken, bugün bundan da vazgeçilerek ilgili kuruluşlar için kısmi bir tasfiye/işlevsizleştirilme hatta özelleştirilme süreci başlatılmış bulunmaktadır.

Pazar payları daha küçük olmakla birlikte üretici ve tüketici piyasalarında fiyat istikrarını sağlayan SEK ve EBK gibi KİT'ler ise ne yazık ki fazla bir dirençle karşılaşmadan ve arsa değerlerini bile karşılamayan bedeller karşılığında özelleştirilmişlerdir.

TÜGSAŞ, İGSAŞ gibi KİT'ler tarımın en önemli girdisi olan gübre üretiminde rol almaktadır. Türkiye'de toplam gübre üretiminin yüzde 35-40'lık bölümünü sağlayan bu kuruluşlar, gübre fiyatlarında düzenleyici bir etkiye sahip olmuşlardır. Böylece özel gübre tekellerinin aralarında anlaşarak fiyat karteli oluşturmalarının önünde en büyük engeli oluşturmuşlardır. Bunların hararetle özelleştirilmelerini isteyenler arasında özel gübre tekellerinin bulunması hiç şaşırtıcı değildir.

Tarıma dönük tek finansman kuruluşu olan Ziraat Bankası'nın özelleştirme programı içine dahil edilmesi ve bunun bir takvime bağlanması konusunda IMF/DB ikilisinin özellikle 22 Kasım Mali Krizi sürecinde ısrarlı taleplerinin sonuç verdiği anlaşılmaktadır. Tarımsal desteklemenin (özellikle TSKB'lerin) finansmanında 1995 sonrasında artan bir rol oynayan bir diğer finansman aracının, Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu'nun (DFIF) tasfiyesi de programa alınmış bulunmaktadır.

Yukarıda sayılan kuruluşların büyük bölümü için açık bir tasfiye düzeneği öngörülmüş olmasına karşın, desteklemenin ikinci önemli müdahale kurumlarını oluşturan tarımsal kooperatif birlikleri için, bunların hukuki yapıları gözönünde bulundurularak, örtük ve tedrici bir tasfiye planı yürürlüğe konulmuş bulunmaktadır. Bunlardan tarım kredi kooperatifleri, sübvansiyonlu faizlerle ortakları olan çiftçiye nakdi kredi sağlamak yanında, gübre ve tarımsal ilaç gibi girdilerin alım satımını yaparak da katkıda bulunmaktadır. Tarım kredi kooperatiflerinin bir tarımsal kooperatif bankasına dönüştürülmeleri perspektifiyle yeniden yapılandırılmaları, ulusal çıkar eksenli politikalar geliştirmek isteyen bir siyasal hareket açısından tutarlı ve doğru bir politika olurdu.

1980'lerde vergi almak yerine borç almayı yeğleyen anlayışlar olumsuz gidişi hızlandırmıştır.

Buna karşılık, istihdam içindeki payı hala % 40 düzeyinde bulunan tarımın milli gelir içindeki payı 1980'deki % 24'lük düzeyinden 1990'ların sonunda yüzde 15 düzeyine gerilemiş, Türkiye'nin tarımsal ürün ithalatı giderek tırmanmaya başlamıştır. Ülkemiz açısından bu denli önemli bir sektörün geleceğinin, sadece uluslararası finans kuruluşlarının telkinlerine bırakılması kaygı vericidir. 2000 yılında yürürlüğe sokulan istikrar programının hedefleri arasında tarımın destekleme araçlarını hemen veya tedricen tasfiye etmeye ve tarım ürünleri ithalatında koruma oranlarını düşürmeye dönük önemli taahhütler altına girilmiş bulunmaktadır. Oysa, Türkiye'nin ne GATT çerçevesinde ne de AT ile imzaladığı GB anlaşması nedeniyle iç desteklerin indirimi konusunda veya mevcut destekleme modelinden vazgeçerek tamamen "Doğrudan Gelir Desteği" (DGD) sistemine angaje olmak konusunda herhangi bir taahhüdü bulunmamakta; GB anlaşması ise tarım ürünlerini kapsamamaktadır.

Doğrudan Gelir Desteği Sistemi

Türkiye'de mevcut destekleme araçlarından vazgeçilmesini savunanların en fazla öne sürdükleri gerekçe, bunların kamu maliyesine yüksek maliyet getirdiğidir. Bu savı güçlendirmek için abartılı rakamlar öne sürülmektedir. Oysa Türkiye'de tarımsal desteklemenin ulusal gelire (GSMH'ya) oranı % 1 ile 2 arasında değişmektedir. Kamu açıklarının GSMH'ya oranı ise % 15'i aşmış bulunmaktadır. Kamu borçlanmasının yarattığı faiz yükünün GSMH'ya oranı da % 18 dolayındadır. Salt bütçe faiz ödemelerinin milli gelire oranı 2000 yılında % 15'in üzerine çıkmıştır. Buna karşılık, 2000 yılında bütçede tarıma ayrılan destekleme ödeneği ile DFIF ödeneğinin toplamı bütçenin % 1.7'sini, GSMH'nın ise yüzde 0.7'ini oluşturmaktadır.

Mevcut destekleme modelinin çok kısa bir zaman dilimi içinde yerini bütünüyle doğrudan gelir desteği (DGD) modeline bırakmasını öngören 2000/267 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı 14 Mart 2000 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Mevcut destekleme uygulamalarını bütünüyle ikame etmesi tasarlanan DGD sistemi tek başına hiçbir ülkede uygulanmamaktadır. AB ülkelerinde DGD ödemelerine kısmen yer verilirken, bu ödemeler fiyat politikası, garanti eşikleri, üretim planlaması ve diğer iktisat/maliye politikası araçlarıyla birlikte uygulanmaktadır. AB'de toplam destekleme içinde DGD % 30'luk bir paya sahip bulunmakta, pazar fiyat desteği % 55'lik bir önem derecesinde bulunmakta, girdi desteği de % 8 boyutunda olmaya devam etmektedir. Ayrıca, DGD ödemelerinin AB destekleme sistemi içinde payının artırılmasının, kısa/orta vadede daha fazla kaynak emeceği hesaplanmakta ve bunun önemi aranmaktadır.

ABD'de ise, DGD'nin toplam destekleme içindeki önemi % 10 sınırlarında kalmakta, pazar fiyat desteği % 50, girdi kullanımına dayalı destek ise % 10 boyutlarında bulunmaktadır. DGD'nin uygulanması ise, üretim fazlası olan ürünlerde alan veya ürün kotalarının çiftçi gelirlerinde yaratacağı

aşınmayı telafi amaçlı olmaktadır. Türkiye'ye önerilen model ise her türlü üretim ve verimlilik referanslarından yalıtılmıştır.

Öte yandan DGD uygulamasının başlangıçta kamu maliyesi üzerine daha fazla yük getireceği salt AB örneğiyle sınırlı değildir. Daha kapsamlı bir DGD uygulamasına çok daha uzun hazırlık dönemleriyle geçildiği Meksika örneği de, DGD'ye geçişin Hazine üzerindeki destekleme yükünü arttırdığına ilişkin sonuçlara işaret etmektedir¹. Oysa Türkiye'de DGD sistemine geçişi tercih etmek isteyen iç ve dış karar alıcılar, bunun kamu maliyesi üzerindeki tarımsal destekleme yükünü hafifletmesini istemektedirler. Bu bile uygulamanın göstermelik olacağına dolaylı bir kanıtı niteliğindedir.

Bu arada, Türkiye'de mevcut tarımsal destekleme sisteminin yükünün % 70'inin, ithalat koruması ve iç fiyat politikaları nedeniyle tüketici üzerinde, % 30'unun ise vergi mükellefi yani Hazine üzerinde olduğu hesaplanmakta, bunun, gelişmiş ülkelerde olduğu gibi tersine çevrilmesi gereğinden söz edilmektedir (Çakmak vd., 1999:13). Bu durumda, tüketici yerine Hazine'ye daha fazla yük bindirecek bir sistemin, bugünkü istikrar programının kamu maliyesi üzerindeki yükünü hafifletmeye ayarlanmış hedefleriyle nasıl uyumlu olacağı açıklanmaya muhtaçtır. Burada ya ciddi bir çelişki vardır; ya da, daha doğrusu, tarımsal desteklemeden bütünüyle vazgeçmek niyetlerinin maskelenmesi için, DGD sistemine göstermelik bir işlev yüklenmektedir.

Türkiye'de (ne de başka bir ülkede) doğrudan gelir sisteminin tek başına tarımsal destekleme uygulamalarını ikame etmesi mümkün olmadığı gibi, DGD'nin Türkiye gibi istihdamın % 40'ının tarımda kümelenildiği ve kayıt sisteminin geçerli olmadığı bir sektörde başarıyla uygulanma koşulları da bulunmamaktadır. Türkiye'de uygulanmak istenen DGD sistemi, 1 dönüm ile 199 dönüm arasında araziye sahip çiftçilere (fazlasına sahip olanlarda 199 dönümü kadar olan bölümüne), birim arazi başına geri dönüşsüz hibe biçiminde parasal yardım yapılmasını öngörmektedir. 2003'te ortada başka bir destekleme düzeneği kalmamış olacaktır. Doğrudan gelir desteğinin de çok sürdürülmeyeceği açıklanmakta, ancak kamuoyuna açık bir takvim verilmekten kaçınılmaktadır.

Bu kadar kısa sürede ve Türkiye tarımının bugünkü koşullarında böyle bir uyum olanaksızdır. 4- 4.5 milyon aile işletmesinin üstelik çok parçalı bir yapıda tarım yaptığı, kayıt sisteminin çok yetersiz olduğu, kadastro çalışmalarının onyıllardır tamamlanamadığı bir ülkede DGD sistemine geçilemez; bu sistem olsa olsa mevcut destekleme biçimlerine bir ek olabilir. Bu sisteme geçiş, çok parçalı ve çok çocuklu tarımsal aile işletmelerinin herbirinin ayrı ayrı DGD talep etmesine götürecektir; kısa sürede aile işletmesi sayısı daha da artacak; 200 dönümün üzerinde olan işletmelerin kapitalist gelişmenin rasyoneliyle dahi çelişerek bölünmesine götürecektir, tapusu olduğu halde tarım yapmayan ve belki de kentte yerleşik olanların uygulamadan yararlanabilmesi imkanı getirilirken, ortakçı ve kiracılar sistem dışına itilmiş olacak, hisseli arazilerde yeni hukuki ihtilaflara zemin hazırlanacaktır.

¹ Nitekim Meksika uygulamasında da DGD'nin daha fazla kamusal kaynak gerektirdiği ortaya çıkmıştır. Bu konuda bkz: Demirci(2000).

Nitekim, pilot uygulama bölgelerindeki başvuruların -Polatlı örneğinde görüldüğü gibi- beklenenin üç katına çıkmış olması, köylülükle ilgisi bulunmayan tapu sahiplerinin -arazi spekülâtorleri, yapı konut kooperatifleri, kuyumcu, avukat, doktor, tüccar, otelci, un fabrikatörü serbest meslek sahipleri veya ticaret erbabının, vb.'nin- gelir desteği talep etmeleri bu tehlikenin ciddiyetini göstermektedir². Tarım dışı amaçlarla tarımsal arazi edinenlerin veya miras yoluyla edindikleri arazileri kiracı /ortakçı aracılığıyla işleten veya boş bırakanların sistemden yararlanması mümkün olduğu gibi, yoksul çiftçi lehine getirildiği iddia edilen sistemde verimlilik farkları 10 katına kadar açılabilen Orta veya Doğu Anadolu köylüsü ile Ege-Çukurova çiftçisinin miktar bazında aynı destekten yararlanması sözkonusu olmaktadır. Diğer yandan hiç arazi kullanmadan veya az kullanarak, meraya dayalı hayvancılık yapanlar bu uygulamadan hiç bir şekilde yararlanmamaktadırlar. Hayvancılık yapı. üreticilerin bitkisel üretim yapanlardan birçok bölgelerde daha düşük gelirlerle yetindikleri bilindiğinde doğrudan gelir sisteminin küçük üreticiyi koruyor savları havada kalmaktadır. Bu akıldışı politikalar, toplulaştırma çabalarının, modern büyük işletmeler kurulmasının, tarımın rekabetçi düzeyinin yükseltilmesinin, kısaca köylülükten çiftçiliğe geçişin de önünün iyice tıkanması anlamına gelecektir.

Doğrudan gelir desteği ilk uygulamalarından çıkarılan bir başka gerçek de sistemin uygulanışının önemli bir bürokrasi gereksinmesidir. AB ülkelerinden Yunanistan ve İtalya'da da görüldüğü gibi Tarım Bakanlığı bir süre sonra bu işden başka nerede ise hiç bir şey yapamaz hale gelecektir. Şimdiden gübre ve pamuk prim uygulamalarında bu duruma yaklaşılmıştır. Yayım ve kontrol hizmetlerinin askıya alınmasının ülkeye ne kadar zarar getireceği hiç hesaplanmamaktadır.

2000-2002 programına göre, üç yıl içinde mevcut sistemin ürün ve girdi fiyatlarına, sektörün kredilendirilmesine, damızlık hayvan ve tohum üretimine dönük tüm destekleme mekanizmaları tasfiye edilmiş olacaktır. Bunun Türkiye çiftçisi için olduğu kadar Türkiye'nin tarımsal ürün yeterliliği ve gıda güvenliği açısından da bir yıkım anlamına geleceği, ortaya çıkacak yeni göç dalgasının tüm toplumsal dokuyu çok kısa bir zaman diliminde altüst edeceği tarafsız çevrelerin ortak görüşüdür.

Tarımda zar zor tutunan kitlelerin iki-üç yıl gibi çok kısa bir zaman dilimi içinde hiçbir önlem alınmadan tarım dışına göçmeye zorlanmalarına yol açacak olan bu tasfiye süreci, mevcut kırsal göç hızını ikiye katlayabilecektir. Bunun salt ekonomik maliyetleri dahi mevcut destekleme maliyetlerinin üzerine çıkacaktır. Çünkü kent varoşlarına göçen kitleler imar planlarının uygulanmasına imkan tanımayacaklar, Türkiye bunun doğuracağı altyapı sorunlarıyla onyıllarca boğuşmak zorunda kalacaktır. Kent varoşlarındaki kitlelerin kamusal hizmet talebinin köy yerleşkelerinden çok daha fazla olduğu dikkate alınır, kısa dönemde dahi daha yüksek ekonomik maliyetlerin ortaya çıkacağı açıktır. Öte yandan tarımsal ürün ithalatının çok hızlı artışı nedeniyle dış ticaret açıklarının büyümesi ve döviz gereksiniminin kabarması da ek bir ekonomik bedel olarak hesaba katılmalıdır.

² Bu konuda Türkiye Ziraat Odaları Birliği'nin Polatlı'da yaptığı alan araştırmasının sonuçları gerçekten çok öğreticidir.

Sonuç

1980-2000 döneminde Türkiye tarım ürünleri açısından kendi kendine yeterliliğini kaybetmiştir. Tarım artık dış ödemeler dengemize olumlu katkıda bulunamamaktadır. Dönem içinde verimliliklerdeki artışlar yetersizdir. Tarımı destekleyen kamu kurumları çöktürülmüş, kurulan yerli veya yabancı sermayeli özel tekeliler çiftçinin eline geçen fiyatları geriletirken, girdi fiyatları genelde daha hızlı artmıştır. Kooperatifçilik bu dönemde desteklenmemiştir. Bütün bunlara rağmen tarım üreticileri suçlanmış ve Türkiye'deki ekonomik krizin nedeni olarak gösterilmeye çalışılmıştır.

KAYNAKLAR

- BABACAN A.** (2000), *Genel Tarım Politikaları Çerçevesinde Doğrudan Gelir Ödemeleri Sistemi*, İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, DPT, Ocak, Ankara.
- ÇAKMAK E., H. KASNAKOĞLU, H. AKDER,** (1999), *Tarım Politikalarında Yeni Denge Arayışları ve Türkiye*, TÜSİAD Yayın No. TÜSİAD-T/99-12/275, Ankara.
- DEMİRCİ S.,** (2000), *Doğrudan Gelir Sistemi ve Uygulamalar*, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Ankara.
- DEMİRCİ S.,** (1999), *Destekleme Alımı ve Fark Ödeme Sisteminin Refah ve Dağılım Etkilerinin İncelenmesi (Şeker, Tütün ve Fındık Örneği)*, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Ankara.
- ERGİN, G.,** (Eylül 2000), "TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası'nın Gap Bölgesindeki Saptamaları" *Mezopotamya Tarım Bülteni*, 2 (1)
- ERTUĞRUL C., G.GÜNAYDIN,** (7-8 Ocak 1999), *Dünya'da ve Türkiye'de Tarım Politikalarına Yeni Yaklaşımlar, Dünya'da Ve Türkiye'de Tarımsal Desteklemelere Yeni Yaklaşımlar*, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Tarım Haftası'99 Sempozyum, Ankara.
- İŞİN, F.,** (1998) "GATT-Uruguay Round Tarım Anlaşması Çerçevesinde AB-Türkiye Gümrük Birliği'nin Türk Tarımı Açısından Değerlendirilmesi", *Ege Bölgesi 1. Tarım Kongresi*, 7-11 Eylül 1998, Aydın, I. Cilt, s.641-649.
- İŞİN, F.,** (1998) "Uluslararası Ticaretin Serbestleştirilmesi ve Korumacılık kavramı", *Tarım Ekonomisi Dergisi*, Sayı 3, İzmir.
- İŞİN, F.,** (2000), *Türkiye'de Son yıllarda Pamukta Uygulanan Destekleme Politikalarının İzmir İlinde Seçilmiş Bir Yörede Üreticilere Yansıması ve Üretici Görüşleri Üzerine Bir Araştırma*, Üniversiteler Ofset, İzmir.
- OECD,** (1999) *Agricultural Policies in OECD Countries, Monitoring and Evaluation*, Paris.
- OECD,** (1998), *Statwise PSE/CSE Datenbank*,
- OYAN, O.** (1995), "5 Nisan Kararları ve Tarımsal Politikalar", *93-94 Petrol-İş Yıllığı*, ss.715-729.
- OYAN, O.,** (1997), "Tarımsal Desteklemeye Alternatif Arayışları: Yedinci Plan ve Ötesi", *Ekonomide Durum*, 2, ss. 78-96
- OYAN, O.,** (1999), "Tarımsal Destekleme Politikaları ve Doğrudan Gelir Desteği", *TÜRK-İŞ Yıllığı '99*, cilt I, ss.187-200.

- ÖZKAYA, T.** (1988) Ege Bölgesinde Seçilmiş Bazı İllerde Süt Sığırıcılığına Yönelik Tarımsal Yayım Stratejisinin Analizi, (çoğaltma), İzmir.
- ÖZKAYA, T.** (1996) Türkiye Tarımında Küçük Üreticiler, Topraksızlar Sorunu ve İzmir İlinde Küçük ve Orta Büyüklükteki Tarım İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma, Zirat Mühendisleri Odası İzmir Şubesi Yayınları, İzmir.
- ÖZKAYA, T.,** (Ocak-Şubat 2000), "21.Yüzyılın Eşiğinde Türkiye Tarımı-Küreselleşme ve Yapısal Değişimler" *Bülten*, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası İzmir Şubesi, İzmir.
- Özkaya, T., Oyan, O., Işın, F., Uzmay, A.** (2001) "Türkiye Tarım Ekonomisi Nereye Götürülüyor?" İktisat Dergisi, Nisan 2001, sayı: 412 içinde., İstanbul.
- SAYIŞTAY** (2000), *2000 Yılı Mali Raporu*.
- T.B.M.M.,** Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Hakkında Kanun Tasarısı ve Sanayi, Ticaret, Enerji, Tabii Kaynaklar, Bilgi ve Teknoloji ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/659), 11.04.2000, (www.tbmm.gov.tr).
- T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı,** IMF-Niyet Mektubu Türkiye (www.treasury.gov.tr).
- T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı** (2000,I), *Enflasyonla Mücadele Programı Politika Metinleri (Niyet Mektubu, Para Politikası, Ekonomik Kararlara İlişkin Mevzuat)*, Cilt I, Ocak 2000.
- T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı** (2000,II), *Enflasyonla Mücadele Programı Politika Metinleri (Niyet Mektupları ve Ekonomik Kararlara İlişkin Mevzuat)*, Cilt II, Temmuz 2000.
- URGANCI, H.,** (1977) *Türkiye'de Buğday ve Pamukta Uygulanan Tarımsal Fiyat Politikasının Etkinliği Üzerine Bir Araştırma*, Ç.Ü. Ziraat Fakültesi, Adana.

BAŞKAN PROF. DR. YETKİN GÜNGÖR:

Efendim, tüm konuşmacılara verdikleri değerli bilgiler için teşekkür ederim.

Prensip olarak biz tarımcılar hep çözüm arayan ve çözüm bulan insanlarız. Ben konuşmacı arkadaşlarım için kesinlikle söylemiyorum, yanlış anlaşılmasın. Battık, dibe vurduk, Türk tarımı gitti, dolayısıyla ekonomi mahvoldu, paramız düştü vs. Bunları tabii ki konuşacağız, eleştireceğiz, ama hiç iyi şey yok mu?

Bakın bilimsel açıdan biyoteknoloji diye bir konu gündeme geldi ve Türkiye'de çok yakında size bizim fakültemizde üç genç arkadaşımızın yaptığı bir çalışmayla dekardan 700 kilogram buğday aldığımızı size göstereceğiz. Seralarda döllenme üzerine yapılan çalışmalar, bazı parazitlerin yok edilmesi için kullanılan zirai mücadele ilaçları yerine bazı böceklerin kullanılmasıyla üretimin artırılması konusunda çalışmalar olduğunu göstereceğiz. Bunlar iyi tarafları. Eleştiri yapmak kolay. Her şey kötüydü, şu kötü, bu kötü. Çözüm! Çözümü getireceğiz, ondan sonra bu çözümle biz de tarımcılar olarak ülkedeki görevimizi yapacağız. Efendim hem katılımcı arkadaşlarıma, hem de sizlere çok teşekkür ediyorum. İyi günler diliyorum.

İKİNCİ OTURUM İstikrar Programları ve Türkiye

Başkan : Prof. Dr. Gülcan ERAKTAN
Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Öğretim Üyesi

Değerli katılımcılar, Küreselleşme ve Türkiye Tarımı Sempozyumunun ikinci oturumunu açıyor ve hepinizi saygıyla selamlıyorum. Oturumumuzun konusu İstikrar Programları ve Türkiye.

Bilindiği gibi, istikrar programları ekonominin gidişinde olağanüstü bozuklukların kendisini gösterdiği zamanlarda gündeme gelir. İstikrar programı hazırlanması ve bu programın yürürlüğe konulması ekonomik sorunların olağan seyrinin ötesinde bir düzeye geldiğinin açık bir göstergesidir. Türkiye ekonomisinde dönüm noktası oluşturan istikrar programlarına örnek olarak 24 Ocak 1980 ve 5 Nisan 1994 İstikrar Tedbirleri gösterilebilir. Bu programları izleyerek içilmek zorunda kalınan acı reçetenin tadı toplumun damağından silinse bile, zihninden silinmemiştir. 1999 yılından başlayarak yeni düzenlemelerle beraber yeni bir acı reçete sunulmuştur. Bu seferki reçetede devlet harcamalarındaki kısıntı köklü yapısal değişikliklerle birlikte gelmektedir. Ekonominin sorunlu her alanına (sorunsuz bir alanın olup olmadığı ayrı bir mesele) sorunlarını çözmeye çare olabilecek önlemlerden çok, o alandaki devlet harcamalarını kısacak çözümler getirilmektedir. İstikrar programlarının amacı zaten o sorunları çözmek değil, devletin sorunlar nedeniyle yaptığı harcamaları kısmak veya harcamalara son vermektir. Bir diğer ifade ile hastalıklı organın tedavisi değil, ameliyatla o organın alınarak hasta ile ilişkisinin kesilmesi, dolayısıyla artık bu organ için devletin uğraşmasına gerek kalmaması yönünde bir yöntem izlenmektedir. Bu organın vücuttan atılmasıyla ortaya çıkacak komplikasyonlar bu istikrar programlarının sorunu değildir.

Bu istikrar programlarını Türkiye'ye dikte ettiren IMF yi tek günah keçisi gibi görmemek gerekir. Türk hükümetleri hastalıklı organların tedavisini atadan kalma ilaçlar, ya da, amiyane tabiri ile, kocakarı ilaçları ile tedavi etmeye çalıştıkça kronik hale gelen sorunlar, bu kocakarı ilaçları için yapılan harcamaları da yüksek toplamlara çıkarmıştır. Borç yükü arttıkça yeni kredilerle borcu kapatma çabaları Türkiye'yi yeniden IMF kapılarına getirmiştir.

Bankadan tüketici kredisi alırken bile banka bu kredinin geri ödenebilirliğini, kredi talep edenin gelir durumu ve aldığı diğer krediler, yani toplam borcunu dikkate alarak kredi açıp açmamaya karar verir. Esas kuruluş amacı üye devletlerin parasal istikrarını korumak olan IMF kendisinden bu amaca yönelik olarak kredi talep eden devletlere, bu kredinin geri ödenebilirliğini garanti altına almak için ekonomik durumunu iyileştirme, harcamalarını azaltma yönünde taleplerle gelmektedir. Açılan kredi dilimlerinin sayısı arttıkça istikrarı sağlamak için IMF nin yeni taleplerde bulunması kaçınılmaz olmaktadır. Kendisinden borç isteyen haylaz oğluna parasını nereye harcadığını soran babanın, eğer bu borçlar kendi sınırlarını zorlamaya başlarsa oğlunun hovardalık yapmasını, kumar oynamasını, arkadaşlarına

para harcamasını, hatta akşamları evden çıkmasını yasaklaması gibi karşı önlemler alması kaçınılmaz hale gelebilmektedir. IMF ise Türkiye'nin babası değildir. IMF bir sosyal kuruluş da değildir. IMF ekonomi uzmanları salt ekonomik önlemler olarak Türk ekonomisini daha fazla borçlanma gereği duymayacak şekilde yönlendirme amacı gütmektedir. Bu ekonomik önlemlerin alınması sırasında ortaya çıkacak sosyal sorunların engellenmesi veya çözümü çalışma alanları içine girmemektedir. Harcama kalemlerinin ve harcama toplamalarının azaltılması için alternatifleri ortaya koymakta ve yeni krediler alabilmek için Türkiye'nin bu koşulları yerine getirmesini beklemektedirler. O halde Türkiye'nin ekonomisindeki hastalığın nedeni IMF değil, Türkiye ekonomisinden sorumlu olanlardır.

Kredi desteği alabilmemiz için yapmamız istenen fedakarlık organlarımızı feda etmek olduğunda, yargılanması gereken konu bu organları kurtararak bu hastalıktan kurtulma yollarının aranıp aranmadığıdır. Siyasilerimizin yaptığı ise, bu organların varlığının aslında ne kadar lüzumsuz olduğu, bizi nasıl hasta düşürdüğü, bu organlardan kurtulmakla nasıl harcamalarımızın azalıp, refaha kavuşacağımız konularında ikna çabalarına girişmek şeklinde özetlenebilir. Bu konuların tartışılması ve bu yolla sadece kamuoyunun aydınlatılması değil, sorunlardan çıkış yollarının da aranması anlamına gelmektedir. Bu nedenle Ziraat Mühendisleri Odamızı bu duyarlı yaklaşımı açısından da kutluyorum.

Türkiye'de alınması öngörülen tarım politikası reformu önlemlerinin hepsi değil ama, akçalı yönü ağır basanları IMF ve Dünya Bankası ekseninde belirlenmektedir. Şeker Yasası, Tütün Yasası, özelleştirmeler, tarımda destekleme alımlarının ve bu arada verilen fiyatların azaltılarak, destekleme fiyatlarının dünya fiyat düzeyine yaklaştırılması (burada DTÖ taahhütlerine uyum da gerekçe gösterilmektedir), kredi ve girdi sübvansiyonlarının kaldırılması, TSKBlerinin sadece özerkleştirilmekle kalmayıp, bunlara bir daha devlet yardımı verilmeyeceğinin yasaya da konulması istikrar programlarının tarıma yansıyan yönleridir. Bu oturumda ve bundan sonraki oturumda bütün bu konular tartışmaya açılacaktır.

Prof. Dr. Cem SOMEL
“Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Üzerine”

Giriş

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı (GEGP) uygulamaya başlanmasının üzerinden yedi ay geçti. Programın faiz dışı bütçe fazlası hedefi gerçekleştirilmektedir. Buna mukabil asıl önemli olan büyüme, enflasyon ve diğer makroiktisadî değişkenlere ilişkin programın 2001 tahminlerinin tutmadığı ortaya çıkmıştır. Toplum bu gelişmeleri izlemektedir.

Burada GEGP'nin temel yapısı ve felsefesi üzerine bazı gözlemler sunacağım.

1. Güçlü ekonomi nedir?

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı (GEGP) “güçlü ekonomi”yi tanımlamamaktadır. GEGP Türkiye'nin atılım yapmasının önündeki engeller olarak yüksek enflasyonu ve kamu açıklarını göstermektedir (71. paragraf). Program, nihai hedefinin enflasyon sorununu çözmek, kamu dengesini sağlıklı bir yapıya kavuşturmak ve ekonomiyi istikrarlı bir büyüme ortamına sokmak olduğunu yazmaktadır. Güçlü ekonomi, buna göre, istikrarlı büyüyen ekonomidir.

Bizce güçlü bir ekonomi üretim kapasitesinde istikrarlı ve yüksek bir büyüme gerçekleştiren, teknoloji üretme yeteneğini hızla geliştiren, dış âlemden gelecek iktisadî şoklara karşı dayanma gücünü artıran bir ekonomidir.

Türkiye ekonomisinin büyüme oranı düşüktür. Sebebi yatırım yetmezliğidir. Kamunun üretim kapasitesini artırıcı yatırımları kısılmaktadır. İktisadî ortam, özel sektörü üretim kapasitesine yatırım yapmaktan caydırıcı mahiyettedir. Reel faiz hadleri yüksektir, paranın satın alma gücü istikrarsızdır, ve paranın dış değeri (kur) da istikrarsızdır.

İktisadî büyümenin istikrarsızlığı, ekonominin dış şoklara maruz kalmasındandır. Türkiye ekonomisinin dünya ekonomisi ile bütünleşmesi derinleşmektedir. Yatırım mallarında giderek daha çok ithalata bağımlı hâle gelmekteyiz. Ülke sabit sermaye yatırımında giderek daha çok yabancı sermayeye bel bağlamaktadır. Beslenmede dahi kendine yeterliğini yitirmektedir. İktisadî faaliyet hacmi spekülâtif sermaye hareketlerinin gelgitine tabi olmuştur.

2. Güçlü ekonomi nasıl inşa edilir?

Üretken yatırım seviyesini yükseltmek için reel faiz haddini düşürmek gerekir. Bunun şartı, kamu borcunda yüksek reel faizlere yol açan mekanizmaları tasfiye etmek, ve kamu borcunu süratle tasfiye etmektir. Makul reel faiz haddi, millî hâsılanın ortalama artış oranının altında (yani yüzde dördün altında) bir reel faiz haddidir.

Üretken yatırım seviyesini yükseltmek için kur istikrarsızlığını ve belirsizliğini azaltmak, bunun için de konvertibiliteyi sınırlandırmak ve uluslar arası finansal transferleri kontrol altına almak gerekir.

Üretken yatırım seviyesini yükseltmek için devletin, yatırım zaafı olan stratejik sektör ve alt sektörlerde, bizzat yatırımcı işlevi üstlenmesi gerekir.

Dış şoklara karşı ekonominin dayanığını artırmak, toplumun temel ihtiyaçlarını üretme kapasitesini geliştirmekten ve ithalatı ikame eden yatırımlar yapmaktan geçer. Memleket ekonomisinin dünyadaki ticarî iş bölümüne katılma derecesini, ülkenin ithalat gereklerine göre, makul bir seviyede tutmak gerekir.

Mevcut dünya düzeninde AGÜler harcıâlem teknoloji ve vasıfsız emekle tüketim malları üretmekte ve ÇUŞlerin denetiminde yüksek teknolojlili ürünlerin montajını yapmakta ve bu ürettiklerini ucuz fiyata GÜlere ihraç etmektedir. GÜler, teknoloji üzerindeki tekelleri sayesinde, yatırım malı ihracatında büyük katma değerler kazanmaktadır. AGÜ'ler yatırımda GÜlerden ithalata muhtaçtır. Bu bakışimsız ticarî iş bölümü AGÜlerden GÜlere, ucuz ihracat ve pahalı ithalat yoluyla reel kaynak transferlerine yol açmaktadır. Türkiye de bu tuzağın içindedir.

3. GEGP bu konularda ne diyor?

GEGP kamu borcunu tasfiye programıdır. Kalkınma perspektifi yoktur. Yatırıma ilişkin sayısal hedef koymamaktadır. "Yatırımı artırmak" sadece bir yerinde hedef olarak zikredilmektedir (30. madde). 20 Kasım 2001 tarihli niyet mektubunda, iktidarın IMF'ye "yatırım ortamını iyileştirmek" babında almayı taahhüt ettiği tedbirlerin çoğu, yabancı sermayedarları rahatsız eden denetim mekanizmalarını ortadan kaldırmayı amaçlayan mevzuat değişikliklerinden ibarettir. Programın ve uygulayanların büyüme hedefleri yoktur. Sadece büyüme tahminleri yapmaktadırlar. GEGP programı Türkiye'yi uluslar arası iş bölümünde giderek daha dar bir alanda ihtisaslaşmağa sürüklemektedir.

Program, dışardan dayatılan iş bölümü çerçevesinde Türkiye'yi gıdasını ithal eder duruma getirmektedir. Program, şeker yasasına ilişkin 50. maddede "Türk insanı daha ucuza şeker tüketecektir" yazmaktadır. Bu kısa cümle programın "başka ülkelerden daha ucuza üretmediğin hiç bir metal üretme, ithal et" ilkesini yansıtmaktadır. Metinde 11 defa geçen "etkinlik" kavramının esas anlamı budur. Etkinlik, malı veya girdiyi en ucuza temin etme ilkesi olarak, işletme idaresinde makul bir ilkedir. Ama az gelişmiş bir ülkenin ne üreteceğini etkinlik ilkesine göre belirlemek oranın sömürgeleşmesini kabul etmek demektir. Hatta, Türkiye gibi, bölgelerin gelişme seviyeleri arasında uçurumların bulunduğu bir ülkede, yatırımların dağılımını etkinliğe göre belirlemek, uçurumları büyütmeden başka bir netice vermez. Zira serbestçe işleyen kapitalizmin temel eğilimi, sosyal sınıfları ve coğrafi bölgeleri homojenleştirmek değildir; farklılaştırmaktır.

4. GEGP'nin öngördüğü borç tasfiye yöntemi adaletsizdir ve sürdürülemez.

Türkiye'nin dış borç ödemelerini askıya alarak borç ödemelerini yeniden takvimlendirmesi gerekir. Borç ödemelerini askıya almak borçluya pazarlık avantajı sağlar ve borcun daha ehven şartlarda ödenmesini temin eder. Alacaklının uğradığı zarar, zaten kredi verirken faiz haddini şişiren risk primiyle karşılanmıştır.

Dış borç ödeme takvimini yeniden düzenlemenin, ilerde yeniden borçlanmayı zorlaştıracığı doğrudur. Ama Türkiye'de güçlü bir ekonomi inşa edilecek ise, tasarruf oranını %22'den %30'un üzerine çıkarmadan yabancı kurumlardan borçlanmaya gitmek zaten akla ve mantığa sığmaz. Türkiye kendi tasarruflarını o ölçüde artırdığında kredi bulmak kolaylaşır. Türkiye'nin her hâlükârda ticaretle bağlantılı olmayan kısa vadeli sermaye girişlerine izin vermemesi gerekir.

Öte yandan kamunun iç borcu, faiz dışı bütçe fazlalarıyla ödeyerek tasfiye edilecek boyutu aşmıştır. Toplum, alınteri mahsulü millî hâsılasının %5-6'sı gibi büyük bir kısmının yıllarca tefecilere transferine tahammül etmez. İç borcun toplumsal vicdanın kabul edeceği tasfiye şekli (1) hiç değilse bir kısmını olağanüstü bir servet vergisiyle ödemek, (2) kalan borcun ödemelerini finans sistemini likidite sıkıntısına sokmamak kaydıyla, idarî kararlar uzun vadeye yaymak, ve (3) kalan borç idare edilirken, devletin bankalar üzerindeki yaptırımlarını kullanarak, bunların borcu makul reel faiz hadlerinde tutmasını sağlamaktır. İktidar bunlardan ikincisini yapmağa teşebbüs etmiştir, ama bu sorunu çözmeğe yetmez. 20 Kasım 2001 tarihli niyet mektubunun 10. paragrafında iktidar, kamu bankalarındaki fazla likiditeyi Hazine'nin özel sektörden borçlanma ihtiyacını düşürmekte kullanacağını taahhüt etmektedir. Benzer şekilde, özel bankaları kamu borcunu düşük reel faizle tutmaya mecbur etmek, şimdiye dek milletin hazinesinden anormal reel faizler alan bu kurumlara karşı haksız bir uygulama olmayacaktır.

Sonuç olarak, toplumu borç ödemek için faiz dışı bütçe fazlası vermeye zorlamak, aynı zamanda dış ödemeleri düzeltmek için merkez bankasının net iç varlıklarının artışını kısıtlamak, ekonomiyi daraltan ve halkı yoksullaştıran politikalar. Bu daraltıcı politikaları uygularken iktidarın son niyet mektubunda Türkiye'de 2001'in ikinci yarısındaki iktisadî daralmayı münhasıran 11 Eylül hâdisesine mal etmesinin mantığını ancak Dünya Bankası iktisatçıları anlayabilir. Türkiye'yi bütünüyle çok uluslu şirketlerin serbest ticaret bölgesine ve spekülâtif sermaye hareketlerinin serbest vurgun alanına çeviren GEGP, ekonomiyi güçsüzleştirecek ve fakirleştirecektir.

Türkiye GEGP'na mecbur ve mahkum değildir. Türkiye halkının büyük çoğunluğunun istikrar, bağımsızlık, kalkınma ve sosyal adalet özlemlerine cevap veren bir program mevcuttur. Bu, Emek Platformunun Programıdır. Bu program uygulanabilir gerçekçi bir programdır. Emek Platformunun Programında anahatları çizilen strateji uygulamaya konmadığı takdirde Türkiye'nin toplumsal ve iktisadî çözülmesinin önünü almak mümkün değildir

DÜNYA BANKASI ve TARIM SEKTÖRÜ KREDİLERİ

Dünya Bankası, kurulduğu tarihten bu yana çeşitli ülkelerle 9.822 kredi anlaşması imzalamış, Türkiye toplam kredi anlaşmalarının 163'üne taraf olarak Banka kredileri toplamı içinde %1.7'lik pay almıştır. Dünya genelinde Banka kredileri arasında ilk sıra tarım sektörüne aittir; bu özellik Türkiye için de geçerlidir. Dünya Bankası kredilerinin %20'lik bölümü hem dünya genelinde hem de Türkiye'de tarım sektörü için açılmıştır. Banka kredilerinde ulaştırma sektörü %13'lük pay ile ikinci sırayı alırken, Türkiye'ye açılan kredilerde ikinci sıra %18 gibi yüksek bir pay ile elektrik ve diğer enerji sektörü kredilerine ait olmuş, ulaştırma sektörü Türkiye kredilerinde %6 pay ile altıncı sırada yer almıştır. Üçüncü sırada, Türkiye kredileri bakımından %15 ile finansal sektör varken, bu sektörün dünya kredileri içindeki sırası ilk beşin dışındadır. Dünya Bankası kredilerinde eğitim ve sağlık sektörleri, %8 ve %4 gibi oldukça sınırlı paylara sahiptir; Türkiye'ye açılan kredilerde bu sektörlerin payları yine %6 ve %2 gibi düşük düzeylerde gerçekleşmiştir.

Türkiye, Dünya Bankası ile kredi ilişkisine ilk kez 1950 yılında girmiş, o tarihten günümüze 50 yıl içinde toplam 163 kredi anlaşması gündeme gelmiştir. Yıl başına 3 kredi anlaşmasından %20'si tarım sektöründedir; tarım sektörü bu payla sektörler arası sıralamada birinci sırayı almaktadır.

Dünya Bankası ile İmzalanan Anlaşmaların Sektörel Dağılımı, 1950-2001⁴

Sektör	Türkiye	%	Dünya	%
Tarım	31	19,02	2.060	20,97
Elektrik-Enerji-Petrol-Gaz	29	17,79	1.056	10,75
Finansman	25	15,34	636	6,48
Sanayi	15	9,20	301	3,06
Ulaştırma	10	6,13	1.317	13,41
Eğitim	9	5,52	747	7,61
Kentsel Kalkınma	9	5,52	376	3,83
Genel Amaçlı (SAL - ERK - Deprem)	9	5,52	659	6,71
Su ve Arıksu	8	4,91	465	4,73
Çevre	5	3,07	411	4,18
Kamu işletmeciliği	4	2,45	674	6,86
Sosyal yardım	4	2,45	285	2,90
Sağlık	3	1,84	391	3,98
Özel sektörü güçlendirme	2	1,23	165	1,68
Maden	87	0,89
Telekomünikasyon	188	1,91
Belirsiz	4	0,04
TOPLAM	163	100,00	9.822	100,00

İlk anlaşmalar 1950 yılında biri Kalkınma Bankası kurulması için mali sektörde, diğeri tahıl depolama sistemi geliştirilmesi için tarım sektöründe ortaya çıkmıştır. Türkiye, Dünya Bankası'yla 1950'li yıllar boyunca toplam 6 kredi anlaşması imzalamışken, izleyen on yıllık dilimlerde anlaşma sayısı sürekli yükselmiştir. 1960'lı yıllarda kredi anlaşması sayısı 11'e (2'si tarım), 1970'li yıllarda 39'a (11'i tarım), 1980'li yıllarda 60'a (10'u tarım) yükselmiş,

³ Doç. Dr., TODAİE Öğretim Üyesi, Küreselleşme ve Tarım Sempozyumu Bildirisi, TZMO, Ankara, 7-8 Ocak 2002.

⁴ Kaynak: Dünya Bankası web sitesi. www.worldbank.org.tr, 2001 yılı sonu verileri.

1990'lı yıllarda 33 anlaşma imzalanırken (5'i tarım), 2000 ve 2001 yıllarında 7 kredi anlaşması (1'i tarım) imzalanmıştır. (7 anlaşmanın tarihi kesin olarak saptanamamıştır).

1950 yılından bu yana tarım sektörüne açılan toplam 31 krediden 14'ü 1950-1980 yılları arasında açılmıştır. Bu krediler genel olarak dar kapsamlı, sektörün belli noktalarda verimliliğini artırmaya dönük kalkınma kredileridir. 1980 yılından sonra, ve asıl olarak 1985 tarihli Tarım SECAL anlaşması başlangıç olmak üzere, kredi anlaşmalarının niteliği değişmiştir. 1980'li yıllardan bu yana verilen krediler, tarım sektörünün ürün planlamasından kredi sistemine, girdi sağlama sisteminden sektöre dönük kamu örgütlenmesine dek hem sektörü hem de sektörün yönetimini yeniden yapılandırmaya yönelmiş 'program kredileri'dir. Teknik adıyla söylemek gerekirse, bu zaman diliminde açılan krediler 'yapısal uyarılma politikası kredileri'dir; tarım sektörünü küreselleşme sürecinin gerekleri doğrultusunda düzenlemeyi amaçlamaktadırlar.

Tarım Sektörü Kredileri, 1950 - 2001⁵

Kredi Adı	Alt sektörü	Yılı
Tahıl Depolama Projesi	Agro-Endüstri ve Pazarlama	1950
Seyhan Sulama Projesi	Sulama-Drenaj	1963
Seyhan Sulama Projesi (02)	Sulama-Drenaj	1969
Süt Üreticiliği Projesi	Hayvancılık	1971
Meyve ve Sebze İhracatı Projesi	Yıllık Ürünler	1971
Sulama İyileştirme Projesi	Sulama-Drenaj	1972
Hayvancılık Projesi (02)	Hayvancılık	1972
Ceyhan Aslantas Projesi	Sulama-Drenaj	1973
Corum Cankırı Kırsal Kalkınma Projesi	Tarım Adjustment	1975
Tarımsal Kredi ve Agro-Endüstri Projesi	Tarımsal Kredi	1976
Hayvancılık Projesi (03)	Hayvancılık	1976
Hayvancılık Projesi (04)	Hayvancılık	1978
Kuzey Bölgesi Ormanlık Projesi	Ormanlık	1978
Tahıl Depolama Projesi	Agro-Endüstri ve Pazarlama	1979
Hayvancılık Project (05)	Hayvancılık	1980
Meyve ve Sebze Projesi (02)	Tarımsal Kredi	1981
Erzurum Kırsal Kalkınma Projesi	Tarımsal Uyarılma	1982
Tarımsal Kredi Projesi (02)	Tarımsal Kredi	1983
Iğdir Aksu Ereğli Ercis Sulama Projesi	Sulama-Drenaj	1984
Tarımsal Yayım ve Uygulamalı Araştırma Projesi	Tarımsal Yayım	1984
Tarım Sektörü Yapısal Uyarılma Projesi	Tarımsal Uyarılma	1985
Drenaj ve Tarla İçi Geliştirme Projesi	Sulama-Drenaj	1986
Tarımsal Kredi Projesi (03)	Tarımsal Kredi	1989
Tarımsal Sanayi Projesi	Agro-Endüstri ve Pazarlama	1989
Tarımsal Yayım ve Uygulamalı Araştırma Projesi (02)	Tarımsal Yayım	1990
Tarımsal Araştırma Projesi	Araştırma	1992
Doğu Anadolu Su Havzası Rehabilitasyon Projesi	Diğer Tarım	1993
Sulama Yönetimi ve Yatırımlarında Katılımcı Özelleştirme P. Sulama-Drenaj	Sulama-Drenaj	1997
Ürün Borsaları Geliştirme Projesi	Agro-Endüstri ve Pazarlama	1998
Ekonomik Reform Kredisi	[Genel ekonomik]	2000
Tarımsal Reform Uygulama Projesi (ARIP)	Kurumsal Reform	2001
Şanlıurfa ve Harran Kalkınma Projesi	Diğer Tarım	by

1985 tarihli Tarım SECAL, 1979'da 'program kredisi' adıyla başlayan ve 1980'de 'yapısal uyarılma kredisi' adını alan 5 genel uyarılma kredisinin tamamlanmasından hemen sonra açılmıştır.⁶ Genel amaçlı yapısal uyarılma kredileri, ülkenin kalkınma stratejisini değiştirmeye ve 'ihracata dönük

⁵ Liste şu adresten alınmıştır: www.worldbank.gov.tr

⁶ Program Kredisi, RG: 28 Mart 1980, 16943; İkinci/Ek Program Kredisi, RG: 29 Aralık 1980, 17205. Bu iki anlaşma, daha sonra Birinci Yapısal Uyum Kredisi olarak anılmıştır. İkinci Yapısal Uyum Kredisi, RG: 6 Temmuz 1981, 17392; Üçüncü Yapısal Uyum Kredisi, RG: 5 Temmuz 1982, 17745; Dördüncü Yapısal Uyum Kredisi, RG: 3 Eylül 1983, 18154; Beşinci Yapısal Uyum Kredisi, 28 Haziran 1984, 18445.

kalkınma stratejisi' doğrultusunda öncelikle KİT'lerin tasfiye edilmesine, mali sistemin liberalisasyonuna, enerji politikalarının piyasa mekanizmasına uygun hale getirilmesine yönelmiştir.

Beş SAL'dan hemen sonra, bu politikaları sektörel düzeyde derinleştiren krediler gündeme gelmiştir.⁷ Mali sektör yapısal uyarlama kredisi ve enerji sektörü uyarlama kredisine ek olarak 300 milyon dolarlık tarım sektörü yapısal uyarlama kredisi Tarım SECAL, tarım sektörünün kapsamlı biçimde küresel piyasalara açılmasını sağlayan ilk büyük adım olmuştur. Bu kredi, tarım sektöründe kamusal ağırlık sergileyen girdi sistemini; kredi sistemini; ve sulama -altyapı sistemini kapsayan etkiler yaratmıştır.⁸

Tarım SECAL'in koşullarından biri, gübre üretimi ve ticaretinin liberalize edilmesidir; tohumda 1982 yılında adım adım başlayan liberalizasyon 1984'de tohum dışalımının serbest bırakılmasıyla tamamlanmış, gübrede 1984'de fiyatı dolara göre belirleme uygulaması 1986'da genişletilerek tam serbestleştirme gerçekleştirilmiştir. Anlaşma, TİGEM ve TZDK'nun kapsamlı bir denetim ve yapılanmaya tabi tutulmasını öngörmektedir; bu koşul da yerine getirilmiş bu iki kurum geniş kapsamlı ve hızlı bir tasfiye sürecine girmiştir. Tarım SECAL'in bir diğer parçası olan tarımsal araştırma faaliyetlerinin gözden geçirilmesi, 1992 yılında doğrudan 'tarımsal araştırma projesi' kredisine konu edilmiştir.⁹ Tarım ve ormancılık alanlarında araştırmaların kapsamını genişletmek, araştırma enstitülerini güçlendirmek üzere açılan kredi, Tarım ve Köyleri Bakanlığı'nın bütçe ve planlama sistemine müdahale ederek bu örgütlerin araştırma alanında kamusal müdahaleyi güvence altına alan yapılarını çözmüştür.

Kredinin bir diğer koşulu, tarımsal kredilerde reel faiz oranı uygulanması ve tarım kredi kooperatiflerinin 'etkinliğinin artırılması'dır. Tarım SECAL imzalandığında, 1983 tarihli 'İkinci Tarımsal Kredi Anlaşması' yürürlüktedir.¹⁰ Bu anlaşma ile Türkiye, 'tarım kredi kooperatifleri sistemini geliştirmeye yönelik önlemleri içeren bir çalışma yapmayı' kabul etmiştir. 1989 yılında bu kredinin üçüncüsü açılmış, Ziraat Bankası'na tarım kredi kooperatifleri yönetim yapısını yeniden düzenleme görevi de verilmiştir. Tarımsal kredi sistemine ilişkin hedefler, bu alanda 1989 yılında ayrı bir proje kredisine açılarak derinleştirilmiştir. Sonuç, Ziraat Bankası ile birlikte tarım kredi kooperatiflerinin sistem dışına çıkarılması olmuştur.

Tarım SECAL kapsamında yer alan 'sulama ve drenaj çekirdek programı' ise, DSİ ile KHGM'ne çeşitli yükümlülükler getirmiş, burada öngörülen genel hükümler, bir yıl sonra 1986 yılında açılan 'sulama ve drenaj geliştirme projesi' ile derinleştirilmiştir.¹¹ Çalışmaların son vardığı nokta ise,

⁷ Mali Sektör İtibak Kredisi, RG: 13 Haziran 1986, 19133; İkinci Mali Sektör İtibak Kredisi, RG: 25 Haziran 1988, 19853; Enerji Sektörü Uyum İkrazı, RG: 1 Temmuz 1987, 19504.

⁸ Tarım Sektörü Yapısal Uyum Kredisi İkraz Anlaşması, RG: 13 Temmuz 1985, 18810. 1985 yılında imzalanan bir başka kredi, Tahıl Depolama Kredisi Anlaşması, RG: 27 Haziran 1985, 18794.

⁹ Tarımsal Araştırma Kredisi, RG: 9 Eylül 1992, 21340; Tarımsal Yayım ve Uygulamalı Araştırma Kredisi, RG: 5 Ağustos 1984, 18480.

¹⁰ İkinci Tarımsal Kredi Anlaşması, RG: 20 Ekim 1983, 18197. Üçüncü Tarımsal Kredi Anlaşması, RG: 2 Ağustos 1989, 20240.

¹¹ Sulama ve Tarlaici Geliştirme Projesi, RG: 25 Mayıs 1986, 19117.

1997 yılında 'sulama yönetimi ve yatırımlarında katılımcı özelleştirme projesi' olmuştur.¹² Kamu yapımcılığı ve işletmeciliğinde olan sulama yönetimi, bu projeler ile, 'sulama birlikleri'ne devredilmeye başlanmış ve tarımsal sulama ticari esaslara dayalı bir işletme dünyasına çevrilmiştir. Dünya Bankası projeleri, sulama yönetiminin özel şirketlere devir hedefini izlemektedir.

Dünya Bankası anlaşmaları girdi, kredi ve sulama sisteminde kamusal örgütlenmenin çözülmesi ve tarım sektörünün doğrudan küresel piyasa dengelerine bağımlı kılınması için gerekli zemini hazırlamıştır.

1985 yılında Tarım SECAL ile başlayan süreç, 2000 yılında imzalanan Ekonomik Reform Kredisi Anlaşması ve bunu izleyen 2001 kurumsal reform kredisi anlaşmasıyla yeni bir evreye girmiştir.

Ekonomik Reform Kredisi, aynı standby uygulamalarında olduğu gibi, Hükümet'in Dünya Bankası'na bir niyet mektubu göndermesi üzerine onaylanmıştır.¹³ 10 Mart 2000 tarihli niyet mektubunda, 1999 standby'nin gereklerini yerine getirmek için sahip olunan kararlılık bir kez daha ilan edilmiş, Dünya Bankası'ndan bu programın uygulanabilmesi için destek istendiği belirtilmiştir. ERK, yalnızca tarım sektörü ile ilgili değildir. Genel olarak kamu maliyesi yönetimi ile kamu yönetimi reformunu da içeren bu kredide, tarım sektörüne ek olarak mali sektör, sosyal güvenlik sektörü, telekomünikasyon ve enerji sektörleri de yer almıştır. Tarım sektöründe devlet desteklemelerine tümüyle son verilmesini, doğrudan gelir desteği sistemiyle hem ürün deseninin hem de sektörün yönetiminin köklü biçimde değişmesini gündeme getirmiştir. Devlet, her türlü desteklemeden geri çekilecek, tarımsal üretim ile tarımsal sanayi alanında hiçbir etkinlik göstermeyecek, TZDK, Çay-Kur, Tekel, Şeker Fabrikaları'ndan geriye kalanların özelleştirmesi ya da tasfiyesi tümüyle gerçekleştirilecek, tarım satış kooperatifleri yasası Banka'nın uygun bulacağı bir biçimde yeniden düzenlenecektir. Bu sözler karşılığında Dünya Bankası ile 760 milyon dolarlık kredi anlaşması imzalanmıştır.

2001 yılında imzalanan 'tarımsal reform uygulamaları kredisi', ERK'nde öngörülen hedeflerin yakın izlemeye alınması ve gerçekleştirilmesi için açılmış görünmektedir.¹⁴ Temmuz 2001'de Dünya Bankası'nın yetkili kurulunca onaylanmış olan kurumsal reform kredisi, 600 milyon dolarlık hacme sahiptir ve anlaşmanın Türkiye tarafında yetkili kurum Tarım Bakanlığı değil, Hazine Müsteşarlığı olarak belirlenmiştir. Bu kredi bir yandan ülkede ürün desenini değiştirmekte; bir yandan Tarım Bakanlığı'nın tarım sektörü üzerindeki yönetim rolünü yeniden tanımlamaya ve çalışma tarzını merkezden yerele tüm birimleri bakımından doğrudan etkileyecek genişlikte bir idari reforma yönelmekte; tarım satış kooperatiflerine dönük yeniden yapılandırma sürecini sonuçlandırmaya kilitlenmiş görünmektedir.

¹² Sulama Yönetimi ve Yatırımlarında Katılımcı Özelleştirme Projesi, RG: 27 Şubat 1998, 23271. Su sistemimize bölgesel müdahale olarak ise, Yukarı Fırat havzası ile ilgili bir başka kredi vardır: Doğu Anadolu Su Havzası Rehabilitasyon Projesi, 5 Temmuz 1993, 21628.

¹³ Ekonomik Reform Kredisi, RG: 14 Haziran 2000, 24079.

¹⁴ Tarımsal Reform Uygulamaları Kredisi, RG: 13 Temmuz 2001, 24461.

Dünya Bankası'nca 1980'den bu yana açılan yapısal uyarılama kredileri, küreselleşme sürecinin uygulama araçları olarak iş görmektedir. Bu araçlar, tarım sektöründe ürün ve üretim planlamasından kamu yönetiminin örgütlenmesine uzanan tüm ulusal yetki sistemine ve yapıya müdahale etmektedir. Proje kredileri, birbirlerine belli amaçlar ile bağlanmış halkalar olarak, Türkiye'yi küresel sermayenin amaçları doğrultusunda harekete zorlayan bir zincir yapısına sahiptir. Zaman içinde her halka, giderek artan bir belirleyicilik ve zorlama gücü ile ortaya çıkmıştır. Dünya Bankası anlaşmalarının zorlama gücü IMF, Dünya Ticaret Örgütü, OECD ve Avrupa Birliği odaklarından verilen destek ile ulusal bağımsızlık ve egemenlik üzerinde elle tutulur bir ipoteğe dönüşmüştür. Bu ipoteğin, tarım sektörümüzün verimliliği ve gelişme potansiyeli üzerindeki olumsuz etkileri, günümüzde çok yönlü olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin sosyo-ekonomik kalkınması için atılması gereken ilk adım, bu ipoteğe son vermektir.

ÜÇÜNCÜ OTURUM

Küreselleşme Sürecinin Alt Sektörel Etkileri

Başkan : HÜSEYİN KARAKOÇ
Türk İş Genel Sekreteri
Tek Gıda İş Sendikası Genel Başkanı

Değerli arkadaşlarım, bugün için oturumun en zor bölümündeyiz. Zamanımızı iyi kullanacağız, ancak bir beş dakika kendime bir zaman ayırmayı düşünüyorum.

IMF'nin politikaları sabahtan beri inceleniyor ve Türkiye'de de yine aynı şekilde devam edecek. Türkiye'de 18 defa IMF programları uygulandı, ama hiçbirinden de olumlu netice alınmadı. Bu 19'uncuyu da yakında imzalayacaklar. Tabii eğer borç alırsan, emir de alırsın. IMF parayı veriyor, talimatı da arkasından bastırıyor, diyor ki, ben parayı veriyorum, şunları şunları da yerine getireceksin. İşte bunların örneği Şeker Yasası, işte Tütün Yasası, Endüstri Bölgeler Yasası. Bunları bir an önce çıkartacaksın, ondan sonra da krediyi alacaksın diyor. Ve IMF'nin vermiş olduğu bu talimatları da basın yoluyla gerek siyasilerimiz, gayet şirin de gösteriyorlar. Ama meselenin içyüzüne baktığın zaman şirin görünecek hiçbir tarafı olmadığı da apaçık ortada.

Şimdi Şeker Yasası çıktı, bu Şeker Yasasıyla birlikte birçok tarım işçileri işsiz kaldı. Ve nakliyeciler işsiz kaldı. Bununla birlikte şeker pancarı yalnız şekerle de kaim değil. Bunun yan ürünleri de var, besicilikte küspe olarak kullanılan kısımları var. Melasından istifade ediyoruz ve en iyi alkol de maalesef pancardan elde ediliyor. Bunların hepsi tamamen ortadan kalkıyor tabii yavaş yavaş kota uygulanarak, 17 milyon tondan, 11.5 milyon tona, bu daha da azalacak ve diyor ki, ben sana parayı veriyorum, senin üretmene gerek yok, ben sana daha ucuz vereceğim diyor. Şekeri ucuz vereceğim diyor. Dolar tepesi aşağı gitmesine rağmen, şeker durmadan da zam geliyor. Hiç de ucuz şeker yeme imkanımız da maalesef olmuyor.

Diğer taraftan tütünü ektirmeyeceksin diyor, ben diyor üretiyorum, sana tütün de göndereceğim, sigara da imal edeceğim, bunları yapmana gerek yok. Bunlarla uğraşma, ben bunların hepsini sana temin edeceğim. Bakın bunu anlatmaktaki maksadım, yani kamuoyunda yanlış bazı bilgiler yansıtıldığı için, gerek siyasiler, gerek basın yoluyla, bunların içinden gelen bir kişi olarak neler olduğunu kısa bir şeyle anlatmak istiyorum.

623 bin aile tütün eker. Şimdi 600 bin kişi derler, ama tütün aile ziraatıdır. Bir ailede 7 - 8 kişi var. Yani 7 - 8 kişi her aileden tütünle ilgilenir. Şimdi bu Tütün Yasasıyla 623 bin aileden, 550 bin tanesi bir defa kesin işsiz kalacak. Ve bunu 6'yla, 7'yle çarptığın zaman 3-3.5 milyon kişi işsiz kalacak. Bazı siyasilerin 600 bin dediği gibi veyahut da 50 bin kişi işsiz kalacak gibi böyle bir şey kesinlikle yok. En aşağı 3.5 milyon tütün ekicisi işsiz kalacak, bununla birlikte güneydoğu ve doğuda bunların geliriyle geçinen esnaf da işsiz

kalacak. Çünkü güneydoğuda ve doğuda tütün, tütün ekicileri ve burada tütünle birlikte Tekel'in açmış olduğu işletmelerde çalışan işçilerin geliriyle geçinen esnaf var. Bunlar da tamamen ortadan kalkacak ve 2002 yılında destekleme yok. Diyorlar ki, serbest piyasa, serbest bıraktık. Ve İzmir'den gelen arkadaşlarım var, 45 tane tüccar vardı, 13 tane kaldı. Ve bunlar Ege Bölgesinden alırlar tütünleri ve orada belli yere yabancı gerek ihracata, gerekse yabancı tekellerin fabrikalarına verirler bunu.

Şimdi güneydoğuya ve doğuya gidip bunlar hiçbir zaman için bunlar tütün almamışlardır ve bundan sonra da gidip tütün almaları da mümkün değildir. Şimdi kota var, kota kalkacak, herkes ekebildiği kadar. Herkes ekebildiği kadar tütün de ekemeyecek. Bakın 2000 yılı içerisinde 351 milyon dolarlık biz tütün ithal etmişiz, bu tüccarlar vasıtasıyla, bir taraftan ihraç ediyoruz, bir taraftan ithal ediyoruz.

Şimdi destekleme kalkınca, devlet de bunu almayınca, bu tütün ekicileri tamamen ortadan kalkacak ve devlet sosyal devlet niteliğini tamamen ortadan kaldırarak. Sosyal dengeler altüst olacak. Sosyal devlet, vatandaşının bugününü ve yarınını güvence altına almak mecburiyetindedir. Tamamen bu güvenceden yoksun kalacak bu vatandaşlar. Zaten işsizlik alabildiğine çoğalmış, alabildiğine gitmiş bir işsizlik varken, bir milyonları daha işsizlerin arasına katılacak. Ve güneydoğuda hepimizin malumu olduğu üzere 120 milyar dolar harcandı, buradaki huzuru sağlamak için. Eğer buradaki tütün ekimi, bakın göreceksiniz 2002 yılının ikinci yarısından itibaren sıkıntılar başlayacak. 2003 yılında had safhaya ulaşacak. Ve burada bir o kadar daha masraf edilse, burada huzur sağlamak da mümkün olmayacak. Çünkü evine ekmeğe götüremeyecek, çocuğunun ayağına ayakkabı alamayacak, böyle bir aile reisinin ne yapacağını, nelere muktedir olduğunu takdir sizlerin ve kamuoyunun. Bunun için devlet bu konularda gerçekten sağduyulu olmalı. Eğer IMF böyle talimat veriyor, IMF'nin her dediğini yerine getirecek olursak, işte Türkiye, Arjantin olmaz diyorlar, ama böyle giderse Arjantin de olur, daha da kötü olur. Temennimiz bu değil, umutsuz değiliz. Umudumuzu da yitirmedik, umutluyuz, ama toplumun tüm kesimleri son derece duyarlı olması gerekir, birbirleriyle omuz omuza bu mücadeleyi vermekle ancak zorlukları aşma imkanımız olur. Ve bu Tütün Yasası konusunda da burada Ziraat Odalarından herhalde başkanlar var. Bu konuda kendileri biraz ağır kaldılar. Bu konuda da daha duyarlı olmalarını, daha hareketli olmalarını, daha açık ve net tepkilerini ortaya koymalarını biz bilhassa işçi kesimi olarak rica ediyoruz ve kendilerine bunu Milli Prodüktivite Merkezinde tertiplemiş olduğumuz yine tarımla ilgili toplantıda da aynı şeyleri söyledim, her platformda da aynı şeyleri söyleyeceğim. Aynı şeyleri anlatmak ve bilinçlendirmek mecburiyetindeyiz. Tütün yakılıyor diyorlar, bazıları tevessül edenler var, tütün yakılınsın diye üretip, tütün yakılmıyor beyler. 92 yılından beri tütün yakılmıyor, tütünün tozları dahi değerlendiriliyor. Tütünün tozları Fransa'ya gönderiliyor, plaka haline geliyor, kıyılıyor, tütün oluyor ve 2001 sigarası üretiliyor. Tütünlerimizin her şeyi değerlendiriliyor. 2001 yılında 228 trilyonluk tütün aldık, 150 milyon ton. 228 trilyon hepsi hiç kullanılsa, batsa, yansa ne olur? Diğer taraftan batık bankalara 40 milyar dolar harcıyorsun, kendi çiftçin, kendi insanın için 3.5 milyon insan için 228 trilyon batsa ne olur? Halbuki bunun tamamı kullanılıyor. Türkiye'nin ihtiyacı 180 bin tonla, 210 bin ton arasında tütün var.

Kota koydun, 150 bin ton kotayla, bunu üretirsin ve çiftçini, vatandaşını da mağdur etmezsin, aldığın bütün tütünleri de sonuna kadar da kullanırsın. Bunun için bu konuda tüm toplum kesimlerinin, tüm demokratik kitle örgütlerinin duyarlı olacağına inanıyorum, başta Ziraat Odaları olmak üzere. Bu konuya son derece duyarlı olmaları gerektiğine inanıyorum. Çünkü 3.5 milyon insan onların üyesi, onlar bu sorumluluğun altında, bu vebalin altında. Bu sempozyumu tertiplediği için Türkiye Ziraat Mühendisleri Odası'na da teşekkür ediyorum. Şimdi ilk sözü sayın Baki Remzi Suiçmez'e veriyorum.

TARIM ALANINDAKİ ÖZELLEŞTİRMELER

1. Giriş

Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan enkaz üzerinde 1923 yılında kurulduğunda, kanla kazanılan siyasi bağımsızlığı pekiştirmek için ekonomik bağımsızlığını sağlamaya yöneldi. Ekonomik bağımsızlık, sanayileşmekten ve de tarımın modernleştirilmesinden geçtiği için, özel sermayenin yeterli birikimi olmaması nedeniyle 1930'lara kadar uzanan liberal dönem bir yana bırakılarak, 1929 Dünya Krizi'nin de etkisiyle bir devlet politikası olarak uygulanan "devletçilik" sayesinde, bir taraftan hızla güçlü bir sanayi oluşturuldu, diğer taraftan uluslaşma sürecinde önemli aşamalar gerçekleştirildi.

1923 yılından 1938 yılına kadar ki dönemde, Lozan Antlaşması ile Osmanlı borçlarının bir bölümü devralındı ve düzenli olarak ödendi. Duyun-u Umumiye kaldırıldı ve Reji İdaresi tasfiye edildi. Cumhuriyet düşmanı ve bölücü akımların ayaklanmalarına karşı başarıyla mücadele edildi. Yabancı şirketlerin elindeki birçok işletme devletleştirildi, yoğun kamulaştırmalar yapıldı. Yeni KİT'ler kurularak, bir çok alanda sanayi yatırımları gerçekleştirildi ve Bankacılık sektörü güçlendirildi. Eğitim ve sağlık alanında büyük başarılar elde edilerek, kitleselleşmeleri sağlandı. Tarımda önemli gelişmeler yaşandı ve dışarıya bağımlılık kaldırıldı. Bu büyük başarıların tümü, 1927 tarım buhranına ve 1929 Dünya buhranına karşın, "borçlanmadan, denk bütçelerle ve ulusal kaynaklarla" gerçekleştirildi.

Bu dönemin fedakar insanların dişlerinden tırnaklarından artırarak çok haklı nedenlerle yarattıkları "kamu kurum ve kuruluşları ve kamusal hizmet alanları", bugün IMF'nin, Dünya Bankası'nın, Dünya Ticaret Örgütü'nün, Avrupa Birliği'nin ve ABD'nin istekleri doğrultusunda "özelleştiriliyor". Niçin?

Özelleştirme sürecini **iki boyutta** inceleyebiliriz. Birinci boyut, "**neyin ne kadar özelleştirildiğidir**" ve bunu özelleştirilen işletmelerin sayısı ve kamu sektöründeki kalan ağırlığını dikkate alarak saptayabiliriz. İkinci boyut ise, "**özelleştirmenin ulusal ekonomiye ve topluma ne getirdiğidir**" ve bunu saptamak daha karmaşık ve sonuçlarının zamana bağlı olması ve değerlendirmelerin yargıya dayalı olması nedeniyle daha zordur.

Tarım sektörünü konu alan bu bildiri de birinci boyut yanında, ağırlıklı olarak ikinci boyut incelenecektir. Özelleştirmenin sonuçları; "**Küreselleşme**", "**Özelleştirme**", "**Yerelleşme**", "**Yeni Dünya Düzeni**", "**Yeniden Yapılanma**", "**Devletin Küçültülmesi**", "**Yönetişim**", "**Ulusal Program**", "**Tarım Reformu**", "**Sözleşmeli Üreticilik**" ve "**Reel Sektör**" gibi anlamları toplumsal kesimlere göre farklılaşan "**sihirli sözcükler**"

tanımlanarak değerlendirilecek ve “özelleştirmenin felsefesi” ortaya konulacaktır.

2. Küreselleşme Süreci ve Türkiye

Küreselleşme, günümüzün bir olgusu olmasının ötesinde, bir süreç ve dinamik olarak tarihsel gelişimi içerisinde incelenirse, Türkiye'nin küreselleşme içindeki yeri ve rolü sağlıklı değerlendirilebilir.

“Küreselleşme”, bir başka deyişle “Globalleşme”; günümüzün bir gerçekliği olmakla birlikte, insanlık tarihinin daha önceki dönemlerinde de ortaya atılmış bir özlem, hatta bir gerçekliktir. Küreselleşmeci eğilimlerin her biri, *‘kendisine özgü bir iktidar yapılanması öngörmekte’* ve bu iktidarın belirlediği *‘egemenlik kavramına göre biçimlenmiş bir dünya’* amaçlamaktadır. Farklılığı yaratan ise, *“ne türde, hangi nitelikte bir küreselleşme”* amaçlandığıdır ve bu bağlamda sorulacak sorular şunlardır: *“Kimin iktidarında küreselleşiyoruz ve küreselleşmenin ideolojisi nedir?”*¹⁵

“Küreselleşme”yi, en kısa ve doğru biçimde, *“Batı'nın gerek altyapısal gerekse üstyapısal etkisini bütün dünyaya yayması”* biçimde tanımlayabiliriz. Batı'nın yayılarak kendi verileri içinde dünyayı yeniden örgütlemesi ve sonunda bir “Dünya sistemi” durumuna yükselmesi, günümüze değin 1490, 1890 ve 1990 yıllarında ortaya çıkmıştır.¹⁶ “Küreselleşme”, yeni bir olgu değil, yeni bir terimdir. Terimin değişmesi, Emperyalizm denilen olguya saygınlık kazandırma, emperyalizm karşısında çaresizlik yaratma çabasıdır.¹⁷

1450'lerde başlayan ve 1490'larda gelişen “birinci küreselleşme” sürecinde, Osmanlı İmparatorluğu, “yeni dünya” ve “yeni çağa” göre politikalar geliştirememesinin bedelini çöküş sürecine girerek ödemiştir.

1890 yılıyla simgeleşen “ikinci küreselleşme” sürecinde, Osmanlı Devleti o dönem koşulları ve ölçüleriyle küreselleşme süreciyle tanışmıştır. 1606, 1774 ve 1838 anlaşmalarıyla yaşanan yenileşme hareketleri ve reformlar, ulusal ekonominin ve burjuvazinin doğal seyri içinde oluşması koşullarını engellemiş; devletin siyasal ve toplumsal yapısındaki iç dinamiğin bağımsızlığının sona ermesi¹⁸, *“Küreselleşen Batı'nın yani Kapitalizmin/Emperyalizmin yeni sömürgesi olma ve bağımsızlığını kaybederek parçalanma”* sonucunu doğurmuştur.

1920'li yılların krizini İkinci Dünya Savaşı ve *“İleri demokrasi ve refah devleti”* ile aşan, İkinci Paylaşım Savaşı sonrası dünya ekonomisini

¹⁵ İŞIKLI, Alpaslan, “Emek Yanlısı Politikalar” Oturumu Bildirisi, *Emek Politikaları Sempozyumu (24-25 Mart 2001-Ankara)*, Emek Platformu - TMMOB Yayını, s. 51.

¹⁶ ORAN, Baskın, *Küreselleşme ve Azınlıklar*, AÜSBF Yayını, Ankara, 1998 (Güncelleştirilmiş İkinci Basım), s.6.

¹⁷ BORATAV, Korkut, “Ekonomi ve Küreselleşme”, *Emperyalizmin Yeni Masalı Küreselleşme*, Ed. Işık KANSU, KİGEM Yayını, Ankara, 1996, s. 20.

¹⁸ GÜVENÇ, Nazım, *Küreselleşme ve Türkiye*, BDS Yayınları, İstanbul, 1998, s.201-203.

yönlendirecek IMF ve Dünya Bankası gibi kurumları kuran, 1970'li yıllardaki krizi ileri demokrasi ve refah devleti unsurlarına bağlayarak 1990'lı yıllarda hızlanan "Üçüncü Küreselleşme" süreci, etkinlik alanları genişleyen uluslarüstü-ulusötesi iktisadi güç odaklarının, tek kutuplulaşan dünyada rakipsiz kalan siyasal üstünlüklerinin ve iktidarlarının asıl dayanağını oluşturmak ve bu iktidarın hizmet ettiği temel çıkarı temsil etmeyi amaçlamaktadır ve doğal olarak etki alanında Türkiye vardır.

Gelişmiş kapitalist ülkelerde 1970'li yılların başında ortaya çıkan kriz ve bunalım, sermayenin ulusötesi yapısı nedeniyle bu ülkelerle sınırlı kalmamış, sermaye kendi bunalımını, bunalımın kaynağı olan piyasa mekanizmalarını genişleterek aşmaya çalışmıştır. 1929 bunalımının Keynesyen politikalarla ve devlet müdahaleleri ile aşılması sonrası ortaya çıkan "refah devleti-sosyal devlet" uygulamalarının getirdiği kazanımlar, 1970'li yıllarda ortaya çıkan krizin nedeni sayılmıştır. Bu nedenle, gelişmiş ülkelerde kamusal mekanizmaların işleyiş alanını kendi lehine daraltan piyasa mekanizmaları, aynı operasyonu "küreselleşme süreci" ile tüm dünyaya yaygınlaştırmıştır.¹⁹ "Yeni Dünya Düzeni" olarak da adlandırılan bu süreç, mali piyasaların serbestleştirilmesi ile mali sermayenin ulusal engellerden kurtarılması ve üretken sermayenin dünyanın her köşesinde en karlı alanların devlet tekelinden arındırılarak kendisine açılmasını amaçlamaktadır. Gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkelerde kendisine yer arayan ulusötesi sermaye, bu ülkelerde hemen her kârlı alanın devlet hizmeti olarak kendisine büyük ölçüde kapalı olması nedeniyle, IMF ve Dünya Bankası'nı devreye sokarak "ekonomik istikrar programları" ve "yapısal uyum kredileri-projeleri" ile mevcut yapıyı kendi çıkarları doğrultusunda dönüştürme uğraşısına girmiştir.

Küreselleşme iki yanı keskin bir bıçak gibidir. Her şey sürecin hangi zeminde ya da hangi dinamiğin etkisi altında gerçekleştiğine bağlıdır. Süreci ülkemiz açısından değerlendirdiğimizde; Türkiye'nin tarihsel gelişiminde toplumun iç dinamiği son çözümlemede hep asıl belirleyici olmuş, dış dinamikler ancak belirli dönemlerde, belirli konjonktürlerde sınırlı ama asla kalıcı olmayan bir rol oynamıştır. Bu bağlamda Türkiye'nin rolünü, "küresel dış dinamikler" mi, yoksa "ulusal iç dinamikler" mi belirleyecektir? Dış dinamiklerin dayatmalarına karşı, iç dinamiklerin tutumu ve yönlendirme gücü ne olacaktır?

Siyasal düzlemde hükümetler Batı'ya ne kadar boyun eğersenler eğsinler, *Batı'nın boynuna geçirmek istediği boyunduruğu Kurtuluş Savaşı ile parçalayıp atmış bir ülkede Atatürk döneminde atılan temeller ve girilen tarihsel yön, Türkiye'nin "bağımsız bir iç dinamiğe sahip olmasını"* olanaklı kılmıştır. Batı'nın Atatürk'e ve Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı aldığı tavır, askeri ve siyasi bozgunun ötesinde, zaman zaman saptırılabilir ya da bastırılabilir bile, bu "bağımsızlık ruhu" yerleşmiş olmasıdır.

Bu bağlamda; üçüncü küreselleşme Tanzimat Batıcılığı çizgisinde ve dış dinamiğin belirleyiciliği altında gerçekleşecekse sonuç "emperyalizmin yeni sömürgeci olmak"; bağımsız Batılaşmacılık çizgisinde ve iç dinamiğin etkisi

¹⁹ GÜLER, Birgül Ayman, *Yeni Sağ ve Devletin Değişimi (Yapısal Uyarılama Politikaları)*, TODAİE Yayını, Ankara, 1996, s. 3.

altında, bağımsız irade ile gerçekleştirilecekse sonuç “çağdaşlaşmak” olacaktır. Karar ise, her türlü iç ve dış dayatma ve yönlendirmelere karşın, Türk Ulusu’nca verilecektir.

3. Küreselleşme / Özelleştirme Sürecinde Devletin Değişen Değişirilen Rolü

Birbirinin zıttı olarak sunulan iki kavramdan bahsedelim: “Devletleştirme ve Özelleştirme”. Devletleştirmeyi “sosyalist”, özelleştirmeyi “kapitalist” bir yöntem olarak savunmak doğru ve gerçekçi değildir. 1980’lerden sonra özelleştirme rüzgarlarının estiği ve tüm dünyaya yayıldığı gelişmiş kapitalist ülkelerde, 1945’ler sonrası devletleştirme rüzgarları esmiştir. AB’nin önde gelen sanayileşmiş ülkeleri, özelleştirme ile değil, güçlü bir kamu sektörü ve devletleştirme-millileştirme politikaları ile güçlü bir sinai yapıya sahip olmuşlardır. Özelleştirmenin “amaç mı, araç mı” olduğu tartışmalarının yanıtı, özelleştirmenin bir araç olduğudur. Tıpkı, gelişmiş ülkelerin günümüzde bile gerektiğinde kullandığı ekonomik bir araç olan Devletleştirme gibi.

Bu saptama, özelleştirmenin “ideolojik” boyutunun olmadığını göstermemektedir. Aksine, “Tarihin Sonu” ve “İdeolojiler Öldü” söylemleriyle her türlü farklı düşüncenin bastırılmaya çalışıldığı ve özelleştirmeye karşı çıkışın ideolojik bir tavır olarak gösterildiği bir süreçte, özelleştirmenin “yalnızca ekonomiyi düzelterek teknik bir araç mı, yoksa dünya egemenliği isteyen bir ideolojinin devletleri dönüştürmesinin temel araçlarından biri mi olduğunu” tartışmadan, özelleştirme sürecinin anlaşılabilceğine inanmıyorum.

Devletin ekonomi içinde girişimci olarak yer almasının gerekliliği ve üstlenmesi gereken roller, iktisadi düşünce akımlarının sürekli tartışma konusu olmuş, teorik tartışmalar dışında, Devletin ekonomiye girişimci olarak katılması veya çekilmesi yönünde, farklı ülkelerde ve dönemlerde, ideolojik, siyasal ya da pragmatik davranma gereksinimlerine göre kararlar alınmış ve uygulanmıştır. Gelişmiş ekonomilerde bile, “etkin kaynak kullanımına ulaşılmasının kamusal düzenlemeyi gerektirdiği”, gerek kuramda gerekse uygulamada benimsenen bir görüştür.²⁰ Yirminci yüzyılın özellikle ilk yarısında, gelişmiş ya da gelişen çoğu ülke; sermaye yoğun olan ve yüksek batık maliyet içeren, diğer pek çok sektöre girdi sağladıkları için ekonomide çarpan etkileri bulunan, toplumsal refah adına tüketicilerce kullanması gerekli olan, ölçek ve kapsam tasarrufları adına bileşenlerinin bir bölümü doğal tekel niteliği taşıyan hizmetleri, Kamu İktisadi Teşebbüsleri’ne gördürmüşlerdir.

1980’li yıllardan sonra, özellikle gelişmiş ülkelerin çoğu ve pek çok gelişen ülkede devlet, özelleştirme ve piyasalarda rekabetin tesisi için bu tür hizmetlerin işletmeciliğinden çekilerek bu alanlarda düzenleyici ve denetleyici bir işlev üstlenmeye başlamıştır. Kapitalizm; “özel hukuk egemenliği, Devlet

²⁰ KEPENEK, Yakup, “Ekonomik Gelişimde Devletin ‘Yeni’ Yeri”, *Dünyada ve Türkiye’de Kamu Girişimciliğinin Geçmişi, Bugünü ve Geleceği Sempozyumu Bildirileri*, Cilt I, TMMOB-EMO Ortak Yayını, İstanbul, 1998, s. 64.

örgütlenmesinde ademi merkezîyetçilik, kamu kurum ve kuruluşlarında özerklik, kurullar yönetimi, kamu yönetiminde ad hoc projeci örgütlenme, Bürokrasi+Şirket+NGO ortaklığı ile yönetim yani yönetişim, istihdamda esneklik ve sözleşmelilik" ilkeleri doğrultusunda, küresel ekonominin yapı, kural ve kurumlarını oluşturarak Yeniden Yapılanırken²¹, "küreselleşme, özelleştirme ve yerelleştirme", bu süreçte ortaya çıkan ve birbirini tamamlayan kavramlardır. Yeni liberal-sağ anlayışa göre şekillenen küreselleşme sürecinde, "**devletin küçültülmesi**" kavramıyla Devletin üç "**geleneksel müdahale alanı**"ndan çekilmesi dayatılmaktadır.

1. *Devletin piyasa mallarının üretiminden çekilmesi*: KİT'lerin özelleştirilmesi ya da kapatılması yoluyla özel sermayeye yeni kar alanları açılması,

2. *Devletin büyüyen bütçe harcamaları ve vergi gelirlerinin daraltılması*: Sosyal hizmet sunumunun kısılarak kamusal malların tüketiminde "yararlandıkça öde" anlayışına geçilmesi,

3. *Devletin piyasayı düzenlemede kural koyucu müdahalelerinin en aza indirilmesi*: Uluslararası mal, hizmet ve sermaye akımlarının önündeki tüm korumacı engellerin kaldırılmasına karşın, sistemin egemen güçleri elinde yoğunlaşan fikri ve sınai mülkiyet haklarının korunması.²²

"Devletin bu alanlardan çekilmesi ile ne sağlanacaktır?" sorusunun yanıtı, "**devletin sosyal devlet niteliğinden uzaklaştırılması ve ulus devletlerin ortadan kaldırılması**"dır. Yerelleşmenin bu süreçteki rolünü irdeleyecek olursak, ulusötesi şirketlerin bir ulusal devletle muhatap olmak yerine, bu ulusal devletin alt birimi olan çok sayıda yerel birimle muhatap olmasından sağlayacağı yararları gündeme getirmek gerekmektedir. Örneğin, bir serbest bölge kurma kararı gündeme gelirse, bunun pazarlığı güçlü bir ulusal devlet yerine zayıf bir yerel birimle sermayenin çıkarı doğrultusunda daha rahat yapılabilecektir.²³ Kısacası, küreselleşen dünyada devletin yeni rolü, "**özel zararların kamulaştırılması ve kamusal yararların özelleştirilmesi**"dir.²⁴

Bu bağlamda, Türkiye'deki gelişmeleri inceleyelim. Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasının ardından, siyasal alanda kazanılan bağımsızlığın ekonomik ve toplumsal alanda kalkınma ile korunabileceği gerçeğinden hareketle, bu alanda bilinçli bir politika izlenmiş ve KİT'ler Türkiye'nin tarihsel koşullarında doğmuş, ekonomik kalkınmanın lokomotifini olmuş, kurulduğu yıllarda en modern, en verimli ve teknolojik düzeyi en ileri işletmeler olarak çalışmışlardır.

²¹ *Kamu Yönetimi Dünyası Dergisi*, "Çıkarken", KAYUD Yayını, S: 1, Mayıs 2000, Ankara, s. 2.

²² TÜRK-İŞ, Türk-İş Araştırma Merkezi, *KİT'ler ve Özelleştirme (İddialar ve Gerçekler)*, Ankara, 1998, s.3.

²³ EROĞUL, Cem, "Ulus Devlet ve Küreselleşme", *Emperyalizmin Yeni Masalı Küreselleşme*, Ed. Işık KANSU, KİGEM Yayını, Ankara, 1996, s. 41.

²⁴ KAZGAN, Gülten, *Tanzimat'tan XXI. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*, Altın Kitaplar, İstanbul, 1999, s. 252.

Kamu İktisadi Teşekkülü (KİT), ilk kez 1961 Anayasasında kullanılmış ama tanımlanmamış, 1982 Anayasasınının 165. Maddesinde “*sermayesinin yarısından fazlası doğrudan doğruya veya dolaylı olarak Devlete ait olan kamu kuruluşları ve ortaklıkları*” olarak, sermayesine ve TBMM’ce yapılacak denetime göre tanımlanmıştır. İktisadi Devlet Teşekkülü (İDT), ilk kez 1938 yılında çıkarılan 3460 sayılı yasada yer almış, 1984 yılında çıkarılan 233 sayılı KHK’da, “*sermayesinin tamamı devlete ait, iktisadi alanda ticari esaslara göre faaliyet göstermek için kurulan kamu iktisadi teşebbüsü*” olarak tanımlanmıştır. Kamu İktisadi Kuruluşu (KİK) ise aynı düzenlemede, “*sermayesinin tamamı devlete ait olan ve tekel niteliğindeki mallar ile temel mal ve hizmet üretmek ve pazarlamak için kurulan, kamu hizmeti niteliği ağır basan kamu iktisadi teşebbüsü*” olarak tanımlanmıştır.²⁵

KİT’ler ekonomik işlevlerine göre ya da sektörel konumlarına göre *işletmeci* ve *tasarrufçu (bankacılık)* olarak ikiye ayrılmaktadırlar. Maliye Bakanlığı ise KİT’leri, *imalat ve sanayi, maden ve enerji, tarım, ulaştırma ve haberleşme* ve *mali kurumlar* olarak beşe ayırmaktadır.²⁶ Tüm bu ayrımlara karşın ekonominin tüm sektörlerinde öncü kuruluşlar olarak doğan KİT’ler, sanayinin ülke geneline yayılması, ara malı ve üretim mali üretimindeki boşluğun ve gecikmenin kapatılması, istihdam yaratılması, bölgesel kalkınma, gelir dağılımı, sosyal adaleti sağlama, devlete kaynak yaratma ve belli sektörlerin ve özellikle tarım sektörünün desteklenmesi vb. çok yönlü yaşamsal roller üstlenmişlerdir. KİT’ler, işgücünün üretim sürecinde eğitimi, zorunlu tüketim mallarının üretimi, çağdaş yaşam olanaklarının yurt düzeyinde yaygınlaştırılması, beslenme, konut, toplu taşıma, stratejik doğal kaynakların değerlendirilmesi ve yurt savunması gibi alanlarda farklı derecelerde tüm toplum kesimlerine yararlar sağlamıştır. KİT’ler, sendikasız işçi çalıştırılması, sosyal güvenlikten uzak istihdam, ağır koşullarda kadın ve çocuk emeğinin istismar edilmesi gibi çağdışı uygulamaları bünyesinde barındırmadığı için, çağdaş sosyal hak ve özgürlüklerin gelişmesinde de önemli rol oynamıştır.

Demokrat Parti’nin 22 Mayıs 1950’de TBMM’de okunan Hükümet programında “*.. iktisadi sahada devlet sektörünü mümkün olduğu kadar daraltmak, ...hususî teşebbüs sahasını mümkün olduğu kadar genişletmek*” esas alınmıştı. Ayrıca, “*... amme hizmeti gören ve ana sanayie taalluk edenler hariç devlet işletmelerinin bir plan dahilinde ve elverişli şartlarla peyderpey hususî teşebbüse devredileceği...*” vurgulanmıştı. Ancak, DP iktidarı döneminde birçok yeni KİT oluşturulduğu gibi, bir çoğu da önceden kurulanlardan ayrılarak bağımsız KİT’lere dönüştürüldü (EBK’nın TMO’dan ayrılarak KİT yapılması gibi).²⁷ 1950’li yıllarda KİT’lerin genişlemesi, yerli üretimi artırma, büyüyen ekonomik ve sosyal istemleri karşılama yanında *iştirakler* yoluyla *devlet sermayesinin özel kesime aktarılarak özel sermaye birikimi sağlama çabası*ndan kaynaklanmaktaydı.

²⁵ GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref, *Yönetim Hukuku*, 13. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara, 1999, s. 141.142.

²⁶ A.k., s. 14-15.

²⁷ KEPENEK, Yakup, *100 Soruda Gelişimi, Sorunları ve Özelleştirilmeleriyle Türkiye’de Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT)*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1989, s. 32.33.

kamu tarafından üretilen ve sunulan hizmetlerin doğrudan veya yap-işlet devret gibi yöntemlerle dolaylı olarak özelleştirilmesini de kapsamaktadır. **Özelleştirmenin kapsamına temel kamu hizmetleri ve sosyal hizmetlerin de girmesi, tüm kamusal varlıkların ve sosyal kazanımların tasfiyesinin amaçlandığını göstermektedir.**

Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı; **özelleştirme programının temel amacını;** “devletin ekonomideki sını ve ticari aktivitesinin en aza indirilmesi, rekabete dayalı piyasa ekonomisinin oluşturulması, devlet bütçesi üzerinde KİT finansman yükünün azaltılması ve sermaye piyasasının geliştirilmesi”, **özelleştirmenin ana felsefesini;** “devletin, asli görevleri olan adalet ve güvenliğin sağlanması yolundaki harcamalar ile özel sektör tarafından yüklenilemeyecek altyapı yatırımlarına yönelmesi, ekonominin ise pazar mekanizmaları tarafından yönlendirilmesi” olarak açıkça belirtmektedir.³³

Bu durumda, “Devletin asli görevleri nedir?” sorusunun yanıtı aranmalıdır. Devletin yeniden yapılanması, devlet aygıtının belirlenmiş iktisadi-politik hedefler doğrultusunda konum ve işlevleri bakımından yeniden tanımlanarak örgütlenmesidir ve bu kavram devletin kendiliğinden değişimini değil, doğrudan-bilinçli insan müdahaleleri ile değişimini kapsar.³⁴ Devletin “asli” görevlerinin değiştirilmesini kapsayan bir süreç, ideolojik, dolayısıyla siyasal bir süreç değil midir ve müdahale kimler tarafından yapılmaktadır?

Nitekim, özelleştirme uygulamalarının stratejik bir plana dayandırılması amacıyla, Dünya Bankası desteğiyle, 1985 yılında, amaçların, önceliklerin, kapsamın ve termin planının belirlendiği bir stratejinin oluşturulması gereğinden hareketle açılan uluslararası ihale sonucunda, Morgan Guaranty Trust Company of New York Firması, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, Sınai Yatırım ve Kredi Bankası, Yatırım Finansman A.Ş. ve Price Waterhouse/Muhammed A.Ş.’nin birlikte hazırladıkları **Özelleştirme Ana Planı**’nın “Amaçlar” kısmında; “özelleştirmenin ideolojik, politik ve ekonomik boyutlarda amaçları da olmasından dolayı, bu ideolojik, politik ve ekonomik amaçlara toplumdaki farklı sınıflar açısından farklı tanımlar getirilmesi de kaçınılmazdır” denilmektedir. Bu bağlamda **TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, özelleştirmeye ve küreselleşmeye, ulusal çıkarlarımızı doğrultusunda “farklı” bir tanım getirmektedir.**

Özelleştirmeye kavram olarak karşı çıkış; ideolojik nedenlerle olabilir, özelleştirme uygulamalarının yanlışlığına karşı çıkışın ise, ideoloji dışında haklı gerekçeleri de olabilir. Tüm bu karşı çıkışlar, özelleştirmeyi savunmanın ideolojik bir tavır olduğu, hem de ideolojiler öldü savıyla gerçekleri sapıran çok daha tehlikeli bir ideolojik tavır olduğu gerçeğini ortadan kaldırmaz. Özelleştirme, “ekonomik, sosyal ve siyasal boyutlar” taşımaktadır ve siyasal boyut aynı zamanda ideolojik boyutunu göstermektedir. Etki alanı yalnızca KİT’lerle sınırlı olmayan ve sosyal güvenlik alanından eğitim alanına, sağlıktan kamu hizmetlerinin tüm alanlarına kadar kar mantığının yerleşmesini dayatan

³³ www.oib.gov.tr

³⁴ GÜLER, Birgül Ayman, A. K. , s. 71.

Özelleştirme; devletin görevlerini ve vatandaşa karşı sorumluluklarını, "vatandaş" kavramını "müşteri" kavramıyla değiştirmeye çalışan ve devleti sadece kurallara uyulmasını sağlamakla yetkili kılma savı ile siyasal/ideolojik bir tercihtir. Özelleştirmenin "uluslararası siyasi boyutu", güçlü devlet ve şirketlerin KİT'ler gibi ulusal çıkarları birinci planda savunan ekonomik rakiplerinin devreden çıkarması ve ulus devletleri zayıflatmaları/yoketmeleri olgusudur. "Ulusal siyasi boyutu" ise, sermayenin devleti ekonomik alandan dışlayarak, kendi çıkarlarını garanti altına almalarıdır. Bu nedenle *gelişmiş ülkelerde* bir "iç dinamik unsur" olan özelleştirme politikaları, *gelişmekte olan ülkelerde* bir iç dinamik unsur değil, *küresel sömürgeciliğin kurumsallaşma aracı* olarak "dış dinamik unsur" olarak işlev görmektedir. **Özelleştirme, Küreselleşmenin bir aracıdır. "Küreselleşme"nin ideolojisi ise "Neoliberalizm=Kapitalizm"dir.** 1930'lı yılların sonunda dönüştüğü "refah devleti/sosyal devlet"den kurtulmuş, sınır ve engel tanımayan vahşi Kapitalizm.

4. Özelleştirme Uygulamaları ve Türkiye

Özelleştirme; dar anlamda, "**Devletin iktisadi faaliyetlerini gerçekleştiren kamu iktisadi teşebbüslerinin yani KİT'lerin mülkiyetinin özel sektöre devredilmesi**"; geniş anlamda, "**devletin iktisadi faaliyetlerinin azaltılması ya da bu fonksiyonunun tümüyle serbest piyasa koşullarına devredilmesi**" olarak tanımlanmaktadır.

"Geniş" anlamdaki özelleştirme, dört temel alanı kapsamaktadır. a) *Kamu İktisadi Teşebbüslerinin (KİT'lerin) yönetim ve mülkiyetinin özel kesime devredilmesi*, b) *Kamu hizmetlerinin özel kesime ihale edilmesi*, c) *Kamu hizmetlerinin fiyatlandırılması*, d) *Kurumsal serbestleşmenin (Deregülasyon) sağlanması*.

Özelleştirme, temel olarak "dar" anlamda, yani *KİT'lerin mülkiyetinin değişmesi, satılması* olarak anlatılmakta ve anlaşılmakta, böylece "bir işletmenin verimliliği ile kamu mülkiyeti" arasında "tezatlık" yaratılarak, "ekonominin kurtuluşunun zorunlu bir nedeni" olarak göstermektedirler. Oysa, mülkiyet ile yönetim arasında doğrudan bir ilişki kurmak yanlıştır ve kamu mülkiyetinde görülen pek çok hastalık, özel şirketler için de geçerlidir.

Kamu mülkiyetini, tümüyle hantallık ve verimsizlikle suçlamak son derece bilinçlidir. Ülkemizde KİT'lere yönelik olarak yapılan araştırmalar, KİT'lerdeki verimliliğin özel sektöre göre düşük olmadığını kanıtlamaktadır. Örneğin, KİT yatırımlarının %22 daraldığı ve özel sektör yatırımlarının yılda ortalama % 7.9 artış gösterdiği 1981-88 yılları arasında, KİT'lerde emek verimliliği %6.8, özel sektörde %5.9 artmıştır. Bu durum, azalan yatırımlara karşın özel sektöre göre daha yüksek verimlilik artışı sağlayan bir KİT sektörünün varlığını göstermektedir.

Özel ya da kamusal olsun herhangi bir üretken ekonomik işletmenin, cari giderleri cari gelirleri ile karşılanır ve bu süreç aynı zamanda kar sağlarken, sermaye artırımının, mülk sahibinin seçeceği ve bu sürecin dışındaki herhangi bir yöntemle gerçekleştirilmesi gereklidir. KİT sisteminin büyümesinin Hazine

tarafından finanse edilmesinin anlamı budur.³⁵ Karşı süreç ise, KİT'lerin özelleştirilmesine zemin hazırlamaktadır. Kamunun ekonomiye dolaysız müdahale araçları olarak KİT'lerde, 1980'li yıllardan sonra reform çalışmaları gerçekleştirilmemiş, özellikle imalat sanayi ve tarıma yönelik KİT'ler yatırımsızlığa mahkum edilmiş, sistemin artan finansman gereksinimlerinin bütçeden ve TCMB dolayız kredilerinden karşılanmasına engel olunmuş ve böylece KİT'ler 1980'lerin sonundan itibaren ciddi bir kriz ortamına sokulmuşlardır. Dış borçlanmaya ve yerli mali piyasalardan yüksek maliyetlerle iç borçlanmaya itilen, görev zararları Hazine tarafından karşılanmayan KİT'lerin mali yapıları giderek bozulmuştur. Konsolide bilançoları 1979'tan 1989'a kadar azalarak ta olsa karlı olan KİT sistemi, bu tarihten sonra zarar etmeye başlamıştır.³⁶ EBK, SEK ve YEMSAN'ın 1992 yıllarındaki kar-zarar durumu incelendiğinde; EBK'nın zararının 185.8 milyar TL ve faiz giderlerinin 754 milyar TL, SEK'in zararının 125.4 milyar TL ve faiz giderlerinin 118 milyar TL, YEMSAN'ın zararının 55.1 milyar TL ve faiz giderlerinin 147 milyar TL olduğu görülecektir. Bu koşullara karşın, bazı KİT'ler bu dönemde de karlılıklarını sürdürmüşlerdir.

Özelleştirmenin yasal altyapısının oluşturulmasına 1983 yılı sonrasında başlanmış, 233 sayılı KHK ile KİT'ler; *ekonomik alanda ticari esaslara göre çalışan İktisadi Devlet Teşekkülleri (İDT)* ile *kamu niteliği ağır basan ve tekel nitelikli mal-hizmet üreten Kamu İktisadi Kuruluşları (KİK)* olmak üzere ikiye ayrılmış, teşebbüs kurma yetkisi yasamadan alınarak yürütmeye devredilmiştir. Tasfiye, devir, satış yetkisi Ekonomik İşler Yüksek Koordinasyon Kurulu'na tanınmış, Dünya Bankası desteğiyle 1985 yılında "Özelleştirme Ana Planı" hazırlanmış ve bir ay sonra 1986 yılında 3291 sayılı Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Özelleştirilmesi Hakkında Kanun çıkarılmıştır. Yasa ile kamu kuruluşlarının özelleştirme kapsamına alınmasına ilişkin esaslar belirlenmiş ve "*karma ekonomi modelinden özel sektöre dayalı ekonomik modele geçilmesi*" öngörülmüştür.

Morgan Quaranty Firmasının hazırladığı Özelleştirme Ana Planı'nda Türkiye'de özelleştirilecek KİT'ler belirlenmiş ve öncelik sırasına göre ayırım yapılmıştır. Bu ayırıma göre,

- Birinci derecede öncelikle özelleştirilecek KİT'ler; **TURBAN, THY, USAŞ, ÇİTOSAN, YEMSAN, TPAO, TİGEM,**

- İkinci sırada öncelikliler; **SÜMERBANK, TSEK, PTT, TEK, EBK, TKİ, MEKEK, DRÜS, Türkiye Gemi Sanayi, ÇAY-KUR, SEKA, PETKİM, TÜGSAŞ, TDÇİ, TTK, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş., Ağır Sanayi ve Otomotiv kurumu,**

- Üçüncü sırada öncelikliler; **DMO, TCDD, DHMİ, TMO, TZDK, TÜSAŞ, Türkiye Denizcilik İşletmesi'dir.**

³⁵ GÜNAYDIN, Gökhan, "Acil Önlemler Paketi ya da Ulusal Ekonomik Program", *Tarım ve Mühendislik*, S:62, Ankara, 2001, s. 14.

³⁶ OYAN, Oğuz, "Kamu Maliyesi ve Politikası", *Türkiye Ekonomisi-Sektörel Analiz*, Ed. Prof. Dr. Ahmet ŞAHİNÖZ, Turhan Kitabevi-Türkiye Ekonomi Kurumu Yayını, Ankara, 1998, s. 273.

Özelleştirme programına alınan KİT'lerin özelleştirme sıralamasında zamanla değişiklikler yapılmış, bazı kurumlar özelleştirme kapsamına alınmışken, bazı kuruluşlar özelleştirme kapsamından çıkarılmıştır. 4046 sayılı Kanununun 17'nci maddesinde özelleştirme kapsamına alınacak kuruluşlar ve diğer birimler yeniden sayılmıştır.

Özelleştirme Ana Planı kapsamında, öncelikle Türkiye koşullarında özelleştirmenin amaçları öncelik sırasına göre şu şekilde belirlenmiştir;

- 1-Pazar güçlerinin ekonomiyi harekete geçirmesine imkan verilmesi,
- 2-Verimliliğin ve randımanın artırılması,
- 3-Malların ve hizmetlerin kalite, miktar ve çeşitliliğinin artırılması,
- 4-Halka açık şirketlerin teşvik edilmesi,
- 5-Sermaye piyasalarının geliştirilmesinin hızlandırılması,
- 6-Hazinenin KİT'lere sağladığı mali desteğin asgariye indirilmesi,
- 7-KİT'ler tarafından uygulanan tekelci fiyatlandırma ve dolaylı vergilendirmenin azaltılması,
- 8-Kamu görevlilerinin politika ve yönetmelik konularında çalışmalarına izin verilmesi,
- 9-Modern teknoloji ve yönetim tekniklerinin cezbedilmesi,
- 10-Çalışanlara hisse senedi vermek suretiyle iş verimliliğinin artırılması,
- 11-Kamu ve özel sektör kuruluşları arasındaki dengenin değiştirilmesi,
- 12-Yabancı yatırımlarla uluslararası ekonomik ve politik bağların kuvvetlendirilmesi,
- 13-Mevcut sermaye yatırımlarındaki iç karlılığın artırılması,
- 14-Devlete gelir sağlanması.

Özelleştirmenin amaçları arasında açıkça dile getirilmeyen, uygulamalar sonrasında ortaya çıkan ve yerli sermayenin de özelleştirmeyi destekleme amaçları, yani "asıl amaçlar" ise şunlardır:

1. *Özelleştirme yoluyla sermayeye yeni değerlendirme alanlarının açılması:* İthal ikamesi döneminde KİT sistemi özel sermaye birikiminin karşısında yer almayı onun tamamlayıcısı olduğu halde, özelleştirme sonucu piyasaya mal ve hizmet üreten KİT'lerin yanında, kamusal hizmet alanına giren sağlık, eğitim, pazarlanabilir altyapı ve güvenlik gibi bir çok hizmet türü özel kesime açılmaktadır. 2001 krizi sonrası "**Reel Sektör**" adına (!) Hükümetle pazarlığa oturan Özel Sektör Örgütleri, KİT'lerden esirgenen devlet desteğini rahatlıkla isteyebilmiş ve de almıştır. Bu süreçte, ağır doğa koşullarında insanlarımızın gıda güvenliğini sağlayacak ürünleri üreten tarım sektörü "*reel=gerçek=üreten sektör*" kabul edilmediği gibi, krizin nedeni olarak gösterilmiş ve yok edilmek istenmiştir. Tarımsal KİT'lerin satılması yani sıra tarımsal altyapı hizmeti götüren kurumlar da hedefler arasına alınmış; örneğin, kar amaçlı çalışmayan ve cari giderlerini yatırıma dönüştüren Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü "*doymayan file*" benzetilerek, 25 milyon insana götürülecek hizmete yönelik yatırım için ayrılan 300 trilyon TL Hazine kanalıyla sayısı sınırlı özel sektöre aktarılmaya çalışılmıştır. Liberalizm ya da serbest piyasa mantığıyla açıklanamayacak bu durum, birikim sorunlarını kamunun üstüne yıkarak kârlılığını sürdürmek isteyen özel sermayenin kamu finansman

sorununun çözümünü vergi yükü artışı yerine kamu varlığının özelleştirilmesi ve geleneksel kamu hizmet alanlarının "yararlandıkça öde" mantığıyla elden çıkarılması ve sağlanacak gelirlerin Hazine'ye aktarılmasının kısa vadeli çıkarlarına uygunluğu ile açıklanabilir.

2. *Özelleştirmenin sağladığı rantlardan doğrudan yararlanma çabası:* Kamusal mal varlığının özele devri bir gelir/mülkiyet transferine yol açmakla kalmayıp, özel sermayedarlar arasındaki mülkiyet farklılaşmasını da hızlandırmakta ve özel tekelleşmeye yol açmaktadır. EBK'nın Ankara arsasının, özel sektöre birinci satışına tepki gelmemesine karşın Hükümet tarafından iptal edilmesi sonrası, Hak-İş'e bağlı Öz Gıda İş Sendikası'na satılmasına yönelik ikinci satış işleminin 12 Şubat 1994'te "kamu vicdani"ninde oluşan tepkiler gerekçe gösterilerek iptal edilmesi sonucu GİMAT'a satılması ve kiralama yöntemiyle MİGROS'a devri belirgin bir örnektir. Özelleştirmenin sağladığı rantlardan doğrudan yararlanma hakkını kendinde görenlerin oluşturduğu gizli uzlaşmanın kamuoyuna yansımaları, işveren çevrelerinin kamuoyuna ve basına "kamu vicdani" adına yaptıkları ve kurumun mal varlıklarının gerçek değerinin çok altında bir bedelle fiyatlandırıldığı şeklindeki açıklamalarıdır. Acaba, aynı çevrelerin "kamu vicdani" adına duyarlılıkları neden yalnızca EBK Ankara arsası ile sınırlı kaldı ve diğer özelleştirmelerde aynı tepkiyi göstermediler?

3. *Sermayenin daha yüksek kâr oranlarına geçişi:* Kamu girişimciliğinin rekabeti, KİT'lerin piyasayı düzenleyici rolü, tekeli fiyatlandırma ve birikimi sınırlamasının önlenmesi, özel tekelleşmenin önünün açılması sağlanmaktadır.

4. *Esnek üretim ve esnek istihdama geçiş:* Kamu işletmelerinin sunduğu yerleşmiş iş güvenliği olanakları, yüksek sendikalaşma düzeyleri ve belli kurallara bağlanmış ücret sisteminin reel ücretlerin düşürülmesini engellenmesi kaldırılmaktadır. "Asgari ücret" ve "mutlak yoksulluk sınırı" rakamlarının değerlendirilmesi gerekli ipuçlarını verecektir.

5. *Kamu harcamalarının yol açabileceği vergi zorlamasının hedefi olmaktan kurtulmak:* Birikim sorunlarını kamunun üstüne yıkararak kârlılığını sürdürmek isteyen sermaye, kamu finansman sorununun çözümünün vergi yükü artışı yerine, kamu varlığının özelleştirilmesi ve geleneksel kamu hizmet alanlarının "yararlandıkça öde" mantığıyla elden çıkarılması ve sağlanacak gelirlerin Hazine'ye aktarılmasını kısa vadeli çıkarlarına uygun görmektedir. Devletin güvenlik ve adalet gibi düzeni koruyucu kamu hizmetleri ile sermayenin değerlendirmesi için dışsalılık üretici bazı fiziksel altyapı hizmetleri dışında kamunun hizmet üretiminin sınırlandırılması, sosyal devletin hızla geriletilmesini sağlamakta ve ekonomik-mali istikrarsızlığın yükünü emekçi kesimlere yığılmaktadır. Bu durum, sermayenin uzun vadeli çıkarları ile örtüşmese de, kısa dönemde yararına olmaktadır.

6. *Devletin iç borçlanma nedeniyle mali piyasalara fazlaca başvurması sonucu faiz hadlerinin yükselmesi ve özel sermayenin mali piyasalardan dışlanmasının önlenmesi:* Türkiye'nin önde gelen firmaları giderek yatırım ve üretim ortamından uzaklaşarak finansal kesimden nemalanan rantıye-tipi-

faaliyet dışı kazançlara yönelmiştir. Nitekim İstanbul Sanayi Odası tarafından her yıl yayımlanan 500 büyük firma anket sonuçları bunu çok açık biçimde belgelemektedir.³⁷ 500 büyük şirketin ilk sıralarını paylaşan KİT'lerin (TÜPRAŞ, TEAŞ, TEKEL, TŞFAŞ, PETKİM, ÇAYKUR vd) aynı yöntemi uygulamamasına karşın karlılıklarını sürdürmesi, özelleştirmelerinin gerekçelerini oluşturmaktadır. Aynı şekilde yabancı sermaye de sabit sermaye yatırımları yerine spekülâtif arbitraj ögesinden yararlanarak kamu iç borç kağıtlarına (yüksek faiz-düşük kur marjından yararlanarak) öncelikle yönelmiş olduğu görülmektedir. Büyük sermayenin yararına çalışan bu süreç, özellikle küçük-orta boyutlu sermayede özelleştirmenin yapılmasını gündeme getirmektedir.

7. Kredi, Teşvik ve Sübvansiyonlara öncelikle ulaşabilme mücadelesi: Özellikle imalat sanayinin bazı alt sektörleri, enerji ve madencilik gibi alanlarda üstünlüğü olan KİT'lere verilen kamu kredileri, teşvik ve sübvansiyonların kaldırılarak özel sektöre devredilmesi istenmektedir. Örneğin; 500 büyük firma içerisindeki kamu işletmelerinin 1982-97 döneminde toplam brüt katma değere yaptıkları katkılar değişmezken, teşvik ve sübvansiyonlardaki payları %72'den %15-29 düzeyine düşmüştür.

8. Devletin ekonomik ve kamusal hizmet alanlarından çekilmesi sonucu ideolojik savaşın kazanılması: Sosyal devleti korumanın özellikle zor olduğu gelişmekte olan ülkelerde, ulus devletin, bağımsızlığın, kamu girişimciliğinin ve planlı kalkınma hamlesinin modasının geçtiğinin ve çağdaşlaşmanın tek yolunun küreselleşmenin, neoliberalizmin kaçınılmazlığı olduğunun her yolla kitlelere benimsetilmesi kolaylaşmaktadır.³⁸

Bu bağlamda; özelleştirmenin hangi amacının başarılı olduğunu belirleyebilmek için, açık ve gizli amaçların birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir.

Özelleştirme; a) halka arz, b) halka arz içeren blok satış ve blok satış, c) çalışanlara satış, d) İMKB'de satış, e) yarım kalmış tesislerin satışı şeklinde yapılmaktadır. ÖİB'nin, 2002 yılına kadar yaptığı özelleştirmelerde kullandığı yöntemlerin oransal dağılımı şöyledir; % 46 Blok satış, % 21 Halka arz, % 13 Uluslararası arz, % 9 Tesis ve varlık satışı, % 7 İMKB'de satış, % 2 Bedelli devir.³⁹ Blok satış yönteminin oranı, özelleştirmenin, sermayenin tabana yayılması amacını gerçekleştirmeye değil, servet dağılımındaki mevcut eşitsizlikleri artırmaya hizmet ettiğini göstermektedir. Nitekim, özelleştirmenin ilk yıllarında ortaya atılan "etkinlik", "sermayenin tabana yayılması", "devletin kamburlarından kurtarılması" söylemi bir yana bırakılarak, özelleştirme "borç yönetimi" kapsamında devlete gelir sağlanması hedefine yönlendirilmiştir. Doğal olarak en verimli KİT'lerin özelleştirilmeye konu olması ise, açıkça en başta belirlenmiş, ancak gelebilecek kamuoyu baskısını önlemek ve halkın özelleştirmeye olumlu bakması sağlamak amacıyla yürütülen gizli bir strateji olmuştur.

³⁷ www.iso.org.tr

³⁸ TÜRK-İş, A.k., s. 114-119.

³⁹ www.oib.gov.tr

Özelleştirme bilançosuna baktığımızda; 1985-2000 dönemi toplam kaynakların 2 katrilyon TL'si (6.9 milyar ABD \$) özelleştirme uygulamalarından nakit giriş, 0.4 katrilyon TL'si (1.9 milyar ABD \$) özelleştirme kapsamındaki kuruluşlardan elde edilen temettü geliri, 0.2 katrilyon TL'si de (0.8 milyar ABD \$) diğer kaynaklar olmak üzere toplam 2.6 katrilyon TL (9.5 milyar ABD Doları) düzeyinde gerçekleşmiştir. Aynı dönemde özelleştirme uygulamaları çerçevesinde 2.5 katrilyon TL (9.2 milyar ABD Doları) tutarında kullanım/harcama gerçekleştirilmiştir.⁴⁰

24-25-26 Kasım 2001 tarihinde Petrol-İş Sendikası tarafından yapılan açıklamalarda yer alan ve özelleştirme uygulamaları ile Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'na ilişkin bilgiler hakkında Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nın 30 Kasım 2001 tarihinde yaptığı Basın açıklamasında aşağıdaki yanıtlar verilmiştir.

“... Öte yandan, özelleştirme uygulamalarından sağlanan kaynakların ve kullanımların, kar/zarar hesabı içinde ele alınması da yanlış bir yaklaşımdır. Özelleştirme Fonunu yöneten Özelleştirme İdaresi Başkanlığı bir Kamu İktisadi Kuruluşu değildir... Bu nedenle bilanço kar ve zararı, Devletin mizan anlayışı içerisinde, denetimin sağlanması amacıyla envantere esas olmak üzere çıkarılmaktadır. Dolayısıyla özelleştirmenin kar veya zarar etmesi şeklinde bir yaklaşımın mantığı yoktur”

Kamu adına üretimde bulunan ve kamu hizmeti veren kurum ve kuruluşlarını kamu yararı, etkinlik ve verimlilik ölçütleri yerine, yalnızca karlılık ölçütüne göre değerlendiren küreselleşme ve özelleştirme yanlılarına, GSMH'nin yaklaşık % 7.5'ini yaratan kuruluşları yöneten ve özelleştirme sürecinin en temel birimini oluşturan ÖİB'in özelleştirme bilançosu kapsamındaki savunmasını dikkatle okumalarını öneriyorum. 65 milyon insanımıza hizmet götürülmesinde yalnızca karlılık aranacaksa, devlete gelir sağlanması amacıyla yerli ve yabancı özel sermayeye kamu varlıklarının devredilmesinde karlılık nasıl aranmaz ve bu bağlamda **Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nın özelleştirilmesi** daha mantıklı ve öncelikli değil midir? Çünkü; KİT'lerin götürdüğü hizmetler kamuya artan oranlarda geri dönmekte, ÖİB ise, yalnızca satışta aracılık etmekte, kapsama alınan kuruluşları özelleştirme portföyünde uzun süre tutarak, bu kuruluşların istihdam, yatırım, işletme ve pazarlama politikalarına olumsuz etkide bulunarak, özelleştirilmelerinin gerekçelerini hızlandırmaktadır. Basın aracılığıyla kamuoyuna yansıdığı kadarıyla 1.7 milyar TL alan sekreter ve 7.3 milyar TL alan uzman personel çalıştıran ÖİB'de, en azından ücretler boyutu, alternatif bürokrasinin ne olduğunu açıkça göstermektedir. ÖİB Başkanı Uğur Bayar, Dünya Bankası kredi koşulu olarak bu ücreti alan personeli çalıştırmak zorunda kaldığını belirterek, Türkiye'nin içinde bulunduğu koşullarda ücret

⁴⁰ A.k.

sisteminden duyduğu rahatsızlığı belirtmiştir.⁴¹ Bu açıklama bile, Dünya Bankası'nın gücünü ve ulusal bürokrasinin direnme yöntemini göstermesi açısından ilginçtir. Bu bağlamda, tek başına Özelleştirme İdaresi Başkanlığı bile ülke kaynaklarının boşa tüketildiği gizli bir kara delik durumundadır. Ve hepsinden önce bu kurumun çalışmaları özelleştirmecilerin hedefleriyle bile uyuşmayan bir noktadadır.

5. Tarım Sektöründe Özelleştirme Dönemi

5.1. Özelleştirme Sürecinin Belirleyicileri

1980 öncesi Devlet, tarım sektörünün yönetiminde, a) üreticiye girdi sağlamak, b) tarımsal kredi açmak, c) tarımsal ürün alımında bulunmak işlevlerini yürütmekteydi. Devlet; TİGEM, TÜGSAŞ, İGSAŞ, TZDK, YEMSAN gibi kurumlarda girdi üretimi yanında; TZDK, TKKMB ve TŞFAŞ ile üreticiye dağıtımını da üstlenmiş; TCZB ve TKKMB kanalıyla kredi sağlamış; TMO, ÇAYKUR, TEKEL, TŞFAŞ, TSKB, SEK, EBK aracılığıyla belli ürünler için piyasaya alıcı olarak girerek, bunları işleyerek ya da doğrudan depolayarak veya satarak tarımsal üretimi desteklemiş ve yönlendirmiştir.

Tarımsal KİT'ler, pazarlama marjlarını düşük tutup üreticinin ortalama maliyetini (normal kar dahil) karşılaması ve üretimi artırmayı teşvik edilmesi ve tüketicinin satın alma gücünü aşmayan fiyatlarla temel gıda ürünlerine ulaşabilmesi amacıyla kurulmuşlardır. Tarım alanında yaşanan özelleştirmelerden biri olan, tarımdaki üreticiler ile üretilen temel gıda maddelerini tüketen tüketicilerin yararlandığı "fiyat düzenleyici" KİT'lerin özelleştirilmesi, kamu yararının özel çıkara dönüştürülmesinin çarpıcı bir örneğidir.

1980'li yıllarda başlayan ve yoğun bir propaganda ile hızlanan özelleştirme süreci, tarımsal KİT'leri sırasıyla yok etmeye başlamıştır. Bu süreç ülke gereksinimleri nedeniyle gündeme gelen bir süreç değil, aksine DTÖ, IMF ve Dünya Bankası tarafından gündeme getirilen ve Hükümetlerce koşulsuz uygulanan "**Tarım Reformu**"nun bir gereğidir.⁴²

Tarım ticareti, Hükümetlerin kendi yerli tarım üreticilerine sağladıkları destek ve sübvansiyonlar sonucunda tarım ve gıda tekellerinin muazzam büyüklüklerde "haksız" kazanç elde ettikleri ve bu nedenle en şiddetli çatışmaların yaşandığı alanların başında gelmektedir. DTÖ'nün bu konudaki iddialarına göre "*zengin ülkelerin hükümetleri ve tüketicileri tarım sektörünü desteklemek için yılda 350 milyar dolar ödüyor ve bu para ile ard arda dizildiklerinde dünyanın çevresini 1.5 kez turlayabilecek tam 41 milyon tane birinci sınıf damızlık ineğin beslenmesi mümkün.*" DTÖ'nün kendi deyimiyle dünya tarımı, gerek fiyatlar gerekse üretim nicelikleri açısından son derece parçalanmış bir yapıda ve bu yapı özellikleri itibarıyla rekabetçi bir piyasa

⁴¹ Milliyet Gazetesi, 26.11.2001, s.9.

⁴² SUIÇMEZ, Baki Remzi, "Tarım Sektöründe Özelleştirmeler Dönemi", Tarım ve Mühendislik, S: 62, Ankara, 2001, s. 8.

olmaya henüz çok uzak.⁴³ İşte böyle bir dünyada, Türkiye Tarımı korumasız bırakılarak Dünya Ticaretine açılmıştır.

1980-86 yılları arasında IMF ve Dünya Bankası gözetiminde temelleri atılan yapısal uyarılama politikaları, 1986'dan sonra para-maliye politikaları ve ticaret-döviz kuru reformlarının dışına çıkarak, mali sektör-tarım sektörü-enerji sektörü- eğitim sektörü- sağlık sektörü- sosyal güvenlik gibi sektörel uyarlamalara kaymıştır. 1980-86 yılları arasında Dünya Bankası'nın verdiği 5 adet Yapısal Uyum Kredisi (SAL)nin toplamı 1.6 milyar dolar olup, borç karşılığında *kamu kesiminin küçültülmesi ve ülke pazarının dışarıya açılması* temel koşul olarak öne sürülmüştür. 1985'te imzalanan 300 milyon dolar tutarındaki Tarım SECAL, Bakanlar Kurulu kararına göre "*tarım sektörünün geliştirilmesi maksadıyla*", DB açıklamasına göre de "*Türkiye'nin tarım sektörünün yapısal uyumunu sağlamayı amaçlayan...bir programı uygulamak*" üzere açılmıştır. Kredinin 288.8 milyon doları tarımsal girdi dışalımına, 11.2 milyon doları tarım yönetimini geliştirme amaçlı alımlara ayrılmıştır. Kredinin kesilmemesi için "tatminkar gelişme sağlanması" koşulu getirilen konular, a) Zirai Donatım Kurumu'ndaki yönetim geliştirme çalışmaları, b) Gübre dağıtımının özel sektöre açılması, c) perakende gübre fiyatlarında serbestleşme sağlanması, d) tarım sektörü kredilerinde pozitif reel faiz oranlarının uygulanması'dır. Böylece, tarımsal KİT'ler ve tarımsal hizmet alanları hızla özelleştirilmeye başlanmış, 1985 yılında tohum dışalımındaki yasaklama sona ermiş, 1986 yılında TZDK eliyle kullanılan gübrede kamu tekeline son verilmiş, 1986 yılında Türkiye Gübre Sanayi A.Ş. ile birlikte TZDK özelleştirme kapsamına alınmıştır. Koşulların tümünün yerine getirilmesi üzerine 5 yıl süreli Tarım SECAL kredisi kesintisiz alınmıştır.⁴⁴ Kuşkusuz, yönetimi geliştirme faaliyet programlarıyla, tarım sektöründeki başlıca kamu kurum ve kuruluşlarını tasfiye etme ve üreticiyi yerli ya da yabancı sermaye ile baş başa bırakma phahasına.

Uluslararası finans kuruluşlarının Türkiye tarımı konusundaki yaklaşımları, özellikle 5 Nisan 1994 Kararlarına ve 7. Kalkınma Planının genel stratejisine yansımıştır. 9 Aralık 1999 tarihi ve sonrasında IMF'ye verilen ve kamuoyuna açıklanan Niyet ve ek mektuplarında tarımda yeniden yapılanmaya önemli bir yer ayırmış ve tarımda özelleştirmenin temel hedeflerden biri olduğunu vurgulamıştır. IMF ile 1998'de "yakın izleme anlaşması" adıyla sürdürülen gevşek ilişki, 9 Aralık 1999'da çeşitli reformları içeren üç yıllık bir "anti-enflasyon programı"na dönüştürüldü. Hazırlanan reformların başlıkları ise: "Bankacılık ve Finans, Özelleştirme, Vergi ve Maliye, Kamu Bankalarını Yeniden Yapılandırma, Tarım Reformu ve Sosyal Güvenlik." Aralık 1999 Niyet Mektubu ile somutlaşan 2000 Yılı Enflasyonu Düşürme Programı üç ana başlık üzerine inşa edilmiştir: (i) kamu kesimi (maliye) reformu; (ii) sosyal güvenlik, **özelleştirme ve tarım kesimine yönelik yapısal nitelikli dönüşümler**, ve (iii) döviz kuru nominal çıpasına dayalı para programı.

⁴³ YILMAZ, Gaye, **Kapitalizmin Kaleleri-II (WTO-Dünya Ticaret Örgütü)**, Türkiye MAİ ve Küreselleşme Karşıtı Çalışma Grubu Yayını, İstanbul, 2001, s.31.

⁴⁴ AYMAN, B, G, A.k., s. 90.

Türkiye, 2000 yılı boyunca uygulamış olduğu "kur çapasına dayalı enflasyonu düşürme" programının ard arda yaşanan iki krizle çökmesini izleyerek, 14 Nisan ve 15 Mayıs tarihlerinde iki aşamada açıklanan ve temel amacı "...güven bunalımını ve istikrarsızlığı süratle ortadan kaldırmak ve ...bir daha geri dönmeyecek şekilde kamu yönetiminin ve ekonominin yeniden yapılandırılmasına yönelik altyapıyı oluşturmak" olan "Ulusal Program" ve "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" (GEGP) adında yeni bir istikrar programını uygulamaya koydu. GEGP, ilk iki politika alanını korurken, üçüncü uygulamayı Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerine yol açan temel nedenlerden biri olarak görüp terk ederek, dalgalı kur uygulamasını benimsedi.⁴⁵ Tarım alanında ise, "Tarım Reformu" geliştirilerek sürdürüldü.⁴⁶

Aralık 1999 Niyet Mektubu'nun iddialı özelleştirme hedeflerinin (2000'de 7.6, 2001'de 6 milyar dolar) gerçekçilikten uzak olduğu anlaşıldıktan sonra, Mayıs 2001 niyet mektubu vurguyu özelleştirme hâsılatı üzerine değil, Türk Telekom, TÜPRAŞ, THY, ERDEMİR, TEKEL, ŞEKER, TEAŞ ve TEDAŞ gibi kilit önem taşıyan KİT'lerdeki çoğunluk hisselerinin özelleştirilmesindeki hazırlık çalışmalarının tamamlanması üzerine koymuştur. Bu vurgu, diğer KİT'lerin unutulduğu anlamına gelmemektedir: "Özelleştirme İdaresi küçük ve orta büyüklükteki işletmeler portföyündeki mülkiyet devirlerini sürdürecektir." Kilit önemdeki KİT'lerin sektör ve kuruluş özellikleri farklı olduğu için, Mayıs 2001 Niyet Mektubu özelleştirme süreçlerini kuruluşlar itibarıyla tek tek ve ayrıntılarıyla tanımlamıştır. 2002 sonuna kadar bitirileceği taahhüt edilen TEKEL ve ŞEKER özelleştirmesinde ise "Dünya Bankası'nın bir kredisiyle destekleneceği umulan tarım reformu programının diğer bileşenleri ile koordine edilecektir"⁴⁷ denilmektedir.

1980'li yıllarda başlayan ve tarımsal KİT'leri sırasıyla yok eden özelleştirme sürecini, 2002 yılında değerlendirdiğimizde ve sürecin parçalarını birleştirdiğimizde; küreselleşme ve özelleştirme sürecinin dış dayatmalarla tüm sektörleri etkilediği, yapısal uyum programlarına dayalı yeniden yapılanmanın yöntem, etki ve sonuçlarının ise, en açık biçimde "tarım sektöründe" ortaya çıktığı görülecektir. ABD ve AB ülkelerinin tarımsal ürün stoklarına yeni pazarlar bulması, öncelikle "ulusal pazarlardaki yerli üretimin kısılmasını" ve "üreticilerin tüketici konumuna getirilmesini" gerektirmektedir ki, "Tarım Reformu" başlığı altında yapılan önerilerin, her iki amacı gerçekleştirmeye yönelik olduğu, artık toplumun tüm kesimlerinde açıkça anlaşılmıştır. Yukarıda açıklandığı şekilde, ülke gereksinimleri nedeniyle gündeme gelmeyen bu süreçte tarıma çözüm olarak sunulan "Tarım Reformu" şunları önermektedir.

- Kamu örgütlenmesinin bürokrasiden kurullara dönüştürülmesi, küresel ekonomiye uygun hukuk (tahkim) sisteminin oluşturulması,
- Tarımsal girdi sağlayan, pazarlayan ve üretimde bulunan tüm KİT'lerin kapatılması ve alanın tümüyle özel yerli/yabancı sektöre açılması,

⁴⁵ Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Üzerine Değerlendirmeler, TMMOB Yayını, Ankara, 2001.

⁴⁶ Tarım Reformunun ayrıntıları için bakınız www.treasury.gov.tr, www.worldbank.org

⁴⁷ Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Üzerine Değerlendirmeler.

- Tarımsal desteklerin kaldırılması ve ülkemiz koşullarına uygun olmayan *doğrudan gelir sistemine* geçilmesi,
- Toprakların ve sulama hizmetlerinin özelleştirilmesi,
- Tarımsal birliklerin özerkleştirme adı altında özelleştirilmesi,
- Tarımsal kredilerin sınırlandırılması, faizlerin yükseltilmesi ve tarım kesiminin tarıma özel kredi olanaklarından yoksun bırakılması,
- Tütün, şeker ve çay'da kamu tekeline son verilmesi,
- Sözleşmeli üreticilik modeliyle üreticilerin ÇUŞ'ların taşeronu olması ve tarım ürünleri borsalarının geliştirilmesi
- Verimliliği artırmaya ve sağlıklı üretime yönelik kamu desteğinin kaldırılması

5.2. Özelleştirmenin Kapsamı

1984 yılında başlatılan özelleştirme programı kapsamında kamu iştiraklerinin ve KİT'lerin satışı ilk olarak 1985 yılında yarım kalmış bir tesis olan Sümerbank İğdır Pamuk Dokuma tesisinin satılması ile başlamıştır. 1986 yılından itibaren hız kazanan ve tamamı kamuya ait veya kamu iştiraki olan kuruluşlardaki kamu paylarının özelleştirme kapsamına alınması yoluyla yürütülen program çerçevesinde, Özelleştirme İdaresi tarafından bugüne kadar Kardemir'de dahil olmak üzere 163 kuruluşta hisse senedi veya varlık satış/ devir işlemi yapılmış ve bu kuruluşlardan 144 tanesinde hiç kamu payı kalmamıştır. Özelleştirilen ya da özelleştirilmesi devam eden Tarımsal KİT'ler, **YEMSAN, EBK, SEK, TZDK, TÜGSAŞ** ve **İGSAŞ**'dir. ÇAYKUR'un kapsama alınmasına karşın, özellikle bir siyasi parti başkanının yöresel oy kaygıları nedeniyle kapsam dışı tutulması ise, "her yönüyle" ilginçtir. Halen özelleştirme kapsamında 36 kuruluş bulunmaktadır. Bu kuruluşların 28 tanesinde % 50'nin üzerinde kamu payı vardır. 2002 yılında Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nın Portföyünde bulunan 36 işletme arasında, 6 adet tarımsal KİT ve kamu iştiraki bulunmaktadır. Bunlar; ⁴⁸ **GIDA Sektöründe** Et ve Balık Ürünleri AŞ (**EBAŞ**), **GÖNEN** Gıda Sanayi AŞ ve Türkiye Şeker Fabrikaları AŞ (**TŞFAŞ**); **Tarım Sektöründe** Türkiye Ziraî Donatım Kurumu AŞ (**TZDK**), Türkiye Gübre Sanayi AŞ (**TÜGŞAŞ**) ve İstanbul Gübre Sanayi AŞ (**İGSAŞ**) dir.

Ayrıca; 18 Aralık 2000 tarihli Ek Niyet Mektubu'ndaki taahhütler gereği Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 05.02.2001 tarihli kararı ile, **Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TEKEL)** özelleştirme kapsam ve programına alınmıştır. 6.2.2001 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan karar çerçevesinde, söz konusu kuruluş **mülkiyetin devri hariç** kiralama, işletme hakkı devri, mülkiyetin gayri aynı haklarının tesisi ve işin gereğine uygun sair hukuki tasarruflar yöntemlerinden birinin veya birkaçının birlikte veya ayrı ayrı uygulanması suretiyle özelleştirilmesi ve özelleştirme işlemlerinin 3 yıl içerisinde tamamlanması öngörülmüştür. Oysa, 20 Haziran 2001 yılında kabul edilen ve sonrasında Cumhurbaşkanınca veto edilen 4685 sayılı Tütün Yasası'nda, TEKEL'in İDT'ye dönüştürülerek mülkiyet devri dahil özelleştirilmesi gündeme gelmiştir.

⁴⁸ www.oib.gov.tr

5.3. Özelleştirme ve Kamu Yönetimi

Ülkemizde, “Sanayi-devlet-tarım” zincirinin, devletin aradan çekilmesi sonucu, “devlet-sanayi-tarım” zincirine dönüşmesi sürecinde, devletin düzenleyici rolü yerine sermaye-üretici arasındaki ilişkiye dayanan “sözleşmeli üreticilik” modeline geçilmiştir. Tarımsal finansman yapısı da sisteme uygun duruma dönüştürülmüş, devletin üreticiye doğrudan kredi açma ilkesi kaldırılmış, üretici ile anlaşılan sanayici tarafından sağlanan kredi üreticiye kullanılmaktadır. Bu sürecin adı, tam olarak “tarımsal üreticilerin taşeronlaştırılması”dır.

Devletin yeni rolü gereği, çiftçi-köylü ile doğrudan ilgisinin koparılması, sektörün yönetim yapısını da doğrudan etkilemiş, tarımsal politikalar değiştirilerek, önceki politikalara göre örgütlenmiş kamu kurum ve kuruluşları işlevsiz ya da işsiz kılınmıştır.⁴⁹ Varlık nedenleri ortadan kaldırılan örgütlerin mali kaynakları daraltılmış, cari harcamalarını karşılamak üzere piyasadan yüksek faizli banka kredilerine başvurmaları sonucu bozulan mali yapıları ise, özelleştirilmelerinin gereği sayılmıştır.

Özellikle özelleştirme politikaları ile gelinen noktada yok edilen ya da işlevsiz kılınan kurumlar şunlardır: *Girdi sağlama ve dağıtım (TZDK), Yem sanayi (YEMSAN), Gübre sektörü (TÜGSAŞ; İGSAŞ), Süt ve süt ürünleri (SEK), Et ve et ürünleri (EBK), Tohumculuk sektörü (TİGEM), Tütün ve sigara sanayi (TEKEL), Şeker sanayi (TŞFAŞ), Hububat tarımı ve depolaması (TMO), Çay sektörü (ÇAYKUR), Piyasaların düzenlenmesi (Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri), Tarımsal kredilendirme (Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri).*

Yeniden yapılanma ya da re-organizasyon yoluyla yok edilen ya da işlevsiz kılınan kurumlar ise şunlardır: *Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü, Ziraat Mücadele ve Karantina Genel Müdürlüğü, Topraksu Genel Müdürlüğü (Günümüzde Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü), Çayır-Mera Araştırma Enstitüleri, Hayvancılığı Geliştirme Genel Müdürlüğü, Su Ürünleri Genel Müdürlüğü, Veteriner İşleri Genel Müdürlüğü, Gıda İşleri Genel Müdürlüğü.*

Aralık 1999'dan bu yana IMF/DB destekli politikaların bu konuda benimsediği ve yasalastırmaya çalıştığı model, düzenleme (regülasyon) yetkisini kamu yetkili makamının elinden alarak, içinde özel çıkarların da temsil edildiği “kurul”lara, ilgili kamu kuruluşlarına ait olan harcama ve/veya tahsis yetkisini de (gerektiğinde anonim şirketleştirilmiş) “kurum”lara devretmektir. “Tarımda Yeniden Yapılanma ve Destekleme Kurulu”, “Tarımsal Destekleme ve Yönlendirme Kurulu”, “Şeker Kurulu”, “Tütün, Tütün Mamülleri ve Alkollü İçkiler Düzenleme Kurulu” bu kapsamda değerlendirilmelidir. Böylece, siyasilerin sorumlu olduğu ve bürokrasiye yürüttüğü hizmetler denetimden uzaklaştırılmakta ve tarımsal hizmet alanları özel finans kurumlarının denetimine geçmektedir.

⁴⁹ GÜLER, B, A, A.k., s. 112.

5.4. Tarımın Alt Sektörlerindeki Özelleştirmeler

Özelleştirme kapsamındaki kuruluşların ülke ekonomisi ve istihdamı içerisinde önemli bir yeri bulunmaktadır. Hayvancılık sektörünün bileşenleri olan et-balık, süt ve yemde, devletin diğer bazı politikalarının uygulanmasında aracı olarak kullanılan kamu kuruluşlarının bu konulara ilişkin destekleme politikaları belirlenmeden eşzamanlı özelleştirilmesi hayvancılığımızın sonunu hazırlamış, piyasa yerli ve yerli ortaklı yabancı tekelere teslim edilmiştir. Aynı süreç, başlıca tarımsal girdiler olan; tohumluk, gübre, su, yem, damızlık hayvan, tarımsal mücadele ve traktör-tarımsal makineler için de geçerlidir. Özelleştirme politikaları ile bu alanlar tümüyle yerli ve yabancı özel sermayeye açılmaktadır. Süreç KİT'lerle sınırlı kalmamakta, toprak ve su ile tarımsal altyapı hizmetleri de özelleştirilmektedir. Ülkemizde yaşanan özelleştirmeleri, ana başlıkları ile inceleyelim.

Tablo 1: Tarımsal Desteklemedeki İşlevleri Açısından KİT'ler ve TSKB'leri

Kuruluşlar		Destekleme alımı, stoklama, pazarlama	İlk işletme ve/veya ileri sınai dönüştürme	Girdi üretimi	Girdi dağıtımı	Finansman temini
KİT'ler						
TMO (n1,4)	Tahıl, bakliyat	+				
TEKEL (n4)	Tütün	+	+			
TŞFAŞ (n4)	Şekerpancarı	+	+	+		
ÇAYKUR (n2,4)	Çay yaprağı	+	+			
TİGEM (n2,4)	Damızlık, tohum, fidan			+		
TÜGSAŞ/İGSAŞ (n2)	Yapay gübre			+	+	
TCZB (n2,4))	Kredi					+
KOOPERATİFLER						
TSKB (n1,2,4)	Pamuk, fındık, ayçiçeği	+	+	+	+	
TKKMB	kredi				+	+
FONLAR						
DFİF						+

Kaynak: Oğuz OYAN, Emek Politikaları Sempozyum Kitabı, s. 128.

a) Gübre ve Tarım Makinaları Sektörü

23.8.1984 tarih ve 8424 sayılı karar ile, gübre fiyatları dolardaki değişimlere bağlanmış; 8.6.1986 tarih ve 10715 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile, gübre fiyatları ile dışalım ve dışsatım serbest bırakılmıştır. 29.6.1986 tarih ve 19149 sayılı R.G.'de yayımlanan Para ve Kredi Kurulu kararı ile de, özel sektöre teşvik getirilmiştir. 14.1.1988 tarih ve 12518 sayılı kararname ile, pazarlamada yer alabilecek kuruluşların kapsamı genişletilmiş, gübre pazarlaması TZDK, TŞFAŞ, Gübre üreticileri ve pazarlama şirketleri, TKKMB, TSKB, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ile T.C. Ziraat Bankası'na yazılı olarak başvuran gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılmaya başlanmıştır. Gübreye yapılan destekleme ödemeleri ve biçimleri günümüze değin sürekli değiştirilmiştir. Destekleme biçimlerindeki değişiklikler pazarlama sistemini de etkilemiş, destekleme ödemeleri 1986-94 yılları arasında üretici ve dağıtıcı kuruluşlara, 1995-97 yılları arasında çiftçiye, 1998'ten itibaren tekrar üretici ve dağıtıcı kuruluşlara yapılmaktadır.

Sektördeki kuruluşlar, **üretici, hammadde sağlayıcı, hammadde dağıtıcı ve pazarlayıcı kuruluşlar** olarak dörde ayrılabilir.⁵⁰

1) *Ana faaliyet konusu gübre olan üretici kuruluşlar* (1995-99 üretim kapasite payları)

Kamu (%41) : TÜGSAŞ (% 27), İGSAŞ (%14)

Özel (%59) : Toros Gübre ve Kimya Endüstrisi AŞ - %70 Tekfen Sanayi Yatırım AŞ (%23), Gübre Fabrikaları TAŞ (%16) , BAGFAŞ (%14) , Ege Gübre Sanayi AŞ (%6), Akdeniz Gübre Sanayi AŞ (Toros Grubunda),

2) *Yan ürün olarak gübre veya hammadde-ara madde üreten kuruluşlar*

Kamu: ERDEMİR, İSDEMİR, Eti Holding Bandırma sülfirik asit tesisleri, Eti Holding Küre Pirit tesisleri, KBİ Samsun sülfirik asit ve Murgul Pirit tesisleri

Özel : KARDEMİR

3) *Hammadde dağıtıcı kuruluşlar*

Kamu: BOTAŞ (amonyak hammaddesi olan doğalgaz dağıtımı)

4) *Pazarlayıcı kuruluşlar*

Kamu: TZDK, TŞFAŞ, TİGEM, TÜGSAŞ ve İGSAŞ (bayiliklerle)

Özel : Toros Gübre, Zirai İlaç Pazarlama AŞ

Üretici örgütleri: Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri, Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği

TZDK, TÜGSAŞ ve İGSAŞ'ın Özelleştirilmesi

Tarımda kullanılan her türlü traktör, tarım iş makinaları ve gereçleri imal ve satışını gerçekleştirmek üzere 1944 yılında kurulan ve çalışma alanı 1960'lı yıllarda kimyevi gübre ve tarım ilaçları sağlamak ve satmayı da kapsayan TZDK; 11 Mart 1998 tarih ve 98/25 sayılı ÖYK Kararı ile özelleştirme kapsamına alındı. TZDK'nın traktör üretimindeki payı %16'dan %6'ya düşerken, pazarın %45'i Türk Traktör'e ve %42'si Uzel Holding'e aittir. %90 Pazar payının iki şirkete ait olması, özel sermaye tekeli anlamına gelmektedir. Traktör satışında % 9,19 pazar payı olan TZDK'nın özelleştirme gerekçesi,

⁵⁰.DPT, 8. BYKP, **Gübre Sanayi ÖİK Raporu**, Ankara, 2000, s. 3-4.

özellikle gübre pazarlamasındaki rolünden dolayıdır. TZDK 1983 yılında gübre pazarlamasında %92lik oranı ile devlet tekeli iken, bu oran 1985'te %89'a, 1987'de %25'e, 1990'da %17'ye, 1992'de %15'e, 1995'te %1'e inmiş ve 1996'da sıfırlanmıştır. 1996 yılında özel sektörün payı %29 iken 1999 yılında %36'ya çıkmış, Toros gübrenin Pazar payı %21'e yükselmiştir. Gübre pazarlamasında halen TÜGSAŞ'ın % 15 ve İGSAŞ'ın %8 payının olması, bu iki kuruluşun da özelleştirilmesinin bir diğer nedenidir. Tarım Kredi kooperatifleri Merkez Birliği'nin payı ise, 1995 yılında %34 iken 1999 yılında %26'ya düşmüştür. Halen en büyük dağıtıcı kuruluş olan TKKMB'nin ihalelerine TÜGSAŞ'ın katılmadığı dönemlerde ise, fiyatlar önemli ölçüde artmaktadır.

TZDK'nın özelleştirilmesi sürecinde yapılan bilinçli uygulamalar ise, dikkat çekicidir. Piyasa koşullarına göre çalışması öngörülen kurumun, 1992 yılında gübre kullanımının en yoğun olduğu ve kurumun toplam satışının %66'sının gerçekleştiği aylarda, iki kez birer ay olmak üzere çıkarılan satışları durdurma kararları nedeniyle gübre satamaması; kurumun açtığı ihalelere giren şirketlerin yükümlülüklerini yerine getirmemesi nedeniyle 1996 yılında ilkbahar ithal gübre siparişlerinin yaklaşık %70'inin teslim edilmemesi; yurtiçi taşımanın demiryolu yerine özel sektör müteahhitlerine yaptırılması; TZDK kaynakları içerisindeki kısa vadeli ticari banka kredilerinin 1984'de %2 iken 1992'de %66'a yükselmesi gibi. Bu durumda oluşan zararın, kamu yönetimi nedeniyle değil, kamu sektörünü tasfiye etme amaçlı özelleştirme politikaları nedeniyle ortaya çıkarıldığı açıkça bellidir.

TZDK'nın istihdam yapısı incelendiğinde; 1984 yılında hiç sözleşmeli personel yokken, 1993'te toplam personelin %27.5'ine ulaşmıştır. 1988 yılında sözleşmeli personelin aylık ücreti işçi ücretine yakın ve memur ücretinin üzerinde iken, 1993 yılında işçi ücretlerinin yarısı kadar ve memur aylığından düşüktür. Bu bağlamda, uygun zamanlama yapılarak ve ücretlerle oynayarak sözleşmeli personel çalıştırılmasının tasfiye süreciyle bağlantısı ile, işçilerin sendikal örgütlülüğü ve memurların yasaya bağlı güvencesinin önemi ortaya çıkmaktadır.⁵¹

Bu süreç sonunda; satış, işletme hakkı verilmesi, kiralama ve işin gereğine uygun sair hukuki tasarruflar yönteminden bir veya birkaçının birlikte veya ayrı ayrı kullanılması yoluyla özelleştirilmesi gündeme gelen Türkiye Zirai Donatım A.Ş.'ye ait;

- Manisa Wp Kükürt İşletmesi 02.02.2000 tarih, 2000/ÖİB-K-03 sayılı İdare Kararı ile Kimyagerler Ziraat İlaçları A.Ş.'ye satılmıştır.

- Erzurum Tarım Alet ve Makinaları İşletmesi, ÖYK'nın 06.03.2000 tarih ve 2000/19 sayılı Kararı ile Sağlık Bakanlığı'na tahsisi edilerek Maliye Hazinesine devredilmiştir.

- Şanlıurfa Tarım Alet ve Makinaları İşletmesi ÖYK'nın 30.10.2000 tarih, 2000/77 sayılı Kararı ile Harran Üniversite'sine tahsis edilerek Maliye Hazinesi'ne devredilmiştir.

⁵¹ AYMAN, B, G, A.k., s.122.

- Adapazarı'ndaki Traktör İşletmesi ile Tarım Makinaları İşletmesi; ilki 24.5.2000/10.7.2000 ikinci ise 22.8.2000/18.9.2000 tarihleri arasında iki kez ihaleye çıkarılmış ancak sözkonusu işletmelerin ihalesi iptal edilmiştir. Öte yandan anılan işletmelerin 2001 yılında ihalesinin yeniden yapılması hedeflenmiştir.⁵²

Türkiye Gübre Sanayi AŞ (TÜGSAŞ) ve İstanbul Gübre Sanayi AŞ (İGSAŞ)

Özelleştirme Yüksek Kurulu tarafından 18 Ağustos 1998 tarih ve 98/58 sayılı kararı ile TÜGSAŞ ve İGSAŞ özelleştirme kapsamına alındı ve bu amaçla hazırlanan özelleştirme programı uygulamadadır. İvedilikle özelleştirilebilmek amacıyla, mevcut yasalar da çiğnenerek ve hiç bir ön inceleme dahi yapılmadan, bu kuruluşlar doğrudan programa sokulmuşlardır.

Son yıllarda TÜGSAŞ'ın mali yapısı bilinçli şekilde bozulmuş, kurum net işletme sermayesini tüketmiş, yüksek faizlerle borç almaya başlamış ve bilançosunda zarar göstermeye başlamıştır. Bu politikanın amacı Kamu sektörünün payını özel sektöre aktarmaktır. Oysa kapasite kullanım oranları 1996-97 yıllarında kamuda % 80 iken, özel sektörde % 62 dolayındadır ve kamu sektörü daha yüksek kapasitede çalışmaktadır. Gübreye talebin artmasına karşın, gübre sanayiinde yeni veya var olan kapasiteyi artırıcı yatırımlara gidilmemesi sonucu sektörün geleceği hakkında olumsuz bir beklenti doğmuştur. Özel sektör , kapasite oranını artırmak yerine, artan talebi dışalım yoluyla karşılamaya gitmiş ve 1998'de gübre talebinin % 37'si dışalımla karşılanmıştır.

Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından, TÜGSAŞ'ın Gemlik, Samsun ve Kütahya Gübre işletmeleri ile, İGSAŞ'ın blok satış yolu ile özelleştirilmesi için, 24 Temmuz 2000'de ihale işleminin yapılacağı açıklandı. TÜGSAŞ ve İGSAŞ İhaleleri 29 Eylül 2000'de sonuçlanmıştır. Buna göre TÜGSAŞ Samsun İhalesi teklifler yeterli görülmediği için iptal edilirken, Gemlik Fabrikası ve İGSAŞ ihalesini en yüksek teklif veren Tekfen Holding kuruluşu Toros Gübre ve Kimya End. AŞ kazanmıştı. Kütahya Gübre Fabrikasının ihalesi ise teklif gelmediği için iptal edilmişti. Kamuoyunda oluşan tepkilerin de etkisiyle 19 Ekim 2000'de Tügsaş Gemlik ve Samsun fabrikaları ihaleleri iptal edilmiştir. İptal gerekçesi olarak ihale komisyonu getirilen teklifleri düşük bulunduğunu açıkladı. Daha sonra da İGSAŞ ihalesi de Rekabet Kurulu'nun 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 7. maddesi çerçevesinde devralma işlemine olumsuz görüş bildirmesi gerekçesiyle 22 Kasım 2000'de iptal edildi. 31 Aralık 1999 tarihinde ise, TÜGSAŞ'ın Elazığ Fabrikasının kapatıldı ve burada çalışanların TÜGSAŞ Samsun işletmesine geçişi yapıldı.

Gelinen nokta, gübre pazarlamasında Zirai Donatım Kurumu'nun özelleştirme yoluyla devre dışı bırakılmasından sonra, gübre üretiminden kamu sektörünün çekilmesini sağlamak ve tek belirleyicinin özel sektör olmasını sağlamaktır. Gübre sektöründen kamunun çekilmesinin bedeli ise, a) tekelciliğin artması ve Türk Çiftçisinin birkaç büyük firmaya mahkum edilmesi,

⁵² www.oib.gov.tr

b) çiftçiye ucuz gübre sağlanmasının sonu, c) gübre fiyat istikrarının bozulması ve gübre fiyatlarının sürekli yükselmesi, d) gübre ithalatının artması olacaktır.⁵³

Zirai Donatım Kurumu gübre dağıtımından, % 42 paya sahip TÜGSAŞ ve İGSAŞ gübre üretiminden, TÜPRAŞ hammadde sağlama işlevinde çekilince, gübre sektöründeki kamu payı tamamen özel sektöre-özel tekele aktarılmıştır. Bu durumda, çiftçinin ucuz gübre sağlayamaması, fiyat istikrarının bozulması ve sürekli fiyat artışları, gübre ithalatının artması gibi olumsuzluklardan en büyük zararı kuşkusuz Türk çiftçisi görecek ve görmeye başlamıştır.

b) Hayvancılığın çökertilmesi (Yem Sanayi AŞ, SEK ve EBK'nın özelleştirilmesi)

Türk Yem Sanayi AŞ (YEMSAN)

1958 yılında Tarım Bakanlığı'nın ilgili kuruluşu olarak ve tarımsal KİT'lerin ortaklığı ile iktisadi devlet teşekkülü olarak kurulan YEMSAN, 1958-70 yılları arasında üretimden dağıtıma tüm süreci kontrol etmiştir. 1970'li yıllardan sonra özel sektörün ağırlık kazanması üzerine YEMSAN'da üretim ve ticaretin denetimi işlevi ön plana çıkmış, 1958'te %100 ve 1970'te %31 olan pazar payı, 1990'da %12'ye düşmüştür. 1990 yılında toplam 26 fabrikası olan YEMSAN'ın, fabrikalarının yarısının Batı, diğer yarısının Doğu Anadolu'da olmasına karşın, özel sektöre ait 233 fabrikanın %89'unun Batı Anadolu'da kurulu olması şaşırtıcı değildir. Kısacası, özel sektör alanı durumuna gelen yem sanayiinde, YEMSAN'ın 1997'te özelleştirilmesi üzerine devletin rolü genel gözetim ile sınırlandırılmıştır.

Tablo 2: Türk Yem Sanayi AŞ (YEMSAN) Varlıkları Toplamı ve Satış Bedeli

(USD)

Tavşanlı Yem San A.Ş.	16.359	Konya Yem Fab. II	1.583.898
Balıksan A.Ş.	20.158	Uşak Yem Fab.	676.065
Çukoyem Ltd.Şti.	6.834	Kızıltepe Yem Fab.	47.485
Çaycuma Yem Fab.	1.133.088	Adapazarı Yem Fab.	100.000
Adıyaman Yem Fab.	478.136	Erzurum Yem Fab.	215.129
Korkuteli Yem Fab.	919.762	Siirt Yem Fab. I	32.519
Samsun Yem Fab.	3.219.168	Diyabakır Yem Fab.	315.886
Acıpayam Yem Fab.	801.847	Tunceli Yem Fab.	67.468
Bursa Yem Fab.	2.061.893	Tatvan Yem Fab.	109.636
Çankırı Yem Fab.	878.214	Malatya Arsası	385
Devrekani Yem Fab.	480.000	Van Yem Fab.	2486.329
Elazığ Yem Fab.	1.039.176	İstanbul Yem Fab.	3.438.894
Göksun Yem Fab.	916.397	Kırklareli Yem Fab.	577.574
Yatağan Yem Fab.	1.374.596	Hilvan Yem Fab.	25.371
Konya Yem Fab. I	377.119	Muş Yem Fab.	217.324
YEMSAN Varlıkları Toplamı			21.416.324

⁵³ Petrol-İş, Gübre Sektöründe ve Tarımda Özelleştirmeye Hayır, İstanbul, 2000, s. 72-74.

Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu (SEK)

1963 yılında kurulan ve milyonlarca üreticinin ve milyonlarca tüketicinin fiyat düzenlemelerinden ve desteklerinden yararlandığı Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu, kısa adıyla SEK, 20.5.1992 tarih ve 92/3088 sayılı kararla özelleştirme kapsamına alındı ve 1993-1998 yılları arasında özelleştirildi. SEK'e ait 28 işletmenin 19'unun satın alanlar tarafından kapatılması üzerine, bir kısmı tekrar devlete dönmüş, bazıları ise il özel idareleri tarafından satın alınıp işletilmeye geçmiştir.

Tablo 3: SEK'in Özelleştirme Öncesi ve Sonrası Üretim ve İstihdamının Karşılaştırılması

Özelleştirme öncesi üretim	62.776 ton/yıl
Özelleştirme sonrası üretim	25.650 ton/yıl
Özelleştirme öncesi işçi sayısı	442
Özelleştirme sonrası işçi sayısı	144
İşten atılma oranı	% 67.4

Tablo 4: Türkiye Süt Ürünleri A.Ş. (SEK)
Varlıkları Toplamı ve Satış Bedeli (USD)

İzmir-Tire Süt Toplama Merkezi	51.750	İzmir Süt ve Mam.İşl.	6.795.900
Çatalca Süt Toplama Merkezi	67.912	Lalahan Süt ve Mam.İşl.	2.450.980
Denizli-Acıpayam Arsası	40.277	Muş Süt ve Mam.İşl.	112.111
Adana Süt ve Mamülleri İşl.	1.264.394	Adilcevaz Süt ve Mam.İşl.	165.366
Afyon Süt ve Mamülleri İşl.	903.138	Ceylanpınar Arsası	88.195
Amasya ve Süt Ürünleri İşl.	563.749	Aksaray Süt ve Mam.İşl.	854.626
Bayburt Süt ve Süt Mamülleri İşl.	419.429	Sivas Süt ve Mam.İşl.	396.634
Çan.(Çanakkale)Süt ve Süt Mam.İşl.	361.255	Şebinkarahisar Arsası	48.025
Çankırı Süt ve Süt Mamülleri İşl.	473.549	Elazığ Süt ve Mam.İşl.	466.972
Erzincan Süt ve Süt Mamülleri İşl.	360.799	İstanbul Süt ve Mam.İşl.	29.740.088
Erzurum Süt ve Süt Mamülleri İşl.	405.899	Bolu Süt ve Mam.İşl.	1.484.021
Eskişehir Süt ve Mamülleri İşl.	901.998	Tunceli Süt ve Mam.İşl.	313.525
Havsa (Edirne) Süt ve Mam.İşl.	1.443.197	Çorum Süt ve Mam.İşl.	476.957
Siverek Süt ve Mam.İşl.	135.380	Diyarbakır Süt ve Mam.İşl.	661.338
Yatağan (Muğla) Süt ve Mam.İşl.	721.598	Adıyaman Süt ve Mam.İşl.	226.745
Yüksekova Süt ve Mam.İşl.	112.750	Devrek Süt ve Mam.İşl.	415.698
Trabzon İşletmesi	812.825	Silivri Süt ve Mam.İşl.	149.695
Solaklı (Adana) Süt Toplama M.	89.174	Aydın-Köşk Arsası	432.261
Sinop Süt ve Süt Mam.İşl.	378.712	Kastamonu Süt ve Mam.İşl.	279.393
Balıkesir Süt ve Mam.İşl.	3.208.556	Yenice Süt Toplama Merkezi	17.410
Burdur Süt ve Mam.İşl.	2.696.078	Giresun Süt ve Mam.İşl.	662.865
SEK isim hakkı	7.958.615		

SEK'in özelleştirilmesi sonucu, SEK işletmelerini satın alanlar, ya fabrikaların kurulduğu arazilerdeki toprak rantını toplamak, ya da Nestle, Danone gibi Dünya tekelleri ile birleşerek süt piyasasına egemen olmaya çalışmışlardır. Kısacası SEK, belli bir tekelin piyasada istediği fiyatı istediği gibi oluşturması için kapatıldı.⁵⁴ Sonuç olarak, tekeli konumu olmadığı halde, %6-8'lik pazar payı ile piyasayı düzenleyen SEK'in fiyat düzenleyici konumdan çıkarılması sonucu, üreticiden çok ucuza alınan süt, tüketiciye çok pahalı satılmaya başlanmış ve süt piyasası ulusötesi şirketlere bırakılmıştır. Bu süreç, başta Köy-Koop olmak üzere demokratik kooperatifçiliği de çok zor bir duruma itmiştir.⁵⁵

Et ve Balık Kurumu AŞ (EBK)

1952 yılında kurulan Et ve Balık Kurumu, 20.5.1992 tarih ve 92/3088 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile özelleştirilmesine karar verilen kuruluşlar arasına alınmıştır. Bu kapsamda, Afyon, Ağrı, Amasya, Bayburt, Bursa, Erzincan Kars, Kastamonu, Malatya, Şanlıurfa ve Tatvan kombinaları 1995'te, Ankara Kombinası 1996'da, Burdur Kombinası ise 1999'da özelleştirilmiş, Kayseri, Gaziantep, Eskişehir, Sivas Kombinaları 10.11.1999 tarihinde ihaleye çıkarılmıştır. Özelleştirme İdaresi Başkanlığınca satış sözleşmesine, üretimin ve istihdamın devamını güvence altına almak için; işletmelerin mevcut faaliyetlerinin en az 3 yıl süre ile devam ettirileceği, bu süre içinde işletmenin üçüncü şahıslara satılıp kiralanamayacağı ve bu yükümlülüklere uymayan alıcıların her yıl için toplam satış bedelinin % 10'u oranında cezai şart ödeyeceği koşulları konulmuştur. Fakat bu koşullar uygulanmamıştır.

Varlık bazında blok satış yöntemi uygulanan Şirket'e ait **11 et kombinasi ve Ersan A.Ş.'deki % 99.83 oranındaki pay ile 5 arsa 1995 yılı içerisinde özelleştirilmiştir.** Kasım 1999 yılında ihaleleri gerçekleştirilen 4 kombinanın özelleştirme işlemleri Şubat 2000 tarihi itibarı ile tamamlanmıştır. 26/09/2001 tarihi itibarıyla şirket bünyesinde bulunan tesisler; Adana, Bingöl, Diyarbakır, Erzurum, Kayseri, Sakarya, Konya, Manisa, Van, Zeytinburnu Et Kombinası; Haydarpaşa, Sincan Et İşletmesi, Fatsa Balık Mamülleri İşletmesi, Taşımacılık İşletmesi; Çeşme, Samsun, Sinop Soğuk Deposu'dur. Sakarya Et Kombinasının, 4046 sayılı Kanun'un 2 (i) bendi uyarınca kamu yararına istinaden Sakarya Valiliğine tahsis edilmek üzere Maliye Hazinesine devri ÖYK'nın 06/03/2000 tarih ve 2000/17 sayılı Kararı ile uygun bulunmuş ancak, halen faaliyetine devam etmektedir. Alınan karara rağmen durumun da bir değişiklik olmamıştır. Zeytinburnu Et Kombinası'nın ise mülkiyeti T. Emlak Bankasına ait olup, kesim faaliyeti durdurulmuştur. Fatsa Balık Mamülleri İşletmesi, ÖYK'nın 28/02/2001 tarih, 2001/22 sayılı ÖYK Kararı ile 19 Mayıs Üniversitesine devrine karar verilmiş olup çalışmalar devam etmektedir.

Yem Sanayi A.Ş. ve SEK Süt Ürünleri A.Ş.'nin tüm üretim ve işletme birimlerinin özelleştirilmesi nedeni ile tüzel kişilikleri ticaret sicilinden silinmiş, EBK bünyesinde birleştirilerek Kasım 1997 tarihinde tasfiye edilmiştir. Şirkete verilen yetki çerçevesinde araziler için Şirket tarafından ihale açılmıştır. Söz

⁵⁴ ERGİN, Gürol, *Kuşatılmışlar Ülkesi Türkiye*, Art Yayın, Ankara, 2001, s. 48.

⁵⁵ *Mülkiye Dergisi*, S: 217, C:XXIII, Temmuz-Ağustos 1999, s. 205-210.

konusu ihalede iki soğuk hava deposu ve bir kısım arsaların satışı gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, İştirak ve bağlı ortaklıklarının özelleştirme çalışmaları tamamlanan Türkiye Çimento ve Toprak San. T. A. Ş. ile TESTAŞ Türkiye Elektronik Sanayi ve Ticaret A.Ş.'nin de Et ve Balık Ürünleri A.Ş. bünyesinde birleştirilmesine karar verilmiştir. 10/09/2001 tarih ve 2001/50 sayılı ÖYK Kararı ile MEYBUZ Meyve ve Buzlu Muhafaza ve Enternasyonal Nakliyat A.Ş.'de bulunan %99,57 oranındaki idareye ait hisselerin nominal bedel üzerinden şirkete devredilmesine karar verilmiş olup çalışmalar devam etmektedir.⁵⁶

Tablo 5: EBK'nın Özelleştirme Öncesi ve Sonrası Üretim ve İstihdamının Karşılaştırılması

Özelleştirme öncesi üretim	33.560 ton/yıl
Özelleştirme sonrası üretim	1.339 ton/yıl
Özelleştirme öncesi işçi sayısı	867
Özelleştirme sonrası işçi sayısı	176
İşten atılma oranı	% 79.7

Ülkemizdeki besicilerin organize birlikler oluşturamaması nedeniyle, kuraklık, felaket, arz fazlalığı gibi durumlarda müdahale alımı yapacak başka kuruluş bulunmaması ve besi hayvanı üreticileri için belli bir pazar garantisi sağlaması nedeniyle, halen sermayesinin % 100'ü ÖİB'e ait olan ve %3-4 pazar payı bulunan EBK'nın, tümüyle piyasadan çekilmesi, piyasada fiyat istikrarsızlığı ve üretimde dalgalanmalar oluşturacaktır. Özelleştirme kapsamına alınıp devri tamamlanan kuruluşlardan Yem Sanayi A.Ş.'den 21.416.324 , SEK'ten 69.619.758 \$, EBK'dan 41.262.730 \$, gelir sağlanmasına karşın, Türkiye'de 1980 yılında 16 milyon olan sığır varlığı 11 milyona, 48 milyon olan koyun varlığı 30 milyona düşmüştür. Bu süreçte, terör nedeniyle Doğu ve Güneydoğu'da hayvancılığın olumsuz etkilenmesi ve ulusötesi şirketlerin dışalım dayatmaları sonucu, ülkemiz et dışalımına yönelmiş, özelleştirmede harcadığı kaynaktan fazlası ile gelişmiş ülkelerin çiftçilerini desteklemek zorunda bırakılmıştır.

⁵⁶ www.oib.gov.tr

Tablo 6. EBK Varlığı ve satış bedeli (USD)

EBK ET VE BALIK ÜRÜNLERİ A.Ş.	
Manisa Lojman Arsası	182.747
Çerezköy Arsası	1.508.582
Gölbaşı-Oğulbey Arsası	1.750.226
Ankara Kombinasi Arsası	29.209.399
Afyon Et Kombinasi	1.061.301
Suluova Et Kombinasi	785.363
Malatya Et Kombinasi	658.006
Kars Et Kombinasi	422.306
Elazığ Et Kombinasi	844.612
Şanlıurfa Et Kombinasi	591.741
Tatvan Et Kombinasi	401.437
Başburt Et Kombinasi	481.534
Bursa Et Kombinasi	1.256.623
Ersan A.Ş.	125.410
Kastamonu Et Kombinasi	637.796
Ağrı Et Kombinasi	532.413
EBK'a Ait Varlık Toplamı	41.262.730

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın "Türkiye'de Tarımsal Destekleme Politikaları" adlı yayınında;

" Hayvansal ürünlerde müdahale kuruluşu olarak görev yapan SEK ve EBK ile, hayvancılığa girdi sağlayan Yem Sanayinin rehabilite edilmeden özelleştirilmiş olması, özelleştirmenin amaç dışına çıkmasına neden olmuş ve bugün tesislerin yerinde iş merkezleri ve konutlar yer almıştır. Hayvansal ürünlerin pazarlanmasında var olan altyapı eksikliği yoğun olarak kendini göstermiş ve hayvancılık bu özelleştirmeden olumsuz etkilenmiştir.... Tarımsal üretimde kendine yeterlilik tartışılır hale gelmiş, özellikle son yıllarda tarımsal ürün ithalatı önemli ölçüde artmıştır, Tarımsal üretimde ve tarım ürünleri ihracatında mevcut potansiyel kullanılmadığı için üretim ve ihracat azalmıştır, üretici gelirlerinde istikrarsızlık yaratılmış, tarımsal üretim faaliyeti cazip bir geçim alanı olmaktan çıkmıştır, çiftçilerin gelir dağılımı düzeleceğine bozulmuş, bölgelerin farklı ekolojik yapıları nedeniyle bölgeler arası gelir farklılığı daha da artmıştır, tarım-sanayi entegrasyonu yeterli düzeyde sağlanamamış, tarımsal sanayi yatırımları Anadolu'da yaygınlaştırılamamıştır."

ifadeleri yer almaktadır.⁵⁷ Bu alıntılar bir yıkımın itirafları mıdır? Rehabilite edildikten sonra özelleştirilmeleri farklı sonuca yol açabilir miydi? "Et-Süt-Yem" piyasasının eşzamanlı özelleştirmesinin özel bir anlamı yok mudur? Yaşanan

⁵⁷ Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Türkiye'de Tarımsal Destekleme Politikaları, Mayıs 2000, s. 29-30.

gerçekleri kamuoyuna şikayet etmek, "sorunlar nasıl çözülmeli" aşamasında DTÖ ve IMF direktiflerinin dışına çıkamamak, ne hazin bir durum. **Atatürk Türkiyesi için ise, ne acı bir durum!...**⁵⁸

Tablo 7. Blok Satış Yöntemi İle Özelleştirilen Kuruluşlar

KURULUŞUN ADI	SATIŞ BEDELİ / USD	KURULUŞUN ADI	SATIŞ BEDELİ / USD
Manisa Yem	74.627	Layne-Bowler	6.912
Isparta Yem	97.015	Sivas Yem	361
Biga Yem	149.683	Hascan Gıda	6.531
Bursa Soğuk Depo	107.050	Toros Gıda	64.668
Yemta	80.187	Toros İlaç Pazarlama	5.871.330
Aksaray-Yem	457.867	Pancar Motor	129.242
Çorum Yem	120.491	Pan Tohum Islah	136.019
Eskişehir Yem	1.084.421	Aroma Bursa Meyva Suları	1.724.818
Kayseri Yem	84.344	Fruko-Tamek	184.802
Ordu Soya	322.762	Tamek Gıda	12.320
Çaybank	2.465.290	Mekta	9.845.669
Tat Konserve	7.578.524	Konya Şeker	600.000
Meysu	6.767.253	Sümerbank	150.000
Şeker Sigorta	1.229.897	Köytaş	14.000.000
Türk Traktör	84.072	Şekerbank	3.505.195
Trakmak	7.683.247	Bandırma Yem Ltd.	31.158.000
Trakmak	3.960.088	Kars Yem A.Ş.	374.721
Toplam			1.786.446.255

Kaynak: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, " Türkiye'de Özelleştirme" Basın ve Halkla İlişkiler Daire Başkanlığı, 2 Eylül 1998, s.18-22.

c) Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO)

1929 dünya krizinin ardından tarım ürünleri fiyatları hızla ve büyük oranda düşünce Hükümet, buğday fiyatlarında mevsimlik dalgalanmaları önlemek amacıyla Ziraat Bankası'na buğday alma görevi yükledi. 3 Temmuz 1932 gün ve 2056 sayılı Hükümetçe Ziraat Bankasına Mübaya Ettiyecek Buğday Hakkında Kanun ile buğday üreticisinin tüccara karşı korunması amaçlandı. Bu Yasa ile getirilen uygulama sonucunda Toprak Mahsulleri Ofisi 24.6.1938 gün ve 3491 sayılı Yasayla kuruldu. 1938 yılında Ticaret Bakanlığı'nın ilgili kuruluşu olarak kurulan ve 1960'lı yıllardan beri Tarım Bakanlığı'nın ilgili kuruluşu olarak alım yaparak destekleme görevini sürdüren Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO); 233 sayılı KHK'ya dayanılarak, 11.12.1984 tarih ve 18602 sayılı R.G.'te yayımlanan ana statü değişikliği ile, sermayesinin tamamı devlete ait olan, iktisadi alanda ticari esaslara göre çalışan bir iktisadi devlet teşekkülü olarak yeniden yapılandırılmıştır. Ülkede üretilen ve pazarlanan buğdayın %20'sine yön veren ve dışarıdaki tekeli 1982 yılında

⁵⁸ SUIÇMEZ, B, R, A.k., s. 10.

ortadan kaldırılan TMO, genellikle yüksek alım fiyatları ile piyasaya çıkmakta, aldığı ürünün satış fiyatını gerektiğinde alış fiyatının da altında belirleyerek piyasada düzenleyici rol oynamakta, ortaya çıkan zarar ise, "görev zararı" olarak kamu kaynaklarından karşılanmaktadır.

Tarım Reformu uygulamaları TMO'nun da işlevini değiştirmiştir. Destekleme alımı yapılan ürün sayısı azaltılmış, yüksek üretici fiyatı yerine dünya fiyatlarına geçilmiş, alım ödemeleri taban fiyat ve üretici primi olarak ikiye ayrılarak taksitli bağlanmış, fiyat belirlemede "ürün borsası" sistemine geçilmiş, Ziraat Bankası ve Merkez Bankası'ndan alınan krediler yıllara göre azaltılmış ya da sıfırlanmış, yerli ve yabancı bankalardan yüksek faizlerle borç almak zorunda kalınmış, TMO depoları "umumi mağazacılık" adı altında üretici ve ağırlıklı olarak tüccar-özel sektöre açılmış, kurum çalışanlarının %80'inden fazlası sözleşmeli ya da kadro karşılığı sözleşmeli statüsüne dönüştürülmüştür. IMF'ye 9 Aralık 1999 günü verilen niyet mektubunda, buğday ve diğer tarım ürünlerinin desteklenmesinden büyük ölçüde vazgeçileceği taahhüdünde bulunulmuştur.

d) Tarımsal kredilerin dönüştürülmesi (T.C. Ziraat Bankası'nın özelleştirilmesi, TKKMB'nin özerkleştirilmesi)

Dünya Bankası ile yapılan ve 2.8.1989 tarih ve 20240 sayılı R.G.'te yayımlanan, 250 milyon dolar tutarında olan "Üçüncü Tarımsal Kredi Projesi", Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatiflerinin yeniden düzenlenmesi konusunu getirmiştir.

Ziraat Bankası'nın kuruluş tarihi olan 15.08.1888'den 15.11.2000 tarih ve 4603 sayılı yasa çıkıncaya kadar geçen süredeki en önemli özelliği, özel görevi bulunan bir kamu bankası olmasıdır. Özel görev alanı ise, Türk çiftçisini destekleyerek Türkiye tarımını geliştirmektir. "Tarımda işsiz nüfus kalmaması, çiftçinin kalkınmasının sağlanması, köylülerin toprağına ve köyüne bağlanması ve kurulacak kuruluşlara iştirak etme ve ayrıca her türlü bankacılık faaliyetinde bulunabilme görev ve yetkisi" verilerek kurulan bankanın örgüt yapısında, bu görevleri yerine getirmek amacıyla Zirai Krediler, Özel Nitelikli Tarımsal Krediler, Kooperatifler, Proje Değerlendirme, İştirakler ve GAP Kredileri Daire Başkanlıkları çalışmalarda bulunmaktadır.

1926 yılında Anonim şirket haline dönüştürülen Ziraat Bankası, yaşanan ekonomik buhran nedeniyle hedeflerini tam olarak gerçekleştiremediği yani çiftçilerin ve diğer kesimlerin A.Ş. şeklindeki yapıdan yeterince yararlanamadığı gerekçesiyle, 1937 yılında özel görev alanını tanımlayan bir düzenleme ile KİT olarak Banka statüsüne kavuşturulmuştur. Bugün ülkemizde yaşanan ekonomik krizin boyutları dikkate alındığında, Anonim Şirket şekline dönüşün ne kadar yanlış ve geri bir yapılanma olduğu anlaşılacaktır.

Ülkemizde tarım sektörünün kredi gereksinimini karşılamak amacıyla kurulan ve çalışmalarda bulunan ve bir *uzmanlık bankası* olan Ziraat Bankası, işlevi dışında kullanılması (hatta belli dönemlerde Merkez Bankası gibi) nedeniyle trilyonlarla ifade edilen görev zararlarına uğratılmıştır ve bu rakamın içinde tarımsal desteklemelere, doğal afet zararlarına ve tarımsal kredilere düşen pay oldukça azdır. Tarım sektörü tüm dünyada değişen oranlarda desteklenmektedir ve her ülkede tarım sektörünü finanse eden bir banka vardır. Dünya ülkeleri dikkate almadan, ülkemizde tarım sektörüne yapılan ödemeleri görev zararı saymak bilinçli bir yanılmadır. Tarımsal ürün fiyat desteği alamayacak olan çiftçilerimiz, tarımsal faaliyetlere özgü koşullar nedeniyle gerek duyduğu kredi desteğini de alamaması durumunda, ekim yapamayacak yani üretemeyecektir. Üretimden kopan çiftçilerimiz ise, diğer sektörlerde istihdam olanağı bulamaları bile, tekrar tarlalarına dönmeyeceklerdir. Özellikle modern tarım yöntemlerini kullanabilmek için gerekli olan kredi ve projelendirme çalışmaları için, Türk Çiftçisine uygun koşullarda destek verecek bir bankanın kalmayıp, büyük üreticileri ve tarım şirketlerini üretimden kopartmayacak olsa bile, orta ve küçük üreticilerin üretim yapmasını engelleyecektir.

"Görev zararı" mantığıyla tarımsal kredilerin varlığının sorgulanmasını yanlışır. Çiftçilerimizin üretimde bulunmasının ülke ekonomisine katkısı yanında, olayın sosyal boyutu gözden kaçırılmamalıdır. Ziraat Bankası'nın 1993/94 tarihinde pamuktaki destekleme primi dolayısıyla Hazine adına sağladığı 315 milyon dolarlık ana paranın, 1997'de Hazine'nin Banka'ya yaptığı 712 milyon dolarlık ödemeye rağmen, 2000 yılı sonunda 11 milyar dolara ulaşmış bulunması (!) "görev zararı" çarpıtmasının somut bir örneğidir. Dolar bazında yıllık ortalama yüzde 128 yükseltile Ziraat Bankası alacağının (veya Hazine borcunun) aslında tarıma dönük bir destekleme olarak sunulmasındaki yanlışlığa dikkat çekilmişti. Ziraat Bankası'nın başka nedenlerle bozulan dengelerine Hazine'nin yaptığı takviyenin tarımsal destekleme üzerinden gösterilmesi, kamu hesaplarında saydamlık arayışlarının önemini kanıtlamaktadır. Nitekim, gerek Sayıştay'ın "2000 yılı Malî Raporu" (Sayıştay, 2000: 130-1), gerek Ziraat Bankası'nın denetiminden sorumlu Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu'nun 1999 Yılı Ziraat Bankası Raporu (BYDK, 2001), bu abartılı faiz yürütümüne dikkati çekmektedir.⁵⁹

1924 yılında "İtibari Zirai Birlikler Kanunu", 1929 yılında "Zirai Kredi Kooperatifleri Kanunu" ve 1935 yılında "Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu" ile faaliyete başlayan Tarım Kredi Kooperatifleri, 1972 ve 1985 yılındaki düzenlemelerin ardından, 1995 yılında özerk bir yapıya dönüştürülmüştür. Bu özerklik ise, büyük toprak sahiplerine ayrıcalık getirdiği ve küçük üreticinin uygulamalardan yeterince yararlanmadığı eleştirilerine hedef olmaktadır.

Genel ihtisas, tohumluk, kimyevi gübre, hayvancılık ve tarımsal mücadele ilaçlarında kısa vadeli işletme, tarımsal araç-gereç ve hayvancılık donatma alanlarında orta vadeli yatırım kredisi veren TKK; açtığı kredileri öz kaynaklarından ve Ziraat Bankası'nca gerçekleştirilen transferlerden

⁵⁹ OYAN, Oğuz, "Kalkınma ve Sosyal Adalet" Oturumu Bildirisi, *Emek Politikaları Sempozyumu (24-25 Mart 2001-Ankara)*, Emek Platformu - TMMOB Yayını, s.90.

sağlamaktadır. 1984-93 yılları arasında açtığı kredilerde öz kaynak oranı %36'dan %11'e gerilemiştir. Hükümetin borç erteleme ya da silme uygulamaları da, diğer bir transfer şekli olup, "görev zararı" karşılığı Hazine'den kaynak alınmaktadır. Ziraat Bankası'nın özelleştirilmesi ve Hazine kaynaklarının kesilmesi, TKKMB'nin işlevini yitirmesine yol açmıştır.

e) TEKEL

Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 05.02.2001 tarihli kararı ile Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TEKEL) özelleştirme kapsam ve programına alınmış ve işlemlerinin 3 yıl içerisinde tamamlanması öngörülmüştür.

TEKEL'in özelleştirilmesi ise çok özel bir konu. "Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğü'nün (TEKEL) Yeniden Yapılandırılması ile Tütün ve Tütün Mamullerinin Üretimine, İç ve Dış Alım ve Satımına, 233 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına ve 4046 Sayılı Kanuna Ek Madde Eklenmesine Dair Kanun Tasarısı" (kısaça Tütün Yasası), Cumhurbaşkanının vetosuna karşın IMF'ye verilen taahhütler doğrultusunda yasalaşmıştır. Tütün yasa tasarısı, gerek tütün üreticilerini, gerek tütün mamulleri üreticisi TEKEL'i ve diğer ulus-ötesi tütün/sigara tekellerini ve yerli ortaklarını, gerek tütün piyasasının çeşitli unsurlarını, gerekse de tütün tüketicilerini yakından ilgilendiren önemli düzenlemeler getirmektedir.⁶⁰

Neoklasik iktisatçılar bile, özelleştirmenin kendiliğinden verimliliği sağlayamayacağını, bunun ancak rekabetçi koşullarda olanaklı olabileceğini söylemektedirler. Türkiye'de özelleştirmelerin rekabet koşulları yaratıp yaratmadığı, EBK ve özellikle SEK özelleştirmeleri ile ortada iken, tütün ve sigara sektöründe hangi rekabetçi yapı amaçlanmaktadır? Amaç yalnızca çok karlı bir sektör olan sigara sektöründe karın kamu tekelinden özel tekelere aktarılmasıdır. Nitekim İtalya, İspanya, Fransa ve Japonya gibi çeşitli ülkelerdeki tütün tekelleri incelendiğinde, tütünde uluslararası özel sektör tekellerinin devlet tekeli yerine geçtiği görülecektir.⁶¹ Türkiye'de de tütün, tütün mamulleri ve alkollü içkilerde devlet tekeline son veren düzenleme, özel tekeller oluşturulmasını adeta teşvik edici niteliktedir. Küçük üretici ve ithalatçıların piyasaya girişleri yasa hükmüyle yasaklanmış durumdadır. Tütün ve tütün mamulleri piyasasının Philip Morris-Sabancı ortaklığı ile R.J. Reynolds (Japon Tobacco) egemenliğine girmesi için adeta özel bir düzenleme yapılmıştır. Bundan tütün üreticisinin, tütün sektörünün ve Türkiye'nin bir çıkarının olmadığı, ancak dış ve iç kimi özel sermaye çevrelerinin özel menfaatlerinin kullandığı son derece açıktır.⁶² Bu sürecin adı

⁶⁰ Ayrıntılı bilgi için bakınız: www.tmmobzmo.org.tr, www.tutuneksper.org.tr, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Üzerine Değerlendirmeler.

⁶¹ ERGİN, Gürol, "Tütün ve Sigarada Kamu Girişimciliği", *Dünyada ve Türkiye'de Kamu Girişimciliğinin Geçmişi, Bugünü ve Geleceği Sempozyumu Bildirileri*, Cilt II, TMMOB-EMO Ortak Yayını, İstanbul, 1998, s. 559-568.

⁶² Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Üzerine Değerlendirmeler.

ise, TEKEL'in özelleştirilmesi değil, ulusötesi tekellere devredilerek "Yabancılaştırılması"dır. Sizce, Devlet tekeli olumsuzsa özel sektör tekeli ya da yabancı tekel olumlu mudur?

f) Tohumculuk ve Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM)

Atatürk, Cumhuriyetin kurulmasından sonra kendisine ait çiftliklerde geleneksel tarım anlayışını kökten değiştiren uygulamalar gerçekleştirdi; köylüye örnek oldu, 1937 yılı Haziran ayında bu çiftlikleri devlet hazinesine bağışladı. 1937 yılında Zirai Kombinalar İdaresi kuruldu. Bu kuruluşun amacı, tarım aletleri, makinaları ve ilaçlarının satın alınarak halka tanıtımının yapılmasıydı. 7.1.1938 gün ve 3308 sayılı Yasa ile, Atatürk tarafından bağışlanan bu çiftlikler, Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu'na dönüştürüldü. Daha sonra çeşitli diğer çiftlik ve işletmeler de Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu'na katıldı. Zirai Kombinalar İdaresi 1943 yılından itibaren boş hazine toprakları üzerinde devlet çiftlikleri oluşturdu, tarımsal üretimi artırdı, çağdaş tarım teknik ve yöntemlerini köylüye tanıttı ve özellikle sıkıntılı dönemlerde halkın gıda ihtiyacının karşılanması açısından çok büyük katkılarda bulundu. Tarıma destek sağlanması amacıyla 1944 yılında da Türkiye Zirai Donatım Kurumu kuruldu. Zirai Kombinalar İdaresi ile Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu 1 Mart 1950 tarihinde yürürlüğe giren 5433 sayılı Yasa ile birleşerek, Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü'nü oluşturdu. 1983 yılında ise Devlet Üretim Çiftlikleri ile hara ve inekhaneler birleştirilerek TİGEM doğdu.

Çiftçimize kaliteli tohumluk ve damızlık üretmek amacıyla kurulan ve 38 işletmesi ile 3.819.000 dekar arazi varlığına sahip olan TİGEM, hububat ve yem bitkileri tohumculuğunda % 90 pazar payına sahiptir. Tarımsal teknolojideki gelişmelere bağlı olarak çok karlı bir sektör durumuna gelen tohumculuk ve damızlık sektöründe, çok uluslu şirketlerin yerli ortakları kanalıyla ulusal pazardaki payını artırma isteği ile özellikle kent merkezi ve turistik bölgelerdeki tesis arazilerine sahip olma isteği sonucu TİGEM'in özelleştirilmesi hızlanmış, fakat farklı bir yöntem seçilerek "kiralama" adı altında işletmeler özel sektöre açılmıştır. 4 Mayıs 2000 tarihinde, 10 işletmenin anonim şirket çerçevesinde iştiraklere dönüştürülmesini müjdeleyen Tarım ve Köyişleri Bakanı, neden bunun bir özelleştirme programı olmadığını söylemek zorunda kalmıştır? Özelleştirme kötü bir uygulama olarak mı algılanmaktadır? Yüksek Planlama Kurulu'nun 24.12.1999 tarihli kararı doğrultusunda, *"doğrudan kuruluş amacı dışında faaliyetlerden kaçınılması (yasaklanması değil) ve ilgili üretim konularında monopolleşmeye meydan verilmemesi, tesis ve aynı sermaye olarak konulmaksızın kira bedeli karşılığı TİGEM'e sermaye katkısı olması"* koşullarıyla ve % 15-50 arası anonim şirkete sermaye katkısı sınırlaması yani çoğunluğu elinde tutmama koşuluyla özel sektörle birleşme nasıl değerlendirilmiştir? 10 işletmenin özelleştirilmesi kararından sonra, 10 işletmenin daha özelleştirme kapsamına alınması üzerine; özelleştirme konusunda RunAgra co.& Karadeniz Group tarafından Tarım ve Köyişleri Bakanlığına iletilen altı özelleştirme modeli üzerinde değerlendirmeyi, ABD Ankara Büyükelçisi Mark PARRIS'ten alalım.

"Türkiye hükümetinin, bazı TİGEM çiftliklerine özel sektör yatırım olanaklarının araştırılması için Tarım Bakanlığı'na yetki verdiğini biliyorum. ABD özel sektör temsilcileri bu ortaklıklara teknik yardım ve destek sağlanması konusunda ilgilenebileceklerini bize söylediler. Dalaman dahil bir çok TİGEM çiftliğinde, ABD'nin yüksek kaliteli canlı hayvanlarının ve genetiğinin hayvan yetiştirme programlarına dahil edilmesinden fayda sağlandığını öğrenmekten mutluluk duydum. Hükümetin ve özel sektörün bu alanda yeni girdiler için ABD'ye sıcak bakmasını umuyoruz".

Sayın Tarım ve Köyişleri Bakanı, "Alınan teklifler arasında yabancı şirketlerin bulunmadığını, ancak teklifte bulunan şirketlerin yabancı şirketler ile ilerde işbirliği yapabileceğini" belirttikten sonra, yorum yapmak gerekir mi? Bilindiği gibi, pek çok ulusötesi şirket, çiftlikleri alabilmek üzere gerekli girişimlerde bulunmuş, Şarık TARA, Ceylanpınar Tarım İşletmesinin yabancılara verilmesinin yararlı olduğunu savunabilmiştir.⁶³

Tarımsal işletmeleri özel sektöre açma girişimleri TİGEM'le sınırlı kalmayıp, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'na bağlı 35 üretim istasyonundan bazılarının da özelleştirilmesinin gündemde olduğunu belirtmek gerekmektedir. Tarım ve Köyişleri Bakanı Hüsnü Yusuf Gökalp; 2002 Malî Yılı Bütçe görüşmelerinde de, TİGEM ve üretim istasyonlarının özelleştirilmesini savunmuştur.

Tohumculuk konusu açılmışken, şeker sektörüyle de doğrudan ilgisi olan bir ulusötesi şirkete dikkatlerinizi çekmek istiyorum. Tohum, tarım ürünleri ve gıda prosesi alanında 130 yıldan fazla geçmiş olan ve dünyanın en büyük özel sahipli, halka açılmamış şirketi, "Cargill". Ana hissedarları Cargill ve MacMilan aileleri olan ve finans, metalürji gibi daha pek çok alanda da 65 ülkede, 130 değişik alanda, 1000 ayrı yerde, 80600 kişi istihdam eden, 1998 yılında 51 milyar dolarlık satış gerçekleştirmiş şirket, ABD gıda sektöründe tüm şirketler kategorisinde Pepsi ve Coca Cola'nın önünde üçüncü sırada bulunmaktadır. General Motors, Industrial Bank of Japan, Philips Electronics gibi diğer ulusötesi şirketlerle birlikte Dünya Patronlar Konseyinin de bir üyesi olan Cargill, dünya tahıl ticaretinin dörtte birini kontrol eden dünyanın en büyük tahıl şirkettir. Cargill, dev pazarlama şirketi Continental'in tahıl şirketini alarak ve dünyanın en büyük tarımsal teknoloji şirketi Monsanto ile ortak bir şirket kurarak, tohumların geliştirilmesinden üretimine, ekiminden hasat sürecine, hasadın işlenmesinden gıda ürün olarak tüketiciye sunulmasına, hayvan yeminden, et pazarlamasına kadar bütün safhalar üzerinde tekelleşmeye gitmektedir. Cargill'in bu boyutlarda bir dev haline gelmesinde ve dünya pazarlarına hükmetmesinde ise, ABD yönetimlerinin 1950'lerden bu yana tahıl, gıda paketleme ve tuz alanında yaptığı sübvansiyonların önemli etkisi vardır.⁶⁴ 1960'lardan beri Türkiye'de ticaret yapan ve 1986 yılında kendi bürosunu açan Cargill, Mustafa Kemal Paşa'daki fabrikalarında genetik olarak değiştirilmiş bir ürün olan hibrid mısır ve ayçiçeği tohumu üretmektedir. Cargill'e 1997 yılında 54 milyon dolarlık yabancı sermaye izni daha verilmesi

⁶³ Cumhuriyet Gazetesi, 30.12.2001.

⁶⁴ Öztuksavul, Armağan, "Tarım Reformu Kimler İçin", www.antimai.org.tr

sonucu İznik Gölü kenarındaki I. sınıf tarım arazisine kurulacak nişasta fabrikasının temeli atıldı. ÇED Yönetmeliği'ni aşmak için, "Tarım Alanlarının Tarım Dışı Gaye İle Kullanılmasına Dair Yönetmelik" değiştirildi. Değişiklik ODA'mızın Danıştay'a açtığı dava sonucu iptal edildi ama fabrikalar üretime geçti.

Cargill gibi şirketler, GATT çerçevesinde oluşturulan ve DTÖ'de tekrar ele alınması beklenen TRIPS-Ticaretle İlişkili Fikri Mülkiyet Anlaşmasına dayandırarak, gen teknolojili tohumların bu anlaşmaya girdiğini ileri sürerek, bir defa ürün alınmış tohumlardan yeni tohum alınmasını istememekte ve çiftçilerin tohumluk ayırmasını engellemeye çalışmaktadır. Çünkü; günümüzde dünyadaki, tahıl, soya, mısır ve pamuk üretiminin %50'si genetik olarak dönüştürülmüş tohumlarla yapılıyor ve böylece, sürekli olarak kendilerine bağımlı bir çiftçi topluluğu oluşturulmaya çalışılıyor.⁶⁵ Nedeni ise, dünya tohum ticaretinin %40'ını gerçekleştiren 10 büyük şirketin istedikleri gibi fiyatları kontrol etme istekleridir. Bu şirketlerden Cargill ve işbirliği yaptığı Monsanto şirketi, "Terminatör" (yokedic) geni denen bir geni tohumlara aktararak, çeşitli gen teknolojileriyle dönüştürülmüş tohumlardan verimli ürün alınmasını sağlamakta, ancak bu tohumlar kullanılarak yetiştirilmiş ürünlerden ayrılan tohumlardan bu terminatör geni nedeniyle bir daha ürün alınamamakta ve üretici her dönem bu şirketlerden tohum almak zorunda kalmaktadır. BBC'nin bildirdiğine göre Monsanto'nun ürünlerini satan Cargill nedeniyle, Türkiye de bu uygulamanın kapsamındadır.⁶⁶

İnsan sağlığına zarar verilerek elde edilen verimlilik, geri ülkelerin tarımını çökertmek için ulusötesi şirketlerin elinde bir silahtır. Cargill'in yağ üretimi için ayçiçeğine alternatif olarak Samsun ve ilçelerinde yerleştirmeye çalıştığı Kanola bitkisi de benzer özellikler taşımaktadır. 2001 yılında çıkarılan bir kararname ile destekleme alanına yalnızca soya ve kanola bitkisinin alınması kararında Cargill'in etkisi var mıdır? Gerçi daha sonra Tarım ve Köyşleri Bakanı'nın çabaları ile desteklenecek ürün adedi 5'e çıktı ama yaşanan süreç, sanırım gerekli mesajı vermiştir. Nitekim Cargill Başkanı Micek, Amerikan Ziraatçiler Federasyonu'nun 1999 yılı Konferans açılış konuşmasının sonunda amaçlarını açıkça ortaya koymaktadır: *"Ve eğer bir ortak hedefe doğru hep beraber çalışırsak, o hedef egemen olabilir. Bu hedef tarım ürünleri için hem içerde, hem de dışarda pazarları açık hale getirmek ve ABD tarımının dünyada en verimli ve üretken olmasını devam ettirmek için beraberce çalışmaktır."*⁶⁷

Avrupa Birliği, toplam pancar şeker üretiminin yüzde 2'si oranında tatlandırıcı üretimine izin verirken, Türkiye'de 1994'ten itibaren, yüzde 10'ları aşan miktarda, Bakanlar Kurulu'na da yüzde 5 eksiltme, yüzde 5 artırma yetkisi verilmiştir. Cargill tarafından ithal edilen mısıra dayalı üretilen tatlandırıcılar nedeniyle şeker stoklarının oluşması ve bu alandaki kota

⁶⁵ Kapital Dergisi, Haziran 1999.

⁶⁶ Cumhuriyet Gazetesi, Ergin Yıldızoğlu, 24 Mayıs 1999.

⁶⁷ Cargill Bulletin, Nisan 1999.

uygulamasının kaçınılmaz duruma gelmesi sonucu, IMF dayatmaları ile takvime bağlanarak Şeker Yasası'nın 15 acil yasa arasında çıkarıldığı açıkça ortadadır.

g) Şeker Sektörü ve TŞFAŞ

1935 yılında kurulan Türkiye Şeker Fabrikaları AŞ, ÖİB'in özelleştirme portföyünde yer almaktadır. Ülkemizde özelleştirilmesi istenen şeker fabrikalarının kuruluş süreci incelenirse, özel sektör tarafından kurulan fakat işletilemeyen fabrikaların, Osmanlı döneminde şekerin tümü dışarıdan alınırken, Cumhuriyetle birlikte ulusal üretime geçiş kararı alınması üzerine devlet müdahalesi ve devletleştirmeler sonucu üretime geçtikleri unutulmamalıdır. Türkiye'de şeker pancarı tarımını Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. yaygınlaştırmış, şeker pancarı tarımıyla birlikte hayvancılık ve çağdaş tarım anlayışı da yerleştirilmiştir.

İMF'ye 22 Haziran 2000 tarihinde verilen Niyet Mektubunda Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'nin de özelleştirme kapsamına alınacağı belirtilmektedir. Bu niyete paralel olarak hızla 4 Nisan 2001'de TBMM'de kabul edilerek yürürlüğe giren Şeker Kanunu, gerek şeker pancarı üreticileri gerekse.TŞFAŞ açısından önemli düzenlemeler getirmektedir.

- Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'ye (TŞFAŞ) bağlı, 25'inin sermayesinin tamamı devlete ait olmak üzere 27 şeker fabrikasının (2000 Programındaki niyet mektuplarında da taahhüt edildiği üzere) özelleştirilmesine zemin hazırlanması;

- Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ile TŞFAŞ'nin yerine geçecek şekilde, kamu tüzel kişiliğine sahip bir Şeker Kurumu'nun oluşturulması; bu Kurum bünyesinde bir Şeker Kurulu ile hizmet birimlerinin oluşturulması;

- Kurumu yönetecek olan Şeker Kurulu'nun Bakanlar Kurulunca atanacak, ancak özel şeker fabrikalarını (sakkaroz ve nişasta bazlı şeker üreticilerini ayrı ayrı olmak üzere) içerecek şekilde 7 üyeden oluşması;

- Ülkede şeker pancarı üretimine, şeker üretimine ve iç pazara verilebilecek şeker miktarına Kurul'ca belirlenecek kotalar getirilmesi; nişasta bazlı şekerler (NBS) için bu kotaların en fazla %10'u oranında kota tahsis edilmesi;

- Toplam kotaların şirketlere dağıtımında Kurul'un yetkili olması;

- Şeker pancarı fiyatı 2001 yılında da (hedeflenen enflasyon oranında) Bakanlar kuruluna bırakıldıktan sonra, izleyen yıllarda bu fiyatın şeker fabrikası işleticileri ile şeker pancarı üreticileri arasında varılacak mutabakata bırakılması;

- Şeker satış fiyatlarının, şeker fabrikası işleten gerçek ve tüzel kişiler tarafından serbestçe belirlenmesi...

Görüldüğü gibi, süper yetkilerle donatılan bu kamu-özel sektör karması Kurulun, yabancıların sektöre girmesiyle daha fazla olmak üzere, bir tahkim kurulu gibi çalışması düşünülmüştür. Yasanın geçici 8.maddesinin şu hükmü de ilginçtir: "*Uluslararası kuruluşlarla yapılan anlaşmalar çerçevesinde, Bakanlar kurulu, Kurum ve organlarının görev, yetki ve görev süresini 31.12.2004 tarihinde yeniden belirler*". Böylece, WTO çerçevesinde yürütülen

yeni müzakerelerin doğuracağı yeni durumlara (yeni bağımlılık ilişkilerine) uygun yeni bir çerçeve hazırlanabilecektir.⁶⁸

Beş yılda şeker fiyatlarının yarı yarıya düşmüş bulunması, kısa dönemde talebi arttırmak pek mümkün olamayacağına göre, arzın kısılması ve üretimi kısılan ülkelere şeker ihraç edilmesi arayışlarını arttırmıştır. Türkiye'de, *dünya ortalamasının üstünde verimliliğe sahip birkaç üründen biri olan şeker pancarı üretiminin yıldan yıla azalan kotalara bağlanmasını* öngören Şeker Yasası'nın bu kadar ısrarla bize dayatılmasının anlamı açıktır.

TŞFAŞ'ye ait 27 adet şeker fabrikasını gözden çıkarırken, bunların muhtemelen Orta ve Batı Anadolu'da bulunan ve kârlı çalıştırılma imkanları olan 11 adedinin satışı mümkün olurken, 8 adedinin teknolojisinin yenilenmesi gerekecek, özellikle Doğu Anadolu'da bulunan 8 adedinin arsa fiyatına tasfiyesi söz konusu olabilecektir. Doğu Anadolu'da kamu yatırımcılığının oynadığı sosyal ve ekonomik amaçlar (*bölgesel gelir dağılımının aşırı bozulmasının önlenmesi, istihdamın geliştirilmesi, kırsal göçün denetim altında tutulması*) tümünden terkedilmiş olacaktır. Ayrıca, özelleştirme, TŞFAŞ'ye bağlı 4 alkol fabrikasının, 6 makine fabrikasının, 1 tohum işleme fabrikasının, 2 tarımsal işletmenin, 1 araştırma enstitüsünün, yani entegre bir sistemin yok edilmesi anlamına gelecektir.

h) Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri

Gelişmiş ülkelerde yapılan özelleştirme uygulamalarında, tarımsal kuruluşlar ve sanayiler kooperatiflerin mülkiyetinde olduğu için, tarımsal sanayilerin özelleştirilmesine rastlanılmamaktadır. Ülkemizde ise, 1930'lu ve 1940'lı yıllarda küçük üreticiliği desteklemek amacıyla oluşturulan tarım satış kooperatifleri ve birliklerine verilen destek, 1.6.2000 gün ve 4572 sayılı Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Hakkında Kanun ile sona erdirildi ve bu kuruluşların tasfiye süreci başlatıldı. TSKB ile ilgili ilk "reform" çalışmalarında, AFC adlı kuruluşa hazırlatılan "Tarım Satış Kooperatiflerini Geliştirme Projesi" ile de, merkezi bir "kurul"un kurulması önerilmiştir. Bu kapsamda yer alan kooperatifler ve birlikler arasında, **Pankobirlik, Fiskobirlik, Çukobirlik, Trakyabirlik, Marmarabirlik, Güneydoğu Birlik ve Karadeniz Birlik** sayılabilir.

ı) Toprak ve Su Varlığımızın Özelleştirilmesi

Küreselleşen dünyada, toprak ve suyun dolayısıyla gıdanın stratejik madde olacağı 21.yy'da; iyi nitelikli tarım topraklarını korumak, erozyonu önlemekten daha da fazla önem kazanmaktadır. Bu bağlamda, çok uluslu şirketlerin, gelişmiş ülkelerde korunan tarım topraklarını gelecek için rezerv ayırmalarını dikkate alarak, gelişmekte olan ülkelerin verimli ovalarına sanayi tesisleri, dev konut yatırımları yaptıklarını; sözleşmeli üreticilik modeliyle gelişmiş ülkelerde yasaklanan veya kısıtlanan tütün ekim alanlarını bu ülkelere kaydıldıklarını; yerli ortaklarıyla örneğin, GAP bölgesinde büyük

⁶⁸ Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Üzerine Değerlendirmeler.

miktarlarda arazi aldıklarını; doğal alanları enerji yatırımları ve altın arama faaliyetleri ile yok ettiklerini görmekteyiz.⁶⁹

1980'li yıllardan itibaren ise, tarımla birlikte, toprak ile ilgili reformlar da Dünya Bankası'nın yapısal uyum kredileri çerçevesinde hayata geçirilmektedir. Toprak mülkiyetine ilişkin yasal düzenlemeler genellikle Dünya Bankası'nın hukuk bölümü tarafından sağlanan teknik destekle birlikte hazırlanmakta; reformlarla, çiftçilere tapu dağıtılırken, aynı zamanda tarımsal alanların az sayıda elde toplanması teşvik edilmektedir. Eğilim, küçük çiftçilerin topraklarını yitirmesi ve/veya ipotek altına sokulması, tarım ürünleri sektörünün büyümesi ve topraksız bir mevsimlik tarım işçisi sınıfının oluşması yönündedir. Dahası, alınan önlemler genellikle -modernite bağlamında- eski feodal toprak sahipleri sınıfının haklarının geri verilmesine yardım etmekte; toprak sahipleri de çoğu kez, ironik bir şekilde, ekonomik liberalizasyonun savunuculuğunu yapmaktadır. ***Dünya Bankası'nın tavsiyeleriyle satılan kamu arazilerinin gelirleri ulusal hazine tarafından uluslararası kredi kuruluşlarına yönlendirilecek olan devlet gelirleri yaratmak için kullanıldığından, toprağın özelleştirilmesi borç servisi hedefine de hizmet etmektedir.***⁷⁰ Bu politikalar, Somali, Peru, Bolivya, Brezilya, Kuzey Vietnam, Yugoslavya'da uygulanmış ve ülkeler adına benzer olumsuz sonuçlara yol açmıştır.

Yabancı sermayenin yatırım yapmama şantajı ile ulusal yargının doğal kaynakları ve toprağı koruyucu kararlarını devre dışı bırakmak için, siyasal süreci kullanarak Uluslarüstü Yargıyı (Uluslararası Tahkim) devreye sokma çabaları gündemdedir. Bu noktada Çok Taraflı Yatırım Anlaşması (MAI Süreci) hükümleri önem kazanmaktadır. Metni basına dağıtılan fakat bazı ülkelerin çekinceleri nedeniyle halen imzalanmayan bu anlaşmanın maddeleri, çeşitli hukuksal düzenlemelere içselleştirilmektedir. Ülkemizde de, 26.08.1998 tarih ve 23445 sayılı R.G.'de bazı maddeleri değiştirilerek yeniden yayımlanan Tarım Alanlarının Tarım Dışı Gaye ile Kullanılmasına Dair Yönetmeliğin, iyi nitelikli tarım arazilerinin genel maksatlarla tarım dışı kullanımındaki istisnaları düzenleyen 8.madde c) bendine ilave edilen *"...Yabancı sermaye ile desteklenen ihracat ağırlıklı ileri teknoloji yatırımları"* ifadesi çok anlamlıdır. Yerli sermaye ile desteklenen ileri teknoloji yatırımlarını dışlayan madde ile fiilen, ÇUŞ'ların I., II. sınıf tarım arazilerini yok etmelerine olanak tanınmıştır. Bu yönetmelik değişikliğinden yararlanarak, I. sınıf tarım arazileri üzerinde, Bolu'da Massey Ferguson traktör fabrikası, Bursa'da Cargill mısır nişasta tesisinin kurulmasına başlanmıştır. TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası'nın Danıştay'a açtığı dava, yönetmeliğin tümüyle iptali sonucunu doğurmuş, fakat toprak tahsisini engelleyememiştir.

⁶⁹ SUIÇMEZ, Baki Remzi, *Türkiye Topraklarının Yönetiminde Yasal ve Yönetimsel Sorunlar-Çözümler*, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, TODAİE, Ankara, 2000.

⁷⁰ CHOSSUDOVSKY, Michel, *Yoksulluğun Küreselleşmesi (IMF ve Dünya Bankası Reformlarının İçyüzü)*, Çivi Yazıları, İstanbul 1999, s.76.

Lozan Anlaşması çerçevesinde Köy Yasasıyla yabancıların köyde taşınmaz edinmelerinin yasaklanması ve Tapu Yasasında sınırlamalar getirilmesi, yabancılara arazi satışını düzenleyen yasalar ve özelleştirme politikaları ile aşılmaya çalışılmış, kamu araçlarının yabancılara geçmesi Anayasaya aykırılık oluşturduğu için Anayasa Mahkemesi'nce iptal edilmiştir. Bu sürecin son halkası ise, *Hazineye Ait Arazilerin Satışı Hakkındaki Yasa ve Endüstri Bölgeleri Yasa Tasarısı* ile getirilen düzenlemelerdir.

Su varlığının özelleştirilmesi, tarımsal kullanım ile sınırlı olmayıp, kentsel kullanımı da kapsamakta ve Ortadoğu Su Politikası'nın bir aracı olarak kullanılmaktadır. İçeriği kamuoyundan ve hatta devlet yetkililerinden bile gizlenerek kabul ettirilmeye çalışılan ve eğitimden sağlığa, kültürden ulaşıma tüm hizmet alanlarının serbest piyasaya açılması için yasal düzenlemeler getiren ilk Çok Taraflı Yatırım ve Ticaret Anlaşması olan GATS, uluslararası anlaşmalarda daha önce ticaret politikası içinde tanımlanan alanları bile piyasa ekonomisine açarak, hizmetler alanına yatırım yapacak yabancı şirketlere, yerlilere tanınan hakların aynısının uygulanması koşulunu getirmektedir. DTO'nün önderliğinde yürütülen GATS görüşmelerindeki, 11 temel kategori arasında "Su iletim sistemleri, enerji ve atık su işleme" ile "tüm çevresel hizmetler" de yer almaktadır.

GATS'ın "*Su Dağıtım Hizmetleri*" maddesinde, suyun yerelde boru hatlarıyla iletimi dışında, su kaynaklarının kamudan özel sektöre el değiştirmesi amaçlanmaktadır. Sürecin tarım sektörüne yansımaları ise, suyun piyasa ekonomisine açılması durumunda, özellikle ulusal gelirinin önemli bir bölümünü tarım üretiminden sağlayan ülkelerde tarımın giderek küçülmek zorunda kalması olacaktır.

Su kaynaklarının özelleştirilmesi için de, diğerlerinde olduğu gibi öncelikle Dünya Bankası projeleri gündeme gelmiştir. 1997 tarihli "*Sulama Yönetimi ve Yatırımlarda Katılımcı Özelleştirme Projesi*", DSİ ve Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nce uygulamaya sokulmuştur. Doğal olarak, Dünya Bankası'nın el attığı her alan ve kurum gibi bu iki kurumun varlığı da sorgulanmaya başlanmıştır.

i) Tarımsal Altyapı Hizmetlerinin Özelleştirilmesi

Özelleştirme, yalnızca kamu kurum ve kuruluşlarına ait işletmelerin özel kişi ve kuruluşlara satılması olmayıp, "taşeronlaşma ya da emanet işlerin azaltılarak işlerin özel kişi ve kuruluşlara yaptırılması" da bir özelleştirme yöntemidir. **Karayolları, Köy Hizmetleri ve Devlet Su İşleri Genel Müdürlükleri, yapıları gereği satılarak özelleştirilemeyeceği için, bu kuruluşları özelleştirmenin yolu, bu kuruluşlarca yerine getirilen hizmetlerin müteahhitlere ve taşeronlara yaptırılmasıdır.**

Kamu sektöründe taşeronlaşma ve fason üretim, 24 Ocak 1980 istikrar programı sonrasında bilinçli olarak gündeme getirilen ve sistemli bir biçimde yerleştirilen bir uygulama olup, bu doğrultudaki ilk sistemli çabalardan biri, 1983 yılında hazırlanan *Ulaştırma Ana Planı*'dir. Bu Plan uyarınca Karayolları Gn.Md.'nün emaneten yaptığı işlerin 10 yılda yüzde 60'dan yüzde 25

düzeyine indirilmesi öngörülmüştür. Yol-İş Sendikası'nın 1992 yılında yaptığı bir araştırmaya göre, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü işyerlerinde mevsimlik işçilerin yıllık çalışma süresi sürekli olarak azaltılırken, taşeronlaşma hızla yaygınlaştırılmaktadır.

2001 yılında ise, altyapı hizmetlerinin özelleştirilmesi yeniden gündeme getirilmiştir. IMF'nin vereceği yeni kredi dilimi için Hazine Müsteşarlığı ve Maliye Bakanlığı tarafından gündeme getirilen ve kamu harcamalarında 7.1 katrilyon lira daraltma yaratacağı iddia edilen *"gider azaltıcı ve gelir artırıcı tedbirler paketi"*; **Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün kapatılarak İl Özel İdarelerine devri sonucu hizmet alanlarının özelleştirilmesi ve yerelleştirilmesi ile belli kesimlere yeni çıkar alanları açılmasını** amaçlamaktadır. ODA'mızın 10 Kasım 2001 tarihinde yaptığı Basın Toplantısı'nda, **"Yeni Önlemler Paketinin Ulusal Varlıklarımızı Yok Edecek Yeni Bir Yıkım Programı"** olduğu iktidara ve kamuoyuna açıklanmasına karşın⁷¹, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün il özel idarelerine devri yöntemiyle tasfiyesi takvime bağlanarak, IMF'e verilen 20 Kasım 2001 tarihli Niyet mektubuna konulabilmiştir.

Bir anımsatma yapmanın son derece yararlı olacağını düşünüyorum. 5 Temmuz 2001 tarihli Sabah Gazetesi'nde 2. Cumhuriyetçilikle övünen bir bayan köşe yazarının *"Köy Hizmetleri..."* başlıklı makalesinde; kendi ifadesiyle **"ne yaptığını tam bilemediği ve fazla da önemsemediği"** Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü hakkında yanlış ve yanıltıcı rakamsal değerlendirmelerde bulunarak, **"bürokrasinin kendi kendisini küçülteceğinden o kadar umudumu kestim ki, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü gibi kurumları tespit ettikçe kredi koşulları listesine koyulması için IMF'ye gammazlamaktan başka çare düşünmüyorum"** diyebilmiştir. 2001 Türkiye'sinde, **"Mandacı" zihniyete** bundan daha iyi bir örnek verilebilir mi?

KHGM'nin kapatılmasının yaratacağı sorunlar ve kapatılma nedenlerini kısaca incelersek; a) yerel siyasi baskılar artarak kaynaklar plansızca ve savurganca kullanılacak, b) bölgesel eşitsizlik sorunu büyüyecek, c) toprak ve su kaynaklarının belirlenmesi, korunması ve yönetimi için, ülke bütününde planlamalar ve havza bazında uygulamalar yapılamayacak, d) tarımsal desteklerin kaldırıldığı süreçte, Devletin Türk çiftçisine **dolaylı** olarak verdiği son destek arazi toplulaştırma hizmetleri istenilen düzeyde ve nitelikte verilemeyecek, e) Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün kendi personeli ve donanımı ile kırsal kesime hizmet götürürken görev alanına giren ve ihaleli sisteme göre çok daha ucuza mal ettiği hizmetlerin parasallaştırılması sağlanarak, tümüyle ihaleli olarak gerçekleştirilmesiyle doğacak pazarı yerli ve yabancı özel sektör dolduracaktır.

⁷¹ TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, 10 Kasım 2001 Tarihli Basın Açıklaması.

6) Küreselleşme Süreci ve Özelleştirme Politikalarının Olumsuz Sonuçları

Kamu yatırımlarının toplam bütçe harcamaları içindeki payının sadece %5 civarında olduğu, dolayısıyla burada daha fazla bir tasarrufun söz konusu olamayacağı açıktır. Bütçe vergi gelirinin neredeyse tümünü yutan faiz ödemelerinin yükü üzerine hiçbir düzenleme düşünülmezken, tartışmaların bütçe harcamaları içinde sadece %10'u civarında pay tutan KİT sistemi, sosyal güvenlik sistemine yapılan transferler üzerine yoğunlaştırılması, yatırımcı kamu kuruluşlarının tasfiyesine gidilmesi, son derece maksatlı, ya da en azından hedef saptırıcı bir yaklaşım olmaktadır. Kısacası devlet bu haliyle bütçesini yatırım veya büyüme için değil, bir gelir transferi aracı olarak kullanmaktadır. Başka bir ifadeyle, devlet bütçesi artık sosyal altyapı ve ekonomik büyümeyi değil, finans piyasalarına kaynak transferini yeniden düzenlemenin bir aracı haline dönüşmüş gözükmektedir.

Tarım; toprak, su ve iklim gibi doğal kaynakların üretken bir yapıya dönüştürülerek bitkisel ve hayvansal üretimde bulunma ve ürünlerin işlenmesi ve pazarlanması faaliyetlerini içeren bir sektördür. 1980'li yıllardan beri dış dayatmalara bağlı olarak uygulanan politikalar sonucu, tarımın tüm alt sektörleri yerli ve yabancı özel sektöre açılmakta, devlet "sözleşmeli üreticilik" sistemine geçişle birlikte üretici ve sanayiciyi baş başa bırakarak aradañ çekilmekte, böylece işlevsiz kalan kamu yönetiminde karar alma mekanizmaları tasfiye edilmekte, Tarım Bakanlığı'nın işlevi dış borç yönetimini yürüten kurumların devreye girdiği "kurul"larda tek oyla söz sahibi olma düzeyine indirilmektedir. Bu süreçte, istihdam içindeki payı hâlâ %40 düzeyinde bulunan tarımın millî gelir içindeki payı daha hızlı bir gerilemeyle 1990'ların sonunda yüzde 15 düzeyine düşürülmüş; böylece kırsal alan ve tarım sektörü, Türkiye'nin görece en düşük yaşam standardına sahip kesimlerini barındırır duruma gelmiştir. Türkiye açısından bu denli önemli bir sektörün, sadece uluslararası finans kuruluşlarının telkinleriyle geleceğe hazırlanması olanaksızdır.

Kırsal alanda tarım sayesinde güçlükle ayakta durmaya çalışan kitlelere yönelik, dış telkinlerin ötesinde hiçbir önlem alınamaması, yani tarımın tasfiye süreci, yeni bir kırsal göç dalgası yaratabilecektir. Bunun salt ekonomik maliyetleri bile, mevcut destekleme maliyetlerinin üzerine çıkabilecektir. Ayrıca, Türkiye'nin giderek daha zor yönetilir bir toplumsal dokuya sahip olacağı öngörülebilir.

Gıda güvenliğinin kaybolması ve bozulan gelir dağılımı, en çok zarar görenlerden başlayacak olan açlık tehlikesini getirecektir. 2001 Türkiye'sinde **açlıktan ölen çocuğunu taşıyan bir babanın fotoğrafı** yer alabilmiştir. Toplum ve onu oluşturan bireylerin sağlıklı ve güçlü olarak yaşamasında, ekonomik ve sosyal yönden gelişmesinde, refah düzeyinin artmasında, huzurlu ve güvence altında varlığını sürdürebilmesinde yeterli ve dengeli beslenme temel koşullardan birisidir. Sağlıklı bir yaşam ancak **gıda güvencesi ve güvenliğinin sağlanması** ile sürdürülebilir.

Ekonominin yeniden yapılanması, tehlikeli bir yabancılaştırmayı da beraberinde getirmektedir. Ekonominin yabancılaştırılması konusunda, kamu bankaları ile fon kapsamındaki bankaların durumu yanında, özelleştirilen

kamu kurumlarının yabancı tekellerin kontrolüne geçmesi de endişe vericidir. Yerli özel sektörün yabancılaşması ise, asıl niyeti açıkça göstermektedir.

Belki de en önemli sorun, ulusal karar mekanizmalarının çeşitli yöntemlerle işlemez duruma getirilmesi ve devletin "sosyal ve hukuk devleti" niteliklerinin değiştirilmesi ya da dönüştürülmesidir. Her biri ayrı kamu tüzel kişiliğine sahip "idareler ve kurullar", Devlet tüzel kişiliğinin ve dolayısıyla bütçe dışına çıkışın önemli birer aracısı olmuşlar, sektör kuruluşları gibi gözükmelerine karşın, "sermaye hareketlerinin serbestleşmesi", "uluslararası ekonomi ile bütünleşme", "yeni bölüşüm dinamiklerine geçiş" gibi genel politikalara hizmet eden; kamu müdahalesini en aza indiriyor gibi gözükken; ancak, müdahalenin yönünü uluslararası ekonomik bütünleşme lehine değiştirmeye hizmet eden kurum ve kuruluşlar olarak idare ve mali sistem içinde yerlerini almışlardır. IMF ve Dünya Bankası'nın da kurulmasını uygun gördüğü bu kuruluşlar "devletin yeniden yapılanmasının" önemli birer aracı olduklarından, idari ve mali disiplin programı içinde yer almamaktadırlar.⁷²

Dış dinamiklerin yönlendirmesini ulusal çıkarlarımıza uygun gören liderlerin, yapılan uyarıları dikkate almayıp koşulsuz şekilde bu programları sahiplenmesi ve uygulaması ne kadar yanlışsa; ekonomik krizlerin süresi azalıp etkileri çoğaldığında "IMF'ye direneceğiz; IMF'ye uyduk, çöktük" açıklamalarını yaparken; yeni çözümleri, adını "Ulusal Program" koyarak, yine IMF ve Dünya Bankası Programlarında aramak daha büyük yanlıştır.⁷³ Küreselleşme sürecinde Ülkemizin dış dinamiklerin etkisi altında sömürge durumuna düşürülmemesi ve iç dinamiklerin belirleyiciliğinde bağımsızlık çizgisini koruyarak çağdaş dünyada yerini alabilmesi için, 2002 koşullarında dahi, Atatürk ve kadrosunun gösterdiği "irade" anımsanmalıdır.

Bu aşamada tarım sektörünün yönetiminden sorumlu Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın tutumunu da irdelemek yararlı olacaktır. Sayın Tarım ve Köyişleri Bakanı, 2002 Yılı Bütçe görüşmelerinde; şu açıklamaları yapmıştır.⁷⁴

"... Bana göre biz, kendimize yeterli ülke olmadık hiçbir zaman; ama, olma gücümüz var, dışarıya satma gücümüz var. İşte, 2023 yılına kalmadan, ama 2023 yılında, Türkiye, dünyada kendine yeten ve dışarıya satan toplam üç ülkeden birisi olmalıdır. Hedefimiz bu. ... Ama, şu iyi bilinsin ki, biz köylüler olarak, biz tarımda çalışanlar olarak şunu söylüyoruz, gerekirse karasabanla süreceğiz, kâniyla çekeceğiz, düvenle ezeceğiz, yel bekleyip savuracağız, su değirmenlerinde dövüp un yapacağız, un yapacağız, fırıncıya vereceğiz, hiç kimse Türkiye'yi gıda pazarı olarak görüp iştahlanmasın. ... Değerli arkadaşlarım, Sayın Başkanım, kısa keseceğim ama çok önemli, herkes bunu konuşuyor, televizyonlarda artık tarımı konuşmaya başladılar. Biz

⁷² Güçlü Ekonomiye geçiş Programı Üzerine Değerlendirmeler.

⁷³ SUİÇMEZ, Baki Renzi, "Tarım Sektöründe Özelleştirmeler Dönemi", Tarım ve Mühendislik, S: 62, Ankara, 2001, s. 11.

⁷⁴ www.tbmm.gov.tr

tarımda ne yaptık, en büyük başarımız şu, bunu muhalefetteki arkadaşlarımız özellikle çok iyi dinlesinler. Hiç konuşulmayan tarımı son iki senedir gündeme getirdik, en büyük başarımız bu, belki bunda biraz köylümüzün çok fazla sıkıntılı olmasının da etkisi vardır.”

Ziraat Mühendisleri Odası'nın düzenlediği bu Sempozyum'un Afisinde yer alan Kurtuluş Savaşı sonrası cepheden tarlaya koşan Kuvayı Milliyeci'nin resmi; karasabana geri dönmek için değil, 2023 yılını beklemezsiniz ulusal tarım politikalarının uygulanması sonucu *üreterek gelişen bir ülke* olabilmemiz için; tarımı yaşanan yıkım nedeniyle ülke gündemine taşımak için değil, üreticilerimizin dış ülkelerin üreticileri ve çok uluslu şirketlere karşı sağladıkları başarı için; küreselleşme adına yapılan ekonomik ve siyasi saldırılara karşı yapılacak mücadelenin, 1920'li yıllarda yapıldığını ve başarılı olduğunu anımsatmak için gündeme getirilmiştir.

Sayın Bakan, sabahki konuşmasında bazı sıkıntıları olduğunu kamuoyuna yansıtmakla birlikte, "Tarım Reformu"nu savunmaktadır. Hazine Müsteşarlığı'nın web sitesinde yayımlanan "Tarım Sektöründe Reform" başlıklı belgede, AB'de 13 üründe, ABD'de 7 üründe desteklemenin sürdüğü belirtilmektedir.⁷⁵ Türkiye'de ise, 2002 yılında desteklenen ürün sayısı "*soya fasulyesi ve kanola*" ile sınırlanmış, daha sonra "*pamuk, ayçiçeği ve zeytinyağı*" destekleme kapsamına alınmıştır. Bu durumda alternatif ürün olarak mısırı öneren Sayın Bakan'ın; Kanola, Cargill şirketinin ülkemizde sözleşmeli üretim ile yaygınlaştırmaya çalıştığı bir bitki iken, başlıca Arjantin'den getirilen ve AB ile ABD'de destek kapsamında olan "mısır"ın Türkiye'de neden destek kapsamına alınamadığını açıklaması gerekmez mi? Aslında, politika belirleme yetkisinin Hazine Müsteşarlığı'na ve Kurullara devredilmesi nedeniyle, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'na kızmak, fazla da bir anlam ifade etmemektedir .

7. Sonuç ve Öneriler

Türkiye, uzun bir süre rant ekonomisi koşullarında yaşamak zorunda bırakılmıştır. 2002 yılına girerken gerek dış, gerekse iç dinamikler ve bazı zorunluluklar nedeniyle yeni bir arayışa ve istikrar programına yönelmiştir. Geleneksel noktada, Ülkemizde 18 ayrı programla denenen IMF-DB Politikaları ile giderek artan sorunlarımızın çözülemeyeceği ortadadır.

Bugün Türkiye ekonomisi, üretmediği için bir dizi krizle karşı karşıya gelmektedir. Türkiye'nin bu krizi borçlanarak çözüme olanağı kalmamıştır. Üretim olmadığı için, dış borçlarının kendisinin ödeyememesi ve vergi gelirlerinin de tamamına yakınının iç borçlarının faizine yetmemesi nedeniyle, bugünkü krizin boyutu geçmiş yıllara göre çok daha büyüktür. Krize karşı dış dinamiklerce öngörülen düzenlemeler, bizi köklü bir siyasi, ekonomik ve mali yeniden yapılanma zorlamasıyla karşı karşıya bırakmaktadır. Bu düzenlemeleri olduğu gibi kabullenmek ise, Türkiye'nin ulusal değerlerinin ve ulusal egemenlik anlayışının çok ciddi biçimde zedelenmesi sonucunu

⁷⁵ www.treasury.gov.tr, NOT: Bu belgede yazılanların tam aksini savunmak, Türkiye'nin çıkarımadır.

doğuracaktır. Bu nedenle, Türkiye bir "varolma-yok olma" mücadelesi vermektedir. Varolma savaşını kazanmak, açlığı ve yoksulluğu aşabilmek içinse Türkiye'nin yeniden üretir duruma getirilmesi gerekmektedir.

Dışarıdan dayatılan Özelleştirmelerin ana amacı ise, ulusal varlıklar ve sosyal kazanımlar yok edilerek ulus-devletin zayıflatılması, ulusal egemenliğin ortadan kaldırılmasıdır. Ulusal egemenliğin olmadığı yerde, demokrasiden ve emekçi haklarından söz edilemez. Bu bağlamda Ulus devletin daha da güçlendirilmesinin yolu, *demokratik ve laik, sosyal hukuk devletinin* geliştirilmesinden geçmektedir.

Bu bağlamda; Ülkemizde ivedilikle IMF ve DB eksenli politikaların geriletilmesine yönelik çabalar yoğunlaştırılmalı, ulusal çıkarlara dayalı, üretim, yatırım, verimlilik ve teknolojik gelişme öncelikli planlamalara dayalı Ulusal Programlar hazırlanmalı, ulus devlet temeline dayalı bir sosyal hukuk devletini gerçekleştirecek büyüme-kalkınma modeli uygulanmalıdır. Ulusal kaynakları iç ve dış sermaye kesimlerine transfer eden borçlanma sisteminden vazgeçilmeli, Tarımsal KİT'ler yeniden yapılandırılarak güçlendirilmeli ve özleştirilmeli ya da demokratik üretici kooperatiflerine devredilmeli, destekleme kurum ve araçlarındaki sorunları gidererek temel ürünlerde kendine yeten ve tarımsal dışsattım geliri elde eden bir tarımsal yapıyı gerçekleştirecek politikalar uygulanmalıdır.

TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, "zenginleşmenin zenginleştiği" bu süreçte, bilgi ve deneyim birikimine sahip bilinçli üyeleriyle, ülkemizin çağdaşlaşma yönünde vereceği bağımsızlık ve onur mücadelesinde her zamanki gibi yerini ön safhalarda alacaktır. "Özelleştirme" adı altında yaşanan yabancılaştırma süreciyle mücadele, bu sürecin yalnızca bir boyutudur.

KAYNAKÇA

- BORATAV, Korkut, "Ekonomi ve Küreselleşme", **Emperyalizmin Yeni Masalı Küreselleşme**, Ed. Işık KANSU, KİGEM Yayını, Ankara, 1996.
- Cargill Bulletin**, Nisan 1999.
- CHOSSUDOVSKEY, Michel, **Yoksulluğun Küreselleşmesi (IMF ve Dünya Bankası Reformlarının İçyüzü)**, Çivi Yazıları, İstanbul 1999.
- Cumhuriyet Gazetesi**, Ergin Yıldızoğlu, 24 Mayıs 1999.
- DPT, 8. BYKP, **Gübre Sanayi ÖİK Raporu**, Ankara, 2000.
- ERGİN, Gürol, **Kuşatılmışlar Ülkesi Türkiye**, Art Yayın, Ankara, 2001.
- ERGİN, Gürol, "Tütün ve Sigarada Kamu Girişimciliği", **Dünyada ve Türkiye'de Kamu Girişimciliğinin Geçmişi, Bugünü ve Geleceği Sempozyumu Bildirileri**, Cilt II, TMMOB-EMO Ortak Yayını, İstanbul, 1998.
- EROĞUL, Cem, "Ulus Devlet ve Küreselleşme", **Emperyalizmin Yeni Masalı Küreselleşme**, Ed. Işık KANSU, KİGEM Yayını, Ankara, 1996.

- GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref, **Yönetim Hukuku**, 13. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara, 1999
- Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Üzerine Değerlendirmeler**, TMMOB Yayını, Ankara, 2001.
- GÜLER, Birgül Ayman, **Yeni Sağ ve Devletin Değişimi (Yapısal Uyarılama Politikaları)**, TODAİE Yayını, Ankara, 1996.
- GÜNAYDIN, Gökhan, "Acil Önlemler Paketi ya da Ulusal Ekonomik Program", **Tarım ve Mühendislik**, S:62, Ankara, 2001.
- GÜVENÇ, Nazım, **Küreselleşme ve Türkiye**, BDS Yayınları, İstanbul, 1998.
- İŞIKLI, Alpaslan, "Emek Yanlısı Politikalar" Oturumu Bildirisi, **Emek Politikaları Sempozyumu (24-25 Mart 2001-Ankara)**, Emek Platformu - TMMOB Yayını.
- Kamu Yönetimi Dünyası Dergisi**, "Çıkarken", KAYUD, S: 1, Mayıs 2000, Ankara.
- Kapital Dergisi**, Haziran 1999.
- KAZGAN, Gülten, **Tanzimat'tan XXI. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi**, Altın Kitaplar, İstanbul, 1999.
- KEPENEK, Yakup, "Ekonomik Gelişimde Devletin 'Yeni' Yeri", **Dünyada ve Türkiye'de Kamu Girişimciliğinin Geçmişi, Bugünü ve Geleceği Sempozyumu Bildirileri**, Cilt I, TMMOB-EMO Ortak Yayını, İstanbul, 1998.
- KEPENEK, Yakup, **100 Soruda Gelişimi, Sorunları ve Özelleştirilmeleriyle Türkiye'de Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT)**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1989.
- Milliyet Gazetesi**, 7 Ocak 1991.
- Mülkiye Dergisi**, S: 217, C:XXIII, Temmuz-Ağustos 1999.
- ORAN, Baskın, **Küreselleşme ve Azınlıklar**, (Güncelleştirilmiş İkinci Basım), AÜSBF Yayını, Ankara, 1998.
- OYAN, Oğuz, "Kamu Maliyesi ve Politikası", **Türkiye Ekonomisi-Sektörel Analiz**, Ed. Prof. Dr. Ahmet ŞAHİNÖZ, Turhan Kitabevi-Türkiye Ekonomi Kurumu Yayını, Ankara, 1998.
- OYAN, Oğuz, "Kalkınma ve Sosyal Adalet" Oturumu Bildirisi, **Emek Politikaları Sempozyumu (24-25 Mart 2001-Ankara)**, Emek Platformu - TMMOB Yayını.
- ÖZER, Attila, Gerekçeli ve 1961 Anayasası İle Mukayeseli 1982 Anayasası, Ankara, 1996.
- ÖZTUKSAVUL, Armağan, "Tarım Reformu Kimler İçin", www.antimai.org.tr. Petrol-İş, **Gübre Sektöründe ve Tarımda Özelleştirmeye Hayır**, İstanbul, 2000.
- SEZEN, Seriya, **Devletçilikten Özelleştirmeye Türkiye'de Planlama**, TODAİE Yayını, Ankara, 1999.
- SUIÇMEZ, Baki Remzi, **Türkiye Topraklarının Yönetiminde Yasal ve Yönetmelik Sorunlar-Çözümler**, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, TODAİE, Ankara, 2000.

- SUIÇMEZ, Baki Remzi, "Tarım Sektöründe Özelleştirmeler Dönemi", **Tarım ve Mühendislik**, S: 62, Ankara, 2001.
- SÖNMEZ, Sinan, "Emek Yanlısı Politikalar" Oturumu Bildirisi, **Emek Politikaları Sempozyumu (24-25 Mart 2001-Ankara)**, Emek Platformu - TMMOB Yayını, s.90.
- Tarım ve Köyşleri Bakanlığı, **Türkiye'de Tarımsal Destekleme Politikaları**, Mayıs 2000.
- TİMUR, Taner, **Küreselleşme ve Demokrasi Krizi**, İmge Kitabevi, Ankara, 1996.
- TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası**, 10 Kasım 2001 Tarihli Basın Açıklaması
- TÜRK-İŞ, Türk-İş Araştırma Merkezi, **KİT'ler ve Özelleştirme (İddialar ve Gerçekler)**, Ankara, 1998, s.3.
- YILMAZ, Gaye, **Kapitalizmin Kaleleri-II (WTO-Dünya Ticaret Örgütü)**, Türkiye MAİ ve Küreselleşme Karşıtı Çalışma Grubu Yayını, İstanbul, 2001.

DESTEKLEME SİSTEMİNDE DEĞİŞİM

Giriş

Bir ülkenin destekleme sistemini değiştirmesi içsel nedenler ağırlıklı olmak üzere, bazı dışsal faktörlerden de etkilenebilir olur. Destekleme bir amaca yönelik yapıldığına göre, destekleme şekillerinin belirlenmesi her şeyden önce ülkede tarım politikalarının yönlendirilmesinde göz önünde tutulması gereken koşullar temelinde olmalıdır. Üretimin artırılması veya azaltılması, ürün deseninin değiştirilmesi, verimlilik artışı sağlanması, daha rasyonel ve verimli bir tarımsal üretim için tarımsal yapının düzenlenmesi, tarım üreticilerinin gelirlerinin artırılması, tarımda yeni yöntemlerin benimsenmesi, kaynak kullanımının etkinleştirilmesi, çevre koruma önlemlerinin hayata geçirilmesi, tarımın genel ekonomiye katkısının artırılması ve bütçe olanakları tarım politikalarının şekillenmesinde rol oynayan parametrelerdir. Bütün bunlar içsel nedenler özelliğindedir.

Ancak Türkiye'de içsel nedenler yalnız doksanlı yılların ikinci yarısında değil, 1960lı yıllarda destekleme alımlarıyla karakterize olan yoğun tarımsal müdahalelerle beraber etkisini göstermeğe başladığı halde, tarım reformu hareketi 1990ların ikinci yarısında gündeme gelmiştir. 1990lar soğuk savaşın bitimiyle gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere sadece politik ve kültürel açıdan değil, ağırlıklı bir şekilde ekonomik açıdan da baskılar kurulmaya başlanan bir dönem olmuştur. Yeni dünya düzeni ulus devletlerce alınması beklenen kararların, hala onlar tarafından alınılıyor görüntüsü altında, çok uluslu şirketler veya onların sermayelerinin büyük kısmını sağlayan ülkelere empoze edilmeleriyle alındığı bir sistemi getirmiştir. Bu sistemle, sonuçta gelişmekte olan ülkelere devletlerin almış oldukları kararlar, küreselleşme, modernleşme veya dış dünya ile ilişki kurma açısından bir beklentisi olmayan kitleler de dahil, bütün toplumu etkilemektedir. Toplumlar ne olup bittiğini bile anlamadan bu kararların gereğini yerine getirmekte ve hükümetler karar alma gücünün hala ellerinde olduğu imajını çizmektedirler.

Türk tarım politikasındaki değişim çizgisi –ne kadar içsel nedenler bunu zorluyor denilse de- uluslararası kuruluşların baskıları ile şekillenmektedir. Ancak ulus devletlerin politikalarının küreselleşmeden etkilenmesi, küreselleşmenin meyveleri olarak bilinen dünya ticaretinin genişlemesi, teknolojilerin gelişmesi, çok uluslu şirketlerin yeni evlilikler yapması ve yabancı sermaye yatırımlarının artması, hizmet sektöründe (ulaştırma, bankacılık, sigortacılık gibi) uluslararası çalışmalar, medya ve internet bağlantıları sayesinde bilginin sınırlar ötesi önlenemeyen yayılımı gibi masum ve ekonomik ve toplumsal gelişmeyi hızlandırıcı etkilerden çok farklı olmaktadır. Aslında her şey sınırların olabildiğince ortadan kaldırılarak dünya ticaretinin serbestleşmesi bağlamında artacak refah düzeyine endekslenmektedir. Sanayi kesiminde marka olarak kendisini ispatlama durumu, tarım kesiminde rekabet edebilirliği devlet desteklerinde arama avantajı ile yer değiştirmektedir. Bir taraftan uluslararası örgütlerin dünya ekonomik yaşamındaki rolü büyürken, diğer taraftan bölgesel birleşmelerin yaygınlaşarak ve güçlenerek birlikte

hareket etme inisiyatifini elde tutmaları çok bloklu ve karmaşık bir dünya pazarının yolunu açmaktadır.

Küreselleşme sınır ötesi gelişmelerin veya sınır tanımayan etkileşimlerin ulusal gelişmeleri ve ulusal politikaları etkileme biçimidir, şeklinde tanımlanabilir. Küreselleşmenin piyasalar yoluyla her ülkenin ekonomisine etkide bulunması, günümüz dünya düzeninde kaçınılmazdır. Ama, çeşitli alanlarda uluslararası politikaları oluşturan uluslararası örgütler de ilgili oldukları alanlarda uluslararası piyasaları yönlendirmek veya piyasaların düzene sokulması için bir takım kurallar getirmektedirler. Bu kuralların oluşumunda o örgüte üye olan devletlerin de ekonomik güç ve ekonomik katkıları oranında söz hakları bulunmaktadır.

II. Dünya Savaşından sonra kurulmaya başlayan, dünya ekonomisini yönlendirmeye yönelik olan ve farklı amaçları tek bir hedefte birleştirerek bir sacayağı oluşturan uluslararası örgütler Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (DB) ve GATT (Ticaret ve Tarifeler Genel Anlaşması) veya bugünkü oluşum şekliyle Dünya Ticaret Örgütüdür (DTÖ). Küreselleşmenin ekonomi dünyasında yarattığı etkilerde bu örgütlerin rolü üye devletlerin para değerlerinin korunması, yatırımlar yaparak ekonominin güçlendirilmesi ve üretilen malların dünya piyasalarında serbestçe alınıp satılabilmesi açısından olmaktadır. Yani üretim ve bu üretilen malların devletlerin ödemeler dengesi bilançosu nedeniyle ve korumacılık önlemlerine dayanılarak dünya üzerinde serbest ticaretinin önlenmesine yol açacak gelişmelerin engellenmesi amaçlanmaktadır. Bütçe ve ödemeler dengesi açıkları nedeniyle üye devletler ekonomisinde darboğazlar oluşmasının önüne geçilmesi, üye ülkeler arasında çeşitli yollarla yürütülen para değişimini düzenleyici bir ödemeler sisteminin kurulması, bu sayede uluslar arası ticaretin gelişmesini engelleyici parite farklılıklarının, yapay yöntemlerle paraların gerçek değerlerinin üstünde ve altında tutulmasının önüne geçilmesi, böylece dünyadaki para ve dolayısıyla mal hareketlerini olumsuz etkileyecek gelişmelerin engellenmesi istenmektedir. Para değerlerinin korunmasında özellikle bütçe açıklarının kapatılmasının taşıdığı önem göz önüne alındığında, üye ülkelerin devlet bütçelerinin açık vermemesini, böylece gene üye ülkelerin ödemeler dengesi sorunlarını aşmalarını sağlamak, uluslararası kredi kuruluşlarının üye ülkelere açacağı kredilerin geri ödenmesi konusunda darboğaz yaşanmaması için önlemler geliştirmek IMF'nin ana görevleri arasındadır. Diğer uluslararası kuruluşlardan DB'nin görevleri üye devletler ekonomilerinin geliştirilmesi, imar ve kalkınma amacıyla projeler kapsamında üye devletlere kredi açılması olarak özetlenebilir. DTÖ ise üye ülkelerin tarifeler, tarife dışı önlemler veya iç pazarlardaki düzenlemelerle dış ticarete korumacılığa gitmesinin önüne geçilmesi amacıyla yönelik çalışmalar yapar. DTÖ'nün görevi sadece dünya piyasalarını etkileyen ithalattaki gümrüklerle ilgili korumacığın düzene sokmak değildir. İhracat ve iç yardımlarla ilgili pazar teşvikleri ile iç piyasalara girişi engelleyen yurtiçi politikalar da uluslar arası düzeyde düzenlenmekte, tüm ülkelerde pazara yönelik teşvikler belli bir disiplin altına alınmaya çalışılmaktadır. Bütün bu örgütlerin işlevleri sonuçta küreselleşmenin dünya piyasalarındaki etkilerini yönlendirmeye dönük adımlardır.

Bu sacayağı sonuç olarak küreselleşmenin ticari boyutunu disiplin altına almaya çalışmaktadır. Türkiye de bu alanlarda atılan adımlardan etkilenmekte, payına düştüğü kadarıyla getirilen düzenlemelere ayak uydurmaya çalışmaktadır.

Bu etkilenme uluslararası politikaların genel yaklaşımı ile ilgilidir. Ayrıca bölgesel işbirliği ve bölgesel birleşmeler yoluyla da ulusal politikalar etkilenmekte ve bu da küreselleşmenin bir diğer boyutunu oluşturmaktadır.

Genel olarak ekonominin her sektörünü ilgilendiren küreselleşmenin getirdiği politika değişiklikleri tarımı da etkilemektedir. Sacayağını oluşturan üç uluslararası örgüt, kendi içlerindeki politika kararları gereği Türkiye'nin de tarım politikalarında değişiklikler yapmasını beklemektedir. Gene Türkiye'nin bir üyesi olduğu Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) özellikle DTÖ'nün kararları gereği üye ülkelerde yapılması gereken tarım politikası reformu için ortak bir hedefler seti oluşturmuştur. OECD içinde üretime yönelik yardımlar ve ticari engeller yoluyla hayata geçirilen devlet müdahalelerinin yalnız tüketici ve vergi mükellefleri üzerine getirdiği yük değil, ama üretimi ve ticareti saptırıcı, ekonomik etkinliği azaltıcı ve hatta çevreyi tahrip edici sonuçları ile de kaldırılması ve tarım politikalarının değiştirilmesi gerektiği görüşü kabul görmüştür. Bu konudaki yorumlar dünya fiyatlarının iç pazarlara aktarılması, çiftçilere yapılan yardımların azaltılması, korumacılık ve ticari engellerin düşürülmesi, çevre açısından sürdürülebilirlikle ilgili kamu çıkarlarının gözetilmesi, gıda güvenliği ve güvenilirliği, kırsal kalkınmanın üretim ve ticareti saptırmayacak, tarımsal, ekonomik ve sosyal durumdaki çeşitliliği göz önüne alacak şekilde tarım politikası araçlarının kullanılmasının tercihi şeklinde yapılmaktadır.

OECD üyesi devletlerin politikalarının aşağıdaki özellikleri taşımaları beklenmektedir:

- Şeffaflık: Politika önlemleri amaçları, getirdikleri mali yük, bu uygulamadan beklenen yarar ve yararlananlar açısından açıklığa sahip olmalıdır.
- Hedefi olması: Politika aracı belli hedeflere yönelik olarak şekillendirilmelidir. Uygulanması ile belli etkilerde bulunması beklenmelidir.
- Harcamaların uygun miktarda olması: İstenen etkiyi yapabilmesi için tarım politikası önlemleri yoluyla yapılan harcamalar gerektiği kadar olmalı, ama fazla olmamalıdır.
- Önlemlerin esnekliği: Politikalarda hedeflerin ve önceliklerin değişimi karşısında alınan önlemler de değiştirilebilmeli ve bu önlemlerden belli bir süre için yararlanılmalıdır.
- Denge unsuru: Alınan önlemler sektörler, üreticiler ve bölgeler arasındaki dağılımı ve dengeyi olumsuz etkilememelidir.

Bunların dışında Türkiye'nin AB ile tam üyelikle sonuçlanacak bir ilişkiye başlaması uluslararası politikanın bölgesel boyutunu oluşturmaktadır. AB'nin, sadece kendi içinde bir ekonomik bütünleşme ile kalmayıp, dünya ülkeleri ile kurduğu yoğun ticari ilişkiler Türkiye'nin de ticari muhataplarını aynı oranda artırmıştır. Onun dışında gelecekteki bir tam üyelik için Türkiye'nin mevzuatını AB müktesebatına uyum sağlayacak şekilde yeniden düzenlemesi gerekmektedir ki, bu da şu aşamada olmasa bile, orta vadede politikalarını belirlemede karar alma yetkisinin devri, dolayısıyla uluslararası politikaların bir diğer yönlendirme şeklinin kabulü anlamına gelmektedir.

Küreselleşme ve tarım

Ülkelerin yalnız kendi çıkarlarını dikkate alarak politika uygulamaları küçülen dünyada artık mümkün olmamaktadır. Küreselleşme içsel etkenlerle alınacak önlemleri bazen sınırlayıcı, bazen harekete geçirci bir faktör olmaktadır. Dünya ülkeleri yalnız her bir ülkenin dış dünyaya yönelik politikaları ile ilgilenmekle yetinmemektedir; iç politikalar, ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel boyutlarıyla tüm insanlığın ilgi alanlarına girmektedir. Bu nedenle uluslararası platformlarda, hiçbir ülke "bu bizim politikamız, başkalarını ilgilendirmez", diyememekte, böyle bir yaklaşım da o ülkenin uluslararası kuruluşlara işi düştüğünde karşılıksız bırakılmamaktadır.

Küreselleşme tarımsal yapıdaki ve kırsal alandaki gelişmelerin önemini de dünyaya tanıtmıştır. Her ne kadar şimdilik pazarlarda liberalleşmenin fazla ötesine gidilemese bile, ortak politikalar oluşturulması, bu politikaların işlerlik kazanabilmesi için altyapıların da disipline alınması, kırsal alanların korunması ve onun için kırsal nüfusun yerinde kalkındırılarak güçlendirilmesi gereğini gözler önüne sermiştir. Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı gibi uluslararası kuruluşlar kırsal kalkınma projelerine önem vermektedirler. Gelişmiş ülkeler, başta AB ülkeleri, artık tarım politikalarını pazar politikalarından, yapı politikalarına ve bölgesel politikalara kaydırmakta, tarımsal yapının daha da güçlendirilerek piyasalara müdahale edilmeksizin tarım kesiminin ayakta kalması sağlanmaya çalışılmaktadır. Kırsal nüfusa yeni iş olanakları yaratılarak daha düşük sayı ve oranda tarım nüfusu, ama daha müreffeh bir kırsal kesim nüfusu yaratılmak istenmektedir. Tarımsal araştırma ve teknolojik gelişmenin teşviki, biyoteknolojinin özendirilmesi ve geliştirilmesi, ekolojik tarımın yaygınlaştırılması, edinilen bilgilerin eğitim ve yayım yoluyla etkin bir şekilde uygulanması her ülkede tarımın gelişmesi, tarımdan beklenen işlevlerin yerine getirilmesi, gelecek kuşakların gıda güvenliğinin garantiye alınması için önde gelen çalışmalardır. Bitki ve hayvan hastalık ve zararlılarından korunmak için sınır ve laboratuvar kontrolleri gene küreselleşme ile daha da önem kazanmaktadır.

Ancak küreselleşmenin destekleme politikalarına getirdiği değişiklik yukarıda sayılanların gerçekleştirilmesi değil, geleneksel, masraflı ve piyasaları saptırıcı etkileri olan uygulamalara son verilmesi yönünde olmaktadır. Bu da tarım politikalarında köklü değişiklikler döneminin açılması demektir.

Radikal bir tarım reformu

Türkiye'de içsel nedenler bir tarım politikası reformu yapmayı zorunlu kılmaktadır. Tarımsal gelişme ve üretici gelirlerini artırmada ne derece yararlı olduğu analiz edilmeden sürdürülen tarım politikası önlemleri, kimin eline geçtiği belli olmayan, etkisi ve sonucu belirsiz harcamaları beraberinde getirmiştir. Bütçe kısıtları kadar yapılan harcamalardan sonuç alınamaması da yeni arayışları zorunlu kılmıştır. Ama 1990lı yıllara kadar hep aynı politikalar demeti, bileşimine giren önlemlerin önemi artırılıp, bir azaltılarak, onun dışında bir değişiklik yapılmaksızın sürdürülmüştür. Esas itibarıyla fiyat desteklemeleri ve girdi yardımları şeklinde olan tarıma yönelik müdahalelerin enflasyonu etkilemesi ve şehirlerdeki gelirlerinin büyük bölümünü gıda harcamalarına ayıran yoksul kitleleri zora sokması, politik kararların

üretimi saptırıcı ve tarımsal faaliyetlerin istikrarını bözucu etkileri, girdi kullanımının etkinliğini bozması tarım reformunu zaten gündeme getirmiştir.

1990lı yıllardan itibaren ayrıca OECD bünyesinde atılmaya başlanan üye devletlerde tarım politikası reformuna ilişkin adımlar Türkiye'ye de yansıtılmıştır. OECD Türkiye'ye OECD de kabul edilen hedefler ve politika özellikleri çerçevesinde bu destekleme sisteminden çiftçilere verilen doğrudan yardımlara geçmesini önermeğe başlamıştır. Tarıma yönelik harcamaları GSYH'nın %1inin altına düşürmek için tarımsal harcamalarda indirimle gidilmesi, bunun için yaşayabilir bir destekleme sistemi oluşturulması, eğer bir telafi edici ödemeğe gidilmesi gerekiyorsa, bunun şeffaf ve kesinlikle belli bir süre için verilmesi önerilmiştir.

Görüldüğü gibi, daha Türkiye'ye yönelik DB önerilerinden, hele IMF Niyet Mektubundan çok önce başlayan bir yönlendirme vardır ve yalnız IMF yi günah keçisi olarak ilan etmek hakkaniyete uygun değildir. Ama ilginç olan bir taraf vardır ki, bütün bu örgütler ağız birliği etmişçesine aynı taleplerde bulunmaktadır.

DB Türkiye'ye nasıl bir tarım politikası çizilmesi gerektiğini önermiş, bu konuda Türkiye'yi ikna etmiş, kamuoyunun da ikna edilebilmesi için açılacak kampanyaya 2 milyon Dolar para ayırmıştır (www-wds.worldbank.org).

Türkiye'nin ekonomi gündeminde 1999 yılı sonundan beri en çok tartışılan konulardan birisi de IMF ye verilen taahhütlerdir. Öneri paketlerindeki koşul dizilerinden birisi de tarım destekleri ile ilgilidir. Desteklerin yeniden gözden geçirilerek, tarım destekleri nedeniyle yapılan harcamaların bütçe açıkları üzerindeki etkisinin hafifletilmesi öngörülmektedir.

IMF nin uluslararası para sistemlerinin işleyişinden sorumlu olduğu bir Birleşmiş Milletler Organı olarak kuruluş amacının uluslar arasında parasal bir işbirliği yaratmak, üye ülkelerin para değerlerini dengeye kavuşturmak ve üye ülke paraları arasındaki parite farklılıklarını ortadan kaldırmak olduğu dikkate alınırca, Türkiye'ye, Türkiye'nin kredi talebine bağlı olarak yapılan müdahalelerinin de nedeni anlaşılır. O halde üyesi olduğumuz bir uluslararası kuruluşun kuralları bizi zaten bağlamaktadır. Bunun da ötesinde devlet bütçesindeki açıklardan kaynaklanan darboğazın aşılması için IMF den istenen yardım, bu alanda adeta standart özellikler taşıyan bir önlemler paketi ile karşılaşmamızı kaçınılmaz kılmıştır.

OECD, DB ve IMFnin Türkiye'de uygulanan tarımsal destekleme politikalarının değiştirilmesi, desteklerin azaltılması talebinin gerçekçiliği konusunda görüş ayrılıkları vardır. Gerçi çeşitli kalemler itibariyle tarımı geliştirmek ve tarımsal faaliyetleri sürdürmek için yapılan harcamaların beklenen amaca ulaşmadığı, ekonomik açıdan etkinlik sağlamadığı ve tarım kesiminde çalışanların gelirlerini yükseltmediği açıktır. Türkiye IMF ile anlaşma yapmamış da olsa, daha önce açıklanan gerekçelerle tarım politikasında reform yapmak, politikalarını dünyadaki politika uygulamalarından da esinlenerek yeniden gözden geçirmek ve yeniden yönlendirmek zorundadır. Zaten bu yönde çalışmalara IMF ile olan görüşmelerden çok önce başlanmıştır. Ancak burada tartışılması gereken IMF ye yönelik taahhütlerin uygulanabilirliği ve nasıl bir yarar sağlayabileceğidir.

IMF ye verilen Niyet Mektubunda halihazırda uygulanmakta olan tarımsal destekleme politikalarının fakir çiftçilere destek sağlamanın en düşük maliyetli yöntemi olmadığı belirtilerek, uygulamanın piyasadaki fiyat sinyallerini bozarak kaynak dağılımını kötü etkilediği, fakir çiftçilerden çok zengin çiftçilere fayda sağladığı dile getirilmektedir. Ayrıca tarım alanındaki kararların, çok sayıda Bakanlık ve kamu kuruluşu tarafından alınması ve karar yetkisinin dağılmasından ötürü ortaya çıkan parçalı yapı nedeniyle tutarlı olamaması ve son yıllarda bu politikaların vergi mükellefleri üzerine GSMH nin ortalama %3 ü kadar bir maliyet yüklemesi bu politikalarda değişikliğe gidilme gerekçesi olarak öne sürülmektedir. Reform programının orta vadeli amacının var olan destekleme politikalarını aşamalı olarak fakir çiftçileri hedef alan doğrudan gelir desteği sistemi ile değiştirmek olduğu belirtilmektedir. 2001 yılında doğrudan gelir desteği sistemi ülke çapında yaygınlaştırılması ve sistemin 2002 yılı sonuna kadar tamamlanması planlanmaktadır.

Hububat destekleme fiyatlarını IMF Niyet Mektuplarındaki taahütler çerçevesinde belirlemek, TMO tarafından yapılan hububat alım miktarını düşürmek ve TMO nin yüksek miktarlı stok tutmasından kaynaklanan zararlarını ortadan kaldırmak yolunda karar alınmıştır. Hükümet, TMO iç satış fiyatlarının (i) TMO'nin alış fiyatı artı satış zamanına kadar olan maliyetinden (stoklara zımni olarak uygulanacak faiz oranı dahil olmak üzere) veya (ii) aynı kalitedeki hububatın ithal tarifesi dahil parite fiyatından, hangisi daha az ise o fiyattan daha düşük olmayacağını açıklamayı taahhüt etmiştir.

TŞFAŞ fabrikalarının özelleştirilmesi, şeker üretimine kota getirilmesi, suni tatlandırıcılara geniş bir kota konulması hep bu taahhütler çerçevesinde olmuştur. Hükümet adına tarım satış kooperatifleri ve bunların kurduğu birlikler tarafından yürütülen endüstri bitkilerine ilişkin destekleme alımları ile ilgili olarak Birliklere tam özerklik sağlayan kanun çıkartılmıştır. Tütün yasası Cumhurbaşkanı'nın vetosundan sonra da hiç bir değişiklik yapılmadan TBMM Genel Kurulundan geçirilmiştir.

Hükümet çiftçilere verilen kredi sübvansiyonunu safhalar halinde tedricen oradan kaldırmış, gübre sübvansiyonlarına son vermiştir. Ancak, Tarım Kredi Kooperatiflerine olan 1 katrilyon 400 trilyon TL'lik çiftçi borçları, faizsiz, 30 ay vadeyle taksitlendirme yoluna gidilmesi, borçlu çiftçilerin, uygulamanın başlamasından itibaren borçlarının (ana para + faiz + masraflar) %20'sini peşin, kalan miktarın faizsiz olarak dondurularak, altışar aylık dönemler itibariyle, 5 taksitte 30 ayda geri ödemeleri kararı alınmak zorunda kalmıştır. Bunun için üç aylık bir süre içinde çiftçinin borç erteletmek için başvuruda bulunması gerekmektedir. Bu başvuru yapılmadığı sürece faizler işlemeğe devam etmektedir. Ama TC. Ziraat Bankasına olan borçlar için aynı kural geçerli değildir.

Desteklemelerdeki değişikliklere ilişkin yorumlar

Bütün bu politika değişiklikleri içsel nedenlerin zorlamalarından çok, dış etkilerle olmuştur. Örneğin doğrudan gelir yardımı sisteminin oluşturulmasında karşılaşılan sorunlar bu günkü çiftçi gelirinin artırılması amacından uzak olan uygulamayı getirmiştir. Parayı üretici değil arazi sahibi almaktadır. Küçük arazi sahibi çiftçiye verilen çok düşük yardım cazip gelmediği için, dar arazilerde tarım yapan üreticiler başvuru bile yapmamaktadır. Bu nedenle de daha 1991 yılında 4 milyonun

üstünde belirlenen ve nüfus artışı ile o zamandan bu zamana sayısı artmış olması gereken işletmelerden ancak 2.3 milyonu yardım için başvuruda bulunmuşlardır. Bu durumda ortalama işletme büyüklüğü de sanki daha büyümüş gibi görünecektir. Bu yardımlar OECD ve DB'nin önerileri paralelinde ancak belli bir süre için (4 yıl) verileceklerdir. Bir süre sonra kaldırılacaksa, şimdi ödenecek olmasının ne gibi bir tarım politikası amacı olduğunu kimse söyleyemez. Ancak arazi kayıt sistemi kurulmaya çalışılmaktadır. Ama tapu- kadastradaki sorunlar da dikkate alındığında, hisseli araziler nedeniyle bazı yörelerde beklenenin çok üstünde bir arazi varlığı, bazı yerlerde başvuru olmaması yüzünden gerçeği yansıtmayan bir arazi kaydı gerçekçi olmaktan uzak, dolayısıyla güvenilir olmayan bir veri tabanı sağlamaktadır. Aynı harcama miktarı ile daha güvenilir bir kayıt sisteminin kurulması yollarını aramak daha rasyonel bir yaklaşım olurdu. Halen Hazine Müsteşarlığında bu alanda yürütülen projede bu hususların da dikkate alınması beklenmektedir.

Şeker kotaları konulması Türkiye'nin şeker üretiminin, hatta tarımının geleceği, tatlandırıcı üretimindeki şeker aleyhine genişlemeler, AB ne uyum açısından kotaları baştan yüksek tutmamız gerekirken, tam tersine bir yaklaşımla kraldan çok kralcı bir yaklaşımla kendi geleceğimize sınır koymak gibi olumsuzlukları da gündeme getirmektedir.

Tütün destekleme alımlarının kalkması sadece sosyal sorunları beraberinde getirmekle kalmayacak, yalnız kaliteli olmayan üretimi değil, kaliteli üretimi de etkileyecektir. Türk tütünü ibaresinin gelecekte yalnız literatürde kalması tehlikesini gözardı etmemek gerekir. Alternatif ürün projesi de tütün için bir çözüm yolu getirmekten uzak kalmaya mahkumdur.

Kredi ve girdi sübvansiyonlarının kalkması üreticinin elini kolunu bağlayan son darbe olmuştur. Bu ifade bu uygulamanın devamının savunulması anlamına gelmemektedir. Belki bunlara son verilmesi ekonomik rasyonellik açısından kaçınılmazdır. Ama bunun yaratacağı darboğazı giderecek ve çiftçiyi daha rasyonel bir tarım yapacak koşullara ulaştırdıktan sonra bu tür tüm desteklerin kalkması gerekirdi. OECD bile üyelerinin tarıma yönelik harcamalarının GSYH içindeki paylarının 1.5 den 8.75 gibi geniş bir marj içinde yer aldığını kabul ederken, Türkiye'nin 1999 yılında GSYH içinde tarıma yapılan harcamaların %3 olduğu ve bunun azaltılması gerektiğini Niyet Mektubunda dile getirmesi ya kraldan çok kralcı olmanın bir diğer örneğidir veya öyle yazılması istenmiştir.

Kaynaklar

Eraktan, G., Tarım Politikası Temelleri ve Türkiye'de Tarımsal Destekleme Politikası. Uzel Yayınları, İstanbul, 2000.

OECD, Economic Survey of Turkey, 2000-01. Policy Brief.

OECD, Agricultural Policy Reform: Developments and Prospects. Policy Brief.

www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSP/IB/ Report No. PID9405

ŞEKER SEKTÖRÜNDE DEĞİŞİM

A. İsmet TORTOPOĞLU (*)
Ziraat Yüksek Mühendisi

1-GİRİŞ

Şekerpancarı, Ege, Akdeniz, Doğu ve Batı Karadeniz ile, Güney Doğu Anadolu Bölgesi dışında kalan tarım alanlarında 500 bin çiftçi ailesinin tarımını yaptığı bir bitkidir.

Mekanizasyonun girdiği ve geniş alanlarda ekimin yapıldığı Orta Anadolu dışında, aile içi iş gücü kullanılarak yapılan bir tarımdır.

Şekerpancarı çiftçisi küçük çiftçidir. Aile işgücünü kullanarak, yılda ektiği 10 dekar şekerpancarından elde ettiği ortalama 40 ton üretim ile, geçimlik düzeyde, yaşamını köyünde sürdürmeye çalışmaktadır.

2-ŞEKER SANAYİİ İLE İLGİLİ BİLGİLER

Ülkemizde 27 devlet, 3 adet özel şeker fabrikası vardır. Şekerpancarı tarımı yapılan bölgelerdeki pancar tarımına elverişli tarım arazisi miktarına göre, ülkemiz her yıl azami 5 milyon ton şeker üretim potansiyeline sahiptir.

Devlet ve özel şeker fabrikalarının ekonomik optimum toplam şeker üretim kapasitesi 2,4 milyon ton/yıldır.

Ülkemizin dahili şeker tüketimi 2 milyon ton/yıldır. 2001 yılı sonu itibarıyla nişasta bazı şekerlerin pazar payı, sektöre ilave kapasite kurma izni verilerek 350 000 ton/yıl a yükselmiştir. Dahili tüketimin kalanı şekerpancarından üretilen pancar şekeridir.

3- ŞEKERPANCARI TARIMININ ÜLKEMİZ İÇİN ÖNEMİ

1- Aile içi iş gücü kullanılarak yapılan pancar tarımında beher ekim dekarda 80 saat iş gücü kullanılır.

2- 500 bin çiftçi ailesi pancar tarımı ile geçimini sağlar. Şeker fabrikalarında daimi ve mevsimlik olarak 30 000 kişi çalışır.

3- Ayrıca, bakım ve hasat dönemlerinde 200 bin mevsimlik işçiye, yılda 100 gün süreli istihdam imkanı sağlamaktadır.

4- Şekerpancarı ekilemeyen/ektirilmeyen tarlaya çiftçi buğday veya arpa eker. 1 dekar sulu buğday tarımının sağladığı istihdam 7 saat/dekardır.Şekerpancarı ekilemeyen tarlaya, buğday ekmekle tarımda 80 saat/da – 7 saat/da = 73 saat/da istihdam azalır.

5- 26 dekar şekerpancarı tarımı, tarım ve sanayisinde 1 tam istihdam sağlar. 320 dekar sulu buğday tarımı, tarım ve sanayisinde 1 tam istihdam sağlar.

6- 80 saat/dekar istihdamın değeri, (1 tam istihdam 300 gün = 2 400 saat ve bir kişilik istihdam sağlamanın yatırım değeri 100 000 Dolar değeri ile, $(80 : 2400 = 1/30 \times 100\ 000 \text{ Dolar} = 3\ 330 \text{ Dolar})$ **3 330 Dolar karşılığıdır.** 1 kişilik istihdam sağlamanın yatırım değeri 65 000 Dolar itibarıyla, $1/30 \times 65\ 000 \text{ Dolar} = 2200 \text{ Dolar}$ dır. Şekerpancarının tarımda sağladığı istihdamın değeri, kağıt üzerinde hesaplanan şeker ihracatı görev zararı olan 150 Dolar/dekarın 15 katıdır. (2200 Dolar : 150 Dolar)

7- Bir dekar şekerpancarı yan ürünü olan pancar posası, pancar baş ve yaprağı ve melasın hayvansal besin değeri 500 kg. arpaya eşdeğerdir. Bir dekar şekerpancarı ekmekle aynı tarlaya 2 dekarda arpa ekilmiş kabul edilebilir.

8- Şekerpancarının fabrikada işlenmesi sonucu elde edilen melas, maya sanayisinin ana hammaddesidir. Melastan üretilen maya 80 ülkeye ihraç edilerek döviz girdisi sağlar. 1 dekar = 4 ton şekerpancarının fabrikada işlenmesi sonucu elde edilen yan ürün olan 160 kg melastan elde edilen 50 kg kuru maya ihracatından 100 Dolar/dekar döviz girdisi sağlanır.

9- Bir dekar şekerpancarı, taşımacılık sektörüne pancar, pancar posası, şeker, melas, yakıt, kireçtaşı, alkol olarak 5750 kg. yük sağlar.

10- Bir dekar şekerpancarının fotosentez sonucu havaya verdiği oksijen miktarı 6 kişinin bir yıllık ihtiyacını karşılayabilmektedir.

11-Şekerpancarı çiftçisi devlete hiç yük olmadan 170 000 hektar kıraç tarım arazisini kendi yatırımı ile sulu tarıma kazandırmıştır. Şekerpancarı çiftçisinin kendi imkanları ile sulu tarıma kazandırdığı 170 000 hektar saha, devlet tarafından sağlansa idi, 340 milyon Dolar bir harcama gerekecekti. Pancar çiftçisinin sulu tarıma kazandırdığı saha DSİ ve KHGM nün 2 yıllık faaliyetine eşdeğerdir.

12-Şekerpancarı tarımı, çiftçinin yer altı suyu arama çalışmaları ile yağmurlama sulamayı teşvik etmektedir.

13-Şekerpancarı, tarımın manevalasıdır. Olmasaydı icadı gereken bir bitkidir. Bilene şekerpancarı bir hazinedir.

14- Şekerpancarı ekiminin azaltılması, bitki deseninin bozulmasına sebep olmakta, bazı çiftçileri soğan ve patates ekimine yönlendirmekte, dahili tüketimden fazla üretilen bu ürünlerde pazarlama sorunları ve çiftçi iflasları yaşanmakta, sonuçta çiftçiler tarımsal faaliyeti sürdürmez duruma düşmektedir.

4- ÇİFTÇİNİN HARCAMALARI ARTTI

Çiftçimizin sahip olduğu tarım arazisi miktarı ortalama 60 dekadır. Bununda ortalama 15 dekari sulu, kalanı kiraçtır.

Son 15 yılda çiftçimizin evine, televizyon, telefon, buzdolabı, çamaşır makinası vb. girmiştir. Daha iyi giyinme ve beslenme anlayışı yerleşmiştir. Eğitim, ulaşım ve sağlık harcamaları da artmıştır.

Çiftçimiz, bu müspet gelişim için yaptığı harcamalarını artık tek başına hububat tarımı ile karşılayamamaktadır.

Çiftçimiz gerek üretim maliyetinin yüksekliği, gerekse arz talep dengesi dolayısıyla daha fazla soğan, patates ve diğer bitkilerin ekim ve üretimini yapamamaktadır. Bitki deseninin pancar aleyhine bozulduğu bir yılda pazarlanamayan on binlerce ton soğan tarlada bırakılmıştır.

Şekerpancari tarımı dışında üretilen endüstri bitkilerinin üretim girdileri tamamı ile üretici tarafından temin edilmekte, hasat sonrası üretimin tamamının pazarlanabilmesi mümkün olamamaktadır. Bazı yıllar, satış fiyatı üretim maliyetinin altında gerçekleşmekte, üretici zarar etmektedir. Bu yönü itibariyle, beher ekim dekadardan elde ettiği gelir daha az olsa bile, çiftçimiz, aile içi iş gücünü kullanabildiği, onu paraya çevirebildiği, aynı ve nakdi avanslarla desteklenen **şekerpancari tarımını tercih etmektedir.**

Değişen Türkiye şartlarına göre tarım politikaları uygulanmalıdır, bu devletin görevidir.

5- ŞEKERPANCARI ÇİFTÇİSİNİN KENDİ İMKANLARI İLE SULU TARIMA KAZANDIRDIĞI KIRAÇ TARIM ARAZİSİ MİKTARI VE BU ARAZİ İLE SAĞLANAN KATMA DEĞER

Şekerpancari çiftçimiz, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. Tarım Servisi önderliğinde 1983-1998 yılları arasında 15 yılda, 1 700 000 dekar kiraç tarım arazisini, yer altı sularından faydalanarak sulu tarıma kazandırmıştır.

Bu hizmet DSI ve Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğünün 2 yıllık faaliyetine eşdeğerdir. Devletimizin, kiraç tarım arazisini sulu tarıma kazandırma yatırım hızı 850 000 dekar/yıldır.

Kuru tarımdan sulu tarıma geçişte, münavebeye şekerpancari tarımının girmesiyle beher dekadardan sağlanan istihdam; 3 yıl sulu buğday tarımı + 1 yıl şekerpancari tarımı ile 29 saat/yıl olmaktadır. 200 kg/dekar ilave buğday, 4 ton/dekar şekerpancari üretimi ve satış değerleriyle sağlanan ilave üretimin değeri ortalama **50 Dolar/dekadır.**

1 700 000 dekar kuru tarım arazisini sulu tarıma kazandıran pancar çiftçimizin ülke ekonomisine katkısı

-200 Dolar/dekar yatırım değeri ile devletimizin yapacağı **340 milyon Dolarlık** yatırımını kendi tasarrufları ile yapmıştır.

-Tarımda, yılda 50 milyon saat istihdam sağlanmıştır (1 700 000 dekar x 29 saat/da) Bu rakam, **165 bin tam istihdam/yıl** karşılığıdır. (50 milyon saat : 2400 saat/yıl)

-1 tam istihdamı sağlamak için gerekli yatırımı 65 bin Dolar olarak aldığımızda 165 000 tam istihdamın yatırım karşılığı, **11 milyar Doları** bulmaktadır.

-Kuru tarımdan, sulu tarıma geçişte sağlanan ilave 50 Dolar/dekar üretim artışı: 1 700 000 dekar x 50 Dolar/dekar = **85 milyon Dolar** yapmaktadır.

-1983-2001 yılları, 18 yıllık sağladığı ilave üretimi, ortalama 9 yıl olarak alırsak, 85 milyon Dolar x 9 yıl = **760 milyon Dolar** yapmaktadır.

-Şekerpancarı çiftçisinin, kendi imkanları ile sulu tarıma kazandırdığı 1 700 000 dekar tarım arazisi ile, **ülkemize sağladığı katkı**: 340 milyon Dolar (sulu tarım temin yatırımı), + 11 milyar Dolar (tarımda istihdam) ve 760 milyon Dolar (ilave üretim) toplam = **12 milyar Dolardır**.

-Şekerpancarı çiftçisi, Mahalli Pancar Ekicileri Kooperatiflerinden temin ettiği sulama malzemesi ile şekerpancarının % 45 ini yağmurlama sulama yöntemi ile sulamaktadır. Diğer 3 münavebe sahasında tarımını yaptığı diğer bitkileri de imkanları ve zamanı ölçüsünde yağmurlama sulama ile sulamak suretiyle birim sahadan daha fazla verim almak suretiyle bitkisel ve hayvansal üretimde dışa bağımlı olmamızı önlemektedirler.

-Şeker üretim maliyeti ile, şeker ihraç fiyatı farkı ortalama 300 Dolar/tondur. Bu rakam Hazinesin kağıt üzerinde ifade ettiği şeker ihracatı görev zararındır.

-Şekerpancarı çiftçimizin kendi imkanları ile sağladığı **12 milyar Dolarlık** değer 300 Dolar/ton görev zararı ile **4 milyon ton şekerin** ihracatı görev zararını karşılamaktadır.

-Şekerpancarı tarımını ve pancardan şeker üretimini sorun olarak görmek cahilliktir. Pancar çiftçisini tanımamak ve pancar tarımının faydalarını bilmemektir.

-Şekerpancarı ve pancardan şeker üretimi konusunda yanlış kararlar alıp, saygı duymamız gereken pancar çiftçisine saygısızlık yapmayalım.

6- ŞEKERPANCARI ÇİFTÇİSİ DEVLETİ DESTEKLİYOR

Şekerpancari çiftçisi küçük çiftçidir. Tarımsal faaliyetleri ile sermaye birikimi sağlayamamakta, dolayısıyla şekerpancari tarımında gerekli olan girdileri temin edememektedirler.

Şekerpancari çiftçisi yılda 10 dekar şekerpancari ve 40-50 dekar hububat tarımı ile köyünde yaşam savaşı vermektedir.

Bu gerçekten hareketle bedeli pancar bedelinden kesilmek suretiyle verilen aynı ve nakdi avanslarla şekerpancari tarımını sürdürebilmektedirler. Verilen avans, pancar bedelinin % 30-40'ı seviyelerindedir.

Çiftçiye verilen aynı ve nakdi avansların ana para ve faizleri ile çiftçinin şeker fabrikasına teslim ettiği şekerpancarının ana para ve faizleri, Ocak ayı sonunda başa baş noktasında olmaktadır. **En adil ödeme tarihi Şubat ayı başıdır.** Sürdürülebilir bir bitkisel üretim için pancar bedelleri mutlaka Şubat ayı başında ödenmelidir.

Şubat ayından sonraki tarihlere kalan tüm pancar bedel ödemelerinde, çiftçinin hakkı şirkete geçmektedir. Bu durumda çiftçi devleti desteklemiştir.

Çiftçi, bir sonraki yılın bitkisel üretiminde verimlilik artışı sağlayan tohum, gübre, zirai ilaç gibi girdilere şubat ayında ihtiyaç duymaktadır. Pancar bedellerinin şubat ayı başında yapılması, çiftçimizin tarımsal faaliyetinde verimliliği artıran girdileri zamanında temin etmesini ve kullanmasını sağlayacağı için son derece önemlidir.

7-ŞEKER ÜRETİM MALİYETİ İLE ŞEKER İHRAÇ FİYATI FARKI

Ülkemizde şeker üretim maliyeti ;

Şeker üretim maliyeti ; şekerpancari tedarik maliyeti, pancardaki şeker varlığı, işlenen pancar miktarı, pancarın silolama dayanıklılığı, kampanya süresince iklim seyri, fabrika günlük pancar işleme kapasitesi, personel masrafı, finansman giderleri, değerlerine göre yıldan yıla farklılık göstermektedir.

Türkiye de şeker üretim maliyeti ortalama 600 Dolar/ton seviyesindedir. Bu rakam kriz öncesi 50 Dolar/ton pancar taban fiyatlı pancar değeri ile oluşan rakamdır.

Dünya şeker borsa fiyatı ortalama 300 Dolar/ton seviyesindedir.

1 ton şekerin maliyet - ihraç fiyat farkı ise ;

600 Dolar/ton maliyet – 300 Dolar/ton ihraç fiyatı = 300 Dolar/ton dur.

1 dekar şekerpancarından elde edilen 500 kg şekerin, maliyet – ihraç fiyat farkı ise, $300 : 2 = 150$ Dolardır.

1 dekar şekerpancarı tarımının ülkemize sağladığı katma değer 150 Doların çok üzerindedir.

8-ŞEKER İHRACATINDAN ZARAR DEĞİL KÂR EDİYORUZ

Türkiye şeker ihracatından zarar değil kâr etmektedir.

1 dekar şekerpancarının tarımında sağlanan 80 saatlik istihdamın değeri hesaba dahil edilmese dahi,

a-Şekerpancarı ektilmeyen tarlada çiftçimiz mecburen hububat tarımı yapmaktadır. Aynı tarlada ekilecek buğday ile, şekerpancarından elde edilecek şekerin ihracatı, şeker lehine **110 Dolar/dekar** daha fazla döviz girdisi sağlamaktadır.

b- Yan ürün olan 160 kg/dekar melasın, maya sanayiinde işlenmesi sonucu elde edilen 50 kg kuru mayanın 2 Dolar/kg bedelle ihracatından (80 ülkeye ihraç edilmektedir) sağlanan döviz girdisi, **100 Dolar/dekardır.**

c- Bir dekar şekerpancarı yan ürünü olan pancar baş ve yaprağı ile pancar posasının içerdiği 28,7 kg hazmolabilir ham protein değeri 420 kg arpaya eşdeğerdir. (1 kg arpa = 0,068 kg hazmolabilir ham protein değeri ile =28,7 kg : 0,068 kg = 420 kg)

143 000 TL/kg değeri ile, 420 kg arpa x 143 000 TL/kg = 60 milyon TL/ dekar gelir elde edilir). Saman değerlendirmeye alınmamıştır.

1 Dolar = 1 500 000 TL değeri ile; 60 milyon TL ise **40 Dolar** yapmaktadır.

Şekerpancarı lehine toplam fark ; 110 + 100 + 40 = **250 Dolar/dekar** olmaktadır.

1 dekar şekerpancarından elde edilen ortalama 500 kg şekerin, maliyet- ihraç fiyat farkı ise 300 : 2 = **150 Dolar/dekardır.**

TÜRKİYE, ŞEKER İHRACATINDAN 100 DOLAR/DEKAR KAR SAĞLAMAKTADIR. (250-150 = 100)

9- DAHİLİ TÜKETİMDEN FAZLA ÜRETİLECEK 700 BİN TON ŞEKERİN MALİYET-İHRAÇ FİYAT FARKI DAHİLDE TÜKETİLEN 2 MİLYON TON/YIL ŞEKER SATIŞINDAN KARŞILANMALIDIR.

Ülkemizde, mevcut 30 şeker fabrikasının ekonomik optimum şeker üretim kapasitesi 2,4 milyon ton/yıldır. İthal mısır işleyerek mısır nişastasından elde edilen şekerin pazar payı 2001 yılı sonu itibarıyla 350 bin ton/yıldır.

Ülkemizin şeker tüketimi 2 milyon ton/yıldır. Yıllık şeker tüketiminin 1,650 milyon tonu şekerpancarından elde edilen şekerle karşılanmaktadır.

Dahili şeker tüketimi karşılayan 1,650 milyon ton/yıl pancar şekeri üretimi planlandığında kapasite kullanım oranı % 70 olmaktadır.(1,650 : 2,4)

Şeker fabrikalarımız tam kapasite ile çalıştırıldığında (% 100 kapasite kullanım oranı ile çalıştırıldığında) üretilen şeker 2,4 milyon ton olacaktır. Pancar şekeri üretim-tüketim farkı ise, 2,4 milyon ton/yıl – 1,7 milyon ton/yıl = 700 000 ton /yıl olmaktadır.

Şekerpancarının sağladığı sayısız faydalar göz önüne alınarak, her yıl 700 000 ton şekerin ihracatına kalıcı bir çözüm getirilmelidir.

Kabul edilmelidir ki, şeker ihracatı ülkemiz menfaatinidir. Fransa, şekerpancarı tarımının sağladığı faydaları çok iyi bilerek, 2 milyon ton/yıl şeker tüketimine karşılık 4,5 milyon ton/yıl şeker üretimini bilinçli bir şekilde sürdürmekte, tüketim fazlasını da dünya şeker borsa değeri ile ihraç etmektedir.

Şeker üretim maliyeti 600 Dolar/ton olan Fransa, 300 Dolar/ton ithal maliyeti ile şeker ithal etmeyip, tüketim fazlasını 300 Dolar/ton değerle ihraç etmeyi daha akılcı bir politika olarak benimsemiştir.

700 000 ton şekerin maliyet - ihraç fiyat farkı olan 300 Dolar/ton ile toplam değeri; $700\ 000\ \text{ton şeker} \times 300\ \text{Dolar/ton} = 210\ \text{milyon Dolar}$ ın her yıl karşılanmasını sağlayacak bir kaynağın temini gerekir. **Bu kaynak, dahilde tüketilen 2 milyon ton/yıl şekerdir.**

Dahilde tüketilen 2 milyon ton şekerin (pancar ve mısır beraber) fabrika toptan satış fiyatına ilave edilecek 0,1 Dolar/kg. rakam ile (üretim maliyeti + kâr + şeker ihracatını karşılayan rakam) $2\ \text{milyon ton şeker} \times 0,1\ \text{Dolar/kg.} = 200\ \text{milyon Dolar}$ temin edilebilir.

Şeker üretiminin yetersiz olduğu, şeker ihracatının yapılmadığı veya az yapıldığı yıllarda, şeker satışlarından sağlanan 200 milyon Doların tamamı, sulama suyu temini, ağaçlandırma çalışmaları, mera ıslahı, hayvan ıslahı, mısır üretiminin artırılması konularında kullanılarak üretimin ve istihdamın daha yüksek boyutta artması sağlanır.

Şekerpancarı tarımının çiftçiye ve ülkemize sağladığı faydalar dikkate alınarak, şeker fabrikaları tam kapasite çalıştırılmalı, şeker ihracatı maliyet - ihraç fiyat farkı, Hazine devre dışı bırakılarak, Dahilde tüketilen şeker satış fiyatına yansıtılarak karşılanmalıdır.

10-ŞEKER ÜRETİM MALİYETİ

Ülkemizde yetiştirilen şekerpancarının şeker varlığı ortalama % 16-17'dir. Şeker fabrikası şeker üretim randımanı ortalama % 13-14'dür. 100 kg. pancardan ortalama 13-14 kg. şeker elde edilir. 7,5 ton pancardan 1 ton şeker elde edilir.

Şeker üretim maliyetinde ; (ortalama)
Hammadde masrafları, : % 60
Personel masrafları, : % 20
Yakıt, işletme malzemeleri, diğerleri : % 20

50 Dolar/ton pancar bedeli ile yapılacak hesaplamada 1 ton şekerin maliyeti,

Hammadde : 375 Dolar/ton (7,5 ton pancar x 50 Dolar/ton = 375 Dolar/ton)

Hammadde	375 Dolar/ton
Personel	115 Dolar/ton
Yakıt + Diğer	<u>110 Dolar/ton</u>
Toplam	<u>600 Dolar/ton</u>

Şekerpancarı alım fiyatı 50 Dolar/ton değerine göre, 1 kg şekerin maliyeti 0,6 Dolar/kg olacaktır.

Pancarada şeker varlığı ve pancar işleme kapasitesi yüksek olan şeker fabrikalarında şeker üretim maliyetinde hammaddenin payı % 70 e kadar çıkmaktadır. Dolayısı ile şeker üretim maliyeti düşmektedir.

11- 1990-2000 YILLARI DOLAR DEĞERİ İTİBARI İLE ŞEKERPANCARI TABAN FİYATI (çizelge : 1)

2001 Yılı şeker pancarına verilen 50 000 TL/kg lık fiyat çiftçi üretim maliyetini dahi karşılamayan bir rakamdır.Yetersiz fiyat yanında birde şeker varlığı primi de kaldırılmıştır.Çiftçi bu rakamlarla şekerpancarı tarımını sürdüremez. Pancar ekemeyen çiftçi gerek kendi ailesini gerekse hayvanlarını besleyemez.

Şekerpancarı ekim sahalarının alternatif bitkisi hububattır. Tek başına hububat tarımı çiftçi harcamalarını karşılamaya yetmemektedir. Hububat tarımı çiftçiyi ve ülkeyi fakirleştirir.

Çizelge : 1

Yıl	Taban Fiyatı Açıklama Tarihi	Taban Fiyatı TL/kg	Açıklama Tarihindeki Dolar Değeri TL	Taban Fiyatı Dolar/ton
1990	15.05.90	125	2.590.81	48.2
1991	09.08.91	202	4.591.80	44.0
1992	12.08.92	330	7.060.87	46.7
1993	29.07.93	500	11.531.89	43.4
1994	28.09.94	1000	34.038.79	29.4
1995	13.10.95	2500	50.985.00	49.0
1996	29.05.96	4400	78.086.00	56.3
1997	26.08.97	11000	165.410.00	66.5
1998	13.08.98	16500	275.000.00	60.0
1999	10.09.99	27000	450.000.00	60.0
2000	13.11.00	33750	683.934.00	49.4
2001	28.12.01	50000	1.445.000.00	34.6

12. ŞEKER İTHAL ETTİĞİMİZ YILLARDA UYGULANAN TABAN FİYATI VE SONUCUNDA İTHAL ETMEK ZORUNDA KALDIĞIMIZ ŞEKER MİKTARI (Çizelge:2)

1994 yılında 29,4 Dolar/ton taban fiyatı verilmesi sonucu iki yılda 843 567 ton şeker ithal edilmek zorunda kalınmıştır. Dahili tüketimi karşılayan şeker üretimi için yeteri kadar şekerpancarı ekimi yaptırabilmek için iki yıl geçmesi gerekmiştir. 2002 yılı şekerpancarı üretiminde kota uygulaması olmasaydı ülkemiz 2003 yılından itibaren şeker ithal etmek zorunda kalacaktı. (Pancar çiftçimiz kota kaybetmemek için 2002 yılında pancar ekimini mecburen sürdürmek zorundadır)

Çizelge : 2

YIL	İthal edilen Şeker ton	Şeker ithal Fiyatı Dolar/ton	Uygulanan Şekerpancarı Taban fiyatı Dolar/ton
1995	352 750	464,24	29,4
1996	490 917	410,00	49,0
TOPLAM	843 567	--	--

13- FABRİKA TESLİMİ TOPTAN ŞEKER SATIŞ FİYATLARI SEYRİ (çizelge:3)

1998-1999 yılları fabrika teslimi toptan şeker satış fiyatlarına yıllık enflasyona yakın bir zam yapılırken, 2000 yılında yıllık şeker zammı % 13,5 seviyesinde tutulmuştur.

2001 yılında ise kaynak sağlamak amacı ile, yıllık % 147 seviyesinde bir zam yapılmıştır.

Şekere yapılan zammın seyri, KİT'lerin nasıl yönettiğinin bir göstergesidir

Çizelge : 3

Tarih	Fabrika teslimi kristal şeker toptan satış fiyatı TL/kg + KDV	1 yılda yapılan zam %
2.12.1997	140 000	
1.4.1998	154 000	
5.6.1998	170 000	
2.7.1998	187 000	
7.8.1998	215 100	53,6
28.6.1999	248 000	
8.9.1999	285 000	
8.12.1999	334 000	55,3
29.6.2000	341 150	
18.8.2000	348 500	
5.9.2000	356 000	
5.10.2000	363 500	
3.11.2000	371 250	
6.12.2000	379 100	13,5
2.3.2001	417 100	
5.4.2001	521 250	
13.7.2001	651 565	
15.10.2001	814 500	
31.12.2001	936 700	147,1

14-ŞEKER ve BUĞDAY İHRACATINDAN SAĞLANAN DÖVİZİN MUKAYESESİ

Ülkemizde 1 dekar şekerpancarından ortalama 500 kg şeker elde edilmektedir.

500 kg şekerin ihracatı döviz getirisi , $500 \text{ kg/dekar} \times 300 \text{ Dolar/ton} = 150 \text{ Dolar/dekardır.}$

Şekerpancarı ektililmeyen tarlada genellikle hububat tarımı yapılır. Ülkemizde şekerpancarı münavebesinde yetiştirilen hububatın verimi ortalama **330 kg/dekardır.**

Dünya buğday borsa fiyatı 120 dolar/ton seviyesindedir. 1 dekar 330 kg buğday ihracatından sağlanacak döviz , $330 \text{ kg/dekar} \times 120 \text{ Dolar/ton} = 40 \text{ Dolar/dekardır.}$

Şekerpancarı tarımına elverişli olup da şekerpancarı ektililmeyen tarlaya buğday ekmekle ürün ihracatından ülkemizin kaybı, $150 \text{ Dolar/dekar} - 40 \text{ Dolar/dekar} = 110 \text{ Dolar/dekar}$ olmaktadır.

Buğday samanını dikkate almadan yapacağımız yan ürün değerlendirilmesi hesabı ;

1 dekar şekerpancarı yan ürünlerinin hazmolabilir ham proteini, miktar itibariyle 500`kg arpaya eşdeğerdir.

143 000 TL/kg değeri ile, 500 kg arpa, 71 milyon TL yapar. 1 Dolar = 1 500 000 TL değeri ile, 1 dekar şekerpancarı yan ürünlerinin hayvan beslenmesindeki değeri

71 milyon TL : 1 500 000 TL/Dolar = **48 Dolar yapmaktadır.**

Şeker – buğday döviz getirisi hesaplamasında : 110 Dolar/dekar (şeker - buğday döviz getirisi farkı) + 48 Dolar/dekar (yan ürün farkı) = **158 Dolar/dekardır.**

Şekerpancarı lehine fark 158 - 150 (şeker üretim maliyeti – şeker ihraç fiyat farkı) = **8 Dolar/dekardır.**

Şekerpancarı tarımının sağladığı istihdamın değeri ile yan ürün olan melasın işlenmesi sonucu elde edilen kuru mayanın ihracatından elde edilen döviz girdisi hesaba alınmasa bile, şekerpancarı tarımının ülkemiz çıkarına olduğu anlaşılmaktadır.

1 dekar şeker ihracatı maliyet - ihraç fiyat farkı 150 Dolar/dekar olan rakamı ülkemizin zararı olarak algılamak bir bilgisizlik örneğidir.

Türkiye, dahili tüketimi karşılayacak seviyede sürdürdüğü şeker üretim politikasını terk etmeli, şeker fabrikalarını atıl kapasite ile değil, tam kapasitede çalıştırarak, ihracata yönelik şeker üretim politikası izlemelidir.

Şeker ihracatına yönelik şeker üretim politikası, her yönüyle ülkemizin çıkarınadır.

15- ŞEKERPANCARININ İŞLENMESİ SONUCU YAN ÜRÜN OLARAK ELDE EDİLEN MELASIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Şekerpancarının fabrikada işlenmesi sonucu yan ürün olarak elde edilen melas ; maya sanayii, yem sanayi, etil alkol üretiminde kullanılmaktadır.

Melasın bir miktarı da, hayvan yemi katkı maddesi olarak kullanılmaktadır.

Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş ne ait alkol fabrikalarında melas işlenerek elde edilen etil alkol tamamıyla Tekel" e devredilmektedir.

1 dekar tarladan elde edilen ortalama 4 ton şekerpancarının fabrikada işlenmesi sonucu elde edilen melas miktarı ortalama **160 kg dir.**

Melas, en çok maya sanayiinde hamur mayası üretiminde kullanılmaktadır. Hamur mayası üretiminde kullanılan ana hammadde, melastır.

Maya Sanayiinde üretilen kuru maya 80 ülkeye ihraç edilmektedir.

1 ton kuru maya üretiminde 3,1 ton melas kullanılmaktadır.

1 ton kuru maya ihracatı döviz getirisi 2000 Dolardır. Üretimde ve maliyette diğer girdiler hesaba alınmamıştır.

1 kg kuru maya ihracatı döviz getirisi 2 Dolardır.

1 dekar şekerpancarının fabrikada işlenmesi sonucu elde edilen 160 kg melastan 50 kg kuru maya elde edilmektedir.

50 kg kuru maya ihracatı 2 Dolar/kg değerle 100 Dolar döviz girdisi sağlamaktadır.

16- 1990-2000 YILLARI ŞEKER İHRACATIMIZ ve ORTALAMA ŞEKER FİYATI (çizelge : 4)

Çizelge : 4

Yıl	İhraç Edilen Ülke sayısı	İhraç edilen Miktar ton	Ortalama Fiyat Dolar/ton	Toplam Milyon Dolar
1990	1	150	574,52	-
1991	6	87253	330,05	28,8
1992	18	396103	287,69	113,9
1993	17	503858	289,35	145,8
1994	23	466403	348,25	162,4
1995	1	2772	483,79	1,3
1996	1	630	450,00	-
1997	12	173730	347,78	59,9
1998	14	279180	264,86	73,3
1999	18	506947	201,80	102,3
2000	23	577616	213,98	123,6
TOPLAM		2 993 862	270,98	811,3

Rakamlardan anlaşılacağı üzere, Türkiye'nin şeker ithal ettiği yıllarda (1990 ve 1995) dünya borsa fiyatları yüksek, ihraç ettiği yıllarda ise dünya borsa fiyatları düşük seyretmektedir.

1990-1998 yılları ihraç edilen şekerin ortalama fiyatı **310 Dolar/ton iken ;**

1990-2000 yıllarındaki, 202 Dolar/ton ve 214 Dolar/ton ' luk ihraç şeker ortalama fiyatları son 10 yıllık ortalamayı 271 Dolar/ton seviyesine düşürmüştür.

Bu çalışmada dünya şeker borsa FOB fiyatı 300 Dolar/ton değeri ile alınmıştır.

Türk şeker 8 yılda toplam 3 milyon ton şeker ihracatı yaparak 811 milyon Dolar döviz kazandırmıştır.

Sınır ülkelerimiz olan Irak, İran, Mısır ve Suriye nin toplam yıllık şeker ithalatları 3 milyon tonun üzerindedir. (çizelge: 5)

Çizelge : 5

Ülke adı	Şeker ithalatı Ton
İRAK	330 000
İRAN	1 250 000
MISIR	1 250 000
SURİYE	440 000
TOPLAM	3 270 000

17- AVRUPA BİRLİĞİ'NDE TARIM DESTEKLEMESİ :

Tarım sektörünün doğa şartlarına bağlı olması, sermayenin yetersizliği, kişi başına gelir düzeyinin diğer sektörler göre düşük olması tarım ürünlerinin temel gıda maddesi olması, kendine yeterliliğin sağlanması isteği, sanayi'ye hammadde temin etmesi, ve dış ticaret açısından önemli bir potansiyel oluşturması gibi nedenlerden dolayı genel ekonomi içinde ayrıcalıklı sektör olarak korunup desteklenmektedir.

Ortalama işletme genişliği 200 hektara (2 000 dekar) yaklaşan A.B.D.'de hektar başına sübvansiyonlar 100 Dolar seviyesinde, ortalama işletme genişliği 20 hektar (200 dekar) olan Avrupa'da bu rakam 500 Dolar seviyesindedir.

Avrupa topluluğunun 9 milyon çiftçisi, A.B.D.'nin 2,2 milyon çiftçisi vardır. A.B.D.'de çiftçi başına sübvansiyonlar miktarı 20 000 Dolar olup, topluluğun yaklaşık 2 katıdır.

Üretim açıkları bulunan sektörde üretimi özendirme amaçlayan FEOGA (Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme) fonları ile aynı zamanda süt, tahıl, şeker, et ve kümes hayvanları gibi üretim fazlası sorunu çözümlenmektedir.

1970'li yıllarda bazı tarım ürünlerinde kendine yeterliliği sağlayabilen Avrupa Topluluğunun 1973-1982 yılları arasında kendine yeterlilik oranı % 79'dan % 87'ye yükselmiştir.

Aşırı korunan sektörlerden tahıllarda kendine yeterlilik oranı %130, şekerde %124, süt ürünlerinde % 118, sığır etinde % 103'e ulaşarak bu ürünlerin net ihracatçısı olunmuştur.

Stoklarda büyük artışlar olmasının temelinde, topluluğun kuruluş yıllarında tarım sektörünün içinde bulunduğu durum göz önüne alınarak hazırlanmış bir tarım politikasının, kendine yeterlilik hedefinin aşılmış olmasına rağmen, sürdürülmüş olması yatmaktadır.

AB, halen tarım kesimini korumaya ve sübvansiyonlarla desteklemeye devam etmektedir.

Avrupa Birliği her yıl 3 milyon ton şeker, 15 milyon ton tahıl fazlası vermekte ve bu tüketim fazlasını da, maliyetlerinin çok altında ihraç ederek, stok fazlasını eritmekte ve aynı tempo ile tarımsal faaliyetlerini sürdürmektedirler.

Bu mücadelede en çok zarar gören ülkeler ise, Toplulukta en çok korunan, en çok üretim fazlası (şeker, tahıl ve sığır eti) bulunan ürünleri yetiştiren ve bunlara pazar bulmaları giderek zorlaşan gelişmekte olan ülkelerdir. Ülkemizde aynı sorunu yaşamaktadır.

A.B.D ve AB 'nin tarım ürünleri ihracatına uyguladığı yoğun teşvik politikaları dünya tarım ürünleri piyasa fiyatlarının da düşmesine yol açmaktadır. Dahili tüketim fazlası ürünlerini maliyetin altında, düşük fiyatlarla ihraç etmek zorunda kalan ülkeler ve çiftçileri gelir kaybına uğramaktadır.

18- AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNİN ŞEKER ÜRETİMİ – TÜKETİMİ - İTHALAT VE İHRACATLARI

Avrupa Birliği ülkelerinin, yıllara göre iklime bağlı olarak değişen ortalama rakamları çizelge- 6 de verilmiştir.

Çizelge : 6

	Ortalama Milyon ton
Yıllık şeker üretimleri	15
Yıllık şeker tüketimleri	12
Yıllık şeker ithalatları	2
Yıllık şeker ihracatları	5
Yıllık şeker fazlalığı	3

Avrupa Birliği ülkelerinde dahili tüketim fazlası olarak her yıl 3 milyon ton şeker üretilmektedir.

Dahili tüketim fazlası 3 milyon ton şeker maliyetlerinin altında seyreden dünya şeker borsa fiyatı rakamlarından ihraç etmektedirler. Dünya şeker borsa fiyatları Londra borsasında belirlenmektedir.

AB ülkeleri perakende şeker satış fiyatı 1-1,2 dolar/kg seviyesindedir.

19-NİŞASTA ve NİŞASTA BAZLI ŞEKERLER

Ülkemizde nişasta ve nişasta bazlı şeker sektörünün tamamı iç piyasaya yönelik olarak kurulmuş ve çalışmaktadır.

1998 yılı sonu itibariyle, nişasta ve nişasta bazlı şekerler sektöründeki 5 adet kuruluşun işletme kapasitesi 486 000 ton/yıldır. Bu kapasite, gün 24 saat, yıl 300 gün olarak hesaplanan, yılda işleyebileceği maksimum mısır miktarıdır. Sektörün ihtiyacı olan mısırın yarıdan fazlası ithalatla karşılanmaktadır.

Nişasta bazlı şeker üreten sektör, 2001 yılı sonu itibariyle, dahili şeker tüketiminde 350 000 ton/yıl bir pazar payına ulaşmıştır. 2005 yılı hedefleri ise 430 000 tondur. 1995 yılında, 66 bin ton olan nişasta bazlı şeker üretiminin, 10 yıl zarfında, 2005 yılında 430 000 tona çıkarılması hedeflenmiştir. Bu miktar üretim için, mısır kırma kapasitelerini 806 000 ton/yıla yükseltmişlerdir. (Çizelge; 7,8,9)

Nişasta bazlı şeker sektörünün iç pazarda pancar şekeri aleyhine büyümesi tehlikeli boyutta yükselmektedir. 2001 yılı sonu itibariyle üretimleri 6 yılda (1995-2001) % 430 seviyesinde artmıştır.

Ülkemizde dahili tüketimden daha fazla pancar şekeri üretim talebi varken, 500 000 ton pancar şekerinin stokta olduğu yıllarda, hangi gerekçe ve yaklaşımla nişasta bazlı şeker üretim kapasitesini 200 000 ton/ yıldan, 430 000 ton/yıla çıkaracak ilave yatırıma teşvik ve izin verilmiştir.

Nişasta bazlı şeker üretim kapasitesini artırmak için yeni tesislere izin veren yetkililer, akıl almaz yaklaşımla, pancar şekeri üretimini azaltıcı uygulamalara başvurmaktadır. (Bunlar; yetersiz pancar taban fiyatı, şeker varlığı priminin kaldırılması, şeker pancarı üretimini azaltıcı kota önerileri, pancar bedellerinin zamanında erken ödenmemesi, şeker kanunu ile dahili şeker tüketimini karşılayacak kadar şeker üretimi yapılabilmesi, Türkiye Şeker Fab.A.Ş nin şeker ihraç yetkisinin kaldırılması, en karlı 6 şeker fabrikasının özelleştirmek amacı ile özelleştirme idaresine bir an önce devri önerisi)

Bu anlayış ve yaklaşımın sorgulanması gerekmez mi ?

Çizelge : 7

Nişasta ve Nişasta Bazlı Şekerler Sektöründeki Kuruluşlar					
Sıra No	Kuruluş Adı	Yeri	Mülkiyeti	Üretim Konusu	İşleme Kapasitesi
1	Cargill	İstanbul	Özel	Nişasta ve NBŞ	135.000
2	Pendik Nişasta	İstanbul	Özel	Nişasta ve NBŞ	90.000
3	Amylum	Adana	Özel	Nişasta ve NBŞ	180.000
4	Sunar	Adana	Özel	Nişasta ve NBŞ	51.000
5	Tat	Adana	Özel	Nişasta ve NBŞ	30.000
	Toplam				486.000

Çizelge:8

Nişasta ve Nişasta Bazlı Şekerler Üretim Miktarı (ton)								
Sıra No	Ana Mallar	Yıllar				Yıllık Artışlar (%)		
		1995	1996	1997	1998	1996	1997	1998
1	Nişasta	43.000	49.000	63.500	73.000	14	29	15
2	NBŞ	66.000	79.500	108.000	151.000	20	36	40

Tablonun incelenmesinden anlaşılacağı gibi, 1995-1998 yıllarının mukayesesinde, nişasta üretimi 43 bin ton'dan 73 bin ton'a çıkarken (artış % 70), nişasta bazlı şekerlerin üretimi ise 66 bin ton'dan 151 bin ton'a çıkmıştır (artış % 129).

Çizelge:9

Nişasta ve Nişasta Bazlı Şekerler Sektöründe Eklenen Yeni Kapasiteler				
Yıllar	Yılbaşı Kapasite	İlave Kapasite	Ür. Başl. Tarihi	Üretim Hedefi
1999	486.000	80.000	1999	NBŞ ve Nişasta
2000	566.000	240.000	2000	NBŞ ve Nişasta

20- AB ÜLKELERİ ŞEKER ve ISOGLUCOSE ÜRETİMİ

AB ülkelerinde 1998/1999 sezonunda şekerpancarından 16 383 303 ton şeker üretilmesine karşın, nişasta bazlı şeker üretimleri 308 180 ton olmuştur. Nişasta bazlı şekerin pancar şekerine oranı yüzde 1,88'dir (**Çizelge-10**).

AB ülkelerinde şekerin yaklaşık % 50'sini Almanya ve Fransa üretmektedir. Bu iki ülkede nişasta bazlı şeker üretimleri, Almanya'da % 0,89, Fransa'da % 0,47 seviyesindedir

Ülkemizde 2001/2002 yılı şeker üretim kampanyasında devlet ve özel şeker fabrikaları toplam pancar şekeri üretimi 1 700 000 tondur. 2001 yılı nişasta bazlı şeker üretimi 350 000 ton değeri itibarıyla, % 20 seviyesine ulaşmıştır.

Nişasta bazlı şeker üretimine, Şeker Kanunu ile getirilen kota, dahili tüketimin % 10'udur. Kanun, Bakanlar Kurulu'na, bu rakamı % 5'e indirme ve % 15'e çıkarma yetkisi vermektedir.

Nişasta bazlı şeker sanayi, bir yandan ülkemize kotayı % 15'e yükseltme baskısı yaparken/yaptırırken, diğer yandan, nişasta bazlı şeker üretim rakamını şeker eşdeğer tat rakamına yükseltmek istemektedir. 2 milyon ton/yıl şeker üretiminde, nişasta bazlı şeker verilebilecek % 15 kotanın karşılığı 300 000 tondur. Şeker eşdeğer tat karşılığı 400 000 tondur.

Ülkemizde mevcut 30 şeker fabrikasının pancar işleme kapasitesi, dahili şeker tüketimini rahatlıkla karşıladığı bilinen bir gerçekken, ithal mısıra dayalı, nişasta bazlı şeker üretim kapasitesini artırmak amacı ile tesis kurmayı isteyen yabancılara yatırım izni verilmesi ve 1999 ve 2000 yıllarında 486 000 ton/yıl mısır kırma kapasitesine

ilaveten 320 000 ton/yıl ilave kapasite tesis etme izni verilmesi vatan sevgisi ile bağdaşmayan bir ciddiyetsizlik örneğidir.

Nişasta bazlı şeker üretim kapasitesi son iki yılda izin verilen tesislerle, 430 000 ton/yıla yükselmiştir. "Hem bize yeni yatırım izni veriyorsunuz ve bizde 200 milyon dolarlık yatırım yapıyoruz. Siz de Şeker Kanunu ile bizim yeteri kadar üretim yapmamızı engelliyorsunuz" diyorlar. ABD firmasının nişasta bazlı şeker üretim tesislerinin atıl kapasite ile değil, tam kapasite ile çalıştırılmalarını isterken, onlar için ülkemizde mevcut 30 şeker fabrikasının % 30 atıl kapasite ile çalıştırılmalarının hiçbir önemi yoktur. Onlar için önemli olan uluslar arası firmaların çıkarını korumaktır. Türk pancar çiftçisinin sıkıntı çekmesi ve aç kalması onlar için hiçbir önem taşımamaktadır.

Bu konuda ülkemize gelen Amerikan- Türk Konseyi (ATC) heyet başkanı Emekli General Brent Scowcroft'un beyanatı bir ibret vesikasıdır.

"Türk Hükümetinin mevcut tarım politikaları, ABD tarım ürünlerinin Türkiye'ye ihracatını engelliyor. İthalat sertifikaları ve sağlık karnelerinde zorluklar yaşatılıyor, ya da hiç verilmiyor. ABD malı peynir, soya unu, mısır, buğday, meyve, muz, pirinç ve bira sektörlerinin Türkiye'ye ihracatında ciddi sorunlar var. Şeker sektörünün liberalizasyonu sırasında mısır bazlı tatlandırıcıların üretimine sınırlandırılma getirilmesi Türkiye'de bu alanda yapılan 200 milyon dolarlık ABD yatırımlarını kaybolma noktasına getirmiştir. Türk hükümetinin tarım alanında şeffaf olmayan ve istikrarsız politikalarının biran önce düzeltilmesi gerekir."

Çizelge:10

AB Ülkeleri Şeker ve Isoglucose Üretimi (1998/1999)			
Ülke Adı	Şeker Üretimi Ton	Isoglucose Üretimi ton	%
Almanya	4.023.736	35.684	0,98
Fransa	4.757.269	20.022	0,42
İtalya	1.595.850	21.395	1,34
Hollanda	825.015	9.175	1,11
Belçika/Lüksemburg	797.784	75.670	9,48
İngiltere	1.442.007	27.983	1,94
Danimarka	531.426	-	-
İrlanda	219.186	-	-
Yunanistan	198.943	12.997	6,53
İspanya	1.160.224	83.000	7,15
Portekiz	66.546	10 324	15,51
Avusturya	490.436	-	-
İsveç	399.376	-	-
Finlandiya	125.993	11.930	9,47
Toplam	16.383.302	308.180	1,88

21- NİYET MEKTUPLARI

ABD ve AB mısır ve şekerpancarı tarımını azaltmaksızın sürdürürken, mısır ve şeker fazlasını maliyetlerin altında bir rakamla ihraç ederken, yeni pazarlar yaratmak için çabalarken, Hazine tarafından kaleme alınan ve IMF'e verilen niyet mektuplarında şekerpancarı ile ilgili maddeleri irdelediğimizde;

- 18 Aralık 2001 tarihli Niyet Mektubunda, şeker sektörü ile ilgili olarak ayrıntılı taahhütlerde bulunmaktadır:

-2001 yılında şekerpancarı kotaları 12,5 milyon tondan 11,5 milyon tona düşürülecek ve şekerpancarı destekleme fiyatı en çok yüzde 12 oranında artırılabacaktır.

-TŞFAŞ' in en az altı şeker fabrikası, özelleştirmelerinin 2001 yılı sonuna kadar tamamlanması amacıyla Özelleştirme İdaresi portföyüne transfer edilecektir.

-Geriye kalan şeker fabrikaları, 2002 yılı sonuna kadar özelleştirilecek ve bu amaçla 2001 yılı içinde özelleştirme idaresi portföyüne transfer edileceklerdir.

-Şeker piyasası reformunu sağlayacak Şeker Kanunu, 15 Şubat 2001'e kadar parlamentoya sunulacak ve 15 Mart 2001'e kadar onaylanacaktır.

Hazine tarafından hazırlanan ve 15 Mayıs 2001 tarihinde açıklanan "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" olarak bilinen istikrar programında şeker sektörü ile ilgili yaklaşımlar:

Görev Zararları İle İlgili Düzenlemeler

(53) Kamu Bankaları ve işletmeciler KİT'lerin görev zararları, Kamu mali yönetiminin bugünkü temel sorunlarından birisidir. KİT'lerin görev zararlarını ortadan kaldırmak ve bundan böyle benzeri zararların oluşumunu engellemeye yönelik çalışmalar sürmektedir.

KİT'lerin görev zararları ortadan kaldırılacak ve benzeri zararların oluşması engellenecektir.

Ekonomide Rekabeti ve Etkinliği Artıracak Dzenlemeler

(59) Şeker üretiminde, fiyatlandırılmasında ve pazarlanmasında usul ve esaslar getirerek piyasadaki istikrarın sağlanması amaçlanmaktadır. 2002/2003 üretim döneminden itibaren devlet tarafından fiyat açıklanmayacaktır. Şeker piyasası, Şeker kurulu tarafından dzenlenecektir. İhtiyaç fazlası Şeker üretimine son verilerek devletin zarara uğraması engellenecektir. Üretici ekim öncesinde fiyatı bilerek ekim kararı verecektir. Türk insanı daha ucuza Şeker tüketecektir. Tüm çiftçilere Doğrudan Gelir Desteği verilerek gelir kaybı giderilecektir. Şeker Fabrikalarının özelleştirilmesinin önü açılacaktır. Şeker piyasasında istikrar sağlanacak ve ihtiyaç fazlası Şeker üretimine engel olunacaktır.

22-İMF'e VERİLEN NİYET MEKTUPLARI VE GÜÇLÜ EKONOMİYE GEÇİŞ PROGRAMINDAKİ ŞEKER SEKTÖRÜ İLE YAKLIŐIMLARIN ELEŐTİRİŐİ

Şekerpancarı tarımının ölkemizin yararına olduğu, Şeker ihracatından zarar değil, kar edildiğinin Hazine tarafından hala kavranılmamıŐ olması düşündürücüdür.

Özel Şeker fabrikaları ile beraber işlenen pancar olarak, 18 milyon ton Şekerpancarı kotası ile fabrikalarını ekonomik optimum kapasitede çalıştırarak 2,4 milyon ton/yıl pancar Şekeri üretimi gerçekleştirilmelidir. Şeker Fabrikalarının kapasite kullanım oranı % 100 olarak çalıştırılması, artan miktarda Şeker üretilmesi ve dahili tüketim fazlası Şekerin ihraç edilmesi ölkemiz çıkarınadır.

Hazine, dahili tüketimden fazla üretilen Şekerin ihracat görev zararını, dahilde tüketilen 2 milyon ton Şekere ilave edilecek bir rakamla karşılamayı hiç düşünmeden; Şekerpancarı kotalarını 12,5 milyon tondan 11,5 milyon tona indirmeyi, ithal mısıra dayalı nişasta bazlı Şeker üretimini artırmayı hangi ekonomi mantığı ile ifade edebilmektedir?

2001 yılında TÜFE ve TEFE değerleri ile % 70-90 seviyelerinde gerçekteŐen enflasyona karşı, Hazine 2001 yılında Şekerpancarı destekleme fiyatını en çok % 12 oranında artırmayı önerdi.

Devletin kontrolündeki motorin, kimyevi gübre, doğal gaz, elektrik, tüp gaz ve Şeker satış fiyatları % 100'ün üzerinde artırılırken, Hazinenin pancar çiftçisine % 12'lik zammı reva görmesi, **Türkiye'de pancar tarımının çöktürölmek istendiğinin göstergesidir.**

2000-2001 yılları Aralık ayı itibariyle Şekere yapılan zam % 147, TEFE-TÜFE, % 70-90 iken, 2001 yılı Şekerpancarına çiftçi üretim maliyetinin altında % 48 bir zam verilmesi, Şeker üretiminin azaltılması yönündeki uygulamaların bir göstergesidir.

6 Şeker fabrikasının erken satışı ile kararda ise Hazinenin mülkiyetine sahip olduğu T.Ő. F.A.Ő.'yi hiç tanımadığının göstergesidir. 6 Şeker fabrikasının (Afyon, Iğın, Burdur, Eskişehir, Çorum, Ereğli fabrikalarının) toplam kapasitesi ortalama 36 000 ton/gündür. Yılda 600 000 ton Şeker üretimi yapılan bu fabrikalarda, Şeker, diğer fabrikalardan % 50 daha ekonomik olarak üretilmektedir. Bu fabrikalar satılırsa diğer 21 fabrikaya (4-5 adedi hariç), hiç alıcı çıkmaz. Bu fabrikalar elinde kalan T.Ő.F.A.Ő.'in zararı katlanarak artar.

Tarımda üretim ve verimliliği azaltan bir politika izleyen Hazine, bu tutumu ile Türkiye'yi düzlüğe çıkaracağı derken, buğday, tütün ve şekerpancarı konularındaki hatalı tutumları dolayısıyla yaşanacak tarım krizi ile Türkiye'yi dibe çekeceğinin acaba farkında mı?

23- ŞEKER ÜRETİM VE İHRACATINA GETİRİLEN ENGELLER

a- Şeker kanunu ile: (4.4.2001 tarih ve 4634 sayı)

Şeker kanunu madde 1 "Bu kanunun amacı, yurt içi talebin, yurt içi üretimle karşılanmasına ve **gerektiğinde ihracata** yönelik olarak

Bu maddeye göre ülkemizin ihraç amaçlı şeker üretimi engellenmiştir.

b- 22 Ağustos 2001 tarih , 24501 sayılı resmi gazetede yayınlanan 2001/2787 sayılı Bakanlar kurulu kararı ile:

Şeker ihraç edilmesi konusunda Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi Genel Müdürlüğünün görevlendirilmesine ilişkin yetkisi yürürlükten kaldırılmıştır.

Yaprak tütün, hububat ve şeker ihraç edilmesi konusunda Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğü, Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdürlüğü ve Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi Genel Müdürlüğü'nün görevlendirilmesine ilişkin 14 /7/1999 tarihli ve 99/13164 sayılı Kararnamenin yürürlükten kaldırılması; Devlet Bakanlığının 13/7/2001 tarihli ve 58322 sayılı yazısı üzerine, 233 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 35'inci maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 19/7/2001 tarihinde kararlaştırılmıştır.

24- ŞEKER ÜRETİMİ KONUSUNDA HAZİNE GÖRÜŞÜNÜN ELEŞTİRİSİ

Aile içi işgücünü kullanarak ve onu paraya çevirerek geçimlik seviyede yaşamını sürdürmeye çalışan ve her yıl pancar tarımı yapmaya mecbur olan çiftçimizin durumu ortadayken, Hazinesinin, dahili şeker tüketiminin tamamını, diğer ülkelerde olduğu gibi şekerpancarından karşılanmasını yadsınamaz bir ülke gerçeği olarak görmeyerek, şeker fabrikaları kurulu kapasitemiz, çiftçi ve tarla varlığımız, dahili şeker tüketimini rahatlıkla karşıladığı, hatta tüketim fazlası olduğu bilinmesine rağmen,

Hangi düşünce ile ülkemizde, 806 000 ton/yıl mısır kırma kapasitesi için yabancılara yatırım imkanı sağlanmıştır. Yılda 430 000 ton nişasta bazlı şekerin üretilmesi ve pazarlanmasının Türkiye'nin aleyhine olacağını Hazine bilmiyor mu?

Bugün Almanya ve Fransa, nişasta bazlı şeker üretimlerini % 1'in altında tutarken; ülkemizde, nişasta bazlı şeker pazarının % 20'lere çıkarılması **Türk çiftçisine haksızlık, saygısızlık ve ülkemiz aleyhine olmuyor mu?**

430 000 ton nişasta bazlı şekerin, pancar şekerine eşdeğer rakamı 320 000 ton seviyesindedir. **Bu rakam 640 000 dekar şekerpancari ekimine eşdeğerdir.**

Pancar tarımına elverişli 640 000 dekar tarlaya, pancar yerine buğday ekmekle **ülkemize 160 milyon Dolar/yıl** (640 000 dekar x 250 Dolar/dekar = 160 milyon Dolar) **katma değer kaybettirdiğimizin farkında mıyız?**

Devlete 5-10 milyon TL zarar ettirdin diye, bürokratlara soruşturma açılıp ceza verilen ülkemizde Hazinesinin yalnız şeker üretim politikasında ülkemize verdiği yıllık 160 milyon Doların hesabı sorulmayacak mı?

Hazine, yanlış tarım politikalarında direterek, **ikinci bir krize "TARIM KRİZİNE" sebep olacaktır.**

25-HAZİNENİN GÜÇLÜ EKONOMİYE GEÇİŞ PROGRAMINDA İFADE ETTİĞİ TÜRK İNSANI DAHA UCUZA ŞEKER TÜKETECEKTİR ALDATMACASI

Hazine tarafından kaleme alınan "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı"n da 9'uncu sayfada yer alan maddede "ihtiyaç fazlası şeker üretimine son verilerek, devletin zarara uğraması engellenecektir" cümlesi ile "Türk insanı daha ucuza şeker tüketeyecektir" cümlesi yer almaktadır.

Ülkemiz şekerpancari tarımından, artan şeker üretiminden, şeker ihracatından zarar değil, kar etmektedir. Hazine bunu kabul etmiyorsa, konu ilgili tarım ekonomistlerinden oluşacak bir bilim kurulunda tartışılarak karar verilsin. Hazinesinin yanlış yönlendirmeleri engellensin.

Fabrika teslimi toptan şeker satış fiyatına Aralık 1999-Aralık 2000 tarihleri arasında % 13,5 zam yapılmıştır. Türk halkı şekeri 2000 yılında ucuza tüketmiştir. Hazine tarafından Mayıs 2001 tarihinde kaleme alınan "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı"n da ise, "Türk halkı daha ucuza şeker tüketeyecektir" sözüne rağmen, Aralık 2000-Aralık 2001 tarihleri arasında şeker yapılan zam % 147 seviyesinde olmuştur. Şekerpancari taban fiyatı % 48 seviyesinde arttırılırken, şeker % 147 seviyesinde zam yapılması, **Hazinesinin yazılı ifadesi ile taban tabana farklıdır.** Aksine Türk insanı daha pahalıya şeker tüketmektedir.

"Türk halkı daha ucuza şeker tüketeyecektir" cümlesinin arkasında gizli olan düşünce şöyle izah edilebilir:

-Türkiye'de şekerpancarına düşük taban fiyatı verilerek ve şeker varlığı primi kaldırılarak, pancar şekeri üretiminin azaltılması istenilmektedir.

-Şeker üretim maliyetinin yarı fiyatına oluşan dünya şeker borsa fiyatlarıyla, şeker ithal edilmek istenilmektedir.

-Bugünkü pancar şekeri fiyatları ile % 20 daha ucuza pazarlanabilen, ithal mısıra dayalı nişasta bazlı şekerlerin, yurt içinde daha yüksek boyutta satışının önü açılmak istenilmektedir.

Yabancı ülkelerin pancar ve mısır çiftçisini destekleyerek, Türk çiftçisini açlığa mahkum etmek doğru bir uygulamamıdır.

Bu düşünce, yaklaşım ve uygulamayla Türkiye krizden çıkamaz.

Türkiye üretmeden iç ve dış borcunu ne ile ödeyecek?

26-SONUÇ

Dahilde tüketilen pancar ve mısır şekerinin fabrika toptan satış fiyatına yapılacak 10 cent/kg lık bir ilave ile, dahili tüketim fazlası şekerin ihracatını karşılayan bir kaynak sağlamak cihetine gidilmiyor da, niçin ülkemiz için en faydalı bitki olan şekerpancarı ekim ve üretimini önleyici tedbirler alınıyor. Elektrik ücretlerine her ay zam yapılırken, yaklaşık 280 000 TL/lt olan benzine 780 000 TL akaryakıt tüketim vergisi, 210 000 TL/lt KDV koyarken, çiftçiden kilosu 3 000 000 TL ye satın alınan tütün sigara yapıp vergiler koyarak sigaranın kilosunu 40 -50 milyon TL ye pazarlarken; Şekerin fabrika teslim fiyatına 10 cent/kg miktarında yapılacak bir ilave ile, Türk pancar çiftçisini; Türk tarımını, sığır besiciliğini, maya sanayiini ayakta tutan şeker pancarı tarımının sürdürülebilirliği düşünülüyor.

Çünkü: Yabancılar Türkiye'yi şeker ihracatı yapan ülke olarak görmek istemiyorlar.Türkiye'nin güçlü bir pancar sektörü, ithal mısıra dayalı nişasta bazlı şeker üretimi önünde en büyük engel. ABD'nin yılda 250 milyon ton mısır üretimi var. ABD'nin dahili tüketim fazlası mısırı ihraç eden, ihraç ettiği ülkede nişasta ve nişasta bazlı şeker üreten tesisleri olan uluslar arası firmaları var.

IMF ve Dünya Bankası, ABD'nin ve uluslar arası firmaların çıkarını mı? yoksa bunların önünde engel olan Türk pancar şekeri sektörünün mü çıkarını koruyacak. Görünen köy kılavuz istemez.

Bir yandan devleti küçülteceğiz, çiftçiyi küçülteceğiz derken, buğday, pancar, tütün ve fındıkta bu yönde kararlar alırken diğer yandan çiftçiyi açlığa mahkum

ettiğimiz, bitkisel ve hayvansal üretimin sürdürülebilirliğini ortadan kaldırdığımız, bu tarım politikası ile Türkiye'yi elden çıkaracağımızın farkında mıyız?

Halen 15 milyon ton/yıl üretimle Avrupa'nın en fazla mısır yetiştiren ülkesi olan Fransa, aynı zamanda en fazla şekerpancarı yetiştirerek, pancardan şeker elde etmektedir. Kendi yetiştirdiği mısırdan bile şeker elde etmeyi ülkelerinin çıkarına uygun görmemektedir.

Halen Avrupa şekerpancarı üretimini aynı seviyede sürdürürken, niçin Türkiye'ye pancar ekimini azaltıcı politikalar uygulanmaktadır. Çünkü ABD'nin mısır fazlası, AB'nin de şeker fazlası vardır. Bizim Hazineimizde bu oyuna, tuzağa alet olmaktadır.

Şekerpancarı çiftçimiz kendi imkanları ile sulu tarıma kazandırdığı 1 700 000 dekar kıraç tarım arazisi ile 4 milyon ton şekerin ihracatını karşılayan seviyede katma değer sağlamıştır. Şekerpancarı ekiminin artan miktarda sürdürülmesi, şekerpancarı çiftçimizin kıraç tarım arazilerini sulu tarıma kazandırma faaliyetlerini teşvik etmektedir. Şekerpancarı ekimini azaltıcı uygulamalarla bindiğimiz dalı kestiğimiz farkında mıyız.

Bir ülkede, çiftçinin cebinde para yoksa o ülkede huzur olmaz. Parası olmayan çiftçi geçimini ve üretimini sürdüremez.

Şekerpancarının bir hazine olduğunu, şekerpancarının tarımın manevelası olduğunu, olmasaydı icadının gerektiğini kabul edelim.

Şekerpancarı çiftçimizin, dolayısıyla ülkemizin aleyhine olan, şekerpancarı ve nişasta bazlı şeker üretimindeki bu yanlış tarım politikası uygulamasına birilerinin dur demesi gerekir.

Bugüne kadar IMF'ye verilen niyet mektupları, çiftçimiz için kötü niyet mektuplarıydı. Çiftçimiz, Devletinden kendisine de iyi niyet mektubu yazılmasını beklemektedir. Bu onun en tabii hakkıdır.

27-KAYNAKLAR

Güngör Uras - Milliyet Gazetesi

“Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Üzerine Değerlendirmeler” Bağımsız Sosyal Bilimciler İktisat Grubu, TMMOB, Haziran 2001, Ankara.

“Kamu Şeker Fabrikaları Özelleştirilmeli mi” A. İsmet Tortopoğlu, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Tarım Politikaları Yayın Dizisi, No:2, Ocak 2002, Ankara.

“Küreselleşme ve Türkiye Tarımı” Gökhan Günaydın, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Tarım Politikaları Yayın Dizisi, No:3, Ocak 2002, Ankara.

“Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Gıda Sanayi, Nişasta ve Nişasta Bazlı Şekerler, Özel İhtisas Komisyonu Raporu” DPT, Ankara 2001.

“Şeker Kanunu ve Şekerpancarı Tarımının Geleceği” A. İsmet Tortopoğlu, HASAD, Aylık, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Dergisi, Haziran 2001, Sayı:193.

“Tarımda Su Yönetimi ve Çiftçi Katılımı Sempozyumu” TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, 5-7 Haziran 1995, Ankara, “Kuru Tarımdan Sulu Tarıma Geçişte Münavebeye Şekerpancarının Girmesiyle Sağlanan Katma Değer” Tebliğ, A. İsmet Tortopoğlu.

Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. Faaliyet Raporları

Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. Tarım Raporları

“Türkiye 3. Tarım Ekonomisi Kongresi” 7-9 Ekim 1998, Ankara. “Kimyevi Gübre Destekleme Uygulamasına Son Verilmeli, Gübre Desteklemesinde Kullanılan Kaynak, Daha Fazla İstihdam ve Verim Artışı Sağlayan Sulama Yatırımlarında Kullanılmalıdır” Tebliğ, A. İsmet Tortopoğlu, Sayfa 143-155.

Zuckerwirtschaft, 1999/0

“TÜTÜN SEKTÖRÜNDE DEĞİŞİM”

ALAATTİN HACİMÜEZZİN
Ziraat Mühendisleri Odası
İzmir Şube Başkanı

Sayın katılımcılar size bir müjdem var, sabaha kadar konuşacak materyal var yanımda. Bir kişi kalıncaya kadar konuşacağım. Tabii bu şaka. Ben sizlerin sabrını taşımadan bir farklı yöntemle, bildiğimi de okumadan, tütün mesajlarımı da vermeden bir farklı yöntemle konuyu sizin önünüze sermeye çalışacağım.

Türk Osmanlı ülkesi 1853'de İngiliz ve Fransızların teşvikiyle savaşa giriyor, 1854'te bu yüzden ilk borcu alıyor. Bir kısım insanlar, borçlandırma siyaseti vardır. Batının, kapital birikiminden sonra borçlandırma siyaseti vardır dediğimizde, bunu nereden çıkarıyorsunuz diyorlar. Hayır, her zaman Batının borçlandırma siyaseti olmuştur. 22 yıl sonra 1876'da havlu atıyor Osmanlı valisi. Diyor ki ben ödeyemiyorum. Duyun-u Umumiye kuruluyor. Ondan sonrası bildiğiniz bir hikaye ama ben bazı noktalarda vurgu yapacağım. Duyun-u Umumiye kurulduktan 3 yıl sonra, hangi kalemlerde beş bin memurla devletin gelirlerini kontrol ettiğini biliyorsunuz, onları saymaya gerek yok, ama Duyun-u Umumiye diyor ki, tütünü ayrı bir şekilde ele alalım. Çünkü tütün karlı bir olay ve 1884'de Reji İdaresi kuruluyor. Reji İdaresinde kurucular var, 20 bin kişi tütün kaçakçılığında ölüyor. Sonuç olarak tütünü reji idaresi satın alıyor. İlk başlangıçtaki tütün fiyatından yüzde 31.5 daha ucuzluyor tütün. Yani çiftçinin eline geçen para, yüzde 31.5 daha da ucuz hale geliyor.

Ve Reji İdaresi... Ben bugün çok aşağılandım arkadaşlar. Ruhsal olarak, duygusal olarak, ulusal duygularımın hepsi aşağılandı. Çünkü bildiğim konular olduğu halde, konuştuğça uzmanlar, yeni şeyler öğrendim ve gerçekten panik içindeyim, moral bakımından da, sağlık bakımından da. 1925'te Cumhuriyeti kuranlar, Reji İdaresini kaldırdıkları zaman, Rejinin kendi borçlarını devlet yerinden topluyor, kendi alacaklarını alıyor, Batının alacaklarını alıyor, devlete veriyor gerisini. 4 milyon TL'dir.

Türkiye Cumhuriyetinin ilk bütçesi 100 milyon TL'dir. Dikkatinize sunarım. Geldik 1970'lerin, 1980'lerin, 1990'ların mali politikaları dolayısıyla Batı bize tütünü özelleştirin diyor. Ve biz 1996 yılında Tütün Platformu kurduğumuz zaman çok enteresan bir şey oldu. O da şu: Tütün Ekspertleri Derneği de bizim organizmızla birlikte Tek Gıda İş de bizim organizmızla birlikte, Tarım Ekonomisi Başkanı burada, sayın Tayfun Özkaya, o da en katılımcı olanlarından. Çiftçi örgütü yoktu, kusura bakmasınlar, bunu özellikle vurgulamak istiyorum, bir defa toplantıya geldiler, sonra bakınız çok enteresan bir şey tütün için, bu organlarda çalışan kişilerin siyasal kararları farklıydı, özellikle Tütün Ekspertleri Derneği'nde siyasal bakımdan zıt kişiler iktidara geliyorlardı, yani yönetime geliyorlardı, ama platformdan vazgeçmiyorlardı. Şimdi burada bir şey sormak hakkını kendimde buluyorum.

19. yüzyıl Osmanlı tarihini, liseyi dört yılda bitiren sayın büyüklerimiz çok iyi bilmeleri lazımken, borçlandırma siyasetinin Türkiye'yi nereye toslayacağını neden bilmiyorlardı? Neden bilmiyorlardı ve bunun hesabını bu halk sormadıkça, ilelebet biz giyotine boynumuzu uzatmış gibi ızdırıp içinde olacağız ve ülkenin bütün geleceğini de, bütün kaynaklarını da Batıya yönlendirmiş olacağız.

Şimdi efendim, Tekel biliyorsunuz, vaktiyle ismi Tekel. Tekel kaldırıldı? Hayır. İsmi Tekel ve yabancılar gelip sigara fabrikaları kurdular. Batının, özetle Amerika'nın kendi ülkesinde Antitröst Yasası vardır biliyorsunuz, Antitröst Yasasına göre yüzde 28'den fazla –yanılmıyorsam- piyasaya şirketlerin sahip olmasını engeller. Amerikan yasaları öyledir. Fakat küreselleşme konuşulurken, Amerika'nın bu konuda hiçbir kaygısı yoktur, uluslararası şirketlerin piyasalara, bütün dünya piyasalarına sahip olması karşısında, herhangi bir şekilde söylemi de yoktur ABD'nin, politikası da yoktur. Bunu özellikle vurgulamak isterim.

Tekel deyince, devletin Tekel fabrikaları anlamına söylüyorum. Tekel ve yabancı fabrikalar bir piyasa oluşturuyor. İşte özlenen rekabetse, rekabetti. Bakınız 2001 yılının başlangıcında bir kriz oldu. O Anayasa krizi olmadan iki üç gün önce piyasaya girmişti tüccar. 1 milyon 960 bin lira -Hüseyin Karakoç daha iyi bilir- başfiyat verdi piyasada. Ne oldu biliyor musunuz, o sırada anayasa kitapçılığının fırlatılması dolayısıyla bir kaos doğdu ve dediler ki erteledik tütün piyasasının açılmasını. Sonra ne oldu biliyor musunuz efendim? Bir hafta sonra açıldığında Tekel 2 milyon 200 bin lira verdi. Firmalar 240 bin lira vatandaşa, yani çiftçiye ödemek zorunda kaldılar. Demek ki Tekel regülasyon, rekabet ve piyasayı organize etmek gibi bir işlevi üstleniyor. Şimdi bu Tekel'in tabii ki bu yasa da öldürüleceğine dair işaret yokmuş. Hayır. Biz tabii bu yasa çıkar çıkmaz Cumhurbaşkanına genel merkezimizle, o şubelerimizle dilekelerimizi arz ettik, Anayasa Mahkemesine götürmesi için. Her durumda bu yasa çıktığı taktirde, sigara tiryakileri bilsinler ki, daha pahalı sigara içecekler. Cola'daki fiyat uygulamaları gibi, daha pahalı sigara içecekler.

Şimdi veto gerekçelerini ben tek tek saymayacağım, vaktinizi çalmamak için sayın Cumhurbaşkanının tarım uzmanlarına hazırlattığı veto gerekçelerini bütün ayrıntılarıyla bazı gazetelerde okudunuz ve çoğunuz da biliyorsunuz. Onun için vakit harcamayacağım. Yalnız bir hususu özellikle vurgulamak istiyorum, sayın Cumhurbaşkanı veto gerekçelerinin bir maddesinde Avrupa Birliği ülkesinde, 2.5 ila 4.1 euro kilogram destek olduğunu ifade ediyor. Doğrudur. Bu ifadeyi de, DPT'nin Beş Yıllık Planlar çerçevesinde sürdürdüğü görüşmelerin tutanaklarından alarak veto gerekçelerine yazmış durumdadır.

Şimdi tabii bu yasa ile sigara, Tekel fabrikalarının sigara üretimi ve Tekel markaları ve Tekel fabrikaları yabancıların eline kesinkes geçecektir. Zaten niyet de odur. Niyet şöyle efendim. Siz, 96'dan beri cak, cak konuşuyorsunuz, gelin anlatın bakalım dediler. Özelleştirmeden Sorumlu Devlet Bakanına gittik meramımızı anlattık, en sonunda bize dediler ki, biz liberaliz kardeşim. Öyle mi? Gittim merak ettim, ekonomist olmadığım için Adam Smith'in hikayesini okudum. Adam Smith, dominyonlarla İngilizler arasındaki serbest ticaretin dolaşımı bakımından teorisini geliştirdiği zaman, Kıta Avrupası karşı durmuş. Madem liberalizm, ABD'nin kotaları ne güne duruyor? Meselenin daha ötesine gitmemek ve haddimi aşmamak için ifade edeyim, 3.5 milyon çiftçiyi göçe zorlayacaklar.

Sayın Başkan Hüseyin Bey söyledi. İş olanaklarından ve iş güvencesinden yoksun kitleler, kentlerin varoşlarında barış getirmeyecek arkadaşlar. Sayın Karakoç diyor ki, doğudaki barış da bozulacak. Evet, ama büyük kentlerdeki barış da bozulacak, ABD'nin bazı kentlerindeki gibi arabaya binince şimdilerde ben kilitliyorum, size de öğüt veririm, İzmir'de kilitleyerek dolaşıyoruz, yakın gelecekte belirli saatlerden sonra dışarı çıkamayacağız, göç olayı yaşanacak.

Şimdi efendim bu konuda her şey söyledik. Bir konu var. Sigara olayının iki boyutu var. Bir tütün üretimi, iki sigara üretimi. Tütün üretimi, kesinlikle azalacak. Ayrıntılarına girmiyorum. Sigara üretimi konusunda 6 yıl sonra serbest bırakıldı şirketler. İstedikleri gibi yurtdışından getirecekler. Ve ince politikalarla, ince ayarlarla sigara tüketimini bu memlekette artıracaklar ve sigara karşıtı tıp örgütleri diyorlar ki, yüzde 10 arttırdığınız takdirde, 30 yıl sonra Akciğer kanser vakaları, yüzde 100 artacakmış. Ama ne çare ki, biçare boynu bükük zavallı halkım 30 yıl sonra hesap soracak kimse bulamayacak. Çünkü Tütün Yasasını yürürlüğe koyanların hepsi 30 yıl, belki ben de ve sizin birçoğunuz da yeryüzünde olmayacak. Ama meselenin şu boyutu var ki, kanser vakalarına Türkiye Cumhuriyeti Devletinin ödeyeceği bedel, bugünü kurtarmak için alacağımız şeyin kat kat üstünde olacak. Vay zavallı ülkem.

Efendim sigara üreticileri kendi ülkelerinden kovuluyorlar. Bunu biliyor musunuz? Sabrınızı taşırmadan bir iki şey okumak istiyorum. "Sigara üreticileri kendi ülkelerinde kovulurken, ABD Adalet Bakanlığı sigara üretici şirketleri onursuzluk ve dolandırıcılıkla suçladı. Adalet Bakanı diyor ki, Amerikan halkının verdiği milyarlarca dolarlık vergi, sigara şirketlerinin tutumu nedeniyle boşa harcanıyor, açtığımız bu davayla harcanan paranın tazmin edilmesini istiyoruz. Amerikan halkı, tütün şirketlerinin yaptıklarının bedelini ödemek zorunda değil. 45 yıldan fazla bir zamanda tütün şirketleri gerçeği, ve halkın sağlığını gözardı ettiler. Başkan, Bill Clinton da o zaman tabii Adalet Bakanlığı doğru tarafta yer alıyor açıklaması yaptı. Bu söylemler Hürriyet Gazetesi 11 Eylül 1998, Hürriyet Gazetesi 21 Ocak 1999 tarihlerinde. Tabii o saygıdeğer Amerikan halkının sağlığı ve de yaşaması çok önemli. Bizim bedelimiz sıfır.

Biz Sanayi ve Ticaret Komisyonu tarafından da komisyon olarak çağırıldık, geldik Sanayi ve Ticaret Komisyonuna, dedik ki işin başında efendim hükümet yetkilileri, virgülüne dahi dokundurtmadan bu yasayı aynen geçireceklerini ifade ediyorlar, bizim burada düşüncemizi ifade etmemizin hiçbir anlamı yok, sizi de yormayalım. Hayır estağfurullah efendim dediler, sizi dinleyeceğiz, başkalarını dinleyeceğiz, yasayı ona göre çıkaracağız. Oysa yasa tasarısı, Sanayi ve Ticaret Komisyonuna uğramadan geçti ve bu arada Ege Tv ve başka platformlarda maalesef taraf olan milletvekillerinden hiçbiri oturumlara bizim kavgalarımıza katılmadı. Bu yasanın nasıl çıkacağına, nasıl çıkarılabileceğine dair öneriyi de biz götürmüştük. Bu yasa değiştirilsin. Dedik ki Ekici Tütün Piyasasındaki tütünleri alacak bir organizasyon olsun. Gerçekten yasaya baktığınız zaman şu var: Ya diyor sözleşmeli çiftçiler vasıtasıyla üretilir ya da açık artırmalı yöntemle satılır diyor tütünler. Satılmadığı takdirde diyor sayın Cumhurbaşkanı da veto gerekçesinde, satılmadığı takdirde kaçakçılık başlayacak arkadaşlar. Siz Avrupa fiyatlarıyla sigara içmeye başladığınız zaman, kaçak tütünler de Türkiye'de dolaşmaya başlayacak. Oysa yasa bir yıldan başlayan cezalar getiriyor. Yani rejî idaresinin 20 bin yurttaşımızı öldürme hikayesi, artık onlar kolcu tutmuyorlar. Bizim kolluk kuvvetleri bu insanları yakalayacaklar.

Tabii bütün bunları, tütünü ucuz alacaklar. Göç olacak. Tütün üretimi azalacak, sigara pahalı içilecek, kaçak tütün dolayısıyla, kaçak sigara yapımı dolayısıyla yurttaşlarımızın başı derde girecek. Ama suskun, boynu bükük ve kaderci halkın ödeyeceği mutlaka bedel vardır. Saygılar sunarım.

Hüseyin KARAKOÇ

Teşekkür ederim Alaettin Bey. Alaettin Beyin söylediklerine katkısı olması için birkaç cümle söylemek istiyorum. ABD kendi halkına sokakta sigara içmeyi yasaklarken, Türkiye gibi az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere IMF ve Dünya Bankası yoluyla böyle baskı yaptırarak, kendi ülkesinde tütünü üretmeme ve kendi çiftçisine vermiş olduğu destekle, kendi ürettiklerini bu ülkelerde genç yaşta, ilkokul çağındaki çocuklardan başlayarak alıştırmaya yönelik çalışmaları devam ediyor. Türkiye’de biz aynı zamanda bunların reklamlarıyla da mücadelemizi sürdürüyoruz. Bir ara çocukların okul defterlerine, ilkokula giden çocuklarımızın okul defterlerine, çocuklar neden hoşlanır, güzel arabalardan. Okul defterlerinin üzerine güzel bir yarış arabasını yapıp, üzerine Malboro, Parlament yazılarını ve çocukların beynine o Parlament ve Malboro isimlerini kazıyorlar. Büyüyünce ver bir Malboro, ver bir Parlament demek için. Bunları kaldırttık. Ondan sonra ne yaptılar biliyor musunuz, çoğunuzun dikkatini çekmiştir. Malboro ve Parlament kutu cikletleri ürettiler, yine çocuklara satmaya başladılar. Bunları da kaldırttık ve Ticaret Bakanlığında oluşan kurula başvuruyoruz, milyarlarca dolar bunlara ceza verdiriyoruz. Ve genç çocuklarımıza, genç yaşta o körpe beyinlere, bunları kazımak için böyle yollara başvuruyorlar. Ama biz öyle suskun bir milletiz ki, susuyoruz, bakıyoruz, seyrediyoruz. Burada gene söylüyorum, başta Ziraat Odaları Birliği Genel Merkezi ve Ziraat Odalarına büyük işler düşüyor. Biz hani İsmet Bey dedi, yok mu buna dur diyecek de, dur diyeceğiz. Bu biraz şey olsun da, biz dur diyeceğiz, ama bizimle beraber çiftçilerin de buna dur demek için bize katkı vermesi lazım. Ve ben açık ve net olarak her yerde kendileriyle ikili görüşmelerde de, toplantılarda da söylüyorum, eğer bu Ziraat Odaları, çiftçi arkadaşlarımızla birlikte bir harekete geçmeye hazırlanırlarsa, biz çalışanlar olarak hazırız, her türlü maddi ve manevi her katkıda bulunmaya hazırız ve bunu ben kendilerine söyledim. Parlamentodan çıkaramazlar, gelin birlikte bir harekete girelim, tepkimizi ortaya koyalım. Ankara’ya çiftçi arkadaşlarımız traktörlerle yürüsün, biz de yalın ayak yürüyerek Ankara’ya dönmek üzere gelelim diye kaç defa teklifte bulundum, ama hiçbir şekilde harekete geçilmedi. Eğer biz bunları yapmış olsaydık, bugün hükümet bunlara cesaret edemezdi. Suskun bakıyoruz, böyle hep dert anlatıyoruz. Birimiz anlatıyoruz, diğerlerimiz dinliyor. Tepkisiz kaldığımız sürece de bunlar her istediklerini yapıyor. IMF veriyor talimatı, bunlara da yaptırıyor. Bakın bu doğalgazda ufak bir tepki, hemen millet bir tepkiye ayaklandı ne oldu? Geri adım atılıyor. Yani bu gibi şeylerde tüm demokratik kitle kuruluşları, sivil toplum örgütleri duyarlı olur, birlikte hareket etme yollarını ararlarsa, sözle değil, bildirilerle değil, açık ve net olarak böyle tavrını koyup, eylemle bunu ortaya koyduğumuz an, biz herkese geri adım attırırız. İsterse o parlamentoda 550 kişiyle tek parti iktidarda olsun. Yeter ki biz kararlı ve tutarlı olalım. Bu ülkenin, bu milletin menfaati için yapılacak her şeyde varız. Ve her şeyde de geri adım attırırız. Ve bunlara da bir yerde ülke ve memleket ve millet adına dur demek lazım. Dur demek için de birlikte hareket etmek, birlikte hareket ederek tavrımızı sözle değil, icraatla ortaya koymakla bunun üstesinden geleceğimize kesinlikle inanıyorum.

Şimdi söz kooperatifçilikteki değişimle ilgili açıklama yapmak üzere Prof. Dr. Oğuz Oyan’a tebliğini sunmak için söz veriyorum.

“KOOPERATİFÇİLİK SEKTÖRÜNDE DEĞİŞİM”

Prof. Dr. Oğuz OYAN
A.Ü.S.B.F. Öğretim Üyesi

Sözlerime birkaç saptamayla başlayacağım. Bir kere buradaki benim konu başlığım biraz eksik kalmış. Kooperatifçilik sektöründe değişim, Dünya Bankası Gözetiminde Kooperatifçilik Sektöründe Değişim, çünkü tam da böyle oluyor. Bunu biraz önce Birgül Ayman Güler, çok güzel bize sundu. Bu bir kere birincisi. Birinci saptamamız bu olmalı. Bunun yeni bir olay olmadığını, sadece son iki yılda ortaya çıkmadığını, 1980'ler dönemecinden itibaren gündeme geldiğini, ama 90'larda özellikle 5 Nisan Kararlarıyla ve onun arkasından 7. Beş Yıllık Planla, çok net altı çizile çizile bütün desteklemeden vazgeçeceğiz, bunun yerine doğrudan gelire geçeceğiz meselesi, Yedinci Planı açın bakın. Bunlar var, bunlar yeni değil, ama biz uyarı görevimizi de yaptık. Aslında bakın Türk-İş'in yayınları içinde de çıktı, 97'de. 95'de Petrol-İş Yıllığında yazdım. Bu geliyordu. Göz göre göre geldi bunlar. Evet hiçbir şey gizli kapaklı değil, zaten niyet mektubu da çok açık. Bir kere bu çok önemli tespittir.

İkinci bir tespit şu: Burada sadece tarımın tasfiyesi değil, burada tarımsal örgütlenmenin ve tarımsal sanayideki örgütlenmenin tasfiyesi var. Yani üretici kooperatifleşmesinin tasfiyesi var, sendikalaşmanın tasfiyesi var. Dolayısıyla bu örtük amaç. Bu açık yazılı değil. Bu örtük amaç olarak var, niye var onun birkaç örneğini vereceğim.

Üçüncü tespit, şu an bulunan tüm partiler sorumludur. İktidar partileri, Tarım Bakanı sağda solda konuşuyor, hem iktidar koltuğunu koruyacaksınız, hem de muhalefet ediyor görüneceksin. Ne güzel! Yani böyle muhalefete can kurban. Yani IMF'nin bütün yasalarını imzalayacaksınız, sonra sağa sola gidip ucuz kahramanlık yapacaksınız. Milleti aldatacaksın, ikiyüzlülük yapacaksınız, samimiyetsizlik yapacaksınız. Buna hayır. Derviş, ondan daha iyi bu anlamda. Niye? Çünkü, hiç olmazsa kendini gizlemiyor. Öbürü kendini gizliyor. Hayır, bunun tek yolu vardır. Koltuğunda rahat değilsen- istifa edersin. İmzalamazsın ve istifa edersin. Bunu rötüşlamak mümkün değildir. Öbür taraftan DYP bugün hâlâ tarım kesiminde güçlü ve güç alıyor. 1994 5 Nisan Kararlarını kim açıkladı? Çiller değil miydi, yanında da Karayalçın'la. 5 Nisan Kararlarını bu topluma getirmiş olanlar, Yedinci Planı hazırlamış olanların, bu topluma söyleyecek hiçbir sözünün olmaması gerekir. Dolayısıyla çiftçiyi uyarmak, dolayısıyla bunların yalan söylediğini, samimiyetsiz, ikiyüzlü olduklarını, bunların Dünya Bankası politikalarını en iyi biz iktidara gelirsek yaparızdan başka bir şey söylemediklerini, yani tek dertlerinin iktidara gelmek olduğunu iyi anlatmak. Bu tespitler önemlidir. Gerçekten bunu tartışmalıyız, geç kaldık mı meselesini. Yani tren kaçtı mı, geçmiş olsun demeli miyiz? Bu gidişatla öyle gözüküyor. Eğer gerçekten bir silkelenme olmayacaksa, gerçekten bir siyasal sürece müdahale olmayacaksa, çünkü sonuçta bu bir siyasal süreç meselesi. Evet geçmiş olsun. Bakalım filmin devamı nasıl bitecek? Ben tabii şunu da söyleyeyim: Umutlarımızı bütünyle yitirirsek, elimizdeki son silahı kaybederiz. Onun için kaybetmeyelim. Çünkü Nazım'ın dediği gibi, onlar umudun düşmanıdır. Ümidimizi hiçbir zaman teslim etmemeliyiz. Bu çok önemli. Bunların hepsini ters yüz edebiliriz. Buna olan güveni canlı tutmalıyız.

Şimdi başka saptamalar. Bir kere kooperatifçilik meselesi. Türkiye’de 7.5 milyon kooperatif üyesi var gözüküyor. Bunlarda mükerrerlikler var kuşkusuz. Bunun 4.5 milyonu tarımda. Yani Türkiye’de kooperatifçilik varsa, esas olarak tarımda var. Peki bu 4.5 milyon nasıl dağılmış. Bunun yaklaşık 1.5 milyonu tarım kredilerde. Yaklaşık 1.5 milyonu pancar ekicileri kooperatiflerinde. Yaklaşık 720 bin civarında bir bölümü tarım satış kooperatif birliklerinde, yaklaşık 500 bini de köy kalkınma kooperatiflerinde örgütlenmiş gözüküyor. Peki burada ana saldırının niçin tarım satış kooperatif birliklerinde olduğunu merak ediyor muyuz? Tabii sadece onlara değil. Burada saydığım iki kooperatifi, çok fazla dikkate almıyorlar. Bunlardan bir tanesi, pancar ekicileri kooperatifidir. Şeker fabrikaları meselesini, Şeker Kanununu çıkardıktan, şeker meselesini hallederseniz, şeker fabrikalarını özelleştirirseniz ki, programda vardır, oradaki kooperatifleşmeyi öldürürsünüz. Çünkü orada tabandan gelen bir kooperatifleşmeden daha çok şeker fabrikalarının güdümünde bir kooperatifleşme vardır. Dolayısıyla onu öldürmenin yolunu bulmuşlardır. O orada, oradaki kooperatifi de öyle bitireceklerdir. Tarım kredi kooperatifini bitirmenin yolu basit. Bakınız şu an Ziraat Bankasıyla ilgili yasa, Anayasa Mahkemesi önüne gitti. Hükümet de diyor ki, üç yıl içinde özelleştireceksiniz Ziraat Bankasını. En fazla süreyi yüzde 50 arttırırsınız. Hani 4.5 yıl diyeyim, bir yılı gitti, 3.5 yıl sonra Ziraat Bankası yok. Eğer Anayasa Mahkemesinden dönmezse. Ziraat Bankası yoksa, Tarım Kredi Kooperatifleri de yoktur. Dolayısıyla onu da bitirmiş durumdadır. Yani bunlarla niye uğraşmıyorlar? Çünkü bunları bitiriyorlar böyle zaten. Geriye ne kalıyor? Köy-koopları çok dikkate almıyorlar, çünkü bunlar tek tek küçük köy bazında örgütlüler ve çok büyük bir güç oluşturmuyorlar. Burada tek güç Türkiye’de ve tabandan gelen hareket tarım satış kooperatifleridir. Onu da gördükleri, bildikleri için akıllıca onun üzerine gidiyorlar. Nasıl gidiyorlar?

Bir kere Türkiye’de 16 tane tarım satış kooperatifi birliği var. Bunların 310 tane kooperatifi var. 15 bin ücretli çalışır bunlarda, fabrikalarında ya da genel hizmetlerinde. Bunlar 3-4 milyon kişiyi ilgilendirir. Tabii bu arada 24 tane ürünü ilgilendiriyor. Bu masanın etrafında dolayısıyla iki ürün daha önce, daha çok spesifik olarak şeker ve tütün, tarım satış kooperatifi birlikleri de 24 ürünü daha tartışıyoruz. Bir de hububat olsaydı aramızda, galiba bütün desteklemenin varolan unsurlarını tartışmış olacaktık. Yalnız şu saptamayı yapayım. Bu 24 ürüne dönük toplam destekleme, sadece şeker pancarı kadardır. Yani tütün ve şeker pancarını toplarsanız alt alta, bu 24 üründen daha büyük bir cesamettir. Yani önemi size belirtiyorum. Bu 24 ürünün de 3 tane ürünü önemlidir. Bu pamuktur, ayçiçeğidir ve fındıktır. Onun dışındakiler, bu kadar önemli değil. Tabii bunlar, bir anlamda da stratejik ürünlerimizdendir. Özellikle yağ bitkileri, pamuk ve bu arada tekstil bitkisi, sanayi bitkisi ve ayçiçeği.

Şimdi, elimizde şu mevzuatlar var: Tarım satış kooperatifine ilişkin düzenleme, biliyorsunuz ilk önce 16 Haziran 2000 tarihli resmi gazetede yayınlanan bir kanunla, tarım satış kooperatif ve birlikleri hakkında düzenleme geldi, 4572 sayılı yasa.

Ayrıca Dünya Bankası ile imzalanan ARIP Anlaşması var. Dünya Bankası sadece bunu bize empoze etmekle kalmamış, alışıldığı şekilde 3 tane Bakanın imzasıyla bunu sanki Türkiye’nin kendi niyetleri, politikası gibi ortaya getirtmiş. 3 tane Bakan şunlardır: Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı (adı malum), Tarım ve Köy İşleri Bakanı, Sanayi ve Ticaret Bakanı. Son iki bakan aynı zamanda çok milliyetçi MHP’nin de bakanlarıdır. Öbürü de kendini DSP’ye herhalde yakın hisseden bir

Dünya Bankası vatandaşı. Şimdi bir üç Bakan, bu sektörel politika mektubunu imzalıyorlar. Burada neleri söylüyorlar ona birkaç şeyle değineyim.

Bir kere yasayla ilgili söyleyeyim. Yasada çok önemli dört tane unsur vardır. Eski mevzuatı değiştiren dört tane önemli unsur var. Bunlardan bir tanesi ki geçici maddede düzenlenmiştir. Bundan böyle tarım satış, bu geçici birinci maddenin e fıkrasındadır, kooperatif ve birliklere, devlet veya diğer kamu tüzel kişilerinden herhangi bir mali destek sağlanamaz. Yani yasa hükmüyle Türkiye Cumhuriyeti Devletinin hükümeti, bir daha kesinlikle bunlara mali destek verilmeyeceğini söylüyor. Ne ben veririm diyor, ne de bir diğer kamu tüzel kişisi. Yani Ziraat Bankası da vermez demek istiyor. Bu bir kere birinci çok önemli maddesi.

İkinci önemli maddesi şudur: Tarım satış kooperatifi birliklerinin, hacze karşı mal varlıklarının korunması hükmünü ilga ediyor, kaldırıyor. Yani şunu söylemiş oluyor: Bunlar artık satılabilir. Çünkü bunlar kamu mülkü olmadığı için bunları satamıyor, özelleştiremiyor. Ne yapıyor? Bunun piyasa tarafından satın alınmasının koşullarını oluşturuyor. Dolayısıyla ikinci önemli maddesi budur.

Üçüncü önemli maddesi, bunlara ait ikinci işleme tesisi denilen, yani ileri sanayi prosesleri kullanan tesislerini anonim şirket haline dönüştürüyor. Yani ne yapmış oluyor? Bir adım daha atıyor, hem bunlar artık ipotek edilebilir, rehin edilebilir, hem de anonim şirket olarak birlik bünyesinden koparılıp satılabilir hale getiriyor.

Son madde geçici bir d maddesidir, dördüncü önemli bulduğum madde, yani yoksa başka maddeler de var, o da şudur (bu genellikle atlanıyor): Yeniden yapılandırma süresince ortak üreticilerin kooperatif ortaklığından ayrılma talepleri halinde, kendilerine de sermaye payı iade işlemi yapılmaz. Buraya kadar tamam, kooperatifi birliği koruyor diye düşünüyoruz ortak. Ancak birliklerin sahip oldukları iktisadi işletmelerin, anonim şirkete dönüştürülmesi halinde ki, dönüştürün diyor zaten kanun, iade edilmeyen sermaye payları oranında, bu şirketler ortak olabilirler. Yani şunu yapıyor, geleceğim birazdan: Ortakla birliğin yönetimini birbirine düşürüyor. Ortağa diyor ki, bak sen ayrılırsan, bu anonim şirketler, bundan pay sahibi olursun diyor. Aman bunu destekle sen, bunların anonim şirket haline gelmesini ve satılmasını destekle ki, paranı alarsın diyor. Hem de bakın nasıl alın diyor. Ortak oldular ya, bu durumda ortaklık payları nasıl hesaplanacak bakın. Ortaklardan tahsil edilmiş olan sermaye payları karşılığı ürün miktarlarının son iş yılında gerçekleşen ortalama alım fiyatı çarpımı suretiyle hesaplanır. Yani adam 50 yılda ortak olmuş, o zaman ortaklığın şöyleymiş: Şu kadar pamuk ediyormuş onun sermayesi, daha sonra sermaye artırımını olmuş. Şimdi diyor ki, ben senin payını öyle reel hesaplarım. Tabii ki bütün mal varlıkları yetmiyor. Yani tasfiye etmek için inanılmaz bir bela sarıyor birliklerin başına. Öldürmenin yolu. Bunu da yaparken bir de kooperatif ortaklarına böylece, ben kooperatifçileri, ortakları koruyorum diyor. Hatta öyle bir madde burada yok, ama biraz önce size söylediğim mali destek adaylık koşullarında öyle bir başlık da var. Bakın başlık şu: "Kooperatif ve birliklerini sahiplenmesi ve kontrolleri altına almaları". Ne kadar cazip değil mi?

Efendim bu mali destek adaylık koşulları çok ilginç. Burada koşullar sayılıyor. Bir kere şunu söylüyor: İkinci işleme tesisi denilen sinai işletmeler, hele bir tanesinin de bankası var diyor, ne demekmiş diyor. Tamamen faaliyet dışı. Yani Tarışbank'ı kastediyor ve yaptılar. Tarışbank'ın müflis durumu yok. Dünya Bankası dayattı.

Tarişbank sermaye artırmak istiyordu, Hazine artır diyordu çünkü, istedikleri sırada bu da mümkündü. BDDK artır diyordu, Hazine kabul etmiyordu. Niye? Çünkü Dünya Bankası oradan baskı yapıyordu. Dolayısıyla onu öyle hallettiler. Ama onunla yetinmiyorlar. Bütün ikincil işleme tesislerini bir tek şartla sürdürebilirsiniz diyor, siz bu sınai tesislerinizi; bir, kârlı olacak diyor, iki, senin diyor satın alma işlemi için kaynaklarını kullandıktan sonra artı üreticilere girdi desteğini yaptıktan sonra, artı ilk işleme tesislerin için, yani pamuğu aldın çıtırıyorsun, bunlar için kaynağı aktardıktan sonra, eline hâlâ kaynak kalırsa, ancak o zaman onu tutabilirsin diyor. Yoksa sat diyor. Peki satarsa ne olacak? Niye satsın? Satarsan bir kere elinde nakit olur diyor. İki, bu nakdi ne yaparsın, e bu nakdi ürün satın alımında kullanırsın. Tabii şunu söylemiyor, o bitince ne olacak? Yani beş sene kullandın, fabrikayı sattın, beş sene ürün aldın. Beş sene sonra ne olacak onu söylemiyor tabii. Yani bütün mesele şu an sattırarak, o elinde senin nakit akçe olarak kullanılsın.

Bir başka koşul, bunların istihdamlarının azaltılması yönünde ama bu hem koşul, hem bir havuç, yani hem sopa hem havuç tarafı olan bir şey. Şunu söylüyor açıkça: Bakın işgücü tenkisi, bu bizzat Dünya Bankası'nın mali destek adayları, işgücü tenkisiyle birlikte daha düşük ücretle yeni personel alımı diyor sayesinde personel maliyetlerinden tasarruflar yapılacaktır. Yani şunu söylüyor: Yani sen vasıflı elemanını, yüksek ücretli elemanını, kıdem tazminatlı, onu at, asgari ücretten ve bu arada mümkünse sendikasız olanı al diyor. Zaten o arada fabrikayı da satmışsınız, çok vasıflı işgücüne de giderek ihtiyacınız da azalıyor, alım işinden başka bir şeyiniz kalmıyor. Bu da çok güzel böyle bu koşulları bağlıyorlar. Ve bununla ilgili birtakım o dediğim havuç sopa meselesini de çok güzel koyuyorlar. O havuç sopa meselesi şöyle çalışıyor: Yani şantaj olarak çalışıyor. Bir anlamda Faust'un hikayesine benziyor. Yani ruhunu şeytana satma meselesine benziyor. Ruhunu şeytana satmak. Ben sana para vereceğim diyor, ama karşılığında ruhunu istiyorum diyor. Verdiği para nedir, onları söyleyeyim. Ben kıdem tazminatlarını öderim diyor. Nereden ödeyecek? Dünya Bankası kredi veriyor, bağış veriyor. Bunun için Dünya Bankası Fonu olarak bir ikraz diyorlar buna, Dünya Bankası ikrazı olarak bir şey getiriliyor. Ama burada inanılmaz koşullar koymuşlar, yani atılan bir adam bir daha başka bir kooperatife girerse, bunu faiziyle tahsil ederim filan. İşi çok sıkı tutuyorlar.

İkincisi, 1 Mayıs 2000 tarihi itibariyle birliklerin birikmiş bütün borçlarının, kısmen ya da tamamen, bu da çok muğlak, tamamı veya bir kısmının affedilmesini sağladım. Bunu benim fonlarımla yapmam diyor, bunu Hazine'de bir döner sermaye olacak, oradan karşılarım diyor. Ne kadarlık bir birikmiş borç var 1 Mayıs 2000 itibariyle? 720 trilyon. 720 trilyon, biraz önce başka karşılaştırmalar yapıldı. Yani 720 trilyon gerçekten şu kamulaştırılan, batan bankaların, 30 milyar dolarların filan yanında çok küçük, bu 500 milyon dolarlık bir şey. Çok küçük bir olay. Ve bu üstelik 94'ten 2000'e kadar, yani 6 yılda birikmiş. Yani yıla bölerseniz yıllık maliyeti işte 100 trilyon gibi çok küçük bir rakamdan bahsediyorum gerçekten. Türkiye ölçeğinde bir ülke için. Yani bunun karşılığında ruhunu isterim diyor. Ruhunu nasıl istiyor? İşte dediğim gibi. Yani seni sadece daraltırım, seni sadece alım satım yapan bir şekle dönüştürürüm. Bunları da esas faaliyet diye tanımlıyor. 94'ü hatırlayınız, Tansu Çiller'i hatırlayınız, ne diyordu? Birlikler kooperatifçilik yapsınlar, sanayide işleri ne diyordu. Aynı şey bunlar. Daha doğrusu o, bunu kimden öğrenmişti? Bunlardan öğrenmişti. Bunlar aynı şeylerdir.

Tabii hemen size rakam verebilirim. Hollanda'daki satılan peynirin yüzde 93'ünü kooperatifler üretiyor. Kooperatif bunu üretiyorsa, demek ki bir sınai tesise sahip. Kendi ülkelerinde olan bir şeyi, bizde olmasını istemiyorlar. Niye istemiyorlar? Bir kere bunun tartışması uzun sürer, ama tabii esas itibariyle Türkiye'yi tam bir tarım ürünleri pazarı haline getirmek istiyorlar.

Bu koşulları yerine getirenlerle bir protokol yapılıyor. Kooperatiflerle ayrı, birlikle ayrı yapılıyor. Protokole uymayanlar cezalandırılacak. Bakın Birgül Hanımın söylediğine bir ek yapayım, o da şuydu: Bu üst kurullar acaba hangi yetkilerle çalışıyor meselesine bir örnek. Şimdi diyelim ki, birlikle bu yeniden yapılanma kurulu arasında bir sorun oluştu. Birlik, 15 gün içinde buna itiraz etmelidir diyor. Yani diyelim ki, yeniden yapılandırma kurulu, kanuna ve yönetmeliğe aykırı bir talimat verdi birliklere. Bu yeniden yapılanma kurulu, dört yıl için kurulmuş, geçici bir kuruldur. Bir aykırı talimat verdi kanunlara, yönetmeliklere. Bu durumda, yeniden yapılanma kurulu tarafından bir daha müzakere ediliyor, Sanayi Bakanlığı ve Hazine'nin görüşü alındıktan sonra son kararı yine kim veriyor dersiniz? Yeniden kurul veriyor. Yani kurul, kanuna aykırı bir uygulama yaptığına dair birlik itiraz ediyor, senin yaptığın bu karar kanuna aykırı diyor. Peki diyor, onu bir daha görüşüyor, görüşürken bakanlık ve Hazine'nin görüşünü alıyor. Ama son kararı kim söylüyor? Kurul söylüyor. Hem savcı, hem yürütme. Başka ne olsun.

Uzun lafa çok gerek yok. Yani birtakım şeyler var, onları geçiyorum. Ama galiba son birkaç şeyi söyleyip bitirmem lazım. Sabrı daha fazla zorlamayalım.

Türkiye bir kere bütün bu üst kurulları tasfiye etmelidir. İstisnasız. Yani bazı bir iki tane istisnai belki tutabiliriz, Rekabet Kurulu gibi vesaire. Üst kurulları tasfiye etmelidir. İkincisi, bu önemli. Türkiye Cumhuriyeti, Hazine Müsteşarlığını lağvetmeli ve yeniden kurmalıdır. Çünkü bugünkü Hazine Müsteşarlığı, yine Dünya Bankası'nın prototipi gibi çalışmaktadır. Bunu lağvetmeliyiz, başka yolu yok. Üçüncüsü, Dünya Bankası, IMF'nin Türkiye'deki bürolarını yasaklamalıyız. 1950'lerde Demokrat Parti Başkanı ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın yaptığını yapabilmeliyiz. O, Türkiye'de IMF bürosunu kapatmıştı. Çünkü Amerika'da kendisine nazik olmayan bir şekilde karşılama yapılmıştı ve IMF bürosunu kapatmıştı. Türkiye bunu bile yapamayacak durumda.

Son olarak şunu söyleyeyim: Dünya Bankası, birçok binlerce kuruluş aracılığıyla gelişmekte olan ülke aydınlarını satın almaktadır. Türkiye'de hiçbir kamu personeli, akademisyenler dahil hiçbir şekilde Dünya Bankası projelerinde görev alamamalıdır.

HÜSEYİN KARAKOÇ

Değerli katılımcılar, hepinize sabrınızdan dolayı teşekkür ediyorum. Bu değerli hocalarıma da, geniş açıklamalarından dolayı onlara da teşekkür ediyorum. Herhalde soru yok.

8 Ocak 2002 Salı

Prof. Dr. Gürol ERGİN
ZMO Genel Başkanı

Çok değerli meslek büyüklerim, sayın hocalarım, değerli meslektaşlarım. Dünkü açılış konuşmasında da belirttiğim gibi, Ziraat Mühendisleri Odası olarak, 2002 yılını bütün ülke çapında ve tüm örgütümüzle Türkiye'de küreselleşme kavramının, küreselleşme ve Türkiye tarımı ilişkisinin tartışılacağı bir yıl olarak değerlendireceğiz. Sizlerin de bildiğiniz gibi geçtiğimiz yıllarda biz her bir yılı, o yıla özgü bir konuyla değerlendirmeye çalışmıştık. Toplantımızın, sempozyumumuzun ikinci günkü ilk oturumunu başlatmadan önce, sizlere CHP Genel Başkanı sayın Deniz Baykal görüşlerini açıklayacaklar. Ben sayın Genel Başkanı kürsüye davet etmekten onur duyuyorum, buyurun efendim.

Deniz BAYKAL
Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı

Türkiye Ziraat Mühendisleri Odası'nın düzenlediği Tarım Sempozyumunun bu oturumunda sizlerle birarada olmaktan çok büyük mutluluk duyuyorum. Bu vesileyle, bu sempozyumu düzenleyen Ziraat Mühendisleri Odamızın sayın başkanını, yönetim kurulu üyelerini ve bu toplantıya onur veren deneyimli, birikimli ziraatçılarımızı, hepimizi içten sevgilerle, saygılarla selamlıyorum.

Ziraat Mühendisleri Odamız, uzun bir süreden beri Türkiye'nin tarım sorunlarına çok özel bir ilgi sergileyerek, geleneksel toplantılarıyla kamuoyunun dikkatini, ilgisini, duyarlılığını tarım sorunlarına çekme konusunda sistemli bir çabayı sürdürmektedir. Ziraat Mühendisleri Odamızın bu çabalarından büyük mutluluk duyuyorum. Gerçekten tarıma birilerinin sahip çıkması lazım. Maalesef tarım Türkiye'de sahipsiz konumunu sürdürüyor. Türkiye'de ekonominin, toplumsal yaşamın bu kadar önemli bir çalışma alanında, uğraşı alanında, bu kadar büyük bir sahipsizliğin yaşanıyor olması, gerçekten ızdırap vericidir. Ama maalesef gerçek budur. Bu ortamda tabii meslek kuruluşlarına çok büyük görev düşüyor. Ziraat Mühendisleri Odamız bu çerçevede görevinin, sorumluluğunun gereğini çok ciddi biçimde yerine getiriyor. Teselli verici bir tabloyu böylece odamızın yaptığı çalışmalardan, toplantılardan elde edebiliyoruz. Ama maalesef kamuoyumuz tarım konusuna karşı yeterince ilgili, duyarlı davranmıyor. Bundan büyük üzüntü duyuyorum. Bunun bedelini ödüyoruz, gelecekte de ödemeye devam edeceğiz. Hala tarım doğru anlaşılammış, hakkı verilemeyen, sahip çıkılmayan bir temel alan olarak kendisini gösteriyor.

Bugün tabii çok uygun olduğu söylenemeyecek bir ortamda bu toplantıyı yapıyoruz. Ülkemizin çok ağır kış koşullarından geçmekte olduğu bir dönemde, Ankara'nın en ağır kış günlerinden birisini yaşadığı sırada bu toplantı gerçekleşiyor. Bunun bu salona yansımaları, etkisini ben de gözlemliyorum. Ama böyle bir tablo karşısında yapılması gereken son şey, hava koşullarından şikayetçi olmaktır. Bunu söyleme gereğini duyuyorum, çünkü Türkiye'de hava koşullarının kent yaşamını olumsuz etkilemesi karşısında çok yaygın bir duygu ve düşünce ortaya çıkmaya başladı. Hava koşullarından şikayet etmeye başladık. Kardan, soğuktan, yağmurdan

şikayet etmeye başladık ve bu çok yaygın bir hale geldi, hatta gazete manşetlerinde havan batsın meteoroloji diye manşetler, başlıklar atılmaya başlandı. Bu, Türkiye'de ne kadar sakıncalı bir perspektif kaymasınının, farkedilmeden hepimize yön vermeye başladığının bir ifadesidir. Bu havadan şikayetçi olunur mu? Yıllardır beklediğimiz hava bu değil miydi? Yani Türkiye kurak bir periyodun içine girdi diye, kalıcı olacak mı, daha uzun süre devam edecek mi diye kaygılanmaya başlamıştık. Yer altı suları çekilmeye başlamıştı. Barajlar işletilemez hale gelmeye başlamıştı. Hidrolik barajlardan Türkiye enerji elde edemez hale düşmüştü. Tarımın verimi, bereketi azalmaya başlamıştı. Kuraklık her yerde görülmüştü. Orman yangınları, Türkiye'nin bir gerçeği haline dönüşmüştü, ormanlar olumsuz etkilenmeye başlamıştı. Türkiye'de içme suyu sorunu, kentlerin su sorunu gündeme gelmeye başlamıştı. Yıllardır bunu yaşıyorduk, neyse ki bir noktada periyot değişmeye başladı. İnşallah Türkiye yağışlı bir döneme geçmeye başladı ve çok yoğun yağmur ve kar yağışı, kış koşullarının kendisini hissettirmesi karşısında bu defa bundan yakınmaya başladık. Niçin? Çünkü kent yaşamına alışmış olan insanların konforları, huzurları bozuluyor. Arabalarını rahat kullanamıyorlar, ayakkabıları sık sık bozuluyor. Öyle bir noktaya geldiğimizi görüyorum. Ne iyi, ne kötü, ne isteyeceğimize karar verelim. Yani bu yağış sayesinde Türkiye'de barajlar işletilebilir hale gelmeye başladı. Gökten bereket yağıyor, gökten nimet yağıyor, bunun farkında olmamız lazım en azından. Yani Türkiye o yağışlarla enerji üretecek. Doğalgaza para ödüyörüz, enerji üretiyoruz, yağın yağmurlar bize sıfır maliyet karşılığı, çünkü daha önce yapılmış olan altyapı yatırımlarının işletilmesi sonucu ortaya çıkacaktır, Türkiye enerji elde edecek. Türkiye'de yer altı suları dolmaya başladı. Tekrar su seviyeleri yükselmeye başladı. Tuzlanma başlamıştı, kuraklık başlamıştı. Yer altı su seviyesi yükseliyor Türkiye'de. Toprak rutubete, neme doymaya başlıyor. Verimli, bereketli bir tarımın altyapısı, koşulları oluşuyor. Ve bundan biz şikayet ediyoruz. Yani bunu, Türkiye'de tarım konusundaki bakış açısı çarpıklığının tipik bir örneği, Türkiye'deki kavram kargaşasının, tarıma yönelik ve kendi yararımıza, kendi çıkarımıza yönelik bilinçsizliğin bir somut ifadesi olarak dikkatinize sunuyorum. Bu kış koşulları, bu toplantımızın da belki yeterince kalabalık bir beraberlikle gerçekleşmesini engelledi, ama benim hiçbir şikayetim yok. İnanıyorum sizlerin de şikayetiniz yoktur, akli başında kimsenin bundan şikayet etmesi gerekmez. İnşallah Türkiye bundan sonra sürekli yağış ortamı içinde bulunur. Belediyelerimiz de bu ortamdan gerekli sonuçları çıkarır, gerekli dersleri çıkarır, kentleşme anlayışını da yağış ve kar gerçeğine göre yeniden düzenleriz, planlarız, kendimizi ona göre ayarlarız ve hem yağış içinde, hem çağdaş yaşamın gereklerini, hem de verimli bir ekonominin, verimli bir tarımın koşullarını birarada taşıyabilmenin düzeyine umarım çıkarız. Çıkmalıyız diye düşünüyorum.

Değerli arkadaşlarım bu güncel girişten sonra, tarımımızın geleneksel sorunlarına yönelik geleneksel bakış açımı sizlerle paylaşmalıyım. Hepimizin çok iyi bildiği gibi, Türkiye'de tarımın çok büyük sorunları var. Bu sorunları saymakta yarar var. Bu sorunların nereden kaynaklandığını düşünmekte yarar var. Bu sorunları aşmanın gereklerini değerlendirmekte, birlikte kararlaştırmakta yarar var. Bir kez daha bu çerçevede 20-25 dakikalık bir konuşma çerçevesi içinde bu konudaki anlayışımı sizlere iletmek istiyorum.

Değerli arkadaşlarım bizim tarımımızın ciddi sorunları var. Bu sorunların bir kısmı yapısalıdır. Bir kısmı coğrafidir. Bir kısmı Türkiye'nin üzerinde yaşadığı coğrafyanın koşullarından kaynaklanmaktadır. Yani Anadolu'da yaşıyoruz, Anadolu ortalama bin metre civarında bir plato ve bu yönüyle tarımsal üretime çok elverişli bir

tablo sergilemiyor. Yağış bakımından da çok özel yağışlı bir kuşakta bulunduğumuzu söylemek imkanı yok. Bunun sonucu orman varlığımız, mera varlığımız çok uygun bir şekilde ortaya çıkmış değildir. Bunlar gerçeklerimiz. Dünyanın en eski tarım yapılan coğrafyalarından birisinin üzerinde yaşıyoruz. Yani coğrafyamız yorgundur, toprağımız yorgundur, asırlar boyunca, bütün tarih boyunca ekilmiş bir coğrafyanın, tüketilmiş, kullanılmış bir coğrafyanın üzerindeyiz. Ve çok yüksek irtifa farklılıkları olan, 1800 metre, 2000 metreyle sıfır metre arasında değişiklikler gösteren bir coğrafya içindeyiz. Nehir varlığımız ulaşımaya elverişli nitelikte değil, Türkiye coğrafyasının bir yansıması olarak. Yani geniş, düz satırlarda, platolarda uzun süreli nehir akışları yok. Bu, Türkiye'nin coğrafyasını, çok ciddi şekilde tarımsal altyapısını etkiliyor. Sahillerin etrafında bazen aniden yükselen dağ silsileleri, yerleşme güvenliğini çok ciddi şekilde etkiliyor. Tarımsal verimliliği çok ciddi şekilde etkiliyor. Böyle bir coğrafi ortamda tarım yapıyoruz. Tarımımızı böyle bir coğrafi ortamda geliştireceğiz. Bu bizim dışımızdaki veridir. Buradan yola çıkacağız. Bu bizim coğrafyamız, bu bizim yurdumuz, bizim toprağımız. Bu topraklarda, bu koşullarda tarım yapmak durumundayız. Karşı karşıya bulunduğumuz sorunların bir kısmı buradan kaynaklanıyor. Bunu biliyoruz.

Bir kısmı Türkiye'de tarımın yapısından kaynaklanıyor. Yani Türkiye'de topraklar çok parçalanmıştır, çok bölünmüştür. Bugün sanıyorum dört milyon üzerinde tarımsal işletmenin varlığı söz konusudur. Yani Türkiye dört milyon ayrı birim etrafında bu coğrafyasını işlemektedir. Bu coğrafyasının tarım yapılabilir kesimlerini, dört milyon üzerinde işletmeyle değerlendirmek durumundadır. Bu rasyonel, verimli bir tarım işletmeciliğinin önünde ciddi bir engel olarak ortaya çıkmaktadır ve bunun artma eğilimi söz konusudur. Yani daha önce bu kadar fazla değildi. Bu artmaya başlamıştır. 1980'li yıllardan beri bu artış devam ediyor ve bu gidişle daha da artacaktır, daha da parçalanmış ve parçalanma eğilimi yüksek düzeyde işlemekte olan bir tarımsal yapının üzerindeyiz. Bunun da değerlendirilmesi gerekiyor. Ayrıca tabii vahim bir tablo da, bu parçalı, küçük parçalardan oluşan işletmelerin kendi içinde parçalı olması gerçeğidir. Yani çoğu 50-60 dekar civarında olan bu tarımsal işletmelerin, tek bir parçadan oluşmadığını, işte falan yerde 10 dönümlük, falan yerde 20 dönümlük, falan 18 dönümlük parçalardan oluşan bir işletme olduğunu, toplamının da zaten küçük olduğunu, küçük olanın da parçalı olduğunu unutmamak gerekiyor. Yani Türkiye tarımının altyapısı, çağdaş işletmeciliğe elverişli ölçekte ortaya çıkmış değildir. Bu bir sorundur, Türkiye tarımının yapısal önemli bir sorunu olarak ortaya çıkmıştır.

Ayrıca Türkiye tarımı, geleneksel olarak bir ekonomik işletme mantığı etrafında yönlendirilmiş değildir. Türkiye tarımı, hayatı idame arayışının gereği olarak yapılaşmıştır. Yani tarımda yaşayan insanların hayat mücadelelerinin, geçim mücadelelerinin, varlıklarını sürdürme mecburiyetlerinin gereği olarak Türkiye'de tarım yapılmıştır. Pazar için, piyasa için, ekonomi için, para için tarımsal üretim çok daha sonra yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamıştır. Hatta şu anda bile tamamen ortaya çıktığını söylemek imkanı yoktur. Ve bu Türkiye tarımının en temel sorunlarından biridir. Niçin tarım yaptığınız sorusu, henüz net bir şekilde Türkiye'nin bütün coğrafyalarında, bütün tarımsal işletmelerinde aynı biçimde ortaya konulmuş değildir. Cevap muğlaktır, kısmen ihtiyacı karşılamak için, kısmen işte bir ek gelir sağlamak için. Fakat pazar için, ekonomi için bir üretim noktasına bile daha Türkiye tam gelebilmiş değildir. Bir mecburiyet tarımı, bir mahkumiyet tarımı ortaya çıkmıştır. Memur olamayan, okuyamayan, daha iyi, daha uygun, daha rahat bir geçim şansı

elde edemeyen insanların geçimlerini sağlamak için mecburen barınmak, yaşamak ve uğraşmak zorunda oldukları bir iş haline tarım dönüşmüştür. Ve bunun sonucu olarak da tarımda bol miktarda gizli işsizlik ortaya çıkmıştır. Çünkü tarımsal ihtiyaca göre insan istihdamı söz konusu değildir. Mecburiyet sonucu tarımdan ekmeğini elde etmek zorunda kalan insanlar, tarımın bir parçası haline dönüşmüşlerdir. Onlara ihtiyaç var mıdır, yok mudur sorusu sorulmamıştır, ama onlar tarımdan geçimini sağlama durumunda olmuşlardır. Böylece Türkiye tarımı daha bir ekonomik işletme mantığına taşınabilmiş bir noktaya getirilememiştir. Bu da bir önemli çıkış noktasındaki alt sorumuzdur.

Türkiye'de tarımın bu yapısı içinde çok büyük örgütlenme sorunu vardır. Yani çiftçi yalnızdır. Çiftçiye hizmet götürecektir, onun faaliyetini kolaylaştıracak, rahatlatacak, yönlendirecek, hız katacak ne merkezi, ne de demokratik aşağıdan yukarıya yapılanmalar, örgütlenmeler ortaya konulabilmiş değildir. Ne devlet çiftçiye uğraşısında yardımcı olmak, verimini arttırmak, ekonomisini güçlendirmek için ona hizmet götürecektir üst yapılanmaları yeterince geliştirebilmiştir, ne de demokratik örgütlenme, kooperatifleşme ya da başka türlü dayanışma biçimleri aşağıdan yukarıya doğru şekillendirilememiştir. Bunun sonucu olarak çiftçi kendi haline terk edilmiş, örgütsüz, dağınık, boynu bükük bir konumdadır. Tabii bu tamamen böyle değildir. Yani gerçek daha farklıdır. Ben ana karakterini vurgulamaya çalışıyorum. Hiç kuşku yok özellikle 1980 yılına kadar Cumhuriyetimizin temel anlayışı, çiftçiye faaliyetlerini verimli hale getirebilmek için ona yardımcı olacak üst merkezi örgütlenmeleri, kuruluşları sunmak, hazırlamak ve çiftçiye destek olacak devlet hizmetlerini geliştirmek şeklinde bir anlayış 80'e kadar Türkiye'ye yön vermiştir ve bu çerçevede de oldukça ciddi çalışmalar yapılmıştır. Türkiye tarımındaki ilerlemenin önemli bir kısmı bu dönemde gerçekleştirilmiştir. Neler olmuştur? Mesela sulama çalışmaları yapılmıştır. Sulama çalışmaları tarıma en büyük desteklerin başında gelir. Çünkü sulanan topraktan elde edilen verimle, sulanmayan topraktan elde edilen verimi mukayese ettiğiniz zaman, durumu çok açıkça görürsünüz. Katlarıyla ölçülecek, dört katı, beş katı daha fazla verim elde etmek imkanı vardır, sulama getirildiği takdirde. Sulamayı getirmekse bir kamu hizmetidir. Çiftçinin kendi tarlasına su getirmek için Türkiye çapında bir hidrolik planlama yapıp, onun gereklerini yerine getirmesini beklemek mümkün değildir. Bir kamu hizmetidir, bir devlet hizmetidir. Devlet bu hizmeti üstlenmiştir. Ama ne yazık ki bu konuda ulaşılmaması gereken noktaya hâlâ ulaşabilmiş değiliz. 2002'li yılları tamamladık, 21. Yüzyıla girdik, ama hâlâ Türkiye sulayabileceği toprakların tümünü sulayabilmiş değildir. Bu konuda bir hız düşmesi de kendisini göstermektedir. Maalesef Devlet Su İşlerinin sulama çalışmaları, 50 bin hektarlık bir düzeye inmeye başlamıştır. Halbuki 100 binin üzerinde bir hedefi yıllık olarak gerçekleştirme durumundaydık. Şu anda sanıyorum 4 milyon hektara ulaşmış değiliz daha, değil mi 4 milyonun altındadır sulanan arazi miktarı, 3 küsur civarında ki, bunun bir kısmı da kara sulamadır, yani eski usul sulamadır, fenni, bilimsel sulama dikkate alındığı zaman, 4 milyon hektarın altında bir tablo var. Ve bu konuda tabii kamu hizmeti azaldıkça, devlet yatırım yapamayan bir devlet haline, mali sıkışıklık içine sürüklenmiş bir devlet haline girdikçe, bu hizmet de gerilemektedir ve bu çiftçiye çok büyük bir darbe oluşturmaktadır. Türkiye sulayabileceği her karış araziye sulamalıdır. Yani bunu çiftçiye hizmet için değil, Türkiye'nin geleceği için yapmak zorundadır. Türkiye sulayabileceği toprak varken, bunu sulamaktan vazgeçerek, sulamak için gerekli kaynağı oraya harcamayarak, acaba nereye harcıyıp da daha büyük ulusal katkı, gelir elde etme planlaması içindedir. Var mı böyle bir planlama? Türkiye'de sulanabilecek araziye sınırlayacak tek

unsur, devletin bu amaçla ayıracağı kaynağın yeterliliği olmamalıdır. Türkiye’de sulanabilecek araziyle ilgili sınırlayıcı tek unsur, teknik olarak sulanabilecek su kaynağının ve arazinin varlığı olmalıdır. Bu amaçla kullanılabilir su varlığı varsa, bu amaçla kullanılabilir arazi varsa, para yok diye bunu sulamaktan vazgeçmenin uzun dönemde akla, mantığa sığan tarafı yoktur. Yani belli bir planlamadır, belli bir zamanlamadır, anlarım, ama bundan 20-30 yıl boyunca sulamaktan vazgeçeceksiniz. E ne yapacaksınız 30 yıl boyunca, o parayı nereye harcayacaksınız daha verimli? Çok büyük yanlıştır. Yani Türkiye hâlâ, bin yılı aşkın bir süre bu topraklardadır, ama bu toprakları daha sulamayı başaramamıştır. Ve önüne bunu bir milli hedef olarak alıp, hiç zaman harcamadan Türkiye’nin bir an önce gerçekleştirmesi lazımdır. Böyle yapısal sorunlarımız var.

Örgütlenme eksikliğinden Türkiye’de kamu hizmetlerinin yeterince götürülemediği olmasından. Kamu hizmetleriyle ilgili olarak, sadece sulama değil, sulama bir tanesi. Sulamadan başlayarak, Türkiye bu konuda bir gayret göstermiştir, ama hâlâ katetmesi gereken çok mesafe vardır. Geçmiş dönemde tarıma yardımcı olmak üzere, merkezi tarım hizmetleri iyi niyetle geniş ölçüde verilmeye çalışılmıştır. Üniversiteler kurulmuştur, ziraat mühendisleri, ziraat teknisyenleri, veterinerler, hayvan sağlık memurları yetiştirilmiştir. Personel, yetişmiş insan ihtiyacına cevap verecek çalışmalar yapılmıştır bir yandan, öte yandan zirai mücadelesinden tutunuz, toprak ıslah çalışmalarına kadar pek çok alanda devlet kendisine toprağı hazırlamayı görev olarak kabul etmiştir. Toprak su idareleri kurulmuştur, zirai mücadele çalışmaları bir kamu görevi olarak üstlenilmiştir ve doğrultuda ciddi gayretler, çabalar gösterilmiştir. Zirai araştırma kurumları oluşturulmuştur, iyi niyetle, ciddi çabayla ve doğru bir teşhis ile, maalesef daha sonra gerisi getirilememiştir. Ve Türkiye tarımını ayağa kaldırmak için devlet yapabileceğini yapmaya çalışmıştır. Bu arada bir Ziraat Bankası tarıma yönelik olarak kullanılmıştır. Tarım kredi kooperatifleri kurulmuştur. Gübre sanayii geliştirilmeye çalışılmıştır. Zirai Donatım Kurumu oluşturulmuştur. Toprak Mahsulleri Ofisi bir piyasayı düzenleyici, çiftçiye yardımcı kuruluş olarak düşünülmüştür. Bu çerçevede örgütlenmeler yapılmıştır. İşte Panko birlikler, pancar kooperatifleri kurulmuştur, tarım satış kooperatifleri kurulmuştur. Bütün bunlarla Türkiye tarımına devlet yukarıdan ufuk açıcı, destek verici, çiftçinin emeğinin verimliliğini arttırmaya yönelik gayretlere omuz verme görevini, sorumluluğunu üstlenerek, bu doğrultuda 1980’e kadar Türkiye gayret göstermiştir. Sonuç çok parlak değildir. Kabul etmeliyiz. Yani ulaşılmaması gereken noktaya Türkiye ulaştırılamamıştır. Ama bu doğrultuda bir çaba esirgenmemiştir, sürdürülmüştür, 1980’lere Türkiye gelmiştir.

1980’lerde demin anlattığım örgütlenme eksikliği, finansman eksikliği, kredi sorunları, çiftçinin yeterince bilgi ve teknoloji kullanabilecek noktaya getirilememiş olmasından kaynaklanan sorunlar, sıkıntılar kendisini göstermeye devam etmiştir. Toprak parçalanmaya devam etmiştir, ama bir yandan da sulama çalışmaları olmuştur, toprak su çalışmaları olmuştur, zirai mücadele çalışmaları olmuştur. Piyasaya devlet fiyatla müdahale etmeye, destek vermeye gayret etmiştir. Kredi kolaylıkları getirmiştir, gübre kolaylıkları getirmiştir. İşte hayvancılığı desteklemek için akla gelen kestirme yöntemler olarak, gelişmiş ırklar ithal edilip dağıtılmaya çalışılmıştır. Bir gayret sergilenmiştir. Fakat bu yapının değişmesi sonucunu maalesef doğurmamıştır. 1980’den sonra bu sorunlar daha değişik niteliklerde artarak devam etmiştir. Ve bugün geldiğimiz noktada Türk tarımı verimliliğini yeterince yükseltememiş, yer yer dünya ortalamasının üzerine çıkmayı başaramamış. Ki dünya

ortalaması dediğiniz, yani en ileri ülkelerden, dünyanın en geri tarım üretimi yapan ülkelere kadar herkesi, geniş bir yelpazeyi dikkate alan bir ortalama değildir. Türkiye gibi iddialı bir tarım ülkesinin böyle bir noktaya gelememiş olması, gerçekten üzüntü vericidir. Ama 1980'li yıllarda Türkiye kendi kendine yeten, yani ihtiyacını karşılayabilecek bir tarım ülkesi niteliğindeydi. Namerde muhtaç olmadan, ithalata mahkum olmadan, vatandaşını besleyebilecek, kendi toprağından elde ettiği tarım ürünleriyle nüfusunu güvenli bir biçimde besleyebilecek bir ülke konumunda olmaya devam ediyordu.

1980'den sonra dünya çapında değişiklikler yaşanmaya başlandı. Değerli arkadaşlarım bakınız, bugün bakınca çok daha iyi gözüküyor. Dünyanın bir serbest ticaret ortamına doğru gelişmekte olduğu 1980'li yıllarda açıkça belliydi. Yani yapılmış olan anlaşmalar, Dünya Ticaret Örgütü çerçevesinde yapılmış olan çeşitli anlaşmalar, dünyanın tarımda da bir yeni serbestliğin egemen olacağı düzene doğru geçme noktasında olduğu gerçeğini bize göstermeye başlamıştı. Ve bütün dünya 80'li yılları, böyle bir serbest ticaret dönemine geçiş dönemi olarak değerlendirme anlayışı içine girmişti. Dünyada bütün ülkeler yavaş yavaş tarımın artık kamu devlet desteğinden çıkarılarak kendi ayakları üzerinde verimli şekilde çalışabilir noktaya gelmesini sağlayacak piyasa değişikliklerini, piyasa, pazar ilişkisi değişikliklerini gerçekleştirmeye başladığı dönem olmuştur. Yani, dünyanın kendisini tarımda da serbest ticaret anlayışına hazırlama çalışmaları içine girdiği dönemdi 1980'li yıllar. Ve bu açıdan değerlendirilmesi gerekirdi. Bu açıdan değerlendirilmesi gereken ülkelerin başında da Türkiye vardı. Çünkü Türkiye tarımda çok önemli sorunları olan, bu sorunlarını henüz tam aşamamış, bu sorunlarını aşması için ciddi politika uygulaması gereken bir ülke konumundaydı.

Fakat maalesef biz 1980'li yılları israf etmişizdir. 1980'li yılları, sanki 20-25 yıl sonra uygulanacak olan serbest pazar ekonomisine derhal geçmenin, kapıları açmanın, gümrükleri açmanın, her türlü kamu desteğini ortadan kaldırmanın, sıfırlamanın başlatılmasıyla maksada hizmet edilecek bir dönem gibi değerlendirmeye başlamışızdır. Yani Batıdan fazla Batıcı yönetimler Türkiye'de o zaman da, bunu ileriliklik zannederek, bunu doğru politika zannederek, onların 20-25 yıl sonra ancak uygulamayı göze alacakları kararları, çok daha önceden almaya başlamışlardır. Gümrükleri kaldırmışlardır, ithalatı serbestleştirmişlerdir ve Türkiye tarımını dünyanın rekabetine, üstelik de dünyanın destekli rekabetine açmışlardır. Türkiye tarımından da desteği esirgemişlerdir. Kendi tarımlarından desteği esirgemişlerdir. Dünya tarımına kapıyı açmışlardır ve Türkiye'nin tarımsal yapısı, çok sağlıksız bir etkiye 1980'li yıllarda maruz kalmaya başlamıştır. Halbuki yapılması gereken, Türk tarımının verimliliğini, üretkenliğini artırarak, rekabet kabiliyetini yükseltecek önlemleri almak ve bir süre sonra gelebilecek olan serbest rekabet ortamına, Türk tarımını destekleyerek hazırlamak olmalıydı. Yapılması gereken bu olmalıydı, bundan da kimse meşgul olmamıştır. Bir yandan 1980'li yılların başlangıcında bu Batıcı anlayışı aynen Türkiye'ye yansıtarak sanki çok doğru iş yaptığını zanneden bir siyaset uygulaması ülkeye egemen olmuştur. Öte yandan da fevkalade popülist, sorumsuz, dikkatsiz, Türkiye tarımını sağlıklı yönlendirme kaygısından kopuk uygulamalar, siyasi amaçlı himayeler, destekler, Türk tarımını 1980'li yıllarda çok ciddi sorunlarla, sıkıntılarla karşı karşıya bırakmıştır. Ve bugün geldiğimiz noktada maalesef Türkiye sağlıklı bir tarım politikası sürdürme şansını ciddi ölçüde kaybetmiştir. Tarım politikası, mali mülahazaların ipoteği altına girmiştir. Ve bugün geldiğimiz noktada maalesef, çünkü o dönem israf edilmiştir, o

değerlendirilmesi gereken 20 yıllık dönem israf edilmiştir, şimdi gelinen noktada yapsaydınız kardeşim, bitti artık şansınız, şimdi mali mülahaza önemlidir. Şimdi kamu açıklarının ortadan kaldırılması önemlidir. Şimdi bizim tarım politikasıydı, işte bilmem sanayi politikasıydı gibi politikalar gütmeye imkanımız yoktur. Şimdi bir tek kaygımız vardır, bütçe mülhazası, mali mülhaza, kamu mali dengesi, onun dışında hiçbir şeyle meşgul değiliz, kendinizi ona göre ayarlayın demeye başlamışlardır. Çok vahim, çok yanlış bir tablodur. Ve bu 20 yıl maalesef bu şekilde israf edilmiştir. Şimdi gelinen noktada gerçek bir tarım politikasının uygulandığını söyleme şansı büyük ölçüde kaybolmuştur. Geldiğimiz noktada şimdi Türkiye'nin makro mali dengesini sağlama kaygısı tarıma yön vermektedir. Daha doğrusu tarıma yön verici çalışmalar yapılmasının önüne ciddi engel olarak bu çıkmaya başlamıştır. Ne zaman çıkmaya başlamıştır? Dünya global tarım ortamına doğru sürüklenmeye başladığı bir sırada. Tarımda da rekabet kurallarının kendisini yavaş yavaş hissettirmeye başladığı bir sırada. Bu tabii çok acı bir tablodur. Şimdi böyle bir noktadayız ve maalesef Türkiye'nin bir mali sıkışıklık dönemine girmiş olması, Türkiye yönetimini, Türkiye'nin ulusal politikaları konusunda dikkatli ve duyarlı olma şansından yoksun bırakmıştır. Ve dışarıdan telkin edilen politikalar, Türk tarımına yön vermeye başlamıştır. Bu çok net, çok açık bir gerçektir. Bu gözlemi yapmaktan ızdırap duyuyorum. Ama gerçeğin bu olduğunu görmezlikten gelmek mümkün değildir. Acı gerçek budur. Ve Türkiye alamadığı, hatta almaması gereken kararları

Türkiye'de bir bakan atanıyor. Atanan bakan bir süre sonra kendisinden beklenen uygulamanın kabul edilemez olduğunu görmeye başlıyor, işin içine girdikten sonra, yanlış olduğunu görmeye başlıyor. Ve hafif bir direnme sergilemeye başlayınca, ona diyorlar ki, uzatma, eğer bu anlayışını sürdürüreceksen seni oradan alacağız, gereğini yerine getirecek bir bakan gelecektir ve onu oradan alıyorlar, yerine başka bir bakan geliyor ve onun sonucu Tütün Kanunu. Şimdi Cumhurbaşkanı'dan döndükten sonra Meclisten de geçiyor. Yani bana Tütün Kanunu'nun Türkiye'nin ulusal yararları doğrultusunda yapılan değerlendirmeler sonucunda hazırlanmış bir kanun olduğunu söyleyecek bir tarım uzmanı çıksa da, bir dintssek de öğresek. Bu kadar büyük bir tartışma yapılıyor, bir tek kişi çıkıp da bize bu kanunun Türkiye'nin kısa vadeli değilse de, uzun vadeli yararları açısından uygun olacağını bize bir anlatırsa de bir dinlesek. Tütün Kanunu'na sıcak bakan bir insan, bakan olarak göreve geliyor, işin içine girince bunun yanlışını görüyor ve görünce de orayı boşaltması kendisinden isteniyor ve boşaltıyor. Böyle bir tablo içindeyiz. Bu acı bir olaydır. Sadece bu değil tabii. Şekerde de aynı olay söz konusudur. Türkiye, Avrupa Birliği ölçülerinin ötesinde bir tatlandırıcı kullanımına piyasasını açmak zorunda bırakılmaktadır. Öte yandan da ulusal şeker üretimi konusunda eli kolu bağlanmakta, kotalar getirilmekte ve Türkiye kuşatılmışlığına. Yani bütün bunlar niye oluyor? Çünkü Türkiye bir tarım politikası koyamıyor. Türkiye mali kuşatılmışlığının sonucunda tarımda belli kararları almak zorunda bırakılıyor. Niçin bırakılıyor? E canım bu işin fazlası var. Yani tarımsal üretim fazlası var. Şeker fazlası da var, tütünde de çok özel bir ihtiyaç yok, varsa da harmanda çeşni olarak Türk tütününün işte Batı zevkine uygun bir sigaraya dönüşmesi aşamasında bir çeşni olarak bir değeri, bir önemi var, ondan ibaret. Ama sigarayı ben yapayım, sigaranın harmanını ben kararlaştırayım. Onun içindeki Şark tipi tütün oranını, çeşitli sigara türlerinde ben belirleyeyim, e sen işte nihayet onu çıkaracaksan, vereceksen ondan ibaret üret, ama sen o çeşninin dışındaki içim lezzetini verecek olan Virginia tütününü, başka tütününü gerekirse ithal et. Sigara olarak ithal et, tütün olarak ithal et, kendin sigarasını yap ve senin içim zevkinle, Şark tipi tütüne dayalı tütüncülüğünle, sigara üretiminle bütün bu

konudaki birikimin ortadan kalksın. Burada bu kadar şey var, bu 8-10 tane firmaya gidiyor zaten, siz ne uğraşıyorsunuz buralarda bu işlerle anlayışı Türkiye'ye dayatılabiliyor. Her yere dayatılmak isteniyor, ama her yere dayatılmıyor, Türkiye'ye dayatılabiliyor. Çünkü çok uygun bir noktada yakalamışlardır Türkiye'yi.

Nereden böyle olmuştur? Çünkü 80'le 90 arasında Türkiye kendisini tarım açısından böyle bir ortama hazırlamamıştır bir, ikincisi ekonomisini, maliyesini çökerterek başkalarının gelip istediğini dayatabileceği bir ortamın oluşmasına maalesef engel olamamıştır. Bunun sonucu olarak bunlar ortaya çıkmıştır.

Buradan sorunları, yani bir kısmı coğrafi sorun, bir kısmı yapısal sorun, bir kısmı 80'e kadar geçen dönemde getirilmiş olan anlayışın artık yavaş yavaş değişmesi ihtiyacından kaynaklanan sorun. Ama 80'li yıllara kadar Türk tarımına yön veren altyapı kurumları ortadan kaldırılınca birden bire iyisi yapılmıyor ki, onu ortadan kaldırmak gerekiyorsa kaldır, ama yerine yeni ortamın gerektirdiği destekleyici kuruluşları, yapılaşmaları, politikaları ikame et. Hayır onları ikame etmeden Zirai Donatımı da kaldır, Toprak Mahsulleri Ofisi'ni de amaca hizmet edemez hale getir. Efendim işte bilmem şeyi paralı, aşılama ve ırk ıslahı çalışmalarına getir. Tohum ıslahı çalışmalarını bırak. Zirai koruma mücadele örgütünü ortadan kaldır. Toprak su düzenini ortadan kaldır. Kaldırılma olmuyor ki, yerine ne koyuyorsun? Yeni global dünya anlayışının egemen olduğu ortamda Türk tarımının sorunlarına destek verecek hangi yeni yapılanmayı, hangi yeni kurumu getiriyorsun, hangi yeni örgütü? Canım getirmiyoruz, sadece tahrip ediyoruz. Bu tahriple bitmez tabii. Tahribin ötesinde bir şey de koymak lazım. Bu konulamamıştır. Türkiye'de 80 yıl önce Türk tarımını o günkü koşullarda ayağa kaldırmak için ciddi düşünüp kurumsal bir paket geliştiren ve bunu uygulayan insanların 70 yıl sonra, 80 yıl sonra yeni dünya koşulları karşısında benzerini yapacak bir anlayış maalesef Türkiye'de sergilenememiştir. Sadece bunun modası geçti denilmiş, o tahrip edilmiştir, yeni gelecek olan dönemin gereklerine cevap verecek kurumlar, yapılar, düzenler aranmamıştır. Buna ihtiyaç bile hissedilmemiştir. Onları ortadan kaldırmanın yeter olduğu zannedilmiştir. Hiç böyle bir şey söz konusu değildir ve bugün çok ciddi bir tahribatın ortasında Türk tarımı kendisini bulmuştur.

Düşünün, yani Türkiye enflasyonun yüzde 40-50 olduğu dönemlerde, yüzde 80 olduğu dönemlerde bile, yüzde 16 faizle tarımını destekliyordu. Yüzde 80 enflasyon, yüzde 16 faiz. Şimdi yüzde 100'ün üzerinde tarımsal kredinin faizi. Enflasyon yüzde 88 perakendesini, toptanı yüzde 65. Yüzde 100'ün üzerinde faiz. E ne oldu? Canım desteklemeye ihtiyaç yok mu diyoruz? Yani bir başka yapılanmaya gerek yok mu diyorsun? Dünyada da böyle olduğunu mu zannediyorsun? Dünyada böyle değil. Türkiye'de böyle olarak devam etmesi mümkün değil. Yani bunu devlet veremeyecekse, verecek olan birilerini yaratacaksınız. Yaratmazsınız çiftçiniz krediye ihtiyaç yok, varsa da beni ilgilendirmez demiş olacaksınız. Nerede demiş olacaksınız? Henüz daha sorunlarının hiçbirisini tam çözmemiş olan Türkiye çiftçisine yönelik olarak bunu söylemiş olacaksınız. Bu doğru politika değil, bu sağlıklı yaklaşım değil. Canım olmazsa olmasın dersiniz ne olur? Olmazsa olmasın dersiniz, hiçbir ciddi politika uygulayamazsınız, bir süre sonra tarım ihracatçısı ülke durumundan çıkarsınız, tarım ithalatçısı ülke haline gelirsiniz. Bugün geldiğimiz nokta o. Kendi kendine yeten dünyadaki yedi ülkeden biriyiz diye övünüyorduk, şimdi Türkiye net tarım ithalatçısı bir ülke konumunda. Net tarım ithalatı yapıyoruz. Yani döviz harcıyoruz. Başka yerden bulduğumuz döviz harcıyoruz karnımızı doyurmak

için. Canım Türkiye hadi sanayide ileri gitmedi, bilgisayarda ileri gitmedi. Tarımda? Tarımda da durumunu koruyamadı. E niye, bu iyi bir şey mi? Bu doğru bir şey mi, bu sağlıklı bir olay mı? Türkiye, nüfus artışının gerektirdiği beslenme ihtiyacına cevap verecek kadar tarımını demek ki geliştirmeyi başaramadı. Eskiden hem besliyorduk, hem de Türkiye için önemli bir ihracatı tarımdan yapıyorduk, oradan elde ettiğimiz dövizle Türkiye sanayinin kalkınmasını finanse ediyorduk. Şimdi geldiğimiz noktada bırakınız beslemeyi, besleyemiyoruz, bırakınız dışarıdan tarımsal döviz getirisiyle ekonomik kalkınmayı desteklemeyi, tam tersine başka yerlerden elde ettiğimiz dövizle tarımı desteklemeye çalışıyoruz. Yanlış bir olaydır. Tarım işte buraya gelmiştir. Daha da kötü noktaya gider. Daha da ileri noktaya gider. Bunları önlemek lazımdır.

Şimdi bunları önlemek için tabii yapılacak şeyler çok belli de, ben hemen bakış açısına bir kez daha dikkati çekmek istiyorum.

Değerli arkadaşlarım, Türkiye'nin ciddi bir tarım politikasına ihtiyacı var. Türkiye'nin tarımda ne yapacağına karar vermesine ihtiyacı var. Türkiye'nin bugün yetiştirmemesi gereken bazı ürünleri yetiştirdiği gerçektir. Yetiştirmemesi gerektiği düzeyde, hatta daha fazla bazı ürünleri Türkiye'nin yetiştirdiği bir gerçektir. Buna karşılık Türkiye'nin yetiştirmemesi gereken bazı ürünleri, yetiştirmedeği bir başka gerçektir. Demek ki Türkiye tarımının yapısında bir yanlışlık, bir çarpıklık var. Bazı ürünlerin üretimini aşağı doğru çekmemiz, bazı ürünlerin üretimini yukarıya doğru çekmemiz gerekiyor. Bunların ne olduğu belli, Türkiye bunu konuştu, Türkiye bunu biliyor. Yetiştirilmesi gereken ürünler belli. Tahılı, tarımı destekleyeceğiz. Tahıl üretimini destekleyeceğiz. Tahıl üretiminin arttırılmasına Türkiye'nin ihtiyacı var. Öte yandan Türkiye yağlı tohum üretimini arttırmak zorundadır. Türkiye'nin yağlı tohum ihtiyacı var. Türkiye dünyada önde gelen yağlı tohum ithalatçısı ülkeler arasındadır. Yani petrol ithalatımızdan hemen sonra Türkiye yağlı tohum ithalatı yapıyor. Türkiye yağ ihtiyacını, kendi topraklarından elde edemiyor. Olmaz. Yani bu bir planlama meselesidir. Bu halledebileceğimiz bir konudur. Türkiye buraya bunu yönlendirmelidir. Yem bitkilerini, Türkiye'nin desteklemesi gerekiyor. Bugünkünün çok üzerinde yem bitkisi üretimini mutlaka sağlamamız gerekiyor. Bu bir politikadır. Yani önce bu hedefler konulursa aşağı çekilmesi gerekenler, yukarıya çıkarılması gerekenler belirlenirse, onun gerekleri yerine getirilir. Türkiye ayrıca ihraç edebileceği tarımsal ürünlerin üretimine ve ihracatına büyük önem vermek zorundadır. Türkiye'nin ihraç edebileceği tarım ürünleri vardır. Bunları çok ciddi olarak düşünmemiz lazım. Meyve sebze ihracatı Türkiye için değerlendirilmesi gereken bir potansiyeldir. Meyve sebze ihracatının ötesinde özellikle sera sebze üretimi Türkiye için değerlendirilmesi gereken önemli bir potansiyeldir. Yani düşünün bir tarladan 10 dönüm domates elde ediyorsanız, 10 ton domates elde ediyorsanız bir dönümden, e 40 ton elde ediyorsunuz serada. Bir tarlayı seraya dönüştürmek için bir yatırım gerekiyor, doğrudur. Ama o yatırım 10 tonluk üretimi, 40 tona çıkarmanın getireceğiyle dikkate alındığı zaman, mukayese edildiği zaman çok kârlı bir yatırımdır. Türkiye'nin mutlaka buna yönelmesi lazımdır. Bugün 400 bin dönüm Türkiye'nin sera tarım üretimi var. 400 bin dönümlük bir alanda sera, camekan, naylon örtü altında Türkiye üretimi yapıyor. 400 bin. Hızla arttırmak lazımdır. 1 milyona çıkarmak lazımdır. Ama niçin çıkarmak lazımdır? Pazarını da dikkate alarak çıkarmak lazımdır. Türkiye, tarımsal üretimi niçin yaptığını bilmelidir. Aile için mi, pazar için mi noktasına bile tam gelemedik diyorduk, Pazar içinse hangi pazar için, bunun da kararını Türkiye almalıdır. Üretimi hangi pazar için yapacağını kararlaştırarak Türkiye yola çıkmalıdır.

Yani işte ben domates üretiyorum, bu sene de çok oldu, işte milletin de alım gücü azaldı, yeterince satamadık, bunu yurtdışına satsak mı acaba diyerek satış yapamazsınız. Yurtdışına satmak için Türkiye'de domatesi üretmeniz lazımdır. Tohumu onun için seçmeniz lazımdır. Alacak olanla mutabakat sağlayarak bunu yapmanız lazımdır. Yani Türkiye tekstilde büyük ihracatçı. Nasıl Türkiye tekstil ihracatı yapıyor. İçerde bizim alıştığımız mintanı, gömleği ya bu sene fazla oldu, şunu ihraç edelim deyip, gidip pazar arayıp Almanya'ya satmaya çalışarak mı satıyor? Ne alakası var? Gidiyor, örneğini alıyor, rengini oradan sipariş alıyor, hangi kumaşın kullanılacağını kararlaştırıyor, hangi desenin kullanılacağını kararlaştırıyor, biçimini her şeyini kararlaştırıyorlar, geliyor burada üretiyor, gönderiyor, satıyor. Pazar için üretiyor. Türkiye tarımda da pazar için üretim yapmalıdır. Dış pazar için üretim yapmalıdır. Dış pazarın belirli duyarlılıkları var. Ekolojik ürünün belli bir değeri var. Turfandanın belli bir değeri var. Belli bir tarihte çıkan üzümün belli bir değeri var. Bütün bunları o tarihte çıkaracak şekilde o pazar için onların da önceden beklediği biçimde, beklediği ambalajda, beklediği standartta, beklediği miktarda vermeyi önceden kararlaştırıp, tohumundan itibaren gereğini yaparak yürüme ihtiyacı var. Bu bir planlama, bir zihniyet değişimi ihtiyacı ortaya koyuyor. E bunu yapmamız lazım, Türkiye o noktaya geldi. Devlet bunu yönlendirecek. Bu bir siyasi sorun olarak önümüzdedir, bunlara yönelmek lazımdır, Türkiye tarımının böyle bir yapısal değişim içine girmesini sağlayacak düzenleri almak ve uygulamak lazımdır. Yani Türkiye üretmemesi gerekeni üretmeyecek, iç pazar için daha çok üretmesi gerekeni daha çok üretecek; ihracat için üretmesi gerekeni ihracat için koşullarını yerine getirerek üretecek. Ve bunu yaparken de, katma değeri oldukça yüksek, kârlılığı oldukça yüksek alanlara doğru yönelmeye başlayacak.

Şimdi Türkiye'de bunlar yapılıyor, deneniyor. Yer yer çok da başarılı oluyor ve bunları hızla sahiplenmek, desteklemek, yaygınlaştırmak lazım. Yani Türkiye çiçek üretimi. Ne devletin haberi var, ne Türk Hava Yollarının desteği var, ne kargo hizmetinin bu konuda en küçük bir duyarlılığı var. Yani kendi kendine yapmaya çalışıyor işte birileri. Tarım Bakanlığının işi budur, bunları yönlendirmek lazımdır.

Türkiye'de buğday 150 bin liraya satılıyor, aradan 3-4 ay geçiyor 300 bin liraya buğday çıkıyor. Ve bu her yıl oluyor. Bu yıl çok fazla oldu da, bu yıl kuraklık vardı ve öyle olacağı da görülüyordu, çok açıkça görülüyordu. Herkes söylemişti. Ben de çok etkilenmişim. Ziraat Mühendisleri Odası buğdaya fiyat verilmeden, buğday fiyatını ilan etmişti. Yani Tarım Bakanlığının ilan edeceği fiyatı ilan etmişti, çünkü IMF mektubunda formül vardı. Ne söyleneceği belliydi, arkadaşlarımız çıktılar dediler ki, bu şudur. Ve o verildi. Ve bu yanlıştır. Niye yanlıştır? Türkiye'deki üretimin miktarı, tüketimin durumu, dünya piyasası, doların durumu. Gerçekçi olmayan bir kur uygulamasının içinden geçiyor Türkiye. Ona göre siz şey veriyorsunuz. Ve bugün şimdi ne oldu, 1.400 bin liraya çıktı dolar. E ne oldu dolar üzerinden verdiğiniz fiyat? Allak bullak oldu. E bunları kim planlayacak? Kim bunları dikkate alacak? Kim bunları düzenleyecek? Bunun sonucu ne oluyor? Buğday üreticisinin elindeyken buğday 150 bin lira, onun elinden çıktığı zaman 300-350 bin lira. Ama bu, bu yıl hadi sadece bu koşullardan değil, her yıl olan olay. Yani buradan tutunuz da, demin anlattığım yeni alanlara doğru Türk tarımını yönlendirmek lazım. Türk tarımını, turfanda sebze üretimine ya da Almanya'nın, Hollanda'nın ihtiyacına cevap verecek şekilde tarım üretimi yapacak hale getirmek lazım. Dünyada tarım ürünü fazlası varda, tarım ürünü fazlası domateste var mı? Kirazda var mı, üzümde var mı, sarımsakta var mı, ekolojik üretimde var mı? Turfanda üretimde var mı, olabilir mi? E ne oluyor? İspanya ve

İspanya'nın civarındaki Akdeniz adacıklarında yapılan üretimler Avrupa'ya gönderiliyor. Onlar gönderiyor, biz niye gönderemiyoruz? Eşit şartlarda yarışacaksak, yarışalım. Yani onlar gönderiyor, biz niye gönderemeyeceğiz? Biz de göndermeliyiz. İşçilik onlarda daha fazla. Onlar bugün gönderebiliyor, yarın gönderemez. Refah sürekli belli alanlarda, belli iddiaların, belli ülkeler için kayb olduğu ya da ortaya çıktığı bir değişimi de beraberinde getiriyor. Yani bütün bunları dünya çapındaki gelişmeleri dikkate alarak değerlendirmek lazım. Benim asıl söylemek istediğim bu. Globalleşme karşısında biz ciddi ve iddialı bir tavır geliştirmek zorundayız. Bunu size teklif etmek istiyorum. Yani şu ana bize hakim olan anlayış eyvah geliyorlar globalleşme diye bize bütün ezecekler, çiğneyecekler, bitirecekler. Buna karşı tedbir alalım, duvar gerelim, savunma çıkaralım. Bu bir mantık, bunu anlıyorum, ama bu şans maalesef 80'li yıllardan itibaren yapmamız gereken şeydi, kendimizi hazırlamamız lazımdı fırtınaya, boraya, yeni koşullara. Buna hazırlamadık. İsrif ettik. 2000'e geldik, şimdi bu patlıyor, ne yapacağız? Bunu önleyelim. Bunu önleyerek devam etmenin çok fazla olanağı olmadığını artık kavrayalım. Buradaki temel olay, bileceğiz ki, bizim dışımızda şekillenen uluslararası koşulları değiştirme konusundaki bir direnci sürdürerek sonuç almak çok güçtür. Bir ada devlet değiliz, dünyadan kopuk değiliz, dünyadaki geçerli kuralları uygulayacağız, o kurallar şu anda bizim uyguladığımız kurallardan çok daha iyidir biliyorum. Ama şunu bileceğiz ki; eninde sonunda rekabet gelip kendisini hissettirecektir. Rekabeti dikkate alıp kendimizi ona göre hazırlamak zorundayız. Bedeli ağırdır, ödenmesi gereken bir ücret vardır. Ha biz ödemeyiz, kendi içimize kapanırız, kendimiz için yaparız. Yapamazsın. Yapsan da refaha ulaşamazsın. Kendini aldatıyorsun. Yani bu çok denendi, deneyen ülkeler de görüldü. Onun için de yerimizi almak zorundayız. Alabilir miyiz? Alabiliriz. Bütün mesele odur. Bu bir meydan okumadır. Bu bir iddiadır. O iddiayı yok sayarak, sırtımızı dönerek, o iddianın olmadığı bir cenneti tasavvur ederek, onu arayarak, onun siyasetinin peşine düşerek kendinizi aldatmanın ötesinde hiçbir yere gidemezsiniz. Bu umudu içinde taşıyan herkese saygı duyuyorum, herkesi çok iyi anlıyorum, ama acı gerçeğin bu olduğuna dikkatinizi çekmek istiyorum.

Yapılması gereken, bu meydan okuyuştan güç alarak iddiamızı sergilemektir. Gücümüzü ortaya koymaktır. Yani hiç kimsenin bizden belli alanlarda, tarım dahil, hatta başta olmak üzere, daha başarılı olması için daha yüksek avantajı yoktur. Yani baştan kendimizi, başkalarının başarısına boyun eğmek zorunda olduğumuz gibi bir duygunun içine sokamayız, sokmamalıyız. Biz daha iyisini yapabiliriz iddiasını ortaya koymalıyız, onun gereğini yapmalıyız ve onlarla yarışmaktan kaçınmamalıyız. Yarışmayı hazır olmadığımız, gerekmeyen noktalarda açmanın anlamı yoktur. Elbette. Ama biliniz ki, bir noktada yarışa mecbur kalacaksınız. Onun için Türkiye daha rekabetçi koşullarda üretim yapacaktır. Buğdayda da daha ucuza ve kaliteli ve daha çok üretmeye çalışacaktır. Pamuğunu da daha ucuza, daha kaliteli ve daha çok üretmeye çalışacaktır. Hepsinin gerekleri vardır, hepsini başka ülkelerin denediği gibi Türkiye de deneyecektir. Başkalarının yapamayacağı alanlarda da, o iddiamızı geliştireceğiz ve sergileyeceğiz. Demin söylediğim şeyleri yapacağız. Daha bugünkü koşullarda bile biz kendimizi o mantaliteye yerleştirmedığımız halde şimdiden dinamik bazı girişimcilerin, tarımcıların çabalarıyla belli alanlarda çok çarpıcı, etkileyici sonuçlar alınmaktadır. İsrail yapıyor, İspanya yapıyor, Portekiz yapıyor, biz niye yapmayalım diyeceğiz. Ve yapmanın yolunu bulup gerçekleştireceğiz. Yapanlar da var çünkü, onları da bileceğiz, onlara da sahip çıkacağız.

Değerli arkadaşlarım bu çerçevede bir iki noktaya daha değineyim. Yani çok standart şeyleri birbirimize tekrar etmenin ötesindeki noktalara dikkati çekmek istiyorum. Böyle bir seçkin, bu konuyu yüksek düzeyde değerlendiren bir kadroyla bulduğum bu toplantıyı, bu açıdan bir fırsat olarak değerlendirmek istiyorum. Klişelerimizi birbirimize tekrar ederek bir yere varmak mümkün değil. Bir açılımı denemek lazım, o noktada içimden geçenleri sizlerle paylaşmaya çalışıyorum.

Bakın Türkiye’de aydınlarımızın geçmişte çeşitli yanlısamları oldu. Bunlardan iki tanesine ben dikkati çekeyim. Birisi, turizm konusundaki tavidir. Bilmem hatırlar mısınız? 1960 öncesi ve 1960’dan hemen sonraki dönemlerde turizm konusu, Türkiye’nin kalkınmasını düşünen, hızla refaha ulaşmasını düşünen, ciddi bilim adamları ve ilerici kamuoyu nezdinde yanlış bir tercih, anlamsız bir uygulama gibi anlaşılıyordu. Yani turizmle kalkınma olmaz. Turizme bu kadar önem vermek, çok doğru bir iş değildir. Turizmle Türkiye’nin kalkınacağı planlarının yapılması, geçerli bir yaklaşım değildir anlayışı, Türk aydınına o dönemlerde egemen bir anlayıştı. Bilmem hatırlıyor musunuz? Hatırlayanlarınız vardır en azından, o dönemi dikkatle izleyenler. Bunun doğru olmadığı ortaya çıkmıştır. Turizmin çok büyük önem taşıdığı, bir ülkenin kalkınması konusunda çok büyük bir desteği getirebileceği, eğer koşulları varsa ve turizm potansiyelini kullanmamanın bir yer altı zenginliğini kullanmamaktan farksız bir etki getireceği daha sonra ortaya çıkmıştır. Ve bugün turizm, Türkiye için çok ciddi, anlamlı, ülkeye güç katan bir potansiyeldir. Çok daha iyi değerlendirilmesi lazım, yapılması gereken çok şey var. Bir sürü yanlış yapıldı, ama turizmin Türkiye için bugün ve gelecekte önem taşıyan ihmâl edilemez, dudak bükülemez, küçümsenemez, omuz silkilemez bir iş olduğu ortaya çıkmıştır. Bunu açık yüreklilikle herkesin içine sindirmesi lazımdır. Bunu 30 yıl önceki bir aydının belki o zaman içine sindirmesi, o kadar kolay değildi. Ama sindirenler de vardı. Önemseyenler de vardı, o zaman da vardı. Ve o zaman da onlar bir miktar hafif böyle kuşkuyla karşılanıyordu, ama haklı oldukları ortaya çıkmıştır.

Şimdi gene benzer bir yanığı, Türkiye Batılıların meyve sebze bahçesi mi olacak? Türkiye meyve, sebze satarak mı kalkınacak anlayışında kendisini göstermiştir. Çok uzun süre, Türkiye’nin tarım politikasına yön veren ana komplekslerden birisi bu olmuştur. Yani dışarıya meyve sebze satmanın küçük bir iş olduğu, kendimizi buna göre düzenlemenin, buna önem vermenin, bunun gereğini yapmanın uygun olmadığı gibi bir anlayış Türkiye’nin seçkinlerine, yöneticilerine büyük ölçüde yön vermiştir. Ama bugün çok iyi anlıyoruz ki, böyle bir komplekse gerek yoktur, böyle bir şey doğru değildir. Bizim dünyaya meyve sebze satmak istemememiz, dünyaya bilgisayar satmamıza engel değildir. İkisinin arasında bir çelişki de yoktur. Bilgisayar da sat, turfanda sebze de yap, ekolojik sebze de, meyve de sat. Yani bir çelişki yok. Bunu satmayacağım dediğin zaman, öbürünü daha çok satar hale gelmiyorsun. Yani bunu satabileceksen, bunu deneyeceksin. Bunu satman gerekiyorsa, onu deneyeceksin. İkisinin ayrı ayrı denenmesi, birbirine karşıt değildir. Canım ya onu yapacaksın, ya bunu diyecek halimiz yok. Biz sakız çiğnerken de konuşmasını bilecek bir toplumuz. Tarımsal üretim yaparken de, sanayi üretimine gerekli önemi verebilirsin, gereğini yapabilirsin, yapmalısın. Bu saplantılardan da kendimizi kurtaralım diye bunu söylüyorum. Yani bırakın bu işleri, meyve sebze üretimiyle mi uğraşacağız ? Böyle bir işbölümü yok, böyle bir şey yok. Türkiye bütün potansiyellerini kullanacak. Turizm potansiyelini de, tarım potansiyelini de kullanacak. Tarım potansiyeli, olabildiğince ihracat işinde kullanacak. Kendi gıda güvenliğini sağlayacak düzeyde ihtiyacına cevap vermek için de kullanacak. Sanayide de, bilgi

teknolojisinde de kullanacak. Kimyada da kullanacak. Her alanda kullanacak. Niye kullanmasın? Ve bunların hepsi bir bütün. Hepsini birlikte yaparsan yapabiliyorsun zaten. Dünyanın tarımda ileri gitmiş ülkeleri, aynı anda sanayide de ileri gitmiş olan ülkeleri. Amerika tarımda da çok ileri, sanayide de ileri. AB'nin tarımda da bir sürü ürün fazlası var, öbüründe de. Ama komplimanter bir tablo da var, ihtiyacı olan bir şey de var. Almak durumunda olduğu, satmak durumunda olduğu şey var. Benim de satabileceğim şey var. Satabileceğim tarım ürününü satmaktan vazgeçerek ne kadar saygıdeğer, ne kadar önemli tarıma tenezzül etmeyecek bir anlayışı yansıtıyor kutlarım deyip seni daha yüksek bir refaha mı götürüyorlar? Her alanda terleyeceksin, gereğini yapacaksın. Türkiye tarımını önemseyecek. Tarımına sahip çıkacak. Tarımını bir yük gibi almayacak. Tarım, Türkiye'nin çok temel bir uğraşısı. Ekonomik önemi var, sosyal önemi var. Türkiye'nin nasıl olması gerektiği. Zihniniz o konuda berrak değil galiba. Evet, yani finans gerektiren taraf var, finans gerektirmeden yapılacak taraf var. Doğrudur tabii, bir defa belli bir kaynak ayrımı söz konusu olacaktır.

Öyle mi gerekiyor? Niye? Siz örtülü tarımı geliştirdiniz ve meyve sebze üretimini arttırdığınız zaman, İç Anadolu'da buğday üretimi yapamaz hale mi düşüyorsunuz? Yani Türkiye'de ben aslında şunu umut ediyordum, tabii gayet güzel, yani arkadaşlarımızın tereddütlerini ortaya koymasında hiçbir sakınca yok bence, önemli olan ben bu ortaya koyduğum bakış açısının önem taşıdığı kanısındayım. Bu bakış açısı da, herkesin paylaştığı bakış açısı değil. Yani bu bakış açısından olaya baktığınız zaman, ona göre kaynak tahsis edersiniz, ona göre politika uygularsınız, ona göre öncelik belirlersiniz. Bu bakış açısını ya benimsersen, ya benimsemezsin. Bu bakış açısı doğru mu değil mi, önemli olan o. Şimdi burada yapabileceğimiz o. Bunu belirledikten sonra neyi nasıl yapacağımız konusunda söyleyeceğiniz çok şey olduğuna ben inanıyorum. Sizin olduğunu biliyorum, sizin yoksa benim var, ben söylerim yani. İşi bana bırakırsanız ben de söylerim. Ama inanıyorum sizin bu konuda söyleyeceğiniz çok şey vardır, söylediğinizi de biliyorum. Önemli olan burada bizim bakış açımızı bir mutabakatla ortaya koymaktır. Yani nedir, ne söylüyoruz? Tarım üretimini arttıracacağız, verimliliği arttıracacağız. Neyle arttıracaksın, nasıl arttıracaksın. Türkiye'de bu kadar Tarım Bakanlığının personeli var. Türkiye'de sen bir karar alıp araştırma kuruluşlarını ortadan kaldırırsan, buna hizmet etmiş olur musun? Efendim araştırma kuruluşlarının kaldırılması kaçınılmazdı. Niye kaçınılmazdı? Türkiye 1960'lı, 70'li, 50'li yıllarda araştırma kuruluşlarını ayakta tutacak potansiyelde, güçte olacak, 2000'li yıllarda kapatma ihtiyacını hissedecek. Kapatmaya mahkum olacak. Böyle bir şey olabilir mi? Yani tarıma, bilim ve teknoloji katkısını geliştirecek kamusal, sosyal, özel bütün girişimleri desteklemek Türkiye için imkansız mı? Böyle bir politikası yok mu Türkiye'nin? Şu anda böyle bir politikamız yok. Olması gerekiyor mu?

Şu anda ne uygulanan, ne de pek çok çevrenin ağıktan sahip çıktığı bakış açısı değil, benim şimdi söylediğim bakış açısı. Bu bakış açısını benimsiyorsak, o zaman oturalım, bunu nasıl uygulayacağız diye bakalım. Çünkü, başka bir bakış açısına göre Türkiye şekillenmiş, ona göre yürüyor, ona göre kaynak tahsis ediyor, ona göre bütçe harcıyor, ona göre kadrolaşma yapıyor, ona göre devlet teşkilatı kurmuş, ona göre teşvik uyguluyor ya da uygulamıyor. Türkiye tutmuş şimdi doğrudan gelir desteği diye para dağıtıyor. Peki bunun sonucu ne? Türkiye bundan sonra bütçesiyle mi finanse edecek çiftçiyi? Yani onu mu demek istiyoruz? 15 yıl sonra böyle mi olacak? Ayrı da, nedir bu doğrudan tarım desteği Türkiye'nin kaynak

kullanımında bir tercihi yansıtır değil mi? Bu bence doğru olmayan bir tercih. Doğru olanı, desteğin üretimden kopuk olmamasıdır. Üretimden kopardığınız zaman, yanlış iş yapmış olursunuz. Sosyal desteğe götürmüş olursunuz. Sosyal destek gerekir gerekmez, o ayrı bir iştir, ama bunu tarım desteği diye koyamazsınız. Tarım desteği diye koyuyorsanız, ben anlamak isterim. Verdiğiniz bu destekle, demin anlattığım amaçlardan birisine ulaşmayı öngörüyorsunuz. Hayır onlara değil de, kendinizce geçerli başka bir amaca ulaşmayı mı öngörüyorsunuz? Neymiş o amaç bir söyleyin. Var mı öyle bir şey? Yok. Veriyoruz, sosyal amaçla veriyoruz. E sosyal amaçla niye veriyorsunuz? Ekonomik amaçla vermekten niye vazgeçiyorsunuz? Ekonomik amaçla verdiğiniz zaman hangi politikayı uygulamaya koyuyorsunuz? Kafanda bir politika olacak, sen o politika için destek vereceksin. O politika için destek alacaksın. Yani bunlar hepimizin yakından gözlemlediği, bildiği tablolar. Ben tekrar şunu söyleyerek bu soğuk kış gününde salonu biraz hararetlendirmiş olmaktan da mutluluk duyuyorum. Konuşmamı tamamlayayım.

Değerli arkadaşlarım, Türkiye tarımı sahipsizdir. Türkiye tarımı, politikasızdır. Türkiye tarımı, sorunludur. Bu sorunları, doğru bir yaklaşımla çözecek bir anlayışın, Türkiye tarımına sahip çıkmasına ihtiyaç vardır. Ve Türkiye'nin böyle bir uygulamayı şiddetle özlediği kanısındayım. Çünkü böyle bir politikanın yokluğu, Türkiye'de hem ekonomik, hem sosyal çok ciddi sorunların ortaya çıkmasına yolaçmıştır. Sorunlar hızla artmaktadır. Daha fazla bu dağınık, sahipsiz tabloyu sürdüremeyiz, sürdürmemeliyiz ve bir an önce Türkiye bu konuda ne yaptığını bilen, ciddi bir anlayışın içine girmelidir, bu doğrultuda gayret göstermelidir. Benim önerim, Türkiye'de tarım üretimi arttırılmalıdır. Her alanda değil, belirli alanlarda arttırılmalıdır. İç ihtiyacı karşılayacak şekilde arttırılmalıdır. Hayvancılığı destekleyecek şekilde arttırılmalıdır. Dışarıya katma değeri yüksek ihracat yapmaya imkan verecek şekilde arttırılmalıdır. Bunun gerekleri yerine getirilmelidir. Bunun gerekleri örgütlenmedir, finansmandır, bilim ve teknoloji boyutunun değerlendirilmesi, devreye sokulmasıdır. Bütün bunlar siyasi sorumlulukla ele alınması, değerlendirilmesi gereken konulardır. Değerlendirilebilir, değerlendirilmelidir. Ve bu anlayış etrafında Türkiye tarımı sahiplenilmeli ve Türkiye'de toplumun refahına, ekonominin güçlenmesine katkı getirir bir hale dönüştürülmelidir. Ve buradaki toplantılar da, umarım bu amaca hizmet edecek zihin aydınlığının ortaya çıkmasını sağlamaya katkı yapacaktır. İlginize, dikkatinize tekrar teşekkür ediyorum. Hepinize de başarılar diliyorum.

DÖRDÜNCÜ OTURUM KÜRESEL SÜRECİN YÜRÜTÜCÜLERİNİN SİYASA DEĞİŞİM DİNAMİKLERİ

BAŞKAN PROF. DR. ZİYA GÖKALP MÜLAYİM
1973-1979 Dönemi CHP Senatörü

Sayın CHP Genel Başkanı, sayın Bakan arkadaşlarım, sayın Oda Başkanımız, değerli meslektaşlarım, Küreselleşme ve Türkiye konulu sempozyumun dördüncü oturumunu açıyorum. Oturumun ana konusu, küresel sürecin yürütücülerinin siyasal değişim dinamikleridir. Konu çok değerli beş bilim adamı tarafından irdelenecektir. Küreselleşmenin siyasal boyutu ve Türk tarımına siyasal etkileri konusu da böylece ayrıntılı olarak incelenecektir. Şimdi oturuma katılacak olan değerli arkadaşlarımızı buraya davet ediyorum.

Konu dediğimiz gibi "Küresel Sürecin Yürütücülerinin Siyasal Boyutu". Müsaade ederseniz ben konuşmacılara söz vermeden önce birkaç kelime söylemek istiyorum.

Önce Cumhuriyetin bütün tarım politikasını büyük önder Atatürk'ün öncülüğünde oluşturan Türkiye'nin en köklü siyasal partisinin sayın Genel Başkanı'nın Türk tarımı konusunda vermiş olduğu bilgilere teşekkür ederim. Bugün için bu görüşler çok önemli. Çünkü Türk tarımı hakikaten çok önemli bir süreçten geçiyor. Bu süreçten geçerken Cumhuriyetin kuruluşundaki tarımımızdaki temelleri hatırlamakta ve değerlendirmekte çok büyük fayda olduğu kanısındayım.

Maalesef Türkiye tarım politikası, son yıllarda artık TBMM ve Türkiye Cumhuriyeti hükümeti tarafından oluşturulmamaktadır, yapılmamaktadır. Yabancı kuruluşlar tarafından, IMF gibi, Dünya Bankası gibi, Dünya Ticaret Örgütü, AB gibi kuruluşlar tarafından Türkiye'nin tarım politikası oluşturulmaktadır. Bu tabii çok üzüntü verici bir durum. Hatta bu oluşturulan politikada TBMM ve Türkiye Cumhuriyetinin hükümeti olmadığı gibi, asıl politikanın içinde olan Türk çiftçisi, Türk halkı da yoktur. Bunu bir kere saptamak lazım. Türkiye'de tarım politikası yoktur, ama tarım politikası esasında var da, dışarıdan yabancı güçler tarafından Türkiye'nin tarım politikası oluşturulmaktadır.

Tabii burada oluşturulan tarım politikasında Türk çiftçisinin menfaatleri değil, yabancı çiftçilerin ve yabancı halkların menfaatleri gözetilmektedir. Çünkü hiçbir ülkenin, yabancı bir ülkenin tarım politikasını oluştururken, o ülkeyi düşünmesi mümkün değildir.

Dün buradaki arkadaşlarımız Türkiye Cumhuriyeti'nin sayın Tarım Bakanını çok üzülerken dinledim, belki birçok arkadaşlarımız da aynı hisle dinlemişlerdir. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti'nin Tarım Bakanı, dün dış kaynaklı IMF politikalarını, dünya politikalarını burada Türk uzmanları karşısında uzun uzun savunma gafletine girdi, savunmaya çalıştı ve bu çok acı bir durum sergiledi. Ben Sayın Bakanı da dinledikten sonra, bugünkü hükümetin tarım konusunda gaflet içerisinde olduğunu ve ne yaptığını, kendisine ne yaptırıldığını bilmediği kanısındayım.

Yabancı ülkelerden destekli IMF'den, Dünya Bankası'ndan, AB'den, Dünya Ticaret Örgütü'nden, Washington'dan destekli emirlerle Türk tarım politikası, çiftçi

yararına, Türk köylüsü yararına oluşturulamaz. Bunun için çözüm ancak planlı, ulusal bir tarım politikasıyla Türk tarımı bugünkü çıkmazdan kurtulabilir. Bunun için demokratik alternatif her zaman vardır. Ülkeyi iyi yönetemeyenler, yönetim aczine uğrayanlar çekilmelidirler ve bunun yerine tabii ki yeni bir siyasal oluşum oluşturulmalıdır. Böylece memleket aciz içerisinde belki Osmanlı'nın son döneminde olduğu gibi, Sevr'deki durum gibi Türkiye Kurtuluş Savaşı'nı yapmış, dünyaya örnek olmuş. Dünyaya Türkiye Cumhuriyeti modelini oluşturmuş bir ülke, bugünkü aciz içine düşmemelidir. Bundan bir an önce kurtulmalıdır. Tabii bunu kurtaracak olan da Türkiye'deki toplumdur, halktır. Halk kendi iradesine sahip olmalıdır. Böylece canım ne yapalım olmuyor, biz Osmanlı'nın belki son döneminde böyle bir yönetime sahip olmuşuzdur. Bugün dünyaya örnek olmuş bir Cumhuriyetin evlatlarıyız ve sayın Genel Başkanımız da biraz evvel, Cumhuriyetin ilk yıllarında büyük önder Atatürk'ün tarımın temellerini nasıl oluşturduğunu anlattı. Ve maalesef 70 yıl sonra Cumhuriyetin dünyaya örnek olan kazanımları tütün gibi, pancar gibi, süt gibi, birer birer ortadan kaldırıldı. Kimin emirleriyle? Yabancı ülkelerin emirleriyle. Bundan bir an önce kurtulmalıyız.

Özür dilerim, korsan tebliğ gibi oldu. Şimdi asıl konunun sahibi olan değerli bilim adamlarına aynı konu bir nevi, bu yabancı kuruluşların veyahut küresel sürecin yürütücülerinin siyasal değişime nasıl etki yaptıklarını irdelenecekler, anlatacaklar. Ben biraz siyasetçi ve bilim adamı karması olarak konu üzerinde eğildim.

DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ'NÜN DÖNÜŞÜMÜ

Prof. Dr. Ahmet ŞAHİNÖZ
Hacettepe Üniversitesi İktisat Bölümü
Öğretim Üyesi

- Dünya Ticaret Örgütü ve Küresel Ekonomi

Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası küresel ekonominin sacayaklarını oluşturmaktadır. Bu üç kurumun temelleri, II. Dünya Savaşı sonrası dünyanın en önemli ekonomik ve politik gücü haline gelen ve yeni dünya düzenine yön veren ABD tarafından atılmıştır. IMF, dünya finans piyasalarında istikrar sağlayıp üye ülkelerin dış ödemeler konusunda karşılaşılabilecek güçlüklerle çözüm ararken, Dünya Bankası önce Avrupa ekonomisinin onarımına, daha sonra ise gelişmekte olan ülkelerin kalkınma programlarına finansman desteği sağlayacaktır. Uluslararası ticaretin düzenlenmesi ise DTÖ'ye bırakılmıştır.

II. Dünya Savaşı sonrasında başlatılan ulusal ekonomik atılım programları ve "neo-liberal" dış ticaret politikaları uluslararası ticarete yeni bir ivme kazandırmıştır. Neo-liberal politikalar çerçevesinde uluslararası ticaretin önündeki tüm engelleri aşamalı olarak ortadan kaldırmayı kendisine temel hedef sayan GATT (Gümrük Tarifeleri Genel Anlaşması), yani 1995 yılında DTÖ'nün yerini ve işlevlerini devraldığı çok taraflı ticaret anlaşması, yarım asırlık dönemde dört temel konferans; Cenevre (1947), Annecy (1949), Torquay (1951), Cenevre (1956) ve dört round; Dillon (1960-61), Kennedy (1964-67), Tokyo (1973-79) ve Uruguay (1986-93) gerçekleşmiştir. Söz konusu tüm konferans ve roundlarda çok taraflı görüşmeler "karşılıklı ödün" tekniği ile yapılmış ve serbest ticaret uygulamalarına adım adım yaklaşmıştır. Nitekim, 1947 yılında ortalama %40 olan sanayi ürünleri gümrük vergisi oranını 1960'lı yılların sonlarına doğru %10'a, 1990 yılında %5'e ve günümüzde %3'e çekmeyi başarmıştır. Savaş sonrası 20 milyar dolar civarında seyreden dünya ticareti, dünya üretim düzeyindeki her bir birimlik yıllık büyümeye karşılık, ortalama olarak 1,5 birimden daha fazla artarak yeni yüzyılın başında, 2001 yılında 7,6 trilyon doların üzerine yükselmiştir. Bu yöndeki gelişmeye bağlı olarak dünyada toplam ihracatın toplam gelir içindeki payı %6'dan %30'a çıkmıştır.

Uluslararası ticaret ekonomik büyümenin tek kaynağı olmasa da, dünya ekonomisinin gelişmesine çok önemli katkılarda bulunmuştur. Ekonomilerini uluslararası ticarete açabilecek bir düzeye yükseltip dış ticarete yönelen gelişmekte olan ülkeler, özellikle uluslararası ticaretin hızla geliştiği dönemlerde dış pazarlardan yararlanıp ekonomik büyümelerine ivme kazandırmışlardır. Başlangıçta, yani 19. Yüzyılın ikinci yarısından I. Dünya Savaşı'na kadar geçen dönemde, yalnızca "büyüklerin ekonomik özgürlüğü" anlamına gelen serbest ticaret, yarım asırlık bir zaman diliminde sınırlı bir genişleme ile "orta büyüklüktekiler"i de içine almıştır. Bugünün yeni endüstrileşmiş ülkeleri sayılan Brezilya, Meksika ve Güney Kore, Tayvan, Hong Kong ve Singapur gibi ülkeler endüstrileşmelerini büyük ölçüde uluslararası ticarete borçludurlar. Bu ülkelere son 10-15 yıldır Filipinler, Malezya, Endonezya ve Tayland gibi başka Uzak Doğu ülkeleri de katılmıştır.

Serbest dış ticaret rejimi ve ekonomik büyüme arasındaki olumlu ilişki çeşitli uluslararası araştırmalar tarafından da doğrulanmaktadır. Dünya Bankası ve IMF tarafından gelişmekte olan ülkelerde "ticaret politikaları" ve "ekonomik büyüme" konularında yapılan ve 1963-1992 yılları arasındaki otuz yıllık dönemi kapsayan çalışma şöyle bir sonuca ulaşmıştır: Dışarıya daha fazla açık ülkeler diğerlerine oranla yılda ortalama 2 ile 6 puan arasında daha yüksek bir ekonomik büyüme gerçekleştirmişlerdir. Bu konuda Birleşmiş Milletler tarafından yapılan ve yaklaşık aynı dönemi kapsayan bir araştırma da benzer sonuçlar vermektedir: 1960-93 döneminde yukarıda adı geçen ve dünya ekonomisi ile en ileri düzeyde bütünleşme başarısını gösteren "Asya Kaplanı" 7 ülkede kişi başına GSYİH, öteki gelişmekte olan ülkelerinkinden 2 kat daha büyük bir hızla büyümüştür; I. grup ülkelerde 5 ile çarpılan kişi başına gelir, II. grup ülkelerde ancak 2.5 ile çarpılabilmektedir. Sonuç olarak, 1970 yılında endüstrileşmiş ülkelerin kişi başına ortalama gelirlerinin yalnızca % 14'üne denk gelen bir gelire sahip olan Güney Kore, bu rakamı çeyrek asır sonra % 40'a yükseltebilmiştir.

Endüstrileşmiş ülkelerin Uruguay Round anlaşmasına göre gümrük tarifelerini şu an % 3'lere çekmiş olmaları ve tarife dışı engelleri büyük ölçüde azaltmaları gelişmekte olan ülkelerin ihracatlarına hiç şüphesiz yeni bir ivme kazandırabilecektir. Ancak burada temel koşul, sözkonusu gelişmekte olan ülkelerin uluslararası rekabete açılacak endüstriyel güce sahip olması, yani dünya "ticaret katarı"nın hızına ayak uydurabilecek nitelikte "vagon"lar üretebilmesidir. Bu koşul sağlanmadığı takdirde, uluslararası ticaret ekonomik büyümeyi özendirmek bir yana, büyümenin dinamiklerini de yok edebilir. 1970 yılında gelişmekte olan ülkelerin %5,5 civarında olan dünya sanayi ürünleri ihracatı içindeki payının dört kat artarak, 1993 yılında % 22'ye yaklaşması ancak bu payın 2/3'ünün Uzak Doğu ülkelerinin kontrolünde bulunması, yukarıda açıklamaya çalıştığımız koşula dayalı "dış ticaret-büyüme" ilişkisinin bir göstergesidir.

Bu gelişme Batı Avrupa ve Kuzey Amerika ekonomilerinin oluşturduğu ve kendileri dışında kalan dünyayı "hammadde kaynağı ve mamul madde pazarı" biçiminde tanımladığı geleneksel uluslararası ekonomik ilişkilerde bir gedik açabilmiştir. Bilginin çağımızda hızla yayılması, eski endüstrileşmiş ülkelerin geçmişte sahip oldukları avantajları zayıflatarak bu gediği daha da genişletmiştir.

Dışa açılma ve dünya ekonomisi ile bütünleşmenin ulusal ekonomik gelişme ve büyüme aracına dönüşebilmesi, gerçekten de bir takım ön koşulların yerine getirilmesi ile olasıdır. Çünkü serbest ticaret, ticareti yapanların aynı kurallara uyması ve aynı araçlara sahip olması koşulu ile gelir-refah arttırıcı, yani üretken bir faaliyete dönüşebiliyor. Zaten, II.Dünya Savaşı sonrasında dış ticaret aracılığı ile dünya ekonomisi ile bütünleşerek gelişen ülkeler, endüstriyel gelişme ve çeşitlendirme temelinde dışa açılma politikaları izlemişlerdir. Demek ki başarının yolu, ilk küreselleşme sürecinde, yani 19. yüzyılda, Güney yarı küreye dayatılmak istenen "tamamlayıcılık"tan değil, tam tersine rekabetten geçmektedir. Bir başka ifadeyle, dışa açık büyüme kuzey yarı kürenin sanayi ürünlerine karşılık yalnızca hammadde ve tarımsal ürünler üreterek değil, fakat tam tersine sanayi ürünü üretilen Kuzey yarı küre ile rekabete girmekten geçmektedir.

“Yeni sanayilemiş” ya da “sivrilmış ülkeler” diye adlandırılan gelişmekte olan ülkelerden Latin Amerika ülkeleri ve Güney Kore, ilk sanayileşme çabalarına, sanayileşmiş ülkelerin derin bir ekonomik bunalıma girdiği 1930’lu yıllarda girişmişlerdir. Türkiye’nin de bu dönemde devlet öncülüğünde aynı yönde, sınırlı bir ölçüde de olsa atımları mevcuttur. “İthal ikamesine dayalı sanayileşme politikaları”, 1950’lerden sonra Hindistan gibi bir takım Asya ülkelerinde de denenme olanağına kavuşmuştur. Üretimi iç pazarlara dönük, teknolojisi dışarıya bağımlı olan sözkonusu sanayiler, iç talebin sınırlı olması ve geleneksel ürün ihracatına dayalı döviz gelirlerinin yeterince artmaması sonucunda kendilerini geliştirmekte çok büyük sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır. Aynı süreci, Türkiye de 1970’lerin ikinci yarısında yaşamıştır. Kısacası, 19. yüzyılda oluşturulan uluslararası işbölümü çerçevesinde, gelişmekte olan ülkelere biçilen “tamamlayıcılık” rolü tam anlamıyla aşılammıştır.

1960’lı yıllarda, daha sonra “ejderha” diye adlandırılacak olan Uzakdoğu’nun dört ülkesinde (Hong Kong, Güney Kore, Tayvan ve Singapur) yeni bir sanayileşme dalgası doğmuştur. Hammade yoksulu olan ve başından itibaren, dünya ticaretinin serbestleşmesinden de yararlanacak ihracata dayalı sanayileşme stratejisi izleyen sözkonusu ülkeler, geleneksel ithal ikamesine dayalı politaların karşılaştığı iç talep yetersizliği ve sanayileşmeye finansman sağlayan döviz kaynaklarının zayıflığı-istkrarsızlığı gibi engelleri kolayca aşabilmişlerdir.

1970’li yıllarda Brezilya, Meksika, Filipinler, Malezya, Tayland ve 1980’li yıllarda Çin, Endonezya, Şili, Türkiye, Tunus vs. ülkeler ise daha önceki, ithal ikameci politikalarının ürünü olan sanayilere dayanarak, yavaş yavaş ancak kararlı bir biçimde sanayi malı ihracatçısı ülkeler kervanına katılmışlardır.

Sınırlı sayıda ülkenin, dışa açık büyümede gösterdiği sınırlı başarı, şu anki mevcut küreselleşmenin daha çok endüstrileşmiş ülkeleri kapsayan “seçkin küreselleşme” olduğu ve yoksul ülkelerin oluşturduğu dünyanın öteki yarısını dışladığı gerçeğini ortadan kaldırmamaktadır. Salt ekonomik verimlilik ve kar ölçüsüne göre işleyen küreselleşme olgusu, belli bir ekonomik gelişme düzeyini yakalamamış ülke ya da bölgeleri sistem dışına itmektedir. Oysa sosyal bir boyut kazandırılacak “yaygın bir küreselleşme”, R. Prebische’in belirttiği gibi, dünyadaki mevcut ekonomi politikaları arasında uyum sağlamayı kolaylaştırırken, dünyanın öteki yarısının da ekonomik küreselleşme sürecine katılmalarını olanaklı kılacaktır. Aksi takdirde son otuz yılda, 1’e 30’dan 1’e 60’a yükselen dünyadaki zengin yoksul gelir farklılaşması belli bir süre sonra birlikte yaşamının olanaksızlaşacağı bir noktaya ulaşacaktır.

Dünyamızda son birkaç yıldır DTÖ’nün himayesinde yaygınlaştırılan “serbest ticaret”e karşı kararlı bir hareket oluşmaya başlamıştır. Hareket Aralık 1999 DTÖ Seattle zirvesinde kendisini dünyaya tanıtmaya olanağına kavuşmuş, Davos (Ocak 2000), Bangkok (Şubat 2000), Washington (Nisan 2000), Cenevre (Haziran 2000), Prag (Eylül 2000), Nice (Aralık 2000), Zürih (Ocak 2001), Quebec (Nisan 2001), Gotheborg (Haziran 2001), Salzburg ve Cenova (Temmuz 2001), Doha (Kasım 2001) Bruxelles (Aralık 2001) gibi değişik kentlerde 7’ler, AB, OECD ya da DTÖ gibi değişik uluslararası kuruluş ya da ülkeler tarafından yapılan zirveler, konferanslar ya da Dünya Ekonomik Forum’ları kitlesel eylemlerle protesto edilmiştir. İçinde

bulduğumuz yılın, Şubat ayı başında New York'ta, sanayileşmiş ülkeler öncülüğünde gerçekleştirilen geleneksel Dünya Ekonomik Forumu (DEF)'na karşı, Brezilya'nın Porto Alegre kentinde "Sosyal Forum" adı altında, 110 ülkeden 50 bini aşkın insanın katılımıyla alternatif bir forum düzenlenmiştir.

Dünyanın değişik ülkelerinden gelen insanların oluşturduğu ve giderek kitlesel bir kimlik kazanan karşı hareket, yalnızca DTÖ'nün liberal ticaret politikalarını değil, aynı zamanda özellikle bugünkü biçimi ile küreselleşmeyi de protesto etmektedir. Bu bağlamda, "Dünya satılık bir mal değildir" sloganı ile sınırsız bir liberalizme karşı çıkılırken, dünya kamuoyunda "Daha adil ve daha insani bir dünya" talepleri yükselmeye başlamıştır. Bugünkü şekliyle dünya ekonomik düzenine, yani, yaygın deyimini ile "küreselleşme"ye karşı, belli ki önemli bir tepki vardır. Dünyanın "öteki" yarısını dışarıda bırakan ve "birlikte yaşamayı ve kader birliği yapmayı" reddeden mevcut "seçkinci" küreselleşmeye karşı, "Başka bir dünya mümkündür" düşüncesi tüm dünyada yankı bulmuştur.

Son dönemlerde kitap, dergi ve gazete ya da görsel basın entelektüel, yani düşünsel tartışma ortamını aşarak fiziki eyleme dönüşen söz konusu tepki, salt insani gerekçelerden doğan duygusal bir hareket değildir. Mevcut küreselleşmeye karşı çıkışın ve bir ölçüde alternatif arayışının çok güçlü maddi temelleri de bulunmaktadır. 2002 yılına ayak bastığımız şu günlerde, dünya ekonomisi üzerinde kara bulutlar dolaşmaktadır. 2001 ilkbaharından itibaren başlayan dünya ekonomisindeki yavaşlama, 11 Eylül saldırısından sonra belirsizlik ve durgunluğa dönüşmüş bulunmaktadır. Dünya ekonomisi üzerine çöken sis perdesinin ne zaman kalkacağı bilinemediği gibi, şu anki durgunluğun nasıl aşılabacağı konusunda da inandırıcı bir öneri yapılamamaktadır. Bu durumda dünya ekonomisinin yeni bir çöküş sürecine girmesi pek de yabana atılamayan olasılıklar arasına girmektedir.

Oysa dünya ekonomisi 2000 yılına çok büyük umutlarla girmişti. 1997 yılında başlayıp, Güneydoğu Asya'dan Latin Amerika'ya kadar dalga dalga tüm yeryüzüne yayılan küresel mali krizin gölgesi ortadan kalkmış, küresel ekonomi yeni bir atılım sürecine girmişti. Dünya ekonomisinde gerçekleştirilen %4,7'lik büyüme hızı ve %13'e ulaşan ihracat artışı bu canlanmanın somut göstergeleri olmuştur. Ancak, yeni yüzyılın ilk yılı dünya ekonomisi için tam bir hayal kırıklığı yaratmış ve sürekli büyüme umutları büyük ölçüde kırılmıştır.

2001 yılında başlayan durgunluğu aşmak için ABD'nin faiz oranlarını %6'dan, son 40 yılın en düşük düzeyi olan %2'ye düşürmesi de eğilimi tersine çevirememiştir. Bugün 2002 yılı için OECD ülkelerinde, iyimser bir bakış açısı ile ancak ortalama %1'lik bir büyüme beklenebilmektedir. Aslında sorun 2001 ya da 2002 yıllarının sorunu değildir. Ekonomik istikrarsızlığın temelinde çok daha uzun vadeli ve çok daha derin yapısal sorunlar bulunmaktadır. AB gibi en gelişmiş ülkelerde dahi işsizlik sorunu bir türlü çözümlenememekte, Japon ekonomisi son beş yıldır girdiği durgunluğu bir türlü aşamamakta, Latin Amerika ülkeleri ekonomik krizle birlikte yaşamak durumundan bir türlü çıkamamakta, Güneydoğu Asya'nın "harika çocukları" mali krizin gölgesinde yaşamakta, son on yıldır dünya ekonomisinin lokomotifini olmuş ABD ekonomisi de, Merkez Bankası'nın rekor düzeyde faiz indirimlerine karşın bir türlü kendisini toparlayamamaktadır.

Bu durumda “yeni bir küreselleşme modeli” talebi, hem Kuzey yarı kürede mevcut küreselleşmeye başkaldırıanların hem de küreselleşmenin dışına itilmiş Güney yarı kürede yaşayanların ortak istekleridir. Ancak, yeni bir model için öneriler gibi, yeni bir modelden beklentiler de birbirlerinden çoğu kez farklıdır. Güney yarı küre için asıl sorun, küreselleşen ekonomiye daha yoğun bir biçimde katılabilmek ve artan dünya refahından ticaret yoluyla daha adil bir pay alabilmektir. Bu bağlamda, Kuzey yarı kürenin sınırlarını yeni sanayileşen ya da “sivrilen” diye anılan ülkelerin mallarına daha fazla açması ve çok yoksul ülkelere ise, sosyo-ekonomik gelişme süreçlerini başlatabilecek nitelikte, kalıcı ekonomik ve teknik yardım sağlanması gerekmektedir.

Günümüzde “yeni bir dünya düzeni” önerisi yapanların etkili öncüleri, mevcut dünya düzeninin mimarları gibi Kuzey yarı küreden, yani Kuzey Amerika’dan, Batı Avrupa’dan ya da Avustralya ve Japonya’dan gelmektedirler. Bu durumda yeni dünya düzeni için oluşan talepler, Güney yarı küreden çok gelişmiş toplumların kendi gereksinimlerine göre şekillenmektedir. Nitekim söz konusu yenilikçi gruplar son DTÖ konferansında, Kasım 2001’de Doha’da, birtakım “çevre”, “sağlık” ve “sosyal” normlara saygılı, yani “koşullu bir serbest ticaret” politikasını gündeme taşımışlardır. Zaten, Batı basınında küresel ekonomik düzenin işleyişine karşı geliştirilen eleştiriler de, öteden beri benzer konular üzerinde yoğunlaşmıştır.

“Koşullu serbest ticaret” ilkesine göre, ticarete taraf ülkelerin çocuk işçi ve mahkumların çalıştırılmaması, sendikal örgütlenmenin ve toplu sözleşme yapmanın önündeki engellerin kaldırılması gibi sosyal ve doğal çevreye zarar veren maddelerin-yöntemlerin ekonomik faaliyetlerde kullanımını sınırlayan çevresel koşullara uygun hareket etmesi gerekmektedir.

Sera etkisi yapan gaz miktarını sınırlamayı hedefleyen Kyoto Protokolü’nü ve Kalıtımsal Değişime Uğratılmış Canlıların İthalatını Yasaklayan “Biosécurité Protokolü”nü imzalamayı reddeden ABD ile güney yarı küre yeni ticaret koşullarına çok sıcak bakmamaktadır.

İçerisinde sosyal ilerleme ve adil bölüşüm gibi bir takım olumlu unsurlar barındıran bir uluslararası çalışma standartları anlaşması ilk başta olumlu karşılanabilir. Üstelik, düşük ücrete dayalı sanayileşme, dış pazarlara açılma ve ekonomik gelişme stratejilerinin sürdürülebilirliği de pek olanaklı değildir. Ancak Güney yarı kürenin kaygısı, istismara son derece açık olan hem sosyal hem de çevre koşulunun gelişmiş ülkeler tarafından önlerine yeni bir ticari koruma aracı olarak çıkarılacağıdır. Gelişmiş ülkelerin, sivrilen ülkelerin ucuz emek gücüne dayalı sanayi ürünleri karşısında zorlanmaya başladığı 1970’li yılların ilk yarısında sosyal koşul argümanını ortaya atması ve 1974 yılında, GATT’ın serbest ticaret ilkelerine tamamen aykırı olan “Çok Elyafılar Anlaşması” (MFA)’nı uygulamaya koymaları, “yeni korumacılık” kaygılarını haklı çıkarmaktadır.

Güney yarı kürenin, DTÖ’ne benimsetilmek istenen çevre koşulu için de benzer kaygıları bulunmaktadır. Dünyamızda çevre konusundaki duyarlılığın son 10-15 yıldır giderek artması, hükümetlerin bu konu üzerine daha fazla eğilmeleri sonucunu doğurmuştur. Ancak birkaç asır boyunca, ekonomik büyüme adına tüm dünyada doğal kaynakları istedikleri gibi kullanıp tahrip eden kuzey yarı kürenin, bugün Güney yarı küreyi dünyanın “doğal parkı” durumuna getirecek nitelikte bir ticari

düzenleme yapmasına izin vermemek gerekmektedir. Açıktır ki, bu tür bir düzenlemenin yaşama geçirilmesi, Güney yarı kürenin sosyo-ekonomik kalkınma hedefleriyle çelişebilecektir.

Doğal faktörlere bağımlılığı nedeniyle tarım kesimini ve tarım ürünleri ticaretini çok yakından ilgilendiren çevre koşulu sosyo-ekonomik gelişme çerçevesinde ele alınmalıdır. Güney yarı kürenin ekonomik gelişme adına doğal çevreyi tahrip etmesi elbette ki sözkonusu olmamalıdır. Ekonomik gelişme ile çevresel kaygıları, olanaklar ölçüsünde örtüştüren politika arayışına yönelmek, bu bağlamda "sürdürülebilir kalkınma stratejisi"ni tartışmaya açmak gerekmektedir.

- DTÖ – Tarım Anlaşması ve Türkiye

Tarım kesimi ile ilgili olarak dünya ekonomisinin son on yıldır tanık olduğu en kapsamlı ve önemli ekonomik olay, Uruguay Round'dur. 1980'li yıllarla birlikte, arzın talebi aşması sonucunda dünya tarım piyasalarında yaşanan karmaşa ve "sübvansiyonlar savaşı" gibi yüksek maliyetli pazar mücadeleleri, GATT tarafında gerçekleştirilen söz konusu Round'un temel gerekçeleri olmuştur. 1986 yılında başlatılan Uruguay Round, ancak 1993 yılı sonunda bitirilebilmiştir.

Türkiye'nin de Nisan 1994'de imzaladığı Uruguay Round Nihai Metni'nin en önemli bölümlerinden birini, tarım ve dış ticaret politikaları oluşturmaktadır. Bu alanda genel eğilim, tarım politikalarının devlet müdahalesinden arındırılıp, tarımsal üretim ve değişimin piyasa mekanizmalarının yönlendirmesine bırakma yönündedir. Ancak, şu aşamada Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'nün sorumluluğunda yürütülen Tarım Anlaşması'nın tarım ürünleri uluslararası ticaretine tam bir serbesti getirmekten çok, serbest ticareti engelleyen ve çarpıtan unsurları tesbit edip denetim altına almayı ve ardından söz konusu unsurları aşamalı olarak sınırlandırmayı amaçladığını söyleyebiliriz. Bu çerçevede, tarım ürünleri ihracatına sağlanan sübvansiyonlar, ithalata uygulanan gümrük tarifeleri ve tarife dışı engeller, ve nihayet tarım kesimine verilen iç destekler belli bir indirim tabii tutulmaktadır.

Tarım Anlaşması'nın uygulamaya girdiği 1975 yılından bu yana, uygulama bağlamında önemli somut adımlar atılmıştır. Tarım ürünleri ithalatında uygulanan kota ya da prelevman gibi tarife dışı engellerin tümü kaldırılarak gümrük tarifelerine dönüştürülmüştür. Gümrük tarifeleri ise bu dönem içerisinde (1995-2000), gelişmiş ülkelerde, öngörüldüğü gibi %36 oranında azaltılmış ve gelişmekte olan ülkelerde 2004 yılı sonuna kadar toplam %24 oranında azaltılacak biçimde indirimler süregelmektedir. Tarım ürünleri ihracatına sağlanan sübvansiyonlar, gelişmiş ülkelerde aynı altı yıllık dönemde %36 oranında azaltılmış, gelişmekte olan ülkelerde, yine 2004 yılı sonuna kadar toplam %24 oranında azaltılacak biçimde indirimler süregelmektedir. Tarım kesimine yönelik, doğrudan yardımların dışında kalan tüm iç destekler, gelişmiş ülkelerde geçen altı yıllık sürede %20 oranında azaltılmış, gelişmekte olan ülkelerde 2004 yılı sonuna kadar toplam %13,3 oranında azaltılacak biçimde indirimler süregelmektedir.

Türkiye, DTÖ Tarım Anlaşması çerçevesinde, tarım ürünlerinin tümünü, saptadığı yeni koruma oranları ile DTÖ'ye konsolide ettirmiş ve gümrük vergilerinde, on yıl içerisinde ortalama %24, her bir ürün için en az %10 indirim yapmayı taahhüd ederek yükümlülüklerini yerine getirmek için ilk adımını atmıştır. İhracat

sübvansiyonları ve iç destekler için izin verilen sınırlar altında kaldığından herhangi bir indirim taahhütünde bulunulmamıştır. Kısaca, daha çok iç piyasalara yönelik üretim yapan, dış rekabete karşı aşırı bir biçimde korunmayan, ihracatını sübvansiyonlarla özendirilmeyen ve nihayet tarımsal üretimine yüksek bir iç destek sağlamayan Türk tarımının, DTÖ Tarım Anlaşması'ndan olumsuz bir biçimde etkilenmesi beklenemez.

Ancak uzun dönemde, dünyada oluşacak yeni koşullardan zarar görmemesi, hatta yeni durumu kendi lehine çevirebilmesi için Türkiye şu an sahip olduğu potansiyeli değerlendirebilecek yeni tarım politikalarına yönelmesi gerekmektedir. Uluslararası kısıtlar bir yana, geleneksel tarım politikalarının artık işlevlerini tamamladığı ve etkinliklerini kaybettiği her kesimce benimsenen ortak bir görüştür.

Tarım kesimi için yeni politika oluşturma gerekliliği, uzun yıllardır Türkiye'de genel kabul gören bir görüştür. Yeni tarım politikaları için öneriler farklılaşsa da, geleneksel tarım politika ve araçlarının artık işlevlerini tamamladıkları ve etkinliklerini kaybettikleri kanısı hemen hemen tüm siyasi düşünce ve ekonomik kesim temsilcilerince benimsenmektedir. Türk tarımının kendi bünyesinde gerçekleşen teknik, ekonomik ve sosyal dönüşümler kadar, iç ve dış ekonomik koşul ve politikalarda son yıllarda meydana gelen değişiklikler de, yeni bir tarım politikasına yönelme düşüncesini besleyen temel unsurlar olmuştur.

Türkiye'de çok önemli bir kamu finansmanı sorunu bulunduğu ve bu sorunun, ülke ekonomisinin temel sorunu haline gelen kronik enflasyonu beslediği tartışmasız bir gerçektir. Ancak IMF patentli reform paketinin Türk tarımının yapısal sorunlarını dışladığı ve yeni destekleme önerilerinin, tarımda yapısal sorunların çözümlenemediği ve kamu maliyesinde istikrarın sağlanamadığı süreç uygulanabilme olanağının bulunmadığı da bir gerçektir. Bu durumda, yeni tarım politikalarının oluşturulmasında dış ve iç genel ekonomik kısıtlar kadar tarımsal yapıdan kaynaklanan kısıtların da hesaba katılması gerekmektedir.

1980'li yılların başından itibaren dünya ekonomisine açık, büyüme stratejilerine yönelmiş bulunan Türkiye'nin, tarım politikalarını oluştururken uluslararası koşul ve gelişmelere kayıtsız kalması düşünülemez. Ekonomik küreselleşme sürecinin yaşandığı bir dünyada ise, bu gelişmeler ister istemez hesaba katılması gereken bir kısıta dönüşmektedir. Tarım kesimi ile ilgili olarak son yıllarda dünyada yaşanan en önemli gelişme, yukarıda belirtildiği gibi, 1995 yılında uygulamaya giren ve Türkiye için de bağlayıcı nitelikte olan Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Tarım Anlaşması'dır. 1996 yılında uygulamaya giren Gümrük Birliği (GB) ve AB'ye tam üyelik çerçevesinde, Türk tarım politikalarının Ortak Tarım Politikası (OTP)'na uyumu zorunluluğu da, DTÖ Tarım Anlaşması ile aynı yönde politika değişikliklerini gündeme getirmektedir.

Kamu finansman açıklarının yanında, tarım kesiminin kendine özgü sosyo-ekonomik yapısı, tarım politikaları için bir başka iç kısıtı oluşturmaktadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, genel eğilimin aksine bir gelişme ile, kalkınma sürecinde Türkiye tarımında işletme sayısı giderek artmakta ve ortalama işletme büyüklüğü de giderek küçülmektedir. Bu durum, tarım kesiminin ekonomik bir sektör olmanın dışında, çok önemli bir sosyal fonksiyon üstlendiğini ortaya koymaktadır. Küçük ve parçalı işletme yapısı, modern girdilerde optimal kullanımı önleyerek tarımda önemli bir teknik

sermaye israfına yol açarken, yoğun nüfus yapısı ise tarımsal desteklemelerde politik kaygıların ön plana çıkmasına neden olmaktadır. Eğitim düzeyinin düşüklüğü, örgütsüzlük, katılım eksikliği ve alt yapı hizmetlerinin yetersizliği tarım kesiminin diğer yapısal sorunlarıdır.

Tüm bu koşul ve kısıtlar ile birlikte, uygulanacak tarım politikalarının önceliklerinin ve başlıca amaçlarının da açık bir biçimde belirlenmesi gerekmektedir. Çünkü tarım için seçilecek politikanın içeriği, iç ve dış kısıtlar kadar bu politikalara tanınan önceliklere ve uygulamalar için öngörülen beklentilere de bağlı olacaktır. Örneğin, piyasa istikrarına öncelik tanıyan bir politikanın içeriği ile tüketici refahı, gelir dağılımı ya da gıda güvenliği amaçlarını ön planda tutan politikaların içerikleri birbirlerinden elbette farklı olacaktır.

21. yüzyılın başında Türkiye için tasarlanabilecek yeni tarım politikalarının gerekçelendirilmiş amaçlarını üç noktada toplayabiliriz:

1- Sosyo-ekonomik ve teknolojik yapısal sorunlarını çözüme henüz kavuşturamamış bir tarım için; tarımsal verimliliği arttırmak ve üreticilerin yaşam düzeylerini yükseltmek,

2- Hızlı artışını sürdüren ve kentleşen, ancak yetersiz beslenen bir nüfus için; gıda güvenliğini sağlamak ve beslenme düzeyini iyileştirmek,

3- Sınırlı bir ihracat yeteneğine karşılık büyümesi büyük ölçüde ithalata bağlı bir ekonomi için; ihracat yoluyla ödemeler dengesine katkıda bulunmak.

Temel amaçların bu şekilde belirlenmesinin ardından atılacak ilk adım, iç ve dış kısıtlara uyumlu tarımsal politika araçlarının saptanması olmalıdır. Bilindiği gibi, tarımsal destekler tüm ülkeler için en önemli ve en etkili politika araçlarıdır. Türkiye'nin şu anki dış ve iç kısıtları, yeni tarım politikalarının seçici ve dinamik destekleme programları ile donatılması gerektiğini ortaya koymaktadır. DTÖ Tarım Anlaşması ve GB ile Türkiye'nin üstlendiği yükümlülükler bir yana bırakılsa dahi, kamu maliyesinin bugünkü olanakları ile 1960 ve 70'li yıllardaki gibi yaygın bir destekleme programı yürütmek zaten olanaksızdır. Tarımsal vergilendirme, para ve ticaret politikaları, toprak rejimi ve eğitim sistemi destekleme politikalarını tamamlayacak diğer politika araçlarıdır.

Dünyada ve Türkiye'de en yaygın biçimde uygulanan tarımsal destekler fiyat desteği, girdi-kredi sübvansiyonları ve doğrudan desteklerdir. Şu ana kadar daha çok iç talebi karşılama, yani gıda güvenliğini sağlama kaygısı ile tarım politikalarını oluşturan Türkiye, fiyat desteği ile girdi-kredi sübvansiyonu araçlarından yararlanmışır. 1962 yılında uygulamaya giren OTP'de, aynı doğrultudaki amaçlar için girdi sübvansiyonlarından çok fiyat desteği sisteminden yararlanılmışır. DTÖ Tarım Anlaşması ise, bir tarımsal destekleme aracı olan müdahale fiyatlarının aşamalı bir biçimde terkedilerek dünya piyasa fiyatları ile uyum sağlayabilmenin yolunun açılmasını, fiyat desteğinin terkedilmesi ile meydana gelebilecek üretici gelir kayıplarının doğrudan destek sistemleri ile telafi edilmesini önermektedir.

Piyasa mekanizmasının işleyişini ve kaynakların etkin dağılımını engellediği için sık sık eleştiri konusu yapılan fiyat desteği, sonuç itibarıyla tüketici refahının da aşınmasına neden olmaktadır. AB'de tarımsal açıkların bulunduğu ve hızlı ekonomik büyüme sayesinde toplumsal bir refah sürecine girildiği bir dönemde başarılı bir biçimde uygulanabilen fiyatlara müdahale sistemi, elbette nüfusun çok büyük bir bölümünün henüz yıllık 1000-1500 dolarlık bir gelir düzeyi ile yetinmek durumunda olduğu ve çok sayıda üründe üretim fazlasının bulunduğu Türkiye'de yaygın ve sürekli bir destekleme aracı olmamalıdır. Ancak, gelir dağılımının zaten çok büyük ölçüde adaletsiz olduğu ülkemizde fiyatlar yoluyla destekleme sisteminin tüketiciye yansıttığı mali yükün en büyük bölümü yine yoksul kitlelerin üzerinde kalmaktadır. Fakat tüm bu olumsuzluklara karşın, daha çok iç talebe yönelik olarak üretilen ve ülkenin gıda güvenliği açısından stratejik önem taşıyan temel tarım ürünlerinde fiyat desteğinin terkedilmesi çok uzun bir zaman dilimine yayılmalıdır. Aksi takdirde Türkiye, önümüzdeki yıllarda nüfusunun beslenmesini yabancı üreticilere teslim etmek durumu ile karşı karşıya kalacaktır.

Fiyat desteği sistemini ikame edebilecek doğrudan destek sistemlerinden "fark ödeme sistemi"nin uygulanabilmesi için ise gerekli mali, sosyo-ekonomik, teknolojik, kurumsal ve hukuki koşullar henüz yeterince oluşmamıştır. Bu bakımdan, fiyat desteğinden fark ödeme sistemine geçiş mutlaka aşamalı bir biçimde, gerekli koşullar oluşturuldukça gerçekleştirilmelidir. Uygulamaya geçiş, gerekli koşullara şu an en fazla uygunluk gösteren ve Türkiye'nin dış satım için en önemli sanayi dalının da hammaddesi olan pamuktan başlamalıdır. Gerekli koşulların oluşmasına bağlı olarak, pamuğu sırasıyla sanayi bitkileri, baklagiller ve tahıllar izlemelidir. Fark ödeme sistemi çerçevesinde saptanacak hedef fiyatlar, dünya piyasa fiyatları düzeyinden çok yerli üretim maliyetlerine göre oluşturulmalıdır. Çünkü, Türk tarımı henüz ileri sanayi ülkelerinin ekonomik ve teknolojik gelişmişlik düzeyinin henüz çok gerisinde bulunmaktadır.

Doğrudan destek sistemlerinden olan "prim" sistemi, üretim açıkları bulunan hayvansal ürünler, yağlı tohumlar, yem bitkileri ve dünya piyasalarının potansiyel ürünleri olarak nitelendirilen ekolojik ürünlerin üretimlerinin özendirilmesi ve tarımsal ürün kalitesinin yükseltilmesi amacıyla, geçici olarak kullanılabilir bir destekleme yöntemidir. Kronik kamu açıkları ve yetersiz kayıt sistemi, söz konusu destekleme yönteminin uygulanmasını sınırlandırabilecek en önemli engellerdir. Ancak, sözü edilen engeller ortadan kalkmış olsa dahi, politik istismara açık yapısından dolayı prim sisteminin uygulamasını olanaklar ölçüsünde sınırlı tutmak gerekmektedir. Bu koşullarda, ek denetim mekanizmaları geliştirilerek yaşama geçirilecek uygulama, üretim açıklarının çok büyük boyutlarda olduğu ve ciddi kalite sorunlarının yaşandığı üretim alanları ile sınırlandırılmalıdır.

Sonuncu doğrudan destek sistemi olan "doğrudan gelir desteği" yöntemi ise, öncelikle bir sosyal politika aracı olarak değerlendirilmelidir. Gelir yardımı, pazara yeterince ürün sunamayan ve yeterli bir gelir düzeyine ulaşamayan küçük aile işletmeleri ve köylüler için yapılmalıdır. Böylece, ekonomik yönü ağır basan ve daha çok ürün ve piyasalara yönelik uygulamaları içeren "tarım politikaları" ile, sosyal yönü ön planda bulunan ve kırsal kesimde yaşayan ailelerin geçimlerini sağlamaya yönelik uygulamaları içeren "kırsal politikalar" birbirinden ayrılarak her iki politikanın da etkinliği arttırılmış olacaktır. Ancak, doğrudan gelir desteği ya da prim sistemi bir "telafi edici ödeme" sistemine dönüştürülerek, arz fazlası bulunan fındık ve çay gibi

ürünlerin alternatif üretim alanlarına kaydırılmaları için de, yani ekonomik amaçlar için de etkin bir biçimde kullanılabilir. Başta çay olmak üzere, tütün, şeker pancarı, fındık gibi üretim fazlası olan bir takım tarım ürünlerine bugüne kadar uygulanan kesintisiz destekleme programlarında sosyal gerekçeler ekonomik gerekçelerin hep önünde yer almıştır. Ekonomik ve sosyal gerekçelerin, başka bir anlatımla tarımsal politikalarla kırsal politikaların iç içe girdiği bu sistem, ekonomik israf ile birlikte politik istismara da kaynaklık etmiştir.

Türk tarımının yapısından kaynaklanan çok geniş bir hedef kitlenin varlığına karşılık, ekonomi çok büyük bir kamu finansmanı kısıtı ile karşı karşıya bulunmaktadır. Bu durumda, doğrudan gelir desteği uygulamasına aşamalı bir biçimde geçme zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Uygulamada öncelik, çok büyük bir ekonomik israfa ve aynı zamanda politik istismara açık olan ve arz fazlası bulunan ürünlerin başka üretim alanlarına kaydırılma işlemine verilmelidir. Çünkü tarımsal desteklerden kaynaklanan ekonomik israf, yeni tarım politikası araçlarının uygulanmasında karşımıza çıkan mali kısıtı besleyen önemli unsurlardan bir tanesidir.

Fiyat desteği sisteminden doğrudan destek sistemine geçiş, tarım politikalarında her şeyden önce siyasi tercihte bir değişiklik anlamına gelmektedir. Söz konusu politika değişikliği, tarımsal desteklemenin faturasını tüketicilerden vergi mükelleflerine aktarmaktadır. Gerçi yapılan hesaplamalar göstermektedir ki, israfçı yapısından ötürü Türkiye'de fiyat desteği sistemi tüketiciler kadar vergi mükellefleri için de bir mali yük oluşturmaktadır. Kamu maliyesi kısıtlarının çok yüksek bir düzeyde bulunduğu bir dönemde, tarımsal desteklerin yükünü tüketicilerden vergi mükelleflerine, yani bütçeye aktarmak isabetli bir strateji de değildir.

Kısaca söylemek gerekirse, doğrudan destek sisteminin uygulamaya sokulabilmesi için gerekli üretim ve piyasa koşulları bir yana bırakılsa dahi, yalnızca kamu maliyesi kısıtı bu yönde bir politika değişikliğine izin vermeyecektir. Müdahalenin maliyetini devlet bütçesine yükleyen bu tür bir politikanın uygulanabilme olasılığı, özellikle de bütçe kısıtlarının çok güçlü olduğu bir dönemde çok zayıf gözükmektedir. Eğer yeni politikalar fiyat desteğini aşamalı olarak terkedip çok sınırlı bir doğrudan gelir desteği uygulaması ile yetinirse, başka bir anlatımla tarıma sağlanan destekler köklü bir aşınmaya uğrarsa, Türk tarımının geleceği ve nüfusun gıda güvenliği tehlikeye düşecektir. 1999 yılı sonunda IMF'ye sunulan niyet mektubunda yer alan tüm ekonomik ve sosyal politikalarda mali kısıtın belirleyici unsur olarak kabul edilmesi bu yöndeki kaygıları güçlendirmektedir.

Yapısal sorunlarını henüz aşamamış ve devlet desteğine gereksinim duymayacak bir gelişmişlik düzeyine ulaşamamış Türk tarımı için destekler yaşamsal bir önem taşımaktadır. Mali, sosyo-ekonomik ve teknolojik koşul ve kısıtların bir fonksiyonu olarak tasarlanacak seçici ve dinamik bir destekleme modeline sahip bir tarım politikası en akılcı seçenek olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye ekonomisinin bünyesinden doğan makro-ekonomik kısıtlar tarım kesiminin gelişme dinamiklerini yok edecek bir politikaya dönüştürülmemelidir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, kimyasal gübre başta olmak üzere tarımsal girdilere sağlanan sübvansiyonların aşamalı bir biçimde kaldırılacak olmasının isabetli bir karar olduğunu, ancak tarımsal kredilere sağlanan sübvansiyonları kaldırmak yerine, ekonomik israfa neden olan kredi sisteminin yeniden yapılandırılmasının daha doğru olacağını söyleyebiliriz.

Sonuç olarak, ekonomik israfa ve politik istismara açık olan ve etkinliğini uzun zamandır kaybetmiş bulunan geleneksel tarım politikaları ve destekleme sistemlerinin artık değiştirilmesi gerektiği genel kabul gören bir görüştür. Kaldı ki, mali koşullar uygun olsa dahi, yaygın ve kesintisiz bir devlet desteğinin ekonomide neden olacağı büyük kaynak israfı dışında, tarım kesimini piyasa mekanizması karşısında duyarsızlaştırdığı, rekabet koşullarında etkin ve güçlü tarım işletmelerinin oluşmasını engellediği de çok iyi bilinmektedir. Fiyat hareketlerine duyarsız kalan üreticiler, doğal olarak, dünya piyasalarında meydana gelen olumlu gelişmelerden de yararlanamayacaklardır. Tarımsal gelişme açısından, tarım kesiminin geleceğini tamamen devletin inisiyatifine bırakmış edilgen politikaların da en az, mali kısıtları gerekçe göstererek tarımsal destekleri bir anda ortadan kaldırmaya yönelik politikalar kadar zararlı olduğu unutulmamalıdır. İşte bu noktadan hareketle, doğrudan destek sistemi tarım piyasalarına işlerlik ve kamu desteklerine etkinlik kazandırmanın aracı olarak, gerekli koşullar oluşturulduğu ölçüde uygulamaya sokulabilir. Bu bağlamda, fark ödeme sistemi ile fiyat-piyasa istikrarı sağlanırken, prim ve telafi edici ödemeler sistemi ile de tarımsal üretim ve kaliteye yönelik sorunlar çözüme kavuşturulabilir. Doğrudan gelir desteği ise, ekonomik bir birim olmaktan çok sosyal bir dokunun hücrelerini oluşturan tarımsal işletmelerde, asgari bir yaşam düzeyini güvence altına alan bir araç olarak kullanılacaktır.

DTÖ ve Yeni bir Round

Uruguay Round'da olduğu gibi son DTÖ genel toplantısı olan Doha Konferansı'nda da en çetin görüşmeler "tarım dosyası" üzerinde toplanmıştır. ABD ile 18'li Carns grubu, yani ilke olarak tarım ürünleri ihracatına sübvansiyon vermeye karşı olan ülkeler, sübvansiyonlu ihracatını sürdüren OTP'yi eleştiri yağmuruna tutmuşlardır. DTÖ Tarım Alaşması yükümlülüklerini eksiksiz yerine getirmesine karşın, AB'de tarımsal sübvansiyonlar hala yüksek bir düzeyde bulunmaktadır.

Tarımsal üretimi yüksek destekleme fiyatları ile özendiren AB, 1980 sonrası dünya piyasalarında arzın yükselip piyasa fiyatlarının düşmesine neden olmuştur. Bu durumda AB tarımsal üreticilere verdiği sübvansiyon miktarını giderek arttırmıştır. Düşük fiyatlar Türkiye gibi tarımsal ihracata sübvansiyon sağlamayan ülkelerin rekabet şansını ortadan kaldırmıştır. ABD gibi güçlü mali olanaklara sahip ülkeler ise, ihracatlarına sübvansiyon vererek AB ile rekabete, başka bir anlatımla "sübvansiyonlar savaşı"na girmiştir.

1992 Mayıs Reformu ile destekleme fiyatlarında %15-20 oranında aşamalı bir indirmeye giden AB, 1999 yılında yaklaşık aynı oranlarda yeni bir indirim programını uygulamaya sokmuştur. Bu son programa göre, AB'nin tarım ürün fiyatları, 2006 yılında dünya piyasa fiyatları ile aynı düzeye gelecek ve böylece sübvansiyon sorunu kendiliğinden ortadan kalkacaktır.

Doha Konferansı'nda, 2002 yılında yeni bir DTÖ Round başlatılması kararlaştırılmış bulunmaktadır. Üç yıl sürmesi öngörülen Round'da yeni bir ticari serbestleşme süreci başlatılacaktır. Zaten daha önce de belirttiğimiz gibi, Uruguay Round tarım ürünleri ticaretinde tam anlamıyla bir serbestleşme sağlamaktan çok, serbest ticareti engelleyen unsurları tesbit etmek ve bu unsurları denetim altına almak hedefini gütmüştür. 1995 sonrası düşük bir düzeyde tutulan tarımsal desteklerin azaltılması süreci, yeni round sonrası hiç şüphesiz hızlandırılacaktır.

DTÖ'nün tarım ürünleri ticareti ile ilgili politikaları tarihi bir perspektif içerisinde ele alındığı zaman, serbestleşme yönünde ortaya çıkan geri dönülmez eğilim açık olarak görülebilir. Başlangıçta, yani 1948 GATT anlaşmaları metninde, tarım kesimi dışarıda bırakılmamış ancak bu kesime özel bir düzenleme getirilmiştir. Başka bir anlatımla, GATT'ın uygulamaya girdiği tarihten itibaren tarım ürünleri, sanayi ürünlerinin tanık olduğu ticari serbestleşmenin büyük ölçüde dışında tutulmuştur. "Tarım istisnası", ihracat ve ithalata uygulanan miktar kısıtlamalarının kaldırılmasını inceleme konusu yapan XI. madde ile tanımlanmıştır. Buna göre, öteki ürünlere tanınan belirli koşullarda ki miktar kısıtlaması uygulama olanağı tarım ürünleri için daha da genişletilerek, ulusal tarımsal fazlayı eritmek için ithalata, tarımsal açığı büyütmek için ihracata miktar kısıtlamasına gitme olanağı verilmiştir. İhracat sübvansiyonları ve damping fiyat uygulamaları için de, GATT'ın XVI. ve VI. maddeleri ile "Tarım istisnası" getirilmiştir. Bu maddelere göre, ilgili ülke söz konusu tarım ürünü ile ilgili olarak dünya ticaretinde adil bir payın üzerine çıkmadığı sürece tarım ürünleri ihracatına sübvansiyon, iç piyasada uygulanan fiyatları aşmamak koşulu ile de damping fiyat uygulayabilir.

GATT'ın tarım ürünleri ticaretini, kısmen de olsa genel kurallar dışına çıkararak özel bir çerçevede değerlendirmesi, her şeyden önce tarım kesiminin kendine özgü yapısından kaynaklanmaktadır. Üretimin doğal koşullara bağlı olmasından kaynaklanan arz katılığı, tüketimin daha çok beslenmeye yönelik olmasından kaynaklanan talep katılığı, tarım piyasalarında ve üretici gelirlerinde istikrarın oluşumunu güçleştirmektedir. Fiyat ve gelir istikrarsızlığı, sonuç olarak tarım kesimine yapılan müdahalelere temel oluşturmaktadır.

1960-1980 yılları arasında GATT tarafından gerçekleştirilen Dillon, Kennedy ve Tokyo Round'larında gündem dışı kalan tarım kesiminin, 1986 yılında başlayan Uruguay Round'da en kritik tartışma konusu olmasının temel nedenini piyasaların istikrarı ile oluşturmaktadır. II. Dünya Savaşı sonrası talebi ancak arkadan izleyebilen tarımsal arzın, 1980 sonrası arzı aşması, dünya tarım piyasalarında "sübvansiyonlar savaşı"na varan bir pazar mücadelesi ve ticari karmaşanın yaşanmasına yol açmıştır. İşte bu durum DTÖ'nün tarım ürünlerinde de serbest ticaret politikalarına yönelmesine ortam hazırlamıştır. Günümüzde, üstelik DTÖ politikalarını etkileyebilecek durumda olan gelişmiş ülkeler, tarım kesimine müdahaleyi gerekli kılan piyasa istikrarsızlığı sorununu, tarımsal üretimin doğal koşullara bağımlılığını azaltan ileri teknoloji ve modern depolama olanaklarının uygulamaya konulması ile büyük ölçüde aşmış bulunmaktadır. Diğer yandan, söz konusu ülkelerde tarımsal nüfusun %3-5 gibi çok düşük düzeylere inmesi ve gıda güvenliklerinin, Savaş sonrasında korumacı politikalarla sağlanmış olması DTÖ'nün tarım politikalarında serbestleşmenin önünü açacak olan diğer önemli unsurlardır. Bu arada, dünyanın en önemli tarımsal gücü olan AB'de tarım ürünleri fiyatlarına müdahalenin 2006 yılında sona erecek olması da bu yöndeki politikaları özendircek bir durumdur. Kısaca, DTÖ'nün bu yıl içerisinde başlayacak olan yeni roundunda serbestleşme yönünde köklü kararlar çıkması beklenmelidir.

Ancak, tarım kesimi için koşulsuz bir serbestleşmenin çok büyük sorunlar yaratacağını belirtmek gerekmektedir. Yapısal sorunlarını henüz aşamamış ve devlet desteğine gereksinim duymayacak bir gelişmişlik düzeyine ulaşamamış olan Türkiye'nin de içinde bulunduğu gelişmekte olan ülkelerde ise, bu tür bir politika tarımsal faaliyetlerin sonunu getirecek tehlikeler içermektedir. Tarım kesimi gibi, üretimin ötesinde toplumların sosyal ve kültürel temel dokularından birisini oluşturan ve ülke-dünya nüfuslarının beslenmesi gibi yaşamsal bir işlevi yerine getiren bir

faaliyet alanının salt piyasa mekanizması tarafından yönlendirilmesine müsaade edilemez. Günümüzde, DTÖ'nün koşulsuz liberal tarım politikaları yaratma çabalarının ötesinde IMF'nin, yine Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere, yapısal uyum ve ekonomik istikrar programları çerçevesinde dayattığı "tarım reformları" da tarım kesimi için çok büyük tehlikeler içermektedir. Şu an Türkiye'de uygulamada olan, tarım kesiminin özgün koşullarından ve yapısal sorunlarından kopuk bir zeminde, tamamen finansal kaygılardan hareketle hazırlanan "Made in IMF" tarım reformu, Türk tarımını sonu belirsiz bir yola sürüklerken, yetmiş milyona yaklaşan bir nüfusun gıda güvenliğini de hiçe saymaktadır.

Bu temel endişe ve eleştiriler bağlamında DTÖ'nün kurallarını yeniden tanımlamak için, gelişmekte olan ülkelerin öncülüğünde bilimsel çalışmalar yapılması ve uluslararası politik çabalar harcanması gerekmektedir. Yeni DTÖ kurallarına, öncelikle toplumların refahının ve geleceğinin mutlak surette ticari karlılığa bağlı olmadığı gerçeğinden hareketle, yeni bir sosyal boyut kazandırılmalıdır. Bu çerçevede, her ülkenin kendine özgü toplumsal yapı ve kurumları, yeterli beslenme ve gıda güvenliği, sosyo-ekonomik gelişme endişeleri, kırsal kalkınma ve çevre sorunları, vs. gibi konular DTÖ'nün çok taraflı görüşmelerine dahil edilmelidir. Diğer taraftan, uluslararası piyasalarda haksız rekabete yol açan ve gelişme yolunda olan ülkelerin yerel üretimlerine çok büyük tehdit oluşturan AB ve ABD gibi zengin ülkelerin sübvansiyonlu ihracatları acilen yasaklanmalıdır.

AB'NİN DÖNÜŞÜMÜ VE GÜMRÜK BİRLİĞİ

Doç. Dr. Cemil ERTUĞRUL
TMMOB ZMO Yönetim Kurulu Üyesi

GİRİŞ

Türkiye, halen, AB'nin Ortak Üyesidir ve Tam Üyeliği amaçlayan bir gelişim süreci içerisinde. Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerinin gelişimi, batılılaşma yönünde sağlanacak gelişmeler yanında, ekonomik birleşmelerin sağladığı refah artışından Türkiye'nin yararlanması bakımından önemli bir unsurdur. Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin önemli bir yönünü tarım alanındaki ilişkiler oluşturmaktadır.

AB, Türkiye'nin dış ticaretinde son derece önemli bir yere sahiptir. Türkiye'nin ithalatının ve ihracatının yarıya yakın kısmını Toplulukla yapılan ticaret oluşturmaktadır. Topluluk Türkiye'nin tarım ürünleri dış ticaretinde de önemli bir yere sahiptir. Türkiye, 01-24 fasıllar arasında yer alan tarım ürünlerinin, yaklaşık beşte birini AB'den ithal etmektedir. AB, Türkiye'nin tarım ürünleri ihracatında ise, yaklaşık beşte iki oranı ile daha yüksek bir paya sahiptir. Tercihli rejim ve işlenmiş tarım ürünleri alanlarında ortaya çıkan gelişmeler yanında, Türk tarımının AB Ortak Tarım Politikasına (OTP¹) uyumu ile Türkiye ile AB arasındaki ticaretin gelecek yıllarda daha da artması beklenmektedir.

Türkiye-AB ilişkilerinde Türk tarımı ile ilgili en önemli unsur Türk tarımının OTP'ye uyumudur. AB tarımını önemli ölçüde etkilemesi beklenen Türk tarımı, tam üyelik durumunda Türkiye-AB ilişkilerinde en büyük sorunlardan biri ve üzerinde en fazla tartışmaların yapılacağı konu olacaktır.

OTP, Türkiye-AB ilişkilerinde sağlanacak gelişmelere paralel olarak, gelecekte, Türk tarımını yönlendirmede temel unsur olabilecektir. Türkiye, dünya tarımında ortaya çıkan gelişmeler yanında, OTP'ye uyum ile, OTP'de ortaya çıkan gelişmelerden de doğrudan etkilenecektir.

OTP, AB bütçesinin yarısına yakın kısmını kapsamaktadır. AB mevzuatının önemli bir bölümü tarım konularını içermektedir. AB bürokrasini en fazla meşgul eden ortak politikadır².

OTP, Topluluk çiftçisi için yararlı olmakla beraber, Topluluk için maliyeti yüksek bir politika olmuştur. Topluluk tarafından, tarımsal harcamaları azaltma yönündeki bütün gayretlere rağmen, harcamalar yıllarca artmaya devam etmiştir.

Büyük ölçüde fiyat ve pazar politikası yoluyla sağlanan gelir artışları daha çok büyük işletme sahipleri için yararlı olmuş, OTP'nin temel amaçlarından bir sapma olarak, tarımsal gelir dağılımında büyük ve küçük işletmeler arasında büyük farklılıklar ortaya çıkmıştır. Ürünlere göre farklı düzeyde desteklemeler gerçekleştirildiğinden, farklı ürün yetiştiricileri arasında ve bölgeler arasında gelir farklılıkları ortaya çıkmıştır. OTP'nin daha çok büyük üreticilere yarımış olması, üye

¹ CAP: the Common Agricultural Policy

² OTP ekonomik olmaktan çok, sosyal ve politik yönü olan bir tarım politikasıdır. AB, sanayi ürünlerinde gümrük birliği yoluyla gerçekleştirdiği serbest dolaşımı, tarım ürünlerinde OTP ile gerçekleştirmiştir. Ancak OTP, sadece ticari değil, bazı ekonomik ve sosyal hedeflere de yönelmiştir. OTP üç temel ilkeye dayanmaktadır. Bunlar, **tek pazar**, **Topluluk tercihi** ve **mali dayanışma** ilkeleridir. **Tek pazar ilkesi**, tarım ürünlerinin üye ülkelerde serbest dolaşımını amaçlamaktadır. **Topluluk tercihi ilkesi**, tek pazarın oluşturulabilmesi için gerekli olan bir ilkedir. Bu ilkenin amacı, Topluluk içi piyasalarda ve Topluluk sınırlarında, üye ülkeler tarafından üretilen ürünlere öncelikli bir rejimin uygulanmasıdır. **Mali dayanışma ilkesi** ise, tek pazar ve Topluluk tercihi ilkeleri çerçevesinde uygulanacak ortak politikanın, ortak bir bütçeden ve bütün üye ülkelerin katılımı ile karşılanmasını amaçlamaktadır.

lkeler veya Topluluğun çeşitli bölgeleri arasında haksız gelir transferine neden olması ve üreticiler desteklenirken, tüketicilerin yüksek bir fiyat düzeyi ile karşılaşması sosyal amaçlarını da tartışmalı bir duruma getirmiştir.

OTP, tarım sektöründe istihdam edilenlerin gelirinde belirli bir artış sağlamakla beraber, bu artış vergi mükellefleri ve tüketicilerden kaynak transferi yoluyla gerçekleştirilmektedir.

OTP, uluslararası ilişkilerde de önemli sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Topluluğun, tarım ürünleri ithalatında koruyucu, ihracatında da sübvansiyon yoluyla ihracatı destekleyici bir politika izlemesi, diğer tarım ürünleri ihracatçısı ülkelerin, tarım sektörünü ve ekonomilerini olumsuz bir Şekilde etkilemektedir. Bu uygulamadan tarım ürünleri ithalatçısı ülkeler ise yararlı çıkmaktadırlar.

AB içi ve dışı çevrelerce çeşitli yönleriyle sürekli eleştirilen, bazı çevrelerce AB'nin gelişim sürecinde en temel taşlardan bir olarak tanımlanan, bazı çevrelerce de ekonomik mantık dışı bir uygulama olarak tanımlanan OTP sürekli bir reform süreci içerisinde olmuştur.

AB'NİN DöNüşüMü: GÜNDEM 2000 ÇERÇEVESİNDE OTP'NİN REFORMU

OTP'nin reformu tartışmaları, OTP'nin oluşumuyla birlikte başlamış, gerek Topluluk çevrelerince gerek Topluluk dışı çevrelerce farklı yaklaşımlarla sürekli gündemde tutulmuştur. Bunun ilk rneği fiyat desteklerinden çok, kırsal ve tarımsal alt yapının ve tarım işletmelerinin yapısının iyileştirilmesini amaçlayan Manshold Planıdır (1967).

Bunu OTP'nin önemli bir sorun olarak belirlenmesiyle, 1985 yılında yayımlanan ve tarımsal harcamaların kısılmasını, ürün kalitesinin iyileştirilmesini, kırsal kalkınma ve çevrenin korunmasını ve geliştirilmesini amaçlayan Yeşil Kitap erevesindeki düzenlemeler izlemiştir.

OTP ile ilgili olarak diğer bir reform süreci GAAT/Uruguay Turu ile aynı döneme gelen ve tarım ürünleri ticaretinde kısmen de olsa liberal politikalara geçişi sağlayan MacSharry reformudur (1992). MacSharry reformu ve UT sonucunda çiftçiye sağlanan destekler, fiyat desteklerinden çok, çiftçinin mevcut gelir düzeyini sürdürmesine imkan sağlayacak Şekilde doğrudan yardımlar, çevrenin ve kırsal peyzajın korunması ile ilgili demeler, kırsal kalkınma teşvikleri ve geçiş dönemi düzenleme yardımları Şeklinde gerçekleşmektedir. Tarım politikalarında evre ve kırsal kalkınma politikaları artan bir önem kazanmaktadır. Nitekim, yeni devreye konulan programlarla CAP (Common Agricultural Policy) terimi bile değişerek, CARPE (Common Agricultural and Rural Policy for Europe) Şeklini almaktadır. Diğer taraftan, yapısal fonlarla, tarım işletmelerinin yapısının iyileştirilmesi ile ilgili politikalara artan bir önem verilmektedir.

OTP reformlarının önemli bir özelliği, reformların çoğunlukla yeni ye katılımlarının öncesinde gerçekleşmesi ve destekleme yoğunluğunun her reform sürecinde biraz daha azaltılmasıdır.

Nitekim, yeni ve son reform dalgası olan Gündem 2000 erevesinde, OTP harcamaları 2006 yılına kadar hemen hemen sabitleştirilmiştir. Topluluk Merkezi ve Doğu Avrupa lkelerine (MDAÜ) yönelik genişleme sürecine paralel olarak, Gündem 2000 (Agenda 2000) erevesinde, destekleme fiyat politikası yoluyla yapılan tarımsal harcamaları daha çok kısmayı amaçlayan bir reform sürecine girmiştir.

Benzer bir reform uygulaması, Türkiye'nin AB'ye katılımı öncesinde de söz konusu olabilir.

Topluluk, bu reformun gerekçesini, MDAÜ'lere yönelik genişleme sürecinden çok, küreselleşme koşullarında, tarımsal faaliyetlerde verimlilik ve rekabet gücünü artırmak için böyle bir reforma gerek duyduğu şeklinde ifade etmektedir.

Topluluk uzun dönemde, sadece OTP'de değil, bütün alanlarda mali destek sağlamaktan çok, düzenleyici (mevzuat koyan) bir nitelik kazanma eğilimindedir. Dolayısıyla, Gündem 2000 çerçevesinde önem kazanan harcamaları kısıcı uygulamalar, gelecekte daha yaygın bir nitelik alabilecektir.

Gündem 2000 ile öngörülen reform çerçevesinde, Topluluk tarafından, tarım ürünleri müdahale fiyatları düşürülmekte ve fiyatın serbest piyasada oluşumu hedeflenmektedir. Topluluk müdahale fiyatları yanında, telafi edici ödemelerle (doğrudan yardımlarla) çiftçi gelirini belirli ölçüde korumayı amaçlamaktadır. Gündem 2000 ayrıca, çevrenin ve kırsal peyzajın korunması, kırsal alanın istihdam kapasitesini artıracak yönde ekonomik olarak güçlendirilmesi, gıda güvenirliliği, ürün kalitesinin iyileştirilmesi gibi amaçları da kapsamaktadır. Bu çerçevede şu düzenlemeler öngörülmektedir.

Topluluk İçi ve Topluluk Dışı Piyasalarda Rekabet Gücünün Geliştirilmesi için Daha Düşük Düzeyde Kurumsal Fiyatların Uygulanması

Bu amaca uygun olarak destekleme fiyatlarının 2001-2006 yıllarında, tahılda %15-20, sütte %15 oranında düşürülmesi. Tarım ürünlerine yüksek destekleme fiyatı uygulamasının ürün fazlalıklarına, toplumsal refah kaybına ve ortalama verimlilikte düşüşe yol açtığı bilinen bir gerçektir.

Topluluk gerek OTP'den kaynaklanan ihtiyaçlardan gerek küreselleşme çerçevesinde DTÖ'den kaynaklanan ihtiyaçlardan kurumsal fiyatları düşük düzeyde tutmayı amaçlamaktadır.

Kurumsal fiyatların düşük tutulması verimliliğin ve Topluluğun Topluluk içi ve dışı piyasalarda rekabet gücünün artırılmasına imkan vermektedir. Bu yolla serbest rekabete uyumlu piyasa yapısının oluşturulması, Gündem 2000 çerçevesinde Topluluğa katılacak olan yeni üyelerin bütünleşmesini kolaylaştırması yanında, AB'yi yaklaşan DTÖ turunda daha güçlü kılacaktır.

OTP'nin reformu yoluyla, kurumsal fiyatların düşük düzeyde tutulması, OTP harcamalarını kısmayı amaçlayan Topluluğun, özellikle, yeni üyelerin katılımı nedeniyle doğabilecek harcamaları azaltması bakımından önemlidir.

Topluluk kurumsal fiyatların düşük düzeyde tutulması ile serbest rekabete uyumlu piyasa yapısının oluşturulması hedeflerken, üretici gelirlerinde ani düşüslere yol açabilecek bir sonuçla karşılaşmamak da istemektedir. Bu amaçla, doğrudan yardımları ve çevresel ve kırsal amaçlı politikalar çerçevesinde belirli destekleri sağlamayı öngörmüştür. Bu destekler, özellikle, DTÖ kurallarına uygun olduğundan ve tarımsal üretimi artırıcı etkileri olmadığından, Topluluğun bugünkü politika tercihleri ile uyum içerisindedir.

Doğrudan yardımlar, Topluluk üreticisinin belirli bir gelir ve rekabet gücüne ulaşması durumumda uzun dönemde kaldırılabilir.

Verimlilik ve rekabet gücü bakımından önemli yere sahip olan yapısal destekler ile çağdaş gelişmeler çerçevesinde artan önem kazanan çevresel ve kırsal amaçlı desteklerin önümüzdeki yıllarda da artarak devam etmesi beklenmektedir. Tarımsal Nüfusa Adil Bir Yaşam Standardının Sağlanması

Destekleme fiyatlarındaki azalma, doğrudan yardım ödemeleriyle dengelenecektir. Destekleme fiyat sisteminden doğrudan gelir desteğine geçiş, gelir politikasının tarımsal üretimden daha bağımsız olarak uygulanması anlamına gelmektedir.

AB'nin Uluslararası Ticaretteki Konumunun Güçlendirilmesi

Serbest rekabete uyumlu piyasa yapısının oluşturulması yeni üyelerin bütünleşmesini kolaylaştıracak ve AB'yi yaklaşan Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) turunda daha güçlü kılacaktır.

Kalite için Yoğunlaşma

Reform tüketicilerin ürün kalitesi ve güvenilirliği konusundaki artan ilgilerini tamamen karşılamayı amaçlamaktadır. Piyasa desteklerinde ve yeni kırsal kalkınma politikalarında, çevre, sağlık ve hayvan sağlığı konularında standartlara uyum sağlanacaktır.

DTÖ çerçevesinde, tarım ürünleri dış ticaretinde korumacı engellerin kaldırılma sürecine girmesi nedeniyle, dış ticarete yeni bir engelleme şekli olarak, bitki ve hayvan sağlığı kuralları, bu kapsamda gıda güvenirliliği artan bir önem kazanmaktadır. Ülkeler artık, kendi piyasalarını dış rekabete karşı korumada bitki ve hayvan sağlığı kurallarını daha etkili bir şekilde kullanmayı amaçlamaktadır.

Topluluk, bu nedenle OTP'nin reformunda, gıda güvenirliliği konusuna büyük ağırlık vermektedir. Böyle bir tercih, hem bitki ve hayvan sağlığı kurallarının tarım ürünleri dış ticaretinde Topluluk piyasasını koruyucu bir araç olarak kullanılmasına hem de dünyanın en büyük tarım ürünleri ihracatçısı olan Topluluğun diğer ülkelerin uyguladıkları bitki ve hayvan sağlığı kurallarına takılmamasına imkan sağlayacaktır.

Diğer taraftan Topluluk tüketicisi, gerek artan refah düzeyi gerek tarım ürünlerinin miktar, çeşitlilik ve kalite bakımından ulaştığı düzey nedeniyle tarım ürünlerinin satın alınmasında son derece seçici davranmaktadır. Tarım ürünlerinin, kimyasallar nedeniyle (gübre, ilaç, hormon gibi) insan sağlığını tehdit eder bir nitelik kazanması bu seçiciliği daha önemli kılmıştır. Dolayısıyla Topluluk, OTP'nin reformunda gıda güvenirliliği konusunu öne çıkararak, kendi tüketicisinin tercihlerin de uygun bir politika izlemektedir.

Çevre ile İlgili Hedeflerin OTP ile Bütünleştirilmesi

Üye ülkeler çevre ile ilgili gerekli önlemleri almalıdırlar. Üye ülkeler bu zorunluluğu gerçekleştirmede üç zorunluluğu yerine getirmelidir. Birincisi, kırsal kalkınma programlarında uyguladıkları tarımsal çevre önlemleri yeterli olmalıdır. İkincisi, doğrudan destek ödemeleri çevre politikaları ile uyumlu olmalıdır. Üçüncüsü, bu ödemelerin yapılmasında çevre ile ilgili özel yükümlülükler getirilebilir.

Topluluk OTP'nin reformunda, kırsal politikalara ve çevre politikalarına ve ağırlık veren bir yaklaşım izlemektedir. Böyle bir yaklaşım, OTP'den kaynaklanan

ihtiyaçlar yanında, küreselleşme koşullarında DTÖ kurallarına uyum için de uygun düşmektedir.

Bilindiği üzere, kırmızı kutu kapsamında olan fiyat destekleri yoluyla tarım sektörüne kaynak aktarımı, GATT Uruguay Turu sonrasında kısmen sınırlandırılmıştır. Seattle'de başlayan görüşmeler sonucunda, bu kısıtlamalar daha da artırılabilir. Oysa, yeşil kutu kapsamına giren, kırsal politikalar ve çevre politikaları yoluyla tarım sektörüne kaynak aktarımı DTÖ engelini takılmamaktadır. Dolayısıyla, Topluluk, kırsal ve çevresel politikalarla tarım sektörüne kaynak aktarımını, hem OTP'nin kendi gelişim süreci hem de DTÖ kurallarına uyum için son derece elverişli bir durum yaratmıştır.

Topluluk diğer taraftan, tarımsal üretimi kısmak için çevre ve kırsal alan politikalarını bir araç olarak kullanmaktadır.

Kırsal politikalarda temel yaklaşım, kırsal alanda güçlü bir tarım sektörünün oluşturulması ve çevrenin ve kırsal peyzajın korunmasıdır. Kırsal alanda tarım sektörü temel sektör olmakla beraber, diğer sektörlerin de (tarıma dayalı sanayi, köy el sanatları, turizm gibi) çevre ile uyumlu bir şekilde geliştirilmesidir. Bu amaca yönelik yaygın programlar (LEADER) geliştirilmektedir.

Topluluk tarafından yıllardır uygulanmakta olan tarım ürünlerinin yüksek destekleme fiyatları nedeniyle, çevrenin tahrip edilmesi pahasına tarımsal üretim artırılmıştır. Orman alanları tarıma açılmış, yoğun tarımsal girdi kullanımı (özellikle gübre ve zirai mücadele ilaçları kullanımı) çevreyi büyük ölçüde tahrip etmiştir. Günümüzde, ürün fazlalıkları sorun olarak ortaya çıktığından, orman alanları yeniden kazanılmaya çalışılmakta, çevre dostu tarımsal üretim teknikleri özendirilmektedir.

Topluluk, Beşinci Çevre Eylem Programı çerçevesinde, 1995 yılındaki değişiklikle çevre konularını OTP'nin kapsamına almıştır. Amsterdam Anlaşması ile sürdürülebilir kalkınma Topluluğun temel hedefleri arasına sayılmıştır. Avrupa Konseyinin 1998 yılındaki Cardiff Zirvesinde, bu olgu daha da güçlenerek benimsenmiştir, aynı yılda Viyana'da yapılan zirvede ise çevre konularının Gündem 2000 kapsamına alınması öngörülmüştür.

OTP'nin İkinci Ayağı Olan Kırsal Kalkınmanın Yeni Çerçevesi

Yeni kırsal kalkınma politikası, Avrupa'nın kırsal alanlarının geleceği için tutarlı ve sürdürülebilir bir çerçeve oluşturmayı amaçlamaktadır. Yeni kırsal kalkınma politikası sorumlulukları paylaşmayı ve üye ülkelerin özel amaçlarına göre uygulamalarını gerçekleştirmesini öngörmektedir. Bu önlemler üç hedefi gerçekleştirmeyi öngörmektedir. Bunlar;

- Güçlü bir tarım ve ormancılık sektörünün oluşturulması,
- Kırsal alanların rekabet gücünün geliştirilmesi,
- Çevrenin ve Avrupa'nın kırsal mirasının korunması.
- Tarımsal çevre programı çerçevesinde çiftçilerin çevre ve doğal kaynaklar ile uyumlu tarım tekniklerini uygulamasını özendirilmesi.

Merkeziyetçi Olmayan Yönetim

Üreticilere yapılan doğrudan ödemeler 1992 yılındaki uygulamadan farklı olacaktır. Dana eti ve sütçülük ile ilgili doğrudan ödemelerin bir kısmı, Avrupa

Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu (EAGGF³) kanalıyla, Topluluk kriterlerine uygun ve rekabeti bozmayacak şekilde üye ülkelerce tahsis edilebilecektir. Diğer Basitleştirmeler

OTP reformu bazı basitleştirmeleri öngörmektedir. Örneğin, şarap ile ilgili 23 tüzük, kırsal kalkınma ile ilgili 9 tüzük var iken şimdi ikisi içinde birer tüzük vardır.

Topluluk gerek OTP ile ilgili olarak gerek diğer alanlarda harcamaları kısıcı, mevzuat ve bürokrasiyi azaltıcı bir yaklaşım içerisinde. Bunu gerçekleştirmede tarım en önemli yere sahiptir.

Topluluk mali yükü azaltabilmek amacıyla, yukarıda belirtildiği üzere, OTP'nin reformu çerçevesinde harcamaları kısmaktadır. Mevzuatlarla ilgili olarak basitleştirmeler ve birleştirmeler yapılarak, sayı ve sayfa olarak daha az bir mevzuat hedeflenmektedir. Bürokrasi ile ilgili olarak da, bazı bürokratik işlemlerin üye ülkelerce yerine getirilmesi öngörülmüştür. Böyle bir uygulama OTP'nin mevcut yükünün azaltılması yanında, Gündem 2000 çerçevesinde yeni üyelerin katılımını da kolaylaştıracaktır.

Topluluk Gündem 2000 çerçevesinde, tarım sektörü ile ilgili olarak, bir taraftan OTP'nin reformunu gerçekleştirirken, diğer taraftan yeni katılacak ülkeler ile ilgili özel programlar geliştirmiştir.

AB, MDAU'lerin Birliğe katılmaları sürecinde, söz konusu ülkelerin tarımının Topluluk tarımına uyumunu kolaylaştırmak amacıyla 2000-2006 yıllarını kapsamak üzere, EAGGF kanalıyla yılda 520 milyon EURO tutarında, Tarım ve Kırsal Gelişme İçin Özel Katılma Programı (SAPARD) olarak tanımlanan bir mali destek programı geliştirmiştir.

GÜMRÜK BİRLİĞİ VE TÜRKİYE

Türkiye, 1/95 sayılı OKK ile sanayi ürünlerinde tamamen, tarım ürünlerinde ise kısmen Türkiye ile Topluluk arasında ticaretin serbestleşmesine dayanan bir işbirliğine gitmiştir. Ancak, bu uygulama büyük ölçüde Türkiye tarafından gümrüklerin kaldırılması şeklinde gerçekleştirilmiştir. Bu uygulama, Türkiye'nin Ankara Anlaşması (AA) ve Katma Protokolden (KP) kaynaklanan bir yükümlülüğü olmakla beraber, Topluluğun yükümlülüğü olan geçiş dönemi sonrası tam üyelik, işgücünün serbest dolaşımı ve mali yardım gibi konularda Topluluğun yükümlülüklerini yerine getirmeyen, Türkiye'nin yükümlülüklerini yerine getirmekteki gayretleri, hatta, bu uygulamanın, başka bir ifade ile Gümrük Birliğine girmiş olmasının, önemli bir başarı olarak gösterilmesi ilginç bir gelişme olarak ortaya çıkmıştır. Topluluk ile uzun yıllara Ortaklık ilişkisi içerisinde olan, Tam Üyelik yönünde başarısız bir geçmişi olan ve Gümrük Birliği imzalayan tek ülke olması nedeniyle de ilginç bir görünüm içerisinde.

Topluluk işgücünün serbest dolaşımı ve mali yardım gibi alanlarda anlaşmalar ile takvime bağlanan yükümlüklerini yerine getirmemiştir, bu yükümlülükleri, özellikle serbest dolaşım ile ilgili yükümlülükleri ne zaman yerine getireceği konusunda her hangi bir işaret de yoktur. Topluluğun 1/95 sayılı OKK sonrasında Türkiye'den alacağı önemli bir taviz kalmamıştır. Türkiye'nin Topluluğa Tam Üyelik için Topluluğa ekonomik anlamda önemli bir fayda sağlaması beklenmezken, Tam üyelik

³ EAGGF: European Guidance and Guarantee Fund.

durumunda Topluluktaki fonlar ve mali kaynaklardan Türkiye'nin yararlanmasının ve işgücünün serbest dolaşımının Topluluğa önemli bir yük getireceği bilinmektedir.

Topluluk, Türkiye'nin dış ticaretinde son derece önemli bir yere sahiptir. Türkiye'nin ithalatının ve ihracatının yarısına yakın kısmını Toplulukla yapılan ticaret oluşturmaktadır. 1/95 sayılı OKK'nın uygulanması öncesi (1994 ve 1995 ortalaması) ve sonrasındaki Türkiye-AB ticaretindeki gelişmeler, Türkiye'nin Topluluktan ithalatında ortaya çıkan gelişmeler olarak Tablo 1'de, Topluluğa ihracatında ortaya çıkan gelişmeler olarak ise Tablo 2'de yer almaktadır. Söz konusu Tabloların incelenmesinden görüleceği üzere, Türkiye'nin Topluluktan ithalatı büyük artışlar gösterirken, ihracatı sınırlı bir artış göstermiştir. Gümrük Birliği büyük ölçüde Topluluk lehine işlemiştir.

Tablo 1: Türkiye'nin Topluluktan İthalatında Gelişmeler

Milyon \$

	1/95 SAYILI OKK ÖNCESİ (94/95 ORT.)		1/95 SAYILI OKK SONRASI									
			1996		1997		1998		1999		2000	
	İthalat	İnd.	İthalat	İnd.	İthalat	İnd.	İthalat	İnd.	İthalat	İnd.	İthalat	İnd.
AT	13887,9	100,0	23138,1	166,6	24837,3	178,8	24074,7	173,4	21418,3	154,2	28368,2	204,3
TOPLAM	29490,6	100,0	43626,6	147,9	48585,1	164,7	45921,4	155,7	40686,7	138,0	53983,0	183,1

Kaynak: DİE verilerinden yararlanılarak derlenmiştir.

Tablo 2: Türkiye'nin Topluluğa İhracatında Gelişmeler

Milyon \$

	1/95 SAYILI OKK ÖNCESİ (94/95 ORT.)		1/95 SAYILI OKK SONRASI									
			1996		1997		1998		1999		2000	
	İhracat	İnd.	İhracat	İnd.	İhracat	İnd.	İhracat	İnd.	İhracat	İnd.	İhracat	İnd.
AT	9853,1	100,0	11548,6	117,2	12247,8	124,3	13498,0	137,0	14348,3	145,6	14352,0	145,7
TOPLAM	19871,5	100,0	23224,5	116,9	26261,1	132,2	26974,0	135,7	26587,2	133,8	27324,4	137,5

Kaynak: DİE verilerinden yararlanılarak derlenmiştir.

Tarım alanında Türkiye-AT ilişkileri büyük ölçüde, AA, KP, 1/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı (1/80 sayılı OKK), 1/95 sayılı OKK, 1/98 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı (1/98 sayılı OKK)⁴, Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB) ve Ulusal Program (UP) çerçevesinde yürütülmektedir. Anılan mevzuat çerçevesinde tarım alanında Türkiye-AT ilişkileri;

- tarım ürünlerinin serbest dolaşımı: Türk tarımının OTP'ye uyumu,
- tarım ürünleri ticaretinde karşılıklı olarak tercihli bir rejim uygulanması: tarım tavizleri,
- işlenmiş tarım ürünleri,

konuları olmak üzere üç yönlü bir gelişme göstermektedir.

⁴ Yaygın olarak kullanılan şekliyle "Gümrük Birliği."

Bunun yanında, Türkiye, 1/95 sayılı OKK çerçevesinde, Topluğun Ortak Ticaret Politikasına uyum amacıyla, Topluğun tercihli ticaret rejimi uyguladığı Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri (MDAÜ) ve Akdeniz Ülkeleri ile Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) yapmaktadır. STA'lar bütün sektörler yanında, tarım ve işlenmiş tarım ürünleri sektörü ile ilgili karşılıklı tavizleri de içermektedir. Bütün sektörler yanında tarım ve işlenmiş tarım ürünleri sektöründe de dış ticaret rejimimizde değişikliklere yol açacak olan bu uygulamaya, Türkiye'nin tarım alanında Toplulukla ilişkilerinin diğer önemli bir yönünü oluşturmaktadır.

Bu süreç içerisinde diğer ülkelere yapılan ihracat AT'ye yapılan ihracattan daha önemli bir yere sahip olmaktadır. Buna rağmen, Topluluğa yapılan ihracat toplam ihracatın yarısına yakın kısmını oluşturmaktadır.

İthalat ve ihracatta ortaya çıkan bu gelişmelere paralel olarak, Türkiye'nin toplam dış ticaretinde ihracatın ithalatı karşılama oranı 1994 yılında %78 iken 1997 yılında, özellikle AT'den yapılan ithalattaki hızlı artış nedeniyle, %54'e düşmüştür. Topluluk ile yapılan ticarete ise ihracatın ithalatı karşılama oranı, aynı yıllar itibarıyla %79 ve %49 olarak gerçeleşmiştir.

Tarım Ürünlerinin Serbest Dolaşımı: Türk Tarımının OTP'ye Uyumu

Tarım alanında Türkiye-AT ilişkilerinde en önemli konu Türk tarımının OTP'ye uyumudur. Türk tarımının OTP'ye uyumu gerçekleştirildiğinde, Türkiye ile Topluluk arasında tarım ürünlerinin serbest dolaşımı sağlanacak, dolayısıyla, işlenmiş tarım ürünleri (tarım unsuru bakımından) ve karşılıklı tarım tavizleri ile ilgili rejim OTP kapsamına girerek sona erecektir.

KP'de, 22 yıllık dönem sonunda, Türk tarımının OTP'ye uyumunun sağlanması için, Türkiye'nin gerekli OTP tedbirlerini alması öngörülmüştür (KP:32(1)). Bu dönem içerisinde Topluluk, tarım politikasının tespiti ve gelişmesi sırasında Türk tarımının çıkarlarını göz önünde tutacak ve Türkiye bu amaca yararlı bütün unsurları Topluluğa bildirecektir (KP:32(2)). Topluluk ayrıca, OTP'nin tespit edilmesi ve gelişmesi ile ilgili Komisyon tekliflerini, bu tekliflere ilişkin görüşleri ve alınan kararları Türkiye'ye bildirecektir (KP:32(3)). Ortaklık Konseyi, Türkiye'nin yirmi iki yıllık dönem sonunda (1995 yılı sonunda), OTP tedbirlerini aldığı belirlemesini takiben tarım ürünlerinin serbest dolaşımı ile ilgili hükümleri tespit edecektir (KP:34(1)). Ortaklık Konseyi uyum için öngörülen tarihi değiştirebilecektir (KP:34(3)).

Nitekim, 1/95 sayılı OKK (Madde 24) ile, bu sürenin, her hangi bir tarih belirtilmeden ek bir süre verilerek uzatılması öngörülmüştür. Ortaklık Konseyinin like Kararının tarımsal işbirliği ile ilgili hükümleri, tarafların uyguladıkları tarım politikaları konusunda düzenli danışmalarda bulunmasını ve Türkiye'nin Ortak Tarım Politikasına daha iyi bir şekilde uyum sağlanmasını teminen, AB'nin teknik yardımda bulunmasını öngörmektedir. Söz konusu karar çerçevesinde, Tarım Teknik Komitesi toplantılarında, konu gündeme getirilmiş ve AB tarafı Türkiye'nin Ortak Tarım Politikasına uyumunu kolaylaştıracak gerekli teknik yardımın sağlanabileceğini ifade etmiştir. Ancak, bu alanda her hangi bir gelişme sağlanamamıştır.

Türk tarımının OTP'ye uyumu ile ilgili son ve en önemli gelişme **Katılım Ortaklığı Belgesi** ile ortaya çıkmıştır. Katılım Ortaklığı Belgesi, bilindiği üzere Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin yol haritasını ve tam üyeliğin gerçekleşebilmesi için Türkiye tarafından yerine getirilmesi gerekli asgari koşulların AB tarafından belirlendiği bir belgedir.

Katılım Ortaklığı Belgesi, diğer konularda olduğu gibi tarım alanında da Kısa Dönem (2001) ve Orta Dönem (2001-2003) olarak iki dönem belirlemiştir.

Katılım Ortaklığı Belgesine göre Türkiye Kısa Dönemde tarım alanında şu hususları yerine getirmelidir:

- İşleyen bir arazi kayıt sistemi, hayvan kimlikleri sistemi, bitki geçiş izinleri sistemi oluşturulması ve tarım piyasalarının izlenmesi ve yapısal ve kırsal kalkınma önlemlerinin uygulanması için idari yapının iyileştirilmesi.
- Topluluğun veterinerlik ve bitki sağlığı mevzuatı için uygun bir uyum stratejisinin oluşturulması ve laboratuvar testleri, denetim düzenlemeleri ile kuruluşları başta olmak üzere uygulama yeteneğinin üst düzeye çıkartılması.

Katılım Ortaklığı Belgesi Kısa Dönemde balıkçılık ile ilgili olarak ise; denetleme ve kontrol önlemleri yoluyla balıkçılık piyasasının yapısal gelişmesini izleyecek idari yapının kurulmasını ve balıkçılık filosu kayıtlarının iyileştirilmesini öngörmektedir.

Katılım Ortaklığı Belgesine göre Türkiye Orta Dönemde tarım alanında şu hususları yerine getirmelidir:

- Tarımsal ve kırsal kalkınma politikaları ile ilgili müktesebat için hazırlıkların tamamlanması.
- Gıda işleme kuruluşlarının (et, süt işleme tesisleri) AB sağlık ve kamu sağlığı standartlarına göre modernize edilmesi ve test ve teşhis imkanlarının daha ileri düzeyde tesis edilmesi.

Katılım Ortaklığı Belgesi Orta Dönemde balıkçılık ile ilgili olarak ise; Ortak Balıkçılık Politikasının uygulanabilmesi için hazırlıkların tamamlanmasını ve balıkçılık ürünlerinin kalite standartlarının ve güvenilirliğinin iyileştirilmesini öngörmektedir.

Yukarıdaki açıklamalardan da görüleceği üzere Türkiye, OTP'ye uyum sürecinde, kısa dönemde veterinerlik ve bitki sağlığı koşulları başta olmak üzere gerekli yasal ve kurumsal düzenlemeleri yerine getirecek, orta dönemde ise uyum için gerekli bütün şartları tamamlayacaktır. Balıkçılık için de benzer bir süreç öngörülmüştür.

Türk tarımının OTP'ye uyumu muhtemelen 2003 yılı sonrasında, **tam üyelik çerçevesinde uyum** veya tam üyeliğin hemen gerçekleşmemesi durumunda **ortaklık ilişkisi çerçevesinde uyum** olmak üzere iki şekilde gerçekleşebilir.

Türk tarımının OTP'ye uyumu; Türk tarımı, Türk ekonomisi, sosyal ve siyasal yaşamı yanında, AB'yi de çeşitli yönleri ile önemli ölçüde etkileyebilecektir.

Türkiye'nin büyük bir tarım ülkesi olması ve Türk tarımının AB tarımından önemli farklılıklar göstermesi nedeniyle, OTP'ye uyum önemli sorunlar yaratabilecektir. Daha önceki AB'ye katılmalarda olduğu gibi, Türk tarımının OTP'ye uyumunun, aşamalı bir şekilde gerçekleşmesi beklenmektedir.

Ortaklık ilişkisi çerçevesinde gerçekleştirilecek bir uyumun kuralları bir takım belirsizlikler içermektedir. Ortaklık ilişkisi çerçevesinde; bütün tarımsal ürünlerde uyumun gerçekleştirilip gerçekleştirilmeyeceği, uyumun aşamaları, AB'nin ne ölçüde mali destek sağlayacağı gibi konular belirsizdir. Bu konular, ancak, uyum öncesinde tarafların yapacakları görüşmelerle belirlenebilecektir.

Ortaklık ilişkisi çerçevesinde gerçekleştirilecek bir uyum süreci AB'nin yapısal fonlarını kapsamayacağından veya Türk tarımının OTP'ye uyumu için AB'nin

Türkiye'ye yeterli miktarda bir mali kaynak sağlaması beklenilmediğinden, Türk tarımının rekabet gücü sınırlı olacaktır. Ulusal kaynaklardan sağlanacak desteklerin AB destekleri düzeyinde olması mali nedenlerle son derece güçtür ve Türk tarımının rekabet gücünü yeterli düzeye yükseltebilecek ölçüde olması beklenemez.

Ancak, AB tarafından, yeni genişleme sürecinde, aday ülkeler için henüz gerçekleştirilmekte olan SAPARD kapsamına Türkiye'nin de alınması veya SAPARD benzeri bir uygulamanın Türkiye için de geliştirilmesi durumunda Ortaklık koşullarında uyum için elverişli bir ortam oluşturabilir. Bu uyumun koşulları da, büyük ölçüde Türkiye'ye sağlanacak mali desteğin özelliklerine bağlı olacak ve yapılacak görüşmelerle belirlenebilecektir.

SAPARD veya benzeri bir uygulama çerçevesinde elverişli uyum imkanları dağlanmadığı takdirde, Türkiye için OTP'ye uyum, en elverişli şekilde, AB olanaklarının en etkili şekilde kullanılmasına olanak sağlayacak tam üyelik koşullarında olabilecektir.

Tam üyelik çerçevesinde gerçekleştirilecek uyum koşullarında, Türkiye ile Topluluk arasında yapılacak Katılım Anlaşması ile uyumun bütün kuralları belirlenecektir. Ancak, Topluluğa sonradan katılan ülkelerin Katılım Anlaşmaları göz önüne alındığında, Türkiye'nin OTP'ye uyumu durumunda Topluluk mevzuatını benimsemesi beklenmektedir. Başka bir ifade ele, tam üyelik koşullarında uyumun kuralları büyük ölçüde bellidir.

Türk tarımının OTP'ye uyumunda en önemli sorunlardan biri mali konulardır. Türkiye, OTP'ye uyum ile Türk tarımına AB kaynaklarından yeterli desteği sağlayıp sağlayamayacağı endişesi içerisindeyken, AB, bu uyumun kendine nasıl bir mali yük getireceği hesabı içerisindeyken, Türk tarımının OTP'ye uyumunun, desteklemenin azaldığı bir dönemde gerçekleşmesi durumunda, AB'nin bütçesine büyük bir yük getireceği söylenemez. OTP'nin reformuna ve yapısal fonlarla ilgili ortaya çıkabilecek gelişmelere bağlı olarak, uzun dönemde, Türk tarımı için, EAGGF'nin Garanti Bölümünden çok Yönlendirme Bölümü önem kazanabilecektir.

Nitekim Gündem 2000 çerçevesinde, yeni genişleme sürecinde destekleme fiyat politikası yoluyla gerçekleştirilen desteklerin azaltılması, kırsal, yapısal ve çevre sorunları ile ilgili desteklerin artırılması öngörülmektedir.

Türk tarımının OTP'ye uyumu Türkiye ve Toplulukta; genel ekonomik ve sosyal yapı yanında, tarım ile doğrudan ilgili olarak işletme yapısı, üretim, tüketim, fiyat ve pazar politikası, dış ticaret, tarıma bağlı ve dayalı sanayiler, rekabet politikası, teknoloji kullanımı, verimlilik, üretici gelirleri, kendine yeterlilik, mali politikalar, bölgesel ve sosyal politikalar, mevzuat ve kurumsal yapı olmak üzere pek çok konu üzerine etkili olacaktır. Ancak, bu uyum tek pazar ilkesi (malların serbest dolaşımı) çerçevesinde en çok tarım işletmelerini etkileyecektir.

Türk tarımı, Topluluk tarımı ve dünya tarımı hızlı ve sürekli bir değişim içerisindeyken. Bu nedenle, muhtemel bir uyumun sonuçları, büyük ölçüde uyumun ne zaman gerçekleşeceğine de bağlıdır. Desteklemenin yoğun bir şekilde uygulandığı bir dönemde uyumun gerçekleşmesi ile, desteklemenin azaltıldığı veya tamamen kaldırıldığı bir dönemde uyumun gerçekleştirilmesi Türk tarımı için çok farklı sonuçlar doğurabilecektir. Bugünkü destekleme düzeyinde Türk tarımının OTP'ye uyumu Türk tarımına bazı imkanlar sağlayabilecektir. Ancak, OTP'nin reformu çerçevesinde önümüzdeki yıllarda tarıma sağlanan desteklerin azaltılması nedeniyle, OTP Türk tarımı için yeterli ölçüde destekleyici-koruyucu olmayacaktır.

Bilindiği üzere, AB, bütçe disiplini çerçevesinde, üye olacak ülkelerin tarımsal potansiyelini göz önünde bulundurarak, her yeni üye kabulünden önce tarımsal harcamaları kısma yoluna gitmektedir. Böyle bir uygulama Türkiye'nin tam üyeliği öncesinde de ortaya çıkabilecektir. Topluluk ayrıca, son yıllarda tarım da dahil olmak üzere, bütün alanlarda, mali destek sağlamaktan çok düzenleyici bir rol alma yoluna girmektedir. DTÖ çerçevesinde ortaya çıkan gelişmeler tarımsal harcamaların kısılması yönündeki süreci daha da hızlandırmaktadır.

Bu gelişmeler göz önüne alındığında Türkiye'nin OTP çerçevesinde AB'den sağlayacağı mali destek çok sınırlı bir düzeyde olabilecektir.

Türkiye; tarım işletmelerinin yapısındaki bozukluk, teknoloji kullanımındaki yetersizlik, düşük verimlilik gibi sorunlara bağlı olarak doğal kaynakları nedeniyle avantajlı olduğu ve meyve-sebze, tütün pamuk gibi, Topluluk tarımını tamamlayıcı nitelikte olabilecek ürünler dışında, çoğu tarımsal üründe, özellikle hayvansal ürünlerde Toplulukla rekabet edemeyecektir. Tarımsal üretimde ve üretici gelirlerinde beklenen artış sağlanamayacak, hatta azalmalar ortaya çıkabilecektir. Ayrıca Türkiye çoğu stratejik tarım üründe dışa bağımlı bir hale gelecektir.

Bu nedenle Türkiye, özellikle verimlilik ve rekabet gücünün artmasına imkan verecek, kırsal ve tarımsal alt yapının ve tarım işletmelerinin yapısının iyileştirilmesi ve tarım ürünleri fiyatlarının-maliyetlerinin Topluluk fiyatlarına yaklaştırılması, politikalarına ağırlık vermelidir. Aksi takdirde, Türk tarımı, tam üyelik koşullarında AB tarımı karşısında ciddi bir rekabet sorunu yaşacak, tarım sektörü kısa dönemde telafisi imkansız yaralar alacaktır. Türk tarımı uzun dönemde ve yapısal iyileştirmelerle ancak, AB tarımı karşısında belirli bir rekabet gücü kazanabilecektir.

Türk tarımının, gerek ortaklık ilişkisi gerek tam üyelik ilişkisi çerçevesinde, Topluluk tarımına uyumu için, verimlilik ve rekabet gücünün artması gereklidir. Bu amaçla, kırsal ve tarımsal alt yapının ve tarım işletmelerinin yapısının iyileştirilmesi ve tarım ürünleri fiyatlarının-maliyetlerinin Topluluk fiyatlarına-maliyetlerine yaklaştırılmasına ağırlık verilmelidir.

Topluluğa aday diğer ülkeler için oluşturulan SAPARD benzeri bir uygulamanın, gelecekte Türkiye için de gerçekleştirilmesi, Türk tarımının OTP'ye uyumunu kolaylaştırıcı bir unsur olabilecektir. Ancak, Türkiye ile AB tarımı arasındaki önemli yapısal farklılıklar nedeniyle kapsamlı bir uyumu gerçekleştirmenin güçlüğü bilinmektedir. Ayrıca, Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin, özellikle AB'nin mali yardımını öngören ilişkilerin, sürekli aksaması bu konuda fazla iyimser olmayı güçleştirmektedir.

Türk tarımın OTP'ye uyumunun başarılı bir şekilde gerçekleşmesi için, şu düzenlemeler yapılmalıdır:

Bir proje çerçevesinde, Topluluk tarım mevzuatı ve Türk tarım mevzuatı derlenmeli ve Türk tarım mevzuatının Topluluk tarım mevzuatına uyumu için gerekli hazırlıklar tamamlanmalıdır.

Kurumsal yapı OTP'ye uyumu sağlayacak ve uygulayabilecek şekilde güçlendirilmelidir. Bu kapsamda;

Devletin sorumluluğunda olan kırsal ve tarımsal faaliyetler, OTP göz önünde bulundurularak tek ve merkezi bir kuruluş (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı) tarafından yerine getirilmelidir. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı elemanlarına OTP'ye uyum

konusunda özel eğitim imkanları sağlanmalı ve Bakanlık yetişmiş elemanlarla güçlendirilmelidir.

Kırsal ve tarımsal sivil örgütlenme (kooperatifler, birlikler, meslek kuruluşları vb.) OTP yükümlülüklerini yerine getirebilecek şekilde güçlendirilmelidir. Bu kuruluşlar, yönetim ve finansman bakımından daha bağımsız bir yapıya kavuşturulmalı ve devletin bu alandaki müdahaleci rolü azaltılmalıdır. Halen kamu kuruluşları tarafından gerçekleştirilen bazı hizmetlerin (tarım politikası oluşturma, girdi temini, kredi temini, işleme, pazarlama, yayım gibi) yerine getirilmesinde sivil örgütlerin katkısı artırılmalıdır.

Tarım işletmelerinin yapısı ve kırsal ve tarımsal alt yapı iyileştirilecek tarımsal verimlilik ve rekabet gücünün artırılmasına ağırlık verilmelidir.

Tarımsal üretim yanında, tarıma dayalı sanayiler ve pazarlama kanalları, özellikle, borsa sistemi ve haller geliştirilmeli, ulusal pazarlarda ve Topluluk pazarlarında rekabet gücü artırılmalı. Tarım ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanmasında, Topluluk kural ve standartlarına uygun bir yapı oluşturulmalıdır.

Doğal kaynaklar ile çevre ve kırsal peyzaj, Gündem 2000 göz önünde bulundurularak ülke, bölge ve havza bazında, korunmalı ve geliştirilmelidir. Kırsal alanda tarıma dayalı sanayiler ve tarım dışı ekonomik faaliyetler desteklenmelidir.

Tarım sektörünün bütün özellikleri hakkında doğru ve yeterli bilgi edinilmesine imkan sağlayacak bir "Bilgi Bankası", "Kayıt Sistemine" geçişi de sağlayacak şekilde oluşturulmalıdır. Piyasa bilgi sistemi, daimi bitkilerin kayıt ve kadastro kayıtları ve hayvan kimlikleri ve kayıtlarını da kapsamak üzere, Bilgi Bankasına geçişte, Topluluğun Tarımsal Bilgi Sistemine (Entegre Yönetim ve Kontrol Sistemi: Integrated Administrative Control System - IACS) uyum için gerekli yasal ve kurumsal düzenlemeler gerçekleştirilmelidir.

Gıda güvenirliliği, bitki ve hayvan sağlığı ve kalite kontrol konularında Topluluk sistemine uyum hızla sağlanmalıdır.

Ciddi verimlilik ve rekabet sorunları içerisinde bulunan hayvancılık, özel projelerle güçlendirilmelidir.

Çay, tiftik keçisi gibi OTP'ye uyumdan son derece olumsuz etkilenen ürünler için Toplulukla yapılacak işbirliği ile özel destekleme ve koruma sistemleri geliştirilmelidir.

Tam üyelik gerçekleştiğinde, taze ve işlenmiş meyvelerde hemen, diğer bitkisel ürünlerde 1-5 yıl, hayvansal ürünlerde de 5-10 yıl içerisinde uyumu gerçekleştirecek bir stratejisi izlenmelidir.

Yukarıdaki hususlar çerçevesinde, Türk tarımının OTP'ye uyumu için gerekli mali ve teknik desteğin, Topluluk tarafından, Türkiye'ye sağlanması imkanları aranmalıdır.

Tercihli Rejim

Topluluk, AA ile, tek taraflı olarak Türkiye çıkışlı bazı tarım ürünlerine (tütün döküntüleri, kuru üzüm, kuru incir ve fındık) indirimli tarife kontenjanları tanımıştır (Geç. Pro. Madde 2).

KP ile, Türkiye ve Topluluğun birbirlerine, tarım ürünleri ticaretinde karşılıklı tercihli bir rejim uygulaması öngörülmüştür (KP:35(1)). Türkiye için uygulanacak

tercihli rejim, KP'nin 6 sayılı Ek'inde (bazı işlenmiş tarım ürünlerini de kapsamak üzere) yer almaktadır. Topluluğun Türkiye'ye tanıdığı bu tercihli rejim, Ortaklık Konseyinin 1980 yılındaki 1/80 sayılı Kararı ile iyileştirilmiştir. Türkiye ise, 1993 yılı İthalat Rejimi Kararı ile, bazı tarım ürünlerinde AT'ye (aynı şekilde EFTA üyesi ülkelere) yaklaşık %30 oranında gümrük indirimi şeklinde bir tarım tavizi sağlamıştır. Bu tavizler daha sonraki yıllarda iyileştirilmiştir.

KP ile, Türkiye lehine işleyen tercihli rejimin, 1/95 sayılı OKK ile (Madde 26), karşılıklı çıkar sağlayacak şekilde yeniden gözden geçirilmesi öngörülmüştür. Ortaklık Konseyinin İlke Kararı ile karşılıklı tarım tavizlerinin sağlanmasına yönelik görüşmelerin 1995 yılında başlatılması benimsenmiştir.

Söz konusu kararların uygulanmasını gerçekleştirmek üzere, Türkiye ile AT heyetlerinin katılımı ile, 13 tur süren görüşmeler, Nisan 1997 tarihinde tamamlanmıştır. OKK, 1998 yılı başlarında, her iki tarafın da Resmi Gazetelerinde (9 Ocak 1998 tarihinde İthalat Rejim Kararı olarak Türkiye Resmi Gazetesinde; 1/98 sayılı OKK olarak 28 Şubat 1998 tarihinde Topluluk Resmi Gazetesinde) yayımlanmasıyla yürürlüğe girmiştir. 1/98 sayılı OKK çerçevesinde tarafların birbirlerine sağladığı tarım tavizlerindeki gelişmeler, 1995 yılı ticareti (Türkiye'nin Topluluktan ve Topluluğun Türkiye'den tarım ürünleri ithalatının parasal değerinin %'si olarak) esas alınarak, Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 3: 1/98 Sayılı OKK Öncesi ve Sonrasında Türkiye ve Topluğun Birbirlerine Sağladığı Tarım Tavizlerinde Gelişmeler (%)

	1/98 OKK Öncesi		1/98 OKK Sonrası	
	Türkiye'nin Topluluğa Tanıdığı Tavizler	Topluluğun Türkiye'ye Tanıdığı Tavizler	Türkiye'nin Topluluğa Tanıdığı Tavizler	Topluluğun Türkiye'ye Tanıdığı Tavizler
Tavizli*	7	76	33	93
Tavizsiz	93	24	67	7
Toplam	100	100	100	100

Kaynak: DTM.

* Vergiden muaf veya vergi indirimine tabi

Tablo 1'den görüleceği üzere, Türkiye ile Topluluk arasında gerçekleştirilen 1995 yılı ticareti verileri esas alındığında, Türkiye, 1/98 sayılı OKK öncesinde Topluluktan ithal edilen ürünlerin %7'sine tavizli rejim uygularken, 1/98 sayılı OKK sonrasında %33'üne tavizli rejim uygulamaktadır. Topluluk ise, 1/98 sayılı OKK öncesinde Türkiye'den ithal edilen ürünlerin %76'sına tavizli rejim uygularken, 1/98 sayılı OKK sonrasında %93'üne tavizli rejim uygulamaktadır.

Yeni tercihli rejimin uygulanmasında özellikle canlı hayvan ve et ticareti ile ilgili olarak bir takım sorunlar ortaya çıkmıştır. Türkiye yeni tercihli rejim çerçevesinde, 1.1.1998 tarihinden itibaren, AT çıkışlı dondurulmuş büyükbaş hayvan eti (19 bin tonluk %30-40 gümrük tarifeli) ve besilik büyükbaş hayvan (3.500 tonluk %50 tarife indirimi) için tavizler tanımıştır. Ancak, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 1 Ağustos 1996 tarihinden itibaren, canlı hayvan ve et ithalatında kontrol belgesi düzenlememekte ve söz konusu ürünlerin ithalatı gerçekleşmemektedir.

AT tarafı bu uygulamaya misilleme olarak, fındık (AT'nin 1995 yılındaki genişlemesi nedeniyle 9.060 tonluk tarife kontenjanı), domates salçası (1 Temmuz – 31 Aralık tarihleri arasında geçerli olacak 15.000 tonluk tarife kontenjanı) ve karpuzda

(1 Temmuz – 31 Aralık tarihleri arasında geçerli olacak 14.000 tonluk tarife kontenjanı) Türkiye'ye tanımlı olduğu tavizleri Temmuz 1998'den itibaren askıya almıştır.

AT diğer taraftan, (1) Türkiye çıkışlı çift çenekli yumuşakçalar ile taze su ürünleri ithalatını yasaklamayı ve (2) Türkiye çıkışlı dondurulmuş ve işlenmiş su ürünleri ithalatında, her partinin insan sağlığı açısından tehdit oluşturup oluşturmadığını ve patolojik bir takım mikro organizmaları içerip içermediğini tespit amacıyla, örnekleme yöntemiyle teste tabi tutulmasını amaçlayan bir takım düzenlemelere gitmiştir.

İşlenmiş Tarım Ürünleri

İşlenmiş tarım ürünleri kavramı AET'yi kuran Roma Antlaşmasında (RA) yer alan bir tanımlama olmayıp, söz konusu Antlaşmada ürünler tarım ve sanayi ürünleri olarak iki gruba ayrılmaktadır. Tarım ürünleri RA'nın II sayılı ekinde liste olarak verilmiştir.

Topluluk esas olarak, (CEE) 66/616 sayılı ve (EEC) 1059/69 sayılı, Tüzükler ile RA'nın II sayılı ekinde yer almayan ve işlenmiş tarım ürünü olarak tanımlanan yeni bir ürün grubu (non-Annex II goods) oluşturmuştur.

Topluluk esas olarak (EC) 3448/93 sayılı, (EC) 1222/94 sayılı, (EC)1200/95 sayılı ve (EC) 1460/96 sayılı Tüzükler ile işlenmiş tarım ürünleri konusundaki rejimi UT'den ve güncel gelişmelerden kaynaklanan gereksinimlere göre yeniden düzenlemiştir.

Topluluk bu tüzükler yanında, işlenmiş tarım ürünleri ile ilgili ayrıntıları da içeren pek çok tüzük çıkartmıştır.

Bu tüzükler çerçevesinde işlenmiş tarım ürünlerinin her biri için tarım payı ve sanayi payı olarak iki unsur tanımlanmakta ve dış ticarete bir ürünün tarım payı için farklı, sanayi payı için farklı bir gümrük rejimi uygulanmaktadır.

Tarım payı, bünyesinde temel tarım ürünü olarak tanımlanan ürünleri bünyesinde bulunduran işlenmiş tarım ürünleri için uygulanmaktadır. Temel tarım ürünü esas olarak, bileşiminde hububat, şeker ve/veya süt bulunduran ürünlerdir. Dış ticarete, işlenmiş tarım ürünlerinin bünyesinde yer alan temel tarım ürünü/ürünleri için, OTP göz önünde bulundurularak, tarım payı şeklinde bir vergi uygulanmakta ve ürünler bu yönüyle tarım ürünü olarak işlem görmektedir.

Sanayi payı ise işlenmiş tarım ürünlerinin bünyesinde yer alan sanayi katma değerine karşılık olarak uygulanmakta ve ürünler bu yönüyle de dış ticarete sanayi ürünü olarak işlem görmektedir. Örneğin, işlenmiş tarım ürünü olan çikolatanın bünyesinde yer alan şeker ve süt için, tarım payı şeklinde; bu ürünün işlenmesinden doğan sanayi katma değerine karşılık olarak da, sanayi payı şeklinde ayrı bir vergi uygulanmaktadır.

Topluluk, temel tarım ürünü olarak tanımlanan ve dış ticarete önemli ölçüde korumaya konu olan hububat, şeker ve sütün işlenmiş ürün şeklinde Topluluğa girişini böyle bir uygulama ile engelleme yoluna gitmiştir.

Temel tarım ürünlerinin esasını oluşturan hububat, şeker ve süt, OTP çerçevesinde desteklemenin ve korumanın en yoğun olarak uygulandığı ürünlerdir. OTP çerçevesinde sadece hububat, şeker ve sütün ithalatına değil, yukarıda da

açıklandığı üzere, işlenmiş tarım ürünlerinin bünyesinde yer alan hububat, şeker ve sütün ithalatına da ithalat vergisi (tarım payı şeklinde) uygulanmaktadır.

Tarım payı, işlenmiş tarım ürününün bünyesinde yer alan temel tarım ürününe/ürünlerine uygulanan gümrük vergisi oranına ve bu üründe kullanılan temel tarım ürünü miktarına/miktarlarına bağlı olarak belirlenmektedir.

Tarım payının hesaplanmasında, tercihli ticaret uygulanan ülkelere göre farklı düzenlemeler olabilmektedir. Temel tarım ürünüde tercihli rejim uygulanan ülkelere, işlenmiş tarım ürünüde bünyesinde yer alan temel tarım ürünü için de tercihli rejim uygulanmaktadır.

Topluluk işlenmiş tarım ürünleri ithalatında, tarım payı yoluyla temel tarım ürünleri için uyguladığı koruma yanında, bu ürünlerin ihracatında da kaçınılmaz olarak ihracat sübvansiyonu uygulamaktadır. İhracat sübvansiyonu uygulamasında, temel tarım ürünlerinin Topluluk piyasaları ile Dünya piyasaları arasındaki fark ve işlenmiş tarım ürünüde kullanılan temel tarım ürünü miktarı dikkate alınmaktadır⁵.

Ancak bu uygulamada, OTP kuralları ve Topluluğun DTÖ yükümlülükleri çerçevesinde kotasyon uygulanabilmekte ve/veya temel tarım ürünlerinin Topluluk piyasaları ile Dünya piyasaları arasındaki fark, tamamen değil, kısmen telafi edilebilmektedir. (EC) 1222/94 sayılı Tüzük ve onu izleyen tüzük değişiklikleri ile tarım ürünlerinin ihracatında uygulanan ihracat iadesi sisteminin kistasları belirlenmiştir.

İşlenmiş Tarım Ürünleri Alanında Türkiye-Topluluk İlişkileri

1/95 Sayılı OKK Öncesi Gelişmeler

AA'da da işlenmiş tarım ürünleri kavramı söz konusu olmayıp, tarım ve sanayi malları RA'ya göre tanımlanmaktadır.

RA'da, dolayısıyla AA'da yer almamış olan işlenmiş tarım ürünleri kavramı, daha önce tanımlanmış olan tarım ürünü ve sanayi ürünü tanımlamasından farklı ve yeni bir kavram olarak KP ile Türkiye-Topluluk ilişkilerinde ortaya çıkmıştır. KP'nin 3 sayılı EK'inde yer alan bazı işlenmiş tarım ürünlerinde Türkiye 22 yıllık bir dönemin sonunda gümrükleri sıfırlamayı kabul etmiştir. Türkiye'nin bu alandaki yükümlülüklerini yerine getirmesi, ancak 1/95 sayılı OKK ile gerçekleşebilmiştir.

Topluluk ise KP'nin 35'inci maddesi çerçevesinde, 6 sayılı EK'in 14'üncü maddesi ile (EEC) 1059/69 sayılı Tüzük kapsamında yer alan Türkiye çıkışlı işlenmiş tarım ürünlerinin Topluluğa ithalinde değişken unsurun (tarım payı) tahsili saklı kalmak üzere, sabit unsurun (sanayi payı) üç yıllık bir dönem sonunda aşamalı bir şekilde (yüzde 25, yüzde 10 ve yüzde 0) sıfırlanmasını kabul etmiştir. Topluluk, bu alandaki yükümlülüklerini KP çerçevesinde yerine getirmiştir.

1/95 Sayılı OKK Çerçevesinde Gelişmeler

Türkiye ile Topluluk arasındaki ilişkilerde işlenmiş tarım ürünleri ile ilgili en önemli gelişme 1/95 sayılı OKK ile ortaya çıkmıştır. 1/95 sayılı OKK'da işlenmiş tarım ürünleri ile ilgili hükümler ayrı bir bölüm (Bölüm V) olarak yer almıştır.

⁵ ALAGÖZ Aylın, TUNÇ YELTİN, Leyla, İKV, Gümrük Birliği Çerçevesinde Avrupa Birliği ve Türkiye'de İşlenmiş Tarım Ürünleri, İstanbul, 1996, s. 8.

1/95 sayılı OKK, gümrük birliği kapsamında, tarım ürünlerini içermemektedir, ancak, işlenmiş tarım ürünleri, bünyesinde bulundurduğu sanayi payı yönü ile gümrük birliği kapsamına girmektedir.

1/95 sayılı OKK işlenmiş tarım ürünlerini Avrupa Topluluğunu kuran Antlaşmanın II sayılı ekinde yer almayan işlenmiş tarım ürünleri olarak tanımamış ve bu ürünlerin listesi 1/95 sayılı OKK'da Ek 1 olarak yer almıştır (Madde 17).

Türkiye, Ortak Gümrük Tarifesi (OGT) ve tercihli tarife politikaları ile ilgili 1/95 sayılı OKK, Madde 13 hükümleri saklı kalmak şartıyla işlenmiş tarım ürünlerinin üçüncü ülkelerden ithaline tarım payı uygulayabilecektir (Madde 18). Söz konusu tarım payının hesaplanması ile ilgili hükümler 1/95 sayılı OKK, Madde 19'da yer almaktadır.

Türkiye ve Topluluk aralarındaki işlenmiş tarım ürünleri ticaretinde, gümrük vergileri ve eş etkili vergilerin kaldırılması ile ilgili 1/95 sayılı OKK, Madde 4 hükümleri saklı kalmak, başka bir ifade ile işlenmiş tarım ürünlerinin ticaretinde sanayi payları için her hangi bir gümrük vergisi veya eş etkili vergi tahsil etmemek şartıyla, tarım payı şeklinde vergi uygulayabileceklerdir (Madde 19). Topluluk, Türkiye'ye üçüncü ülkelere uyguladığı tarım payına karşılık gelen vergileri; Türkiye ise, Topluluğa Madde 19 hükümleri uyarınca hesaplanacak tarım payına karşılık gelen vergileri uygulayacaktır (Madde 20). Tarım payının hesaplanması ile ilgili daha ayrıntılı bilgiler, Bölüm: 3.3'de yer almaktadır.

Temel tarım ürünleri dış ticaretinde tarımsal vergilerin indirilmesi durumunda, bu indirim işlenmiş tarım ürünlerine de aynı oranda yansıtılacaktır; indirimlerin belli bir kota dahilinde gerçekleşmesi durumunda, Ortaklık Konseyi indirimli tarım payının uygulanacağı ürünleri ve miktarlarını gösteren bir liste hazırlayacaktır (Madde 20 ve Madde 22).

Türkiye, Topluluktan yapacağı işlenmiş tarım ürünleri ithalatının, gümrük birliğinin amaçlarını tehlikeye sokacak ciddi sorunlar yaratması durumunda konuyu Gümrük Birliği Ortak Komitesine getirebilecek ve karşılıklı kabul edilebilir çözüm yolları aranabilecektir (Madde 23).

1/95 sayılı OKK uyarınca işlenmiş tarım ürünlerinin korunmasında tarım payı ve sanayi payı olarak yer alan iki unsurdan sanayi payı Türkiye tarafından, bazı ürünlerde 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren, bazı ürünlerde de aşamalı olarak (hedef tarım payına ulaşılarak), Topluluğa karşı sıfırlanacaktır.

Hedef tarım payına, aşamalı olarak, bazı ürünlerde 1.1.1999 tarihinde, bazılarında da 1.1.1997 tarihinde ulaşıması öngörülmüştür (Madde 21).

Türkiye 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe giren İthalat Rejimi Kararı ve bunu izleyen ithalat rejimi kararları ile, 1/95 sayılı OKK'da öngörülen takvime uygun olarak bu alandaki yükümlülüklerini yerine getirmiştir.

İthalat rejim kararlarında işlenmiş tarım ürünleri, III sayılı Liste, IV sayılı Liste ve V sayılı Liste olarak üç ayrı listede yer almaktadır. III sayılı Listede yer alan ürünler hassas olmayan ürün grubunu oluşturmaktadır ve uyumun gümrük birliğinin işlemeye başladığı tarihte (1.1.1996) gerçekleştirildiği ürünlerdir. IV sayılı Listede yer alan ürünler hassas ürün grubunu oluşturmaktadır ve uyumun 1.1.1997 tarihinde tamamlandığı ürünlerdir. V sayılı Listede yer alan ürünler ise en hassas ürün grubunu oluşturmaktadır ve uyumun 1.1.1999 tarihinde tamamlandığı ürünlerdir.

Diğer taraftan yukarıdaki örnekten de görüleceği üzere, Türkiye tarafından uygulanmakta olan tarım payı 1/95 sayılı OKK ile belirlenmiş sabit bir değerdir. Türkiye tarafından tarım payının hesaplanmasına esas oluşturan temel tarım ürünlerinin vergilendirilmesinde bir değişiklik gerçekleştirdiğinde (temel tarım ürünlerinin koruma oranları artırıldığında veya azaltıldığında) bu değişikliği tarım payına yansıtacak bir mekanizma yoktur. Oysa Topluluk temel tarım ürünlerinin vergilendirmesinde (korumasında) bir değişiklik gerçekleştirdiğinde bu değişikliği tarım payına yansıtılabilmektedir. Bu nedenle tarım payının hesaplanması anlaşma ile belirlenen sabit bir değer olarak değil, temel tarım ürününün vergilendirilmesindeki değişiklikleri (temel tarım ürünlerinin korumalarındaki artırımları veya azaltmaları) yansıtacak bir yapıda olmalıdır. Türkiye, 1/95 sayılı OKK sonrasında, ithalat rejim kararları çerçevesinde koruma oranı değiştirilen temel tarım ürünleri için farklı, işlenmiş tarım ürünlerinin bünyesinde yer alan temel tarım ürünleri için farklı bir koruma uygulamaktadır. Dolayısıyla, Topluluk ile ilişkilerde konunun tekrar ele alınarak, işlenmiş tarım ürünlerinin bünyesinde yer alan temel tarım ürünleri için, koruma düzeyinin (tarım payının) değiştirilmesine olanak sağlayacak düzenlemelerin yapılması gereklidir.

Topluluğa karşı tarım payı ile sağlanan koruma düzeyi çoğu üründe belirli bir korumayı sağlayabilmektedir. Nitekim, gümrük birliği sonrasında yayımlanan ithalat rejim kararlarının incelenmesinden de görüleceği gibi, çoğu işlenmiş tarım üründe tarım payı, sanayi payına göre çok daha büyük oranlardadır. Bu nedenle, sanayi payı Topluluk için sınırlanmış olsa bile, tarım payı Topluluktan yapılan ithalatta belirli bir korumayı sağlayabilmektedir. Esasen, işlenmiş tarım ürünü kapsamında yer alan ürünlerin bazıları, 22 yıllık listede yer alan ürünler olup, Türkiye'nin bu ürünlerde sanayi payına karşılık olan gümrükleri KP uyarınca geçiş döneminde sınırlaması öngörülmekteydi. Bu yükümlülük Türkiye tarafından 1/95 sayılı OKK ile yerine getirilebilmiştir.

Türkiye işlenmiş tarım ürünlerinde (AT tanımlamasına göre işlenmiş tarım ürünlerinde), ihracatçı ülke konumundadır. Yıllara göre değişmekle beraber, Türkiye'nin işlenmiş tarım ürünleri ihracatı, ithalatının 7-10 misli kadardır. Ancak, Topluluk ile yapılan işlenmiş tarım ürünleri ticaretinde Türkiye, ithalatçı ülke konumundadır.

Türkiye'nin işlenmiş tarım ürünleri ihracatçısı bir ülke olması nedeniyle, işlenmiş tarım ürünlerinin toplam ithalattaki payı sınırlıdır. Bu ürünlerde gerçekleştirilen ithalatın önemli bir bölümü ise Topluluktan kaynaklanmaktadır. Yıllara ve ürün gruplarına göre değişmekle beraber, Türkiye'nin işlenmiş tarım ürünleri ithalatında Topluluğun payı, %90 civarındadır.

Bilindiği üzere, Türkiye'nin ithalatı, bu kapsamda işlenmiş tarım ürünleri ithalatı ekonomide ve dış ticarete ortaya çıkan gelişmelere bağlı olarak yıllara göre olağan bir artış içerisindedir. 1/95 sayılı OKK sonrasında bu artış daha da hızlanarak devam etmiştir. Ancak, burada ilginç gelişme, beklentilerin aksine, AT dışındaki ülkelerden yapılan işlenmiş tarım ürünleri ithalatının AT'den yapılan ithalattan daha hızlı bir artış göstermiş olmasıdır. Bu sonuca bakarak 1/95 sayılı OKK sonrasında uygulanan yeni rejimin diğer ülkeler için de avantajlı sonuçlar yarattığı söylenebilir.

1/95 sayılı OKK sonrasında, işlenmiş tarım ürünlerinde AT'den yapılan ithalat önemli ölçüde artmıştır. İşlenmiş tarım ürünleri kapsamında yer alan pek çok ürünün, 1/95

sayılı OKK sonrasında ithalatı başlarken, 1/95 sayılı OKK öncesinde ithalatı yapılan belirli sayıdaki ürünün ithalatı 1/95 sayılı OKK sonrasında gerçekleşmemiştir.

Bilindiği üzere, 1/95 sayılı OKK işlenmiş tarım ürünleri ile ilgili olarak Türkiye'ye değil, daha çok AT'ye yeni bir takım tavizleri içermektedir. Bu nedenle 1/95 sayılı OKK'nın, AT'ye yapılan işlenmiş tarım ürünleri ihracatımıza doğrudan bir etkisinin olması beklenmemektedir.

İşlenmiş tarım ürünlerinde, AT'ye ve diğer ülkelere yapılan ihracat 1/95 sayılı OKK sonrasında belirli bir artış göstermiştir. İşlenmiş tarım ürünlerinin genelinde diğer ülkelere yapılan ihracat, AT'ye yapılan ihracattan daha hızlı bir gelişme göstermiştir. Gerek tarım gerek işlenmiş tarım ürünleri ihracatının 1/95 sayılı OKK sonrasında diğer ülkelere kayması, AT'nin UT uyarınca aynı yıllarda uyguladığı tarifeleştirme ile daha yüksek oranda bir koruma sağlaması nedeniyle gerçekleşmiş olabilir.

İşlenmiş tarım ürünlerinin AT'den ithalatında 1/95 sayılı OKK sonrasında ortaya çıkan artışların (özellikle hassas ürün grubunu oluşturan IV ve V sayılı Listelerde yer alan ürünlerin ithalatında ortaya çıkan artışların), büyük ölçüde 1/95 sayılı OKK'dan kaynaklandığı söylenebilir. Ancak, bu artışlar (özellikle GTİP bazında görülen artışlar) kısmen sektörde ortaya çıkan diğer yapısal gelişmelerden ve/veya yurtiçi ve yurtdışı piyasalarda oluşan konjonktürel gelişmelerden de kaynaklanmış olabilir.

1/95 sayılı OKK ile AT'ye sağlanan tavizlere rağmen, 1/95 sayılı OKK sonrasında bazı işlenmiş tarım ürünlerinin (özellikle GTİP bazındaki ürünlerin) ithalatında ortaya çıkan azalmalar veya 1/95 sayılı OKK öncesinde ithalatı yapılan bazı ürünlerin ithalatının 1/95 sayılı OKK sonrasında gerçekleşmemesi, 1/95 sayılı OKK nedeniyle değil, sektörde ortaya çıkan diğer yapısal gelişmelerden ve/veya yurtiçi ve yurtdışı piyasalarda oluşan konjonktürel gelişmelerden kaynaklanmıştır.

Bilindiği üzere, 1/95 sayılı OKK Türkiye'nin işlenmiş tarım ürünleri ihracatı ile ilgili önemli sayılabilecek hükümleri içermemektedir ve ihracatımız üzerinde önemli bir etkide bulunması beklenmemektedir. 1/95 sayılı OKK sonrasında işlenmiş tarım ürünlerinde, AT'ye yapılan ihracatta ortaya çıkan artışlar 1/95 sayılı OKK'dan değil, sektörde ortaya çıkan diğer yapısal gelişmelerden (örneğin, Türkiye'nin işlenmiş tarım ürünleri ihracatında yıllara göre ortaya çıkan olağan gelişmelerden) ve/veya yurtiçi ve yurtdışı piyasalarda oluşan konjonktürel gelişmelerden kaynaklanmıştır.

1/95 sayılı OKK sonrasında ve bazı işlenmiş tarım ürünlerinin ihracatında ortaya çıkan azalışlar veya 1/95 sayılı OKK öncesinde ihracatı yapılan bazı ürünlerin ihracatının 1/95 sayılı OKK sonrasında gerçekleşmemesi, sektörde ortaya çıkan diğer yapısal gelişmelerden (örneğin, GATT kuralları çerçevesinde uluslararası ticarete 1994 yılından itibaren gerçekleştirilen uygulamalar, özellikle tarifeleştirmeden) ve/veya yurtiçi ve yurtdışı piyasalarda oluşan konjonktürel gelişmelerden kaynaklanmış olabilir.

KAYNAKLAR

AKDER, Halis, AKAY, İlhan, BUCKWELL, Alan, ERTUĞRUL, Cemil, KASNAKOĞLU, Haluk, MEDLAND, John, YOUNG, Nick, Turkish Agriculture and European Community Policies and Institutional Adaptation, DPT Yayını, Ankara, 1990.

ALAGÖZ Aylın, TUNÇ YELTİN Leyla, Gümrük Birliği Çerçevesinde Avrupa Birliği ve Türkiye'de İşlenmiş Tarım ürünleri, İKV, 1996, İstanbul.

ATMACA, Reyhan, Türkiye'nin AB ile İlişkileri ve Serbest Ticaret Anlaşmaları Çerçevesinde Tarım ve İşlenmiş tarım ürünleri, İKV Dergisi, Sayı 141, 1998.

BAYRAK, Leyla, İşlenmiş Tarım Ürünleri Alanında Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri, ATAUM Temel Eğitim Programı Ödevi, Ankara, 1998.

ERAKTAN, Gülcan, "Türkiye'de Tarım Politikası Uygulamaları", Türk Ziraat Mühendisleri Birliği Teknik Tarım Kongresi Tebliği, Ankara, 1988.

ERAKTAN, Gülcan, Türkiye'de Tarım ve Tarım Kesimine Yönelik Politikalar ve AT Karşısındaki Durumu, Ankara, 1988.

ERAKTAN, Gülcan, "Türkiye'de Tarım Politikası Uygulamaları", Türk Ziraat Mühendisleri Birliği Teknik Tarım Kongresi Tebliği, Ankara, 1988.

ERAKTAN, Gülcan, Türkiye'de Tarım ve Tarım Kesimine Yönelik Politikalar ve AT Karşısındaki Durumu, Ankara, 1988.

ertuğrul

İKV, Gümrük Birliği Çerçevesinde İşlenmiş Tarım Ürünleri, İKV Dergisi, Sayı 133, 1996.

NEBİOĞLU, Hüsametdin, Türkiye-AT Gümrük Birliği Bağlamında İşlenmiş Tarım Ürünleri Ticareti, DPT Çalışma Raporu, Ankara, 1997.

ÖREN, Necat, "Cumhuriyet Dönemi Tarım Politikaları", T.C. Ziraat Bankası - TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası - TÜBİTAK, Cumhuriyet'in 75. Yılında Türkiye Tarımı Sempozyumu, 1998, Ankara.

TMMOB/ZMO, Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye Tarımı Sempozyumu, 15-16 Ekim 1998.

www.die.gov.tr, Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE), Ankara.

www.dpt.gov.tr, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Ankara.

Dış ticaret

www.europa.eu.int, European Commission, Luxembourg.

www.fao.org, United Nations Food and Agriculture Organization (FAO), Rome.

www.wto.org, World Trade Organisation (WTO).

IMF'İN VE DÜNYA BANKASI'NİN DÖNÜŞÜMÜ

PROF. DR. SİNAN SÖNMEZ

Atılım Üniversitesi Öğretim Üyesi

CHP'nin sayın Genel Başkanı, ZMO'nun sayın yöneticileri, üyeleri, değerli konuklar, sayın basın mensupları. Bu 20 dakikaya tabii sığdıracam, hemen söze başlamak istiyorum zaman yitirmemek için, ama aslında biraz iddialı bir sözcükle başlayacağım. IMF'nin, Dünya Bankası'nın da var, ama IMF'nin sabıkası çok fazla, 20 dakikada nasıl anlatacağım bunları bilemiyorum. Belki 200 dakika olsa çok daha yeterli olabilirdi.

Aslında öyle bir şekilde Türkiye'de, diğer Türkiye benzeri ülkelerde de olduğu gibi, öyle bir lanse edildi ki IMF, birtakım akademisyenler de dahil olmak üzere medya politikacılar tarafından –kim olduklarını biliyoruz hepimiz- yani patenti Prof. Boratav'a ait, bugün öğleden sonra dinleyeceksiniz. Hemen bir göndermede bulunuyorum. Boratav, IMF acz içinde görünen hükümetleri doğru yola sokan bir bilgelik anıtı mı yani diyor. Hakikaten yani bir bilgelik anıtı gibi gösterilmeye başlandı. Yani ulusal hükümetler ne kadar eleştirilirse eleştirilsin, işte bu hükümetler doğru politikaları uygulayamaz, ama IMF geldiği zaman o IMF bir bilgelik anıtı gibi karşımıza dikiliyor ve doğru yolu bize gösteriyor. Açıkçası böyle bir imaj var.

Ben bunu başka bir şekilde, başka bir terimle açıklıyorum açıkçası, bunu birkaç defa da yazdım. Hekim mi, jandarma mı diye. Hem hekim, hem jandarma. Nasıl bir hekim? Hekimlik şundan kaynaklanıyor: Özellikle günümüzdeki koşullara baktığınız zaman, büyük finans merkezlerinin, bu çerçevede de uluslararası finansal sermayenin ve kesinlikle ABD'nin hegemonik gücünün devamını sağlama yönünde çok önemli bir kurum IMF. Buna Dünya Bankası'nı da eklememiz lazım. Ama IMF üzerine özellikle odaklanmak istiyorum, IMF'yi bu anlamda bir hekim olarak görebiliriz. Dolayısıyla da bu hekim, bu sürecin devam etmesi için reçeteler yazıyor. Bu sürecin. Sayın oturma başkanının belirtmiş olduğu gibi, tarımdan telekomünikasyona, telekomünikasyon elektriğe kadar uzanan, doğalgaza kadar uzanan çok geniş bir alanda saymakla bitecek gibi değil, 60 tane yasa veya düzenleme çıktı Türkiye'de bu yapısal reformlar çerçevesinde. Hemen onu da ekleyeyim. Yani Derviş Yasaları, 15 günde 15 yasa, yetmez. 70'i var, sayın Derviş geldikten sonra aşağı yukarı her ay 8'den fazla yasa çıktı. Yetmeyecektir, yenileri eklenecektir. Gündemde yenileri var, bu süreç devam ediyor. Dolayısıyla battığımız zaman, işte bu reçeteler bu süreci devam ettirmek için ve ilgili ekonomilerin, Türkiye gibi ekonomilerin de yeralmasını sağlamak için reçeteler sunuyor.

Yani nasıl bir hekim olduğu ortada. Jandarmada da şöyle: Bunlara uyacaksınız. Bunlara uymazsanız aba altından sopa var tabiri caizse. Kusura bakmayın bu sözcükleri telaffuz ettiğim için. Nedir? Bir defa şöyle ideolojik bir bombardıman vardır: Marjinalleşirseniz, marjinal kalırsınız. Yani dünya genelinde artan refahtan pay alamazsınız. Şimdiye kadar küreselleşme sürecinde, yani en son küreselleşme dalgasının sonuçlarını bizzat Dünya Bankası raporlarına baktığınız zaman da, yoksullaşmanın hızla arttığını görüyorsunuz, tam tersi ortaya çıkmıştır ki, IMF ve Dünya Bankası'nın gündeminde de yoksullukla mücadele bir mizahi olgu gibi, olay gibi kaçırılmıştır bu arada.

Şimdi dolayısıyla demek ki öyle bir jandarma bunu uygulayacaksınız. Yoksa Türkiye gibi olan ülkelerde işte Arjantin. Arjantin'le karşılaştığımızda daha iyiyiz çok şükür. Bu çerçeveye uymazsanız size kredi yoktur. Yardım yoktur. Dolayısıyla da jandarmalık görevini de çok net bir şekilde ortaya getiriyor. Bunu getirirken de yerel yetkililer de gayet tabii bu sürece dahil oluyorlar. Ben burada konu olmamakla birlikte, birkaç kere dile getirdim bir konuyu, tekrar vurgulamak istiyorum. Yani bu ekonomi yönetiminden sorumlu üst kademedeki görevlilerin, sorumluluktan kurtulmaları için istifa ya da görevden alma yetmez. Mutlaka ve mutlaka benim kanaatim o ki, yargının öne çıkarılması lazım. Çünkü Türkiye son krizde ciddi hasarlar sonucunda yapılan hesaplamalara bakacak olursanız, 2001 yılı sonu itibarıyla ulaşılan aşağı yukarı 150 milyar dolarlık hasılanın yüzde 80-85'ini kaybetmiştir. Dolayısıyla bütün bunları dikkate almak zorundayız.

Şimdi tablo şu: IMF ve Dünya Bankası'na zaman, yani İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan bu iki kuruluşun, zaman içinde özellikle IMF'nin misyonlarında bazı değişikliklerin ortaya çıktığını görüyoruz. Fakat hiç kuşkusuz değişmeyen bir olgu var. Bu değişmeyen olgu, uluslararası düzlemde, sermaye birikimine ve bu çerçevede oluşturulmaya çalışılan uluslararası işbölümüne, yani düzene bağlı olarak görev yapmış olmalarıdır. Birinci Dünya Savaşı'ndan 60'lı yıllara kadar geçen sürece bakıyoruz, 60'dan 70'e, 70'li yıllar kriz yılları, sonra 80'lerde küreselleşmenin ivme kazanması söz konusu özellikle. Ve bu 80'den sonraki gelişmeye baktığımız zaman, etap etap IMF'nin de ve Dünya Bankası'nın da misyonlarında, yaklaşımlarında bazı önemli farklılıklar ve gelişmeler, değişiklikler olmasına karşın, esas itibarıyla uluslararası plandaki biraz önce belirtmiş olduğum gibi hegemonik güç ilişkisinin devamıdır. Yani merkez dediğimiz ülkelerin, yani başta da ABD olmak üzere bu ülkenin ekonomisinin açıkçası dünyaya yön vermesinde etkili olan kuruluştur özellikle IMF.

Şimdi bu bağlamda görüyoruz, asimetrik ilişkiler oluşuyor mesela. IMF'nin statüsüne baktığımız zaman, 6 maddelik bir statüsü var, yani ana kuruluş yönetmeliği, tüzüğü var. Bu halen geçerli, yani ek görevler verilmiş durumda, geçerlidir. Birtakım kurallar vardır, fakat ABD diğer ülkeler gibi oy hakkı daha fazla olan bir ülke gibi görülebilir. Bu şekilde de savunuluyor zaten ne yapalım efendim, kotası fazla, ona göre de oy hakkı fazladır. Zaman içinde gerilemiş, oy hakkı yüzde 17'lere düşmüştür, ama kesinlikle yönetiyor. Ve şimdi baktığımız zaman da ABD mesela ta 60'lı yılların sonlarında, 70'li yıllarda dolar devalüe edildiği zaman, IMF'nin kurallarını yerle bir ediyor, hiçbir şekilde dinlemiyor. Ve IMF kendi pozisyonunda değişikliğe gitme ihtiyacını duyuyor, ABD politikasının izinde gittiği için. Nice örnekleri var. Yani onun için 20 dakika değil, 200 dakika belki yeter diyorum, yani IMF tarihine baktığımız zaman, ABD'nin şuyunda, dümeninde nasıl sürüklendiğini çok net bir şekilde görüyorsunuz. O nedenle asimetrik ilişkiler var diyorum. Yani IMF evet dünya ekonomisinde düzenlemeler yapmak üzere kurulmuş bir örgüt gibi gözüküyor. Yani kuruluş yönetmeliğine, ana statülerine baktığımız zaman, kısaca özetleyecek olursak, uluslararası ticaretin uyumlu biçimde gelişmesini ve ticaret hacminin artışı sağlamak. Döviz kurlarında istikrarı sağlayacak, üye ülkelerin ihracatını artırmak için devalüasyona başvurmalarını engelleyecek. Yani rekabetçi devalüasyonlara gitmesini engellemek ve uluslararası ticaretin önündeki kambiyo kısıtlamalarını ortadan kaldırmak, cari ödemelerdeki dengesizlikleri gidermek vs. Kısaca böyle özetleyebiliriz IMF'yi.

Başka deyişle, istikrar ve konvertibilite, Bretton Wood sisteminde ortaya konulan iki ana ilkeye işaret etmektedir. IMF’de bu ilkeleri yaşama geçirmeye çalışıyor, fakat işte bırakın 80’leri, 90’ları, 60’lı yılların sonlarından itibaren IMF ile ABD arasındaki ilişkileri incelediğiniz zaman, IMF’nin koymuş olduğu kuralların kesinlikle ABD tarafından kabul edilmediğini, gerektiği zaman da çiğnendiğini görüyorsunuz. IMF’nin tepkisi olmamıştır.

Şimdi 70’li yıllara kadar değişimi görmek için IMF uygulamalarına baktığınız zaman, şunu görüyoruz: IMF ayarlanabilir, sabit kur sisteminde esas olarak gelişmiş ülkelere destek vermiştir. Bu nokta üzerinde pek durulmaz, yani günlük yazılarda, gazetelerde falan vs. 50’li yıllarda gelişmiş ülkeler mali desteğin yüzde 60’ını, 60’lı yıllarda yüzde 71’ini almıştır. Esnek kur sisteminin yerleştiği 70’li yıllardan itibaren gelişmiş ülkelerin payı giderek azalmıştır ve 80’li yıllarla birlikte de sıfırlanma sürecine girmiştir. 80’li yıllar, yani 70’li yılların sonu, yani 80’li yılların başı bir kırılma noktasına işaret etmektedir. Çok önemlidir bu.

Aynı şekilde Dünya Bankası’na baktığınız zaman, Dünya Bankası IMF’nin ikiz kardeşi. Dünya Bankası’nın misyonuna baktığınız zaman kuruluş aşamasında, yani işte bu efendim kambiyo sisteminde düzenlemeler yapmak, döviz kurlarında istikrarı sağlamak ve ödemeler dengesi, özellikle cari dengede geçici dengesizlikleri gidermek gibi bir misyonu yok. Daha çok bilindiği gibi, işte efendim kalkınmaya yönelik sosyal programları destekleyici bir role sahip olduğunu görüyorsunuz. Fakat Dünya Bankası için kısaca şunu söyleyeyim: Çok ilginçtir, IMF ve Dünya Bankası’nın gelişmesi. 80’li yıllara kadar Dünya Bankası’nın kredilerinin sektörel dağılımı ve de dayandığı teorik temellere baktığımız zaman 80’li yıllara kadar kamu projelerine bir destek vermesi söz konusu. Nedir bu efendim? İşte o dönemlerde planlı ekonomi meselesi, piyasa ekonomilerinde, piyasa sisteminde de ön planda ve dolayısıyla Avrupa’nın yeniden inşası misyonunu da ilk başta üstlendiği için Dünya Bankası, 50-60 arasında daha kamuya ağırlık veren bir yaklaşımı benimliyor. Avrupa’nın yeniden inşası için kredi açıyor. 60’lı, 70’li yıllarda proje yardımı kırsal alanın gelişmesi ve sosyal projelere destek bağlamında geliyor ki, burada da önemli olan bir husus var. Özellikle de iktisatçı arkadaşlar çok iyi bilirler, yapısalcı yaklaşımın Dünya Bankası’nın bu kredi verme politikasını yönlendirdiğini görüyoruz. Bu bağlamda tarım ve sosyal alanlara, eğitime, kentleşmeye doğru kaydırmıştır kredilerini Dünya Bankası. Fakat yeni liberal görüşün kökenini oluşturan, aslında o çerçeveyi çizen neoklasik iktisadın da yapısalcılarla bağlantısı vardır. Yani çok uzak değil, işte ağır sanayinin kurulmasına vs. çok sıcak bakmıyorlar bu çerçevede. Fakat önemli olan nokta, 80’li yıllara kadar çok net bir tavır yok, bu serbest piyasa denilen ekonomi çerçevesindeki yapılan düzenlemelere Dünya Bankası biraz uzak duruyor gibi görünüyor. Ama 80’li yıllardan itibaren yapısal uyarılama sürecine girildiğini görüyoruz. Bu doğrultuda da karşılaştırmalı üstünlükler teorisi denilen bir teori vardır. Yani hangi dallarda bir ekonomi üstünse, bir avantajı varsa, o alanda üretim yapmalıdır şeklinde bir yaklaşım.

Şimdi bakıyoruz kısacası nedir değişen nokta? Hemen beş-altı dakika içinde o noktaya geliyorum. 80’li yıllar bir kırılma noktası. Küreselleşmenin ivme kazandığı nokta. Margaret Thatcher iktidarda, Ronald Reagan iktidara geliyor ve biliyorsunuz 70’li yıllarda kriz var ve bu küreselleşme birden bire yeni liberal okulun gündeme gelmesi, ön plana çıkmasıyla bir ivme kazanıyor. Dünya ekonomisi yeni bir düzen

kurmaya çalışıyor ve 90'lı yıllarda Sovyetlerin açıkçası çözülmesiyle, sosyalist bloğun çözülmesiyle Orta ve Doğu Avrupa'daki bu süreç hızlanıyor.

Şimdi bu dönemde çok açık olan bir şey var: IMF ve Dünya Bankası'na baktığınız zaman, yeni temalar da geliştiriliyor. Ama artık aşırı şekilde biriken bu spekülasyon nitelikli sermayenin, uluslararası planda serbestçe dolaşımını, spekülasyon kar amacıyla şu coğrafik bölgeden, bu coğrafik bölgeye, şu sektörden bu sektöre kaymasını, akmasını sağlayacak düzenlemelerin yapılması gerekli gözüküyor ve bu çerçevede de IMF çok önemli bir rol üstleniyor. Dolayısıyla çok açık şekilde IMF'deki dönüşümde şunu saptıyoruz: Artık uluslararası finansal sistemin serbestçe çalışması için gerekli önlemlerin alınması doğrultusunda IMF baş aktördür. Bu birinci noktadır. Bu çerçevede bir dizi ulusal ekonominin, uluslararası sermaye hareketlerinin serbestçe dolanımına açılabilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması, yani istikrar politikalarına ek olarak yapısal uyarlanma dediğimiz politikalarının modellerinin uygulanması için IMF her türlü olanağı kullanmaktadır. İşte Türkiye'de, Arjantin'de, bir dizi ülkede yürürlüğe konulan yapısal reform denilen, telekomünikasyondan tarıma kadar uzanan alanda, elektrikten doğalgaza kadar uzanan alanda, çeşitli alanlarda yelpazelerde yapılan bu yasal değişiklikler, düzenlemeler, bu büyük senaryonun bir parçasıdır. Hiç te şaşırtıcı değildir aslında bu durum.

Bakın son dönemlerde IMF'nin gündeminde bir saydamlık meselesi var. Saydamlık nedir? Kamu yönetiminde saydamlık. İşte efendim mali yönetimde saydamlık. Çok güzel. Saydamlığa karşı olunabilir mi? Saydamlık, demokrasinin gelişmesi için gerekli. Demokrasinin olmazsa olmaz kurallarından bir tanesidir. Ama bakıyorsunuz, IMF'nin bir önceki ve şimdiki yöneticilerinin mesajları çok açıktır. Nedir saydamlıktan anlaşılacak? IMF'nin zaten demokrasi gibi bir sorunu yok. Dünya Bankası'nın da yok. Bir de yoksulluk var. Saydamlık ve yoksulluk meselesine el atıyorlar ikisi de bu dönüşüm sürecinde. Efendim yürütülen politikalar bir taraftan zaten yoksulluğu ortaya çıkarıyor, ondan sonra Dünya Bankası tutuyor yoksulluk raporları yayımlıyor durumun ne kadar kötü olduğuna yönelik. Ama küreselleşme sürecinde bu yoksulluklar daha çok artıyor. Nedir saydamlık açıkça dile getirilen? Uluslararası sermayenin, finansal sermayenin serbestçe hareket edebilmesi için, yani bir başka deyişle spekülasyon sermayenin yüksek getiri elde edebilmesi için ulusal, finansal sistemlerin saydam olması gerekmektedir. Kastettikleri finansal saydamlıktır. Onun için çok net olmak lazım bu konuda.

Sonuçta değerli arkadaşlarım şu noktaya getirmek istiyorum: Tabii her boyutuyla ele almam mümkün değil, aslında çok fazla dokümanla geldim, belki soru sorarsanız, sonra beni zorlarsınız diye bayağı dokümanlar getirdim, çantam dolu. Söyleyeceğimin çok az bir bölümünü söyledim, ama olay şudur: Kuruluşundan bugüne kadar baktığınız zaman bu ikiz kardeşlere, esas misyonları kuşkusuz uluslararası parasal sistemi kurmak, oluşturmak, bunda ortaya çıkan tıkanıklıkları elimine etmek, cari ödemeler işlemlerde ortaya çıkan geçici açıklıkları gidermek, enflasyonu aşağı çekmek vs. Tamam güzel. Fakat bu doğrultuda esas olarak yani bakıyorsunuz, Dünya ekonomisindeki dönüşümlere bağlı olarak, misyonları sürekli olarak merkezi, büyük sermayeyi korumak olmuştur. Bu bağlamda müdahale etmek olmuştur. Ama 80'ler bir kırılma noktası. IMF ve Dünya Bankası da 80'li yılların başından itibaren çok yoğun işbirliğine gidiyorlar bu yapısal uyarlanma sürecinde. Önceden misyonları ayrıştırmıştı, büyük ölçüde birleştirilmiş vaziyettedir. Yani aynı

madalyonun iki yüzü gibi davranıyorlar ve küreselleşme sürecinde ortaya çıkan tüm engelleri ulusal planda çıkan engelleri de aşmak için politikalar uyguluyorlar.

Evet yapısal uyarılama politikaları Türkiye'de bu reform diye sunulan politikalar aslında bunlardır. Çok nettir. İkincisi, istikrar veyahut da antienflasyonist politika bağlamında IMF Güneydoğu Asya'da başarısız olmuştur. IMF Arjantin'de başarısız olmuştur. Ekonomik göstergelere, finansal göstergelere bakarsanız IMF Türkiye'de de tamamıyla başarısız olmuştur. IMF'nin bu bağlamda başarılı olduğunun örneğini bulmak zordur. Onun için Boratav'ın deyişle bir bilgelik anıtı falan değil, Türkiye'yi, Arjantin'i, diğer ekonomileri açmazlara sürükleyen bir kuruluştur reçeteleriyle. Ve bunun yanı sıra da küresel düzene eklemlemeyi hızlandırmak için hakikaten ulus devletçi, ulusal iktisat politikalarını, sosyal politikalarını çökertici birtakım reçeteler sunan kötü bir hekimdir ve jandarmadır diye bitiriyorum. Teşekkür ediyorum.

KÜRESELLEŞME, KRİZ VE ULUS DEVLETİN ROLÜ

Dr. A. Haşim KÖSE
A. Ü. S. B. F. Öğretim Üyesi

Bizim bu durumda uymamız gereken iki tane temel aksımız var. Bir, kendi içimizde zamanı nasıl paylaşacağız. İki, ana zaman bloğuna nasıl uyacağız. Bu sempozyumda bizim Ahmet'le ortak iki tane sunuşumuz olacak ve doğrusu her iki sunuşu da ortak paylaşmak istedik. Zamanı da konuşmanın mantığına göre kendi içerisinde ayarlamaya çalışacağız, ama 20 dakikaya uyacağız.

Bizden önceki konuşmacıların aslında bize ciddi bir temel oluşturduğunu söylemek istiyorum, çünkü onlar temel üç kurumunun şu anki ulus devletler üzerindeki sınırlamalarını ortaya koydular. AB de bizim kendi gündemimizde çok önemli. Ayrıca da çok büyük bir dünya bloğu. Biz müsaade ederseniz biraz daha soyut bir alandan geleceğiz. Yani sosyal bilim küreselleşmeyi nasıl kavramsallaştırıyor ve bunun üzerine konuşmamıza kuracağız ve egemen küreselleşme tezi üzerinden hareket edeceğiz. Onun dünyayı algılayışı, ulus devlete biçtiği rol ve bu rolün bir kriz süreci içerisindeki konumlanışı. Ben aslında son söyleyeceğimizi, baştan söyleyeyim. Küreselleşmeyi bir pratik durum, bir olgusal durumdan ayırıştırarak, yani yaşadığımız, küreselleşme olarak adlandırdığımız bütün gelişmeleri bir tarafa bırakıp, bir kavram, bir söylem olarak aldığımızda, bu söylemin, aslında bugün yaşadığımız krizin söylemi olduğunu söylemek istiyorum. Dünya ekonomisinin krizine referans olarak 1970'leri işaret etmek istiyorum. Bunu Ahmet konuşmamızın ikinci bölümünde açmaya çalışacak.

Şimdi şu uyarıyı yaparak, ben genel çerçeve çizmek istiyorum. O kadar çok kullanılan bir kavram oldu ki bu. Gerek akademik çevrelerde, gerek popüler kültür içerisinde ve o kadar farklı anlamlarda kullanıldı ki, hiçleşmeye başladı. Her şeyi anlatan bir kavram, doğal olarak hiçleşir. Bizim onu yeniden adlandırmamız lazım. Küreselleşme gerçekten nedir? Burada egemen pozisyon, olgusal bir yerden hareket ediyor. Bir gözleme işaret ediyor. Gözlem, teknoterminist ya da ekonomist. Teknoterminist bize şunu hatırlatıyor: Dünyada teknoloji değişti, bilgi süreçleri hızlandı. hayat fizik olarak daraldı ve küçüldü. Artık dünya eskisinden daha küçük bir dünya. Ekodeterminist, dünyada mal ve sermaye hareketleri çok hızlaştı, ulusal devletler arasındaki bağlantılar daha fazla arttı, artık o yüzden dünya bir sanki yerküre ekonomisi haline geldi.

Şimdi bunlar hakikaten doğru gözlemler. Ama küreselleşmeyi adlandıracak, ona pratik bir zemin olarak yeterli bir pozisyon sağlayacaksa, o zaman biz insanlık tarihinin her aşamasında küreselleşmeyi, o tarihin insanları için yeniden tanımlayabiliriz. Yani yüzyıl önceki insanlık durumunu, 200 yıl önceki insanlık durumunu, yine küresel bir ilişki olarak anlatabiliriz. Tarzları ve bileşim biçimleri farklı olabilir.

Şimdi müsaade ederseniz, bu insanlık durumuna, insanlık durumu olarak altını çizdiğim duruma da bir tanım yapmak istedim. Sosyal bilimci tanımlardan hareket ediyor. Yani insanlık tarihini tek bir bütün olarak, tarih olarak anlatırsak, kuşkusuz öyle ama onu kategorilere ayırmazsak, o zaman arkasındaki temel varoluş formlarını yokederiz.

Şimdi küreselleşme olarak sosyal bilimin işaret ettiği tarih, aslında kapitalizmin tarihi. İnsanlık kapitalizmle daha fazla hızlanarak yakınlaşmaya başladı. Bugünkü küreselleşmenin egemen söylemi, tarihsiz bir söylem içerisinde kendini kuruyor. Tarihi yok söylemin, bugünü anlatıyor. Bugünü anlattığı için de, her ne olursa olgusal bir şey olarak gözlemlenmeye başlıyor. Olgusal bir gerçek. Bizim vazgeçemeyeceğimiz, bizi çevreleyen ve bizim üzerimizde tahakküm kuran bir gerçek olarak pozisyonunu kurmaya başlıyor. Ve bu pozisyon üzerinden de aslında bir de tehdit oluşturuyor. O tehdit de şu: Gerçek olan, yani küresel olan ulusal ekonomiler üzerinde de öncesinden daha farklı bir pozisyon kuruyor, ulusal ekonomilerin varlık biçimlerini tehdit etmeye başlıyor. Ulusal ekonomiyi artık ortadan kaldırıyor. Aslında ortalıkta bir küresel ekonomi var, bir küresel varoluş biçimi var, bunun hukuku ve bir iktidarı var ve bu hukuk ve iktidar bileşeni, ulusal ekonomilerin pozisyonlarını geçmiştekinden farklı bir şekilde hiçleştiriyor. Onları daha edilgen, daha işlevsiz hale getiriyor. Küreselleşmenin bugünkü söyleminin içerisinde ve bizim daha sonra kriz olarak adlandıracağımız söylemin içerisindeki en önemli pozisyonu bu bence. Ulusal devlet artık iflas etmiştir. Küresel hukuk, küresel ekonomi, egemen bir formdur. -Tabii biz buna karşı duracağız, salondan birtakım sesler duyuyorum- bu pozisyonu öncelikle belirtmek istiyorum.

Şimdi karşı pozisyon, yani bu egemen pozisyona karşı savlar da iki ana blokta şekilleniyor aslında. Bir tanesi yine olgusal bir yerde, ama negatif gözlemden hareket ediyor. Mesela şunu söylüyor: Küreselleşmenin ana hipotezlerinden bir tanesinin, diyelim ki dünya ticaretinin, dünya sermaye hareketlerinin artışı hipotezini reddediyor. Bunun Birinci Dünya Savaşı öncesindeki dünya ekonomisindeki hareketlerden daha az olduğunu söylemeye ve kanıtlamaya yöneliyor. Ya da dünyanın sermaye ve mal akımları üzerinde uluslar üstü şirketlerin tahakkümünün olmadığını, halen şirketlerin ulusal şirketler olduğunu ispatlamaya çalışıyor. Yani uluslararası ticaret, aslında kimliksiz ultra şirketler aracılığıyla değil, yine bir ulusa ait olan şirketler aracılığıyla sürdürülmektedir ve böylece zaten ulus devlet pozisyonu, en azından merkezde vardır. Bu karşı gözlemi negatif gözlem olarak adlandırıyoruz, çoğaltmak çok mümkün. Ama başka bir karşı duruşsa, söyleme daha analitik bir yerden giriyor ki, biz şimdi bugün onu yapmaya çalışacağız ya da ona sadık kalacağız. O da şunu söylüyor: (Benim başlangıçta yapmaya çalıştığım şeyi.) Bir kere bir tarih kavrayışı olmadan, insanlık tarihinin ne durumunu, ne geçmişini anlayabiliriz. Küreselleşme, kapitalizmin olgusudur, kapitalizm varlığından itibaren ulusal devletlerle kurulmuştur ve ulusal devletlerle ilişkilerini değiştirerek, her zaman mutlak ve aynı ilişki formunda değil, değiştirerek yayılmıştır. O zaman iki şey söylüyoruz: Bir, kapitalizm yayılmacıdır, ama yayılmasının arkasında da ulusal devletler vardır, değişen ulusal devletler arasındaki ilişkidir.

Ulusal devletin rolü hakkında bu söylediğim kritik olan küreselleşme tezleriye, bize şunu söylüyor: Bugünkü ulusal devletin rolü, geçmiştekinden aslında pek farklı değildir. Örneğin Üçüncü Dünyada, yani az gelişmiş olan dünyada, geçmişte devlet kalkıncıysa ve kalkıncı rolü üstlenmişse, bugünkü devlet de kuralsızlaştırma

yani mesela neoliberal akımla şekillenen devletse, kuralsızlaştırma, özelleştirme gibi çoğaltabileceğimiz politikalarla aslında bu küreselleşme sürecine bir katkı yaratmaktadır ve doğal ve onun en güçlü parçasını oluşturmaktadır.

Şimdi burada şunu söylemek istiyorum: Kapitalizm, bir dünya sistemi ve ulus ekonomiler etrafındaki bir dünya sistemi olarak doğdu, ama bu eşitsiz gelişen bir dünya sistemi de değildi. Onun kendi içerisinde bir iktidarı vardı ve bu iktidar yine sosyal bilimcilerin bir grubu tarafından hegemonya olarak adlandırılıyor. Hegemonya, dünya ekonomisini, dünya siyasasını kontrol eden, en güçlü merkezle ilgili her zaman. Bunun bir sürü ülke karşıtları var. Hollanda'dan başlanıyor, İngiltere'yi gösteriyorlar ve son olarak da ABD'yi gösteriyorlar. Ulusal devletlerin, hegemonyası olan bir dünya kapitalist sistemi içerisindeki varlığıyla, hegemonyanın kriziyle ya da hegemonyanın sağlıklı işlemesiyle anlamlıdır. Eğer hegemonya sağlıklı işliyorsa, arkadaşlar lütfen şeyi düşünün, ulusal devlet ne zaman çıktı? Yani Üçüncü Dünyada, mesela az gelişmiş dünyanın devlet yapılanmalarına ulaştıkları tarihleri hatırlayın, Ahmet bunları bize hatırlatacak. Bu, ya hegemonya krizinde çıktı ya da hegemonyanın düzenli işleyişinde kurallara ulaştı. Şimdi bugün yaşadığımız, benim konuşmamın başında 1970'lerden beri aslında dünya ekonomisi bir krizi yaşıyor diye sınırladığım konuşma, aynı zamanda şunu söylüyor: Dünya ekonomisi, Amerikan hegemonyasının krizini yaşıyor. Bu kriz, gerek ulusal ölçekte, gerek uluslararası ölçekte birtakım yeni düzenlemeler de getiriyor. Ama bu bir şeyi işlevsel hale getirmiyor. Devlete de yine düzenlemeler getiriyor. Devlet, kendi bulunduğu toplumda, Latin Amerika'da başka bir devlet formuyla, Türkiye'de başka bir devlet formuyla, toplumunu, mal üretim süreçlerini, hukukunu, aklımıza gelebilecek bütün ekonomik, toplumsal, iktidar ilişkilerini, bu küresel talebe göre yeniden şekillenen ve toplumuna bu talepleri gönderen bir üst kurul olarak duruyor. O zaman şöyle bir şey diyebiliriz: Devlet bu süreçten hem etkileniyor, hem onun nesnesi oluyor, hem de toplumu dönüştürecek bir kurum olarak varlığını hala sürdürüyor.

Dr. Ahmet ÖNCÜ
SABANCI ÜNİVERSİTESİ
Öğretim Üyesi

Ben Ahmet'in bıraktığı yerden devam edeyim. Şuradan alayım sözü: Tarihten bahsetti Ahmet, kapitalizmden bahsetti. Sonunda karşımızdaki gerçeklik, belirli bir tarihsel sürecin ürünü. Yani bu tarih dediğimizde, yapılardan ve insanların hareketlerinden oluşuyor. Yani bizler bugün, bizden önceki kuşakların ürettikleri dünyayı miras almış insanlar olarak bu salondayız. Bu dünyanın küresel bir dünya olarak bize devredildiği söyleniyor. O zaman böyle bir dünyada, devlet diye bir kurum da karşımızda bulunduğu göre, herkes gibi biz de şu soruyu merak ediyoruz: Küreselleşme içerisinde yer alan ben, bir devletin yurttaşı olduğuma göre, bu devlette bir küresel dünya içerisinde yer aldığına göre, ne gibi bir işlev görüyor?

Şimdi bu tarihin ürünü olarak, iki işlevi gördüğünü söylüyoruz. Devletin ilk işlevi, öncelikle popüler söylemde olduğu gibi, toplumda huzuru sağlamaktır. Yani, nedir toplum sonunda kendi içerisinde farklı çıkar gruplarından oluşan bir etkileşim sistemidir. Bu sistem, kendi içerisindeki sorunu çözebilmesi için bir üst mantığa

ihtiyaç duyar, devlet buradan çıkar. Devlet de bunu uyumlaştırır. Uyumlaştırmanın aracıdır. Ama Ahmet'in dediği gibi, bunu yaparken tarihsiz bir yerde yapmıyor.

Devlet bunu yurttaş kimliği altında bir millet olgusu etrafında nüfusu türdeşleştirerek başarıyor. İkinci bir kapitalizmin ve dünya sistemi olarak bir örgütlenme tarzı olarak kapitalizmin devlete yüklediği misyon ise, hakimiyetin korunması ve kollanmasıdır. Devletler bu tarihteki ana misyonlarından birisi, sermayesinin varlığını korumak ve o sermayenin birikiminin koşullarını sağlamak görevini sürdürdüler. O yüzden tam bağımsızlık ilkesi, sermaye birikiminin, yani yine popüler deyişle, ekonomik büyüme, kalkınma ve gelişmenin sağlanmasının önkoşuludur. Şimdi bu ikisi, yurttaşlığın koşullarının sağlanması ve tam bağımsızlığın sağlanması, o zaman hiyerarşik olarak varolduğunu söylediğimiz kapitalist devletler sistemi içerisindeki tartışmaların da ana kavramsal çerçevesini oluşturur. Şimdi benim aklıma şu soru geliyor: Bu hiyerarşik sistem içerisinde hegemonyadan bahsedildi, tam bağımsızlık var mıdır? Tam bağımsızlık vardır ve biz devlete aittir, hegemonik devlet. Onun dışında tam bağımsız yoktur. O zaman kapitalizmin tarihi içerisinde tam bağımsız olarak biz bir Hollanda'yı görüyoruz, çok kısadır, bir İngiltere'yi görüyoruz. Daha sonra kriz dönemleridir, Sovyet devriminin olduğunun dönemdir, İkinci Dünya Savaşı zamanı bağımsızlık falan da yoktur, ortada bir kaos vardır, İkinci Dünya Savaşı'ndan bugüne kadar da tam bağımsız bir tek devlet vardır, ABD'dir. Tam bağımsız devlet demek, sermayeler arasındaki çatışmada, bağımsız bir tek sermaye var demektir dünyada, o da ABD'nin sermayesidir. Bu sermaye, günümüzde mali sermayedir.

Sorular gelirse, önemli bir Alman şirketinin başkanının, Amerikan sermayesinin bu özelliğiyle ilgili bir sözünü söyleyeceğim. Burada parantezi kapatıyorum. Böyle bir dünyada, sayın Sinan Sönmez bahsetti, tabii bu hegemonya gökten zembille inmediği için kurumsal bir tarzda oluşturulmaktadır. Bunun araçları da, hakim olan sermayenin o kurumları yönlendirmesiyle gerçekleşir. Çok güzel anlatıldı, artık herkesin kafasında da çok net olarak bulunuyor. IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü, bu tam bağımsız olan sermayenin, yani Amerikan sermayesinin işlevleri doğrultusunda tanımlanan örgütlenmelerdir.

Böyle bir dünyada peki ne olur? Çok kısa olarak bakacak olursak, diğer devletlerin durumu ve dolayısıyla diğer sermayelerin durumu ilk akla geliyor. AB'den bahsedildi, AB aslında Avrupa'daki devletlerin gönüllü olarak tam bağımsızlıklarını bir üst siyasi oluşuma devretmesidir. Avrupa Birleşik Devletlerini kurma projesidir. Bu bir hegemonya mücadelesidir. Amerikan hegemonyasına karşı Avrupa hegemonyasının sürdürülmesidir. Bu noktada çevre ülkelerde ne olmaktadır? Çevre ülkeler zaten bu tür hegemonya mücadelesinin içerisine girecek durumda değildir.

Ahmet demin şunu söyledi: Çevre ülkelerin devletleri, bu hegemonya içerisinde her zaman çok kısa istisnalar dışında, mesela Türkiye'de tartışılır, ama ben kişisel olarak katılıyorum, Kemalist devrimin olduğu tarihlerde kısa bir süre içerisinde olarak, bağımsızlığını sağlayabilir, ama uzun dönemde mümkün değildir. Çevre olmak demek, çevre devleti olmak demek, bağımlı devlet olmak demektir. Bu noktada da şunu görüyoruz: Demek ki kalkınmacı devlet, bağımlı devlet, bugün küreselleşmenin ve IMF'nin, Dünya Bankası'nın ve Dünya Ticaret Örgütü'nün bize dışarıdan empoze ettiği uygulamaları gerçekleştiren devlet de, bağımlı bir devlettir.

Şimdi benim aklıma bu yapı içerisinde bir hegemonya savaşı var, G7 diye biliyoruz, bunun içerisinde dominant öge olarak ABD var, onun karşısına çıkmış bir Avrupa var, Asya'da yine bir Japonya liderliğinde grup çıkıyor, bir de çevre ülkeler var. Şimdi bu noktada biz ulusal politika uygulayabilir miyiz sorusu gündeme gelebilir. Biz diyoruz ki, bu tarihte ulus devletin rolü tanımlanmıştır, bizim gibi ülkelerde tanımlanmıştır, o zaman acaba bir iktidar değişikliği ile içeriden bu ulus devlete ve onun hükümetine icracı yönetimine yeni bir görev, yeni bir misyon yükleyebilir miyiz? Bu mümkün değil. Burada gerçekçi olmak lazım. Bilimin bunca kavramlarını eğer gerçekliği açıkladığını düşünerek kabul ediyorsak, bu mümkün değil. Hiçbir politikacıdan, hiçbir siyasi partiden, hiçbir siyasi hareketten Türkiye'nin tek başına bu dünyada çıkıp, bu kurumsal yapıları aşip, kendisine bir yol açacağını beklemek mümkün değil.

O zaman ne olacak? Sanıyorum şunu kabul etmemiz gerekiyor: Bu işten zarar görenler belli. O zarar görenlerin demin değerli konuşmacılardan Ahmet Bey bahsetti, sadece burada olmadığını da anladık. Kuzey yarımkürede de zarar görenler var. O yüzden o kalkınmış ülkelerde de antiküreselleşme hareketleri olduğuna göre, demek ki hoşnutsuzlar bloku da oluşuyor. Hoşnut olanlar blokuna karşı, hoşnutsuzlar blokunun içerisinde ve onların kurumsal düzenlemelerinin içerisinde acaba yer edinebilir miyiz? O yüzden demokrasi sorunu can alıcı bir duruma geliyor. Türkiye bu tür kavramları ve bu tür tartışmaları kendi içerisinde demokratik süreçlerde tartışarak belki hakikaten dışarıdan empoze edilen kavramların en azından ulusal düzeyde karşıtlarını tanımlayabilecek platformlarını oluşturmak için demokrasi mücadelesini sürdürebilir. Benim söyleyebileceğim bu konuda bu kadar.

BAŞKAN : Değerli konuşmacılara çok teşekkür ediyorum. Şimdi tartışma bölümüne geçebiliriz, sorular varsa alalım lütfen

Soru : Ben sorumu sayın Sinan Sönmez Hoca'ya yöneltmek istiyorum. Sınıf tabanına dayanan bir Ulusal Program'ın hazırlanıp uygulanması konusundaki görüşleriniz nelerdir ?

Sinan SÖNMEZ : Şimdi efendim çok kapsamlı bir soru. Yani benim buna bir iki dakika içinde yanıt vermem mümkün değil diye düşünüyorum. Çünkü bir Ulusal Program çerçevesinde sınıfsal tabanının ne olduğunu açıklamak hakikaten çok zor bir iş takdir edersiniz. Bir defa Ulusal Programın hazırlanması. Ulusal Programı hazırlayacak olanlar, zannediyorum esas olarak siyasi partilere görev düşmektedir. Yani kuşkusuz bu çerçevede demokratik kitle örgütleri, çok büyük bir işleve sahiptir diye düşünüyorum. Fakat esas olarak yani Türkiye'de bu çerçevede en azından bazı çalışmalar yapıldı biliyorsunuz. Ben de beyin jimnastiği yapıyorum bu arada soruyu yanıtlarken, açıkçası çok kolay bir soru değil. Emek Platformunun çalışmaları yapıldı ve bu çerçevede Emek Platformu bir program ortaya çıkardı, 2000 yılı içinde. Ve bu asgari bir programdır, ama oldukça kapsamlıydı, yani düşünün her alanda nelerin yapılması gerektiği konusunda bir dizi madde ortaya konuldu. Mesela bu program ciddiye alınmalıdır. Çok ciddiye alınmalıdır. Bazı noktaları gözden geçirilmelidir. Orada dile getirilen bazı hususlarda aşınmalar olmuşsa, bunların dile getirilmesi, düzeltilmesi, yeniden ayarlamalar yapılması lazım. Özü itibarıyla sizin bahsetmiş olduğunuz bir Ulusal Programa geçiş öğelerini barındırmaktadır Emek Platformunun

dile getirdiği hususlar ki, bu da son derece heterojen. Emek Platformu son derece heterojen bir yapıya sahipti, yani bunu da gözönünde bulundurmak lazım. Buradan hareketle bunun gayet tabii ilgili siyasi partiler platformu tarafından, -hangisi olacaksa, şimdi burada parti adı zikretmek çok yanlış olur- veyahut da götürebilecek bir parti tarafından, sendikalarla, çalışanlarla, bu süreçten zarar görenlerle birlikte hazırlanması gerekiyor gayet tabii. E bunun gayet tabii geleneksel olarak şunu söylemek lazım, çok kapsamlı. Gayet tabii emekçiler bazı oluşturacak, ama emekçilerin yanı sıra yani bir nüve olabilir, ama bunun yanı sıra o nüvenin dışında yer alan halkaların da oluşması gerekiyor. Yani oldukça geniş bir katılımın sağlanabilmesi için ulusal bazda diye düşünüyorum, emekçilerin yanı sıra bugün işte küçük üreticiler, tarım kesiminden sanayi sektörüne kadar, hizmetler sektörüne kadar asgari müştereklerde uzlaşılması gerekir diye düşünüyorum. Benim düşüncelerim çok özet, çok kısa olarak böyle.

Soru: Türkiye'nin AB'ne üyeliği ve tarım alanında Topluluğa uyum çalışmaları konusunda Sayın Ertuğrul'dan bilgi rica ediyorum.

Cemil ERTUĞRUL: Şimdi arkadaşımızın söylediği gibi, aslında Ankara Antlaşmasıyla Türkiye'nin yol haritası çizilmiştir. Hazırlık, geçiş ve son dönem dediği artık tam üyeliktir. Türkiye, Ankara Antlaşmasıyla tam üyeliği hedefleyen bir ilişki içerisine Toplulukta girmiştir. Ancak zaman içerisinde bu bağlantı kopmuş ve halen şu anda Topluluktan tam üyelikle ilgili takvim ister durumdadır. Tarım politikasına uyumla ilgili olarak yine geçiş döneminin son yılı olan 95 yılında bu işlemlerin tamamlanması ve 96 yılında tarım politikasını uygulamaya başlamamız lazımdı. Fakat 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi kararıyla veyahut da Gümrük Birliği Antlaşmasıyla bu belirsiz bir tarihe, şu anda ertelenmiş durumda. Daha sonra da Katılım Ortaklığı belgesiyle Türkiye'ye bir yol çiziliyor ve biz de bu yıl çizilen bu yola uygun olarak hazırladığımız Ulusal Programla, tarımla ilgili yapacağımız düzenlemeleri, işte Tarım Bakanlığımız başta olmak üzere diğer bütün kuruluşların katılımıyla bunu gerçekleştirmeye çalışıyoruz. Yani tarımla ilgili olan gelişme, Türkiye'nin Toplulukla olan ilişkilerinden kaynaklanan ilişki sonucunda gecikmiştir. Aslında 1 Ocak 1996'da bu OTP'ye uymamız gerekiyordu.

Pratik olarak bu mümkün değildi. Yani tam üye olsaydık mümkündü. Pratik olarak da mümkün değildi. Çünkü Topluluk, tam üye olmayan bir ülkeyi kendi kaynaklarında yararlandırmaz. Türkiye'nin kendi kaynakları da tam üye koşulları gibi Topluluk tarım politikasına uyma yeteneğinde değildi. Çiftçilerin durumuna bakacak olursak, Toplulukta çok egemen bir çiftçi lobisi vardır. Çok uyanıktır, çok hakimdir. Fakat son yıllarda çiftçi nüfusu giderek azalmaktadır. Lobi ne kadar kuvvetli olursa olsun, çiftçi nüfusunun sayısının oransal olarak düşmesi nedeniyle daha önceki yıllarda zirve toplantısına bir Holştayn ineği sokmuşlardı, gösteri yaparak. Artık gösteri yapacak şeyleri de kalmadı. Yani oransal olarak da çok düştü. Gösteri yapsalar bile böyle mevzi gösteriler şeklinde. Yani politikayı değiştirebilecek, etkileyebilecek bu süreçten olumsuz olarak etkilense bile güçleri henüz kalmamıştır. Topluluk organları, hükümetler de bu gücü bilmektedir artık, ona göre daha düşük bir rolle Toplulukta yer almaktadır tarımcılar.

Soru : Sayın SÖNMEZ Hocam, Türkiye'nin içinde bulunduğu durumdan IMF'dan daha çok politikacıların suçu yok mudur sizce ?

Sinan SÖNMEZ: Teşekkür ederim, fakat tabii çok belli bir sürede sunmak zorunda kaldım tebliğimi veya konuşmayı yapmak zorunda kaldım. Ama ben biraz üzüldüm, çünkü anlatamamışım o zaman, yani IMF'nin böyle bir şeye giriştiğini Türkiye'de veya diğer ülkelerde. Yani misyonu neydi. IMF, Türkiye'de biliyorsunuz her ülkede istikrar programları uygular, biz de daha sonra 80'li yıllardan sonra güncellik kazanan yapısal uyum veya yapısal uyarlanma programı dediğimiz programları uygulatıyor. Şimdi burada IMF'nin çok önemli bir misyonu var. IMF'nin misyonu, uluslararası planda -çok net olarak söylüyorum, altını çizmek istiyorum- parasal sistemin esas olarak çalışmasını sağlamak, rekabetçi devalüasyonları engellemek, cari ödemeler sisteminde veya bir bağlamda dış ödemeler sisteminde ortaya çıkan açıkların finansmanını sağlama. Fakat bu çerçevede IMF'nin ortaya koyduğu koşulluluk kuralı vardır. Bu koşulluluk kuralı gereği, hükümetler ne tür politika uygulayacaklarını IMF'ye belirtirler. IMF'ye belirtmek zorundadırlar. IMF'ye şunları şunları yapacağız, böylelikle de işte sorunlarımızı çözeceğiz şeklinde bir niyet mektubu yazıyorlar. IMF'de bu niyet mektubuna bakıyor, genellikle IMF ile birlikte yazılıyor bu niyet mektupları. Dolayısıyla da karar veriyor, evet şunları şunları yapacaksınız, o zaman sizi kredi vererek belirli ölçüde desteklerim diyor. IMF'nin kredi vermesi önemli, çünkü ancak böylelikle diğer kaynaklardan da kredi sağlamak mümkün olabilir.

Şimdi genel çizgi bu. 80'lere kadar da hep bunlar yapıldı. Türkiye 58'de de IMF ile tanıştı, daha önce de tanıştı. İşte efendim nice krizler, resesyonlar vesaireler yaşadık. Hemen işin özüne geleyim. Fakat 1980'lerden itibaren bir dönüşüm ortaya çıktı. Yani 80'lerde yapısal koşulluluk denilen bir kavramla karşı karşıya kalmaya başladık. Ve kısa vadeli düzenlemenin yanı sıra orta ve uzun vadeli düzenlemelere gitmeye başladı IMF. Orta ve uzun vadeli düzenlemelerde artık ülke ekonomisine hem makro düzeyde, hem mikro düzeyde müdahale etmektedir ve çok net araçlarla müdahale etmektedir. Neyi koymaktadır? Performans kriterlerini koymaktadır. Efendim bunun yanısıra yapısal kriterler koymaktadır. Değerlendirme kriterleri koymaktadır ve dolayısıyla da neyi yapacağını çok net olarak belirlemektedir IMF. Yani nefes alacak duruma gelemiyorsunuz, kabul etikten sonra Stand by anlaşmalarını. Nedir? Para politikasını şöyle yapacaksınız diyor. Kredi politikasını böyle yapacaksınız. İşte şu kadar kamu işletmesini özelleştireceksiniz, tarımdan sübvansiyonları Dünya Bankası'nın desteğiyle kesinlikle kaldıracaksınız, dolayısıyla da tarım kesimini, sizin sorunuzla bağlantılı olarak böylelikle boşaltacaksınız diyor. Yani şimdi tarım kesimini uluslararası piyasalara açacaksınız diyor. Sübvansiyonları kaldıracaksınız, çünkü devleti küçülteceksiniz. Kamu sektörünü küçülteceksiniz şeklinde çok net olarak belirtmiş olduğu hedefler vardır. Bunlar çok nettir. Çok açıktır. Gizli saklı şeyler değil. Bakın IMF'nin internette web sitesine girin, açıkçası bunlar söyleniyor. Tabii bazı gizli şeyler de var, onlar da ortaya çıkıyor.

Türkiye laboratuvar gibi, biz bunları çok yaşadık. Epey süredir yaşıyoruz ve özellikle de 98 yılında, yani 55'inci hükümetin mayıs, nisan ayında yapmış olduğu anlaşma IMF'yle para desteği almaksızın, finansal destek almaksızın kabul ettiği bu yakın izleme anlaşmalarıyla birlikte bu sürece girdik ve bu çerçevede Türkiye'de, diğer bazı ülkelerde olduğu gibi Arjantin vs. birtakım değişiklikleri yapmaya angaje oldu. IMF de buna zorladı. Şimdi tabii IMF'nin kabahatidir, biz iyiyiz demeye getirmiyorum. IMF bu programı bize uygulattı, Türkiye hükümeti de IMF kadar en az sorumludur. Böyle bir anlaşma imzaladığı için, kabul ettiği için sorumludur. Ortaklaşadır. Dolayısıyla IMF bu liberalleşme, küreselleşme, bu çerçevede özelleştirme, işte arkadaşlarım bahsetti deregülasyon, devletin müdahalesinin

azaltılması, kural koymasının azaltılması vs. sürecine ilgili ekonomileri uyumlu hale getirmeye çalışmaktadır. Yani neoliberalizmin dünya çapında hakim kılınmaya çalışıldığını görüyoruz. Bu süreçte de gayet tabii işte bu tür politikaları IMF empoze ediyor. Yani sosyal devlet denilen olgunun tümüyle tasfiye edilmeye çalışıldığını görüyoruz. Çok nettir bu. Ulaşılmak istenen nokta budur. Teşekkür ediyorum.

Soru : Sayın ÖNCÜ, sizce Atatürk Türkiye'si bağımsız bir ülke değil miydi ?

Ahmet ÖNCÜ: Şimdi ben herhalde o arada çok hızlı konuşuyordum, yanlış anlaşılmiş. Ben Atatürk'ün bağımsızlıkçılığına ya da bağımsızlığı gerçekleştirip gerçekleştirmediği hakkında hiçbir sorun söylemedim. Dedığınız gibi Atatürk, benim karakterim bağımsızlıktır demiştir, bir de ayrıca başardım, mutluyum demiştir. Demek ki kendisi ne yaptığının çok iyi bilincinde ve bağımsızlığı elde etmiş bir liderdir. Bir ulus devlet kurmuştur, bir devrim yapmıştır, devrimcidir, antiemperyalisttir. Ama o tarihte dünya konjonktürüne bakacak olursanız, ortada hegemonya yoktur. Hegemonya mücadelesi vardır. Türkiye'yle birlikte Rusya'dan başlayıp, Asya'nın içlerine doğru uzanan antiemperyalist savaşlar sürmektedir. Türkiye, ulusal bağımsızlık savaşını sürdürürken, aynı zamanda Sovyetler Birliği'yle yakın işbirliği içindedir. Demek ki hegemonyaya karşı ulus devlet ya da belirli bir coğrafyadan tek başınıza çıktığınız zaman, yapacağınız şey kısıtlıdır. Konjonktürü yakalamak lazımdır. Hegemonyaya karşı ulus devletin kimliğinden vazgeçmeden, ulusal karakterinizle o bağımsızlık özleminizden, dağlarında avlandığınız, denizine girdiğiniz topraklardan vazgeçmeden, sizinle birlikte hegemonyaya karşı gelecek olanlarla hareket etmeniz lazım. Benim söylediğim buydu.

Şimdi buradan şu çıkıyor: Bağımsızlığı Türkiye'de hiçbir hükümetin tek başına, dünyada kendi ittifaklarını oluşturmadan başaracağını söylemek, en iyi dille safdillilik olur. Yani bugün herhangi bir politikacının çıkıp, ben bu ülkeyi tam bağımsız yapacağım derse ve bir siyasi programı sadece bu ulusal sınırlar içerisinde kurarsa, bu biraz dünya tarihinin gelişmesini ve ittifaklar politikasını benim alanım değil bilmiyorum ama iyi çalışmamış olduğumuzu gösterir. Benim söylediğim buydu. Yoksa Atatürk'ün bağımsızlığı, antiemperyalistliği benim dokunabileceğim kavramlar değil. Onlar benim otoriterimi aşar. Söyleyemem o konuda bir şey.

Katkı / Ahmet ŞAHİNÖZ : Ben aslında konuşmacıların konuşmalarıyla ilgili olarak da birkaç şey söylemek istiyorum. Gümrük Birliği'ne gitmek Türkiye'nin AB'ye ortaklığı için kaçırılmış bir kozdur düşüncesine ben kesinlikle katılmıyorum. Çünkü Gümrük Birliği, Türkiye'nin AB ile yaptığı bir anlaşmanın, bir taahhüdün sonucu ulaşılan bir noktadır. Kaldı ki, Gümrük Birliği konusunda da AB bizim kadar istekli olmamıştır. Biz çok daha fazla istekli olmuşuzdur. AB de, Gümrük Birliği'ni lütfen kabul etmiştir. Şimdi burada sorun nedir? Sorun, Gümrük Birliği'ne girdikten sonra işte Türkiye'nin ihracatı artmadı, ithalatı artmadı vs. değil. Çünkü Türkiye daha önce taahhütlerini yerine getirmemiştir. Yani gümrükleri sıfırlamamıştır AB'ye karşı. AB ise taahhütlerini yerine getirmiş, gümrükleri sıfırlamıştır, onun için bunun doğal sonucu Türkiye'nin ihracatı artmamıştır, ithalatı artmıştır. Kaldı ki, çok dikkat edin, eğer rakamlara çok yakından bakarsanız, öyle de olmamıştır. 1996'dan sonra, yani Gümrük Birliği'nin uygulamaya girmesinden sonra, Türkiye'nin ihracatı AB'ye artmadı da, Arjantin'e arttı mı? Hayır. Aşağı yukarı aynı düzeylerde kaldı. Türkiye'nin AB'den ithalatı arttı da, ABD'den

ithalatı artmadı mı? Arttı. Yani 96 sonrasında Türkiye'nin dış ticaretindeki gelişme, AB'yle ilgili değildir. Türkiye'nin uyguladığı kambiyo politikalarıyla ilgilidir. Türkiye'nin 1995 sonrası uyguladığı sıcak para politikası, yani aşırı değerlenmiş TL politikası sonucunda Türkiye'nin ihracatını arttırma olanağı yoktur. İhracat farkındaysanız hep 25, 26, 27 milyar dolar civarlarında dolaşmıştır. İthalat iki katı artmıştır, AB'den dolayı değil, Türkiye'nin uyguladığı kambiyo politikalarından dolayı.

Gümrük Birliği'ne sonra öyle ihracatın şu kadar arttığı, bu şekilde de bakmamak lazım, uzun soluklu bakmak lazım. Yani ikinci dalga etkiler açısından bakmak lazım. İleriye dönük, dinamik açılardan bakmak lazım. Türkiye'de bugün birazcık daha ambalajı şöyle iyi bir peynir yiyorsak, otomobilleri birazcık daha Avrupa otomobillerine benziyorsa, düşünmek lazım. Bunlar nereden geldi? Yani artık evinizde yürümeyen çamaşır makineleri kullanıyorsanız, burada AB'nin dolaylı etkilerini de lütfen biraz düşünelim. Teknolojik etkilerini düşünelim. Sonra Gümrük Birliği'ne girerek, AB size ne ikram etti biliyor musunuz? Tam 600 milyon kişilik bir pazarı, yani 1.5 trilyonluk bir pazarı. Nedir o Pazar? AB'nin üçüncü ülkelerle yaptığı serbest ticaret anlaşmalarıdır. Buyurun yapın diyor size. Polonya'yla yaptık, Doğu Avrupa ülkeleriyle yaptık, İsrail'le yaptık, şimdi Fas'la vs. ile görüşüyoruz, diğer Akdeniz ülkeleriyle yapacağız, Latin Amerika ülkeleriyle. Bunlar bize büyük pazarlar açıyor. Gidin üç milyar dolarlık ihracat yapın, ihracatınız yüzde 10 artmış olsun, sizin ihracatınız nedir ki? Bu sene yüzde 54'lük bir devalüasyon olmuştur 2001 yılında değerli konuklar, ihracatımız sadece yüzde 14 artmıştır. Bizim sıkıntımız, piyasa sıkıntısı değil, bizim sıkıntımız içerideki üretim sorunumuzdur. Tarımdaki sorunumuz da budur. Tarımda biz henüz üretim sorununu aşamamızdır. Aşamadığımız için de, sayın genel başkan çok iyi söyledi sabahtan. Bizim sorunumuz, üretim ve verimlilik sorunudur, henüz yani Avrupa'nın 20-30 sene önce ortak tarım politikasıyla yaptırdığını biz henüz yapamadık. Biz henüz tarımı piyasanın koşullarına terkedecek duruma gelemedik. Biz üretimi ve verimliliği arttırmak durumundayız. Bir, niçin? Üreticimizin gelirini arttırmak durumundayız. Henüz yoksul durumdadır. İki, ne için arttırmalıyız? Ülkenin gıda güvenliği için. Yine sayın genel başkan sabahtan söyledi bunu. Ülkenin gıda güvenliğini sağlamak durumundayız. Biz dışarıdan et, süt ithal ederek bu nüfusu besleyemeyiz. Biz üçüncü olarak, tarımsal üretim verimliliğini arttırmak zorundayız, çünkü tarımsal üretimin sağlayacağı ihracat gelirlerine hâlâ ihtiyacımız vardır. Bir ara bazıları patates mi ihraç edelim, otomobil mi ihraç edelim, hangisi daha iyi? Yine sayın genel-başkanın burada söylediği gibi, bunlar birbirinin alternatifleri değil, hem patates sat, hem otomobil sat. Ama otomobil fabrikasını da, patates tarlasına yapmak zorunda değilsin. Yani çevre derken de, bunu düşünüyorum.

Diğer bir meseleyi yine burada gündeme getirmek istiyorum. Çin meselesi. Çin, küreselleşmenin dışında değildir. Çin, ABD'nin peşine düşerek Dünya Ticaret Örgütü'ne bu yılın başından itibaren üye olmuştur ve Çin artık Dünya Ticaret Örgütü'nün üyesidir. Yani kapitalist dünyanın direklerinin bir tanesinin tam üyesi olmuştur. Onun direktifleri doğrultusunda ticaret yapmak durumundadır. Yani burada neyi söylemek istiyorum? Kimse bu küreselleşmenin dışında kalmaz. Kalarak bir şey yapamazsınız. Ne olur? Kapanırsınız, armut, elma üretir yersiniz. Ancak bugünkü mevcut küreselleşmeye karşı birtakım dinamikler harekete geçmiştir. Bu dinamikleri biz yakalayabilirsek ülke olarak, çıkarımızın nerede olduğunu çok iyi yakalayabilirsek, tabii bunu da çok iyi tartarak. Sabahtan onu söylemek istiyorum. Yani bugün dünya küreselleşmenin şeklini değiştirmek isteyen hakim güçler, yine İtalya'dan geliyor, yine ABD'den geliyor. Bizim isteklerimizle, onların istekleri her zaman çakışmıyor, ama

çakışan ortak paydalarımız da var. ondan yararlanarak bizim grubumuzda olan ülkeler var. İşte bu 18'ler grubu, bir türlü orada yer alamıyor, neden alamıyorsa. Biz de gücümüzü bu şekilde ortaya koyarak, daha seçkin bir küreselleşme değil, yani dünyanın yarısını sistem dışına bırakan bir küreselleşme değil, ama daha insani boyutu da bulunan bir küreselleşme istiyoruz. İşte onu da yakalayabilmek için güney yarım küre olarak çok daha fazla çalışmamız gerekiyor.

Son söyleyeceğim sayın Başkan, yani söylenecek çok şey var da, ben bir tam bağımsız ülke şeylerinden Ahmet hocayla, Haşim hocanın söylediklerine çok fazla katılmıyorum. Tam bağımsız ülke yok. Ne İngiltere olmuştur zamanında, ne Hollanda olmuştur, ne de bugün ABD! Yani bunlar hakim ülkelerdir. Yani o yaratılan dünya, birbirine bağlı dünyanın içerisinde tabii bunlar diğerine en az bağımlıdır. En az bağımlıdır, ancak diğeri olmayınca, onun bir defa hakimiyeti olamaz. Çünkü o artık öyle bir dünya yaratılmıştır ki, Türkiye olmadan ABD olamaz. Eskiden Osmanlı olmayınca İngiltere'nin olmadığı gibi. Yani bunlar birbirine bağlı şeylerdir. Yani belki burada bir yanlış anlaşılma oldu.

BAŞKAN : Soruları tamamladım, yalnız sayın Ertuğrul bir iki cümleyle katkıda bulunmak istediğini söylüyor. ODA Yönetim Kurulu üyesi, onun için ona bir ayrıcalık tanıyorum.

Cemil ERTUĞRUL : Teşekkür ederim sayın Başkan. Ben çok değerli hocam Ahmet Beyin bu Gümrük Birliği'yle ilişkili görüşlerine katılmıyorum. Şöyle ki; Türkiye'nin Gümrük Birliği bir yükümlülüğüdür. Ama Topluluğun yükümlülüğü serbest dolaşım vardır, yapmamıştır. Topluluğun yükümlülüğü mali yardım vardır, yapmamıştır. Topluluğun yükümlülüğü Ankara Antlaşmasında tam üye yapacaktı, yapmamıştır. Ticaretle ilgili gelişmede ise 1994-95 ortalaması 100 kabul ettiğimizde, AT'den olan ithalatımız 204, toplam ithalatımız 183 olmuştur. Yani bu Gümrük Birliği'nin hiçbir anlamı olmadığı şeklindeki görüş bence, hocamın söylediği doğrudur. Kambiyo rejimi önemlidir, döviz kurları önemlidir. Asıl belirleyen kambiyo, ama Gümrük Birliği de hiçbir şeye etki etmemiştir demek doğru değildir bence.

BEŞİNCİ OTURUM

KÜRESELLEŞME SÜRECİNİN TARIMSAL YAPILAR ÜZERİNE ETKİLERİ

BAŞKAN ENVER ÖKTEM
DİSK Genel Başkan Vekili

Efendim Ziraat Mühendisleri Odamızın düzenlemiş olduğu küreselleşme ve Türkiye tarımı konulu sempozyumumuzun beşinci oturumunu açıyorum. Hepiniz hoş geldiniz. Şimdi ilk sözü, Doç.Dr. Bülent GÜLÇUBUK'a veriyorum, buyurun Sn. GÜLÇUBUK.

KÜRESELLEŞME SÜRECİNİN EMEK PİYASALARI ÜZERİNE ETKİLERİ

Doç. Dr. BÜLENT GÜLÇUBUK
A. Ü. Z. F. Öğretim Üyesi

İki gündür daha çok küreselleşmenin teorik boyutları üzerinde tartışıyoruz. Ben konuşmamda biraz bunun dışına çıkacağım. Küreselleşme, somut olarak Türkiye'de tarımdaki emek piyasaları üzerine nasıl etkide bulunuyor, bunu anlatmaya çalışacağım. Ve sunuşumu üç bölümde yürütmeye çalışacağım. Birincisi, genel olarak küreselleşme nedir, emek piyasası üzerine nasıl etkide bulunuyor. Daha sonra beş kişilik bir araştırma ekibi tarafından yürüttüğümüz ki -profesör Nurettin Yıldırak küçük bir kar kazasından dolayı şu anda aramızda yok- Türkiye çapındaki araştırma projesinin sonuçlarını paylaşmaya çalışacağız. Son olarak sizlere bir dia gösterisi yapıp, Türkiye'deki tarım işçiliğinin boyutları hakkında bilgi vermeye çalışacağız.

1980'den beri sürekli literatürümüze yeni kavramlar girmeye başladı. İlk önce bu transformasyonla girmeye başladı. İşte dönüşüm - dönüşüm dediler, herhalde çok iyi döndük, bu süreci tamamladık. Daha sonra 1990'lı yılların başında bir özelleştirme kavramıyla tanıştık. Bunu da çok iyi başardık herhalde. Daha sonra 1995-96'da yeni dünya düzeni dendi, şu anda işte küreselleşme. Ve Odamız da bunların hepsini gündeme taşıyor. 1996'da konu, yeni dünya düzeni ve Türkiye tarımıydı. 90'lı yıllarda özelleştirme ve Türkiye tarımı. Bugün küreselleşme ve Türkiye tarımına geldik. Tabii bu küreselleşmeyle de, yeni yeni kavramlarla da tanışmaya başladık. Daha doğrusu varolanlar, gündelik hayata daha çok girmeye başladı. Neler oldu? Dünya Bankası, IMF, niyet mektupları...

Bu niyet mektuplarının da üzerinde biraz durmak istiyorum. Aslında Türk halkı olarak bu niyet mektuplarına pek de yabancı değiliz. Köy sosyolojisinden tutmaya çalışıyorum uzmanlık alanım olarak bu bölümde. Eski Türklerde, eğer bir erkek bir kıza gönül verdiyse ve hele bir de soylu ailedense, erkek tarafından, kız tarafına niyet mektupları gönderilmiş sürekli. Ve o kızın kaçacağı yok, mutlaka o iş yerine gelir. Hele bir de soylu zengin bir ailedense. Şimdi bizde de bu niyet mektupları var, fakat bir farklı şey var. Biz kız tarafı olarak sürekli erkek tarafına niyet mektupları yazıyoruz, bizleri daha kolay nasıl istersiniz diye yol gösteriyoruz. Şimdi tersine bir süreç yaşamaya başladık ne yazık ki ve son iki üç yıl içerisinde bakıyoruz, dokuz 10 tane niyet mektubu. Bilmiyorum aranızda bir yıl içerisinde babasıyla, kardeşiyle 10 sefer mektuplaşan var mı, ama biz dünyayla sürekli mektuplaşıp gidiyoruz.

Küreselleşmede neler olduğu iki gündür anlatıldı. Küreselleşmeyle her şeyden önce sınırların kalktığı bir dünya yaratılacağı söyleniyordu. Bu sınırlar yavaş yavaş kalkmaya başladı, ama kimin için kalkmaya başladı? Sadece sermaye kesimi için kalkmaya başladı ve giderek de bu sermaye kesimi, bu küreselleşme sürecinde uluslararasılaşmaya başladı. Bunu başarmak için de her tür yolu deniyorlar. Nasıl yapıyorlar bunu? Devleti küçültmeye başladılar, kamu hizmetlerini yokettirmeye başladılar. Arkasından tarımı, toplumsal güvenliği dışlamaya başladılar. Daha sonra emeği esnekletmeye başladılar. En son örgütsüz emek kesimleri yaratarak rahat bir çalışma ortamı buldular. Şimdi sermaye küreselleşiyor, fakat karşısında emek piyasaları açısından tersine bir gelişme var. Emek piyasaları, giderek ulus devlet sınırları içinde kalmaya başladı. Bu da şu sonucu çıkarıyor: Emek kesimleri, sendikal örgütlenmeler, ulus devlet kavramına daha da sıkı bağlanması sürecini beraberinde getiriyor.

Küreselleşmeyle sadece emek piyasası değil, bir de literatürümüze yeni yeni piyasalar girmeye başladı. Organ piyasası, bebek ihracatı piyasası, çocuk emeği piyasası, kadın piyasası, kaçak mülteci göçmen piyasaları gündemimize girmeye başladı. Tabii bunlardan en çok etkilenen de, özellikle az gelişmiş, geri kalmış ülkelerdeki emek kesimi, tarım kesimi, yoksul kırdaki insanlar; bu piyasaların bir yerde arzı olmaya başladılar. Buralardan oluşan piyasalar, gelişmiş ülkelere aktarılmaya başladı.

Küreselleşmeyle başlangıçta dendi ki, işte bütün ülkeler birbirleriyle değerini paylaşacak. Üretimleri, refahları, zenginlikleri eşit ölçüde dağılacak dendi. Fakat pratiğine baktığımız zaman, bunun hiçbir zaman böyle gitmediğini görmeye başladık ve küreselleşme bunun dışında bazı şeyler getirmeye başladı. Neler onlar? Birincisi, küreselleşmeyle giderek artan bir yoksulluk, işsizlik süreci başladı. Çevre kirliliği boyutu başladı. Diğer yandan zenginlerle, yoksullar arasındaki, kuzeyle güney arasındaki uçurum giderek artmaya başladı. Hatta kendi içlerinde bile bu uçurum artmaya başladı ki, Amerika'da bile, Avrupa ülkelerinde bile küreselleşme karşıtı oluşumlar gündeme geldi. Bir diğeri, küreselleşmeyle beraber hızlanan, işte dünyada şu anda 1.5 milyara yakın insan mutlak yoksulluk sınırları altında yaşıyor. Ve bu sayı biraz sonra göstereceğimiz dıialarla, Türkiye'de de hızlı bir şekilde artmakta. Bir diğeri dünyada, özellikle emek piyasaları açısından şu anda bir milyon dolayında işçi ki, bu dünyadaki toplam istihdamın üçte birine karşılık geliyor, işsizlik ve istihdam sorunuyla karşı karşıya bulunmaya başladı. Bir diğeri, dünyadaki işçilerin yüzde 25-30'u eksik istihdamdan etkilenmekte ve tam zamanlı çalışmak istemesine rağmen çalışamaz duruma geldi. Bir diğeri, dünyada milyonlarca insan göçmen olarak yaşamaya başladı. Oradan oraya koşturuyorlar ve televizyonda da bunun acı sonuçlarını görüyoruz. Gemilerde batanlar, karşıya geçmeye çalışanlar, geçemeyenler. Bunların hepsi bize küreselleşmenin gerçek yüzünü göstermeye başladı.

Bu küreselleşmeyle artık zengin ülkeler bile bir şeyi kabul etmeye başladılar. Küreselleşme bazı zamanlar krize yol açıyor. Ve bunu kendileri, ulus ötesi sermayeler bile kabul edip, gerektiğinde bu krizden kurtulmak için uluslararası bütünleşmeler, evlilikler yapmaya başladılar. Tabii bu küresel, sosyal kriz Türkiye gibi ülkelerde de en çok tarım kesimini, iç piyasalar kesimini etkiliyor. Ve bu küreselleşmenin giderek olumsuzlukları beraberinde getirdiği artık liberal düzenin baş savunucuları tarafından bile kabul edilmeye başladı.

Bakın IMF'nin bir önceki başkanı, 2000 yılında uluslararası topluluğa hitaben yaptığı konuşmada şöyle diyor: "Küreselleşme, zamanımızın en ciddi endişesi olan yoksulluk ve yoksulluğun azaltılmasına karşı ne yeterince duyarlı, ne de donanımlı olabilmıştır." Hemen aynı yıl Başbakanımız kadar ismini çok sık duyduğunuz Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan, "Dünya Halkları ve 21. Yüzyılda BM'nin Rolü" raporunda; küreselleşme sürecinin, dünya nüfusunun çoğunu kulvar dışında bıraktığı gerçeğinin, artık uluslararası topluluk için reddedilemez olduğunun altını çizmiştir. Yani bir yerde artık küreselleşme taraftarları; zengin uluslar, sermayedarlar, kendi yarattıkları canavarla güreşmeye, boğuşmaya başladılar ve bunun giderek dünyada yoksulluk, insanlık onuruna pek de yakışmayan sonuçlar getirdiğini bizlere aktarmaya başladılar. Tabii bu küreselleşme, dünyadaki en ufak bir kırık, hemen hepimizi ilgilendirmeye başlıyor. Son günlerde tartışıyoruz. İşte Arjantin oldu. Biz de Arjantin olacak mıyız, olmayacak mıyız... Biraz sonra slaytlarda göreceğiz, ben diyorum ki, biz Arjantin'den daha kötü durumdayız. Olay sadece sokaklara çıkıp yağmalamak olayıysa, bunu gerektiğinde Türk halkı olarak bizler de yaparız. Fakat yaşadığımız acı süreçler, Türkiye'deki yoksulluğun, işsizliğin boyutları, Arjantin'den daha kötü durumda olduğumuzu gösteriyor.

Bakın en ufak bir kriz Türkiye'yi nasıl etkiliyor: Hemen 2000 yılı sonunda Türkiye'de 20.180.000 çalışan nüfus var. Şubat krizinden hemen sonra Mart ayı sonunda, yani üç aylık sürede Türkiye'de çalışan nüfus bir milyon azalmış. Yani 19 milyon 200 bin kişiye düşmüş. Yani bir kriz, Türkiye'de bir anda bir milyon kişinin işsiz olması sürecini de beraberinde getirmiş. Tabii bu her krizle beraber işten çıkarmalar, taşeronlaştırmalar, sendikası çalıştırmalar, esnek üretimler, bunların hepsi beraberinde bu tür olumsuzluklar da getiriyor. Tabii biz de diyoruz ki, bunların arasında bu olumsuz süreçten en çok etkilenen tarım kesimi. Örneğin bir Tütün Yasası, işte küreselleşmenin belki araçlarından birisi, Türkiye'nin bu küresel politikalara uyum sağlamasında ve Tütün Yasasıyla beraber Adıyaman'da bir şeye şahit olduk. Adıyaman nüfusunun yüzde 75'i doğrudan veya dolaylı olarak tütün tarımıyla uğraşmakta ve orada vali yardımcısının ve sosyal güvenlik kurumlarının temsilcilerinin söylediği, bu tütün kotasından sonra Adıyaman'da işsiz en az yüzde 50 dolayında arttığı, kent merkezinde kapkaç olaylarının arttığı, ahlaki değerlerde aşırı bozulmalar olduğu ve nitekim 1990 yılında Adıyaman'ın merkez nüfusu 100 bin iken, 2000-2001 yılındaki sayımda 213 bine çıktığı. Bunun bir bölümü baraj altında kalan köyler, ama çoğunlukla tütün tarımından vazgeçen üreticilerin kente sığınmasından geçiyor. Tabii bu, küreselleşmenin bir yerde istediği bir sonuç. Kente aşırı göç olacak, o kentte aşırı bir işsiz nüfus olacak, vasıfsız nüfus olacak, bunları çok iyi şekilde ucuz emek, işgücü olarak değerlendireceksiniz. Küreselleşme sürecinde Türkiye bunu başarıyla yerine getiriyor. Nitekim son 10 yılda, dünyada nüfusu en hızlı kentleşen üç ülkeden bir tanesi Türkiye. Bu da beraberinde sermaye kesimi için ucuz işgücünü rahat rahat ortaya çıkarıyor.

Tabii Türkiye'deki emek kesimi, bununla kalmıyor. Giderek özellikle tarımda sendikası çalışma, esnek üretim sorununu da beraberinde ortaya çıkıyor. Türkiye'de baktığımız zaman, tarım kesiminde yaklaşık işte bir 50-60 bin sendikalı nüfus var. Bunun da tamamına yakını kamu kesiminde çalışanlar. Yani bireysel olarak tarımsal üretimde bulunan veya bir başkasının yanında işçi olarak çalışanların, herhangi bir sendikal örgütlenme içerisinde olduklarını görmüyoruz. Bunun da temel nedeni, tabii tarım işçiliği biraz zor, meşakkatli, geçici, değişik yerlerde iş arayanlar, eğitim düzeyi biraz daha düşük, toplumla bütünleşmesi biraz daha zayıf olan bir kesim olduğu için,

giderek de bu tarım kesimindeki örgütlenme oldukça zayıflamaya başlıyor. Bizde zaten tarım kesimindeki örgütlenme deyince de, sendikal örgütlenmeden çok, işte Ziraat Odaları Birliği'ne kayıt olacaksınız. Niçin kayıt olacaksınız? Çiftçi belgesi almak için. Şimdi yeni moda, doğrudan gelir desteği almak için gidip oralara üye olacaksınız ve ondan sonra Türkiye'de örgütlü bir tarım kesimi var diyeceksiniz. Tabii ki pratikte bunun böyle olmadığını görüyoruz.

Tabii tarımın bir şansı da, yalnızca Türkiye'de değil, tüm dünya ülkelerinde, sosyal güvenlik haklarına en geç kavuşan kesimlerden biri. Çünkü kapitalist ilişkiler, tarım kesimine biraz daha geç girmeye başlamıştır. Ülkemizde de bu 1950'li yıllardan sonra oluşmaya başlamıştır. Tabii böyle kapitalist ilişkiler girdikten sonra tarımda bu sefer yeni yeni ortakçı, kiracı, işçi, işveren boyutları ortaya çıkıyor. Fakat baktığınız zaman, sanayi kesimindeki örgütlenme tarzında bir örgütlenme ortaya çıkamıyor. Çünkü güçsüz, üretimi az olan bir kesim, biraraya gelmekte doğal olarak zorlanıyor. Halbuki sektörler itibarıyla baktığımız zaman tarım kesiminin, sosyal güvenlik uygulamaları ve sendikal örgütlenmelere en fazla ihtiyaç olan kesim olduğunu görüyoruz. İşte tarım kesiminde bunların içerisinde de en çok tarım işçileri geliyor ki, bunlar gezici, mevsimlik, geçici çalışıyorlar ve bunlar çalışma yaşamının iki bileşeninden sürekli mahrum durumdadır. Nedir bunlar? Birincisi, sendikal örgütlenmeler, diğeri sosyal güvenlik sistemlerinden yoksundurlar. Bunlar daha çok tarım işçileri, elci, çavuş, dayıbaşı dediğimiz işçi simsarlarının denetiminde sağa sola koşturarak çalışırlar ve herhangi bir sosyal hakları da yok.

Az önce de dediğim gibi, ülkemizdeki bu sendikalı olan tarım işçilerinin tamamı kamu kesiminde yer alıyor. Halbuki Türkiye'de kamu kesiminde çalışan bir 50-60 bin tarım işçisi varsa -KİGEM'lerde vs.- 1.5-2 milyon dolayında bizim tahmin ettiğimiz gezici veya geçici işçi var. Gezici dediğimiz zaman doğudan, güneydoğudan veya Orta Anadolu'dan çıkıp üç aylığına, beş aylığına Adana'ya, Aydın'a vs. gidip yerleşip, çadırlarda kalanlara diyoruz. Bir de geçici diye tabir ettiğimiz, bunlar da gününbirlik sabahleyin köyünden traktörüne biner, araziye veya bir başka köye gider, çalışır, akşam geri döner. Bunların sayısı tam olarak bilinmemesine rağmen, bizim araştırmalarımızda en az 1.5 milyon dolayında insanın bu şekilde geçimini sağladığını görüyoruz. Tabii tarım kesimine yönelik sosyal güvenlik uygulamaları, karar vericiler, karşılarında güçlü bir yapı bulamadığı için, örgütlü bir toplum bulamadığı için sendikal haklardan, sosyal güvenlik haklarından da onların en az şekilde yararlanmasını öngörüyorlar. İşte nedir bu? Sosyal güvenlik açısından baktığımız zaman, Türkiye'de bir 2925 sayılı sosyal güvenlik uygulamaları, tarımdakilerin SSK'ya kavuşması uygulaması var. Buraya baktığımız zaman, diğer sektörlerde baktığımız zaman, insanların Sosyal Sigortalar Kurumu'na zorunluluğu geliyor. Eğer üye değilse, işverene ceza veriyor. Fakat tarım kesiminde böyle bir şey yok. SSK'ya üye olmak gönüllülük esasına dayanır. Bir diğeri, 2926 sayılı bir Bağkur Kanunu var, bu da tarımda işverenlerin üye olmasını zorunlu kılıyor. Yani işçi açısından SSK'ya üye olmak zorunlu değil, işveren açısından Bağkur'a üye olmak zorunlu. Fakat bu Bağkur'un da bir ayağı topal kalıyor. O da nedir? Bağkur'a tarımdaki küçük veya büyük işletme sahibi üye olduğu zaman, hastalık durumlarında hastane olanaklarından faydalanamıyor. Yani diyor ki sadece emeklilikten sonra bir maaş alacaksın, bir de ölüm durumunda senden artakalanı eşine veya çocuklarına vereceğiz.

Bu gezici ve geçici tarım işçilerine baktığımız zaman, bunlar niçin Türkiye’de sahipsiz, niçin bu kadar örgütsüz? Az önce dediğimiz gibi, bunlar gezici veya geçici olarak çalışıyorlar. Diğeri çok dağınık, Türkiye’nin her tarafına dağılmış durumda çalışıyorlar ve bilgi düzeyleri düşük. Bir diğeri, bütün bu özelliklerinden dolayı, kamuoyu yaratmakta zayıf kalıyorlar. Ve bu nedenle de diğer kesimlere oranla sosyal güvenlik uygulamalarından, sosyal yasalardan daha az faydanabilmekteler.

Şimdi bundan sonra sizlere Türkiye’de dokuz ilde 1236 kişi üzerinde yapmış olduğumuz bir saha araştırmasının sonuçlarını vermeye çalışacağız. Efendim bu saha araştırmamızı biz Türkiye çapında dokuz ilde, 24 ilçede yürüttük ve bunu yürütürken de Türkiye’de gezici ve geçici olarak çalışan daha çok kadın tarım işçilerinin çalışma ve yaşam koşullarını izlemeye almaya çalıştık. Onun için Ankara’da şeker pancarı, kimyon, havuç, ayçiçeği; Konya’da şeker pancarı, nohut, kornişon; Ordu Giresun’da fındık; Rize’de çay; Adana - Aydın’da pamuk, yer fıstığı; Manisa’da da üzüm tarımında çalışanları araştırma kapsamına aldık. Şuna inanıyoruz ki; bizim araştırma kapsamına aldığımız bu dokuz il, Türkiye’deki tarım işçilerinin en fazla yüzde 30’unu kapsıyor. Çünkü tütün tarımını, mali olanaklısızlık nedeniyle kapsama alamadık. Aynı şekilde biz Kastamonu’da ve Trakya’da sarımsak tarımında çalışan işçileri alamadık. Bu sadece bizim kendi araştırma kapsamına alabildiğimiz sonuçlar. Burada toplam 1200 denek ile görüştük. Öbür deneklerin yüzde 77’si mevsimlik, yani gezici çalışıyor, geri kalanı geçici, yani günübirlik olarak gidip geliyorlar.

Yaptığımız araştırmada şunu gördük: Türkiye’nin 41 ilinden bu şekilde çalışmaya giden insanlar var. Bu iller başlangıçta aklımızda, işte doğu, güneydoğudaki iller diye gelebilir. Bunun tam tersi son yıllarda Adapazarı, Afyon, Ankara, Balıkesir, Bartın, İstanbul gibi illerden tarım işçiliğinde çalışmaya gidenlerle karşılaştık. Örneğin Ordu, Giresun’dan, Ankara, Altındağ ve Keçiören’den gelen yüzlerce ailelerle karşılaştık. Bunların içerisinde memur olan aileler de var. Bir diğeri örneğin Manisa’da üzüm tarımında bu yıl ilk defa gerçekleşen bir şey, Balıkesir’in merkezinden gelen yaklaşık 6 bin nüfusla karşılaştık. İşte bunların hepsi küreselleşmenin sonuçları. Nereden icap ediyor? Tütün kotasını getirdiğiniz zaman kendi arazisinde tütün ekemeyen işçi pozisyonuna düşüyor. Bu yıl sadece Adıyaman merkezden 50 bin kişi Adana, Aydın, Ankara, Manisa veya başka yörelerde tarımda işçi olarak çalışmaya başlıyorlar.

Türkiye kişi başına ortalama dört yıllık eğitim düzeyini yakalayabilmiş bir ülke değil. Dünyada biz sekiz yıllık zorunlu temel eğitime geçen beş ülkeden bir tanesiyiz. Geri kalan dört ülkenin hepsi de Afrika ülkeleri. Ondan sonra Türkiye dünyada bu insani gelişmişlik açısından 74. ila 82. sıra arasında gidip geliyor.

Deneklerin çoğu kadın, yüzde 56’sı okuryazar değil. Evlenme yaşlarına baktığımız zaman, yüzde 24’ünün 15 ve 15 yaşından küçük yaşlarda evlendiğini görüyoruz. Anayasal olarak suç diyoruz, takibi yok. Yüzde 38’i en büyük kesimi, 16-18 yaş arasında evlenmiş. Bunların çoğunun nüfus cüzdanı bile yok. Bu yaşlarda evlendikleri için çocuklarının kimliği yok bu seferde. Bir diğeri eşlerin eğitim düzeyi. Kadınlar böyle.

Evlilerin ise yüzde 46’sı okur yazar değil, yüzde 17’si sadece okur yazar, o da askerde öğrendiği okumadan ibaret.

Bir diğ er veri ortalama çocuk sayısı. Evlilerin sadece yüzde yedisi bir çocuğa sahip ki, bunlar çoğunlukla yeni evli. Yüzde 14'ü iki çocuğa sahip. Yüzde 30'u üç ile beş arasında çocuğa sahip. Yüzde 22'si altı ile sekiz çocuğa. Yüzde 21'i dokuz veya daha fazla çocuğa sahip. Bunların ortalama doğum sayısı 6.7. Ortalama ölen çocuk sayısı 1.8 Türkiye'de.

Aynı aileden kaç kişi çalışmaya geldiniz diye sorduk. Bir kişi gelen var yüzde iki oranında. İki kişi gelen var yüzde altı oranında. Üç kişi gelen var yüzde 17. Dört ile altı arasında gelen yüzde 44. Yüzde 31'i ise, en az yedi kişi olarak bir aileden gelip orada çalışma durumundalar.

Neden tarımda çalışıyorsunuz, tarım işçiliğinde çalışıyorsunuz diye soruyoruz. Yüzde 41'i mecburiyet diyor, başka iş yok. Yüzde 24'ü geçim koşullarının zorluğu. İlginç olan sadece yüzde üç oranında bir nüfus varsa, zevkten, meraktan gidip çalışıyoruz diyorlar.

Bekarlara sorduk bu sefer. Evlendikten sonra bu işi yapmak ister misiniz dedik. Yüzde 54'ü kesinlikle hayır. Yüzde 23'ü zor olduğu için hayır, belki kolay olsa çalışacaklar. Yüzde 14'ü ücreti az olduğu için çalışmıyorlar. Yüzde 5'i eşimi seviyorum çalışırım diyor. Yüzde 4'ü de başka çözüm olanağımız yok ne yapalım diyor.

Emeğinizin karşılığını aldığınıza inanıyor musunuz? Yüzde 67'si hayır, ücreti az, geçen yıl ile aynı. Şimdi artık insanların gündelik hayatına enflasyon öyle girmiş durumda ki, tarım işçileri diyor ki, biz geçen yıl bir gün çalışıp bir tüp değiştirebiliyorduk. Bu yıl üç gün çalışıp bir tüp değiştirebiliyoruz. Çünkü geçen yılın ücretleri bütün sektörlerde aynı. Yani tütünde de günlük, şeker pancarında da, üzümde de aynı. Örneğin geçen yıl, daha ilginç, pamuk toplama kilogram ücreti 56 bin lirayken, bu yıl 51 bin liraya düşmüş durumda. Fakat buna karşılık tüm ihtiyaçları, en az iki katı artış göstermiş durumda.

Tarım işçiliğinden memnun musunuz diye soruyoruz. Yüzde 51'i hayır, koşulları zor. Yüzde 17, hayır, emeğimizin karşılığını alamıyoruz, ücreti az. Yüzde 21'i her ikisi de. Yani hem emeğimizin karşılığını alamıyoruz, hem de ücret koşulları çok kötü, çalışma koşulları zor.

Tarım işçiliğinin en önemli sorunları nedir diye, kendi sorunlarını ne kadar tanıyorlar diye sorduk. Yüzde 34'ü çalışma koşullarının zorluğundan söz ettiler, biraz sonra o koşulların zorluğunu burada dialarda göreceğiz. Yüzde 21'i barınma koşullarının zorluğu, yüzde 27'si ücretin azlığından şikayet etmekte. Yüzde 16, düzensiz yaşam biçimi. 10 gün Konya'da, 15 gün Manisa'da, 20 gün Aydın'da bu şekilde dolaşıp duruyorlar.

Tarım işçisi olmasaydınız nasıl bir işte çalışmak isterdiniz? Yüzde 61'i, artık insanların herhalde son noktasına geldi. Kesinlikle çalışmak istemezdim, rahat bir ev hanımı olmayı isterdim diyorlar. Yüzde 15'i sigortalı rahat bir işte çalışmak isterdim diyor. Yüzde 13'ü fabrika işçisi. Yüzde 11'i ise memur, hemşire, doktor, öğretmen ve benzeri mesleklere sahip olmayı isterdim diyor.

Bir de dedikodu sorusu sorduk bunlara. Bir daha dünyaya gelseniz yine bir tarım işçisiyle evlenmeyi ister miydiniz diye. Yüzde 69'u kesinlikle hayır. Yani küreselleşme insanların duygularını bile ipotek altına almaya başlıyor. Yüzde 19'u kaderimde ne varsa onu yaşarım diyor. Yüzde 12'si de kaderine razı, bizi başka kim alacak biçiminde yanıt veriyor.

Gezici çalışmanızdan dolayı ailenizde okula gidemeyenler var mı? Burası çok ilginç. Anayasal olarak insanların okula gönderilmesi zorunlu. Köylere gittiğimiz zaman, eğer çocuklarını beşinci sınıftan sonra okula göndermediyse, jandarma bunları topluyor, ceza yazıyor kaymakamlık. Bu gezici işçilere bakıyoruz, yüzde 41'i evet en az iki çocuğumuz okula gitmiyor veya gidemiyor şu anda. Yüzde 26'sı ise evet en az iki çocuktan daha fazlası gidemiyor.

Burada bir iki yerde biz suç duyurusunda bulunmaya çalıştık. Çocuklarını okula göndermiyor, sosyal devletsen bunları alıp okutman gerekiyor. Sabit yerleşenleri zorunlu tutuyorsun, burada devletin gözünün önünde insanlar çocuklarını göndermiyorlar.

Herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı mısınız? Yüzde 71'i hayır. Allah'tan şu yeşil kart çıktı, yüzde 18'i yeşil kart gözüktüyor, fakat bu seferde yeşil kartta ilaç sorunu başlıyor. Sadece tedavi ediyorlar, ilaç almaya geleceği zaman ilaç vermedikleri için kaderiyle başbaşa kalıyorlar.

Çalışma ortamından dolayı herhangi bir hastalığınız veya rahatsızlığınız var mı diye sorduk. Yüzde 28 hayır öyle bir şeyimiz yok. Yüzde 26'sı bel ağrısı, fomatizma, yüzde 23'ü başağrısı, güneş çarpması gibi rahatsızlığımız var. Yüzde 17'si böbrek, kadın, mide hastalıkları. Yüzde 5'i ise sivrisinek, yılan, akrep sokması gibi durumlarla karşı karşıya kaldıklarını belirtmişler. Peki hastalandığınızda ne tür güçlükleriniz var? Yüzde 58'i parasızlıktan hastaneye, doktora vs. gidemiyor. Yüzde 18'i, bunlar gerçekçi, hastalanmamaya çalışırız. Yüzde 10 sigorta olmadığı için bir şey yapamayız. Diğerleri ise dinlenerek geçirmeye çalışırız veya bir güçlkle karşılaşmayız diye yanıt vermişler.

Bir diğer soru da, çocuklarınızın bu koşullarda, bu işlerde çalışmasını ister misiniz diye bir soru yönelttik. Burada yüzde 74'ü, hayır koşulları zor, geleceği yok. Yüzde 22'si hayır okumalarını istiyoruz, sigortalı bir işte çalışmasını. Çok az bir bölüm ise kendileri bilir ne yapıyorlarsa diye.

Yaşamınızdaki en büyük özleminiz nedir, insanların özlemleri, hayal dünyaları. Yüzde 49'u, yarıya yakını tarım işçiliğinden kurtulmak, başka bir özlemi yok. Yüzde 17'si zengin olmak. Yüzde 16'sı sağlıklı bir yaşam sürmek. Geri kalanı gezmek, eğlenmek veya şehre yerleşmek gibi yanıtlar vermişler.

Olanağınız olsa bundan sonra bundan sonra neler yaparsınız diye sorduk. Yüzde 29'u bu işi hemen bırakırız. Yüzde 21'i ev alırım. Tabii bunlar biraz daha insaflı. Yüzde 16'sı fakirlere yardım ederim. Bunlar da Kemal Derviş gibi 50 milyon liralık düşünüyorlar herhalde. Yüzde 14'ü iş kurarım. Yüzde 6'sı şehirde yaşarım. Fakat baktığımız zaman bunların hayallerinin aslında daha geniş olduğunu görüyoruz. Neden? Bizim ekonomiden sorumlu sayın Bakanımız en büyük hayalin bir

gün elimizde tüm vatandaşların filesini doldurduğunu görmek diye söylüyor. Bunlar şehre yerleşmek, ev almak gibi dünyaları var.

Anayasamızın ikinci maddesinde diyor ki, Türkiye Cumhuriyeti bir sosyal hukuk devletidir. Gerçekten de söz konusu sosyal hukuk devleti ilkesine dayanan modern bir sosyal devlet, en başta çalışma hayatının düzenlenmesi ödevini üstlenmek, toplumdaki ekonomik ve sosyal dengesizlikleri azaltmak ve bunları ortadan kaldırmakla yükümlüdür diyoruz. Buna baktığınız zaman, sosyal devlet ilkesi Türkiye’de tarım piyasası, tarımdaki emek piyasasında uygulanmadığını görüyoruz.

Bir diğeri Anayasanın 50. Maddesine göre, kimse yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz. Küçükler, kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizlikleri olanlar, çalışma koşulları bakımından özel olarak korunurlar. Dinlenmek, çalışanların hakkıdır. Ücretli hafta ve bayram tatili ve ücretli yıllık izin hakları ve koşulları kanunla düzenlenir. Bunun yanısıra Türkiye’nin imza koyduğu ILO yasaları, Kopenhag Kriterlerine baktığınız zaman, Türkiye bu konudaki ödevlerinin hiçbirisini yerine getiremiyor, sadece niyet mektubunda belirttiği niyetlerden başka.

İşte bu gördüğümüz görüntü, Ankara’nın Polatlı ilçesinde çekilmiş. Bu yine Mersin merkezinden, Urfa ve Diyarbakır’dan gelen aileler. Burada bu ailelerin yaşam biçimlerini, yanlarında su kovalarını görüyorsunuz. Bunlar iki kilometre ilerideki köyden kadınların her gün taşıyarak getirdiği sular. Burada güzel bir manzara diyebilirsiniz. Oturmuşlar yemek yiyorlar. Fakat buradaki işverenin, burası bir aysberg tarlası. İşverenin hasat nedeniyle yaptığı bir yemek töreni sadece bir buçuk saat dinlenme hakkı olduğu için, yemekler patrondan olduğu için bugün yarım saat dinlenme hakkı. Bu gördüğünüz tarım işçilerinin kullandığı bir banyo, Beypazarı dolayında. Gördüğünüz gibi içinde sadece bir taş var ve bir teneke. Onun içinde su ısıtarak burada banyo yapıyorlar. Burada ise çocuklar suyun gelmesini bekliyor çeşme başında. Su gelirse alıp evlerine götürüyorlar. Bunlar da geleceğimiz olan gençler. Burada gördüğünüz gibi köyle çadırların arası en az iki kilometre, resimde yakın görünmüş olabilir. Burada muhtarla yaptığımız görüşmelerde, işte bu çadırların köyün biraz daha yakınına kurulup, elektrik ve su olanaklarından faydalanması diye. Ne yazık ki dışarıdan gelenlere karşı soğuk olduğu için, bunlar köye yakınlaştırılmıyor, sadece işgücünden faydalanılıyor. Burada da toprak içerisinde yemek yapan bir kadın. Burası Eskişehir Çifteler.

Geçen hafta 16 öğrencinin olduğu bir derste öğrencilere buraya kadar olan yeri gösterdim ve birer kağıt dağıttım. Burası hangi ülke olabilir. En fazla iki tane atma şansınız var. 16 öğrenciden yedi tanesi Afganistan diye birinci seçenek yanıt verdiler.

Burada açıkta çamaşır asarak giyeceklerini hazırlamaya çalışıyorlar. Burası Eskişehir, Alpu ilçesi. Burada da gördüğünüz gibi kıldan kilimden yapılmış bir çadır var, burada yaşamaya çalışıyorlar. Burada çevre kirliliğini de görüyorsunuz. Burası Çifteler ilçesi. Tarımda gününbirlik çalışanlar, haftanın bir gününde akşam saatlerinde veya geceleyin ürettikleri peyniri, sütü haftanın bir günü getirip pazarda satıp ek işgücü elde etmeye çalışıyorlar. Burası işte Manisa üzüm tarımı, burada çalışanların her yıl yaklaşık 12-13 bin insanın gelip üzüm toplamada çalıştığı söylendi. Bu yıl ilk defa Balıkesir kent merkezinin 6 bin nüfusunu gelip buralarda çalışmaya başladığı söylendi. Bunun da büyük çoğunluğu tarıma dayalı sanayi işletmelerinin çok büyük bir kısmının kapanması nedeniyle insanlar üzüm tarımında çalışmaya geliyorlar ve

aşırı bir işgücü baskısı olunca, bu da beraberinde ücretlerde azalmayı getiriyor. Çünkü karşıdaki insanın pazarlık hakkı yok. Burada da günün aydınlanmasından, akşam günbatımına kadar çalışan kadınlar, dünyanın en zahmetli işlerinden birisi herhalde sürekli oturur pozisyonda üzümleri yamakla sorumlu ve günlük ücreti 5.5 milyon, bunun 500 bini çavuş dediğimiz kendilerini oraya getiren kişilere veriliyor. Günlük 5 milyon lira ki, bu iş de en fazla bir buçuk ay sürüyor.

Bu da uzaktan çekilmiş. Burada bu üzüm bağlarının arasında bir yandan üzüm kesip sırtına koyup, az önce gördüğümüz yerlere götürmekle uğraşıyorlar. Şimdi bu çok ilginç bir görüntü. Bu gördüğümüz ailenin bütün mal varlığı bu çadır. Bunların sabit bir yerleşimi yok. Bunlar yılın altı yedi ayı böyle tarım işçiliğinde, bu Konya Çumra ilçesinde çekilmiş bir slayt. Bu aile İstanbul'da çalışıyor, Kağıthane'de oturuyorlar ve İstanbul'da oturduğu zaman temel geçim kaynağı çöpten kağıt toplamak. Ve bu adama en büyük özleminiz nedir diye sordüğümüzde, tek özlemi şu çocuğunu okutabilmek. Burada da çocukları gördüğünüz gibi bir tane bisiklet var. Bir haftadır o bisiklete tekeri nasıl takarız diye düşünceler geliştirip duruyorlar.

Bu da bir çadırın içi. Burası yine Konya. Burada gördüğünüz gibi bir tüp var. Bu tüpü de çalıştırmıyorlar. Mümkün olduğu kadar az kullanmaya çalışıyoruz. Çünkü bittiği zaman dolduracak paramız yok, daha çok çalı çırpıyla. Burası Konya Cihanbeyli. Burada sevindirici bir şey var. Şurada gördüğünüz iki kapılı bir yapı var. Orasını Belediye Başkanı bunlara tuvalet diye yaptırmış. Fakat üç yıldır ne kapısı var, ne de içinde bir delik vs. var. Orada o şekilde duruyor. Bir de burası tipik bir bozkır. Dünyanın en fazla tozunun bulunduğu yerdir herhalde. O tozun toprağın içerisinde ekmek yaparak akşamleyin bunu yemeye çalışıyorlar. Bu da bir devamı.

Bir de bu slaytlarda sık sık motosiklet görürsünüz. Yanılmayın gezmek amacıyla değil, bu acil servis hizmeti görüyor. Birisi acilen hastalandığında, hastaneye ulaştırmak için. Bu da işte Belediye Başkanımızın yaptığı tuvalet. Burada da gördüğünüz gibi daha çok bir sac var. o sacda ekmeklerini yapıyorlar. O sac sürekli açıkta, hiçbir zaman yıkanmıyor. Burası yine Konya Çumra'da hemen bir dere kenarına kurulmuş yerleşimler. Böyle dere kenarına kurulduğu için mutlaka sivrisinekten dolayı sıtma hastalığı vardır ve konuştuğumuzda sivrisinek sokmasından dolayı yılda en az 10-15 tane sıtma vakasıyla karşı karşıya kaldıklarını söylüyorlar.

Bu adamcağız da, çocuklarına bugünden pamuk tarımını sevdirmeye çalışıyor. Üstüne oturtuyor, bakın yumuşaktır, ileride sizler de bunu yapacaksınız diye, çünkü yapacak başka bir şey yok.

Burası da Adana Ceyhan. Burada da gördüğünüz gibi Ceyhan Nehri kenarına yerleşmiş durumdadır. Biz akşam saatlerinde çalışmak zorundaydık. Çünkü gündüzleri bunlar araziye çıkıyorlardı ve biz sivrisinekten korunmak için sinek kovucu sprey taşıyorduk sürekli yanımızda.

*Bu da arazide topluca çalışan kişiler. Yine gördüğünüz gibi nehrin içerisindeki kirliliğe bakınız ve bunun yanına insanlar yerleşip yaşamlarını devam ettiriyorlar. Bu yine yaşamlarında bir görüntü.

Burada da sadece gördüğünüz gibi mercimek köftesi, yanında da çayla öğlen yemeğini geçiştirmeye çalışan aileler.

Az önce dedik ki, Anayasamızın 50. Maddesine göre kadın kendisini zorlayacak işlerde çalıştırılmaz. Bu kadıncağız 64 yaşında ve günde en fazla 30 kilo pamuk toplayabilir. Kilosunu da 50 bin liradan topluyor. 1.5- 2 milyon lira karşılığı sabahtan akşama kadar bunu toplayarak yaşamını sürdürmeye çalışıyor. Burada da gördüğünüz gibi, çocuklar gündüz saatlerinde, aileden kimse olmadığı için büyük zamanını uyuyarak geçirmek zorunda.

Bu da yer fıstığı tarımı. En eziyetli, zahmetli işlerden birisi. Önce bu yer fıstığını araziden çıkaracaklar, daha sonra tek tek yer fıstığını ayıklayacaklar, çuvalara toplayacaklar ve bunlar da yine kilogram üzerinden ücret alacaklar.

Burada da gördüğünüz gibi, çocuklar. Bu çocuk dört aylık bir çocuktur. Ailesi arazide çalıştığı için buradaki en büyük çocuk, yani üç yaşındaki çocuk buna bakmakla sorumlu. Gittiğimiz dördüncü gününde çocuğun sıtmaya yakalandığını öğrendik.

Burası Ordu Melet ırmağı kenarı. Gördüğünüz gibi derenin kenarına yerleştikleri için her türlü sivrisinek haşerelerden nasipleniyorlar. Burası yine Ordu. Tabii bunlar şanslı, belediye bunlara haftada iki gün bu tankerlerle su hizmeti veriyor, su servisi yapıyor. Burası da aynı. Burada da gördüğünüz gibi açık havada yemek yaparak akşam yemeğini kaldırmaya çalışıyorlar. Gördüğünüz gibi bu ailelerin hepsi, Ordu Giresun'a, Mardin Midyat'tan gelmiş durumdalar.

Burası da çay tarımı. Dünyada herhalde hasadı en zor yapılan ürünlerden birisi. Bazı zamanlar 80 dereceden hasat yapmak durumundalardı. Ve gördüğünüz gibi, bellerine ip bağlayarak, yukarıdan herhangi bir tepeden bağlıyorlar ve beline bağlı bir şekilde dağcılar gibi çay topluyorlar. Bu toplanan çaylar daha sonra bu şekilde ayıklanıyor.

Burası, küreselleşmenin en güzel görüldüğü manzaralardan bir tanesi. Rize'de Atatürk Parkı. Burası amele pazarı. Sabahleyin 5.5-6 gibi çekilmiş bu. Buradaki işçiler diyorlar ki, çoğunluğu Ordu'dan ve Adıyaman'dan gelenler. Biz daha önce geldiğimizde, burada çok rahat iş bulabiliyorduk ve bizi kapmak için yarışlardı. Fakat bu yıl ilk defa Rusya'dan gelenler var. Onlar geldiği için de, bizim ücretlerimizde en az yüzde 50 bir azalma var. Buna rağmen biz iş bulamıyoruz diyorlar. İşte emek piyasalarının küreselleşmedeki etkileşimleri. Bunlar beş gündür her gün bu pazara gelip gittiklerini söylüyorlar. Bir türlü iş bulamadılar. Tabii kadınların iş yükü bitmiyor. Onu topladıktan sonra bunları hasat etmeye başlıyorlar. Gördüğünüz her yerdeki yeşil alan çay tarımı. Arkasından kadın yükleri kaldıramaz, ağır işlerde çalıştırılmaz. Şu anda sırtında gördüğünüzün ağırlığı tam 60 kilo ve bunu yaklaşık bir 500 metre kadar aşağı indirip taşımak zorunda. Burada da gördüğünüz gibi yukarılardan toplaya toplaya aşağı inip bu tarımla uğraşıyorlar.

Bu da zengin bir tarım işçisi ailesi. Çünkü en azından üç dört kat yatağı var, pek bunlara rastlamıyorsunuz. Burada da çocuklar geleceklerini, bu şekilde devam ettirmeye çalışıyorlar. Bu da üç kuşak birarada. Babası ben işçiydim, oğlum işçi, torunum da işçi diyor.

Burada da bu adam gelmiş, burası şanslı bir yer. Aydın Koçarlı ilçesi. Belediye yaptığı mezbahayı iptal ettirmiş, burayı tarım işçilerine tahsis etmiş. Bunlar biz çok şanslıyız, en azından çamaşır yıkayacak yerimiz var. Yıkadıkları yerde daha çok yine leğenler var.

Burada gördüğünüz kadıncağız iki ay önce apandisit ameliyatı olmuş. Biraz ajitasyon biçiminde gelebilir, ama bunlar yaşamın gerçekleri. Yine bunun yasa gereği ameliyattan ve doğumdan sonra en az dört ay çalıştırılmaması gerekiyor. Fakat gittiğimiz gün, bir gün önce hava yağışlı olduğu için araziye girememişlerdi. Ameliyatın dördüncü günü pamuk toplamaya başladığını ifade etti. Bu da yine orada yerleşen şanslılar. Gördüğümüz gibi hemen duvar diplerinde, bir cami dibinde yerleşip çadırını kurmuş kişiler. En azından su alma şansımız var dediler.

Sabırlarınızı taşırdıysak özür dileriz. Türkiye'nin gerçekleri ne yazık ki hep teorilerle uğraştık, biraz da bu halkın arasına inip bunları yaşamamız ve hissetmemiz gerekiyor. Teşekkür ediyorum.

BAŞKAN : Bülent arkadaşımıza çok teşekkür ediyorum, çok güzel bir sunuş yaptı. Zaten çağımızın en büyük hastalığı stres derler. Ben bu tür sempozyumlara geldiğim zaman bu konuşmacı arkadaşlarımızı dinledikten sonra daha çok strese giriyorum. İnşallah buradan en az zayıatla çıkarız. Şimdi söz Sayın KOCAMAN'da.

KÜRESELLEŞME SÜRECİNİN TARIM ÖRGÜTLÜLÜĞÜ ÜZERİNE ETKİLERİ

CEVDET KOCAMAN
KÖY-KOOP Genel Başkanı

Teşekkür ederim sayın Başkanım. Öncelikle Türkiye'deki tüm demokratik kooperatiflerin üst örgütü Köy Kalkınma Kooperatifleri Merkez Birliği Yönetim Kurulu Başkanı olarak uzun bir aradan sonra sizlerle beraberiz. Benden evvelki konuşmacı arkadaşlarım da söyledi, Türkiye demokrasi hareketinden 20 yıla yakın bir zamandır uzak kaldık. Ancak 80'de kapatılan kuruluşumuz, 99 yılında bu kurumun değerli başkanının ve burada gördüğüm çok değerli arkadaşlarımızın katkılarıyla yeniden açıldı. KÖY-KOOP Merkez Birliği 1980 öncesinde Türkiye'nin 67 ilinin 54'ünde örgütlü 2.5 milyon üyeyi temsil eden bir kuruluşken, şimdi tekrar 14 ilde 2000'e yakın köy kalkınma kooperatifini bünyesinde toplayarak etkinliklerine devam ediyor.

Başka ülkelerde konuştuğumuzda, esasında demokratik kooperatif veya normal kooperatif ayrımı yapılmıyor. Ama nedense Türkiye'de biz bunu biraz belirtmek ihtiyacını hissediyoruz. Bu sempozyuma çağrıldığımızda, diğer kooperatif modelleriyle ilgili tebliğ veren arkadaşların da olduğunu gördük. İşin bu özüne değinilmeden ve dünya kooperatif hareketinin nereden gelip bugünkü vardığı nokta nedir ve Türkiye'deki kooperatif örgütlülüğü hangi temellere dayanıyor, atalarımız kimlerdir. Biz 1980'de 2.5 milyon üyeye sahip olduğumuz halde, neden örgütlülüğümüze son verildi? Türkiye'ye 1974-80 arasında 12 bin traktörü getiren, 2.5 milyon üyeye ulaşan bir kuruluş kapatıldı. Ve buradaki konuşmalarda da gördük. Özellikle Türkiye'nin 1920-45 arasındaki süreci dün çok anlamlı bir şekilde anlatıldı. O dönemdeki kooperatif olayları ve ondan sonra 50'den 61 Anayasasına gelen kısımlar anlatıldı.

Ben izninle biraz daha gerilere gitmek istiyorum. Çünkü bizim temelimiz çok daha uluslararası ve dünyadaki olan kooperatif ilkeleri. Yani demokrasi ilkeleri gibi kooperatif ilkelerinin nereden çıktığına biraz değinmek istiyorum. 1800'lü yılların başında İngiltere'de Robert Owen diye bir kişi çok erken bir süreç ve çok genç yaşta bir fabrikanın büyük hisselerine sahip oluyor. Ekonomik sistem olarak kapitalizm o dönemde çok yoğun ve sistemin ve sert uygulamaları var. Robert Owen şunu görüyor, diyor ki: Ben makinelerim gibi çalışanlarıma iyi bakabilirsem, belki randımanımı arttırabilirim. O yüzden o insani duygularını biraz kapitalist sisteme sokmaya çalışıyor. İlk yaptığı iş, fabrikasında çalışan insanlara daha iyi gıda maddelerini temin edebilecek bir tüketim kooperatifi uygulaması ve arkasından da tasarruf sandığına benzer bir işlem. Çalışma saatlerinin aşağı çekilmesi, çocuk işçilerin fabrikada okula gönderilmesi çalışma yerine. Bunu o zamanki koşullarda, ülkesine teklif ettiğinde, tüm kendi sınıfaşları ve hükümet tarafından reddediliyor. Belki de küskünlük yapıp, 1825 yılında ABD'ye göç ediyor. ABD'de 12 bin dönüm arazi alıp, kooperatif üretimine geçmeyi düşünüyor ve gene hayal kırıklığı. Ülkesine dönüyor. Bu sefer yaptığı bu salonlar gibi büyük salonları inşa ettirip, 87 yaşına kadar düşüncelerini anlatmaya çalışıyor. 87 yaşında düşüncelerini anlattığı bir sırada rahatsızlanıyor ve sekreteri onu doğduğu şehre getirip ailesine teslim ediyor. Ailesinin de son yaptığı iş tabii ki papazı çağırmak. Papaz, bütün hayatın ve servetini boş hayallere harcadın, şimdi yaptıklarından pişman mısın diye soruyor. Robert Owen'ın cevabı: Hayır, hayatım boşuna geçmedi, birçok gerçeği ortaya çıkardım. Bunlar

dünyaya henüz barış getirmediyse, bunun nedeni benim anlaşılamamam. Zamanından evvel doğmuşsam, bundan dolayı da kendimi suçlayamam diyor. Ama bir kıvılcım bir defa doğmuş oluyor.

Robert Owen'dan sonra bakıyoruz Dr. William King, İngiltere'de birtakım uygulamalar yapıyor. Fakat 28 dokuma işçisi, Rocter kasabasından yine İngiltere'de başarılı bir harekete giriyor. Çok gösterişsiz bir tüketim kooperatifi mağazası açıyor. Bugün dahi kooperatifçiliğin yedi altın ilkesinin, altı ilkesini de hayata geçirip, 21 Aralık 1844'te dünyada ilk kooperatifi gerçekleştiriyor. 21 Aralık 1844 tarihinden sonra her yıl 21 Aralık Dünya Kooperatifler Günü olarak bütün dünyada kutlanıyor. Bunun ülkemizde ne kadar kutlandığını biz kendi kendimize gözden geçirdiğimizde bunun zaman zaman demokratik kooperatiflerin elinde gerçekten kitlelere maledildiğini, zaman zaman da uzun süre unutulduğunu görüyoruz.

Bundan sonra Fransa'da üretim kooperatiflerinin, Almanya'da da kredi kooperatiflerinin hayata geçirildiğini görüyoruz. 1800'lü yılların ikinci yarısında Osmanlı İmparatorluğu, çok geniş alanlara yayılmış durumda. Yugoslavya sınırlarında bir ışık doğuyor Osmanlı'da. 1863 yılında yine Bulgaristan Yugoslavya sınırı yakında bir kasabada sonradan tarihimizde de çok etkileri olan sadrazamlık makamına gelmiş Mithat Paşa'nın bir denemesini görüyoruz. 1867 yılında Mithat Paşa, memleket sandıklarının nizamnamesini bütün ülkede uygulayacak şekilde ülkede yayınlanıyor.

Avrupa'da kooperatif ortaklarının sermaye katılımı yerine, bizde boş arazileri imece usulü çalışarak sermaye yapılma sistemine giriliyor. Bu uygulamanın giderek çok başarılı olmadığını, parası olanların imeceye katılmaması vs. nedenleriyle de, ondan sonra bir çift öküzü olana 15 kilo buğday. Bunun da sakıncaları görüldüğünde bakıyoruz ki Türkiye'de, daha doğrusu Osmanlı'da, o dönemde yüzde 10 olan Aşar Vergisinin yanına bir puan daha eklenerek, buna sonradan menafi hissesi deniliyor, - Menafi Sandıkları ismi de buradan geliyor- 1888'de Ziraat Bankası'nın temeli olacak Memleket Sandıkları hikayesini o süreçte yaşıyoruz. Ve kooperatife yakın ve kooperatif benzeri tarihi çalışmamız burada. 1888'den sonra 1900'lere kadar çok yoğun bir gelişmenin olmadığını görüyoruz. Ufak bir istisna, 1914 yılında Aydın'ın İncirliova köyünde Nazmi, Umurlu köyünden Kazım, Erbeyli köyünden Ahmet San isimli kişiler, şimdi tarım satış kooperatifi olacak hareketin ilk temelini oluşturarak, o zamanki adıyla Aydın İncir Müstahsilleri İttidadi'nı oluşturuyorlar. Bu gelişme, Atatürk'ün devreye girmesiyle, 1924'lerde bir hızlanma yapıyor ve tarım satış ve tarım kredi kooperatiflerinin 1935'lerdeki yasalarının parlamentodan geçtiğini görüyoruz. Bu arada tarım satış ve tarım kredi kooperatiflerinin, Dünya Kooperatifler Birliğinin 1995'de belirlediği yedi ilkeye ne kadar uyduğunu zaman zaman Türkiye toplumu da tartıştı. Ama şöyle bir genel uygulama oluyor: Yedi ilkeden dördüne uyana kooperatif ismi deniyor. O ara Sovyet tipi kooperatif modelleri oluyor. Dünya Kooperatifler Birliği, onları kooperatif modeli içine koymuyor.

Özellikle konuşmamın başında söyledim, sayın Kuruç dünkü konuşmasında çok iyi vurguladı. Kurumsal değişimler 1950'ye kadar olan kurumsal değişimlerde Toprak Reformuyla birlikte çiftçi örgütlenmelerinin oluşabileceği, ondan sonra olunmaması ve 1950'de görüyoruz ki, 1950'den 60'a kadar Türkiye'de kooperatif sözcüğü konuşulmuyor. Ta ki, 1961 Anayasası, kooperatiflerin önünü de açacak uygulamaları hüküm olarak alıp, 1965, 1968'de 1163 sayılı Kooperatifler Yasasının ülkemizde

yürürlüğe girdiğini görüyoruz. İşte bizim doğumumuzla, demokratik köy kalkınma kooperatiflerinin doğumu da o süreçte oluyor. Bunun Türkiye'deki sosyolojik, ekonomik temellerini arkadaşlarımız çok iyi anlattılar. Dolayısıyla benim konuşmama da bir zemin hazırlamış oldu iki günlük görüşmeler. 1970'li yılların başında Türkiye'de köy yapılanmalarındaki o sosyal patlamada, köyde kılavuz olarak öğretmenleri görüyoruz. Diğer aydınlanma hareketlerini görüyoruz ve bir de çok o zaman itici bir kaldıraç olarak Almanya'ya gitmek isteyen kişilerin köy kalkınma kooperatiflerine üyeliklerini görüyoruz. Birden 5 bine yakın ülkemizde köy kalkınma kooperatifi oluşuyor. 1971'de bunlar il birliklerini, il birlikleri de merkez birliğini oluşturuyor. Köy-Koop Merkez Birliği 1974'ten sonra faaliyetine başladığında, 1980 yılına geldiğimizde sayın hocamla birlikte o zaman son yönetim kurulunda da bulduğumuz Köy-Koop Genel Merkezi'nin. Aşağı yukarı 2.5 milyon üyeye ulaştık.

1980 yılında Türkiye'de demokrasinin temel unsurlarından siyasi partiler, sendikalar, Meclis ve Köy-Koop kapatılıyor. Tam 20 yıl tekrar Köy-Koop Merkez Birliği'nin açılabilmesi uğraşısını veriyoruz.

Benim çıkardığım şu: Bu arada biz de hayatımızı bir kooperatif uygulamacısı olarak çok değişik yönle sevkettik. Bu dosyadan yargılandığımızda, politik göçmen olmak zorunda kaldık. Ben altı yedi yıl Danimarka'da bu dosyaların bitmesi sürecinde yaşadım. Ama bize bir fırsat verdi. Oradaki kooperatifçileri tanımaya başladık. Gittiğimde çok şaşırdığım noktalar oldu. Biz Türkiye'de genellikle 68 kuşağının uzantıları, dünyaya sol bakan bir düşünce olarak yaklaşım, köy kalkınma kooperatifleri pratiği içinde kendimizi geliştirirken, oradaki bizim anlamımızdaki kooperatiflerin yöneticilerinin, 1900'lere gelene kadar bu işi yapan kişilerin torunların olduğunu gördük ve çoğu da merkez ve merkez sağ partilerden. Çünkü sol partilerin emeğin özgürlüğü ve kurulması görüyoruz ki, 1900'lü yıllardan sonra başlıyor. Biz şunu çıkarıyoruz: Türkiye'de merkez ve merkez sağ partilerin, demokratik kooperatif stajı olmamış, geleneği olmamış. O sorun, o problemi çözebilmek, yine 68 kuşağıyla birlikte, köydeki aydınlanma vs. sola kalmış. O nedenle, Türkiye'nin kabul edemediği veya o kitlelerin kabul edemediği bir kooperatif modeli ortaya çıkıyor. Buna ısınamıyorlar. Hâlâ daha ısınılmadı. Bugün ne oldu? Tarım satış kooperatifleri, tarım kredi kooperatifleri, bunu biliyorsunuz, zaten devam ediyor. Köylerdeki genel kurullarda da çok açık görüyoruz bunu. Bir tarım kalkınma kooperatifinin genel kuruluna gittiğinizde, oradaki oy veren üyeler, benim kooperatifimin malı mı, yani kendi malı mı, bu adam idare edecek mi, edemeyecek mi diyerek böyle, - istatistiklerde de var zannediyorum, GAP'taki konuşmada da onları gördük- çok ince eleyip, aşağı yukarı en iyisini seçmeye uğraşıyorlar. Ama tarım satış ve tarım kredilere baktığımızda, onlarda da serbest seçim, yukarıdan genel müdür var ya, nasıl olsa bunlar malı götürecek deyip, zaten genel kurullara bile katılmıyorlar. Yani bunun özünde bile görüyoruz ki, halkın kabul ettiği veya kendinin gördüğü veya görmediği kooperatif modelleri var.

Türkiye'de hep bu kooperatif modelleri yıllardır karıştırıldı. Tarım satışlar, tarım krediler vs. bir de demokratik kooperatif modelleri, bizim yapmaya uğraştığımız. Şimdi bugüne gelmek istiyorum. Biz şu anda Türkiye'de günde Trakya bölgesi, Çanakkale, Burdur, Kastamonu ve örgütlü olabildiğimiz diğer yerlerde, il bazında 300 ton, 400 ton civarında süt toplayıp, bu SEK'ler vesaireler de zaten bu süreçte özelleştirildiği için sadece onların toplu pazarlamasını yapabiliyoruz. Ama öyle bir noktaya geldik ki, Türkiye'de süt sattığımız insanlar, artık Türk değil. Mesela Mis

Süt'e süt veriyorduk. Mis Süt 1995'ten 2000 yılına kadar bütün yüzde 100 hisseleri Nestle'nin eline geçti. Nestle'nin uzmanları, adamları var vs. Bizim süt satmadaki, - tabii disipline sokma noktaları bir tarafa- dünya piyasası takip ediliyor, bu küreselleşme olayı dediğimizde, bakıyoruz beş tane karşımızda Türk holdingi görülürken, o beş tane holdingin arkasında da başka dünya holdingleri devreye girmiş. Zavallı bir köy kalkınma kooperatifi başkanı, birden bire bu kişilerle karşı karşıya kaldı. Bizim küreselleşmede karşılaştığımız gerçek bu. Gelen kişi işte böyle birtakım bilgisayarları var, aletleri var, uzmanları var. Biz de süt toplayıp, onunla pazarlığa oturan ve hakkımızı korumaya çalışan bir köylü noktasına düştük. Bunun ötesinde yine bu beş tane firma, hatırlarsınız belki tüketiciye çok yansımadı, 190 bin liraya sütü verdiğimiz süreçte, dördü beşi toplandılar biz süper marketlerden paraları çok zamanında alamayız deyip, 170 bin liraya indirdiler. Avrupa'daki kooperatifleri aradım, çünkü Nestle onlarla da alışveriş yapıyor, diğer uluslararası firmalardan. Siz ne yapıyorsunuz bu durumda diye sorduğumuzda, bize verdikleri cevap: Sizin rekabet kurulunuz yok mu, sizin ekonomik konseyiniz yok mu, bütün bu pazarlıkları, görüşmeleri yaparken, biz bunlarla yapıyoruz. Yani o kadar da sahipsiz de değiliz diyor. Tabii ki bizim rekabet kurulumuz, ekonomik konseyimiz, daha bizim üreticimizin sütünün, bu tekeller karşısındaki pazarlıklarına çok ilgi göstermiyorlar. Ama pratikte bizim kooperatiflerimizde yaşadığımız sorunlar bunlar.

Bunu biraz dünya ölçeğine çıkardığımızda, esasında üç dört ay evvel Güney Kore'de Dünya Kooperatifler Birliği'nin toplantısı oldu. Buna benzer meseleler, biraz daha başka detayda orada da tartışıldı, iki gündür burada konuşulduğu gibi. İnsanların kendilerini güvensiz hissetmeleri, geleceklerinden endişe duymaları ve en önemlisi, kırsal kesimde de diğer kesimlerde olduğu gibi geleneksel oyuyla kendi kaderini tayin edebilme gücünün elinden gitmesi olgusu, köydeki insanlara kadar kendini hissettirdi. Zaten küreselleşmede yapamadığımızda o herhalde. Yani o geleneksel oyumuz, artık işe yaramıyor. Bunun nedenlerini arkadaşlarımız da anlatıyor. Uluslararası sermayenin serbest dolaşabilmesi için hükümetlere, yerel hükümetlere ne derece etki edildiği, dikte edildiği vs. Ama biz de buradan şu noktaya çıkıyoruz: Kooperatiflerin dünya düzeyindeki tartışmasında diyoruz ki; kooperatifçi atalarımız, kooperatifleri kurarken, yerel bazdan hareket ettiler. Yani çıkış noktası, sıradan insanların günlük yaşantılarında başedemedikleri sorunlarını, o yerel liderleri çıkararak çözüm aradılar ve başardılar. Zaten kooperatifçiliğin başarısı, kendi ve ailesinin kaderi üzerinde kontrol duygusu hissetmesidir insanların. Genelde geleneksel oyumuzla bir kontrol duygusunu kaybediyoruz, ama öbür tarafta yerelde kooperatiflerle biz bu kontrol duygusunu ele geçirebilme şansımız olabilir deniyor. Dünya kooperatifçiliğinin bu noktada tartıştığı konu bu. Hatta İngiltere'den gelen arkadaşımız, İngiltere'de uyguladıkları yeni modeli açıklıyor. Diyor ki; futbol kulüpleri de eskiden yerel bir kulüptü, yani herkes yöneticisini vesairesini tanırdı, ama taraftarlar o kadar çoğaldı ki, artık taraftarlar hisse almaya başladılar. Bir şirkete dönüştü. İngiltere'de uygulanan taraftar hisselerini toplayan bir kooperatif ortaya çıktı, yönetim kurulunda diğerlerine karşı bir kooperatif hissesiyle kooperatifler ortada. Şirketler içine bu şekilde girmeler başladı. Biz kendimize Türkiye içinde örgütlenme sorunlarımız vesairelerimiz yanında, dünya kooperatif modeline de baktığımızda, bu genel gidiş içinde kooperatifçiliğin bir model olabileceği ve bunu da özellikle ileri ülkelerde uygun modellerinin olduğunu görüyoruz.

Son olarak şunu vurgulamak istiyorum: 1980 ile 90 arasındaki süreçteki boşluğumuzda, Türkiye’de neler oldu? Türkiye’de köylere hizmet birlikleri diye kaymakamların başında oldukları kooperatifin işini yapmaya kalkan kuruluşlar oldu. Bunlar kooperatiflerin ekonomik faaliyet yapıp, sütünü toplayacağı köylünün kaymakamın başkanlığında birtakım işlemlere girildi. Bu yetmedi sulama birlikleri sistemiyle yine muhtarlar ve belêdiye başkanı, kaymakamlar, bunları AB’ye giriş sürecinde tabii Türkiye bunların sorunlarını yaşayacak. Çünkü İngiltere’de de benzer süt boardlarının çoğulcu olmaması nedeniyle birtakım AB ile problemler yaşadığını görüyoruz.

Biz bu gelişmelerin, yani Türkiye dünyada genel olarak Robert Owen’dan başlayıp da, demokratik bir yapı geliştiren bütün ülkelere rağmen, ülkemizde demokratik kooperatifçiliğin nedense kabul edilmemesinin sıkıntılarını yaşarken, dünyaysa özellikle Batı Avrupa ülkelerinin AB sürecinde, demokratik kooperatifçiliğin önünün açıldığını görüyoruz.

Özlemimiz ülkede de, bizim de çabalarımızla demokratik kooperatifçiliğin kendi yerini alabilmesi. Ama bir tehlikeyi görüyorum ben, özellikle dün sayın hocam da buradan söyledi. Bu üretici birlikleriyle ilgili bir yasa tasarısı Mecliste var. Hani ben konuşmamda dedim ya, merkez sağ ve merkez partiler çok ilgi göstermiyorlar demokratik kooperatifçiliğe. Sağın bu kooperatif örgütlenmesine, köylü örgütlenmesine çok niyeti yok, ama şimdi görüyoruz ki, bir sağ partimiz bu işe özellikle de Tarım Bakanlığını elinde tutan parti, bir şekilde girmeye çalışıyor. Tabii ki, modeli kooperatif modeli değil, üretici birlikleri ve benzer yasalarla ilgili bir model. Bunu da zaman içinde göreceğiz bakalım nerelere getirecek. Benim bir uygulamacı olarak aktarmak istediklerim bunlardı. Dikkatleriniz için teşekkür ederim.

BAŞKAN : Cevdet arkadaşımıza da teşekkürlerimizi sunuyoruz. Şimdi söz sırası sayın KAÇAN’da.

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE TARIMDA AYDININ ROLÜ VE AKTİF KATILIM

GÜRCAN KOÇAN
Bilkent Üniversitesi

İyi günler. Soyadım Kaçan değil, Koçan. Onu bir düzelterek başlayayım, çünkü aslında olaylardan kaçma niyetinde olan biri değilim, tam aksine üzerine üzerine gitmek istiyorum. Çözebilmek için herhalde bazı şeyleri yüzyüze gelmek zorundayız. Sabahtan beri toplantıları izliyorum, toplantılarda küreselleşme kavramı var. Küreselleşme kavramı çerçevesinde belirli bir değişiklik anlatılmaya çalışıldı.

Burada ben biraz siyaset bilimci, bir tarafımla da köylü kimliğimi kullanarak, olaylara biraz daha farklı bakmaya çalışacağım. İlk önce konferansın ana teması küreselleşme olduğuna göre, bu kavramdan başlayalım. Bir kere kavramın kendisi küreselleşme. Şöyle diyeyim: Bu kavram 1980'lerin sonunda Batıda Robenson denilen kendisi din sosyolojisi uzmanı olan bir kişi tarafından geliştirildi ya da onun üzerine yazmaların sonucunda ortaya çıktı. Bu tartışmalar o dönemde 1980'nin sonunda teori "Culture and Society" denilen bir dergide ortaya çıktı. Bu kavramın kullanım amacı kültürel anlamdaki değişikliklerin altını çizmekti. Fakat bu kavram öyle bir hale geldi ki, ben ona bir anlamda doymuş eriyik gibi diyorum. Yani herkes farklı nedenlerle bu kavramı kullanıyor. Bu kavram o anlamda da artık bir şey söyleyemiyor. Eğer küreselleşmeyi kullanmak gerekiyorsa, bir anlamda yaşadığımız çevrede siyasal anlamda, ekonomik anlamda, sosyal anlamda belirli değişiklikleri gözliyoruz. Bu gözlemler çerçevesinde benim demek istediğim, küreselleşmeyle güç kavramı arasında birebir ilişki var. Güç kavramı ya da iktidar kavramı. Yani 1980'lerde iktidarın odakları farklıydı, 1990'larda farklı. Yani güç belirli şekillerde, belirli gruplardan ya da belirli odaklardan kayarak, başka grupların eline geçiyor. Ekonomik anlamda bu uluslararası sermayeyi daha güçlü hale getiriyor ya da bölgesel siyasi anlamda, siyasi partiler, medya daha etkin hale gelebiliyor. Kültürel anlamda kadının konumu değişebiliyor. Buna bağlı olarak ırka bağlı tartışmalar gündeme gelebiliyor.

Güç ve iktidar dediğimizde ana sorun, küreselleşme çerçevesinde düşünmemiz gereken bu güç ve iktidarın paylaşımı. Yani bu gücü, iktidara nasıl adil olarak paylaşabiliriz. Bu anlamda da zaten küreselleşmeye yaklaşmaya başladığımızda, bir kesim diyebilir ki, bu küreselleşme olgusu adı altında olan değişiklikler olumlu bir gelişmedir. Bunun anlamı demek ki, belirli güç kaymalarında bu güç, o gruba yakın olan insanların çıkarlarıyla birebir ilişki halinde. Bir kesim de diyor ki, bu güç kaymasında biz kaybeden durumundayız, bu küreselleşme denilen olgu çerçevesinde tanımlanan güç ilişkilerinde biz kaybediyoruz. O zaman bu küreselleşme, negatif ya da olumsuz bir süreçtir. Yani güç dediğimiz şey aslında ya da iktidar, iki yönlü bir kavram. Yani bir iktidar, bir güç, insana belirli bir şeyi elde etme yeteneğini veriyor. Bu yeteneği siz baskı aracı olarak da kullanabilirsiniz, özgürleştirme aracı olarak da kullanabilirsiniz. O anlamda bu küreselleşme adı altında varolan değişimler de hiçbir zaman tek taraflı baskı aracı olarak da gelmiyor. Bir tarafta da özgürleştirme hareketleri var. İşte bunu Göteborg'da, İtalya'da gördük. Yani o hareketin içinde de, o değişimin içinde de insanlar farklı örgütlenme biçimlerini gündeme getiriyor. Yani Avrupa'da ya da Amerika'da ya da ülkemizde de insanlar

artık eskisi gibi yani varolan eskiyi koruyalım, aman değişime karşı çıkalım değil, alternatif örgütlenme biçimlerini gündeme getiriyorlar. Bu alternatif örgütlenme biçimlerinde internetin, teknolojinin, kitle iletişim araçlarının etkisi çok büyük.

Cevdet Bey kooperatifçilikten bahsetti, Ahmet arkadaşımız sabahleyin hegemonyadan bahsetti ve bir yanıt üretti, yani yapmamız gereken şey demokrasidir dedi. Cevdet Bey de kooperatifçilikle dolaylı yönden katılımın altını çizdi. Bir de Türkiye'de biz, tarımda da dünkü konuşmalarda ana altı çizilen hep makro ekonomik politikalar ya da işte şeker pancarında en üst verimi alırsak ya da köylüye iyi bir gelir aktarırsak sorunları çözeriz. Bana göre, yani eğer köylüyü ya da tarım kesimini ele alacaksak, tamam bir aşamasında bunun ekonomik tarafı var, yani kalkıp ürünü nasıl en iyi verimli şekilde üretebiliriz, köylüye en iyi geliri nasıl aktarabiliriz, onu düşünebiliriz. Fakat bir tarafında politik yapısı var, bir tarafından sosyal yapısı var. Politik yapısını dediğimizde, yani bu nüfusun yüzde 48'i tarımda ya da tarımla dolaylı yönde ilişkili halde yaşıyor. Bu yüzde 48, bu demokrasi, Türk demokrasisi içinde adil olarak haklarını arayabiliyor mu ya da adil olarak temsil edilebiliyor mu? Ya da sosyal açıdan bakalım. Mesela dün pancar üreticisinin yövmesinden bahsedildi. Ben tarımı da biliyorum, kadın yövmesi beş milyondur, erkek yövmesi 10 milyondur. Tarımdaki sosyal sorunlardan bir tanesi kadının konumu. Kadın çiftçi diye bir kavram var mı? Öyle bir kavram bilmiyoruz. Yani tarım dersek, erkek olan bir şey. Yani erkek haricinde tartışılmayan bir olgu. Yani o anlamda da zaten şurada da konferansta da ağırlık tamamen erkek toplumu. Ama yani tarımı tartışırken, bu sosyal yapısını da tartışmak zorundayız, siyasi yapısını da tartışmak zorundayız. Ben bu sosyal yapısından çok, siyasi yapısına gireceğim.

Demokrasiden bahsediyoruz ya da demokrasi bir anlamda yine sihirli bir sözcük. Yani işte demokratik değil ya da herkesin demokrasiden anladığı farklı şeyler. Demokraside varolan ya da demokrasinin kaynağına gidersek, demokrasinin çıktığı yer antik Yunan. Antik Yunan'daki devletin örgütlenme biçimi. Demokrasinin tipik özelliklerinden bir tanesi ya da şunu diyebiliriz: Yönetenle, yönetilenin aynı olması. Yani devletin gücünü uyguladığı kesimle, gücü uygulayanın farklılaşmaması gerekiyor. Eğer gücü uygulayanla, gücün uygulandığı kesim arasında farklılık varsa, burada demokrasi yok. Bu ikisinin, nesne ile öznenin birleştirilmesi de katılım yoluyla gerçekleşiyor. Yani insanlar bir sürece gönüllü olarak katıldıklarında, belirli kararları aldıkları zaman, o kararların kendi üzerinde kendileri tarafından uygulanması esasına dayanıyor.

Katılımı ele aldığımızda, katılımın iki aşaması var ya da iki düzeyde görebiliriz. Yani Ziraat Mühendisleri Odasının örgütlenme biçiminde, katılımın altını çizebiliriz. Türkiye'de ulus düzeyinde katılımın altını çizebiliriz. Yani ben cemaat diyorum ya da topluluk düzeyinde katılım önemlidir, bir de ulus düzeyinde katılım önemlidir. Fakat bizim toplumumuza baktığımızda, toplumumuzda örgütlenmelerimiz, ilişkilerimiz alabildiğine hiyerarşik. Yani katılımı alabildiğine engellemiştir. Sürekli olarak tek karizmatik lider tipi var. Bu lider tipine bağlı olarak, tek taraflı bir iletişim var. Katılımdan bahsederken, iki şeyden bahsedeceğim yine. Ben kendi adıma düşündüğümde, katılımı nasıl arttırabiliriz toplumda. Yani bu toplumu demokratik hale getirebilmenin yolu, yöntemi nedir?

1960-70'li yıllarda baktığımızda, aydın diye bir kesim çıkıyor ve bu aydın da Türkiye'de kendi adına karşı tarafa doğruyu bildiğini düşünüyor. Yani ben senin için

neyin iyi yapılması gerektiğini biliyorum. Yani bir anlamıyla tanrılık görevine soyunuyor. Yani tek taraflı bir iletişim var. Köylüye sürekli gidilmiş, bunu yaparsan mutlu olacaksın. Fakat hiçbir zaman birebir iletişim, diyaloga geçilmemiş. Yine buna benzer uygulamalar, işte Latin Amerika ülkelerinde ortaya çıkmış. Latin Amerika ülkelerinde de eğitimci var. Bir de Türkiye'de de bu eğitimcilerle bağlantısı olan iki isim söyleyeceğim, bir Amerikalı bir eğitimci, John D. Atatürk döneminde Türkiye'ye getirilmiş ve eğitim sisteminin yeniden düzenlenmesi konusunda fikirleri alınmış. 70'li yıllara geldiğimizde de Latin Amerika'da Paul denilen bir eğitimci var. Onun da ana sorunu, Latin Amerika'da tarımın örgütlenmesinde ya da tarımda katılımı arttırmak için neler yapabiliriz. İkisinin de ortaya koyduğu, altını çizdiği kavramlardan bir tanesi, diyalog kavramı. Diyalog kavramını nasıl harekete geçirebiliriz, bu eğitim çerçevesinde insanları nasıl içeri getirebiliriz. Diyalog kavramının karşı tarafındaki örgütlenme biçimi de, monolojik örgütlenme biçimi diyorum ben buna. Siz biyolojik olan örgütlenme biçimine organik diyebilirsiniz, monolojik olan örgütlenme biçimine de mekanik örgütlenme biçimi diyebilirsiniz.

Biyolojik örgütlenme biçiminde insanlar kendi içlerinde güç paylaşımı ve güç için örgütlenirler. Yani biz şöyle düşünebiliriz: Bu köylülerin sorunu. Bu köylüler kendi içlerinde kendi örgütlerini geliştirmek zorundalar. Karşı taraf da şöyle diyor: Toplumsal düzeyde köylü katılımın ortaya çıkması için bu insanların yardıma ihtiyacı var. Bu yardımı biz onlara getirebiliriz. Bu yardımı onlara getirebilmenin yolu da, yeniden güçlendirme ya da bağış. Yani bu anlamda ajanslar kuruluyor. Burada Türkiye'de olmayan bir olgunun altını çizmek istiyorum. Batıda cemaat işçisi denilen bir kavram var ya da gelişme işçisi denilen bir kavram var. Ya da bu görevde çalışan insanlar var. Yani bu insanların görevi, belirli grup insanların örgütlenmesine yardımcı olmak. O insanlara neyin iyi olduğu ya da neyin güzel olduğunu söylemek değil, onların biraraya gelerek dayanışma ruhu içinde kendi haklarını aramalarına yardımcı olmak.

Bu anlamda ilk biyolojik yaklaşıma baktığımızda, ilk tanımlanan şey, insanların kendi güçleri vardır. Bunlar, kendi kendilerine, kendi güçlerini harekete geçirebilirler. İkinci yaklaşım, bu insanlar kendi güçlerini, kendi kendilerine harekete geçiremezler. Yani bir ateşleyiciye, bir yardıma ihtiyaçları var. İşte bu noktada o cemaat işçisi ya da topluluk işçisi göreve geliyor. Bunun görevi, gönüllü olarak ya da bizde bir dönem Cevdet Bey bahsetti, bunu öğretmenler köylerde yapılabiliyordu, yani işte kahve toplantılarında tartışmalar yoluyla insanları ikna etmeye çalışıyorlardı.

Monolojik yöntemde eğer cemaat işçisi varsa ya da aydınınız varsa, sorun ortaya konuluyor. Yani işte a sorunuz var, bunu nasıl harekete geçirebiliriz. Eğer köylü kendi içinde örgütlenmişse, sorun dışarıdan köylüye empoze edilmiyor. Köylünün kendi kendine eleştirel olarak bu sorunu yakalaması gerekiyor. Monolojik yaklaşımda bu anlamda köylü katılımını getirmeye çalışsınız. Biyolojik yaklaşım da, katılımın görevi kendi içinde sonu olan bir olgudur. Yani şöyle diyeyim: Katılım olayıyla insanların kimlikleri değişir. İnsanlar bir süre için bir kooperatif hareketinin içine girdikleri zaman, dünyaya bakışları ister istemez farklı hale gelir. Yani o anlamda insanlara dışarıdan belirli amaçlar empoze edilemez. Bu katılım hareketi içinde bu amaçlar kendi kendilerine doğabilir. Biyolojik modelde bu anlamda kişilerin birbirlerini anlayabilmesi önemlidir. Monolojik modelde ise tasarlanan amaçların uygulanması önemlidir. Yani şimdi biraz bu katılım içindeki aydın kişi ilişkisinde, birinci modelde, öğrenci öğretmen ilişkisi dedik. Öğrenci öğretmen ilişkisi, sorunlu bir

ilişki Türkiye’de. Nedendir? Öğrenci öğretmen ilişkisinde hiyerarşi vardır, itaat vardır. Yani aydını biz öğretmen olarak düşündüğümüzde de, aydın hep birilerine öğretmekle yükümlüdür. Eğer biyolojik modeli kullanırsak, herkes hem öğretmendir, hem öğrencidir. Yani öğrenci öğretmen ilişkisi yoktur o anlamda. İkili bir ayrım yoktur ya da yazar okuyucu ilişkisi yoktur. İlkinde teorik ve soyut bilgiye ağırlık verilir. İkincide teorik ve soyut bilginin yanında tecrübe de çok önemlidir.

Diğer bir unsur, bu tecrübenin altını çizmek istiyorum. İşte burada ziraat mühendisleri çıkıp köylere geliyorlar, bir tarafımla da köylü kimliğimi kullanmak istiyorum. İki yılda bir ziraat teknisyenine eğitim veriyorsunuz. Köyde insanlar 20 ya da 25 yıldır işte arazinin sulanması, arazinin eğilimi ya da gübrenin kullanılması, hangi toprağın ne şekilde gübre aldığını, bunu kişisel tecrübeleriyle kazanıyorlar. İki yılda bir ziraat teknisyeni, mezun olduğunda köye geldiğinde Tarım Bakanlığına; bir, bitki konusunda uzmanlaşmış kişi değildir; ikincisi, bilgi alanı sınırlıdır. Yani işte üç, dört tane ders almıştır. Sözün gelişi, benim ilgi alanlarımdan bir tanesi çeltik. Çeltikle ilgili hiçbir şey görmemiştir. Ama öyle bir eğitim verilmiş ki ziraat mühendisi ya da ziraat teknisyenine, siz köylüden daha iyi bilirsiniz. Yani tecrübenin altı çok fazla çizilmemiş. Köylüye yaklaştığımızda da, köylü ziraat mühendisi ve teknisyenine çünkü çocuk der, bunun pek bir şey bilmediği ileri sürülür. Yani ikisinin arasında bir türlü diyalogu kuramayız. Yani her iki taraf da, çok bildiğini düşünür. Fakat bir türlü de, kendi aralarında o ortak anlaşımı sağlayamaz. Bu anlamda demek istediğim, iki kesim arasında mühendis ve teknisyen ile köylü arasında tecrübeyle soyut bilgiyi harekete geçirebilecek o diyalogun kurulması gerekiyor. Öğretmen öğrenci ilişkisinden çok herkesin öğretmen ve öğrenci olduğu ve sürekli olarak rollerin değiştiği bir ilişki türüne geçmesi gerekiyor. Çünkü o ziraat mühendisi de, o ziraatla uğraşan insan da, herkes biliyor ki, zaman içinde sürekli değişen hava koşulları ya da doğal şartlara bağlı olarak her yıl, her dönemde yeni bir şeyler öğreniyor.

Sözlerimi burada bitirmek istiyorum, teşekkür ederim.

KÜRESELLEŞME SÜRECİNİN KAMU YÖNETİMİ ÜZERİNE ETKİLERİ VE ZMO'NUN DURUŞU

Gökhan Günaydın
Ziraat Mühendisleri ODASI
Yönetim Kurulu Üyesi

GİRİŞ

Türkiye nüfusunun % 35'i kırsal alanda yaşayan, istihdamın ise % 45'ini tarım sektörünün sağladığı bir ülke konumundadır. Türkiye kırsalının hemen tek ekonomik faaliyeti olan tarım, bu özelliği nedeniyle, sermaye birikiminin de en önemli araçlarındandır. Ulusal gelire % 15 oranında katkı sağlayan tarım, dışsatımda önemli bir paya sahip olmasının yanında, sanayi sektörüne girdi üretmekte ve ayrıca sanayi sektörü ürünlerinin tüketicisi konumunda bulunmaktadır.

Diğer taraftan, ülkenin idari bölümlenmesi, parçalı bir yapı sergilemektedir. Türkiye 81 il, 883 ilçe, 75.000'in üzerinde bucak, köy ve köy altı yerleşmeye sahiptir.

Kırsal alan yerleşmeleri böylesine parçalı, tarım sektörü sosyo – ekonomik yönden bu denli önemli olan Türkiye'de sektörün çağdaş ve rasyonel olarak yönetilebilmesi, etkin bir tarımsal kamu yönetimi ile olanaklıdır.

Diğer taraftan, özellikle son yirmi yıllık dönem boyunca, Türkiye'de genel olarak kamu yönetiminde ve bu çerçevede tarımsal kamu yönetiminde önemli değişimler yaşanmaktadır. Değişimin analizi ise, değişim sürecinin dışsal kaynaklı olduğunu ortaya koymaktadır.

Çalışma kapsamında, küreselleşme sürecinin "merkez ülke" – "çevre ülke" ekseninde oluşturduğu "yeni" düzen ve bu düzenin kamu yönetimine yansımaları büyük devlet – küçük devlet tartışmaları ile birlikte ele alınarak, bu alanda istikrar programları ile somutlaşan eğilimlerin altı çizilecek; ayrıca Türkiye tarımsal kamu yönetiminin yapılanması ve değişimi, "bağımsız idari otorite" kavramı ve tarım sektöründe oluşturulan kurullar incelenecek; sürecin sektöre yansımaları ve bir Anayasal kuruluş olan Ziraat Mühendisleri ODASI'nın bu gelişmeler karşısındaki tutumu ortaya konularak, etkin bir Türkiye tarım kamu yönetimi için kimi öneriler geliştirilecektir.

1. KÜRESELLEŞME

20. yüzyılın son çeyreği içerisinde ortaya çıkan gelişmeler, küreselleşme olgusunun kaçınılmaz bir süreç olduğu yolundaki ideolojik öze sahip savı, giderek daha çok ileri sürülür bir konuma getirmiştir. Kapitalizmin alternatifsizliğini vurgulayan sav, bunu anlatan İngilizce sözcüğün baş harfleri olan TINA (There is no alternative)¹ kullanılarak tanımlanmış ve böylece ideolojiye 'kolay akılda tutulur – unutulmaz' bir

¹ Bu deyim kapitalizme ilişkin ilk kullananın Thatcher olduğu 'rivayet' edilmektedir. Bkz: TONAK, E.Ahmet, "GİRİŞ:Niçin Küreselleşme Üzerine Bir Kitap Daha?", Küreselleşme, İmge Kitabevi, Ankara, 2000, s. 7

niteleme yüklenmiştir. Güzeli ve iyimseri çağrıştıran bir kadın adı olan TINA'nın nitelediği küreselleşme süreci, tüm dünyaya barış taşıyacak, gelişme önündeki engellerin elemine edilmesi ve kaynakların doğru alanlara tahsisi ile büyüme genelleşecek, kuzey ile güney arasındaki fark giderek azalacaktır...

Ancak bu 'mutlak küreselleşmeci' tavrın, son yıllardaki gelişmelerle bir hayli sarsıldığı söylenebilir. Uzun yıllar boyunca sistemi bir anlamda yeniden üreten krizlerin sistemi tehdit eder bir nitelik kazanması, eskiden bir çırpıda oluşturulan küresel yasa – anayasaların, MAI (Multinational Agreement on Investment) örneğinde olduğu gibi, "dünyanın geriye kalanının" muhalefeti karşısında geriye çekilme zorunluluğunda kalınması, özellikle çevre ülkelerde küreselleşme sürecinin yoksulluğu derinleştirdiğinin artık gizlenemeyecek kadar açık bir nitelik kazanması, alınan tüm önlemlere karşın sürdürülen protestolar nedeniyle G7'lerin toplantı yapamaması vb. birçok gelişme, küreselleşme kampının yazarlarını daha az abartılı olmak ve kurumsal reformların zamanının geldiğinden söz etmek durumunda bırakmıştır.

Buna karşın Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu, Dünya Ticaret Örgütü, OECD, G7 toplantıları ve Birleşmiş Milletler sisteminin bazı öğeleri aracılığıyla, halen küreselleşme sürecinin olanca hızı ile yürütülmekte olduğu bir gerçektir. Bu kurumlardan G7, OECD ve işlevlerinin bir bölümü ile DTÖ'nün metropollerin bünyesinde oluşan potansiyel çatışmaları çözme; IMF, Dünya Bankası ve yine DTÖ'nün ise esas olarak çevre ülkelerle metropoller arasındaki eklemleme biçimlerini denetleme işlevi üstlendikleri, bu kuruluşların son on yıl boyunca işlevlerinin değiştiği ve rollerinin önemli ölçüde arttığı belirtilmektedir.²

"Bretton Woods Sisters" tarafından tüm dünyada uygulanan istikrar programları, 'gücünü kendi buhranını bile pazarlayabilme yeteneğinden alan' kapitalizmin dönüşümünü yansıtmakta ve sektörler üzerinde farklı etkiler yapmaktadır. Ancak kapitalizmin, geleneksel olan ile en sıkı bağlara sahip olan tarım sektörü üzerindeki etkileri yıkıcı bir şekilde kendisini göstermektedir. Bu dün de böyleydi,³ bugünde böyledir.

Günümüzde dünya nüfusunun yarısı ve ülkelerin 1/3'ü, kendi ekonomilerini yönetme erkini ellerinde bulunduramamaktadırlar. "Washington konsensüsü" uyarınca, DB ve

² BORATAV, Korkut, "Emperyalizm mi ? Küreselleşme mi ?" , Küreselleşme, İmge Kitabevi, Ankara, 2000, s. 19

³ Marx, Hindistan'a yönelik İngiliz emperyalizmi üzerine yazarken, modern sanayinin tarım alanındaki etkisinin diğer alanlardaki etkisinden daha devrimci olduğunu, bu nedenle eski toplumun siperi olan çiftçiyi ortadan kaldırıp yerine ücretli işçiyi yerleştirdiğini belirtmektedir. (Bkz: MARX, Karl, **Kapital**, Cilt I, s. 554) Marx'ın bu konudaki düşüncesi öylesine belirgindir ki, Hindistan üzerindeki İngiliz emperyalizmini, 'toplumsal devrim yaratıcısı' olarak nitelemekte ve "İngiliz buharlı makinesi ve bilimi, Hindistan'ın her yerinde tarım ve imalat sanayisi arasındaki birliği yıktı" şeklinde tanımlamaktadır (Bkz: MARX, Karl, Engels, Fredirich, **Sömürgecilik Üzerine**, Sol Yayınları, Ankara, 1997, s. 37). Bu konudaki düşüncesine bir açıklık getirmek gereksinimi hisseden Marx, şu belirlemelerde bulunmuştur; "İngiltere'nin, Hindistan'da bir toplumsal devrim yaratırken, ancak iğrenç çıkarlara göre hareket ettiği ve bunları kabul ettirmede aptalca davrandığı doğrudur. Ama sorun bu değildir. Sorun, insanoğlunun, Asya'nın toplumsal durumunda köklü bir devrim olmaksızın yazgısını tamamlayıp tamamlayamayacağıdır. Eğer tamamlayamayacaksa, suçu ne olursa olsun, bu devrimi getirmekle İngiltere'nin, tarihin bilinçsiz aleti olmuştur" (Bkz. Ak.s.40). Bu düşüncelere karşın komünist devrimlerin, köylü toplulukları ya da en azından Batı'lı ülkelere göre daha az sanayileşmiş ülkeler olarak nitelenebilecek Rusya'da ve Çin'de ortaya çıkmış olmaları, tarihin Marx'la oyunu olarak değerlendirilebilir.

IMF “uzmanları”, diğer ülkelerin makroekonomileri, yatırım projeleri ve sosyal harcamaları konularında kararlar almaktadırlar. Öneriler ise, neo liberal ve pazar dostu politikalara dayanmaktadır.⁴

IMF ve Dünya Bankası'nın Türkiye tarımı üzerindeki etkilerini incelerken, sözkonusu kurumların 50 yıldan uzun bir süre boyunca uğradıkları dönüşümlerin ve işlev değişikliklerinin de analize dahil edilmesi gerekmektedir. Bu yapıldığında görülecektir ki; “ulusal” sanılan politika değişimleri aslında dış kaynaklıdır ve kapitalist sistemin gereksinimlerine en uygun yanıtın elde edilmesine yöneliktir.

Bu çalışma kapsamında, sözü edilen dönüşümün son çeyrek yüzyıllık serüveninde önemli uğraklar olan “yapısal uyum” ve “iyi yönetim” kavramlarının açıklanılması ile yetinilecektir.⁵

Yapısal Uyum

1970'li yıllar Bretton Woods sisteminin sona ermesi, petrol krizi, enflasyonun yükselen bir ivme kazanması ile biçimlendi. Koşullar, AGÜ'lerin ithal ikameci politikalarını, özellikle dış yardım alınarak sürdürülemez konuma itti. Borç veren ülkeler, AGÜ'leri sistemde tutarak kredilerinin geri ödenmesini garantilemek kaygısına düştüler. Bu dönemde, siyasi vurgu ile “yapısal uyum” söylemi gündeme geldi.

Bu çerçevede borçlu devletler “küçülmeye”, “ademi merkezizetçiliğe”, “şeffaflığa” ve “kamuoyuna karşı “hesap vermeye” davet edildi.

1970'lerin sonuna dek geçerli olan kalkınma iktisadı yerini Yeni Siyasal İktisada bıraktı. Yeni Siyasal İktisat asgari devlet, antienflasyonist politikalar ve ticaretin liberalizmi ile biçimlendirildi. “Fiyatlarınızı düzeltin” önerilerini “siyasalarınızı düzeltin” önerileri izledi. İktisatla siyaset arasında koparılmış olan bağ yeniden kuruldu. Bu bir anlamda, “kamu yararından yana karışmacı” devletin “negatif” devlet ile yer değiştirmesini temsil ediyordu.

IMF ve Dünya Bankası, geçmişle kıyaslanmayacak ölçüde borçlu ülkelerin ülke içi siyasalarına özel vurgu yapmaya başladılar. Görelî üstünlükler temelinde yürütülen “verimli kaynak kullanımı” önerileri, üç ana koşula bağlanıyordu: istikrarlı bir makroekonomik ortam, sektörler arası yansız bir teşvik sistemi ve eşitlenebilir bir büyüme stratejisi.

Bu doğrultuda başlatılan yapısal uyum programları, üç siyasa kümesinden oluşuyordu;

⁴ PIEPER, Ute - TAYLOR, Lance, “The Revival of the Liberal Creed : the IMF, the World Bank and Inequality in a Globalized Economy”, **Globalization and Progressive Economic Policy**, Cambridge University Press, Cambridge, 1998, p. 37

⁵ Sözü edilen dönüşüm ve işlev değişiklikleri ile tarım politikalarının bu dönüşümden etkilenme biçimlerine ilişkin ayrıntılı bilgi için Bkz: GÜNAYDIN, Gökhan, **Küreselleşme ve Türkiye Tarımı**, TMMOB Ziraat Mühendisleri ODASI Tarım Politikaları Yayın Dizisi No:3, Ankara, Ocak 2002

- Harcama azaltıcı siyasalar : Cari açığı ve enflasyonu ülke içi talebi kısarak indirmeyi amaçlar. Başlıca istikrar aracı, yurtiçi kredi hacminin azaltılmasıdır.
- Harcama kaydırıcı siyasalar : Üretken kaynakları ticarete konu sektörlerle kaydırmayı amaçlar. Başlıca istikrar aracı, döviz kurunun devalüe edilmesidir. Bu siyasalar, ticaretin ve fiyatların serbestleştirilmesi, emek esnekliğinin artırılması, sosyal devlete yönelik sübvansiyonların kaldırılması vb. önlemlerle desteklenir.
- Kamu sektörünü yeniden yapılandırıcı siyasalar: Kamu harcamalarını kısma, kamu hizmetlerini indirgeme ve özelleştirme ayakları ile yürütülür. Bu bağlamda, DB programlarının ülke içindeki sahiplenilme oranını artıracak şekilde hükümetlerin iç örgütsel işleyişlerine ve yapılanmalarına müdahale edilmeye başlandı. “Kredilendirilen ülkelerin Banka'nın desteklediği program ve projelere bağlılık duyması ya da bunları 'sahiplenmesi', reformların sürekli bir zemin kazanması açısından en temel önkoşullardan biri olarak görülüyordu”.⁶ Bu bağlamda, kamu örgütü yapılanması ile birlikte, yönetici seçimlerine dahi müdahale edilmeye başlandı. “Burada temel hedef, Dünya Bankası destekli proje ve programlara daha çok inanan kurum ve şahısların daha az inananlar karşısında daha güçlü konumlara getirilmesiydi.”⁷

Yapısal uyum politikaları, çevre ülkelerin yoksulluğunu daha da derinleştirdi ve bu eksende büyüyen bir muhalefet ortaya çıkardı. Muhalefeti yönetme kaygısı, 1980'li yılların ortalarında “yoksulluğa duyarlı bir büyüme stratejisi” üretti.

Bu, iki aşamalı bir stratejidir. İlk aşamada yoksul işgücünün verimli kullanılmasına dayanan bir büyüme stratejisi ile yoksulların gelir kazanma olanakları artırılabilecek; ikinci aşamada ise toplumsal hizmetler götürülerek yoksulların cari refah düzeyi artırılacaktır.

Ancak bu sözü edilen “Yapısal Uyumun Sosyal Boyutları” Banka'nın dayandığı temel iktisadi modeli değiştirmiyor, tersine yoksulları meta ekonomisine katarak sisteme eklemliyordu.⁸

⁶ Dünya Bankası, **Evaluation Results 1992, OED**, Washington D.C.,1994,p.91 (Aktaran : PEKER, Ayşe, “Dünya Bankası:Büyüme Söyleminden İyi Yönetme Söylemine”, **Toplum ve Bilim** 69, Bahar 1996, s.38,39). IMF'nin de buna koşut bir yönelim izlediği, Türkiye'nin “hazırladığı” Niyet Mektubu'nun, T.C. Hükümeti tarafından desteklendiğine yönelik bir ek mektup yazılması konusunda IMF'nin ısrarcı bir tutum sergilemesi ve sonunda koalisyon ortakları tarafından imzalanan böyle bir mektubun IMF'ye gönderilmesi örneğinde ortaya çıkmaktadır.

⁷ JHONSON ve WASTY, **Borrower Ownership of Adjustment Programs and the Political Economy of Reform**, WBDP no:199, Washington D.C.,1993, p.4 (Aktaran : PEKER, Ayşe, a.g.m., s.,39). IMF'nin tutumu, bu alanda da Banka ile koşuttur. Bu kapsamda yakın geçmişte Türkiye kamu yönetimine müdahale edilerek Telekom Üst Kurulu oluşturulmuş, ardından seçilen Yönetim Kurulu Başkanı IMF baskıları sonucunda değiştirilmek zorunda kalmıştır.

⁸ Banka'nın “yoksul grupları hedefleyen” programlarındaki temel kaygının yoksulları meta ekonomisine eklemleme oluşuna ilişkin açık bir örnek, bayındırlık işlerinde ortaya çıkmaktadır. Banka'ya göre, yoksullar bayındırlık işlerinde, piyasada belirlenen asgari ücretin altında çalıştırılmamalıdır. Başka bir deyişle, “en yoksul”u hedeflemenin en iyi yolu, “daha düşük ücret önermektir”. Ancak böylelikle bu işleri ele geçirebilecek daha iyi gelir düzeyine sahip kimseler dışlanabilir!..

İyi Yönetişim

1980'li yılların ortalarında, dünya yeni bir kavramla tanıştı: iyi yönetim (good governance). Kavram, devletle ekonomi arasındaki ilişki ve etkileşimi düzenlemeye odaklıdır. Buna göre, piyasalar dışsal ekonomilerce kurala bağlanacak, işlem maliyetleri azaltılacak ve "piyasa dostu devlet", sivil toplumun gelişimi için elverişli koşulları oluşturacaktır. Bu bağlamda "iyi yönetim", soğuk savaş sonrası borç veren ülkelerin kurguladığı "Yeni Dünya Düzeni" koşullarının tüm dünyaya yaygınlaştırılması için kullanılan bir araçtı.

Yurttaşı "kamu hizmeti tüketicisi" olarak yeniden tanımlayan "iyi yönetim" çerçevesinde, devlet kamu hizmetlerini yürütme maliyetini en aza indirmeyi ve gelirlerini artırmayı hedefleyecek, şeffaf olacak, yalnızca özel sektörün girmediği alanlarda ekonomik işlev yaparak özel sektöre dışsalıklar yaratacak, Dünya Bankası kanalı ile Yeni Dünya Düzeni'ne hesap verebilir bir yapılanmaya gidecek; bu amaçla yeni bir yasama çerçevesi oluşturulacaktır.

Böylece Kuruluş Anlaşması ile üyelerinin siyasi işlerine karışmaktan men edilen Banka, "ekonomi bağlantısı nedeni ile siyasalar doğrudan Banka'nın ilgi alanı içerisine girer" yorumu ile AGÜ'lerin siyasalarını doğrudan belirler konuma geldi. Bir anlamda Banka artık "siyasi meşruiyeti", iktisadi verimlilik ve etkinlikle özdeşleştirmektedir. Bu formülasyonda öngörülen "iktisadi çoğulculuk", zaman içinde "siyasi çoğulculuk"a da yol açacaktır.

İktisadi verimlilik ve etkinlik alanını düzenleme misyonunu üstlenen IMF ve Dünya Bankası, kredi sağlama koşulu olarak, borçlu ülkelere, harcamalarını ve siyasalarını düzeltmelerini ve hantal devletlerini küçültmelerini söylüyordu.

2. BÜYÜK DEVLET – KÜÇÜK DEVLET TARTIŞMALARI

Yeni dünya düzeninin temel kurgusu, "piyasa"nın alanını genişletmeye odaklıdır. Keynesgen politikalarla piyasa aleyhine genişleyen kamu alanı, şimdi ve yeniden geri çekilmeye davet edilmektedir.

Bu söylem, kamu yönetimi alanında önemli sonuçlar üretmektedir. Buna göre, "hantal devletin hantal bürokrasisi, temsili demokrasi sorunlarını da üzerinde taşımaktadır. Artık katılımcı demokrasinin taşıyıcıları olan kurul tipi örgütlenmeye gitme zamanıdır".

Kurul tipi örgütlenme konusuna ileride teorik ve tarım alanındaki Türkiye pratiği temelinde olmak üzere dönülecektir. Ancak bu noktada, "hantal devlet" söyleminin gerçekliği konusunda birtakım karşılaştırmalar yapmakta yarar görülmektedir.

Aşağıdaki tablo, 1913 – 1986 döneminde, dönemin altı önemli merkez ülkesinde gerçekleştirilen kamu harcamalarının ulusal gelire oranını, cari fiyatlar üzerinden vermektedir. Bu yaklaşımın, büyük devlet – küçük devlet tartışmalarına veri sağlamak açısından oldukça etkin bir yaklaşım olduğu düşünülmektedir.

Tablo 1: Ulusal Gelirin % si Olarak Toplam Kamu Harcamaları (1913–86, Cari Fiyatlarla)

	1913	1929	1938	1950	1973	1986
Fransa	8.9	12.4	23.2	27.6	38.8	53.2 (a)
Almanya	17.7	30.6	42.4	30.4	41.2	47.8 (a)
Japonya	14.2	18.8	30.3	19.8	22.9	35.5
Hollanda	8.2 (b)	11.2	21.7	26.8	49.1	58.0
İngiltere	13.3	23.8	28.8	34.2	41.5	45.9
A.B.D.	8.0	10.0	19.8	21.4	30.7	37.1
Ortalama	11.7	17.8	27.7	26.7	37.4	46.3

(a) 1985

(b) 1910

Kaynak : France, 1913 –38, numerator from L.Fontvicille, Evolution et croissance de l'Etat françois 1815 – 1969, ISMEA, Paris, 1976, pp. 2124 – 9 and denominated from J.C. Toutain, Le produit intérieur brut de la France de 1789 – 1982, ISMEA, Paris, 1987; pp. 155 – 7, United States, 1929 – 73, from National Income and Product Accounts of the United States, 1929 – 82, Dept. Of Commerce, 1986, pp. 1 – 2, 43 – 4, 35 – 6. Otherwise from A.Maddison, "Origins and Impact of the Welfare State, 1883 – 1983" , Banca Nazionale del Lavoro Quarterly Review, March 1984. Postwar years from OECD National Accounts, various issues.

Tabloya konu olan zaman dilimi, kısa 20. yüzyıl içerisinde birçok şeyin hızla değiştiği bir döneme işaret etmektedir. 1913, henüz büyük savaş başlamadan önce ve asıl olarak 19. yüzyılın devamı niteliğinde gelişmelerin hüküm sürdüğü bir dönemi deyimlemektedir. 19. yüzyılın liberal koşullarında, zayıflamış bir Altın Standardı sistemi ve onun yine zayıflamış lideri İngiltere, % 13.3'lük oranla merkez ülkeler içerisinde orta derecede bir kamu harcaması düzeyine sahiptir. Bu bağlamda İngiltere ile birlikte Almanya ve Japonya ortalamasının üzerinde, buna karşılık Fransa, Hollanda ve ABD ortalamasının altındadır.

1929 buhranını New Deal programları çerçevesinde talebin yükseltilmesi ve bu yolla kamu harcamalarının artırılması çözümü ile geçen ülkelerde, kamu harcamaları payının önemli oranda arttığı görülmektedir. Bu dönemde, ulusal gelirin yüzdesi olarak Almanya en yüksek, ABD ise en düşük kamu harcaması yapan ülke pozisyonlarını korumaktadırlar.

Buhran, yeniden toparlanma ve paylaşım ilkelerinin yeniden belirlenmesi diye özetlenebilecek gelişmelere sahne olan 1929 – 1950 dönemi, Bretton Woods sisteminin kurulmasının ardından ABD öncülüğünde Keynesgen sosyal refah devletinin yaşama geçtiği 1950 – 1973 dönemi ve kapitalist sistemin yeniden tıkanma işaretleri verdiği ve yeni açılımların kurgulandığı 1973 – 1986 dönemi, kamu harcamalarının ulusal gelire oranının neredeyse kesintisiz bir şekilde yükselmesine tanıklık etmiştir. 1986 yılı itibarıyla 6 ülkenin yukarıda belirtilen oranının ortalaması % 46 düzeyinde olup; ABD ve Japonya dışındaki tüm ülkeler bu ortalamasının üzerinde kalmaktadırlar.

1980'li yıllar, daha önce de söz edildiği gibi, liberal açılımlara yeniden dönüş yıllarıdır. Bu çerçevede, 2000 yılında devletin ekonomideki payının saptanması, yukarıda başlatılan analizin bütünlük taşıması açısından önemlidir.

Tablo 2 : 2000 Yılı itibariyle Devletin Ekonomi İçindeki Payı

Ülke	(%)
A.B.D.	32
Almanya	53
Avusturya	49
Belçika	49
Fransa	53
Hollanda	47
İngiltere	41
İspanya	40
İsveç	58
İsviçre	49
İtalya	39
Japonya	48
Kanada	41
Norveç	47
İrlanda	31
Türkiye	23.9

Kaynak: OECD İstatistikleri (Aktaran : Çeçen, ANIL, Kuşatılmışlar Ülkesi Türkiye, Art Yayınları, Ankara, 2001, s. 28,29.

Yukarıdaki tablo değerleri göstermektedir ki, “negatif devlet”, “piyasa dostu devlet”, “hantal devlet” tartışmaları arasında, merkez ülkeler küçük azalmalarla birlikte, devletin ekonomi içerisindeki payını korumaktadırlar. Buna karşılık, tabloda tek “çevre ülke” olarak yer alan Türkiye’de devlet, ekonomi içerisinde, merkez ülkelerle kıyaslanamayacak ölçüde küçük bir paya sahiptir: % 24.

Başka bir tartışma alanı da, “Türkiye’de kamu görevlisi sayısının fazlalığı” argümanı üzerinden yürütülmektedir.

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)’nin aşağıdaki tabloda yer alan verileri, Türkiye’deki memur sayısının, ülke nüfusları ile kıyaslandığında, diğer ülkelere göre düşük düzeyde bulunduğunu ortaya koymuştur.

Tablo 3 : Kamu Görevlisi Sayısı (Her kişiden birisi – 2000)

Ülke	
Finlandiya	10
Kanada	12
ABD	13
Macaristan	13
İrlanda	14
Almanya	19
Hollanda	19
İspanya	25
İtalya	25
Türkiye	30

Kaynak: OECD verileri

Buna göre, Türkiye'de her 30 kişiden birisi kamu görevlisi iken, aynı oran Finlandiya'da 10, Almanya'da 19 ve İtalya'da 25'tir.

Maliye Bakanlığı verilerine göre, Türkiye'de devlet memurlarının büyük bölümü öğretmenler, sağlık personeli ve polislerden oluşmakta; yardımcı hizmetler sınıfındaki personelin önemli bir bölümü de, sağlık alanında istihdam edilmektedir. Buna karşılık halen 60.000 dolayında öğretmen, 50.000 dolayında ise sağlık elemanı açığı bulunmaktadır.

2000 yılı itibariyle nüfusu 275 milyon 562 bin 673 olan ABD'de merkezi idarede 2000 yılı itibariyle nüfusu 2 milyon 777 bin, eyaletlerde 4 milyon 746 bin, belediyeler ve diğer yerel kuruluşlarda da 13 milyon 49 bin olmak üzere toplam 20 milyon 572 bin memur istihdam ediliyor. Memur sayısı Almanya'da da 4 milyon 364 bini aşıyor.

Buna karşılık 65 milyon nüfusa sahip Türkiye'de 2 milyon 625 bin kamu çalışanı bulunmaktadır.

Bu alanda kullanılabilir bir başka önemli gösterge, kamu istihdamının toplam istihdama oranıdır.

Tablo 4 : Kamu İstihdamının Toplam İstihdama Oranı (%)

Ülke	
Kanada	19.6
İtalya	16.1
Almanya	15.6
İspanya	15.2
İngiltere	14.4
ABD	14.0
İsviçre	11.4
Türkiye	14.2

Kaynak : DPT verileri

Tablo verilerine göre, kamu istihdamının toplam istihdama oranında, Türkiye orta sıralarda yer almaktadır. Ayrıca Türkiye'nin bu konumunda, giderek daralan toplam istihdam kapasitesinin de etken olduğu gözden uzak tutulmamalıdır.

Yukarıda belirtilen tüm veriler ortaya koymaktadır ki, Türkiye'de devletin büyük ve devlet memuru sayısının çok olduğuna yönelik söylemler, belirli bir amaç doğrultusunda kamuoyunu yanıltmaya yönelik girişimlerdir.

Bununla birlikte, Türkiye'de kamu hizmetinin miktar ve kalitesinde görülen geriye gidiş, yurttaşın yukarıda belirtilen çerçevede "hantal devlet – tembel devlet memuru" tanımlamasına - fazla sorgulama yapmadan, günlük yaşam deneyimlerinden çıkardığı sonuçlarla - katılmasına neden olmaktadır. Ancak şu gözden kaçırılmamalıdır ki, kamuyu işlevsizleştiren, ihale yöntemleriyle kamu görevlisini işsiz

birakan, kamu hizmet alanını daraltarak özelleştirmeye zemin oluşturma amacıyla kamu hizmeti sunumunu etkisizleştirenlerle," hantal devlet" argümanının sahipleri aynı çevrelerdir.

Merkez ülkelerin çevre ülkeler için programladığı kamu yönetimi biçimi, istikrar programlarında somutlaşmaktadır.

3. "İSTİKRAR" PROGRAMLARININ KAMU YÖNETİMİ REFORMU

3.1. IMF Anlaşmaları

Türkiye, Uluslararası Para Fonu ile 9 Aralık 1999 tarihinde bir Stand by Anlaşması imzalamıştır. 2002 yılı başına kadar "yürürlükte" kalan bu Anlaşma kapsamında, aşağıda belirtilen tarihlerde IMF'ye niyet mektupları verilmiş ve mektuplarda yer alan taahhütler, ülkenin hemen tüm politikalarına "yön vermiştir". Yine bu dönemde ülke Kasım 2000 ve Şubat 2001 aylarında tarihinin en büyük krizlerini yaşamış, dalgalı döviz kuru uygulamalarına geçilmiş, ekonomide % 12'ye varan küçülmeler kaydedilmiştir. Arkasından, 2002 yılında imzalanan yeni bir stand by ile, IMF programının uygulanma süresi 2004 yılına kadar uzatılmıştır;

09.12.1999	Stand by
10.03.2000	Birinci Gözden Geçirme
22.06. 2000	İkinci Gözden Geçirme
18 12.2000	Üçüncü ve Dördüncü Gözden Geçirme
30.01.2001	Beşinci Gözden Geçirme
03.05.2001	Altıncı ve Yedinci Gözden Geçirme
26.06.2001	Sekizinci Gözden Geçirme
31.07.2001	Dokuzuncu Gözden Geçirme
20.11.2001	Onuncu Gözden Geçirme
18.01.2002	Stand by

Programların içeriğinin anlaşılmasına yardımcı olmak amacıyla, niyet mektuplarında sözü geçen terimlere ilişkin kimi açıklamalar çalışma kapsamında verilmektedir.⁹

⁹ **Stand – by düzenlemesi:** Sözcüğün İngilizce karşılığı, "gerektiğinde kullanılmak üzere hazır bekleyen kaynaklar" anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, söz konusu kaynaklara, olaylar normal akışında gittiğinde gereksinim duyulmayacaktır. Bu husus, IMF'den yapılan satın almaların niye Merkez Bankası döviz rezervlerini artırmak için kullanıldığını da açıklamaktadır.

Finansman miktarı (access): Ödemeler dengesi gereksinimine, programın kuvvetliliğine ve ülke kotasının büyüklüğüne bağlıdır. Her yıl için kotanın % 100'ü ve kümülatif stok olarak ta en çok % 300'üne kadar çıkabilme olanağı vardır. Ancak istisnai durumlarda (normal kullanım düzeyinin yetersiz olacağı çok ciddi finansal kriz anları) daha yüksek miktarlar IMF İcra Direktörleri Kurulu tarafından onaylanabilir. Türkiye'nin IMF'den sağladığı kaynak, ülke kotasınının 16 katına yaklaşmaktadır. Stand – by düzenlemeleri çerçevesinde onaylanan mali yardımların ülke kotalarına oranı, en borçlu ülkelerde şöyle gerçekleşmektedir; Türkiye % 1560, Kore % 948.8, Arjantin % 500, Brezilya % 343.2 ve Meksika % 120. (Bkz: Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, Madde : 103).

Şartlılık (conditionality): IMF kaynaklarını kullanabilmek için ülke hükümetlerinin, izleyecekleri siyasalar konusunda hazırlanan niyet mektupları ile IMF'ye taahhüt vermesidir.

Yukarıda belirtilen niyet mektuplarında, “**Kamu Yönetimi Reformu**” ile ilgili birçok taahhütlerde bulunulmuştur. Ancak özellikle 2002 yılında başlayan dönemde, kamu yönetimi reformları gözden geçirmelere konu edildiğinden, bu alanda “acele” çabalara girişilmiştir. Konu ile ilgili olarak, 18 Ocak 2002 tarihli niyet mektubunda yer verilen önemli konu başlıkları aşağıya çıkartılmıştır;

- *Kamu sektörü reformu ile, kamu kaynaklarının idaresinin ve etkinliğinin kalıcı bir şekilde artırılması amaçlanmaktadır.*
- *Kamu hizmetlerini reforma tabi utmak amacıyla 2002 sonuna kadar Bakanlar Kurulu bir **kamu hizmetleri reform stratejisini** kabul edecektir. Hazırlık çalışmalarının bir parçası olarak, kamu işlevlerinin gözden geçirilmesi amacıyla 2002 yılı Mart ayı sonuna kadar bir **Bakanlar komitesi** oluşturulacak olup, sözkonusu gözden geçirme 2002 yılı Eylül ayı sonuna kadar tamamlanacaktır. Bu tarihe kadar, genel kamu sektörü ve KİT istihdam*

Şartlılık ilkesinin amacını IMF şöyle açıklamaktadır; (i) Kamuoyuna hükümetin izleyeceği siyasalar konusunda teminat vermek (Örn. tarım üreticileri, biraz matematik hesabı yaparak, Hükümet’in IMF’ye verdiği “söz” doğrultusunda, ürünlerine ödenecek fiyattan, hasattan çok önce haberdar olabilirler), (ii) Yabancı yatırımcılara, Hükümetin izleyeceği makroekonomik siyasalar hakkında fikir vererek, yabancı sermayenin ülkeye yönelişini sağlar, (iii) IMF’ye izlenecek siyasalar konusunda güvence verir, (iv) Hükümetlere, program koşullarını yerine getirmek koşulu ile dilimler halinde kullanabileceği kaynak miktarları konusunda güvence verir.

Performans kriteri (performance criteria): Programın öngörüldüğü gibi işlediğini ölçmek amacıyla kullanılır. Performans kriterleri rakamsal değişkenler (bütçe temel fazlası, MB net iç varlıkları vb) üzerine olabileceği gibi, rakamsal olmayan – yapısal (bir yasanın çıkarılması gibi) konulara ilişkin de olabilmektedir. Herhangi bir performans kriterine uyulmaması durumunda, programın devamı (ve ilerideki kredi dilimlerinin kullanımı) için IMF İcra Direktörler Kurulu’nun onayı gereklidir. Bu onay, ancak sapma çok küçük veya Hükümetler tekrar taahhüdüne dönmek için iyileştirme önlemleri alacağına Kurul’u inandırabilirse verilmektedir.

Program gözden geçirmeleri: IMF’nin Program performansına yönelik olarak, belirli aralıklarla yaptığı genel değerlendirmelerdir. Bu bağlamda, örneğin performans kriterlerini tuturan hükümetlerin daha sonra aldıkları kimi önlemlerin Program’ın gelecekteki başarısını olumsuz etkileyeceği kanısına varması halinde, IMF iyileştirici önlemlerin alınmasını, Programın devamı için bir koşul olarak öne sürebilir.

Yapısal kriterler (structural benchmarks): Performans kriterlerine eşdeğer olmayan ve Program süresince üstlenilmesi gereken faaliyetlerdir. Bir yapısal kriterin sağlanamaması, programın devamı için IMF İcra Direktörler Kurulu’nun onayını gerektirmez. Diğer taraftan, eğer önemli bir yapısal kriter sağlanamazsa, IMF bu sağlanana kadar gözden geçirmeyi tamamlamamaya (ve böylelikle kullanımları durdurmaya) karar verebilir.

Endikatif hedefler: Programın başarısı için son derecede önemli olan değişkenlerin izlenmesinde kullanılan, hükümetlerin doğrudan kontrol edemediği gösterge niteliğindeki hedeflerdir. (örneğin hükümetin genel bütçe açığını kontrol etmesi, bütçenin büyük bölümünün faiz ödemelerini yansıtmaması nedeniyle, bütçe temel fazlasına göre daha zordur. Bu nedenle endikatif hedef olarak genel bütçe açığının belirlenmesi daha uygundur). Endikatif bir hedefin tutturulamaması, Program’ın önemli amaçlara ulaşmada başarısız olduğuna dair bir belirtidir. Bu durumda IMF İcra Direktörleri Kurulu’ndan feragat (waiver) istenmesine gerek olmamakla birlikte, Kurul konuyu önemli görmesi halinde, Program yeniden düzenlenene kadar gözden geçirmeyi tamamlamamaya (ve böylelikle kullanımları durdurmaya) karar verebilir.

düzeyini üçer aylık bazda inceleyecek bir entegre sistem hayata geçirilecektir (**yapısal kriter**).

- Program süreci sonunda, tüm büyük **KİT'lerin** yeniden yapılandırılmalarının tamamlanması ve bir çoğunun **özelleştirilmesi** öngörülmektedir.
- KİT'ler, Yıllık Yatırım ve Finansman Kararnamesi doğrultusunda, bütçelerinde yer alan bütün maliyet tasarrufu sağlayacak tedbirleri uygulayacaklar, uygulama Hazine Kontrolörlernce üçer aylık bazda izlenecektir.
- KİT gelirlerinin güvence altında tutulması bakımından, KİT yönetimlernce ticari sebeplerle kararlaştırılanların dışında yeni vergi istisna veya teşvikleri öngörölmeyecektir.
- Kamu kuruluşlarında istihdam edilen **memur, işçi ve sözleşmeli personele yönelik işten ayrılma kurallarının** hayata geçirilmesi için bir genelge yayımlanacaktır.
- Ocak ayı sonuna kadar, (i) KİT'lerdeki tüm fazla istihdam ve kadrolar (önceki analizlerimiz gözden geçirilerek ve kapsamı genişletilerek) saptanacak ve (ii) tüm açık, doldurulmamış, atıl kadrolar ortadan kaldırılacaktır (**Birinci Gözden Geçirmeye ilişkin ön koşullar**). Gönüllü emeklilik teklifleri ve sadece gerekli göröldüğü takdirde işten çıkarmalar vasıtasıyla, Haziran sonuna kadar fazla işçi sayısı üçte bir oranında ve 2002 Ekim sonuna kadar kümülatif olarak üçte iki oranında (**ikinci hüküm bir yapısal performans kriteridir**) azaltılacaktır. 2003 Haziran sonuna kadar, kalan fazla istihdam aşamalı olarak azaltılacaktır. Fazla istihdamı azaltmaya yönelik bu hedef uyarınca, **hiçbir yeni işe alıma izin verilmeyecek ve boşalan ilgili kadrolar süratli bir biçimde iptal edilecektir**. KİT'lerin söz konusu programa bağlı kalmaları üçer aylık periyodlar halinde denetime tabi olacaktır.
- Maliye Bakanı, konsolide bütçeye tabi kuruluşların bölge müdürlüklerinin ve diğer bölge müdürlüklerinin **kapatılmasıyla** sağlanacak tasarrufları 2002 yılı Mart ayı sonuna kadar belirleyecek (**yapısal kriter**) ve ilişkili bütçe ödeneklerinin bloke edilmesini sağlayacaktır.
- Faiz dışı dengeleri performans kriteri tanımına dahil edilecek on KİT: TTK, TŞFAŞ, TMO, TEKEL, TCDD, BOTAŞ, TEDAŞ, EUAŞ, TETTAŞ ve TEİAŞ'tır. Bu KİT'lerin faiz dışı dengeleri, sağlanan net finansman toplamından KİT'ler tarafından ödemesi yapılan tahakkuk etmiş faiz tutarlarının düşürölmesi şeklinde takip edilecektir.
- Ziraat ve Halk Bankası(nın) halihazırda devam etmekte olan operasyonel yeniden yapılandırma kapsamında çalışanlarının sayılarının azaltılmasına yönelik bir Bakanlar Kurulu Kararnamesi yayımlanacak ve gerekli yasal değişiklikler yapılacaktır. (**ön koşullar**). 2002 yılı Haziran ayı sonuna kadar, sözkonusu bankaların şube sayısı 800 adet azaltılacaktır (**yapısal performans kriteri**). Çalışanların sayısı da bu doğrultuda azaltılacaktır. Vakıf Bank'a ilişkin olarak bir özelleştirme danışmanı hesapların incelenmesi ve analizini sürdürmekte olup, potansiyel yatırımcılar bankaya yönelik ilgilerini sunmaya ve Mayıs ayında teklif vermeye davet edilmiştir.
- TMSF, tahsil edilemeyen kredileri ve teminatları çözüme kavuşturmak amacıyla büyük gayret gösterecektir. TMSF, bir danışman firmanın yardımı ile sözkonusu varlıkların çözüme kavuşturulmasına ilişkin bir strateji ve prosedürler geliştirmekte olup, büyük miktarlardaki sorunlu varlıkların çözümlenmesi amacıyla ilave personel işe almaktadır.
- Şirket borçlarının yeniden yapılandırılmasına ilişkin çerçeve(de)... şirketlerin birden çok sayıdaki orta ve büyük ölçekli kreditorlere olan yükümlölüklerinin,

her bir şirket için ayrı ayrı değerlendirilmesi için Ocak 2002'de serbest piyasa temelli gönüllü bir yaklaşım ("**İstanbul Yaklaşımı**") uygulanmaya başlanılacaktır. Bankalar Birliği çatısı altında, bu konudaki ilerlemeleri takip etmek üzere bir Teknik Sekreteryaya ve anlaşmazlıkları çözmek amacıyla da bir **Tahkim Paneli** oluşturulmuştur.

Mektubun amaç belirleyerek yapılacakları ayrıntılı olarak saydığı bölümler, makale ekinde bir bilgi notu şeklinde sunulmaktadır (EK 1)

IMF ile yapılan stand by anlaşmaları kapsamında verilen niyet mektuplarında, tarım sektörü ile ilgili olarak ta önemli belirlemelerde bulunulmuştur.

Bu alanda dikkat çeken önemli konu, 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın, anlaşma belirlemeleri doğrultusunda düzenlenmesidir. Bu durum, bir anlamda kalkınma planlaması kavramının terkinin ve yerine istikrar programlarının ikamesini açıklamaktadır.¹⁰

3.2. Dünya Bankası Anlaşmaları

24 Ocak 1980 Programı ile birlikte, Dünya Bankası'nın Türkiye'ye ilgisi de artmıştır. 1980'li yıllarla birlikte başlayan süreçte, Dünya Bankası ile imzalanan tarım odaklı anlaşmaların listesi aşağıda verilmektedir;

PROJE KONUSU	PROJE ADI	PROJE TARİHİ
Destekleme Politikaları	Sektörel Kredi Anlaşması	27.06.1985
	İkinci Gübre Rasyonelasyon ve Enerji Tasarrufu Projesi	13.05.1982
	Tahıl Depolama Projesi	27.06.1985
Tarımsal Kredi	İkinci Tarımsal Kredi Projesi	27.06.1983
	Üçüncü Tarımsal Kredi Projesi	28.06.1989
	Tarımsal Sanayi Projesi	28.06.1989
Tarımsal Pazarlama	İkinci Meyve Sebze Projesi	06.04.1981
	Ürün Borsaları Planlama Projesi	1998
Tarımsal Araştırma ve Yayım	Tarımsal Yayım ve Uygulamalı Araştırma Projesi	05.08.1984
	Tarımsal Araştırma Projesi	09.09.1982
Tarımsal Altyapı ve Sulama	Drenaj ve Tarla İçi Geliştirme Projesi	27.03.1986
	Doğu Anadolu Su Havzası Rehabilitasyon Projesi	25.03.1995
	Sulama Yönetimi ve Yatırımlarda Katılımcı Özelleştirme Proj	28.10.1997

Kaynak : KENDİR, Hülya, **Türkiye'de Tarım Sektörü Yönetiminde Değişim**, A.U.S.B.F. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2000, s.72

¹⁰ 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın genel ve tarımsal belirlemeleri açılarından değerlendirilmesi ve bu kapsamda niyet mektuplarının Plan üzerine etkileri konusunda ayrıntılı bilgi için Bkz: Gökhan, GÜNAYDIN, "Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı", **Kamu Yönetimi Dünyası**, S:2, Ağustos 2000, s. 6 – 8 ; ayrıca, Gökhan, GÜNAYDIN, "Sekizinci Plan'da Tarım Sektörü", **Kamu Yönetimi Dünyası**, S:3-4, Kasım 2000, s. 39 – 44

Bu anlaşmalar, tipik birer istikrar programı anlaşmalarıdır. Dünya Bankası kredi sağlamakta, ancak sağladığı krediye karşılık uygulanacak siyasaları belirlemekte ve kamu yönetimi yapısına müdahale etmektedir.

Tarım sektörünü küresel piyasa ilişkilerine uyarlama odaklı bu projeler içerisinde, yönlendirmede birincil etkiye sahip olanı, tarıma ilişkin "Sektörel Kredi Anlaşması" (SECAL) ¹¹ dir. Bu anlaşmaların "iki belirgin özelliği vardır. (1) Ulusal plan ve programların hedef ve stratejilerini yönlendirme özelliği, (2) Doğrudan kamu sektörü ve kamu yönetiminin örgütlenmesi, çalışma ilişkileri, istihdam biçimleri ve işlevlerini değiştirme etkisi"¹²

Reformcu kuruluşların¹³ ve Türkiye'nin ekonomi siyasalarındaki değişimler bağlamında, 2000'li yıllara doğru istikrar programlarının içeriği daha da genişlemiş, fakat daha da önemlisi uygulama araçları artmış ve etkinleşmiştir. Bu bağlamda, 1999 sonrasında aşlayan süreçte, IMF ve Dünya Bankası'nın Türkiye tarımı üzerindeki yönlendirme güçleri, geçmişle kıyaslanmayacak ölçüde artmıştır.

Türkiye Dünya Bankası ile 27 Mayıs 2000 tarihinde, 759.6 milyon \$ tutarlık bir "Ekonomik Reform Kredi Anlaşması" (ERL) imzalamıştır.¹⁴ Anlaşma, IMF ile yürütülen istikrar programının finansmanında kullanılmak üzere kredi temin etmeye yöneliktir.

TSKB Yasası'nın çıkarılması, ERL'nin yürürlüğe girmesi için bir koşuldur. Ayrıca Anlaşma kapsamında 2001 yılında tüm ülke çapında uygulanmak üzere Doğrudan Gelir Desteği sistemine geçilmesi, gübre desteğinin nominal olarak sabit tutulması, tarımsal kredi sübvansiyonlarının aşamalı olarak kaldırılması, tarımsal KİT'lerin özelleştirilmesi, TSKB'nin özertleştirilmesi hükümleri yer almaktadır.

Son olarak Dünya Bankası ile "Tarımsal Reform ve Yatırım Projesi" (ARIP) imzalanmıştır. ARIP, 4 alt projeden oluşmaktadır;¹⁵

- Doğrudan Gelir Desteği,
- Çiftçi Geçiş Programı (Alternatif Ürün Projesi),
- Tarım Satış Kooperatiflerinin Yeniden Yapılandırılması,
- Proje Destek Hizmetleri

Bu başlıkların tümü, 1999 sonundan bu yana yürütülen istikrar programının tarıma ilişkin belirlemelerine konu olmuşlardır. ARIP kapsamında, IMF'ye verilen niyet mektuplarında belirtilen ifadeler hemen hemen aynen yer almaktadır. Bu da doğaldır aslında; çünkü Dünya Bankası kredileri, istikrar programlarının "yapısal uyum" bölümünü kredilendirmek üzere verilmektedir.

¹¹ Resmi Gazete, gün: 13.07.1985, sayı: 18810

¹² GÜLER, Birgül, "Kamu Yönetimi ve Dünya Bankası", *Amme İdaresi Dergisi*, C:28, S:3, Ankara, 1995, s.28

¹³ Tüm dünyayı yeniden düzenleme iddiası taşıyan IMF ve Dünya Bankası'nın aslında kendilerinin denli reforme edilme gereği içinde olduklarını UNCTAD çerçevesinden çok iyi açıklayan bir çalışma için Bkz: AKYÜZ, Yılmaz, *The Debate on the International Financial Architecture: Reforming the Reformers*, UNCTAD Discussion Papers No: 148, Geneva, 2000

¹⁴ Resmi Gazete, gün: 14.06.2000, sayı: 24079

¹⁵ Tarım ve Köyşerleri Bakanlığı Basın Açıklaması Tarih: 15.08.2001

Genel kamu yönetimine ilişkin yukarıda belirtilen açıklamalardan sonra, Türkiye tarımsal kamu yönetiminin son 20 yıllık değişiminin analizine geçilebilir.

4. TARIMSAL KAMU YÖNETİMİ VE DEĞİŞİM

Türkiye’de Cumhuriyet’le birlikte bir atılım içine giren tarım sektörü, dönemsel değişimlere koşut biçimde evrilmiştir. 1930’ların sanayi hamlesi öncesi ekonomiyi temel teşkil ettikten sonra, 1950’lerde başlayan süreçte ithal ikamecilik politikaları ekseninde değişmiş, 1980’lerden sonra ise liberal açılımlara konu olmuştur.

Bu çerçevede, Türkiye tarımsal kamu yönetiminin değişimi, aşağıda özetlenmektedir;

4.1. Tarımsal Kamu Yönetiminin Cumhuriyet Tarihi Boyunca Yapılandırılması

Bu bölümde, tarım alanında Bakanlık, KİT’ler ve bir bölümünün kontrolü doğrudan ya da dolaylı şekilde uzun süreler merkezi idareye bağlı olan kooperatif yapılanmadan söz edilecektir.

4.1.1 Bakanlık Yapılanması

Türkiye Cumhuriyeti’nde Tarım Bakanlığı, 1924 yılı başında kurulmuştur.¹⁶ 1928 yılında Tarım ve Ticaret Bakanlıkları birleştirilmiş¹⁷, 1931 yılında tekrar ayrı bir Bakanlık şekline dönüştürülmüş¹⁸ ve 1937 yılında Bakanlık Görev ve Teşkilat Yasası çıkarılmıştır.¹⁹ 1974 yılında Bakanlığın adı “Gıda-Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı” olarak değiştirilmiş²⁰, 1981 yılında Orman Bakanlığı da Tarım Bakanlığı’na devredilerek Bakanlığın adı “Tarım ve Orman Bakanlığı” na dönüştürülmüş²¹, 1983 yılında Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığının da katılmasıyla Bakanlık “Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığı” olarak yapılandırılmış²² ve 1985 yılında Yasası çıkarılmıştır.²³ Aynı yıl yayımlanan “Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun” ile Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığına bağlı katma bütçeli ve tüzel kişiliği haiz Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü kurulmuş, Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığının Yol Su Elektrik ve Topraksu Genel Müdürlüklerinde kullanılan kadrolar, personeli ile birlikte Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğüne devredilmiştir.²⁴ Yaklaşık 7 yıl sonra anılan Genel Müdürlük TKİB’den alınarak Başbakanlığa bağlanmıştır.²⁵

¹⁶ 06.03.1924 tarih ve 432 sayılı “Ziraat ve Ticaret Vekaletlerinin Teşkilî Hakkında Kanun” ile.

¹⁷ 21.01.1928 tarih ve 1200 sayılı “Ticaret ve Ziraat Vekaletlerinin Tevhidi ve İktisat Vekaleti Teşkilî Hakkında Kanun” ile.

¹⁸ 30.12.1931 tarih ve 1910 sayılı “Ziraat Vekaletinin Teşkiline Dair Kanun

¹⁹ 14.06.1937 tarih ve 3203 sayılı “Ziraat Vekaleti Vazife ve Teşkilat Kanunu

²⁰ 26.01.1974 tarih ve 492 sayılı “Gıda-Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının Kurulması ile ilgili Bakanlar Kurulu Kararı

²¹ 17.02.1981 tarih ve 2384 sayılı “Orman Bakanlığının Tarım Bakanlığına Devri ve Adının Tarım ve Orman Bakanlığı Olarak Değiştirilmesi Hakkında Kanun

²² 14.12.1983 tarih ve 183 sayılı “Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığının Kurulması Hakkında KHK” ile 18.06.1984 tarih ve 212 sayılı “Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığının Kurulması Hakkında KHK”

²³ 12.03.1985 tarih ve 3161 sayılı “Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığı Kanunu

²⁴ 3202 sayılı yasa, 22.05.1985 gün, 18761 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

²⁵ 07.07.1993 tarih ve 39-08/D-1-93-335 sayılı Cumhurbaşkanlığı onayı ile

1991 yılında Orman Bakanlığı kurularak Bakanlık'tan ayrılmış ve nihayet, halen yürürlükte olan "Tarım ve Köyişleri Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmündeki Kararname" yayımlanmıştır.²⁶

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı çalışmalarını, 7.8.1991 tarih, 441 sayılı "Tarım Ve Köyişleri Bakanlığının Kuruluş Ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmündeki Kararname" hükümleri uyarınca yürütür.

KHK kapsamında oldukça ayrıntılı olarak sayılan görevler dışında; 2510 sayılı İskan Kanunu, 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu ve 1581 sayılı Kanunla ilgili olarak 3143 sayılı Kanunda ve diğer mevzuatta belirtilen görevlerden Tarım ve Köyişleri Bakanlığını ilgilendirenler, Bakanlık tarafından yerine getirilir.

Böylesine kapsamlı bir görev alanına sahip olan Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, merkez ve taşra teşkilatından oluşur.

BAKANLIK MERKEZ TEŞKİLATI ana hizmet birimleri, danışma ve denetim birimleri, yardımcı hizmet birimleri, ilgili birimler ve bağlı birimlerden oluşmaktadır.

Ana Hizmet Birimleri; Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü, Teşkilatlandırma ve Destekleme Genel Müdürlüğü, Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, ve Dış İlişkiler ve Avrupa Topluluğu Koordinasyon Dairesi Başkanlığı

Danışma Ve Denetim Birimleri; Teftiş Kurulu Başkanlığı, Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Hukuk Müşavirliği, Bakanlık Müşavirleri, Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği

Yardımcı Hizmet Birimleri Personel Genel Müdürlüğü, İdari ve Mali İşler Dairesi Başkanlığı, Yayın Dairesi Başkanlığı, Savunma Sekreterliği, Özel Kalem Müdürlüğü

İlgili Birimler Toprak Mahsülleri Ofisi, Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü

Bağlı Birimler Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğü

BAKANLIK TAŞRA TEŞKİLATI Organizasyonu ise aşağıdaki gibidir;

- 81 İl Müdürlüğü
- 883 İlçe Müdürlüğü
- 894 Köy Grubu Tarım Merkezi
- 56 Tarımsal Araştırma Kuruluşu
- 37 Üretim İstasyonu Müdürlüğü (Tarımsal Üretim ve Geliştirme Gn. Müd.)
- 1 Antalya Beymelek Su Ürünleri Üretim ve Geliştirme Merkezi Müdürlüğü
- 1 Ankara Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü
- 1 Ankara Tarım Alet Makinaları Test Merkezi Müdürlüğü
- 1 Ankara Ders Araç ve Gereçleri Makina Eğitim Merkezi Müdürlüğü
- 2 Zirai Üretim İşletmesi ve Personel Eğitim Merkezi Müdürlüğü
- 1 Ankara Tohumluk Tescil ve Sertifikasyon Merkezi Müdürlüğü

²⁶ 07.08.1991 tarih ve 441 sayılı "Tarım ve Köyişleri Bakanlığının Kuruluş Ve Görevleri Hakkında KHK"

- 1 Kocaeli Tohum Sertifikasyon Test Müdürlüğü
- 7 Ziraî Karantina Müdürlüğü
- 40 İl Kontrol Laboratuvar Müdürlüğü
- 13 Tahafuzhane ve Gümrük Veteriner Müdürlüğü
- 11 Hayvan Park ve Pazar Kurumu Müdürlüğü
- 20 Okul,
- 7 Elsanatları Eğitim Merkezi Müdürlüğü ve Enstitüsü

Ayrıca, Bakanlıkların Kuruluş ve Görev Esasları Hakkında 27/9/1984 tarihli ve 3046 sayılı Kanun, Genel Kadro ve Usulü Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ve İl İdaresi Kanunu hükümlerine uygun olarak, Bakanlığı temsilen İl ve İlçe seviyesinde taşra teşkilatı kurulabileceğı gibi, bağıli kuruluşları da her bölge, İl ve İlçede gerektiğı hallerde ayrı birimler halinde teşkilatlanabilir. Bakanlığı; İl idare kurallarında Bakanlık İl Müdürleri, ilçe idare kurullarında Bakanlık İlçe Müdürleri temsil eder.

Bakanlık, hizmet alanına giren konularda mahalli idarelerle koordinasyonu sağlamakla sorumludur.

Tarım ve Köyîşleri Bakanlığı dışında, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nden sorumlu Devlet Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Orman Bakanlığı, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı ile Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, görev ve yetki alanları içine tarım ile ilgili konuları alan diğeri Bakanlıklar olarak sayılabilir.

4.1.2. Tarımsal Kamu İktisadi Teşebbüsleri

Türkiye'de tarım alanında görev ve yetki sahibi KİT'ler Toprak Mahsülleri Ofisi, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş., TEKEL Genel Müdürlüğü ve Çay İşletmeleri Kurumu olarak sayılabilir. Hububat, şeker, tütün ve çay piyasalarını düzenleyen bu KİT'ler arasında yalnızca TMO TKİB bünyesinde bulunmaktadır.

Toprak Mahsülleri Ofisi'nin ana fonksiyonu hububat piyasasını regüle etmek, bu kapsamda destekleme alımları, iç satış, dışalım ve dışsatım yapmak, gerektiğinde Hükümet kararı ile tahıl ürünlerine ek olarak baklagiller ve yağlı tohumlarla ilgili çalışmalar yapmak, haşhaş ve narkotik ürünlerde devlet tekeli yürütmek .. tir. TMO, TKİB'nin ilgili kuruluşu olarak görev yapmaktadır.

Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş., Türkiye'de şeker pancarına dayalı olarak üretilen şekerin üretim, satış, dış ticaret ve yan ürünlerinin fiyatlarının tespitinden sorumludur. IMF ile yapılan Stand – by Anlaşması çerçevesinde çıkarılan Şeker Kanunu,²⁷ bu alanı yeniden düzenlemekte ve Türkiye şeker pancarı kotasını 11.5 milyon ton ile sınırlandırmaktadır. Yine Aynı Kanun hükümleri uyarınca kurulan Şeker Kurulu, sektörün tüm önemli kararlarını oluşturacak mekanizma olarak yapılandırılmıştır. 7 kişiden oluşan Şeker Kurulu'nda, TKİB yanında, Sanayii ve Ticaret Bakanlığı, Dış Ticaret Müsteşarlığı, TŞFAŞ ve fabrika – birlik temsilcileri görev yapacaklardır.

²⁷ 04.04.2001 tarihinde kabul edilen Yasa, 19.4.2001 gün, 24378 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

TEKEL, tütün üretim ve üreticilerini desteklemek üzere kurulmuştur. Aynı zamanda sigara üretimi de yapan TEKEL, merkezi hükümet teşkilatı içinde bir Devlet Bakanlığı'na bağlı konumdadır. Cumhurbaşkanı tarafından veto edildikten sonra tekrar TBMM gündemine gelen Tütün Kanunu, konu alanı yeniden düzenleyecek bir içeriğe sahiptir.

Çay İşletmeleri Kurumu (ÇAYKUR), çay üretimini ve üreticisini desteklemek üzere kurulmuştur. Bir Devlet Bakanlığı'na bağlı olarak çalışmaktadır.

4.1.3. Kooperatifler

Türkiye'deki ilk kooperatifçilik hareketi, 1935 yılında çıkarılan Tarım Satış ve Tarım Kredi Kooperatifleri Yasası'nın çıkarılması ile başlamıştır. Günümüzde 4 farklı yasa altında çalışan kooperatiflerin nicelik açısından ulaştığı büyüklüklere karşın, çağdaş bir gelişim düzeyi yakaladığından söz edilemez.

Tarımsal Amaçlı Kooperatiflerin (Tarımsal Kalkınma, Pancar Ekicileri, Sulama, Su Ürünleri, Tarım Satış, Tütün Tarım Satış, Tarım Kredi Kooperatifleri) sayısı 10095 olup, ortak sayısı ise 5 milyona yaklaşmıştır.

1163 sayılı Kooperatifler Yasası uyarınca faaliyetlerini sürdüren Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin kuruluş etüdü, kooperatifin kurulacağı bölgenin sosyo – ekonomik yapısı ve tarım potansiyeli, kooperatif işletmeciliği için yeterli altyapının ve kurucuların kooperatifçilik bilincinin durumu gibi kriterler dikkate alınarak, TKİB il müdürlükleri tarafından yapılmaktadır.

Pancar Ekicileri Kooperatifleri dışında diğer tarımsal kalkınma kooperatiflerinin projeli yatırımları, TKİB bünyesinde bulunan Teşkilatlandırma ve Destekleme Genel Müdürlüğü'nce, "Tarımsal Kooperatiflerin Yatırım Faaliyetlerine Yapılacak Devlet Yardımı Yönetmeliği" çerçevesinde fonlanmaktadır. Ayrıca TKİB İl müdürlüklerince yapılan sosyo ekonomik değerlendirmeler sonucunda, uygun bulunan kooperatiflere, ortakların mülkiyetinde uygulanmak üzere proje desteği verilmektedir.

Tarım Satış Kooperatifleri, üretici ortaklarının üretime yönelik gereksinimlerini karşılamak, ürünlerini satın alarak değerlendirmek, Bakanlar Kurulu ya da ilgili Bakanlığın kararı ile devlet destekleme alımları yapmak gibi çeşitli görevler üstlenmiştir. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın denetiminde çalışmaktadırlar. Bu kapsamda Tarım Satış Kooperatifleri, çeşitli ürün ve ürün gruplarında faaliyet göstermek üzere Tarih, Çukobirlik, Antbirlik, Fiskobirlik, Trakya Yağlı Tohumlar Birliği, Güneydoğubirlik, Karadenizbirlik, Marmarabirlik, Tiftikbirlik, Gülbirlik, Kozabirlik, Taskobirlik ve Kayısbirlik gibi birlikler oluşturmuşlardır.

Tarım satış kooperatifleri idari bakımdan merkezi otoriteye bağlıdır. Bu kapsamda ürün alım fiyatları kooperatif dışında belirlenmekte, finans yetersizliğinden doğan borçlanma gereği de mali yapılarının giderek bozulmasına neden olmaktadır. Bu yapı üzerine hazırlanan Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri ile ilgili yasa, 1 Haziran 2000 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu yasanın hükümleri, TSKB'nin öncelikle işleme tesislerinin özelleştirilmesine zemin hazırlama niteliğindedir.

4.2. Tarımsal Kamu Yönetiminde Değişim

4.2.1. Tarımsal Kamu Yönetiminde Etkinliğin Kırılması

Türkiye kamu yönetiminin içinde bulunduğu durum, tarım sektöründe de kendisini hissettiriyor. 1980'lerle birlikte başlayan geriye gidiş, sektörü giderek "yönetilemez" bir konuma doğru sürüklüyor. Süreci şöyle özetlemek olanaklı;

Birinci aşama; Tarım Bakanlığı'nın 1984 tarihli reorganizasyonu ile Bakanlığın hemen tüm kurmay birimleri (Ziraat İşleri, Zirai Mücadele, Hayvancılığı Geliştirme, Gıda İşleri, Veteriner İşleri, Su Ürünleri, Toprak-Su Genel Müdürlükleri) dağıtılmıştır. Süreç, tarımdaki etkin kamu yönetimini kırmıştır.

İkinci aşama: Tarım Bakanlığı'nın yönetim gücündeki aşınmaya koşut olarak, Türkiye'deki kamu örgütlenmesinin diğer birimleri de tarım yönetiminde söz sahibi olmuşlar, görevler ve yetkiler çeşitli kuruluşlar arasında (Bakanlar Kurulu, Yüksek Planlama Kurulu, Para Kredi ve Koordinasyon Kurulu, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Devlet Bakanlıkları, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlıkları, Merkez Bankası, Ziraat Bankası ..) dağıtılmıştır. Bu dağıtımda yeterince net belirlenemeyen görevler yetki çatışmasını da beraberinde getirmiş, bu yapının üzerine eklenen eşgüdüm yetersizliği ise tarım yönetiminin etkisizliğini ve tarımın sahipsizliğini perçinlemiştir.

Üçüncü aşama : Yönetişim (governance) ilkesinin etkileri Türkiye'ye ve tarım sektörüne de yansımış, birçok görev ve yetki alanı zaten elinden çıkmış bulunan Bakanlık, kalanlarını da adeta bu alanda oluşturulan kurullara devretmiştir.

Ancak bu kurullardan aşağıda belirtilen üçü

1. "Tütün ve Tütün Mamülleri ve Alkollü İçkiler Piyasasını Düzenleme Kurulu "
2. "Şeker Kurulu",
3. "Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerini Yeniden Yapılandırma Kurulu"

kamu alanını özel sektöre devretme ve "işletici" özelliğinden sıyrılan kamunun, özel sektör işbirliği ile alanı düzenlemesi ve denetlemesi işlevine yönelmekte, böylece "Bağımsız İdari Otorite" kavramına oturmaktadırlar.

Buna karşın, aşağıda belirtilen ve birisi kurulmuş, bir diğerinin kurulması ise içeriğinde bulunduğu yasa tasarısının akıbetine bağlı olan kurullar, Bakanlığın yetkisini, "eşgüdüm" adı altında bürokrasinin diğer birimleri ile paylaşması anlamını taşımaktadır. Bu kurullar ise aşağıda açıklanmaktadır;

1. **Tarımda Yeniden Yapılandırma ve Destekleme Kurulu :** 99/13759 sayılı Kararname²⁸ ile kurulan "Tarımda Yeniden Yapılandırma ve Destekleme Kurulu", Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Müsteşarı başkanlığında, Maliye, Sanayi ve Ticaret Bakanlıkları, DPT-Hazine-Dış Ticaret Müsteşarlıkları, T.C.Ziraat Bankası-Tapu ve Kadastro Genel Müdürlükleri, T.Ziraat Odaları Birliği'nin

²⁸ Resmi Gazete tarih: 21 Aralık 1999, sayı: 23913

temsilcilerinden oluşur. Kurul en az beş üyenin olumlu görüşü ile karar alabilir, ayrıca yerli ve yabancı danışmanlar görevlendirebilir.

- 2. Tarımsal Destekleme ve Yönlendirme Kurulu:** Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın hazırladığı "Tarım Hizmetlerinin Düzenlenmesi Hakkında Kanun Tasarısı"nda, Tarımsal Destekleme ve Yönlendirme Kurulu'nun, DPT, Hazine ve Dış Ticaret müsteşarlıklarından sorumlu bakanlar, Maliye Bakanı, Tarım ve Köyişleri Bakanı, Sanayi ve Ticaret Bakanı ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Müsteşarı, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarı, Hazine Müsteşarı, Dış Ticaret Müsteşarı, T.C.Ziraat Bankası Genel Müdürü, Türkiye Ziraat Odaları Birliği Başkanı, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Başkanı ve Kurulca uygun görülecek üretici kuruluşlarının en üst temsilcilerinden oluşacağı ve Kurulun sekreteryası hizmetleri Bakanlıkça (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı) yürütüleceği belirtilmektedir. Aynı tasarıda Kurul'un görevleri olarak; "kısa ve uzun vadeli tarımsal üretim politikalarını, tarımsal iç ve dış ticaret politikalarını ve ilkelerini belirlemek, tarımsal destekleme kuruluşlarının görevlerini belirlemek, üretimin yönlendirilmesi ile ilgili kararlar almak, ürün borsalarının kurulmalarını desteklemek, tarımsal ürün sigortacılığına ilişkin belirlemeler yapmak, koordinasyonu sağlamak ve bu görevlerin yürütülmesi amacıyla kurulan Tarımsal Destekleme ve Yönlendirme Fonunun işleyişini sağlamak..." sayılmaktadır.

Görüldüğü gibi, tarım politikaları ile ilgili en önemli kararların alınması, Tarımsal Destekleme ve Yönlendirme Kurulu'nun yetki alanına bırakılmaktadır.

Bu süreç içerisinde, tarım alanındaki özelleştirmeler, sektördeki kamu yönetimi açısından köklü bir değişikliği temsil etmektedir. Bu bağlamda, öncelikle 1980 sonrası süreçte gerçekleştirilen özelleştirmelere değinilecek, ardından tarım alanında kurulmuş bulunan ve "Bağımsız İdari Otorite" niteliğindeki üç kurulun incelenmesine geçilecektir.

4.2.2. Türkiye'de Tarım Alanında Özelleştirmeler

Türkiye'de günümüze kadar tarım alanında yapılan önemli özelleştirmeler arasında Et ve Balık Kurumu (EBK), Süt Endüstrisi Kurumu (SEK), Türkiye Ziraat Donatım Kurumu (TZDK), Yem Sanayii .. gösterilebilir.

Türkiye kırsalının en önemli gelir kaynağı tarımdır. Bitkisel ve hayvansal üretimin girdisini sağlayan ve çıktısını değerlendiren tarımsal KİT'lerin özelleştirilmesi, öncelikle üretim miktarını azaltmış, ardından üretimin değerini bulmasını engellemiş, kırdaki yoksulluğu artırmıştır. Dünya Bankası, 1980 – 2000 yılları arasında, dünyada kentleşme oranı en yüksek üçüncü ülkenin Türkiye olduğunu söylüyor!.. Bunun anlamı, 1980'den bu yana, dünyada köylüsü, çiftçisi en çok ezilen ülkelerin başında Türkiye gelmektedir. Olanın adı ise kentleşme değil, varoşlara yığılmadır.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın yaptırdığı araştırmalara göre; "Türkiye'de tarımsal KİT'ler diğer ülkelerdeki örneklerinden farklı olarak, özelleştirme uygulamalarında yeterince deneyim kazanılmadan ve özelleştirme uygulamalarının ilk yıllarında programa alınmıştır. İşletmeler çoğunlukla kuruluş amaçları ve işlevleri dikkate alınmadan, yapılan ihalelerde en yüksek teklifi veren firmalara devredilmiştir. Bu

bakımdan birçok işletme faaliyet alanından çekilmiş, üretim ve istihdamda önemli daralmalar olmuş, verimlilik ve karlılık özellikle orman ürünleri ve et kombinalarında istenilen düzeye çıkarılmamıştır".²⁹

Adı geçen araştırma, özelleştirme uygulamalarının teorik kökenini sorgulamayan, pratik sonuçları ile ilgilenen bir yön izliyor. Bu anlamda, özelleştirmelerden elde edilen olumsuz sonuçları, özelleştirme uygulamalarının başarısızlığına bağlıyor. Tüm dünyadaki özelleştirme uygulamalarının yeni adı küreselleşme olan emperyalizmin çevre ülkelerden kaynak transfer etme yöntemi olduğunun giderek daha çok anlaşılılmaya başlandığı bir ortamda, bilimsel bir araştırmanın, teorik çerçeveyi ilgilendiren bir konuda yaptığı ve yukarıda verilen saptama, kuşkusuz çalışmanın bütününü olumsuz etkileyici niteliktedir. Bununla birlikte, özelleştirme uygulamalarının sonuçlarına ilişkin çalışma kapsamında verilen bilgiler hayli çarpıcıdır. Buna göre;

"Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu'na bağlı iken özelleştirilen 32 süt ve süt mamülleri işletmesinden sadece 13'ü üretim faaliyetlerini sürdürmektedir. Söz konusu işletmelerin özelleştirmeden sonraki dönemde istihdamda % 59.4 ve işlenen çiğ süt miktarında % 18.95 oranında bir azalma olmuştur.

Yem Sanayii Türk A.Ş. (Yemsan)'a bağlı 24 yem fabrikasının özelleştirme sonrası dönemde kurulu kapasitelerinin % 38.6 oranında arttığı görülürken, bu artışın karma yem üretimlerine yansımadağı aksine özelleştirme öncesi döneme göre % 2.1 oranında azaldığı tespit edilmiştir. Özelleştirilen 24 yem fabrikasından 6'sının üretim faaliyeti durdurulmuştur. Yem fabrikalarında özelleştirme sonrası dönemde istihdam hacminde % 62.9 oranında azalma olmuştur.

Günümüze kadar 12 kombinası özelleştirilen Et ve Balık Kurumu'nda özelleştirme sonrası istihdam hacmi % 56.90, üretim miktarında ise % 5.06 azalma olmuştur. Kombinalardan birisi faaliyetini durdururken, özelleştirilen kombinaların kapasite kullanım oranları % 9-11 arasındadır.

Orman Ürünleri Sanayii Kurumu – ORÜS'ün 19 orman ürünleri işletmesi ve 1 emprenyeleme tesisi özel kişi ve kuruluşlara devredilmiş ve bu işletmelerden 4'ü faaliyetlerini durdurmuş ve bu işletmelerin özelleştirme sonrası dönemde istihdamda % 61.24 ve üretimde % 45.15 azalma olmuştur.

Araştırma kapsamında tarımsal KİT'lerden elde edilen toplam özelleştirme geliri yaklaşık 177 milyon 392 bin dolardır. Bunun toplam özelleştirme gelirleri içindeki payı % 4.3'tür.

Avrupa Birliği Genel Sekterliği tarafından hazırlanan bir belgede ise, Yem Sanayiinin 30 işletmesinin, SEK'nun 38 işletmesinin ve ORÜS'ün tamamının özelleştirilerek sektörlerden kamunun çekilmesinin tamamlandığı belirtilmektedir.³⁰ Aynı belgede özelleştirilen tarım kuruluşlarına ilişkin bazı bilgilerde yer almaktadır;

²⁹ Tarım ve Köyşleri Bakanlığı, Tarımsal Ekonomik Araştırmalar Enstitüsü, **Türkiye'de Özelleştirme Uygulamalarının Tarım Kesimine Etkilerinin Değerlendirilmesi**, Ankara, 2001

³⁰ "Yem Sanayi (animal feed production) with 30 plants, Süt Endüstrisi Kurumu (milk and dairy products) with its 38 plants and ORÜS (Forestry wood materials manufacturing) were completely privatized and thus the state's withdrawal from these sectors have been completed." Bkz: Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, **Turkey's Contribution to the 2001 Progress Report, Annex : 6 Privatization**, Ankara, 2001, s.5 :

Tablo 5 : Tarım özelleştirmeleri

Şirket ADI	Satış Tarihi	Satış bedeli (\$)
SEK	1993 - 1998	69.619.759
YEM SANAYİ	1993 - 1995	21.416.710
EBK	1995 - 2000	49.693.324
KÖYTEKS	1995 - 1998	3 731.332
ORUS	1996 - 2000	32.301.635
TZDAŞ	1998 - 2000	15.783.896
TÜGSAŞ	1999	2.204.238

Kaynak: Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, **Turkey's Contribution to the 2001 Progress Report, Annex : 6 Privatization**, Ankara, 2001, Tablo : E)
Companies Privatized by asset sale

Özelleştirme Portföyünde bulunan toplam 40 kuruluş içerisinde önemli kısmı özelleştirilmiş olan EBK (Et ve Balık Ürünleri A.Ş.), Türkiye Zirai Donatım Kurumu, TÜGSAŞ (Türkiye Gübre Sanayi ve Ticaret A.Ş.) ile TEKEL (Tütün, Tütün Mamülleri Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğü), Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş., İGSAŞ (İstanbul Gübre Sanayii A.Ş.) da bulunmaktadır.

Türkiye'de çöküş süreci yaşamakta olan hayvancılığın durumu, EBK'nun ve Yem Sanayii'nin özelleştirilmesi ile yakından ilgilidir. Üretici, çayır-meraların kullanılamaz duruma geldiği bir ortamda, ya hayvanına yedireceği yemi ya da bunun parasını bulamamıştır. Kötü koşullarda yetiştirdiği hayvanı satmak konusunda ise celeplerin insafına kalmıştır. EBK'nun boşalttığı alan, özel sektörce doldurulmuş, özel sektörün bu konudaki faaliyetleri ise üreticinin hayrına olmamıştır. Sözgelimi EBK'nun Ankara'daki arsası üzerine Migros inşa edilmiş, Türkiye'nin başkenti hijyen koşullarına uygun hayvan kesiminin yapılabileceği bir mezbahaneden yıllarca yoksun bırakılmıştır. Doğan boşluk, borsa tarafından yaptırılmakta olan bir mezbahane ile kapatılmaya çalışılmaktadır. Ankara çevresi entegre et tesisleri ile dolmuştur. İşlevinin sürdüğü açık olan bir kurumun özelleştirme adı altında kapatılmasının, kamu yararına yönelik bir açıklaması yoktur.

SEK'in özelleştirilmesi de benzer sonuçlar vermiştir. Özelleştirme adı altında yapılan uygulamalarla, Türkiye'de sütçülüğün merkezi olan Burdur'daki, Eskişehir'deki SEK işleme tesisleri kapatılmıştır, çalıştırılmamaktadır. Süt üretiminin girdilerindeki inanılmaz artışlara karşın, Türkiye'de süt fiyatları yıllardır değişmemektedir. Üretici sütünü, bölgelere göre değişmekle birlikte 150-180 bin TL'den, kaymakamların başkanlığını yaptığı ve süt toplayıcısı olarak çalışan Köylere Hizmet Götürme Birlikleri'ne satmaktadır. Sütün sudan ucuz olmasının nedeni, Türkiye'nin köy köy, yerli-yabancı sermaye işbirliği ile kurulan ancak son yıllarda hızla çokuluslu şirketlerin eline geçen süt işleme şirketlerince paylaşılmış olmasıdır. Hiçbir fabrika bir diğer fabrikanın girdiği süt toplama ihalesine girmemekte, rekabet kurallarına aykırı bir şekilde ve anlaşmalı olarak belirlenen fiyatlar bazen izleyen ihalelerde düşmekte, süreçten ÇUŞ'ler rant sağlarken üreticinin perişanlığı her geçen gün artmaktadır.

4.2.3. Tarımsal Kamu Yönetimi Alanında Bağımsız İdari Otoriteler

4.2.3.1 Bağımsız İdari Otorite Kavramı

Yirmibirinci yüzyılda giderek daha çok “küreselleşen” dünya yeni sağ ideolojinin hegemonyasında biçimlendirilirken, yeni liberal (neo liberalism) ve yeni muhafazakar (neo conservatism) düşünceler siyasaların odağında yer alıyor.

Kendisini önceleyen yüzyılın Adam Smith’çi siyasalarının ekonomik ve siyasi olarak tıkanıdığı ve kapitalizmin derin krizlerinin ortaya çıktığı yirminci yüzyıl³¹, aynı zamanda kapitalizmin yeniden yapılanmasına da tanık olmuştur. 1929 buhranı, temel olarak efektif talep yaratamayan süreçlerin bir sonucudur. O halde, krizin sorumlusu olan piyasa geri çekilmeli ve alanı büyük ölçüde kamuya terk etmelidir.³² Adına ister “tekelci kapitalist devlet” ister “refah devleti” dönemi denilsin, 1980’lere değin egemen model, siyasi alanda iki kutuplu - ekonomi alanında Keynesgen olarak tanımlanabilir. Bu yapı içinde dış yardıma dayalı kalkınmacı siyasalar, çevre ülkelere gelişmişlik trenini yakalama umudu aşıyordu. “Yasal-ussal bürokrasi devletin sert çekirdeği, iktisadi – toplumsal – kültürel yaşamı sürükleyen devlet modernleşmenin güvencesi, kendine güvenli uluslar kendi kaderlerinin yapıcısı”³³ idiler. Merkez sermaye, çevrenin gelişmemiş piyasalarında örgütlü olan tek şey aracılığıyla kendisini çoğaltabilirdi: ulus devlet...

Ancak kapitalizmin döngüsel krizleri, 1980’lerde bir kez daha ve öncelikle merkez ülkelerde kendini göstermeye başladı. Sermayenin kendini yeniden üretme koşullarındaki geriye gidiş, yeni kanalların açılmasını zorladı. En az çeyrek yüzyıllık uygulamalar, çevre ülkelerde devlet etrafında kümelenmiş ve asal olarak ondan geçinen “kurumsal” özel sektör yaratmış; kamunun kapladığı alan “gelişmenin” sınırını belirler olmuştu. Bu yeni bir krizdi ve sorumlusu bu kez kamu idi. “Refah devleti demokrasiyi, toplumsal gelişmeyi ve ekonomik verimliliği sağlama amaçlarına ulaşamamış, toplumun bireysel özgürlüğü koruma gibi idealleri üzerinde olumsuz etki yapmıştı”.³⁴ O halde alanı terketme sırası devlette idi ve piyasa rövanşa hazırды.

Ancak şu belirtilmelidir ki, piyasa artık bir hat olmaktan çıkıp, satıh niteliğine dönüşmüştür, piyasa sözcüğü şimdi tek ve tüm bir dünyayı tanımlamaktadır. Kurum ve kuralları aynı olan bütüncül bir piyasa kurgulaması, “yapısal uyarlanma” structural adjustment) süreçleri ile sağlanacaktır.

³¹ Hobsbawm’ın Aşırıliklar Çağı (Age of extremes) olarak tanımladığı 20. yüzyıl, eşi görülmemiş vahşilikleri barındıran savaşlara, ekonomik iniş – çıkışlara, faşizmin yükselişi – çöküşüne ve nihayet komünizmin doğuşu, ihracı ve parçalanışına, diğer yüzyıllara göre çok daha “kısa bir sürede” tanık olmuştur. Bu çerçevede Hobsbawm 20. Yüzyıl’ı “1914’ten Sovyet Çağı’nın sonuna kadar olan dönem” olarak tanımlar ve 1980’lerin sonu ile 1990’ların başında dünya tarihinde yeni bir çağın başladığını öne sürer. Bkz: Hobsbawm, Eric, *Kısa 20. Yüzyıl*, Sarmal Yayıncılık, İstanbul

³² Şaylan, Gencay, “Kamu Yönetimi Disiplininde Bunalım ve Yeni Açılımlar Üzerine Düşünceler”, Amme İdaresi Dergisi, C:33, S:2, Haziran 2000, s.10-12

³³ Güler, Birgül Ayman, *Yeni Sağ ve Devletin Değişimi – Yapısal Uyarlanma Politikaları*, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Yayın no: 266, Ankara, 1996, s.9

³⁴ Julian Le Grand ve Roy Robinson, “Privatization and the Welfare State: An Introduction”, *Privatization and the Welfare State*, Der. Julian Le Grand ve Roy Robinson, 2.B., London: George Allen and Unwin, 1985 (1-4), s.7 (Aktaran: Sezer, B.Uysal, “Büyük Devlet-Küçük Devlet Tartışması”, Amme İdaresi Dergisi, C:25, S:4, Aralık 1992, s. 6)

Bu bağlamda ve "minimal devlet" tasarımı çerçevesinde, İyi yönetim (good governance) sihirli bir ilke haline dönüşmüştür. Merkez ülkelerin entelektüel hegemonyası çerçevesinde, "önceden belirlenen bir ortak amacı gerçekleştirebilmek için tek öznel, merkezi, hiyerarşik bir işbölümü içinde üretim yapan, kaynak ve yetkileri kendinde toplayan yönetimden, önceden belirlenen bir iyiye (amaca) doğru değil, insan haklarına dayalı performans ölçütlerini geliştirecek çok aktörlü, yerinden yönetimci, ağsal ilişkiler içinde, kendisi yapmaktan çok toplumdaki aktörleri yapabilir kılan, yönlendiren ve kaynakların yönlendirilmesini kolaylaştıran yönetim anlayışı"³⁵ olarak tanımlanan bu ilke uygulanmadan, krizlere geçici çözümler üreten dış kredi sağlamak olanaklı değildir artık. Çevre ülkelerin "İyi yönetim"e geçebilmeleri için ise, bütçe açıklarının sorumlusu olan sosyal güvenlik ve tarımsal destekleme sistemleri elemine edilmeli, KIT'ler özelleştirilmeli, yaratılan ikili bürokrasi ardından gelen alternatif bürokrasi ile kamu yönetimi parçalanmalı ve böylece "siyaset ile ekonominin bağı" kopartılmalıdır.³⁶ Bunu sağlayacak mükemmel araçlar ise, bağımsız idari otoritelerdir...

İlk olarak Anglo Sakson dünyada görülen Kurul tipi örgütlenmeler, 1970'li yıllardan itibaren Kara Avrupa'sı yönetim yapılarında yer almaya başlamışlardır. "ABD'nde *independant agencies*, İngiltere'de *quangos* (*quasi autonomus non governmental organizations*) olarak isimlendirilen kuruluşlar Kara Avrupası için esin kaynağı olmuştur".³⁷

Bununla birlikte bu yeni kuruluşların birçok özellikleri, Kara Avrupası İdare Hukuku yapılarından farklılık göstermektedirler. Bu bağlamda, bu kuruluşlara, klasik idari yapılardan farklılıklarına atıf yapılarak "Bağımsız İdari Otoriteler" (BİO) adı verilmiştir.

Türkiye idare yapısı içinde görülen en eski BİO'nun, 1959 yılı sonunda kurulan Sigorta Murakabe Kurulu olduğu belirtilmektedir.³⁸ O tarihten günümüze kadar Türkiye'de oluşturulan kurulların listelenmesi ve ilgili oldukları alan itibarıyla gruplandırılmaları dahi birçok güçlükler içermektedir. Halen Türkiye'de 50'nin üzerinde Kurul bulunmaktadır.

Ancak hemen belirtmeliyiz ki, belirtilen kurulların tümünü BİO olarak nitelermek doğru olmayacaktır. Bu çalışmanın amaçlarından birisi de, klasik idari yapı içerisinde yer alan kurullar ile kimi nitelikleriyle idari sistemden "taşan" BİO'ları, aralarındaki farkları öne çıkarmak suretiyle ayırtmaktır. Türkiye yönetiminde BİO'lardan söz etmenin dahi fantezist bir girişim³⁹ olarak tanımlandığı bir ortamda, sözü edilen ayırıştırma işleminde öncelikle idare hukuku teknik bir araç olarak kullanılacak, ancak hukukun

³⁵ Tekeli, İlhan, "Yönetim Kavramı Yanısıra Yönetişim Kavramının Gelişmesinin Nedenleri Üzerine", *Demokrat Değişim*, s.1, 1996

³⁶ "İyi Yönetişim" kavramının merkez ülkeler kaynaklı sermayenin kendisini yeniden üretme koşullarını en iyileştirebilmek için kurgulanan ve uygulanan, sistemin dönüşüm dinamiklerine koşut bir ideoloji aracı oluşuna ilişkin ayrıntılı açıklamalar için Bkz: Tatar, Ayşe, "Dünya Bankası:Büyüme söyleminden İyi yönetme söylemine" *Toplum ve Bilim* 69, Bahar 1996, s. 6-59

³⁷ B. Delaunay, *L'Amélioration des rapports entre l'administration et les administrés*, LGDJ; Paris, 1993, s.171, dn. 1. J.L.Autin, *Vers un modèle européen d'autorité administrative indépendante*, in *Modernisation de l'Etat, la Documentation Française*, Paris, 1996, s. 3 (Aktaran: Gözübüyük, A.Şeref, Tan, Turgut, *İdare Hukuku*, Turhan Kitabevi Yayınları, Cilt:1, İkinci Bası, Ankara, 2001, s.337)

³⁸ Duran, Lütfi, "Türkiye'de Bağımsız İdari Otoriteler", *Amme İdaresi Dergisi*, C:30, S:1, Mart 1997, s.1

³⁹ Duran, Lütfi, a.g.m., s.1

sınırlarının siyasetle kesiştiği noktadan itibaren siyasal sistemler analize dahil edilecektir..

Anayasa'nın 123 ve 127. madde hükümlerine göre, idare kuruluş ve görevleri ile bir bütün olup, merkezden yönetim ve yerinden yönetim ilkelerine göre örgütlenmiştir. Kamu tüzel kişiliği kanunla veya kanunun açıkça verdiği yetkiye dayanılarak kurulabilir.

Bu çerçevede merkezden yönetimi devlet tüzel kişiliği adına faaliyette bulunan idari kuruluşlar temsil ederken, yerinden yönetim yer ve hizmet yönünden olmak üzere ikili bir yapı gösterir.

Fransa'dakilerin aksine, Türkiye'de kurulan bağımsız idari otoriteler, kamu tüzel kişiliklerine sahip olarak kurulmaktadır. Bu özellikleriyle kamu kurumu olarak nitelenme konumunda olan BİO'ların, Türkiye idari yapısı içerisindeki yerlerinin net olarak tanımlanmaları olanaklı değildir.

Türkiye idari sistemi içerisinde yer alan kuruluşlar, idari denetime açıktırlar. Başka bir deyişle, hiyerarşik düzen içerisinde üst idari yapılar, alt idari yapılar üzerinde idari vesayet yetkilerini kullanmaktadırlar. İdarenin takdir yetkisini kullanmasına idari bir denetim mekanizması getiren bu sistem idarenin bütünlüğüne katkı koyarken, özerklik ve buna karşıt görüşler (merkeziyet / adem-i merkeziyet) arasında süregiden asırlık tartışmaların da önemli bir alanını oluşturmaktadır.

Buna karşın BİO'lar, faaliyetlerinde yalnızca yargısal denetime açık olup, idari vesayet denetimine kapalıdırlar. Ayrıca kurullar özerk ve üyeleri bağımsızdır.

Düzenledikleri alanlarda sorumlu olan Bakanlıkların yetkilerini tümüyle by pass edecek denli geniş bir görev ve yetki alanı ile donatılan kurullar, güçler ayrımı ilkesi çerçevesinde tekli bir idari yapıda toplanması arzu edilmeyen yasama – yürütme ve yargı erklerini, düzenleme / denetim / danışma / uyuşmazlık çözme / idari yaptırım uygulama yelpazesinde çeşitlenen yetki alanları ile bünyelerinde toplamaktadırlar.

Bu nedenle bu tür kuruluşlar “yargısal kuruluş benzeri” veya “melez” olarak nitelenmektedirler. Ancak bizce “(BİO'lar ile) .. Amerikan modelinin pragmatik biçimde, farklı bir siyasi ve idari ortamda doğduğu”⁴⁰ belirlemesi, Anglo Sakson ve Kara Avrupası idari yapıları arasında, birincisinden ikincisine aktarılan BİO'lar aracılığıyla bir kan uyuşmazlığının doğduğuna işaret etmektedir.

O halde, idare hukuku bir ayırıcı araç olarak kullanıldığında, kamu tüzel kişiliğine sahip olup olmama, idari vesayet denetimine açık olup olmama, özerklik ve üyelerinin bağımsızlığı gibi kavramlar, BİO'lar ile geleneksel idari yapının kurullarını ayırmakta kullanılabileceklerdir.

Bununla birlikte, “yaşamın doğal akışı” ile daha çok kesişen ve özellikle ekonomi – politiği kucaklayan bir yaklaşımın, bu ayırım için daha açıklayıcı bir kavramsal bütünlük sağlayacağını düşünmekteyiz. Kuşkusuz bu çerçevede, oldukça geniş bir

⁴⁰ Gentot, *les autorites administratives independantes*, 1994, s.24 (Aktaran: Gözübüyük, A.Şeref, Tan, Turgut, a.g.y., s.340)

çalışma alanına işaret etmektedir. Ancak bir soyutlama düzeyi olarak, kurulların kaynak transferi işlevlerinin analiz edilmesi, uygun sonuçlar üretebilecek bir öze sahiptir.

Bağımsız İdari Otoritelerin kuruluş amaçları konusunda 'main stream' tarafından öne sürülen argümanlar, birkaç ana başlık altında toplanabilir. Buna göre, "depolitize devlet" kuramı çerçevesinde BİO'lar, duyarlı sektörlerde yönetilenleri keyfilikten koruyacak, objektiflik ve yansızlık güvencesidirler.⁴¹ Teknolojideki ve mali yapıdaki gelişmeler insanlık önüne yeni olanaklar sunmakla birlikte, insan hak ve özgürlüklerini tehdit etme potansiyelini de beraberlerinde getirmişlerdir. Geleneksel kamu bürokrasisi, böylesine teknoloji içerilmiş ortamları düzenleme yeteneğinden görece yoksundur. Bu nedenle daha hızlı hareket etme yeteneğinde, daha geniş olanaklarla donatılmış, teknolojiyi ve yeni mali yapıyı yönetebilme yeteneğine sahip kurullar, "düzeni tehdit ve ihlallere karşı koruyacak ve kollayacak"⁴² lardır. Elektrik ve telekomünikasyon gibi duyarlı sektörlerde gerçekleştirilen özelleştirmeler sonrasında kamunun özel sektörle birlikte işletici konuma çekilmesi, kamunun hem işletici (operator) hem de düzenleyici (regulator) rolde olması sorununun gündeme getirmiş ve bir ayırım yapılması gereği ortaya çıkmıştır.⁴³ Ayrıca aday ülke konumunda bulunduğumuz ve mevzuat uyumu çalışmaları süren Avrupa Birliği'nde, mal ve hizmet sunan işletici ile oyunun kurallarını koyan ve uygulamasını denetleyen düzenleyici ayırımının yapılmasını üye ülkelerden istemektedir.⁴⁴

Türkiye'de son kırk yıl içinde oluşturulan ve halen işlevlerine devam etmekte olan kurulların tümünün, yukarıdaki "meşruiyet temeline" oturduğunu söylemek olanaklı değildir. Bu bağlamda, yukarıda listelenmeye çalışılan kurulların hala birçoğu, geleneksel bürokrasinin koordinasyon sorununa çözüm arayışları çerçevesinde değerlendirilebilir. O halde kamu yönetiminin kurullarını, "yönetişim" in BİO'larından ayırmak için kullanılabilir somut ölçülere gereksinim vardır.

Bu alanda kullanılabilir değişik yöntemler düşünülebilir. En basitinden başlayarak, kurulların oluşturulma tarihleri temelinde bir değerlendirme yapmak, içerdiği eksikliklerle birlikte, bir ayıklama aracı kullanılabilir.

Merkez orjinli "yönetişim" kavramının kuramsallaştırıldığı 1980'leri izleyen yıllar, çevre ülkeler için, "merkezle entegrasyonunun etkinliği ölçüsünde", yönetişimin ithaline tanıklık etmiştir. Türkiye, bu alanda Latin Amerika ülkelerinin de içinde bulunduğu bir "düzeyi" temsil eden ülke olarak, 24 Ocak kararları ve bunların yaşama geçiriliş koşullarını oluşturan 12 Eylül hareketi sonrasında, ithal ikamecilikten serbest piyasacılığa geçiş "transformasyonunu" tamamlamış ve geçiş dönemi sonrası kurgulanan kendine özgü liberal demokrasi aşamasında kamu yönetimi alanına ekonomik dönüşüme koşut müdahaleler yapılmıştır. Türkiye'de halen önemli işlevlere sahip kimi kurulların tarihinin bu döneme dayanması, bu açıdan hiç te sürpriz değildir.

⁴¹ Delaunay, *l'amélioration des rapports entre l'administration et les avlministres 1993*, s.1, (Aktaran: Gözübüyük, A.Şeref, Tan, Turgut, a.g.y., s.338)

⁴² Duran, Lütfi, a.g.m.,

⁴³ Gözübüyük, A.Şeref, Tan, Turgut, a.g.y., s.337

⁴⁴ Ulusoy, A., "Kamu Hizmeti Anlayışında Yeni Yönelimler: Avrupa Yapılanmasının Kamu Hizmeti Teorisine Etkileri", *Amme İdaresi Dergisi*, c.31, s.2, Ankara, 1998, s.21

Bu çerçevede, BİO teşhisi yapmaya yönelik olarak kurulları, 1980'ler öncesi ve sonrasında kurulanlar olarak ayırmak, başında söylendiği gibi, eksik te olsa bir ayıklama işlevi görecektir. Ancak analizin derinleştirilmesi, farklı yöntemlerin kullanıma alınması ile olanaklıdır.

Bu noktada, birbirine koşut sonuçlar üretme olasılığı yüksek iki ilave değerlendirme yönteminden söz edilebilir. Bunlar; BİO'ların düzenlediği alanların "duyarlılığı" ve BİO etkinliğinin kurgulanış biçimi olarak özetlenebilir.

BİO temelli tartışmaların, "duyarlı sektör" kavramsallaştırması ile birlikte yürütülmesi dikkat çekicidir. Ancak aynı derecede dikkat çekici olan bir başka husus, kavramı kullanan çevrelerin kavramın tanımlanması konusunda sergiledikleri sessizliktir. Buna karşın, örtük bazı temel kabullerin varlığı anlaşılmaktadır.

Konu ile ilgili olarak yazılanlar topluca değerlendirildiğinde, main stream'ın, "duyarlı sektör" ile hızla değişen teknoloji / finans alanına vurgu yaptığı, bu alanlarda yaşanan değişimlerin insan hakları alanına izdüşümleri konusunda kaygılandıkları, bu sorunun çözümünü de BİO'ların işlevlerinde gördükleri söylenebilir. Buna göre, bu iki alanda yaşanan gelişmeler, bu alanlarda güç sahibi olanlara, insan yaşamına dün olduğundan çok daha fazla müdahale etme ve onu önemli oranda belirleme gücü vermektedir. Bu çerçevede kurullar, ister kamu ister özel sektör kaynaklı olsun, olası tehditleri savuşturma misyonunu üstlenirler.

Bununla birlikte, "duyarlı sektör" olarak tanımlanan alanların, minimal devlet tasarımı çerçevesinde devletin özel sektöre tümüyle devrettiği ya da işletici niteliği ile bir piyasa aktörüne dönüştüğü veya devletin alandan çekilmesi için istikrar programları temelli planların yapıldığı; kamu hizmeti niteliğinde olması nedeniyle işleticisine maliyet ve kar toplamını yurttaş faturasına yansıtma hakkı tanıyan, son derecede karlı alanlar olduğu bilinmektedir.

Kavramı BİO'lar için bir meşruiyet aracı olarak kullananların, sektör – insan hakları ilişkisine vurgu yaparken, sektör – ekonomik kazanç ilişkisine körleşmeleri dikkat çekicidir.

BİO etkinliğinin kurgulanış biçimi, duyarlı sektörde devlet mülkiyetinin cari durumu açısından farklılıklar sergilemektedir. Bu bağlamda, eğer sektör halen devlet tekelinde ise, BİO'lar öncelikle alanı özelleştirmeye hazırlamak işlevine odaklanmakta ve kamu mülkiyetini özel mülkiyetle değiştirmektedirler. Çevre ülkelerdeki akademik yolsuzluk yazınının en çok özelleştirme uygulamalarından beslenmesi ve Türkiye'de de ilgili uygulamaların basına yansıyan bölümlerinin dahi yolsuzluk alanında yaratıcı öyküler olmaları, sınıf temelli düşünüldüğünde BİO'ların kaynak transfer etme işlevini ve transferin yönünü ortaya koymaktadır.

Sektörden devletin tümüyle çıktığı ya da işletici niteliğine çekildiği durumlarda ise BİO'lar, sektörün kullanacağı kamu kaynağı ve kamu gücüne ilişkin düzenlemeler geliştirmektedirler.

Her iki durumda da, kurulun çalışmalarını yöneten, başka bir deyişle kurul işlevlerini somutlaştıran üyelerin kimlikleri önem kazanmaktadır. Kurullar üzerinde yapılan

incelemeler göstermektedir ki, kurul üyelikleri kamu, özel sektör ve sivil toplum örgütü temsilcilerinin katılımı ile oluşturulmaktadır.

Üyelerin farklı çıkar alanlarını temsil etmelerinin, en uygun uzlaşa ve dolayısıyla en rasyonel yönetimi üreteceği ileri sürülmektedir. Ancak bu noktada doğal olarak, üyenin temsilcisi olduğu alanı temsil etme gücü ve kararlılığı ile karar yeter sayısı gibi konular öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, kurul üyesi olarak atanacaklarda aranan "birikim" in niteliği, özellikle siyasetten bağımsız olması gerekliliğinin sık sık vurgulanması,⁴⁵ kamu temsilcisi olarak atanacakların genellikle liberalizme imanlı olmasına özen gösterilmesi, sivil toplum örgütlerinin kimi çıkar gruplarının toplumsal meşruiyetini sağlamaya yönelik yaptıkları çalışmaların açığa çıkması, özel sektörün doğal olarak "kamu yararı" yerine karlarını maksimize etmeye yönelik çalışmaları, kurulların düzenleme işlevleri ile yakından ilgili konulardır. Demokratik kitle örgütlerinin ve meslek odalarının kurul üyesi olarak düşünülmemelerinin yanında, yukarıda sayılan bileşimin de karar yeter sayısının kamu aleyhine kurgulanması, "yönetişim" ilkesinin ideolojik tercihini açıkça somutlaştırmaktadır.

Yukarıdaki tanımlamalar ile hukuka ve ekonomi – politığe ait kavramlar kullanılarak yapılan ayırım, Türkiye'de BİO olarak nitelenebilecek onüç üst kurulun varlığına işaret ediyor. Seyahat acentası gibi çalışarak üyelerinin tümünün dünya seyahatleri yaptığı, bütçeye maliyetleri bir katrilyonu aşan; ülkede Bakanlıkları by pass ederek çalışanları açısından ikili, işlevleri açısından alternatif bürokrasi yaratan BİO'ların asıl işlevi, siyaset ile ekonomi arasındaki bağı kopararak, temsili demokrasinin dolayimli da olsa önemli bir etkileyicisi olan yurttaşı ekonomik sistemden ötelemek, bir başka deyişle sosyal devletin tasfiyesi sürecini hızlandırarak kaynak transferini emekten sermayeye ve çevreden merkeze doğru yönlendirmektir.

4.2.3.2 Tarım Alanında Kurullar

4.2.3.2.1. Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerini Yeniden Yapılandırma Kurulu

Tarım Satış Kooperatifleri, aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi 16 adet Birlik'e sahiptirler. 54 ilde ve 23 ürün grubunda olmak üzere birliklere bağlı 331 kooperatifte kayıtlı yaklaşık 738 bin ortak ve 7.360 çalışan bulunmaktadır. Bu bağlamda, TSK ile ilgili yapılan düzenlemeler, yalnız ortak ve çalışanların aileleriyle birlikte yaklaşık 3 milyonluk bir nüfus büyüklüğünü ilgilendirmekle kalmayıp, tarım sektöründe üretim – pazarlama – taşıma – işleme vb. alanlarında çalışan ve ülke istihdamının % 45'ini oluşturan bölümü ve tarım ürünleri tüketicisi konumunda bulunan tüm halkı çeşitli yönleriyle doğrudan ilgilendirmektedir.

Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri (TSKB), 24.04.1935 gün, 2834 sayılı yasa ile kurulmuştur. Dönemin Başbakanı İsmet İNÖNÜ, TBMM'de yasa gerekçesini şöyle

⁴⁵ "Kuru üyelerinin bağımsızlığı" kavramının kimden uzaklaşıp kime yaklaşmak çerçevesinde kurgulandığına yönelik oldukça zihin açıcı örnekler, uzun süredir kamuoyuna yansımaktadır. Bir Kurula atanan Yönetim Kurulu Başkanı'nın değiştirilmesi için "ısrar" eden IMF'nin istemini kabul ettirmesi yanında, IMF Heyeti'nin bazı kişilere Kurul üyeliği teklifi götürmesi, teklife muhatap olan kişiler tarafından bizzat kamuoyuna açıklanmıştır. Son olarak, çeşitli uygulamaları benimsemediğini söyleyen bir Kurul üyesine yönelik olarak, nezaketi ile bilinen Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı'nın "beğenmeyen çeker gider" açıklamasını yapması, üyelerin bağımsızlığı konusunda çalışanların ampirik olarak kullanabilecekleri örnekler olarak not edilebilir.

açıklamaktadır; "Bugünkü şartlar içinde Türk üreticisi, spekülasyon veya alacakları vasıtasıyla piyasaya istediği gibi hükmeden ve -fiyatların muzır temevvüçlerine- amil olan araçlar dolayısıyla yetiştirdiği mahsüllerin hakiki değerine sahip olamamaktadır. ... Tarım Satış Kooperatifleri, yerli ve yabancı ihracat firmaları ve şirketlerinin, Türk üreticisinin bütün senelik zorlu emeğinin maddi ifadesi olan mahsüllerini en uygun fiyatlarla satabilmek için meşru ve ahenkli bir rekabette yarışmaları istenmektedir. Layihanın maksad ve gayesi, Türk üreticisinin, yetiştirdiği mahsülleri gerçek değerinden daha düşkün bir fiyatla ve zamanından önce satmasına çeşitli nedenler dolayısıyla alivre satışları üretici ve ülke aleyhine suistimal edilmesine engel olmaya çalışmaktır..."⁴⁶

Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerine ilişkin önemli veriler, aşağıdaki tabloda sunulmaktadır.

Tablo 6 : Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerine İlişkin Kimi Veriler

Birlik Adı	Bağlı Kooperatif Sayısı	Ortak Sayısı	Daimi Personel Sayısı	İşletme/İştirak Sayısı	Faaliyet Ürünleri	Konusu
TARIŞ-Pamuk	44	50.403	2.114	87/9	Kütlü pamuk	
TARIŞ-Uzüm	14	20.719	-	-	Çekirdeksiz kuru üzüm	
TARIŞ-İncir	15	7.159	-	-	Kuru incir	
TARIŞ-Z.Yağı	33	26.481	-	-	Zeytin, ham zeytinyağı	
ÇUKOBİRLİK	40	63.970	1.865	17/10	Kütlü pamuk, soya	
ANTBİRLİK	6	29.014	421	8/8	Kütlü pamuk, limon	
FİSKOBİRLİK	49	246.406	671	18/4	Kabuklu fındık	
TRAKYABİRLİK	48	108.554	1.260	4/4	Yağlık ayçiçeği	
MARMARA B.	8	49.691	423	3/4	Zeytin	
KARADENİZ B.	22	71.883	443	2/6	Yağlık ayçiçeği, soya	
GÜNEYDOĞUB.	13	14.531	24	5/1	A.fıstığı,k.mercimek, k.biber, nohut, zeytinyağı	
TASKOBİRLİK	9	4.283	66	8/0	Yaş ve kuru çekirdekli üzüm	
KOZABİRLİK	5	10.635	30	0/5	Yaş ipek kozası	
GÜLBİRLİK	6	7.628	8	5/1	Gül çiçeği	
TİFTİKBİRLİK	12	18.449	13	0/0	Tiftik	
KAYISIBİRLİK	7	8.178	22	0/0	Kuru kayısı	
TOPLAM	331	737.984	7360	157/52		

Kaynak: T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Teşkilatlandırma Genel Müdürlüğü, Tarım Satış Kooperatif ve Birliklerine Yönelik Faaliyetler ve Elde Edilen Sonuçlar, Ekim 2001, Ankara, s. x

Not: Ağustos 2001 rakamlarını yansıtmakta olup, TARIŞ'in daimi personel ve işletme/iştirak sayıları "TARIŞ-Pamuk Birliği"nde birleştirilmiştir.

TSKB, 1984 yılındaki 3186 sayılı yasa ile geçirdiği önemli değişikliklerle 1935 yılından bugüne dek Türkiye üreticisi için önemli işlevler yerine getirmiştir. Özerk olmayan yapısı nedeniyle önemli oranda siyasi karışmalara maruz kalmasına karşın, önemli bir ürün grubunda kamu desteklemesi aracı olmuş; işleme tesisleri ile ilk ürünün katma değerinin artırılarak pazarlanması faaliyetlerini sürdürmüş, iç ve dış pazarlamada zaman zaman etkin bir rol oynamıştır.

⁴⁶ TBMM zabıtları, 09.10.1935, C:1, i:42, s:229,

“Birlikler Türkiye rekoltesinin; kütlü pamukta % 14-22'sini, fıındıkta % 20-40'ını, çekirdeksiz kuru üzümde % 20-30'unu, yağlık ayçiçeğinde % 25-50'sini, zeytinyağında % 12-50'sini, zeytinde % 10-20'sini, soyada %40'ını, yaş ipek böceği kozasının tamamını, gülçiçeği ve tiftiğin de yarısını alarak, işleyip satmaktadırlar.” Bu faaliyetleriyle de, İstanbul Sanayi Odası'nın “2001 yılında öz sermaye, net aktifler, satış hasılatı ve brüt katma değer gibi kriterlere göre belirleyip açıkladığı ilk 500 sanayi kuruluşu içinde Tarış Pamuk Birliğı, Tarış Üzüm Birliğı, Çukobirlik, Antbirlik, Fiskobirlik, Trakyabirlik ve Marmarabirlik de bulunmaktadır”.⁴⁷

TSKB ile ilgili ilk “reform” çalışmaları, AFC adlı kuruluşa hazırlatılan “Tarım Satış Kooperatiflerini Geliştirme Projesi” ile başlatılmıştır. Proje, merkezi bir kurulun kurulması önerisi ile sonuçlandırılmıştır.⁴⁸

TSKB, 1999 yılı sonunda başlayan istikrar programlarına geniş oranda konu olmuştur. Bu kapsamda, 9 Aralık 1999 tarihli niyet mektubunda TSKB'ne “tam muhtariyet” sağlayan yasanın 2000 yılı Mart ayına kadar parlamentodan geçirilmesi “yapısal kriter” olarak saptanmış ve yeniden yapılanmaları maliyetlerinin bir kısmı olarak birliklere 410 trilyon TL verileceği belirtilmiştir. 10 Mart 2000 tarihli “Birinci Gözden Geçirme” de “Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerini mevcut kooperatifler yasına tabi kılarak kooperatifleri otonom hale getirecek bir kanun çıkarılacağı yinelenmiştir.

Verilen “söz” biraz gecikmeyle de olsa 1 Haziran 2000 tarihinde yerine getirilmiş ve 4572 sayılı “Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri Hakkında Kanun” yürürlüğe girmiştir.⁴⁹

22 Haziran 2000 tarihli “İkinci Gözden Geçirme” de, TSKB ile ilgili aşağıdaki hükme yer verilmiştir;

Tarımsal kooperatifler ve birliklere özerklik sağlayan bir kanunun 1 Haziran tarihinde Meclisce onaylanması ile (yapısal kriter) büyük bir reform gerçekleştirilmiştir. Bu kooperatiflerin yeniden yapılandırılmalarını kolaylaştıracak bir geçiş düzenlemesi olarak anılan kanun, kooperatiflere verilecek desteğe ilişkin bütçe tahsisatının bir kısmının bu sene endüstriyel tarım ürünü destek alımlarının finansmanı amacıyla kullanılmasına olanak tanımaktadır. Ancak, bu geçiş düzenlemesinin maliyetini kontrol altında tutabilmek ve etkin piyasa bazlı yeniden yapılanmayı teşvik etmek amacıyla tarım satış kooperatifleri birliklerine bütçe fonları ancak yeniden yapılandırma kurulu (veya kurul faaliyete geçinceye dek onun adına hareket eden Hazine Müsteşarlığı ve Sanayi ve Ticaret Bakanlığı) tarafından gerçekçi piyasa fiyatlarına dayalı bir iş planının kabulü, satılması beklenen miktardan daha fazla alım yapılmaması, kendi fonları (kendi hesaplarına borçlandıkları tüm fonları içerecek biçimde) ve devlet tarafından verilen 2000 yılı bütçe tahsisatından müteşekkil rakamı aşmayacak şekilde toplam faaliyet ve yatırım bütçesi sınırları içinde kalmaları koşuluyla verilecektir.

⁴⁷ T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Teşkilatlandırma Genel Müdürlüğü, Tarım Satış Kooperatif ve Birliklerine Yönelik Faaliyetler ve Elde Edilen Sonuçlar, Ekim 2001, Ankara, s.2

⁴⁸ YILMAZ, A.Dursun, “Tarım Satış Kooperatiflerinin Kapısına Kilit Vurulacak”, Kamu Yönetimi Dünyası, Sayı : 2, Ankara, 2000, s. 20-23

⁴⁹ Resmi Gazete, gün: 16.06.2000, sayı: 24081

IMF ve Dünya Bankası'nın "TSKB'ne ilişkin reformlarının" anlaşılabilirliği için, 4572 sayılı yasanın incelenmesi gerekmektedir.

- Yasanın getirdiği temel hükümler arasında; TSKB Yeniden Yapılandırma Kurulu'nun oluşturulması, işleme tesislerinin, A.Ş'e dönüştürülmesi, önemli tüm konuların Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nca hazırlanan hazırlanılacak "örnek ana sözleşmeler" ile düzenlenmesi.. sayılabilir.
- Yasa kapsamında geçici Md. 1/D ile oluşturulan "Yeniden Yapılandırma Kurulu" (YYK), 4 yıl süreyle görev yapacak, 4 üyesi Sanayi ve Ticaret Bakanı (Bakanlık ve Hazine Müsteşarlığı Mensupları, üniversite öğretim üyeleri veya kooperatifçilik veya işletmecilik konusunda bilgi ve deneyim sahibi kişiler arasından), 2 üyesi Hazine Müsteşarlığı'nın bağlı olduğu Devlet Bakanı tarafından atanacak, yalnızca bir üyesi ise birliklerin yönetim kurulu üyeleri arasından seçilme belirlenecektir. YYK, Kooperatif ve birliklerin yeniden yapılandırılması, ekonomik etkinlik ve verimlilik, ilkeleri çerçevesinde faaliyetlerini sürdürebilir bir yapıya kavuşturulması ve bu amaçla alınması gereken tedbirlerin belirlenmesi konularında çalışma, inceleme ve önerilerde bulunacaktır.
- YYK'na bağlı olarak kurulan Yürütme Birimi ise, yeniden yapılandırma, özelleştirme, planlama, denetim, kooperatifçilik veya işletmecilik konularında deneyimli uzmanlardan oluşturulacak ve YYK'nun faaliyetlerine yardımcı olacaktır. Ayrıca, "Kooperatif ve birlikler yeniden yapılandırma ile ilgili her konuda YYK önerilerini dikkate alacak ve Kurul ile işbirliği içinde faaliyetlerini sürdürecektir." YYK'nun çalışma esasları, uygulayacağı ilkeler ve Programlar, bu sürece uyum için Kooperatif ve birliklerce alınması gereken önlemler ve yapılması gereken işlemler Sanayi ve Ticaret ile Devlet Bakanları tarafından belirlenecektir" hükümleri, yasanın taşıdığı "TSKB'ni özerk ve bağımsız bir yapıya kavuşturma" savının gerçekliğini ortaya koymaktadır.
- Yasanın geçici 1 F maddesi, "kooperatif ve birliklerin ilk işleme tesisleri dışındaki fabrikalarının, üç yıl içinde A.Ş. haline dönüştürülebileceği" hükmünü taşımaktadır. Yasa her ne kadar bu alanda bir seçimlik hakkı tanıyor gibi görünse de, bu dönüşümü sağlamayarak "YYK ile işbirliğine gitmeyen" Birlik ve Kooperatiflere desteğin kesileceği ve fiili bir tasfiye sürecinin başlatılacağı, beklenen bir gelişmedir.
- Yine yasanın geçici 1/E/3 maddesi, "Kooperatif ve birliklere (...) Devlet veya diğer kamu tüzel kişilerden herhangi bir mali destek sağlanamaz " ifadesini taşımaktadır. Bu, "tarımsal kooperatiflerin maddi dayanaklarını tasfiyeden başka bir anlama gelmemektedir... Hiçbir hükümler devlet, bir sektöre (özellikle de işgücünün yüzde 40'ına istihdam olanağı sağlayan temel bir üretici sektöre) mali destek yapmayacağını yasa hükmü haline getirmemiştir ve getiremez. Tarım dışında başka hiçbir sektör için (örneğin mali sektör için) böyle bir hüküm konulamazken, bir tarımsal politika aracından yasa hükmüyle vazgeçilmesi, açıklanması güç bir bağımsızlık kaybı anlamındadır."⁵⁰
- Yasanın 1. madde son fıkrası ile kooperatif ve birliklerin sadece sermayeleri (ortaklık payları) rehin ve hacize karşı korunup, sanayi işletmeleri ve ilk işleme tesislerinin bu koruma şemsiyesinden çıkarılması, mevcut finansal yapıları veri kabul edildiğinde, Kooperatif ve Birliklerin hiçbir şekilde tarımsal ürün işleme

⁵⁰ OYAN, Oğuz, ÖZKAYA, Tayfun ve ark., *Türkiye'de Tarımsal Destekleme Politikaları Dünü – Bugünü – Geleceği*, Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Ankara, 2001, s.52

faaliyetine girememesi anlamını taşımaktadır. Tarım yapısında katma değer ancak işleme ile elde edilebileceği ve Türkiye’de bu alanda önemli eksikliklerin bulunduğu gerçeği karşısında, yasa hükmünün ekonomi gerekleri ile çeliştiği ortadadır. İşleme tesislerinin teknoloji yenileme yatırımları ile karlı çalışabilir duruma dönüştürülmesi yerine tasfiye edilmesi, ülkenin üretim yapısının kırılması yolunda bir başka adımı oluşturmaktadır.

- Yasa’nın 7. maddesi, getirdiği “emredici ana sözleşme” düzenlemesi ile, TSKB’nin bağımsızlıklarını tümüyle ortadan kaldırmaktadır. Buna göre, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı’nın hazırlayıp Resmi Gazete’de yayımladığı “Örnek Ana Sözleşmeler” hükümlerine, kooperatif ve birlikler kendi ana sözleşmelerinde mutlaka yer verecektir. “Örnek ana sözleşmenin yol gösterici değil emredici bir içerik taşıması, demokratik kooperatifçilik anlayışı ile bağdaştırılmaz.

İzleyen süreçte, önce Yasa’da sözü edilen “örnek ana sözleşmeler”⁵¹, daha sonra da YHK üyelerinin atanmalarına ilişkin Bakanlar Kurulu Kararı ve kuruluşların intibak işlemlerinin yapılmasında takip edilecek usul ve esasları gösterir Tebliğ yayımlanmış⁵² ve Kurul çalışmalarına başlamıştır.

Bu kapsamda, kuruluşların tamamı intibak Genel Kurulları yaparak yeni ana sözleşmeleri kabul etmişlerdir.

Ekim 2001 ayı itibariyle, 4219 Kooperatif ve Birlik çalışanının görevlerine son verilmiştir.

“Birliklerin yeniden yapılandırma çerçeve ve planlarının” oluşturulması için yerel ve uluslararası uzmanlar görevlendirilmiş ve hazırlanan raporlar birliklere gönderilmiştir.

Sonuç olarak 4572 sayılı yasa, istikrar programı metinlerindeki “TSKB’lerini özerk ve bağımsız bir yapıya kavuşturmak” savının tersine, TSKB’lerini siyasete ve dolayısıyla Dünya Bankası – IMF düzenlemelerine koşulsuz uyacak ve bu suretle süreç içerisinde önce işlevsizleştirip ardından tasfiye edecek bir kurgu geliştirmektedir. Bu yapının sonuçları, Türkiye tarım üreticisinin örgütsüzlüğünü artıracak ve olan rekabet gücünü de elinden alacaktır.

4.2.3.2.2. Tütün ve Tütün Mamullerini ve Alkollü İçkiler Piyasasını Düzenleme Kurumu ve Kurulu

Anadolu’daki geçmişi 400 yıla dayanan tütün, Türkiye için sosyo – ekonomik yönden oldukça önemli bir tarım ürünüdür. 300 bin hektarın üzerindeki bir alanda, 300.000 tona yakın olan tütün üretimi, ülkenin Karadeniz, Marmara, Ege, Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaygın olarak gerçekleştirilmektedir. 500 bin üretici ailenin yanında, taşıma-pazarlama-işleme alanlarında çalışanlarla birlikte 3 milyon civarındaki kişi, tütün konusundaki gelişmelerden doğrudan etkilenmektedir.

⁵¹ Resmi Gazete tarih: 24.12.2000

⁵² Resmi Gazete tarih: 06.01.2001

Günümüzde olduğu gibi geçmişte de tütün sektörü, ülkenin ekonomik ve siyasi yapısından doğrudan etkilenmiştir. 1883 yılında çıkarılan bir nizamname ile Tütün İnhisarı, borçlarını ödeyemez duruma düşen Osmanlı tarafından "Reji İdaresi"ne devredilmiş, adı geçen idarenin kolcuları ile Anadolu köylüleri arasındaki çarpışmalarda yaklaşık 30.000 kişi ölmüştür. Cumhuriyet'le birlikte Reji İdaresi, 4 milyon liraya satın alınarak devletleştirilmiştir.

Cumhuriyet boyunca ülke ekonomisine önemli katkılarda bulunan Türkiye tütün sektörü, 1999 yılı sonlarından itibaren IMF ile imzalanan stand – by anlaşmalarına ve bu kapsamda düzenlenen niyet mektuplarına konu edilmiştir. Hemen tüm mektuplarda sektörle ilgili olarak verilen ayrıntılı taahhütler, genel olarak

- Tütün destekleme fiyat mekanizmasının kaldırılması,
- TEKEL'İN özelleştirilmesi,
- Sektörün yönetiminin oluşturulacak bir Kurul'a devredilmesi ve
- Tüm bunları yasal bir zemine oturtacak ve i) TEKEL'in destek alımı yapan birimini diğer ticari faaliyet gösteren birimlerinden ayırarak tütünün satışı için müzayede mekanizmasını hayata geçirecek, ii) alkollü içki üretimindeki tekeli kaldırarak özel sektörün piyasaya girmesini sağlayacak, iii) TEKEL'in içki, tuz ve tütün ürünleri üreten tesislerinin özelleştirilmesini sağlayacak üç yeni yasanın çıkartılması
- Tütün üreticisinin alternatif ürün projesi ve doğrudan gelir desteği ile desteklenmesi

esaslarına dayanmaktadır.

Niyet mektuplarında belirlenen yapıya koşut olarak, "Tütün, Tütün Mamülleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğü'nün Yeniden Yapılandırılması ile Tütün ve Tütün Mamüllerinin Üretimine, İç ve Dış Alım ve Satımına, 233 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına ve 4046 Sayılı Kanuna Ek Madde Eklenmesine Dair Kanun Tasarısı" Meclisten geçmiş, onaya sunulan 4685 Sayılı TÜTÜN YASASI, "Kamu yararına, Hukuka ve Anayasal ilkelere aykırılık" gerekçeleriyle Cumhurbaşkanı tarafından bir kez daha görüşülmek üzere TBMM'ne iade edilmiştir.

Cumhurbaşkanı'nın veto gerekçeleri, yasanın analizi açısından oldukça öğreticidir. Buna göre, 4685 Sayılı Yasa, "sosyal devlet ilkesi gereği, üretimin sürdürülmesi ve üreticilerin gelir kayıplarını giderme yöntem ve ilkeleri gösterilmemesi; aynı tür tütünlere AB destekleme primi öderken, ülkemizde desteklemelerin kaldırılmasını; alternatif ürünün kolayca ve kısa sürede gerçekleştirilebilecek bir çözüm olmaması; her türlü tütün ürünlerinin dışalım hakkı nedeniyle, yerli sigara ve tütün üreticilerinin üretim etkinliklerini tümüyle durdurmaları; TEKEL'in elindeki fabrika ve işletmelerin gerçek değerlerinin çok altında satılma olasılığı; iç pazarın tümüyle yabancı sigara tekeline açılmasının onarılamaz sorunlar yaratacağı", gibi, ayrıca "tütün üretiminin düzenlenmesi, tütün kalitesinin iyileştirilmesi, Türk tütününün niteliğinin ve türünün korunması, tütün ekimi yapıma yöntemleri, tütün satış sözleşmelerinden doğacak uyuşmazlıkların çözüm yolları, tütün satış merkezlerinin kurulacağı yerler, satılmayan tütünün korunma yöntemleri, yaprak tütün ticareti yapacaklarda aranacak koşullar ve yaprak tütünlerin işlenmesi yöntemlerinin" yasada düzenlenmemesi, veto gerekçelerini oluşturmaktadır. Bu bağlamda; Anayasa'nın 2., 5., 45., 166. ve 167. maddesine aykırılık; **Anayasa'da, hiçbir düşünce ve görüşün**

Türk ulusal çıkarları karşısında korunma göremeyeceğinin belirtilmesi ve ulusal çıkarların her şeyin üzerinde tutulması gerektiği gerekçesiyle Yasa Cumhurbaşkanlığı tarafından veto edilmiştir.

Ancak TBMM'den 3 Ocak 2002 tarihinde aynen geçen 4733 sayılı "Tütün, Tütün Mamülleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğü'nün Yeniden Yapılandırılması ile Tütün ve Tütün Mamüllerinin Üretimine, İç ve Dış Alım ve Satımına, 4046 Sayılı Kanunda ve 233 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun", Cumhurbaşkanlığı tarafından da onaylanarak yayımlanmıştır.⁵³

Anılan Yasa'nın bazı maddelerinin Anayasa'ya aykırılığı savı ile Doğru Yol Partisi tarafından açılan iptal davası sonucunda, Anayasa Mahkemesi, 22.01.2002 günlü kararında⁵⁴ "usulüne uygun olarak alınmış grup genel kurulu kararına dayanmayan başvurunun, başvuranın yetkisizliği nedeniyle reddine" oyçokluğuyla karar vermiştir.

4733 sayılı yasa, tütünde destekleme sistemini elemine etmiş ve tütün alım ve satımını "sözleşme" ve "açık arttırma" sistemine bağlamış, en az iki milyar adet sigara üretenlerin serbestçe tütün ithali yapmalarını ve beş yıl sonra bu zorunlu üretim miktarının da BK kararı ile ortadan kaldırılmasını, yasa hükümlerine uymayan köylülerin hapis cezası ile cezalandırılmasını hükme bağlarken, TEKEL'in özelleştirilmesini ve "Tütün ve Tütün Mamullerini ve Alkollü İçkiler Piyasasını Düzenleme Kurumu ve Kurulu" oluşturulmasını öngörmüştür.

Buna göre kısaca "Tütün Kurulu" diye tanımlanabilecek Kurul, 7 kişiden oluşturulacaktır. Gösterilen 2'şer aday arasından Bakanlar Kurulu'na seçilip atanacak üyeler, aşağıdaki kuruluşların temsilcisi olacaklardır;

- Maliye Bakanlığı,
- Sağlık Bakanlığı,
- Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı,
- Hazine Müsteşarlığı,
- Dış Ticaret Müsteşarlığı,
- TEKEL Genel Müdürlüğü (geçici) ve
- TZOB

Görev süresi 5 yıl olan Kurul üyelerinin görev süreleri dolmadan görevlerine son verilemez. Ayrıca Kurul üyeleri, Kurulun para, para hükmündeki evrak, senet ve diğer mevcutlarına karşı işledikleri suçlar ile bilanço, tutanak, rapor ve benzeri her türlü belge ve defterler üzerinde işledikleri suçlardan dolayı memur sayılırlar. Kurul üyeleri, görevleri sırasında öğrendikleri gizli bilgileri açıklamaları halinde haklarında cezai kavuşturma yapılır ve görevlerine son verilir.

Bu çerçevede Kurum/kuruluşların toplam 14 aday belirleyip Bakanlar Kurulu'na sunma işlemi tamamlanmıştır⁵⁵

⁵³ Resmi Gazete tarih: 9.1.2002, no: 24635

⁵⁴ Anayasa Mahkemesi kararı Esas Sayısı : 2002/10, Karar Sayısı : 2002/19

⁵⁵ Devlet Bakanlığı (Nazime Gürkan, Hüseyin Çetin), Sağlık Bakanlığı (Dr. Alper Pişkin, Dr. Halil Doğan), Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı (Zekeriya Herden, Mehmet Naci Hocaoğlu), Maliye Bakanlığı

4733 sayılı Yasa hükümlerine göre, kamu tüzel kişiliğini haiz, idari ve mali özerkliğe sahip Tütün Kurumu Tütün Kurulu ve hizmet birimlerinden oluşmaktadır. Kurum, Başbakan'ın görevlendireceği bir Devlet Bakanı ile ilişkilendirilecektir. Kurul, Kurumun karar organı niteliğindedir.

Yasada, Tütün Kurumu'nun hizmet birimleri sayılmamıştır.

Kurul Başkan ve üyelerinin aylık net ücretleri, en yüksek devlet memurunun aylık net ücretinin iki katını geçmemek üzere Bakanın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu tarafından tespit edilir.

Hizmet birimlerinde idari hizmet sözleşmesiyle istihdam edilecek personel, ücret ve mali haklar dışında 657 sayılı DMK'na tabidirler.

Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu'nun denetimine tabi olan Kurum'un karar organı olan Kurul, geniş bir görev ve yetki alanı ile donatılmıştır. Bunlardan bazıları şöyle sayılabilir ;

- Yasa uyarınca Kurum tarafından yürütülecek görevler ile ilgili düzenlemeler yapmak, Yasa'nın uygulanmasıyla ilgili sektörel düzenlemeler yapmak,
- 1918 sayılı "Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Kanun", 4250 sayılı "İspirto ve İspirtolu İçkiler İhisarı Kanunu", 492 sayılı "Harçlar Kanunu" ve diğer kanunlar ile Genel Müdürlüğe verilmiş olan görevleri yürütmek.
- İdari para cezaları uygulamak,
- Gerekli her türlü bilgiyi ilgililerden talep etmek,
- Yasalarla verilen diğer görevleri yapmak,

Yasanın 5. maddesi, Kurum'un gelir ve giderleri sayılmaktadır. Buna göre Kurum'un gelirleri; tütün ürünleri ve alkollü içkilerin satış fiyatlarının binde dördü, düzenlenecek belgelerden alınacak tutarlar, tescil-izin ve ruhsat harçları ve idari para cezalarının yüzde yirmibeşinden oluşmaktadır. Kurumun giderleri ise idari giderler ile ar – ge faaliyetleri ve tütün/alkol tüketiminden kaynaklanan kamusal-toplumsal-tıbbi zararları önleme çalışmaları giderlerinden ibarettir.

Kurumun giderleri Kurul kararıyla yürürlüğe giren yıllık bütçeye göre yapılır. Kurumun mal ve varlıkları Devlet malı sayılır, haczedilemez ve rehnedilemez.

Yasa'nın "Yönetmelikler" başlıklı 9. madde hükmüne göre,

- Kurul'un çalışma usul ve esasları ile Kurul üyeleri, Kurum personeli ile bunların yakınlarının yapamayacakları işler,
- Kurumun hizmet birimleri ile bunların görev ve sorumlulukları, kadro ünvanları, sayıları ve Kurum personelinin emeklilik statülerinin belirtilmesi açısından durumu,

(Niyazi Adalı, Kamuran Burnaz), Hazine Müsteşarlığı (Dr. Salih Yılmaz, Dilek Okurer), Dış Ticaret Müsteşarlığı (Muammer Oram, Oktay Üstündağ), Türkiye Ziraat Odaları Birliği (Nuri Sevda Sorman, Celal Civelek).

Kurul'un önerisi üzerine Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılacak yönetmeliklerle düzenlenecektir.

4.2.3.2.3. Şeker Kurulu

Şeker sektörü, 450.000 şeker pancarı üreticisi aile ve 30.000 işçiyi, sektörün dışsallıklarından yararlanan hayvancılık ve ulaşım alt sektörleri ilgililerini ve şeker tüketicisi olan tüm halkı doğrudan ilgilendiren, Cumhuriyet'in sanayileşme hamlesinin ilk temsilcisi, ileri ve geri (back – forward linkages) bağlantılara sahip, eşanlı gelişme (uneven development) ilkesine uygun özellikler gösteren bir sektör konumundadır. Bu yönleriyle de, ülke ekonomisi ve kırsal sosyolojisi açısından son derecede önemlidir.

Üç çeyrek yüzyıllık Türkiye şeker sektörü, 1999 yılı sonlarından itibaren IMF ile imzalanan stand – by anlaşmalarına ve bu kapsamda düzenlenen niyet mektuplarına konu edilmiştir. Hemen tüm mektuplarda sektörle ilgili olarak verilen ayrıntılı taahhütler, genel olarak

- Şeker pancarı üretimine kota konulması,
- Destekleme fiyatlarının baskılanması,
- TŞFAŞ'nin ve fabrikalarının özelleştirilmesi,
- Sektörün yönetiminin oluşturulacak bir Kurul'a devredilmesi ve
- Tüm bunları yasal bir zemine oturtacak Şeker Yasası'nın çıkartılması

esaslarına dayanmaktadır.

Böylece hazırlanan zemin üzerinde, 4 Nisan 2001 tarihinde Şeker Kanunu⁵⁶ çıkartılmıştır. 15 madde ve 8 geçici maddeden oluşan yasanın, Şeker Kurulu'yla ilgili olarak getirdiği düzenlemeler şöyle özetlenebilir;

- *Kamu tüzel kişiliğine sahip bir Şeker Kurumu kurulmuştur. Bu kurum, yeni oluşturulan bir Şeker Kurulu ve hizmet birimlerinden oluşmaktadır. Ancak Kurum, Şeker Kurulu tarafından yönetilecektir.*
- *Şeker Kurulu 7 kişiden oluşturulmuştur. Gösterilen 2'şer aday arasından Bakanlar Kurulu'na seçilip atanacak üyeler, aşağıdaki kuruluşların temsilcisi olacaklardır;*
 - *Sanayi ve Ticaret Bakanlığı*
 - *Tarım ve Köyişleri Bakanlığı,*
 - *Dış Ticaret Müsteşarlığı,*
 - *TŞFAŞ,*
 - *Pancar Üreticileri Kooperatifleri Birliği,*
 - *Sakkaroz kökenli şeker üreten fabrikalar,*
 - *Nişasta kökenli şeker üreten fabrikalar,*
- *Ülke pancar üretimine, Kurul'un belirleyeceği bir kota getirilmekte, NBŞ'ler için de bu kotanın en fazla % 10'u oranında kota tahsis edilmektedir. Toplam kotanın şirketlere dağıtımında da yine Kurul yetkili olacaktır.*

⁵⁶ 4.4.2001 tarihinde kabul edilen Yasa, 19.4.2001 gün, 24378 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdi.

4634 sayılı Şeker Kanunu'nun 12. maddesi, idareye, yasanın yayımı tarihinden itibaren 4 ay içinde, yasanın öngördüğü "Şeker Kurumu" nun çalışma usul ve esaslarını düzenlemek üzere bir yönetmelik yayımlama yükümlülüğü getirmiştir.⁵⁷ 4 Nisan 2001 tarihli yasa 19 Nisan 2001 tarihli Resmi Gazete'de yayımlandığından, yasanın yönetmelik yayımlama için öngördüğü süre 19 Ağustos 2001 tarihinde sona ermiştir. İlgili idare olan Sanayi ve Ticaret Bakanlığı süresi içinde Yönetmeliği yayımlamamış olmakla birlikte, Kurul üyelerini atama teklifini yapmayı ihmal etmemiştir. Bakanlığın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu'nca 11 Haziran 2001 günü alınan 2001/2559 sayılı atama kararı⁵⁸ ile Kurul üyelikleri doldurulmuş, boşalan üyeliğe ise yine Bakanlar Kurulu'nun 16 Kasım 2001 gün, 2001/3345 sayılı kararı ile atama yapılmıştır.⁵⁹

Daha sonra, 14 Şubat tarihinde, "Şeker Kurumu Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik" yayımlanmıştır.⁶⁰ "Amaç" başlıklı birinci madde hükmüne göre yönetmeliğin amacı; "4634 sayılı Şeker Kanunu ve ilgili diğer mevzuatın uygulanmasını sağlamak, uygulamayı denetlemek ve sonuçlandırmak, Kanunda verilen yetkiler çerçevesinde düzenlemeler yapmak ve Kanunla verilen diğer görevleri yerine getirmek ve yetkileri kullanmak maksadıyla kurulan Şeker Kurumu'nun kuruluş, görev, çalışma usul ve esaslarını belirlemektir".

Kamu tüzel kişiliğine sahip olan Şeker Kurumu Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ile ilişkili olup, Şeker Kurulu ve hizmet birimlerinden oluşmaktadır (madde 5). Kurul, Kurumun karar organı niteliğindedir (madde 6). 7 kişilik kurul üyelerinin görev süresi 5 yıldır (madde 11). Hizmet birimleri ise Hukuk Müşavirliği, Ekonomik Araştırma – Planlama ve Değerlendirme, İzleme Koordinasyon ve Denetleme ile Personel; İdari ve Mali İşler olmak üzere 4 ana birimden oluşur (madde 23). Hizmet birimlerinde istihdam edilecek personelin Şeker Kurulu tarafından tespit edilecek ücretleri, KİT'lerde II sayılı cetvele tabi personelin en yüksek sözleşme ücretinin iki katından fazla olamaz (madde 25).

Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu'nun denetimine tabi olan Kurum'un karar organı olan Şeker Kurulu, geniş bir görev ve yetki alanı ile donatılmıştır. Bunlardan bazıları şöyle sayılabilir⁶¹.

⁵⁷ Madde 12.- Kurumun yönetim ve temsili, Kurulun çalışma usul ve esasları ile Hizmet Birimlerinin çalışma usul ve esasları, depolama kesinti ve primi ile ilgili düzenlemeler ve diğer hususlar, bu Kanunun yayımı tarihinden itibaren 4 ay içinde Bakanlık tarafından çıkarılacak yönetmeliklerle belirlenir.

⁵⁸ 20 Haziran 2001 gün, 24438 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 2001/2559 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurul üyeliklerine; Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Dış Ticaret Müsteşarlığı'ndan sorumlu Devlet Bakanlığı, T.Şeker Fabrikaları A.Ş., Pankobirlik S.S. Pancar Ekiciler Kooperatifleri Birliği, Konya Şeker Fabrikası A.Ş. ve Amylum Nişasta Sanayi A.Ş. temsilcilerinden oluşan yedi kişi atanmıştır.

⁵⁹ 20 Aralık 2001 gün, 24616 sayılı Resmi Gazete

⁶⁰ 14 Şubat 2002 gün, 24671 sayılı Resmi Gazete

⁶¹ Adı geçen Yönetmelik'in, Kurul'un görev ve yetkilerini açıklayan bölümü, hukuki bir metinde asla olmaması gereken bir karmaşa taşımaktadır. Görev ve yetkiler kendi içinde hiyerarşi taşıyacak şekilde dizilmemişlerdir, "bölümleme" yapılmamıştır. Ayrıca sayım tekrarları söz konusudur, tanımlamalar açık değildir.

- Kota tespit etmek ve uygulamak,
- Pazarlama yılı içerisinde uygulanacak önlemleri belirleyip uygulanmasını denetlemek,
- İdari para cezaları uygulamak,
- Gerekli her türlü bilgiyi ilgililerden talep etmek,
- Araştırma ve denetleme yapmak,
- Yasa ve yasaya dayanılarak çıkarılacak yönetmeliklerle verilen her türlü görevi yapmak,
- Genel düzenleyici işlemler yapmak

Görüldüğü gibi, Şeker Kurul'u sektörle ilgili hemen tüm yürütme yetkilerine sahip olmanın yanında, genel düzenleyici işlem yapma yetkisi ile yasama; idari para cezası uygulama ve denetleme yetkisi ile de yargı gücüne sahip biçimde donatılmıştır. Bu güçlü Kuruluş yapısının Sanayi ve Ticaret Bakanlığı karşısındaki konumu niteliği anlaşılabilir bir "ilişkili" kavramı ile açıklanmıştır. Ancak açık olan şudur ki, Anayasa'nın 123. maddesindeki "idare kuruluş ve görevleriyle bir bütündür" ilkesine karşın; "bir idari kuruluş olması gereken" Kurum, Bakanlığın idari vesayet denetimine kapalıdır.

"Bağımsız İdari Otorite"⁶² niteliğindeki Şeker Kurulu, kendisine tanınan yetki çerçevesinde, 1 Eylül 2002 – 31 Ağustos 2003 pazarlama dönemi için 2 milyon 360 bin ton şeker üretimine izin vermiştir. Basına yansıyan bilgilere göre, bu miktarın 2 milyon 107 bin tonu A kotası kapsamında olup, şeker pancarından üretilecek şeker miktarı 2 milyon 149 bin ton olacaktır.⁶³ Bunun anlamı, 13 milyon ton civarında şeker pancarı üretimine yönelik izin verileceğidir. Özellikle NBŞ üreticilerinin kota artırım istemlerinin olumlu sonuçlanması durumunda, Türkiye'de sulu alanlarda getiri olanağı açısından rakipsiz olan şeker pancarı üreticisi köylüler, giderek daha az şeker pancarı üretebilecek ve zaten kısıtlı olan gelirleri daha da düşecektir.

Diğer taraftan, nişasta bazlı şeker üretiminde de tekelleşme süreci başlamıştır. Basına yansıyan bilgilere göre,⁶⁴ İznik'te kurulu bulunan fabrikanın sahibi Cargill, yurtdışında gerçekleştirdiği bir operasyonla Cerestar firmasının % 56'sını satın almak üzere olduğundan, Ülker-Cerestar ortaklığında faaliyet gösteren Pendik Nişasta Sanayii A.Ş'nin % 50'lik hissesine sahip olacak.

Tüm bu gelişmeler, küreselleşme sürecinin Türkiye'nin yalnızca emek kesimine yoksullaşma değil, sermaye kesimine de mülksüzleşme taşıdığını ortaya koymaktadır.

⁶² İdare Hukuku karşısında Bağımsız İdari Otoritelerin durumu ile ilgili geniş bilgi için Bkz: Gözübüyük, Şeref – Tan, Turgut, İdare Hukuku – Genel Esaslar, Cilt:1, Turhan Kitabevi, Ankara, 2001, s. 336 - 352

⁶³ Evrensel Gazetesi, 27.03.2002

⁶⁴ Dünya Gazetesi, 20.03.2002

5. TARIMDA SEKTÖREL DEĞİŞME KARŞISINDA ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI'NIN DURUŞU

5.1. ZMO'nun Anayasal – Yasal Dayanakları

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Ziraat Mühendisleri Odası (ZMO), Anayasal anlamda kamu kurumu niteliğindeki bir meslek kuruluşudur. Anayasal dayanağını, 1982 Anayasası'nın 135. maddesinden almaktadır.

H. Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları

Madde 135.- Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve üst kuruluşları; belli bir mesleğe mensup olanların müşterek ihtiyaçlarını karşılamak, mesleki faaliyetlerini kolaylaştırmak, mesleğin genel menfaatlere uygun olarak gelişmesini sağlamak, meslek mensuplarının birbirleri ile ve halk ile olan ilişkilerinde dürüstlüğü ve güveni hâkim kılmak üzere meslek disiplini ve ahlâkını korumak maksadı ile kanunla kurulan ve organları kendi üyeleri tarafından kanunda gösterilen usullere göre yargı gözetimi altında, gizli oyla seçilen kamu tüzelkişilikleridir.

Kamu kurum ve kuruluşları ile kamu iktisadî teşebbüslerinde asfî ve sürekli görevlerde çalışanların meslek kuruluşlarına girme mecburiyeti aranmaz.

(Değişik : 23/7/1995 – 4121/13 md.) Bu meslek kuruluşları, kuruluş amaçları dışında faaliyette bulunamazlar.

(Değişik : 23/7/1995 – 4121/13 md.) Bu meslek kuruluşları ve üst kuruluşları organlarının seçimlerinde siyasî partiler aday gösteremezler.

(Değişik : 23/7/1995 – 4121/13 md.) Bu meslek kuruluşları üzerinde Devletin idarî ve malî denetimine ilişkin kurallar kanunla düzenlenir.

(Değişik : 23/7/1995 – 4121/13 md.) Amaçları dışında faaliyet gösteren meslek kuruluşlarının sorumlu organlarının görevine, kanunun belirlediği merciin veya Cumhuriyet Savcısının istemi üzerine mahkeme kararıyla son verilir ve yerlerine yenileri seçtirilir.

(Değişik : 23/7/1995 – 4121/13 md.) Ancak, millî güvenliğin, kamu düzeninin, suç işlenmesini veya suçun devamını önlemenin yahut yakalamanın gerektirdiği hallerde gecikmede sakınca varsa, kanunla bir merci, meslek kuruluşlarını veya üst kuruluşlarını faaliyetten men ile yetkilendirilebilir. Bu merciin kararı, yirmidört saat içerisinde görevli Hâkimin onayına sunulur. Hâkim, kararını kırksekiz saat içinde açıklar; aksi halde, bu idarî karar kendiliğinden yürürlükten kalkar.

ZMO'nun yasal dayanakları ise aşağıdaki gibi sayılabilir;

- 3458 sayılı Mühendislik ve Mimarlık Hakkında Kanun,
- 6235 sayılı Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Kanunu,
- 7472 sayılı Ziraat Yüksek Mühendisliği Hakkında Kanun,

Yukarıda belirtilen yasaların uygulanmasını göstermek üzere hazırlanan tüzükler ise şunlardır;

- Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Tüzüğü
- TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Tüzüğü

- Ziraat Mühendislerinin Görev ve Yetkilerine İlişkin Tüzük

Tüzel kişiliği bulunan Ziraat Mühendisleri Odası, tüzüklerin uygulamasını göstermek üzere çeşitli yönetmelikler hazırlayarak uygulamaya koymaktadır.

5.2. ZMO'nun Amaç ve Görevleri

ZMO'nun amaç ve görevleri, "TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Tüzüğü'nde aşağıdaki gibi sayılmıştır;

- a) Ülkemizin tarımsal varlığı ve kaynaklarının korunması, geliştirilmesi ve işletilmesi, verimlerinin artırılması, kırsal nüfusun toplumsal ve ekonomik kalkınmasının sağlanması amacıyla her türlü girişim ve etkinlikte bulunmak,
- b) Meslekle ilgili her türlü yasal düzenlemeyi, normları, fenni şartnameleri hazırlamak, incelemek, bunlarla ilgili görüş ve önerilerini resmi ve özel kuruluşlara bildirmek,
- c) Üyelerinin hak ve yetkilerini savunmak ve bu yetkilerin kullanılabilmesini sağlamak üzere resmi ve özel kuruluşlarda girişimlerde bulunmak,
- d) Mesleğin geliştirilmesi ve tanıtılması amacıyla teknik ve bilimsel araştırmalar yapmak, toplantı ve sergiler düzenlemek, diğer kuruluşların bu çalışmalarına katılmak,
- e) Tarımsal girdileri sağlayan kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapmak, girdi ve ürün fiyatlarıyla hizmet ücretleri hakkında önerilerde bulunmak, tarımsal girdileri üretecek tesislerin kurulmasını teşvik etmek,
- f) Meslekle ilgili proje ve taahhüt işlerinde üyelere gerekli belgeleri vermek, onaylamak, bu konuda gereken yasal düzenlemelerin yapılmasını sağlamak, bu amaçla gereken resmi girişimleri yapmak,
- g) Üyelerin iş güvenliği ve sosyal güvenliğinin sağlanması, demokratik hak ve özgürlüklerinin korunması için girişimlerde bulunmak, üyeler arasında dayanışma sağlamak ve üyelerin meslek onuru ve saygınlığının korunması için gereken önlemleri almak, aykırı davranışları izleyerek gerekli disiplin uygulamalarını yapmak,
- h) Her türlü bilimsel ve mesleki yayınlar yapmak,
- i) Üyelerin mesleki ve üyelik özgeçmişleri ile ilgili bilgileri toplayıp korumak,
- j) Bilirkişilik hizmeti yapacak üyeleri belirleyerek ilgili resmi ve özel kuruluşlara bildirmek,
- k) Üyelerin meslek çalışmalarında uymak zorunda oldukları kuralları saptamak, mesleki denetimi sağlamak üzere gerekirse yönetmelikler çıkarmak,
- l) Mesleki ve ulusal sorunlarla ilgili olarak Mühendis ve Mimar Odaları ve diğer meslek kuruluşları ile işbirliği yapmak, ortak mesleki çalışmalar yapmak, kararlar almak,
- m) Meslek alanındaki gelişme ve yenilikleri izlemek ve yaymak, bu amaçla yurt içi ve dışındaki meslek kuruluşları ile ilişki kurmak, ortak çalışmalar yapmak, yurt içinde ve dışında mesleği temsil etmek,
- n) Ziraat mühendisliği öğrenimi yapan kuruluşlarla işbirliği yaparak meslek elemanlarının eğitimleri konusunda öneri ve yardımlarda bulunmak,
- o) Tarımsal çalışmalarla ilgili büro ve firmaların tanımı, tescili ve hizmet esaslarının belirlenmesi konularında izleme, denetim ve onaylama yapmak,

p) 7472 sayılı Yasa uyarınca çıkarılmış olan Ziraat Mühendisliği Yetki Tüzüğü hükümlerinin uygulanması amacıyla mevzuat çalışmaları yapmak, resmi ve özel kuruluşlarda gerekli girişimleri yapmak

Görüldüğü gibi ZMO'nun amaç ve görevleri, tarım sektörünün sosyo-ekonomik ve politik bütününe ilişkindir. Tarımın ekonomik bir sektör olarak geliştirilmesi yanında, sektörün insan unsurunu oluşturan köylülerin ve ziraat mühendislerinin yaşama ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi, temel öncelikler arasındadır.

5.3. ZMO'nun Kurumsal Duruşu

1980'li yıllar genel olarak tarımın geriye gittiği yıllar olmakla birlikte, özellikle son üç yıldır sektörde adeta bir çöküş yaşanmaktadır.

Bu sürecin ortaya koyduğu en önemli gelişmeler şöyle başlıklandırılabilir;

- Sektörün üretim gücünde önemli kırılmalar yaşanmaktadır. Destekleme siyasalarındaki değişim, etkin olmayan yapıyı daha da geriye götürmüş, başta hayvancılık olmak üzere hemen tüm ana alt sektörlerde üretim yapısı kırılmıştır.
- Üretimde geriye gidiş ve imzalanılan uluslararası anlaşmaların sonucu olarak, 1990'lı yılların ortalarından itibaren ülke, tarımsal dışsatımdan daha fazla tarımsal dışalım yapan bir ülke konumuna girmiştir.
- Çiftçiler borç altında ezilmekte ve süreç içinde mülksüzleşmektedir. Geleneksel üretim ilişkileri, taşeron – işçi konumuna doğru hızla evrilmektedir.
- Yoksulluk, ülke kırsal yaşamının kendini yeniden üretme kapasitesini tehdit eder bir boyuta ulaşmıştır. Türkiye köylüsü, yaşamını sürdürebilmek için kendine özgü "beka stratejileri" oluşturmaktadır. Ancak bunun sürdürülebilir olmadığı ortadadır. Kırsaldan kopup kent varoşlarına yığılan insanlar, insan onuruna aykırı koşullarda ve kültür erozyonuna açık biçimde konumlanmaktadır.
- Özelleştirme uygulamaları, üretim ve sosyolojik yapılar üzerinde olumsuz etkiler yapmaktadır. "Kamu tekelinin kaldırılarak rekabet ve verimliliğin yükseltilmesi" meşruiyet temelinde gerçekleştirilen özelleştirmeler, özel tekeller doğurmuştur. Rekabetten uzak bir ortamda çalışan bu işletmelerin birçoğu küresel süreçte çokuluslu şirketlerin eline geçmiş, yerli sermaye taşeron konumuna gerilemiştir.
- Tarımsal kamu yönetimi ulusal özünü önemli ölçüde yitirmiş, IMF ve Dünya Bankası politikalarının yürütücüsü konumuna dönüşmüştür.

Bu yapı içerisinde, Tüzüğünün kendisine yüklediği amaç ve görevler kapsamında, ZMO'nun öncelikleri aşağıdaki gibidir;

Deşifrasyon

Ülke kamu yönetiminin, istikrar programları metinlerine sıkıştığı bir ortamda, niyet mektuplarında ve anlaşma metinlerinde yapılan belirlemeler yurttaş için yaşamsal bir önem taşımaktadır. Mali ortodoksi siyasaları çerçevesinde, istikrar programları

kamusal harcamaları yeniden biçimlendirmektedir. Sürecin ana damarını ise, emekten sermayeye ve çevre ülkelerden merkez ülkelere olan kaynak transferi oluşturmaktadır.

Bu çerçevede, demokratik kitle örgütlerinin birincil işlevi, süreci adeta bir şifre çözücü gibi deşifre etmektir. Olan biteni anlaşılabilir kılmak, sağlıklı tutum geliştirmenin ön koşuludur.

Tarım Siyasalarını Değerlendirip Ulusal Özün Altını Çizmek

Nüfusunun % 35'i kırsalda yaşayan ve istihdamda en büyük payı tarım sektörünün oluşturduğu bir ülkede tarım siyasaları, salt sektörel olma boyutundan taşar. Bu çerçevede Türkiye'de tarım siyasaları, üretim ve bölüşüm ilişkileri içerisinde kırsal yaşam – köylülük – yoksulluk sarmalında sosyoloji - ekonomi ve siyasetin etki alanında, etken ve edilgen yapıları bünyesinde taşımaktadır.

Bu bağlamda, bütünsel ve doğru siyasa analizleri, tarım için gerçekten zordur; bu niteliğiyle de önemli çarpıtma girişimlerine konu olmaktadır.

Bu durum, deşifreyon işlevinin bir üst aşaması olarak ZMO'nun öncelikleri arasına, "kamu yararı ilkesi ile uyarlı tarım siyasalarını belirleme – teşhis etme" görevini koymaktadır.

Güç Birliği Oluşturmak

Tarıma ve tarımcıya iç ve dış kaynaklı saldırıların yoğunlaştığı bir ortamda, tarım kesimi, düne oranla çok daha yüksek bir "ortak refleks" duyusuna gereksinim duymaktadır.

ZMO, bu çerçevede ve mümkün olan her fırsatta, tarımla ilgili kişi ve kuruluşları bir araya getirmeye ve ortak ses oluşturmaya çalışmaktadır. Bu çabanın başarılı sonuçlar verdiği kimi kuruluşlar aşağıya çıkartılmıştır;

Türkiye Ziraat Odaları Birliği / Ankara Bölge Veteriner Hekimleri Odası / TEMA / TARGEV/ Köy-Koop / Holstein Sığır Yetiştiricileri Birliği / Adana Çiftçiler Birliği / Ege Çiftçiler Birliği / Türkiye Ziraatçılar Vakfı / Tarım-İş Sendikası / Öz Gıda İş Sendikası / Tek Gıda İş Sendikası / Tarım Gıda -Sen. / Tarım Ekonomisi Derneği / Türkiye Ziraatçılar Derneği / Veteriner Sağlık Teknisyenleri Derneği

Tarımın ve Tarımcının Kazanımlarını Korumak ve Geliştirmek

Tarımın ve tarımcının kazanımlarını korumak ve geliştirmek, güç birliği halinde kolaylaştırılabilecek bir tavır olarak değerlendirilmektedir.

Bununla birlikte ZMO, yukarıda sayılanlar yanında gerçekleştirdiği idari ve hukuksal girişimlerle, hem tarım ve hem de tarımcı yararına birçok olumlu karar alınmasını sağlamış, olumlu yargı kararları elde etmiştir.

ZMO'nun bu çerçevede tarımın tüm yönleri için siyasa önerileri bulunmaktadır. Bu çalışma kapsamında, tarımsal kamu yönetimi için geliştirilen öneriler değerlendirilecektir.

6. ULUSAL VE ETKİN TARIMSAL KAMU YÖNETİMİ İÇİN KİMİ ÖNERİLER

6.1. Hukuki Süreçler

Tarımsal kamu yönetiminin etkin olarak yapılandırılması önündeki önemli engellerden birisi, alanla ilgili hukuki düzenlemelerin eksikliği olarak tanımlanabilir.

Öncelikli olarak, tarımla ilgili tüm yasal düzenlemelerin genel ilkelerini açıklayan, bir anlamda "Tarım Anayasası" olarak ta nitelendirilebilecek bir "Çerçeve Tarım Yasası"na gereksinim bulunmaktadır. Böyle bir çerçeve yasa ve sonrasında bu çerçeve yasayı dayanak olarak alacak tüm yasa altı hiyerarşiye sahip genel düzenleyici işlemler (tüzük, yönetmelik, genelge vb...) oluşturulmalı ve çerçeve yasa aykırı hükümlerin oluşmasına izin verilmemelidir.

İkinci öncelikli konu olarak, 3202 sayılı "Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun", 441 sayılı KHK ile birçok ortak hükümler taşımaktadır. Bu hükümlerin taranarak ayıklanması gerekmektedir. Aksi takdirde, çeşitli konularda hukuki çelişkiler ortaya çıkmaktadır.⁶⁵

Ülkenin acilen, tarımsal üretim, pazarlama, tarımsal eğitim ve yayım gibi çok önemli birçok konuda ilerlemeler sağlayacak "Üretici Birlikleri Yasası" na gereksinimi bulunmaktadır. Üretici birliklerinin kooperatif yapıya rakip değil onu destekleyecek bir yapıda oluşturulması ise temel gereklerden birisidir. Kooperatif ve üretici birliği bütünlüğü, bigi ve dayanışma temelli olmak üzere, üretimden pazarlamaya, ürününe ve ürününün katma değerine sahip çıkan bir üretici yapısı için gerekli olarak değerlendirilmektedir.

6.2. İdari Yapı

1980'li yıllarda tarım kamu yönetimi büyük bir reorganizasyona uğramış, yaşanan özelleştirmelerle et, süt ve yem alanlarında kamu müdahalesi araçları tarım kamu yönetiminden alınmıştır. Daha sonra Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nde (KHGM) Bakanlık bünyesinden ayrılmıştır.

Etkin ve verimli bir tarım kamu yönetimi için, kamusal tarım planlaması yapacak ve bunu yaşama geçirecek nitelikte olmak üzere, tarımla ilgili yetki ve görevlerin bir

⁶⁵ Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün yürütücüsü olduğu "Tarım Alanlarının Amaç Dışı Kullanılmasına Dair Yönetmelik" hükümleri aleyhine açılan iptal davasında, DANIŞTAY, 441 sayılı KHK ile 3202 sayılı yasa arasındaki ortak hükümlere atıf yaparak Yönetmeliği tümüyle iptal etmiş, bunun üzerine anılan kuruluşlar ortak bir Yönetmelik hazırlayarak hukuki boşluğu doldurmuşlardır. Ancak uygulamada önemli sorunlar ortaya çıkmakta ve tarım alanlarının amaç dışı kullanımları sürmektedir.

şemsiye altında toplanması ve idari yapının bu doğrultuda yeniden yapılandırılması gerekli görülmektedir.

Bu bağlamda, TKİB'nın en önemli faaliyeti, ülke beş yıllık kalkınma planları hedef ve ilkelerine uygun olarak, tarım alanında kamu planlaması yapması ve bu planları yaşama geçirecek araçları geliştirmesi, önlemleri alması olarak değerlendirilmektedir. Şüphesiz, tüm ülke için ekolojik – coğrafi – sosyolojik – ekonomik vb. tüm etkenlerin ve sektörler arası ilişkilerin değerlendirilmesi sonucunda oluşturulması gereken tarımsal kamu planları, oldukça yoğun bir bilimsel uğraş sonrasında ortaya çıkacaktır. Bu çalışmalar, yalnızca DPT'nin hazırladığı plan çerçevesi ile sınırlı kalmayıp, bu planlara yön verici bir nitelik te kazanabilir.

Türkiye bitkisel üretim deseninde önemli yere sahip şeker pancarı, tütün, çay, yağlı bitkiler ve endüstri bitkilerinin bir bölümü, farklı kuruluşların ve / veya kurulların sorumluluk alanına girmekte ve bu yönüyle de TKİB'nın yetki ve görev alanının dışında bulunmaktadır. Yine aynı bağlamda, üretilen ürünlerin pazarlanması kanallarında söz sahibi olan hal ve borsa yapılanmasında da, TKİB yetki sahibi değildir. Bu noktada, doğrudan ticaret ile ilgili alanların TKİB görev alanı dışında kalması doğaldır. Bununla birlikte, gerek üretim planlaması, gerekse bunun başarılabilmesi için ürünlerin getirisinin düzenlenmesi, TKİB'nın çalışmalarının önemli bir alanını oluşturmaktadır. Bu nedenle, üretim ve pazarlama ayaklarında TKİB'nın yetki ve görev alanını genişleten düzenlemelere gereksinim duyulmaktadır.

TKİB bünyesinde bulunan Zirai Mücadele İşleri Genel Müdürlüğü, 1984 reorganizasyonu ile kapatılmış ve Bakanlık Teşkilatı içinde olacak şekilde yeniden düzenlenmiştir. Ancak aradan geçen zaman göstermiştir ki, bu yapı ülkede uygulanan zirai mücadele hizmetlerinin etkinliğini sınırlamıştır. Yetmişmiş personel emekli olmuş veya teşkilattan ayrılmış, yeni uzman personel takviyesi ise mümkün olamamıştır. Bu sürecin, başta süne – kıymetli mücadelesi olmak üzere, devlet eli ile yürütülen zirai mücadele hizmetlerinde doğurduğu etkinlik kaybı, ürünün kalite ve kantitesi üzerinde olumsuz sonuçlar ortaya koymaktadır. Bu nedenle, TKİB teşkilatı içinde Zirai Mücadele İşleri Genel Müdürlüğü'nün yeniden yapılandırılmasında yarar görülmektedir.

TKİB'nın ilgili birimi olan Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı çiftlikler, hem bitkisel ve hayvansal üretim materyallerinin sağlanması, hem de demonstrasyona dayalı tarımsal eğitim ve yayım faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi açısından önemli imkanlara sahip işletmelerdir. Önemli arazi-teknoloji ve makine parkına da sahip olan bu işletmelerin, konuşlandırıldıkları yörelerde tarımsal kalkınma faaliyetlerini organize etmeleri ve bu yoldaki çalışmalara ivme katmaları gerekmektedir. Bu bağlamda, yörelerindeki üreticilerin üretici birlikleri ya da kooperatifler altında örgütlenmelerini teşvik ederek, sözü edilen kooperatif ya da birlikleri çiftliklere ortak ederek, tarımsal merkezi planlamanın alanda uygulanmasını sağlayacak bir yapıya kavuşturulmaları, bu doğrultuda olacak şekilde yeniden yapılandırılmaları gerekmektedir. Yine bu paralelde olmak üzere, çiftliklerin teknolojik imkanları artırılmalı, buna yönelik önlemler alınmalıdır. Böyle bir yapıya kavuşturulan çiftlikler, hem ziraat fakültelerinde okuyan öğrencilerin staj, hem de bakanlık merkez ve taşra teşkilatlarında çalışan mühendislerin hizmet içi eğitimlerinin gerçekleştirildiği mekanlar olarak düzenlenmelidir.

Çağdaş tarım sistemine sahip ülkelerde, alan sorumluluğu esasına dayanan bir eğitim – yayım sistemi yapılandırılmış ve çalışmalar bu esas doğrultusunda yürütülmektedir. Buna karşın TKİB taşra teşkilatı, konu uzmanlığına dayanan bir eğitim – yayım sistemi izlemektedir. Bu yapılanma, iki yönden sakıncalar taşımaktadır. İlk olarak, son iki yıla kadar Ziraat Fakültelerinde uzmanlığa dayanan bölümlaşmenin rasyonel ilkelerin ötesinde artırılması, yalnızca konusunu bilen ve genel bilgi alanında eksiklikleri bulunan mühendislerin yetişmesine neden olmuştur. Her ilçede tüm bölümlerden mezun ziraat mühendisi istihdam etmek mümkün olmadığından, konu uzmanlığı alanlarında bilgi eksikliği ortaya çıkmaktadır. İkinci sakınca ise konu uzmanlığı esasına dayanan organizasyon sisteminin alanda etkin sonuçlar verememesinden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda, yörenin gereksinim duyduğu uzmanlık bilgisine sahip olacak şekilde personel donanımı sağlanacak taşra teşkilatının, alan sorumluluğu esasına göre çalışmasının, alanda olumlu sonuçlar doğuracağı umulmaktadır.

Bunların dışında, ülkenin 1.7 milyon hektar tarım alanını sulamaya açacak olan GAP Projesi'nden söz etmek gerekmektedir. Proje ile ilgili çalışmalar, GAP Bölge Kalkınma İdaresi tarafından yürütülmektedir. Bu denli önemli bir tarım potansiyeli yaratacak Proje'nin yönetiminde TKİB'nın temsil edilmemesi, son derecede olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Günümüzde sulamaya açılan bölgelerde uygulanan yanlış sulama teknikleri nedeniyle toprakların bir kısmı tuzlanmaya başlamış, üretim planlaması uygulaması gerçekleştirilememiştir. Bu sorunların uygun yönetim teknikleri ile aşılabilmesi için, TKİB'nın etkin bir taraf olduğu yeni bir yapılanmaya gereksinim duyulmaktadır.

Son olarak, kurul tipi yapılanmalardan söz etmek doğru olacaktır. Kurul tipi yapılanma, küreselleşme olgusu çerçevesinde geliştirilen yönetim (governance) ilkesinin bir uygulama aracı olarak giderek sayıları artan bir yapılanma sergilemektedir. Ülkemizde de, hemen her alanda bir kurulun varlığı söz konusudur. Bu kurullar; kamu görevlileri, sivil toplum örgütleri ve özel şirket temsilcilerinden oluşturulmaktadır. Tüm dünya uygulaması göstermektedir ki, kurul tipi örgütlenme bir anlamda merkezi hükümet teşkilatını bay pass eden bir süreç izlemekte ve Bakanlıklar / Genel Müdürlüklerden çıkarılamayan kararlar, farklı çıkarları temsil eden yapısı nedeniyle, bu yapıda sayısal ve psikolojik olarak baskın taraf lehine olmak üzere, kurullardan çıkarılabilmektedir. Bu nedenle, kurul tipi yapılanmalar yerine, kamu yararı kavramını birinci önceliği sayan, danışma ve bilimsel kapasite yeteneği artırılmış, esnek kamu yönetimi düzenlemelerinin gerçekleştirilmesi, ülke çıkarları açısından daha doğru olarak değerlendirilmektedir.

6.3. Finansman Yapısı

Ülke tarımının altyapı ve üstyapı sorunlarının çözümü, yukarıda belirtildiği gibi etkin bir kamu yönetimi organizasyonu ve tarımsal yatırımlar ile olanaklıdır. Bu gereğin yerine getirilebilmesi, finansman gereksinimini ortaya koymaktadır.

AB ülkelerinde, tarım politikalarının işletilebilmesi için bir fon (FEOGA : Tarımsal Garanti ve Yönerme Fonu) tesis edilmiştir. Tüm tarımsal altyapı yatırımları ve müdahale sisteminin finansmanı, bu fon aracılığıyla yürütülmektedir.

Tarım sektörü sosyo ekonomik yönden AB'den daha önemli bir yere sahip Türkiye'nin de, buna benzer bir yapılanmaya gitmesi gerekli görülmektedir. Giderek daralan bütçe imkanları ile yıllardır geliştirilememiş bir tarım yapısına ivme katmak mümkün görülmemektedir.

Ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durum, tüm sektörlerde üretime yönelik bir planlama – uygulama atağının başlatılması ile aşılabılır. Halen Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu aracılığıyla yürütülen faaliyetler, Köylere Hizmet Götürme Birlikleri aracılığıyla Kaymakamlar başkanlığında yapılan yerel tarımsal faaliyetler (kovan dağıtımı, sera yapımı vb..) ve son zamanlarda gerçekleştirilen yoksulluk yardımı gibi faaliyetlerin tümü, soruna geçici çözümler bulmaya yöneliktir. Bu bağlamda, sürdürülebilir değildir.

Yoksulluk yardımları yerine, bütüncül tarımsal kalkınma planının bir parçası olarak, özellikle küçük üreticileri ve yoksul grupları hedefleyen projelerin, Tarım Fonu tarafından finanse edilerek ve Tarım Bakanlığı'nın koordinasyonunda yürütülmesi, kırsal geri kalmışlık ve yoksulluk sorununu çözmeye yönelik kalıcı bir uygulama niteliğinde olacaktır.

6.4. Siyasa Oluşturma Süreçleri

Tüm bunların başarılabilmesi için ulusal önceliklere gözetilerek oluşturulmuş siyasalara gereksinim duyulmaktadır. Bu bağlamda,

1. “Ulusal Tarım Politikası” belirlenerek yaşama geçirilmelidir.

- Kamu yararı ilkesi doğrultusunda, emekçi sınıfların çıkarına uygun bir “Ulusal Tarım Politikası” belirlenmeli, uzun ve kısa dönemli planlamalarla bu politikanın gereklerinin yaşama geçirilmesi sağlanmalıdır. Türkiye tarım siyasalarını, IMF ve Dünya Bankası'nın belirlediği teslimiyetçi – işbirlikçi döneme son verilmelidir.
- Ulusal Tarım Politikası'nın ana ilkelerinin, Türkiye tarımsal üretiminin düşük maliyetle ve yüksek verimle sürdürülerek gıda güvenliğinin sağlanması, üretim planlamasının yapılması, gerektiğinde siyasaların “kamusal karışmacılık” temelinde yönlendirilmesi, ekolojik sınırlamaları olan ürünler dışında tarımsal dışalımın son verilmesi, tarımsal gıda sanayinin geliştirilmesi, tarımsal dışsatımın işlenmiş ürünler bazında gerçekleştirilmesi, üreticilerin gerçek halk kooperatifleri altında örgütlenmesinin sağlanması, tarımsal pazarlama kanallarının üretici ve tüketici yararını sağlayacak şekilde kurgulanması, tarım üreticilerinin yaşam düzeylerinin yükseltilmesi gibi temel amaçları kapsamalı gereklidir.
- Türkiye'nin tarım alanındaki uluslararası taahhütleri gözden geçirilmelidir. DTÖ'nün “daha fazla liberalizasyon” amacıyla tüm dünyada başlattığı görüşmelerde, Türkiye tarımının sosyo – ekonomik koşullarına uygun pozisyon alınmalıdır. Açıkça Türkiye çıkarlarına aykırı bir şekilde gelişen Gümrük Birliği Anlaşması'nın tarım ile ilgili kapsamının değiştirilme olanakları gözden geçirilmelidir.

2. Tarımsal kamu yönetiminde ivedi düzenlemelere gidilmelidir.

- Tarım ve Köyşleri Bakanlığı (TKİB) organizasyon yapısı sektör gereksinimlerine uygun olacak şekilde reforme edilmeli, tarım tekniğinin üretim alanlarına en hızlı şekilde aktarılmasını sağlayacak yeni bir yapı kurgulanmalıdır. Bakanlığın personel yapısı, yıllardır uygulanan partizan yaklaşımların etkisinden tümüyle arındırılmalı, süreci algılayıp yurtsever tutum alabilen teknik kadrolara görev verilmelidir. Tarım alanında, çeşitli kurum ve kuruluşlara dağılmış yetkiler bir çatı altında toplanmalıdır. Üretici örgütlenmesinin olmadığı bir yapıda, tarım kamu yönetiminin “yönetişim” ilkesi uyarınca amacından saptırılmasına izin verilmemelidir.
- Tarımsal araştırma faaliyetlerine hız verilmeli, mevcut araştırma enstitüleri gerçek işlevlerini yerine getirecek şekilde reorganize edilmeli, araştırma – ekolojik bölge eşliği sağlanmalıdır. Böylece genetiğin olanakları, üretim bölgelerinde en uygun sonuçlar verecek şekilde kullanılmalı, Türkiye tohumculuğu geliştirilerek içinde bulunduğu dışa bağımlı yapıdan kurtarılmalıdır.
- TİGEM’ler, üretimi geliştiren girdiyi sağlayan, bilgiyi geliştiren ve üreticinin kullanımına sunan kamusal çiftlikler haline dönüştürülmelidir.
- Tarımsal KİT’ler, özerk – rasyonel bir yapıya kavuşturulmalı, gerekli altyapı kurularak gerçek üreticilere devredilmelidir.
- Tarım alanındaki özelleştirmelere son verilmeli, yaşanan deneyimler ışığında, üretim ve üretici açısından olumlu sonuçlar ortaya koymayan, verilen taahhütlere uyulmayan, üretici ve tüketicinin çıkarları aleyhine özel sektör tekelleri oluşturan geçmiş özelleştirmeler incelenerek, alanın kamu yararı ilkesi doğrultusunda düzenlenmesine özen gösterilmelidir.

3. Tüm bunların başarılabilmesi, ulusalcı ekonomi siyasaları ile olanaklıdır;

Türkiye bütçesi, iç ve dış borç faiz yükü altında ezilmektedir. Borcun çevrilebilir olması, bu yapı altında ancak yeniden borçlanmaya bağlıdır. Dış borcun iç borca oranla vadesinin daha uzun ve faiz oranının daha düşük olduğunu söyleyen çevreler, yabancı kreditorlerin borç verme koşulu olarak iç siyasalara karışmasını görmezden gelmektedirler. Bu karışmaların temelde amacı, makroekonominin borç ödemelerini garanti altına alacak şekilde kurgulanmasını sağlamak ve yabancı sermayeye ülke kaynaklarını sınırsız – koşulsuz sömürebileceği bir ortam hazırlamaktır.

Ülkenin çıkışı, kurgulananın aksine, ekonomisinin üretime odaklandırması ile olanaklıdır. Teknolojiye dayalı gelişmiş üretim yapısının kurulması için, sabit sermayeye – eğitime ve teknolojiye yatırım yapılmalıdır. Bu doğrultuda ancak teknolojik dışa bağımlılıktan kurtulma ve gerçek teknolojiye yönelme şansı bulunabilir.

Bunun başarılabilmesi için, yatırıma yönlendirilebilir kaynakların merkez ülkelere transferini sağlayan siyasalardan vazgeçilmeli, ülke içi kaynak yaratma yolları aranmalıdır.

Türkiye’nin bu kısıkaçtan olağan ekonomi siyasaları ile kurtulma olanağı kalmamıştır. Türkiye, yarınlara çocuklarının yaşayabileceği bağımsız ve güçlü bir yurt bırakmak

için, adına halk denilen ve ülkeyi oluşturan çoğunluğun yararına düzenlemeleri, daha fazla zaman geçirmeden uygulamaya koymak zorundadır.

EK 1

18 Ocak 2002 tarihli Stand by Anlaşması Çerçevesinde Verilen Niyet Mektubunun Kamu Yönetimi "Reformu" ile İlgili Taahhütleri

1 - Harcamaların etkinliğinin artırılması

Amaç, Yöntem : Daha az kaynakla daha fazla iş yapılmasının sağlanması amacıyla satın alma yöntemleri geliştirilecek ve kamu yatırım programı rasyonelleştirilecektir.

Yapılmış çalışmalar: Kamu İhale Kanunu 4 Ocak 2002 tarihinde çıkarıldı (böylelikle bu ön koşul yerine getirilmiştir).

Yapılacaklar:

- Bağımsız bir Kamu İhale Kurumu 2002 yılı Mart ayı sonuna kadar oluşturulacak (yapısal kriter), yeni Kamu İhale Kanunu üzerinde çeşitli değişiklikler yapılacak ve Meclis'ten 2002 Mayıs sonuna kadar geçirilecektir.
- 2002 yılı kamu yatırımlarında, 5,047 proje içerisinde 353 ana proje ve 649 yan proje listeden çıkarılacaktır.

2- Vergi sisteminin reforme edilmesi

Amaç, Yöntem : Vergi tabanını genişletilmesi ve daha sürdürülebilir hale getirilmesi amacıyla Bakanlar Kurulu'nca 2002 Ocak Ayı'nda onaylanacak bir plan hazırlanacaktır.

Yapılacaklar:

- Dolaylı vergi sistemini basitleştiren ve nominal faiz geliri üzerinden alınan vergilerin bozucu etkilerini azaltacak bir yasa 2002 Nisan Ayı sonuna kadar çıkartılacaktır.(yapısal kriter)
- Dolaysız vergi reformuna ilişkin yasa 2002 Ekim sonuna kadar Meclise sunulacak ve 1 Ocak 2003 tarihinde yürürlüğe girecektir.
- Planın daha etkin uygulanabilmesini teminen Vergi İdaresi Dünya Bankası ile ortak yürütülen çalışma doğrultusunda reorganize edilecektir.

3- Kamu hizmetleri reformu

Amaç, Yöntem : Kamu hizmetinin etkinliğinin artırılması ve kalitesinin iyileştirilmesi amacıyla 2002 sonuna kadar Bakanlar Kurulu bir kamu hizmetleri reform stratejisini kabul edecektir.

Yapılmış çalışmalar: 3 Aralık 2001 tarihli Başbakanlık Genelgesi ile de desteklendiği üzere, kamu işçileri için gönüllü emeklilik planı halihazırda başlatılmış bulunmaktadır.

Yapılacaklar:

- 2002 yılı Mart ayı sonuna kadar; kamu işlevlerinin gözden geçirilmesi amacıyla bir Bakanlar komitesi oluşturulacak ve genel kamu sektörü ve KİT istihdam düzeyini üçer aylık bazda izleyecek bir entegre sistem hayata geçirilecektir (**yapısal kriter**).
- 15,000 çalışan 2002 Ocak ayı ortasına kadar emekli edilmiş ya da emekli edilecekleri tebliğ edilmiş olacaktır (**ön koşul**). KİT'lerdeki aşırı istihdam azaltılarak; kamu kaynaklarının kullanımında ve mali durumunda iyileşme kaydedilecek, fiyatlar artmayacak, enflasyon düşecektir.
- Gönüllü emeklilik teklifleri ve sadece gerekli görüldüğü takdirde işten çıkarmalar vasıtasıyla, Haziran sonuna kadar fazla işçi sayısı üçte bir oranında ve 2002 Ekim sonuna kadar kümülatif olarak üçte iki oranında (**ikinci hüküm bir yapısal performans kriteridir**) azaltılacaktır. 2003 Haziran sonuna kadar, kalan fazla istihdam aşamalı olarak azaltılacaktır.

4- Mali kontrol mekanizması oluşturulması

Amaç : Maliye politikasının yasal çerçevesinin güçlendirilmesi

Yapılacaklar:

- Kamu Borçlanma Kanunu kabul edilecek ve bu Kanunu destekler nitelikte iki genelge yayımlanacaktır (**Birinci Gözden Geçirmeye ilişkin ön koşullar**),
- 2002 yılı Haziran ayı sonuna kadar uluslararası standartlarla uyumlu nitelikleri haiz Mali Yönetim ve İç Kontrol Kanunu Meclis'e sunulacaktır (**yapısal kriter**). Mali Yönetim ve İç Kontrol Kanunu bütçeleme, muhasebeleştirme, şeffaflık ve iç ve dış kontrolü kapsayacaktır.
- 2002 yılı Mart ayı sonuna kadar (**yapısal kriter**) 548 döner sermaye daha (kalan 1981 döner sermaye arasından) kapatılacaktır.
- 3418 sayılı Kanun kapsamında yer alan harcama ve gelirler Meclis'e sunulacak ve 2003 yılı Bütçe Taslağı'na dahil edilecektir. (**17 Ekim 2002 tarihi itibarıyla yapılması yapısal kriter**). Bu kanun ve 4306 sayılı Kanun kapsamındaki tahsisli gelirler de benzer şekilde kaldırılacaktır.
- Kalan 4 bütçe dışı fonun (Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, Savunma Sanayii Destekleme Fonu, Tanıtma Fonu ve Özelleştirme Fonu) işlemlerine yönelik şeffaflık artırılacaktır.
- Sonuçta kalacak tek bütçe fonu (Destekleme Fiyat İstikrar Fonu) üç yıl içerisinde Dünya Bankası'nın Tarım Reformu Uygulama Projesi sonuçlandığı zaman kapatılacaktır.
- 2003 yılı Bütçe Taslağı'na (i) garantili borçlara ilişkin borç verme eksi geri ödeme ödeneği konulacak ve (ii) muhasebeleştirme ve kodlama reformları tüm konsolide bütçeli kuruluşları kapsayacak ve diğer genel kamu kesimi birimlerinde pilot bazda uygulanacak biçimde genişletilecektir (**17 Ekim 2002 tarihi itibarıyla yapılması yapısal kriter**).

5 – Sosyal harcamaların artırılması

Amaç: Politikaların toplumun en fakir kesimi üzerindeki etkilerini gidermek amacıyla sosyal harcamaların artırılması ve hedeflere daha iyi yönlendirilmesinin sağlanması

Yapılmış çalışmalar: 2002 yılında sosyal harcamalar reel bazda ciddi biçimde artırılmıştır.

Yapılacaklar:

- Dünya Bankası'nca desteklenen Özelleştirme Sosyal Destek Projesi uyarınca, işlerini kaybedenler için işsizlik sigortası ödemelerine başlanacaktır.
- Çiftçilere verilen doğrudan gelir desteğine ayrılan kaynakların artırılacak, bu çerçevede 2003 yılında tüm tarımsal prim ödemeleri kaldırılacaktır.
- Dünya Bankası'nca desteklenen ve en fakir hane halkına giden sosyal güvenlik ağı kaynaklarının artırılmasını amaçlayan Sosyal Riskin Azaltılması Projesi'nin bütünüyle uygulanabilmesi olacaktır.

6 - Özel Sektörün Rolünün Artırılması

Amaç: Özelleştirilme uygulamalarına devam edilecek, açılan alana girmek üzere yerli ve yabancı yatırımcılar teşvik edilecek, iyi yönetim - şeffaflık geliştirilecek, kamuoyu ve yatırımcılarla iletişim güçlendirilecektir.

Yapılmış çalışmalar: TÜPRAŞ ve POAŞ'ın özelleştirilmesi için teknik hazırlıklar tamamlanmıştır. Aralık 2001'de Türk Telekom için Özelleştirme İhale Komisyonu atanmıştır. Tütün Kanunu 3 Ocak 2002 tarihinde Meclis tarafından kabul edilmiştir (**böylelikle bu ön koşul yerine getirilmiştir**).

Yapılacaklar: 2002 yılında Türk Telekom, Tekel, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş., THY, ERDEMİR, EUAŞ, TEDAŞ, BOTAŞ ve kamuya ait arazilerin özelleştirilmesine ilişkin tüm hazırlık çalışmaları tamamlanacaktır. Özelleştirme İdaresi'nce

- POAŞ'ın halka arzı 2002 yılı Mart ayı sonuna kadar,
- TÜPRAŞ'ın halka arzı 2002 yılı Haziran ayı sonuna kadar gerçekleştirilecek ve TÜPRAŞ'ın devlete ait hisseleri %50'nin altına düşürülecektir.
- Piyasa koşulları elverdiği anda, THY'nin birincil halka arzı gerçekleştirilecektir.
- Nisan 2002'de revize edilmiş bir özelleştirme planının Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilmesi sağlanacaktır (**İkinci Gözden Geçirme için ön koşul**).
- TEKEL için bir özelleştirme planı hazırlanacak ve Eylül ayı sonuna kadar Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilecektir. (**Dördüncü Gözden Geçirmeye ilişkin ön koşul**)
- Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. Özelleştirme planı 2002 Mayıs ayına kadar kabul edilecektir.
- 2002 yılı Mart ayına kadar, Enerji Bakanlığı, hangi elektrik varlıklarının özelleştirileceğini Özelleştirme İdaresi'ne bildirecektir ve 2002 yılı Nisan ayına kadar dağıtım şirketleri için ön yeterlilik ihalesi yapılacaktır.
- Doğal gaz dağıtım şirketlerinin, Özelleştirme İdaresi'ne devri 2002 yılı Mart ayına kadar tamamlanacaktır.
- Özelleştirme İdaresi, lisansları ETİ Holding'den devralınır alınmaz, portföyünde bulunan ETİ Krom A.Ş., ETİ Elektrometalurji A.Ş., ETİ Gümüş A.Ş.'nin satış çalışmalarını başlatacaktır
- Özelleştirme İdaresi, portföyündeki ERDEMİR ile turizm ve gübre üretim varlıklarının satış çalışmalarına devam edecektir.
- Kamu arazi satışlarının artırılması amacıyla gösterilen çabalar sürdürülecektir. Anayasal sorunların yapılan yasal değişiklikleri öngörülenden daha az etkili kılması nedeniyle, kamu arazi satışlarının önündeki kalan engellerin en iyi hangi şekilde kaldırılabileceğini değerlendirmek üzere başlatılan çalışma tamamlanacaktır.

7 – Yatırım Çekme Çalışmaları :

Amaç : Türkiye'yi yerli ve yabancı yatırımcı için "cazip" kılmaya yönelik önlemlerin geliştirilmesi.

Yapılmış çalışmalar: 2001 yılının ortasında son şekli verilen Yabancı Yatırımlar Danışmanlık Hizmetleri (FIAS) raporunda belirlenen adımların takibi kapsamında yapılacakların listesi, Bakanlar Kurulu'na gönderilmiştir ve Ocak 2002'de kabul edilmesi beklenmektedir (**ön koşul**).

Yapılacaklar:

- Doğrudan yabancı yatırımlara ilişkin yeni bir yasa tasarısı 2002 yılı Mayıs ayı sonuna kadar Meclis'e sunulacaktır (**yapısal kriter**)
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından hazırlanan çalışma izinlerine ilişkin yasa tasarısı 2002 yılı Mart ayı sonuna kadar Meclis'e sunulacak ve yeni Kanun Meclis tarafından onaylanır onaylanmaz, yabancı sermayeli şirketler tarafından yabancı personel istihdam edilmesine ilişkin uygulama prosedürleri ile ilgili bir genelge 2002 yılı Nisan ayı sonuna kadar yayımlanacaktır.
- Yatırım teşviği almak için gerekli belgelerin sayısının azaltılmasına ilişkin mevzuat 2002 yılı Şubat ayı sonuna kadar tamamlanacaktır.
- Türk Patent Enstitüsü'nü güçlendirecek yasal değişiklikler 2002 yılı Ocak ayı sonuna kadar Bakanlar Kurulu'na sunulacaktır.

8 – İyi Yönetişim ve Şeffaflığı Geliştirme Çalışmaları :

Amaç : Yönetimin güçlendirilmesidir

Yapılmış çalışmalar:

- Bakanlar Kurulu, 2002 yılı Ocak ayı sonuna kadar şeffaflığı artıracak ve haksız kazanç sağlamaya yönelik faaliyetlerle mücadele edilmesini sağlayacak bir strateji kabul edecektir (**yapısal kriter**).
- Şubat ayına kadar bir Yatırımcı İlişkileri Ofisi kurulacaktır. Bu ofis, Türk yetkilileri ile yerli ve uluslararası yatırımcı toplulukları arasında iki taraflı iletişimin merkez noktası olarak görev yapacak ve Hazine Müsteşarlığı'nın kalıcı nitelikteki bir birimi olacak şekilde kurulacaktır.

Yapılacaklar:

- Türkiye ve yurtdışındaki iş dünyasının önemli temsilcilerinden oluşan bir Yatırım Konseyi kurulacaktır. Konsey, Türkiye'nin yatırım yapılacak cazip bir ülke olmasının sağlanması konusunda tavsiyelerde bulunacak ve düzenli aralıklarla toplanacaktır.

KAYNAKÇA

AGENOR, Pierre-Richard, **The Economics of Adjustment and Growth, (Ch. 14: Structural Adjustment: Agriculture, Trade, and the Labor Market)**, The World Bank, Academic Press, Washington DC, 2000, s. 516 - 551

AKYÜZ, Yılmaz, **The Debate on the International Financial Architecture: Reforming the Reformers**, UNCTAD Discussion Papers No: 148, Geneva, 2000

Anonim, **Küreselleşme**, İmge Kitabevi, Ankara, 2000

Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, **Turkey's Contribution to the 2001 Progress Report, Annex : 6 Privatization**, Ankara, 2001

AYDIN, Zülküf, "Yapısal Uyum Politikaları ve Kırsal Alanda Beka Stratejilerinin Özelleştirilmesi : Söke'nin Tuzburgazı ve Sivrihisar'ın Kınık Köyleri Örneği", **Toplum ve Bilim**, Bahar '88, Ankara, 2001, s. 11 - 31

AYRES, Robert L., **Banking on the Poor**, The MIT Press, Cambridge, 1983

Bağımsız Sosyal Bilimciler İktisat Grubu, **Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Üzerine Değerlendirmeler**, TMMOB Yayınları, Ankara, 2001

BORATAV, Korkut, **Tarımsal Yapılar ve Kapitalizm**, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara, 1980

BORATAV, Korkut, **Türkiye İktisat Tarihi 1908 – 1985**, Gerçek Yayınevi, Yeni Dizi:1, Ankara, 1998 (Altıncı Baskı)

BORATAV, Korkut, "Serbest Piyasa ve Tarım", **Yeni Dünya Düzeni Nereye**, İmge Kitabevi, Ankara, 2000, s.207 - 210

BORATAV, Korkut, "Piyasa Köylüye Karşı", **Yeni Dünya Düzeni Nereye**, İmge Kitabevi, Ankara, 2000, s.211 - 214

BORATAV, Korkut, "Tarımsal Destekleme: Türkiye'de ve OECD'de", **Yeni Dünya Düzeni Nereye**, İmge Kitabevi, Ankara, 2000, s.215 - 218 -

BORATAV, Korkut, "Emperyalizm mi ? Küreselleşme mi ?", **Küreselleşme**, İmge Kitabevi, Ankara, 2000

Devlet Planlama Teşkilatı, **Türkiye Tarımında Sürdürülebilir Kısa Orta Uzun Dönem Stratejileri**, Ankara, 1999

Devlet Planlama Teşkilatı, **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**, Ankara, 2000

Devlet Planlama Teşkilatı, **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Tarımsal Politikalar ve Yapısal Düzenlemeler, Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara, 2000

ERAKTAN, Gülcan, **Tarım Politikası Temelleri ve Türkiye'de Tarımsal Destekleme Politikası**, Ankara, 2001

- FRIEDRICH EBERT STIFTUNG, **Dünya Ticaret Örgütü'nün Tarım Anlaşması ve Türkiye**, İstanbul, 1998
- GUISLAN, Pierre, "The Privatization Challenge", **The World Bank 1997 Report**, Washington DC, 1997
- GÜLER, Birgül Ayman, "Kamu Yönetimi ve Dünya Bankası", **Amme İdaresi Dergisi**, C:28, S:3, Ankara, 1995, s.28
- GÜLER, Birgül Ayman, "Devletin Yeniden Yapılandırılması", **Yerel Gündem**, Sayı : 9, Ankara, 2000, s.4-13
- GÜNAYDIN, Gökhan, "Küreselleşme ve Tarım Politikaları", **Oknos**, Sayı: 3, Ankara, 2000, s.57 – 68
- GÜNAYDIN, Gökhan, "IMF'ye Verilen Niyet Mektubu Karşısında Türkiye Tarımı", **Oknos**, Sayı: 5, Ankara, 2000, s.52 – 60
- GÜNAYDIN, Gökhan, "Ulusal Ekonomik Program", **Kamu Yönetimi Dünyası**, Sayı : 6, Ankara, 2001, s.4-7
- GÜNAYDIN, Gökhan, "Tarımda Kamu Yönetiminden Yönetişime", **Tarım ve Yaşam**, Sayı :14, Ankara,2000, s.16-19
- GÜNAYDIN, Gökhan, "Küreselleşme ve Tarım Politikaları", **Tarım ve Yaşam**, Sayı :10, Ankara,1999, s.31-43
- GÜNAYDIN, Gökhan, "Sekizinci Planda Tarım Sektörü", **Kamu Yönetimi Dünyası**, Sayı : 3-4, Ankara, 2000, s.39-44
- GÜNAYDIN, Gökhan, "Şeker Sektöründe Neler Oluyor", **Kamu Yönetimi Dünyası**, Sayı : 6, Ankara, 2001, s.13-18
- GÜNAYDIN, Gökhan, **Türkiye Şeker Sektörü Analizi**, KİGEM, Ankara, 2002
- GÜNAYDIN, Gökhan, **DİSK Tarım Raporu**, DİSK Araştırma Dairesi, Ankara, 2000
- GÜMÜŞ, A.Hamdi, "Tekel Sigara Fabrikalarının Özelleştirilmesinin Olası Etkileri", **Tütün Ekspertleri Derneği Bülteni**, Sayı :50, İzmir,2000, s.8-10
- KENDİR, Hülya, **Türkiye'de Tarım Sektörü Yönetiminde Değişim**, A.Ü.S.B.F. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2000
- KİGEM - Kamu İşletmeciliğini Geliştirme Merkezi, **Türk KİT Sisteminin İktisadi Değerlendirmesi – Nicel İrdeleme, Özelleştirme Sorunları ve Politika Seçenekleri**, Ankara, 1997
- MARX, Karl, **Kapital**, Cilt I, s. 554
- MARX, Karl, Engels, Fredirich, **Sömürgecilik Üzerine**, Sol Yayınları, Ankara, 1997
- MEIER, Gerald M., **Leading Issues in Economic Development**, 1970

MINİBAŞ, Türkel, "İstikrar Programlarının Tarıma Etkisi", www.antimai.org.tr, İstanbul, 2001

OYAN, Oğuz, "Tarımda Yapısal Uyarılama Türkiye'nin Çıkarına mı ?", **Oknos**, Sayı: 9, Ankara, 2001, s.33 – 49

OYAN, Oğuz - ÖZKAYA, Tayfun ve ark., **Türkiye'de Tarımsal Destekleme Politikaları Dünü – Bugünü – Geleceği**, Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Ankara, 2001

PEKER, Ayşe, "Dünya Bankası: Büyüme Söyleminden İyi Yönetme Söylemine", **Toplum ve Bilim** 69, Bahar 1996, S: 6 - 59

PIEPER, Ute - TAYLOR, Lance, "The Revival of the Liberal Creed : the IMF, the World Bank and Inequality in a Globalized Economy", **Globalization and Progressive Economic Policy**, Cambridge University Press, Cambridge, 1998, p. 37 - 64

QUINTANA, R.Diego – BORQUEZ, L.Concherio - GARCIA, M. Tarrío, "Bölgesel ve Tarımsal Haklar: Meksika'da 18 Yıllık Neo – liberal Politikalar Sonrası Toprak Hareketliliği ve Toprak Pazarı", **Toplum ve Bilim**, Bahar '88, Ankara, 2001, s. 122 - 143

SHIHATA, İbrahim El, **The World Bank in a Changing World**, Dordrecht : Martinus Nijhoff Publishers, 1991

SOMEL, CEM, "Küreselleşen Dünyada Kalkınma Stratejisi Nasıl Olmalı ?", **Oknos**, Sayı: 9, Ankara, 2001, s.51 – 62

SÖNMEZ, Sinan, "Özelleştirme ve Yapısal Uyarılama", **Oknos**, Sayı: 10, Ankara, 2001, s.9 – 23

SUIÇMEZ, Baki, "Tarım Sektöründe Özelleştirme Dönemi, **Kamu Yönetimi Dünyası**, Sayı : 3-4, Ankara, 2000, s. 33-35

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Basın Açıklamaları

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Tarımsal Ekonomik Araştırmalar Enstitüsü, **Türkiye'de Özelleştirme Uygulamalarının Tarım Kesimine Etkilerinin Değerlendirilmesi**, Ankara, 2001

TMMOB Ziraat Mühendisleri ODASI, **Türkiye Ziraat Mühendisliği V.Teknik Kongresi**, Ankara, 2000

TONAK, E.Ahmet, "GİRİŞ:Niçin Küreselleşme Üzerine Bir Kitap Daha?", **Küreselleşme**, İmge Kitabevi, Ankara, 2000

USUMİ, Sadullah, **Yağma**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1999

www.antimai.org.tr

www.bagirmsizsosyalbilimciler.org.

www.tmmobzmo.org.tr

YELDAN, Erinc, "Uluslararası Sermaye Hareketleri ve Krizin Yapısal Dayanakları", **Oknos**, Sayı: 10, Ankara, 2001, s.45– 52

YENAL, N.Zafer, "Türkiye'de Tarım ve Gıda Üretiminin Yeniden Yapılanması ve Uluslararasılaşması", **Toplum ve Bilim**, Bahar '88, Ankara, 2001, s. 32 - 54

YILMAZ, A.Dursun, "Tarım Satış Kooperatiflerinin Kapisına Kilit Vurulacak", **Kamu Yönetimi Dünyası**, Sayı : 2, Ankara, 2000, s. 20-23

YÜKSELER, Zafer, **Tarımsal Destekleme Politikaları ve Doğrudan Gelir Desteği Sisteminin Değerlendirilmesi**, DPT, Ankara, 1999

“KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE TÜRKİYE’DE ZİRAAT MÜHENDİSLERİNİN EMEK PİYASALARINDA KONUMLANIŞI”

Dr. A. HAŞİM KÖSE
A.Ü.S.B.F. Öğretim Üyesi

Biz bir önceki oturumdaki pratiğimizi yenileyeceğiz. Yine ortak konuşacağız. Aslında epeydir Ahmet’le biz böyle bir deneyim içerisindeyiz. Onun nedeni bir parça üzerinde temelleneceğimiz bir çalışma. Üç yıl önce TMMOB tarafından başlatılan çalışma, Türkiye’de mühendis mimarları konu ediniyordu. Eminim biliyorsunuz, aslında bilmeme ihtimaliniz de var, nedense TMMOB’un bir parça raflarında kaldı o dağıtılmadı, belki de okuyucusuyla buluşmadı.

Gökhan bu sempozyuma bizim katılmamızı istediğinde, bizim iki önerimiz olmuştu, bir tanesi de buydu. Oradaki veri tabanlarını da ziraat mühendislerini öne çıkararak kullanırsak acaba ne çıkıyor? Bu ikinci sunuşumuz; aslında ana hatlarıyla bunu konu ediyor. Ziraat mühendisleri; diğer mühendisler grubu içerisinde, ne tür çalışma hayatına, nasıl katılıyorlar, nasıl konumlanıyorlar. Eğer biz mühendislik dünyasından bahsedeceksek; ziraat mühendisleri, bu mühendislik dünyasının hangi katmanını şekilliyorlar?... Bu şöyle de düşünülebilir: Ziraat mühendisleri, asıl karşılığı olan tarımın aydını aslında. Tarımın nitelikli emeği. En gelişmiş emeği. Gürcan’ın konuşmasındaki o dışarıdan gelen aydını aslında. Yani tarımın nasıl şekilleneceğini, bilgi düzeyinde, teknoloji düzeyinde taşıyan öznesi. Nitelikli emeği gözleyerek, doğal olarak tarımdaki diğer emek katmanları hakkında da çıkarımlarda bulunmak mümkün. Bunu belki konuşmamın sonunda böyle toplarız, ben öyle toplamayı amaçlıyordum. O yüzden ziraat mühendislerini gözlemek demek, belki Türkiye’de tarımı da gözlemek demek bir açıdan.

Ben Türkiye’deki mühendis mimarların sınıf konumlarını amaçlayan çalışmanın bulgularına birtakım referanslar vererek, asıl konuşmamıza dönmek istiyorum. Bu açıdan Türkiye’de yapılan ilk çalışma, 1978’de Alaattin’in çalışmasıydı hatırlarsınız. Bu konuda ilgi duyan insanların en azından hatırlayacağı bir çalışma. Ardından da bizim çalışmamız yapılmıştı. 20 yıllık bir süreç içerisinde Türkiye’deki mühendis mimarların değişimini gözlemleyebileceğimiz iki tane referans noktası oluşmuştu. İlki işçileşmeydi. Teknik emeğin, sınıf pozisyonları içerisinde, giderek işçileştiğini tespit etmiştik. Kamuda mühendis ya da kamu işçisinin, kamu mühendis - işçi sayısının azalması ve bunun yerine özel kesimde mühendis işçileşmenin ortaya çıkmasıydı bu aslında. Bir başka değerlendirmesi de o çalışmanın, mühendisin siyasal konumlanışıydı. Mühendis dünyayı nasıl algılar; Mesleki açıdan nasıl algılar, çünkü mühendislikte her şey aslında homojen ve tek bir şey değildir. Mesleki ideolojileri nasıl şekillenir? Ayrıca da gündelik hayattaki ideolojileri, siyasal pratikleri nasıl şekillenir. Yani bir tanesi iş sürecindeki siyasası, diğeri de sokaktaki siyasası. Bunlar nasıl şekillenir ve buradan bir tip olarak, bir gelişmiş insan, teknolojinin taşıyıcı öznesi insan olarak mühendis, gerçekte nedir sorusunu sormuştuk biz o çalışmada.

Oradan gelecektir Ahmet, iki tane mesleki pozisyondan bahsedilmiş. Birinci mühendis tipi, kapitalist rasyoneli temsil eden, yani üretimi öne koyan, en çok üretmeyi amaçlayan ve işletme mantığında iş sürecine katılan mühendisi en kaba

hatlarıyla tanımlıyordu. İkinci tip mühendis ise daha toplumcuymdu. Yani mesleği algılayışı aslında bir toplumsal görev etrafından şekilleniyordu. Böyle bir ayırım olarak düşünün lütfen.

Türkiye'de mühendis toplumcu gibi gözüküyordu, ama şu soruyu sorduk: Bu toplum ne? Asıl bizi ilgilendiren de oydu. Çünkü herkes toplumcu. Herkesin bu topluma ilişkin, özellikle gelişmiş, aydın emeğin dönüştürücü beklentileri de var. O çalışmanın ikinci açılımı da, bu toplum kavramsallaşması üzerineydi. Yani, hakikaten Türkiyeli mühendisin kafasındaki toplumun siyasallaşması nasıl bir şeydir, o kendisini nasıl görür. Orada da mühendis merkezde bir yerde oturuyordu. Merkez o kadar iyi bir ideolojik eksen ki, merkez sağ ve solunu da mühendisler etrafında ayırmak çok mümkün değildi. Nasıl merkezde oturuyordu? İşte daha mesela devletçi, daha kamucu, ama eğer sol ve sağ ideolojiyi ayıracak temel düşüncelerde odaklandığınızda, mesela onun demokrasisi, onun toplumsal katılımı, bugün Türkiye'deki merkez nasıl şekilleniyorsa, tümüyle oydu. Merkez sağla, merkez soldaki mühendis siyasal kimliği çok fazla ayrışmıyordu. Bu yine bizim belki biraz sonra Ahmet'in mühendis nedir konuşmasında değinebileceği bulgulardan bir tanesi olabilir.

Bir diğeri de, çok önemli mekansal farklılık vardı mühendisin dünyasında. Yani İstanbul ve Kocaeli'ndeki mühendisle, Diyarbakır'daki mühendis ya da bir bürokrat olarak mühendisle, fiilen iş sürecindeki mühendis birbirinde farklıydı. O zaman biz o çalışmada kitabın adını da "Kapitalizm, İnsanlık ve Mühendislik" koymuştuk. Okuyan arkadaşlar bilir. O çalışmada o zaman mühendisi, bir toplumsal kimlik olarak mekanda, iş süreçlerinde ve toplumsal siyasal katılımlarında farklılaşan homojen olmayan bir kitle halinde sunmaya çalıştık. Bu kitle hakikaten homojen değil, ama bir de topyekun mühendislik dünyasında ya da mühendisin temsil ettiği nitelikli işgücü katmanına, bir şeyler doğurdu. Onu 78'le 98 arasındaki birbirine çok uyumlu olmayan o iki çalışmanın verilerini karşılaştırdığımızda, mühendis yoksullaşyordu aynı zamanda. Mühendis 78'e göre aslında toplumundan da bir parça uzaklaşıyordu.

O zaman bu sunuşta emek piyasalarındaki konumlanışı ve esnekleşmeyi biraz öne çıkararak konuşacağım. Aslında bu süreç içerisinde dünyada ve Türkiye'de hem iş süreçlerinde de bir şeyler oluyordu. Hem de genel toplumsal yapının şekillenmesinde bir şeyler oluyordu. Bizim sorularımızda, acaba mühendisin muhatap kaldığı ana eğilim ve ana düşünce her neydi ki, Türkiye'ye ilişkin bu iki gözlem arasında mühendisin temel konumlanışında farklılıklar oluştu.

Ahmet'ten şöyle bir şey rica edelim, öyle sürdürsün bu konuşmayı. Bizim türümüzden ülkelerde mühendis dünyadaki gelişmiş ülkedeki mühendisten farklı bir şey. Bu aynı zamanda sadece teknik hakkı temsil etmiyor, aynı zamanda bir başka toplumsal aktör de, mesela kalkınmacı aktör. O devleti kuruyor, ona devletin ideolojisine teknik bir akıl katıyor. Bu nedir? Bunu biraz açmaya çalışsın Ahmet ve ortak konuşalım, ne oldu da mühendis iş süreçlerindeki konumlarında gönüllü kayıplara uğradı? Mesela neden işçileşti? Bu acaba sadece Türkiye'de yaşanan bir şey mi, yoksa dünyada genel olarak böyle bir eğilim var mıydı? Teknik ve ayrışmış, farklılaşmış bir emek değil de, giderek işçileşen bir emeğe nasıl mühendis dönüşüyor? Bunun üzerinde konuşup sonra da müsaade ederseniz elimizdeki verileri tekrar ziraat mühendisleri için gözlemleyelim.

Ahmet'in bıraktığı yerden yine devam ediyorum. Mühendis sözcüğü Türkçe'ye Arapça'dan geliyor biliyorsunuz. Geometri bilen insan anlamında kullanılıyor. Ben doktora tezimi TMMOB üzerine yaptım. Türkiye'deki mühendislik tarihinin örgütlenmesi üzerine, en azından TMMOB'nin kuruluşundan 1980'e kadar olan dönemi çalıştım. 1954 yılında Türkiye biliyorsunuz dışa açık bir kalkınma dönemine giriyor. Liberal bir rüzgar içerisinde. TMMOB'de o tarihte kuruluyor. TMMOB'nin ya da mühendislerin odalar halinde örgütlenmesinin arayışı ise aslında Cumhuriyetin kuruluşunun başına kadar gidiyor. Fakat Cumhuriyeti kuran kadroların ve o tarihteki siyasal koşulların bir gereği olarak sınıf temelli belki diyebileceğimiz örgütlenmelere izin verilmediği için siyasal koşullardan dolayı, bir türlü bu gerçekleşmiyor. Fakat kapitalizmin gelişmesiyle birlikte, Türkiye'de de teknik hizmetlerin daha yasal çerçeve içerisinde sürdürülebilmesi için bir gerekli zemin oluşuyor ve bu doğrultuda da alttan gelen mühendis hareketinin bu koşullarla uyumlu halde TMMOB'yi kurduğunu görüyoruz.

Türkiye'de mühendis örgütünün ortaya çıktığı anda, bu mühendis aslında şanslı bir insan. İki nedenle şanslı bir insan. Şöyle ki; kalkınma sürecinde doğrudan yetkilendirilmiş bir örgütün içine doğuyor. O tarihte 1300 bildiğim kadarıyla mühendis var Türkiye'de ya da o civarda olması lazım. Bugün ise biliyorsunuz 600 bin ya da daha fazla. Yani çok farklı dünyalardan konuşuyoruz. Bu aynı zamanda okuma yazma oranı düşük, üniversite eğitim oranı çok düşük bir toplumda üreyen üretilmiş bir özne. Dolayısıyla istediği kızla evlenebiliyor, araba alabiliyor, gelecek hakkında umutları çok yüksek. Hem ülkesi, hem kendisi için çok mutlu bir insan. Bu mutluluk yalnız örgütlenmeye tam yansıtacağı sırada, ülke karışıyor. Ülke karıştığı sırada aslında uluslararası dünyada da kapitalizmin –sabah konuşuldu- bir başka evresine geçiliyor. Bu sefer gerçekten kalkınma hedefi Türkiye'nin içinden de tanımlanıyor. Bu tanımlanış sırasında ama mühendis kitlesinde bir artış var. Bu artış aynı zamanda istenen, hedeflenen bir artış. Fakat detaylarına girmek zorunda değiliz burada, sonunda gelinen noktada, hedeflenen ve gerçekleşen arasında büyük bir fark çıkıyor.

Yapılmış çalışmalarda karşılaştığımız zaman, Amerika'daki mühendisler hakkında detaylı bilgimiz var, örgütlenmeleri hakkında. İngiltere'de var, Japonya'da var, Fransa'da var, Almanya'da var, böyle bir şey hiçbir yerde yok. Çok az Amerika'da çıkıyor, 1900'lerin başında, ama kurumsallaşmıyor. Yani öyle bir siyasallaşmış ve bunu örgütsel kimliğine taşımış.

Demin Köy-Koop'un kapanışından bahsedildi. TMMOB 12 Eylül'den sonra, bayağı ciddi hasarlar aldı. Demek ki karşımızda, Ahmet'in sorusuna yanıtım şu: Politize olmuş bir mühendislik var. Örgütlenme düzeyinde, bireysel düzeyde değil. Bunun nedenlerini iyi anlamak lazım ve bugün gelinen noktada da bu mühendisin bu politizasyonunun sonucunda ulaşılan noktada, kendisine ve örgütüne dönüp baktığında, kendisini anlamak için bilgilenmeye, kendisi hakkında bilgilenmeye ihtiyacı olduğunu görüyoruz. Nitekim biz TMMOB üzerine bir araştırma yapmayı düşünürken, bu istem TMMOB'den geldi. Biz bunu ne kadar iyi yaptık, ben bunu burada yargılayamam, bu benim görevim değil. Ama TMMOB, bugün 21. Yüzyıla girerken, kendi temsil ettiği kitlesini ve mühendislik hizmetleri ve mühendislik örgütlenmesinin değişen dünya koşullarında nereye, ne tür yanıtlar üretmesi hakkında bilgilenme ihtiyacıyla bu araştırmaya yaklaştı. Bu açıdan benim bu noktada söyleyebileceğim, mühendisliğin Türkiye'deki özgülüğü, özelliği bu.

Bu açıdan ziraat mühendislerinin hakkında bizim burada tartışma açısından sunacağımız bilgilerde, bu bilgilenme sürecine katkıda bulunursa, herhalde hedefine ulaşmış olacak diye düşünüyorum. Şimdi ben Ahmet'e sözü bırakıyorum.

Dr. AHMET ÖNCÜ
Sabancı Üniversitesi Öğretim Üyesi

Ben aslında Oda için ve belki de özellikle de Gökhan için daha fazla tablo ve bilgi ürettim diyebilirim, ama buradan açıkçası bizim o kitaptaki ya da o ilk çalışmadaki ana blokların tümüne değinmek mümkün değil. Yani mesela şunları sormayacağız. Ziraat mühendislerinin mesleki ideolojileri nasıl şekilleniyor, toplumsal, siyasal katılımları nasıl şekilleniyor türünde bir soruya yanıt aramayacağız, ama Oda isterse artık Gökhan da öyle bir bilgi olacak. Biz taahhüdümüze uyararak, işte emek piyasasında ziraat mühendislerinin diğer mühendislik gruplarına göre nasıl katmanlandıklarını, kesinlikle sınıf analizi olmadan, işteki durumlarına göre çözümlenmeye ya da size sunmaya çalışıyoruz şu an.

Burada yedi tane temel mühendislik bloğu var. Ziraat mühendisi de, bildiğimiz tamamen işte Ziraat Fakültesinden mezun olan sizleri kapsıyor. Bu gözlem, bir kere onu hatırlatayım, Türkiye'yi bayağı temsil ediyordu. Dört bin tane anket üzerinden kurgulanmıştı. İstanbul, Kocaeli, Denizli, Diyarbakır ve burada da Ankara'da, ama Ankara'da bürokrasi ve parlamentoya yönelik yapılmıştı, ama diğerlerinde tamamıyla iktisadi sektörlerde çalışan mühendisleri içeriyor. İlk sorumuz, bu açıdan bizim şu an bize bir bilgi olsun diye ne tür konularda çalışıyorlar. Yani işsiz ve emeklileri aslında aktif olarak çalışan ziraat mühendislerinin dışında, işsizler kalsın da, emeklileri dışlarsak, nedir yani ücretli midir, bağımsız mı çalışır. Bu bağımsız çalışanlar aslında bir tür kapitalist sınıfın da katmanı olabilir. Bunların bir kısmı çok küçük işletmeci, ama bir kısmı bayağı ciddi işletmeci mühendis, yani işveren mühendis.

Şimdi burada bizim gördüğümüz, bir kere ziraat mühendisleriyle, aslında ormancıları da bunun içine bir şekilde katarsak, tarım grubu diye adlandırmıştık biz, bizim kitapta. Kamu ücretlilerinin, yani kamu işçisi mühendisin, bütün diğer gruplardan daha fazla olduğunu görüyoruz. Bunları bir de yaş gruplarına göre yapmıştık. Yani ben şimdi bunları burada sunmayacağım, ama size bilgi olsun diye vereceğim. Yaş gruplarına göre, yani şu an mezun olan mühendisin, kamu işçisi ya da özel kesim işçisi olma, oraya evrilme seyrine bakarsanız, ziraat mühendislerinde aşağı yukarı tek şans, şu an kamu alanı gibi duruyor. Kamuda mühendis alımı duruyorsa, ziraat mühendisleri açıkçası ya işsiz, ya şimdi göstereceğim tabloda olduğu gibi asil işin dışında bir yerde yer alıyor.

Bu ikinci tablo da, yine aynı tablonun bir başka devamı. Onda da şunu yapmaya çalışıyoruz bu haliyle: Bunların hepsi mühendis, ama bazıları sanırım nitelik farklılıkları olabilir. Yani işte iyi üniversiteler, kötü üniversiteler, ülkemizde biliyoruz bu sertifikasyon çok da homojen bir şey değil. Haksızlık yapmak istemiyorum, çünkü açıkçası bu disiplinin çok iyi okulları nedir sorusuna ben kolay yanıt veremem. Ama burada şöyle bir şey yaptık: Metropol üniversiteleri seçtik, yani bunlar Ankara, İstanbul, İzmir'in büyük devlet üniversiteleri. Bir de taşrada üniversiteleri onun dışına koyduk, onlar da ziraat mühendisi üretiyor. Bunların ikisinin içerisinde de eğitimlerinden gelen bir farklılık olduğunu düşündük. Yani başka farklılıklar da olabilir,

belki de çok küçük bir Anadolu üniversitesi, çok nitelikli ziraat mühendisi üretebilir bu haksızlığı göze alarak. Fakat şöyle bir şey çıkıyor, bu da çok ilginç: Kamu ücretlerinin görelisi olarak kötü olduğunu düşündüğümüz Anadolu'daki üniversitelerinden çıkan mezunlar açısından daha fazla olduğu görülüyor. Özellikle bu genç kuşakta mutlak. Yani merkezdeki üniversitelerin çok az bir kısmı, ziraat mühendisleri için söylüyorum, yine de başka sektörlerde iş bulma olanağına sahip. Bir başka konu, ücretlere ilişkin. 1998'in fiyatlarıyla, (ben hemen küçük hatırlatmalar yapayım; 1998 yılı 31 Ocak ortalaması, bir dolar 315 bin lira.) hesapladığınız zaman, bu sınırları şöyle görmek mümkün: En alttaki sınır, yani 100 milyon lira 320 dolar, 200 milyon lira 650 dolar, 300 milyon lira 950 dolar, 500 milyon lira 1600 dolar, 1 milyar üzeri de 3200 dolar.

Biz bu ücret ya da gelir kazançlarını o dönemde hesaplarken, çok üzülüyorduk. Ya Türkiye'de mühendise bakın, işte ortalama diyelim ki 300 dolara çalışıyor göreceğimiz ilk kümesini. Şimdi bu durumda çok daha kötü olduğunu hatırlatarak, ana öbekleri ben yine buradan gözlemleyeyim istiyorum.

Toplam mühendisler için ana yığılım, aşağı yukarı yüzde 50'si bu 320 dolarla, 650 dolar, 1998'in kurlarıyla, o öbekte yer alıyordu ve burada da ilginç olan ziraat mühendisleri en düşük ücret grubunda yer alıyordu. Şimdi toplamdaki yüzde 47, yani yaklaşık yarısı 320 ile 650 arasında dolar arasında ücret alıyor. Dolar üzerine kurmayalım bugün. Şöyle diyelim: 1998'in fiyatlarıyla, 100 ile 200 milyon arasında gelir elde ediyorlardı ziraat mühendislerinin yüzde 77'si. Yani ortalamadan bir hayli kötü durumdaydı. Bu verileri yine vereceğim, üzerinde tek tek konuşmayalım. Yine bunu üniversiteler temelinde baktığımızda, üniversite grupları arasında da aslında bir farklılık olduğunu görüyorduk. Ziraat mühendislerinde de yine bu iyi ve kötü üniversiteler ve onların ücret karşılıklarına baktığımızda, Anadolu'daki bir üniversiteden mezun olan bir ziraat mühendisi, çok daha düşük ücret alıyor. Aşağı yukarı yüzde 75'i bu 100'le, 200 milyon sınırı arasında ücret alıyor. Bunu da geçelim.

İkinci bir şey, yine mühendisin işgücü piyasasının nasıl şekillendiğini bize tanımlayabilecek olan tabii kamu kesimini burada dışında bıraktık. Özel kesim, ücretli mühendis mimarların iş güvencesi. Yani iş güvencesi açısından, kamudakilerin daha güvenilir olduğunu düşünerek, sadece özel kesimde çalışanlara baktığımızda, burada da kararsız olduğunu söyleyenler yüzde 38. Bu istatistiklerde kararsızlık ciddiye alınmaz, ama güvensiz diyenler yüzde 12, güvenilir diyenler yüzde 14 toplamda. Ziraat mühendislerinde bu oran yine toplamın altında. Yani özel kesim ziraat mühendisleri, kendi işini güvenilir bir iş olarak değerlendirmiyordu.

İş değiştirme nedenlerini soruyorduk. Bunun içerisinde düşük ücretten, işten atılmaya kadar bir dizi faktör vardı. Son işini değiştirme nedenleri. Ben yine burada bir şeyi hatırlatayım. Ziraat mühendislerinde, diğer gruplardan iş tatminsizliği, geleceğe dair belirsizlik ve işten atılma gözlemleniyordu. Şu önemli, bir teknik emek için önemli olsa gerek: Halen yapmakta olduğu iş ile eğitim arasındaki uyum. Yani gerçekten adam kendi işini mi yapıyor, yoksa başka bir şey mi yapıyor? Bu da şöyle: Çalıştıkları iş ile eğitimleri arasındaki ilişkiler diye topladık. İlgili, ilgisiz diye ayırdık. Bu da aslında bir yayılım gösteren bir şey ama biz bunu toplulaştırdık. Size şöyle söyleyeyim: Türkiye'deki toplam mühendislerin yüzde 85'i, benim işim aslında mühendislik işi diye söylüyor, yüzde 15'i benim işim mühendislik işi değil diyor, ziraat mühendislerinin yüzde 30'u benim işim ziraat mühendisliği işi değil diyor, başka bir iş yapıyor.

Bu bizim son tablomuz olsun bu açıdan. Bu da artık kişinin mesleki konumla barışıklığını anlatan bir şeydi. Bir daha dünyaya gelseniz mühendis olur muydunuz türünde bir soru. Burada yüzde 66'sı olurum diyordu. Biz daha sonra bunun yüzde 66'sının ne demek istediğini anlatmaya çalışmıştık, ama yüzde 34'ü de hayır ben asla ve kata bir daha mühendis olmam, lanet olsun geliyordu. Bu katmanın içerisinde de kötü bir haber olacak, ama ziraat mühendisleri yine en yükseğini gösteriyor. Yaklaşık yüzde 50'si, hani bir daha dünyaya gelsem, ben ziraat mühendisi olmam diyor. Bu uzun bir öykü, tabii biraz da şey, hani böyle çok kıvanç verici şeyler gözüküyor. Bu nasıl toplanır? Yani neden Türkiye'nin mühendislerin başında böyle bir süreç yaşanıyor ve ziraat mühendislerinde de ağırlıklı olarak daha fazla yaşanıyor. Bu yine sabahki konuşmalara göndermelerle belki yanıtlanabilecek bir şey. Nitelikli emek de, bu küresel sürecin saldırısıyla karşı karşıya. Eğer bir sektörün kendisi ülkede tasfiye oluyorsa, onun aydını da giderek tasfiye olmaya başlıyor ve ziraat mühendisleri de açıkçası, bütün iki gün içerisinde tarım üzerine konuştuğumuz olumsuz dalgayı başlangıcından beri yaşıyor ve anlaşılan orta vadede daha da şiddetlenecek bu. Bu şu demek: Nitelikli emek, öncelikle yani işindeki pozisyonuyla tespit edilir, daha sonra işinin kendisiyle, daha sonra mesleğinin kendisiyle tespit edilir. Öncelikle mühendisler işsizleşti, öncelikle işçileşti. Yani bir teknik emek olarak farklı bir katman olarak pozisyonunu yitirdi. Giderek daha fazla işçileşmeye dönüştü.

Öncelikle işçileşiyor, yani teknik emekten işçiliğe, işçilikten işsizliğe, işsizlikten de değersizleşmiş yığınlara doğru giden bir tehditle karşı karşıyayız. Bu kolay kolay da hani beşeri sermayemizi, bilgi görgülerimizi geliştirerek tek başımıza üniversite mezunları olarak, bir mesleği temsil eden değerler olarak, teknik emek olarak karşı koyabileceğimiz bir süreç değil. Açık açık üzerimize gelen bir dalga gibi duruyor. Ben böyle en olumsuz olanla konuşmayı kapatıyorum.

BAŞKAN Enver ÖKTEM: Ahmet Haşım Köse ve Ahmet Öncü'ye teşekkür ediyoruz. Değerli arkadaşlarım, eğer izin verirseniz, sizin de onayınızı alarak bu tartışma bölümünü yapmak istemiyorum. Çünkü epey vaktimizi aştık, bizden sonra bir oturum daha var. Eğer siz de onaylarsanız bu uygulamayı yapacağız.

Bu tartışmalardan sonra belki şunu söylemek mümkün: Biz dün Faruk Bey de buradalar, Kemal Derviş Beyle altı saatlik bir toplantı yaptık. Bazı bankacılarımızı daha kurtarabilir miyiz diye. Altı saat sonra anlaşılmadı. Fakat o tartışmadan bir şey çıktı, sayın Derviş'e ben bir soru yöneltmişim, siz bu bankalara para aktarmayı düşünüyorsunuz, bire bir koyalım diye. Ne yapmak istiyorsunuz? Biz devlet olarak bu bankalara ortak olacağız dedi. Madem ki ortak olacaktınız, neden Ziraat Bankası'nı, Halk Bankası'nı lağvediyorsunuz sorusunu yönelttiğimizde de, ya işte şartlar böyle demeye getirdi. Gerçekten de bir şeyi görmek lazım. Dünyada bizi yönetenler, bize para veren insanlar, para veren kurumlar, bizimle pinpon topu oynar gibi oynuyorlar. Evet bizimle daha fazla oynanmasını istemiyorsak, gerçekten onurlu bir yaşam sürmek istiyorsak, bu ülkenin gerçek sahipleri olduğumuza inanıyorsak, bir şeye karar vermek durumundayız. O da şudur: Tüm ezilenler, köylüsü, işçisi, kamu çalışanı, esnafı, öğrencisi, aydını, siyasal hareketlere el koymak durumundayız. Parlamento ne zaman ki sizlerden oluşur, o zaman sorunlar çözülür. Bu düşüncelerle hepimize saygılar sunuyorum.

ALTINCI OTURUM

Türkiye Tarımı ve Sempozyum Üzerine Genel Değerlendirme

Başkan Prof. Dr. GÜROL ERGİN
TMMOB ZMO Yön. Kur. Başkanı

Değerli katılımcılar, sevgili meslektaşlarım, son oturumu başlatıyorum. Bu oturumumuzda, Prof. Dr. Korkut Boratav, Türkiye Ziraat Odaları Birliği Genel Başkanı sayın Faruk Yücel, Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunlarını Araştırma Derneği Başkanı Sayın Doç. Dr. Yücel Çağlar ve Türkiye Tarım Ekonomisi Derneği Başkanımız sayın Prof. Dr. Tayfun Özkaya sizlere Türkiye tarımının genel durumu, gidişi hakkında düşüncelerini aktaracaklar.

Efendim ilk sözü Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyelerinden hocamız, açıkçası derin bilgisiyile beni hep büyülemiş olan Prof. Dr. Korkut Boratav'a vermek istiyorum. Buyurun efendim.

Prof. Dr. KORKUT BORATAV
A.Ü.S.B.F. Öğretim Üyesi

Sayın Başkan, beni mahcup ettiniz başlangıçta, çünkü çok önemli şeyler söylemeyeceğim. Hatta bir şey daha söyleyeyim: Doğrudan doğruya tarıma yönelik şeyler de söylemeyeceğim. Benim tarımla ilişkim, bir iktisatçı olarak süregelmiştir, fakat kenardan. Hiçbir zaman tarımsal iktisatçı olarak kendimi görmedim. Maalesef, bu sempozyumun bir önceki oturum hariç büyük bir bölümünü de kaçırdım. Ama şunu söyleyeyim: Sempozyumun kapanış sözlerini ifade eden başkan, daha doğrusu bir önceki oturumun kapanış cümlelerini ifade eden başkan, benim söyleyeceklerime başlangıç teşkil edecek bir iki tespitte bulundu.

Öyle sanıyorum ki, Türkiye tarımının ve ziraat mühendislerinin karşı karşıya bulunduğu çok ciddi sorunların varlığına bu sempozyum teşhis koymuş bulunmaktadır. Bu problemlerin tarıma özgü olmadığını da vurgulamamız lazım. Yani Türkiye aşağı yukarı bütün sektörleriyle, bütün toplumsal katmanlarıyla ortak bir fırtınanın içinde bulunmaktadır. Türkiye'yi etkisi altında tutan bu fırtınanın, bu sempozyum adeta küreselleşme diye teşhis koymuş. Küreselleşmenin kendiliğinden bir süreç olduğunu söyleyenler var, bir yandan da güdümlenmiş yönetilen bir süreç olduğunu iddia edenler var. İkisinin de doğru tarafları var, fakat ben burada ikinci boyutu üzerinde biraz duracağım.

Küreselleşme diye adlandırılan süreç, açıkçası dünya çapında esas olarak emeğin karşı karşıya bulunduğu bir saldırdır. Emeğin en yoğun olduğu sektör de tarımdır. Dolayısıyla bütün diğer toplumsal katmanlar gibi, tarımdaki emek de benzer bir saldırıyla karşı karşıyadır. Türkiye tarımı, birçok gelişmekte olan ülke tarımından farklı özellikler de taşımaktadır -sizler daha iyi biliyorsunuz- emekçilerin büyük ölçüde üretim araçlarına sahip olduğu bir yapı taşır. Yani küçük ve orta çiftçiliğin egemen olduğu bir yapıdır. Dolayısıyla tarıma yönelik bir saldırı, başka ülkelerde tarımsal sermayeye yönelik bir saldırı gibi de görülebilir. Mesela bugünlerde çok söz edilen

Arjantin'in durumu, bizden farklıdır. Arjantin, çok büyük çiftliklere dayalı, kapitalist tarımın egemen olduğu bir yerdir. Onun için bizim Türkiye'de karşılaştığımız bu tarıma yönelik saldırılar, Arjantin'de söz konusu değildir. Buna mukabil Meksika aynen bizim gibi bir tarımsal yapıya sahiptir ve aşağı yukarı tesadüf değildir, bugün Türkiye tarımına uygulanmak istenen bu doğrusal gelir desteği ve benzeri bir yığın politika, bizden önce bir laboratuvar gibi Meksika'ya da uygulanmıştır.

Bu ortak saldırının başlangıç noktasında, ideolojik şekillenme, yani fikirlerimizi tutsak alma en önemli işlevlerden birini görüyor. Bu ideolojik tutsak almanın bir iki boyutuna değineceğim ben şimdi. Birincisi şu: Önceki oturumu kapatan arkadaşımız dedi ki, parayı veren düdüğü çalıyor. Yani eğer Türkiye parasal olarak dış dünyaya muhtaçsa, -bunu demeye getiriyor- dış dünyadan parayı verenlerin de düdüğünü çalmak zorundadır. Onun için elele olalım, buna karşı çıkalım.

Ben burada, bu teşhisin doğruluğu veya yanlışlığı üzerine birkaç cümle söylemek istiyorum. Değerli izleyiciler, Türkiye aslında bir efsanedir. Türkiye'nin IMF parasına ve dış dünyadan ek kaynağa ihtiyacı olduğu iddiası. Türkiye buna son 10 yılda mecbur kılınmıştır. Garip bir şekilde Türkiye ekonomisinin sağlıklı bir yönü vardır. Büyümesi, çok fazla dış kaynak gerektirmez. Yani şunu demek istiyorum: Yüzde 5 büyüyen bir ortamda Türkiye, milli gelirinin yüzde 1'i kadar cari işlem açığı verir. Ki bu çapaçul ortamda geçerli bir şeydir. 2000 yılı hariç, 1980'le '99 arasında Türkiye'nin dış kaynak gereksinimi, milli gelirinin yüzde 1'yle 1.5'u arasında değişmiştir. Çapaçul ortamda diyorum. Eğer daha düzenli ortam olsa, yani mesela Türkiye Gümrük Birliği'ne dahil olmayıp da, GATT'ın genel kurallarıyla dış ticaretini düzenlemeyi ve o kuralların imkan verdiği olanaklar içinde kendini koruyucu şemsiyeler altına almayı ve yine o sistemin verdiği imkanlar dahilinde ihracatını teşvik etmeyi benimseyen bir çizgi izleseydi, bu yüzde 1'lik oran dahi daha düşük. Daha doğrusu şöyle olacaktı: O zaman yüzde 6-7 büyüyerek bu kadar cari işlem açığıyla karşı karşıya kalacağız diyebilecektik. Bunu niye söylüyorum. E peki madem ki Türkiye'nin cari işlem açığı bu kadar ılımlıdır. Hemen söyleyeyim, bu açıktaki çok küçük bir orandır. Benzeri ülkeler, çok daha büyük açıklar vererek başları belaya girmeden, IMF'ye gitmeden dış dünyayla ekonomik ilişkilerini sürdürmektedirler. Türkiye böyle bir durumda değildir. Türkiye, IMF'ye giden, ama dış açığı fazla olmayan bir ülke. Şimdi diyeceksiniz, peki bu kadar gürültü patırtı nedir; battık batıyoruz, dış kaynak gürültüsü nedir, bunu da söyleyeyim.

Bakınız: 1989 yılını başlangıç alalım, önemli bir başlangıç noktasıdır. Çünkü o yıl Türkiye'nin hiçbir gereksinimi olmadığı halde, 32 sayılı kararname denilen bir kararnameyle, sermaye hareketlerini serbest bıraktığı bir yıldır. Yani sermaye giriş ve çıkışı, Türkiye'nin dış hesaplarının sermaye kanadı kevgire benzemiştir. Gelen ve çıkan hesap sormayacak hale gelmiştir. Onun için 89'u dönüm noktası olarak alıyorum. 89'la 99 arasında, -2000 yılı patolojik bir yıldır, o ayrı sebeple onu bir yana bırakıyorum- bu 10 yılda Türkiye'nin dış açığını, cari işlem açığını toplayın. Her yıl bir milyar veriyor, 1.5 veriyor, bazen de bir milyar fazla veriyor. Hepsini şöyle üstüste getirip toplayın, 14 milyar dolardır. 14 milyar dolar nedir? Hiçbir şeydir. Atla deve, hiçbir şey değil. E peki, ama başka bir şey vardır. Türkiye'nin dış borcu aynı dönem içinde 60 milyar dolar artmıştır. 42 milyardan, 102 milyara çıkmıştır. İşte felaket oradan kaynaklanıyor. Küçük açık veren, ama çok fazla borçlanan bir ülke. Niye? Çünkü bir, Türkiye dış borçlanmadan sürdürebileceği bazı faaliyetleri, dış borçlanarak sürdürmüştür. Yani iç finansmanla mümkün olacak karayolu inşaatı yatırımını, dış

borçlanarak yapmıştır. Karayolu yatırımının aslında dış finansman ihtiyacı çok küçüktür. Hepiniz biliyorsunuz. Belki makine teçhizat altyapısı, ama dış borçla finanse etmiştir. İki, hesaplarını açtığı için rezerv biriktirme gereksinimi de artmıştır. Dıştan borçlanarak rezerv biriktirmiştir. Bu ne demek? Mesela hesabınızı yaptınız, bir bayan veya bay aile reisi olarak, bir miktar açık veriyorsunuz, ancak daha sonra açığın üç mislisini borçlanıyorsunuz. Yani diyelim ki 100 milyon lira açığın var, 300 milyon borçlanıyorsunuz. 100 milyonunu açığını kapatmak için harcıyıp, 200 milyonunu banka hesabında mevduat olarak yatırılıyorsunuz. Yani diyelim rastgele oran veriyorum, yüzde 90'la borçlanıp, yüzde 60'la bankaya yatırılıyorsunuz. İşte rezerv biriktirmede bu anlama geliyor. Dıştan borçlanıp rezerv olarak tutuyorsun. Kasada değil, yani borçlandığın bankanın mevduat hesabında Merkez Bankası'nın rezervi olarak tutuyorsun. Üç, dıştan gelen paranın büyük bir kısmını yerli zenginlerimiz ve rantiyelerimiz dışa kaçırtıyor. Dışa çıkartıyor legal olarak. Artık kaçırıyor diyemiyoruz illegal değil, legal.

Dolayısıyla Türkiye küçük açık veren, büyük borçlanan bir ülke haline gelmiştir. Tam Arjantin'in durumu budur işte. Arjantin 1991'de aynı batağa girdi. Para girince büyür, para çıkınca küçülür. Parayı getirmek için davul zurna çaldı. Gelen paranın bir bölümüyle bütün altyapısını özelleştirdi, biz de yapmaya çalışıyoruz. Sonuç, Türkiye'nin 115 milyar civarında, Arjantin'in 147 milyar dolar dış borcu var. Borcun yüksek olursa, cari açığın ne kadar küçük olursa olsun, ana parayı döndürme problemiyle karşılaşırın. Yani Türkiye resmen dış dünyaya teslim edilmiştir. Birinci pislik afedersiniz bu. İkinci pislik de şu: Böyle dışa karşı kendinizi açık tutarsanız, giren para canlılık yaratır, çıkan para kriz yaratır. Fakat bunlar simetrik değildir. Yani şunu diyebilirsiniz. Ne güzel gelirken canlanıyorum, çıkarken biraz beklemeyelim. Hayır. Çıktığı zaman kriz getirdiği için krizle batan bugünün ortamında rastladığımız durum aynen budur. Çıkan para kriz getirdiği için krizin finansmanını ayrıca üstlenirsin. Yani batan özel bankalara 30 milyar dolar kaynak bağlarsın. Milli gelirin yüzde 20'si. Yani fondaki bankalara giden 20 ila 25 milyar dolarla, şu anda batma riskiyle karşı karşıya kalan bankalara gidecek 5 milyar daha, 30 milyar. Bankaların dış borçlarını da teminat altına alırsın, devlet teminatı. Her türlü hukuk ve ahlak ilkesini çiğneyerek ki, böyle bir karar alanın bana göre öbür dünyada değil, kısa zamanda burada yargılanması lazımdır. Hiçbir hukuki dayanağı olmadığı halde, şu anda bankalara akıtılan paranın önemli bir bölümü, bu bankaların Türkiye'de saklı parayı kazanmak için dış bankalardan aldıkları borcun, devlet güvencesi altına alınmasından ötürüdür. Nasıl alındı? 2000 yılının Aralık ayında sessiz sedasız alındı. Ecevit'in eline bir kağıt verdiler, onu okudu. Dedi ki; banka mevduatları tabii ki devlet güvencesi altındadır. Bu devlet güvencesine bankaların dış borçlarını da ekliyoruz dedi. Ondan sonra bunu niyet mektubuna koydular ve niyet mektubuna koyduklarında dediler ki bir Bakanlar Kurulu kararı. Öyle bir hükümet kararı yok. Kim aldı bu kararı? Bana göre yargılama gerektiren bir konudur.

Şimdi tarımla ne ilgisi var? İşte arkadaşlar, tarımla ilgisi budur. Tarımı Türkiye toplumunu, Türkiye'nin bütün sosyal parametrelerini, paraya bu şekilde bu mekanizmayla bağlarsanız, teslim etmek zorunda kalırsınız. Madem ki Türkiye'nin cari işlem açığı bu kadar yüksek değildir, bu çapaçul dönemin dış borcunun da ödenmemesi lazımdır. O zaman Türkiye kendi kaderine hakim olacaktır. Bu nedenle Arjantin gibi örnekleri yakından izleyelim. Muhtemelen orayı o kadar ağır baskı altında tutacaklardır ki, teslim olmak zorunda kalacaktır. Eğer Arjantin, Türkiye ve benzeri ülkeler asgari bir dayanışma içinde olsalar, bu beladan sağ salım kendilerini kurtarma imkanları daha fazladır. Türkiye tarımının başına ve Türkiye toplumunun,

halkımızın başına gelen bütün küreselleşme kökenli deyin isterseniz, isterseniz çapaçul yönetim kökenli, isterseniz sermayeye teslimiyet, ister finans kapital, ister rantıye sınıflarının deyin, kökeninde bu vardır. Türkiye kendini kurtaracak güce hâlâ sahiptir. Bazılarının çok küçük gördüğü, sizlerin çok daha iyi bildiği bir cümleyi tekrarlayayım. Hâlâ kendini besleyebilen bir ülke olmanın nimeti çok büyüktür. Keza, makul bir büyümeyle, bu kadar az dış açık verebilmenin nimeti de çok büyüktür. Kimsenin beğenmediği sanayimizin, ithal ikameci dönemin sanayiinin, Türkiye'yi çok önemli ihracat potansiyeline sürükleyebileceği yapısal özellikler de çok önemlidir. Türkiye'nin arkadaşlarımızın söylediği eğitilmiş insan gücünün değeri de çok önemlidir. Bunlar bizim toplumsal edinimlerimizdir. Türkiye toplumunun kendi kaderini belirlediği 60 yıllık tarımsal destekleme ögesini de içeren, de facto toplumsal sözleşme de çok önemlidir. Yani egemen sınıflar Türkiye'yi yönetir, ama halk sınıflarıyla belli bir toplumsal uzlaşma içinde, ancak o şartla meşrudur. Nedir o halk sınıflarıyla, o toplumsal uzlaşma? İşçiye kıdem tazminatı verilir, iş güvencesi kenarında dolaşılır, toplu sözleşme verilir, grev hakkı verilir. Alındığı zaman da geri alır o sınıf. Köylüye ve çiftçiye de destekleme verilir. Niye? Çünkü küçük ve orta mülkiyetten oluşan bir tarım işletmesi, çokuluslu şirketlerin hakim olduğu bir dünya piyasasına teslim edilirse, çaresiz kalır. Bunun bilincinde olduğu için faal nüfusunun yüzde 1.5'ünü oluşturan Avrupa, tarımını böyle koruyor. Yüzde 1.5. O kadar değer veriyor o yüzde 1.5'a. Bizde olduğu gibi yüzde 40'lık bir nüfusun öncelikle hakkı vardır. Çünkü küreselleşme demek, sermayenin hakimiyeti demekse, tarım ürünü ticaretine sermayenin hakim olduğu bir dünyaya, birkaç milyonluk bir çiftçi nüfusu, korumasız terketmeye hakkımız yoktur da ondan.

Sanıyorum bunları tartıştınız zaten. Belki bunlardan hareketle tarımın daha içinde olan arkadaşlarımız eklentiler yaparlar. Benim söyleyeceklerim bunlardan ibaret teşekkür ederim.

Prof. Dr. Tayfun ÖZKAYA
E.Ü.Z.F.Öğretim Üyesi
Tarım Ekonomisi Derneği Başkanı

Sayın Başkan, değerli katılımcılar, hepinizi saygı ve sevgiyle selamlıyorum. gerçekten bu toplantı benim izleyebildiğim kadarıyla Ziraat Mühendisleri Odasının bugüne kadar yıllardır yapmış olduğu toplantılar içinde en kaliteli, en topluma yararlı, en topluma duyarlı toplantılardan, çalışmalarından biri oldu. Gökhan arkadaşımızın söylediği bu küreselleşme kurumlarının deşifre edilmesinde bayağı büyük bir yol alındı. Başından beri bildirimleri dinliyorum ve bu deşifrasyonun yani bu gizliliğin ortadan kaldırılması, herkesin açıkça görebileceği bir şekilde sunulması, oldukça iyi bir şekilde yapıldığını düşünüyorum.

Sanıyorum bundan sonra da Türkiye'de artık başka bir aşamaya geçecek ziraat mühendislerinin örgütü, bu çalışmada gerçekten güzel bir öncülük yaptı. Şimdi bu son değerlendirme toplantısında Faruk Beyin de burada olmasını büyük bir şans ve mutluluk olarak görüyorum. Çünkü Faruk Beyin temsil ettiği örgüt, milyonlarca üreticiyi, çiftçiyi temsil ediyor. Ama tabii bu örgüt daha henüz istediklerini yapamıyor. Çünkü iki gündür tartıştığımız gibi, gerçekten mesela tütün konusunda, tütün üreticileri eğer bir kısmı o da hepsi değil, eğer Ankara'ya gelmiş olsalardı veya İzmir'e

gelmiş olsalardı, bir yürüyüş yapmış olsalardı, protesto etmiş olsalardı, eminim bunu hemen bir süre ertelerlerdi. Bunu en azından geciktirmek, yapmamak veya bu hasarı daha az hasarlarla geçiştirmek belki mümkün olabilirdi. Ama yaptıklarına karşın toplum bir tepki göstermiyor. Dolayısıyla işlerini çok güzel bu kurumla yapıyorlar.

Burada ben şunu söylemek istiyorum: Bu deşifrayon yapılmaya çalışılıyor, ama tabii ki topluma ulaşmıyor. Dünyada bu kadar erişilebilecek bilgi varken, nasıl oluyor da milyonlarca insan bu kadar bilgisiz, bu kadar cahil, içinde yaşadıkları şeyleri görmeyerek, değerlendirmeyerek başka şekillerde yorumlayabiliyorlar. Tabii bu çok uzun bir tartışma konusu, ama burada Türkiye'deki medyada, başka ülkelerdeki medya gibi çok önemli bir işlev görüyor. Medya toplumu önce birey birey, -televizyon örneğin- odalarımıza koyuyor, bizim kendi aramızda diyalog yapmamızı engelliyor. Tek yanlı veriyor bu bilgileri ve bir türlü gerçekler halka ulaşmıyor ve başka yanlış yorumlar ulaşıyor ve sonuçta toplum bilgisiz kalıyor, başka şekillerde yorumluyor olayı ve tabii ki bu durumda da hiçbir tepki gösteremiyor. Örneğin yıllardır Türkiye'de bütün yakılmıyor, buna rağmen çıkın sokağa şimdi şurada soralım, 100 kişiden 99'u, evet Türkiye'de cayır cayır bütün yakıldığını zannediyor. Çünkü hep böyle söyleniyor topluma. Bu şekilde veriliyor bu bilgiler. Tabii güç kullanımı da var. Bu bazen şiddet oluyor, bazen de havuç politikası oluyor. Yani bazen sopa, bazen havuç politikasını uyguluyorlar.

Sayın Oğuz Oyan dün bildirisinin en sonunda şöyle bir şey söyledi, bu beni çok etkiledi: "Kamu kurumlarında çalışan hiçbir kimse, Dünya Bankası'ndan veya IMF'den bir proje almasın." Hakikaten bu çok önemli bir şey. Bu kurumlar veya onların aracılığıyla başka kurumlar, verdikleri projelerle ve dağıttıkları paralarla, Türkiye'deki akademik kesimi, hatta sivil toplum kuruluşlarını, onlara da projeler vererek belli bir yöne doğru sevk edebiliyorlar. En azından susuyor akademisyenler, görmüyor, başka şekillerde görmeye çalışıyor. Onların istediği gibi görmeye çalışıyor veya kendi düşünceleriyle kısmen onları uzlaştırmaya çalışıyor. Bu bütün dünyada çok önemli bir şey. Ben kırsal kalkınma alanında katılımcı çalışmalar yapıyorum. İzmir'de böyle çalışmalar yapıyoruz. Bu katılımcı çalışmaların da, insanı son derece özgürleştirdiğine inanıyorum. Biraz evvel bir bildiri sunulmuştu, işte ziraat mühendisleri veya teknisyenler, üreticilerin düşüncelerini, deneyimlerini dikkate almadan, bildiklerini onlara aktarmaya çalışıyorlar. Yani diyalog yok, hiyerarşik bir yapılanma. Birçok örgütte de bu var. Diyalog olmadığı müddetçe de, dolayısıyla bir şey yapamıyorsunuz. Diyalog olmadıkça eğitim mümkün değil, kitlenin olayını, sorunlarını görüp, farkına varıp harekete geçmesi mümkün değil. Siz doğruları bile söyleyemezsiniz, bunu diyalog olmadan yaparsanız hiçbir şey olmaz.

Şuraya gelmek istiyorum: Belki konudan uzaklaştım zannediliyor, ama iki üç sene evvel farkına vardım ki, Dünya Bankası da bir katılım birimi açmış. Bir süre sonra postadan bir kitap geldi. Kitabı açıyorsunuz, evet bazı yanlış şeyler var, ama güzel şeyler de var. Yani bu kurumlar, siz eğer diyelim ki, mesela katılım konusunda çalışıyorsanız bana hiçbir teklif yapılmadı, ama yani size de proje verebilirler. Sizi de içlerine çekebilirler. Dünya Bankası diyor ki Türkiye'ye kaldırım bütün desteklemeleri, doğrudan gelir desteği yapın. IMF aynı şeyi söylüyor. Siz bunları yaptığınız zaman, Türkiye tanım ürünleri ithalatçısıydı zaten, ama artık çok daha bu açığı büyüyecek, üreticiler bunları üretmedikleri zaman toplayıp şehirlere göç edecekler. Bunu dünyanın birçok ülkesinde gördük. Haiti'de gördük: ABD çifte standart uyguluyor, kendisi birinci el bayağı ciddi destekler veriyor, prim veriyor. Ama Haiti'ye gidiyor IMF

diyor ki, eğer benden borç almak istiyorsan, piyasayı, gümrüklerini indir bakalım, şu pirinci de gümrüğünü çok koymuşsun, bunu da indir aşağı diyor. Haiti gümrüklerini pirinçte indirdi, bir süre sonra Haiti pirinç ithal etmeye başladı. Yerli üreticiler rekabet edemedikleri için toplandılar, şehirlere indiler, şimdi Haiti'de korkunç bir problem var şehirlerde. İşsizlik, suç arttı. Yani nasıl olabiliyor bu? Bu örgütler kendi ülkelerinde, yani ana ülkelerinde diyelim, yaptıkları şeyin tam tersini Türkiye gibi, Haiti gibi bir sürü ülkeye önerebiliyorlar ve bunu kabul ettirebiliyorlar. İşte yani bunların amacı esas bu üretimi yok etmek, fakat bunu yaparken de işte belli ölçülerde akademisyenleri veya sivil toplum kuruluşlarının bir kısmını alabiliyorlar yanlarına. Yani bu politikalarla Türkiye'de de böyle olacak. Diyelim ki 5 milyon insanı şehirlere göç etmek mecburiyetinde bırakacaklar. Ondan sonra gelecekler bir süre sonra diyecekler ki, size bir yoksulluğu azaltma projesi hazırladık, buyurun size şu kadar dolar, bunu uygulayın kırlarda veya kentlerde ve beş milyon kişiyi sefaletle ittikten sonra belki 50-60 bin kişiyi kurtaracaksınız. O da kurtarma değil de, işte açlıktan ölmekten kurtarma daha doğrusu.

Bunları Dünya Bankası Başkanı toplantılarında anlatıyor. İşte biz dünyanın şu köşesinde şöyle yoksulluğu azaltma programı yaptık, burada şöyle yaptık, ballandıra ballandıra anlatıyor. Ama tabii ki yarattığı sefaletle ilgili hiç konuşmuyor.

Tabii ki bu Dünya Bankası projelerinin yaklaşımlarının bazılarını deşifre etmemiz bayağı vakit alıyor, kolay olmuyor. Mesela ben yakın zamanda öğrendiğim bir şeyi de anlatarak bunu söylemek istiyorum. 1980'lerde Türkiye'ye hatırlayacaksınız, Tarımsal Yayın ve Uygulamalar Araştırma Projesi diye bir şey getirildi. İşte aşağı yukarı 20 yıl önce. Ve ben de o zaman baktım, evet biraz tepeden inme bir şey, ama belki bir şeyler getirebilir Türkiye'ye diye düşünüyordum. Ama işin içine gittikçe gördüm ki, bu hiçbir şekilde faydalı bir şey değil. Ve ondan sonra bu Dünya Bankası'nın Tarımsal Yayın ve Uygulamalar Araştırma Projesi'yle krediler verdi Türkiye'ye, uygulattı. Sonra da bitti artık, şimdi uygulanmıyor biliyorsunuz. Çok fazla da bir şey getirmedi Türkiye'ye. Yani tarımsal kuruluşlarımız, Tarım İl Müdürlüklerimiz, Tarım İlçe Müdürlüklerimiz gene aynı problemlerle karşılaşılıyorlar. Bu proje, bu yaklaşım, Training and Visit, yani Eğitim ve Ziyaret adı altında Dünya Bankası tarafından bütün dünya ülkelerine pazarlandı. Pakistan, Hindistan vs. vs. Güney Amerika ülkeleri, Afrika ülkelerinde bu pazarlandı, Türkiye de dahil. Kredi verdiler ve kredileri gelen yabancı uzmanlar, 10 bin, 15 bin dolar, belki daha fazla aylıklarla çalıştılar. Sonuçta Türkiye bir şey kazanmadı. Tepeden inme bir yaklaşımdı ve bu artık terkedildi dünyada. Başka yaklaşımlar, katılımcı yaklaşımlar ön plana çıktı, ama bu yaz Alman meslektaşımızdan Hollanda'daki bir seminerde öğrendim ki, Dünya Bankası, bu projenin dünyada birçok ülkede bu kadar başarısızlıklarına rağmen ve son derece çağdışı bir anlayışla, tepeden inme hiyerarşik bir yönetim olmasına rağmen bu projenin, bunu yeni birtakım ülkelere gidip teklif ediyormuş. Yani bizde şöyle bir yaklaşım var, işte Training and Visit System, bunu siz almak ister misiniz? Yani size kredi açalım, bunu alın. Bir Afrika ülkesi veya bir Latin Amerika ülkesinin Tarım Bakanını gözönüne getirin. Birisi size para vermek istiyor, biliyor veya bilmiyor bu projenin dünyada ne gibi sonuçlar yarattığı, ama belki kişisel, bürokratik çıkarları veya ülkenin yön vermesi yüzünden, tamam diyor verin. Verin bu projeyi. Dünya Bankası'nın dünyada lime lime olmuş bu yaklaşımı, kredileri hâlâ satılıyor. O yüzden ben şu görüşteyim kesinlikle: Biz borç içindeyiz, tabii adamlar geliyorlar bize yön veriyorlar. Bu tabii kesinlikle yanlış. Onlar bize esasında yön veriyorlar.

Tabii bütün bunların altında -bunu çok güzel bilmek gerekiyor mutlaka- neoklasik iktisat dediğimiz iktisadın bir diktatörlüğü yatıyor. Bu 1980'de dünyada bayağı verildi, sergilendi, bütün dünyaya empoze edildi. İşte doğrudan gelir desteğinin altında da bu yatıyor. Olguları kurcalamayan bazı meslektaşlarımız bu zokayı yutabiliyorlar. Yani nedir onun temelinde? Dünyada bir serbest piyasa var, dış dünya fiyatları var, siz eğer destekleme alımı yaparsanız, bunu bozuyorsunuz ve işte olmaması gereken ürünler üretiliyor, bunu kaldırın doğrudan gelir desteği verin. Tabii destekleme alımlarının yanlış yönleri de vardı, buna girmek istemiyorum. Birtakım gereksiz stoklarımız oluştu, ama tabii bir kere temelinde bunu sorgulamak lazım. Dünya fiyatları diye bir şey var mı? Yok. Bir sürü fiyat setleri var. İşte Amerika'daki çiftçinin eline geçen fiyat var, onu ihraç etmek için Amerikan hükümeti pamukta mesela prim veriyor ihracatçıya. Sonra bizim ithalatçımıza kredi açıyor. Yani böyle demokrasi gibi bir serbest piyasa yok ki dünyada. Bu varmış gibi temel alınarak bu teoriler kuruluyor, ondan sonra da ülkelere deniyor ki, doğrudan gelir desteği ve geçerseniz işte ekonominiz son derece rayına oturur, piyasa size ne üretmeniz gerektiğini, görünmez el size bunu gösterir. Böyle bir şey yok tabii. Dolayısıyla bunun sonuçları hiç de öngörüldüğü gibi olmayacak.

Bilgi çağına geçildi deniyor mesela. Yöneticilerimiz hep işte buna çok önem veriyoruz diyorlar. Ama mesela 1980'lerde başlayan bir anlayış vardı Türkiye'de tarımda. Ne kadar yanlış bir anlayış. İşte bize dediler ki o zaman, siz yani yüksek teknolojiyi tarımda da üretemezsiniz. Tohumu ithal edin. Tavukçuluğa hiç girmeyin. Böyle projeler geldi AB ülkelerinden de. Mesela süt sığırcılığı konusunda. Bir arkadaşım bu projelerin birinde çalıştı, bir zeoteknist arkadaşımız ve bir iki sene sonra ayrılmak zorunda kaldı. Çünkü arkadaşımız hayvancılık ıslahı yapmaya çalışıyor, onlar ise sadece birtakım teknik bilgileri yayın ve o ülkenin hayvanlarını ithal edin, ona bağımlı olun istedikleri için arkadaşımızı işten çıkardılar. Fakat üniversiteye döndü o, onun için hiç problem olmadı, ayrıldı. Fakat verilen mesaj çok açık. Siz eğer teknoloji üretmeye başlarsanız, sizi keseriz, üretemezsiniz. Ve bunu kendi içimizden de savunular çıktı. Yani biz artık kaçırdık bu treni, bunları üretmeyelim. Halbuki mesela 1984'te Nazilli Pamuk Araştırma Enstitüsü'nde bir pamuk çeşidi çıkarıldı. Tabii ki bu 84 yılında üretilen şeyin altyapısı daha eski yıllara dayanıyordu şüphesiz çok eskiden başlamıştı. Ve 1984'te üretilen bu pamuk çeşidi, bayağı güzel bir verim artışı sağladı, bütün diğer ithal pamukları geçti ve hâlâ daha Ege'de bu pamuk bayağı geniş bir şekilde kullanılmaktadır. Onun üzerine biz 1987'de Nazilli 87 diye bir şey konuldu, ondan sonra konulamadı, konulamaz. Çünkü araştırma enstitülerimize giderseniz, araştırma enstitülerinde eleman kalmamıştır. Bütün elemanlar boşalmıştır, yeni yeni şimdi genç elemanlar alınıyor, ama aradaki o bağ koptu. Laboratuvarlar boş, genç elemanların aynı düzeye gelebilmeleri için belki 20 yıl geçmesi gerekiyor. İşte bilimin çok lafının edildiği bir dönemde, bilgi çağının söylendiği bir çağda, çok ince yöntemlerle Türkiye teknoloji üretmeyen, kendi politikasını belirlemeyen, akademisyenlerin de bir şekilde birtakım havuçlarla oyalandığı ve bütün dünyada yaygın Neoklasik iktisadın hegemonyası altında olduğu bir dönemden geliyoruz. Şimdi artık bu dönemi geri püskürtmek gerekiyor sanıyorum. Bu açıdan da gene Ziraat Mühendisleri Odası'na ve Ziraat Odaları Birliği'ne çok iş düşüyor diye düşünüyorum. Hepinize çok teşekkür ediyorum.

FARUK YÜCEL

Türkiye Ziraat Odaları Birliği Genel Başkanı

Sayın Başkanım, değerli dinleyiciler, ben tabii bu sempozyumu iki gün de takip etmek isterdim. Kendim gelemedim özür diliyorum, çünkü sayın Bakan Kemal Derviş'le bir toplantı yapmak mecburiyeti hasil oldu. Orada dün altı saat kadar söyleyeceklerimizi söyledik. Ama bizim Türkiye Ziraat Odaları Birliği'nin gerekli elemanları, dün ve bugün bu toplantıyı sonuna kadar takip ettiler. Onlardan gerekli bilgileri zaten alacağım, o bakımdan kendim için bir kayıp, fakat Birlik için bu toplantıdan çok önemli neticeler elde ettiğimiz kanısındayım.

Yeni dünya düzeni, arkadaşımız Gökhan Bey çok güzel açıkladı. Bizim onun fikirlerine ilave etmek istediğimiz var. İtiraz etmek istediğimiz yok. Yeni dünya düzeninde, tek bir dünya düzeni ve kendileri için çok uygun ekonomik ve sosyal, siyasal rejimler, diğerleri için de zaten insan olarak mütalaa etmedikleri için, onları insan ve hayvan arasında kendilerine hizmet eden birer sömürge devleti, milleti, ümmeti olarak mütalaa edilen bir düzen olarak mütalaa ediyorum.

Onun için de onların yaptıklarına bakacaksınız ve size önerdiklerine bakacaksınız. Yani şimdi yeni dünya düzeninin çobanları diyelim onlar yahut da patronları, demokrasiyle özgürlükler içerisinde idare edilirler. Her şeyi kendi toplumlarının menfaati için en düzgününü ve güzelini yaparlar, ama idare etmek istedikleri ülkelerin, ne ekonomilerinde, ne de demokrasilerinde hiçbir iyileştirme taraftarı olamazlar.

Yeni dünya düzeni hürriyetçi bir düzendir, ama ilişkide oldukları devletlerin hiçbirisinde dikkat edin demokrasi yoktur. Demokrasiyle idare edilmek istenen ülkeleri de zaman zaman ara rejimlerle tekrar demokrasi dışı rejimlere getirirler. Çevrenize bir bakın ve bu yeni dünya düzeniyle çok uyum içerisinde olan ülkelerin hiçbirisinde demokrasi yok. Ama onların en birinci müttefikleri. E hani hürriyetçiydiler bunlar? Hani kendi ülkelerinde hürriyeti savunuyorlar, insan haklarını savunuyorlar. Hak ve ödevleri, anayasal hakları savunuyorlar. Ve her şeyde İnsan Hakları Evrensel Beyannamesine dayanıyorlar ve sizlere birtakım bilmem nerede alınan kriterleri yapmazsanız bizimle arkadaş olamazsınız diyorlar. Bakıyorsunuz diğer arkadaşlarına, sizden daha ileri olan arkadaşlarına, onların kriterleri sizden daha kötü.

Türkiye'nin kendinden başka hiçbir şeye ihtiyacı yok. Teknoloji geliştikçe, bazı değişimler hızlanıyor. Haberleşmeniz hızlanıyor. Ama haberleşmeyle birlikte sizin yaptığınız harekette belirli bir merkezden belirleniyor. Sizin elinize bir cep telefonu veriyorlar, cep telefonunun içerisine bir nokta koyuyorlar, o noktayla siz kimle konuşunuz, ne yaptınız, hepsi var. İnternet açıyorsunuz, internetten siz ne yapıyorsunuz, kaç kişi giriyor sizinle temas ediyor, kimler giriyor, hepsinin adresleri onlarda belli. Yani teknoloji geliyor, ama hareketleriniz de kontrol altına alınıyor. Teknoloji geliyor, siz ne yapıyorsunuz, para harcıyorsunuz. Çok kolay, çok güzel, kredi kartınız elinizde, paranız bankada para kazanıyor. Kredi kartınız elinizde, ama kredi kartınızla birlikte, yani Türkiye'nin milli geliri 200 milyar dolarsa, her sene 1 milyar dolar, binden 5 komisyonu birisine veriyorsunuz. Hiç para hareketi yok, para

sizin, banka sizin, satın aldığınız mal sizin bakkalınız, ama oradan 200 milyar dolarlık alışveriş yaptığınızda, 1 milyar dolar oraya gidiyor.

Başka ne yapıyorlar? Size yardım vaat ettik diyorlar ve yardım veriyorlar. İşte diyorlar ki, doğrudan gelir desteği için size ucuz uzun vadeli kredi veriyoruz diyorlar ve bir program hazırlıyorlar. O programda da diyorlar ki, işte biz doğrudan gelir desteği için size 600 milyon dolar verdik. Ne yapacaksınız bu parayı diye sorduklarında, sizin elinize de bir bütçe veriyorlar. Bu her şeyde aynı. Buradan da çarpıcı olduğu için bir rakam vereyim. Şöyle bir program veriyorlar: -Doğrudan gelir desteği ve işte bunun bütçesinde bakıyorsunuz- dedikleri şu: Hep Bakanlık buna karşı çıkar, görevi de değil, ziraat mühendisleri tarlaya gitmeleri lazım. Çiftçiyi eğitmeleri, verimi arttırmaları lazım. E bırak onlar burada çalışsınlar, biz bunlara çiftçi kayıt sistemi turalım ve herkese diyorlar ki çiftçinin kaydı tutulmamış. Onun için çiftçi kayıt sistemi tutmak lazım, iyi bir şey, kimin ne yaptığı belli değil, çiftçinin nesi var, arazisi, tavuğu, elması, ineği, armutu, makinesi ne varsa yazalım bir kayıt turalım diyorlar. Herkes de inanıyor, efendim çiftçi kaydı yok. Halbuki Meslek Odalarında var bu. Az var, çok var, doğru var, yanlış var. Ondan sonra çiftçi kayıt sisteminin tarifini yapıyorlar. Neymiş tarifi? Kendi ifadelerine göre, "Doğrudan desteği kime vereceksek, onun kaydını." Halka nakledilirken diyor ki; üniversite öğrencilerinin kaydını tutacağız. Veya mühendislerin kaydını tutacağız diyorlar. Ondan sonra bir bakıyoruz sadece ziraat mühendislerinin kaydını tutmuşlar. Sadece ziraat mühendislerinin kaydını tutmak, mühendislerin kaydını tutmak demek midir? Çiftçi kayıt sistemi tutacaksa nedir, köyde yaşayan insanın aile reisiyle, geçindirmekle yükümlü olduğu çocuklarıyla birlikte ne kadar tarımsal varlığı var, hatta ek geliri ne var, bunların hepsini tutmak lazım. Kendi tabirleri diyor. Diyorlar ki, doğrudan gelir desteğini kime vereceksek, onların kaydını tutmak için. Beş sene sonra kalkınca bu kayıt lazım değil, çünkü senin kaydın çiftçi kaydı değil ki. Doğrudan gelir desteğini kime vereceksen, onun kaydı. E doğrudan gelir desteği kalkınca, demek çiftçi kaydı gene yok.

Başka ne diyorlar? E 600 milyon dolar verdik, ama kardeşim faizini de az veriyoruz. Bunu kredi olarak veriyorlar, sizin çoluk çocuğunuza, işte o resimde gördüğümüz çocuğu borçlandırmak üzere veriyorlar. Tarım Bakanlığına diyorlar ki, sen işte siyasetçisin, yarın seçime gireceksin, sana 60 milyon dolar verelim, bununla beraber üç beş bin kişi çalıştır, her köyde bir tane sandık kurulunda bir görevlin olur. O zaman Bakanlık da, tamam ben bu projeyi destekliyorum diyor. Sayın Bakan, düne kadar desteklemiyordun, şimdi üç beş tane adam işe alacağımızda seçime kadar bunları çalıştıracığım, seçimde de sandık kurulunda görev yapacağım. Çünkü bunlar sözleşmeli, geçici işçi olacaklar, onun için o da susuyor. Başka ne diyorlar? Amerikan vergi mükellefine de diyorlar ki, ya bunları biz kandırdık. Niye? Biz bunlar 600 milyon dolar veriyoruz, ama bunu da düşük faizle veriyoruz, 300 milyon dolarını biz alacağız. Nasıl alacağız? İşte burada söylüyor: 200 milyon dolar program desteği, yani bilgisayar satacaklar.

600 milyon doları, dünyanın en yüksek pahalı ücretiyle beraber satın alsak, libor artı bir iki değil, 20 ile alsak. Demek ki bunun için burada ayırdıkları paranın yarısını alacağız, yine senelik yüzde 20 olsa, 300 milyon doların beş senelik maliyeti, 300 milyon dolar olur. Ne yapar? 600 milyon dolar olur.

Tayfun Hoca bizi çok sever, söylediği doğrudur. Eğer çiftçiyi biz Ankara'ya kadar yürütebilsek, büyük miktarda bir eylem yapabilesek, bunların hiçbirisi olmaz.

Ama toplumumuz buna uygun mu, bir de buna bakmak lazım. Toplumumuz menfaatle paylaşım düzeyine gelmiş, çiftçide gelmiş, işçide gelmiş, memurda gelmiş, hatta ideolojik partilerde bile gelmiş. Misal vereyim. Dünkü toplantıya gittik, tabii orada biz kendimiz bazı şeyler söyledik. Banka kurtarmadan önce siz tarımsal desteklemeler söylüyorsunuz. Bu tarımsal desteklemeler, bizim dünyadaki desteklemelerle farkımız var. Biz üç yıl öncesine yeterli destek almıyorduk, ama KDV iadesi alıyorduk. KDV iadesinin miktarıysa, bugünkü dolar bazında değeri 3.5 milyar dolar. Şimdi şu: Her kullandığımız girdide, lüks tüketim malı gibi yüzde 18 KDV'miz var mı? Gübre lüks tüketim malı mı? Değil. Doğal gaz lüks tüketim malı mı? Değil. Gübre, ilaç lüks tüketim malı mı? Değil. Tarımda kullanılan akaryakıt? Değil. Bunların hepsi yüzde 18. Yani Yunanistan'la bizim milli gelirimizle, tarım kesiminin milli geliri azsa, bu pay bizden kaynaklanmıyor. Tarımsal üretimimizin kalitesinden, verimsizliğinden de kaynaklanmıyor. Ben tütünü bir dolara satıyorum, o altı dolara satıyor. Benimki daha kaliteli, onunki daha kalitesiz. Yani ben onu her zaman misal veriyorum, aynı yerde aynı işi yapan üç tane insanın çeşitli şekilde ücretlendirilmesi gibi. Yani sendikalı, örgütlü bir işçi hakkının yüzde 70'ini almışsa, o alıyor 10 lira, ama işte siyasete işini bulaştırmış bir tane sözleşmeli personel alıyorsa, o 8 bin lira. Kadrolu bir memur alıyorsa, o alıyor 5 bin lira, ama taşeron işçisi alıyor 3 bin lira. Yani bunların o kurumda verdikleri hizmette katma değer olarak hiçbir farklılık olmamış olmasına rağmen, hatta o sözleşmeli taşeron işçinin verdiği emek daha yüksek. Çünkü hiçbir güvencesi yok, sendikası yok, işvereni devlet değil, her gün bir taşeronun dudakları arasındaki riski olduğu için, daha fazla emeğine, daha kaliteli hizmetine karşılık, daha az ücret alıyor. Daha fazla sömürülüyor. Türkiye'deki tarımsal kesimin katma değerinin düşük olmasının sebebi de bu.

Buna rağmen 30 milyar dolarlık bir gelirimiz var, bunun yüzde 70'i çok güzel işletmeyle, çok iyi kâr ederek, yüzde 30 kârla ürünümüz satsak, yüzde 70 girdi kullanıyoruz, 18 KDV ödüyoruz, KDV'mizi iade almadığımız, mahsup etmediğimiz için bizim üretimde ödediğimiz KDV'yi tüketici bir daha ödemek suretiyle aynı kuzudan iki post alıyor. Dediler ki bu KDV'yi kaldıralım, sizin de faizlerinizden yüzde 20 indirelim. Gübre desteğinize yüzde 20 ilave edelim, sütte, pamukta, vesairede size prim verelim. Verin dedik biz de, ne yapalım başka bir şey yok. Verildi. Geldi, şimdi dediler ki, bu da çok artıyor, onu kaldıralım onun yerine doğrudan gelir desteği verelim. Onu da verin. Ne zaman verecekler belli değil. Kime verecekler o da belli değil.

Dünkü toplantıda biz bunları söyledik. Başka şeyler de söyledik, tütünle ilgisini de söyleyeceğim. Yalnız orada şuna rastladım ben: Yedi milyar dolar önce tabii krizden çıkarken de beş milyar dolarla halledeceğiz dediler, ondan sonra 26 milyar dolar bazalarına göre 46 milyar dolar daha ilave geldi. Şimdi de yedi milyar dolardan başlıyorlar. Oradaki bir iki tane örgüt temsilcisine dediler ki, sizin de KOBİ'lerinize üç beş milyon dolar vereceğiz, hemen efendim biz projeyi destekliyoruz denmeye başlandı.

Kardeşim o bankadaki para zaten sana verilecek. Eğer onu birisine yüksek fiyatla pazarlayamıyorlarsa, zaten verecekler yani. Yedi milyar dolardan 15 trilyon lira para gelince, hemen üçü beşi, biz bunu destekleyelim, birlikte resim çekilelim dedi. Ama orada işçi sendikalarıyla biz, bu karenin içinde bulunamayız dedik ayrıldık gittik. İyi mi yaptık, kötü mü yaptık onu da tarih gösterecek.

Bunun yönü böyle. Devlet dairelerine bakıyorsunuz, insanlara diyorlar ki, sizi genel müdür yaparsam, emekliliğimde şu hale gelir. Genel müdür muavinine dediler ki, bana uyarsan sen de böyle olursun. Hiçbir ses çıkartmıyor. Tarım satış kooperatiflerinin kongrelerine gidiyorum, bir bakıyorum ki o adam falan partili, bu falan partili, bu da falan partili, 40 yıl bunlarla kavga etmiş, ama bir tarımsal kooperatifin yönetim kurulu üyeliği veya mahiyetindeki bir insan 6500 dolar maaş alırsa, bakıyorum ki, o birbirine zıt partiler, birbirleriyle kenetlenmişler. Daha kötüsünü söyleyeyim. Ben yargılanıyorum 62 davada. 60'ında savcılar beraat kararı verdiler, 3 tanesinden halen birisi Samsun'da, ikisi burada devam ediyor. Suçum ne biliyor musunuz? Bir Oda Başkanı para çalmış. Yakalamışız, parasını iade etmiş. O yönetimle uyum içerisinde, biz de onu ihbar etmişiz. Savcılığa demişiz ki, falan adam, falan işi yapmış bunu haksız olarak parayı almış, biz yakaladık, bize iade etti, ama bunu iade etmesi, cezasından kurtarmıyor. Bunu cezalandırırım, Türk Ceza Kanununa göre bunu ihbar etmek mükellefiyetimiz var. Bakanlık müfettişlerinin soruşturması sonunda diyorlar ki, sen bunu parasını iade ettiği için ihbar etmeyecektin, burada görevini suistimal ettin, bunun için sen bir git hakim huzuruna hesap ver. Buna üzüldüm tabii. Baktım ki sistem onu gerektiriyor.

Köylüye gidiyorsun, benim yolum var, kızım işe girecek, oğlum bilmem ne yapacak, zaten de param yok, ben gelemiyorum. İşçi sendikasına gidiyorsun başka bir şey söylüyor. Bir başka meslek odasına gidiyor. Ya işte yedi milyar dolar gitsin, bundan da 15 trilyon lira bana kredi verilecek ya. Böyle bir toplumda, böyle bizim gibi yöneticiler olur. Yarın seçim olacak. Benim ümidim yok, yine bu insanlar aynılarını seçecekler. Niye aynılarını seçecekler? Güveniyorsun bir partiye, tamam diyorsun bu parti adam oldu. Buna da girebiliriz. Belki de aday olabiliriz diyorsun. Kendisini IMF'nin en yetkili tercümanı geliyor, çünkü AB'de bana dediler ki, bu Bakan biz Bakan olarak göndermedik, Dünya Bankası elemanlarıyla konuştu. Bunu, Hükümetin içinde tercüman olarak gönderdik dediler. Tercüme yanlış yapıyor. Anlamadık diyorlar, biz tercüman olarak gönderdik diyorlar. E geliyor ziyaret ediyor, diyor ki gel partimden aday ol. Sen partinden aday olursan, Hükümetteki partiyle görüşün senin aynı. E seni niye seçeyim ben? İşverenler sendikasına gidiyorsun, kongreye konuşuyorsun, bir bakıyorsun ki, bir başka parti. Yine kamuoyundan en yüksek oyu almış parti. Sözcüsü kalkıp konuşuyor, bu aynı tür politikaları gayet güzel, iyidir, ama bunları yanlış tatbik ediyorlar. Bir de bakıyorsun ki, o da paylaşımından uzak kalmış. Bir başka partinin lideriyle görüşüyorsun yahut yüksek seviyedeki bir adamıyla konuşuyorsun, diyor ki, diğer partileri attılar ama şimdi Amerikan rejimi bana bir şans daha verecek. Yani sen kimi seçersen seç, bir üniversite hocasının televizyon programlarında geliyor, benim de çok hoşuma gidiyor, ben köylü çocuğuyum, belki hepimiz köylü çocuğusunuz ya, bizim panayarlarda üç kağıt vardır. Ya yüksük koyarlar, üç tane yüksük bunların içerisinde hangisi? Hepsi boş, hepsi de dolu. Veya üç tane kağıt açarlar, ikisi kırmızı, birisi siyah yahut ikisi beyaz, birisi siyah. Bul karayı, al parayı derler. Hepsi beyaz, hepsi de siyah. Parayı basarsın, adamınsa siyah, hangi kağıda basarsın bas. Parayı basarsın adamın değilse, beyaz. Ben hangi partiye oy versem, hepsi de bana göre beyaz, onlara göre siyah. Bu duruma gelmiş toplum, o duruma gelen bir toplum içerisinde üniversite hocası da, köylüsü de, çiftçisi de, ben bundan ne pay alırım, biraz daha fazla pay alayım diye sistemle beraber hareket ediyor.

Teknolojinin ilerlemesi çok güzel bir şey. Ama teknolojiyi kullanacak kim? Tabii her zaman diyorlar, işte Ziraat Odaları da yardım etsin, bu borsalarda tarımcı diyorlar,

ama tarım mı değil mi bir şey ürettikleri yok, tarımın ürünlerini alıp satan, ondan rant alan bir kesim. Yahu işte Başkan yardım et de, biz pamuğu bilelim, ayçiçeğini bilelim, buğdayı bilelim. İşte yukardan NASA ile biz buradaki miktarı bilelim. Bilin. E ne oldu bildi? Dünyada kuraklık olacağını kim bildi? Cargill bildi. TMO bir milyon ton buğday aldı, o beş milyon ton buğday aldı. Niye 75 bin liralık ekmeği 200 bin liraya yiyorsunuz? Teknolojiniz olmasaydı 125 bin liraya yerdiniz. Aldı depoladı onun eline geçti. Ne uncsusu, ne değirmencisi, ne köylüsü bu işten kâr etti.

Daha kritik bir durum söylüyorum. Karadeniz Birlik 325 bin liradan ayçiçeği aldı diye Bakanlık müfettiş gönderdi. Sen niye sistemi bozdun, 325 bin liranın üzerinde para vermeyecektin. Yüzde 55 vereceğin yere, yüzde 65 verdin, niye Cargill ayçiçeğini topluyor? Nerede topluyor? Ukrayna'da topluyor, 70 dolardan. Arjantin'de topluyor 60 dolardan. Yukarıdan baktı, dünyada ayçiçeği yok, ayçiçek depoları ellerinde 775 bin lira olan ayçiçek yağı, bir de baktık ki 3 milyon lira olmuş. Ayçiçek fiyatları da 500 bin liraya çıkmış. Hem daha ne zaman? Daha hasat döneminde.

Hep kurullar yönetecek diyorlar, doğrudur yeniden yapılanmak lazım, kurulların da olması lazım. Bakıyorsun ABD'de kurullar deyince Merkez Bankası'nın başkanında kurul üyeleri finans sektöründen bir kişi, sanayi sektöründen bir kişi, ticaret sektöründen bir kişi, tarım sektöründen bir kişi, üç tane adam atanıyor. Sana bakıyorsun, Süleyman Demirel işe almış, Ecevit genel müdür yapmış, Turgut Özal müsteşar muavini yapmış, Tansu Çiller müsteşar yapmış, Ecevit onu müsteşarlıkta saklıyor ve diyorlar ki bu adam 30 sene devlete hizmet etti, çok iyi adamdır, 36 tane Bakanımız imza atıyor, Cumhurbaşkanımız da doğrudur iyidir diyor imzalıyorlar. Ondan sonra bakıyorsun diyorsun, kriz çıkar ha sermaye gidiyor, bunu değiştireceğiz benim adamım gelecek. O zaman 30 sene onu devlet dairesinde niye sakladın? Başbakanımız, Cumhurbaşkanımız, Bakanlar Kurulu geçmişte desteklediğimiz hepimizin partilerinin liderlerinin güven duyduğu, yükselttiği bu adam ve o kurumun başında, o işle işgal eden adamın bu işi idare etme vasfı yok.

Şimdi Tütün Yasası. Tütün Yasasına çok şeyler söyledik. Cumhurbaşkanımıza da borçluyuz. Yalnız şurada bir rakam söyleyeyim. Bu 2000 yılı tütün tekelin bülteni. Ben hep diyorum ki, tütün yakılmıyor. Onlar da diyorlar ki yakılıyor, işte tütün de bilmem ne var. Tütün yakılıyor diyorum, işte nakledilirken kamyon devrilmiş veya yukarıdan çatı akmış koruyamamışsın, kollayamamışsın bu yakılıyor. Yani sen dünyanın en kaliteli elbisesini alsan, ona herhangi bir şekilde sobada yaksan, kullanamaz hale gelse onu da yakarsın. Burada Tekel'in en son rakamı 2000 yılı ürünü, 2001 yılı bitti, sekiz aylık dönem. Burada diyor ki, ben 125 bin ton tütün aldım. Buna ödediğim para diyor, 225 trilyon lira. 125 milyon kilo tütün, 125 bin ton tütüne Tekel destekleme alımı dahil, ödediği para 225 trilyon lira para. 228 trilyon 421 bin 210 trilyon lira para ödemiş, Tekel'in kendi kitabı. Bütün bölgelerden aldığı güneydoğudan da aldığı tütün, 38 bin ton 49 trilyon lira ödemiş. Hani görev zararı, güneydoğu tütünü, Türkiye'ye görev zararı yapıyor yılda 2 milyar dolar, koskoca Bakan söylüyor artık bunu. 49 trilyon 2 milyar dolar bir Bakan söylüyorsa, ben buna hangi sıfatı söylemem uygun bunu bilmiyorum. Ne yapmış Tekel bu tütünü? 55 bin tonunu satmış, 73 bin tonu da kendisinde kullanılmak üzere stok ve sigara fabrikasında kullanmak üzere elinde saklamış. Bu da 55 bin ton. Ne almış bundan? 216 milyon 250 bin dolar, 330 trilyon lira para almış. Yani 125 kilo mal alıyorsunuz, bir mal alıyorsunuz, üçte birini satıyorsunuz, yahut beşte ikisini satıyorsunuz tam tabir olursa, ondan da verdiğiniz paranın yüzde 70'i kadar kâr ediyorsunuz.

Peki ne ihraç ediyoruz, güneydoğu tütününü ihraç edilmiyor, değeri yok deniliyor. Geliyor diyor ki, şu tütünleri ihraç ediyorum, şu dolardan ihraç ediyorum diyor. Burada ne diyor? Güneydoğu tütününü. Ama olmayan diğer tütününü de ihraç ediyorum diyor. İhraç ettiği fiyatta bir 26 dolar. Şimdi kaç paraya aldığını da söyleyeceğim.

Daha başka ne satıyoruz biz? Kırık tütün. Kaç sentten satıyoruz? Ortalama 46 sentten. Yani 700 bin liradan satıyoruz. Kaç paradan almışız? Ortalama alış fiyatları da var burada. 590 bin liradan alıp da, 700 bin liradan kırık, yani yaktığın tozunu toprağını satıyorsan, bu Tütün Yasası niye? Belki kızacaksınız, ama ben Tema Vakfı'nı hiç sevemedim. Tema Vakfı, bir doğal ortamı cennete çevirmek için. Ama Tema Vakfı tütünle ilgili rapor hazırladı ve dedi ki tütünler yakılıyor, Tütün Kanunu çıkarılmalıdır dedi. Şimdi söyle bakayım, işte onun için söylüyorum, yani şimdi topluma kabul ettirilmek istenilen, toplum için mücadele eden Ziraat Mühendisleri Odası var, Ziraat Odaları var, tarımla ilgili buna hiçbir kaynak aktarılmıyor, ama Bayburt'a gidiyorum 5 trilyon alınmış, bilmem ne yapıyorlar. Samsun'a gidiyorum, hocam da Samsunlu, yazıyor Özel İdare Tema Vakfı ormanı. Tabeladan başka bir şey görmüyorum. Özel İdareye soruyorum, diyorlar ki, 300 milyar verdik. Ziraat mühendislerine ne verdin? O yok. Yerine ne verdin? O yok. Pek fazla sıkışmasın diye, hani paylaşım diye ziraat mühendislerine de iş bulmuşlar. Diyorlar ki, siz de kusura bakmayın tarlada, tohumda iş bulamadık, ne verelim? Köydeki fırında çalış. Adama iş, paylaşım. Kim çalıştıracak? Belediye Reisine gidiyorum, ben karışmıyorum diyor. Tarım İlçe Müdürüne gidiyorum, ben de karışmıyorum diyor. Tarım Bakanlığında bir eleman 350 ekme satan fırına bir tane mühendis. Niye? Dedim ki bu zamana kadar niye gelmediler? Başkanım, 250 bin lira yapalım ekmeği dediler, ben 150 bin liradan satıyorum onun için, gramajı da artırdım dedi. Ben 350-400 ekme satıyorum, çoluk çocuk bu fırından Allah eksik etmesin geçinip gidiyorum. Hemen süper marketler devreye girmiş, bu bize rakip oldu arttırmadı, buraya bir tane mühendis atayalım.

Mahalli belediyelerin ve mahalli odaların kontrol yetkisi yok, sana gelen her ürünün, süper marketin kendi elemanının denetleme yetkisi var. Senin mahalli yiyeceğini temin edebilmen için hani bunlar mahalli idarelerden yanaydı? Niçin Tarım Bakanlığı gıda kontrolü yapıyor da, belediyemiz yapmıyor. Hani katılımcı demokrasiydi. Belediye yaparsa, öteki adamın eti, çok uluslu şirketin eti burada satılmaz. Adam bekleyecek eti burada satacaksın diye. Daha kötüsü geldi. Köyden yumurta gelecek Başkanım burada, olmayan pazara yumurta getiremez. Üç kasadan fazla domates getiremez. Başka ne? Bunlar hep pazar engelleri, üretim engelleri. Bizim parayla pulla pek fazla ilişkimizde yok.

Ben taze sütü kendi çocuğuma getirme hakkına sahip değilim. Ya bu süt sağlıksızda niye ürettiriyorsun, niye bu hayvanı bana besletiyorsun. Sağlıksızsa bunu, buradaki mandıraya verme hakkın var, ama sütü eve getirmek, kendi bildiğim insanımın, kendi bildiğim hayvanın sütünü eve getirme hakkım yok. Niye? Sen bunu eğer böyle pazarlama imkanın olursa, o zaman çok uluslu firmaların da, bir yabancı SEK'i almaz. Çünkü bizim kadınıımız, sütü alacak mayalayacak yoğurt yapacak, çökelek yapacak, yağ yapacak, onunla evini geçindirecek. Onunla kutudaki süt yarışabilir mi?

Efendim hayvancılık desteklemesi veya başka kararnameler, biz buradan yönetilmiyoruz. Nereden anlaşıldı? Arkadaşımız da şekeri "sugar" olarak söyledi, ben de bir başka şey söyleyeyim size.

6 Kasım 2001 tarihli Resmi Gazetede, beş ürüne destekleme kararı çıktı. Prim desteği. 19 Kasım'da Hükümet tebliğ yayınladı. Ziraat mühendisleri sizsiniz, kanolanın ne olduğunu biliyor musunuz? Yahut sizin elinizde kanolayı göstersem, bu kanoladır, bu şöyle ekilir diye bilenin varsa, onu ben bilmiyorum, çok Oda Başkanlarım da bilmiyor. Bunun desteklenmesi çıktı, bir de araştırdım baktım ki, bir Cargill getiriyormuş bunun tohumunu.

Ben bu senenin vergilerini, bu primlerin verilmesine göre yapıyorum, çünkü biz prim verirken, bir veriyoruz, 100 alıyoruz. Yani pamuğa 110 bin lira veriyoruz, elbiseden 18 milyon lira KDV alıyoruz. Onun için bu sene bu devam etsin, bu seneye mahsus olmak üzere devam ettirdiler. Hayvancılık Destekleme Kararnamesi çıktı, 31 Aralık tarihi itibariyle de süt ve diğer hayvancılıkla ilgili destekleme kararları ve onda değişiklik yapan kararnameler iptal edilmiş diye karar çıktı. Yani siz 14 Kasım'da kararname çıkartıyorsunuz, ilaç desteği, bilmem ne desteği, 10'du 20 miydi, bilmem ne oldu, 31'inde başka kararname çıkartıyorsunuz. Bunu iptal et. Şimdi 14'ünü yaparken, 6 Kasım'daki milli hükümet, ama kararnameleri bile Hükümet 15 gün sonra değiştiriyorsa, Bakanlık 9 gün sonra destek verdiği kararnameyi değiştirmek için yeni bir kararname hazırlıyorsa, ben IMF'e karşı buradaki halkı nasıl yürüteceğim? Ama dün söyledim. Sayın Bakanım dedim, siz geldiniz yüzde 80 desteğiniz vardı, biz sevdiğimiz çok güzel insansınız, sevimlisiniz, güzel de propaganda yapıyorsunuz, ama desteğiniz çok azaldı sizin. Amerika'ya gidin çocukluğunuzla yaşayın dedim yüzüne karşı. Bunun üzerinde de bir şey deme hakkım yok.

Yine şu destek, bu destek söyleniyor. İşte 30 Aralık tarihli Resmi Gazete. Neler ithal edecekmişiz? Hayvanseverler Derneği Başkanının kedi ve köpekleri için kedi köpek maması sıfır gümrükle, KDV'yle. Doğal gazın KDV'si 18. Başkanın arkadaşları yazmışlar burada yoğurt alıyoruz, peynir altı suyu. Bugün peynir altı suyu fabrikası var, sahibi İstanbul Sanayi Odası Başkanı, daha dünkü konuşmamda Derviş'e izah ettim. Erdal Bahçivan Başkanım çok teşekkür ederim, ben dünyanın en güzel peynir altı suyu fabrikasını kurdum, ama beni kapatmak, fabrikamı satın almak için bunu iptal ediyorlarmış dedi. Benim haberim yok. Ben buradan okuyorum.

Tariş meyve suyu. Kokareç. Hani kokareç, Avrupa nizamına göre yasaktı... Başka? Elma suyu, armut suyu. Burada yazmışlar, karışık meyve suyu. Bunlar neye yarayacaklar bilmiyorum. Daha bunun gibi bir ton şey. Aşağı yukarı şurada ben bir kısmını aldım, bunların hepsi o yedi, her birisinde 10'ar tane olsa, 70 kalem malı, bizim tarlada çürüttüğümüz malı sıfır gümrükle bize ithal ediyorlar. Efendim bununla beraber biz nasıl yarışacağız? Bizim sıkıntımız bu, biz kimsenin parasını pulunu alsınlar da bize versinler demiyoruz.

Şurada enteresan bir şey var: Efendim çiftçi borçları şu kadar fazladır deniliyor. Doğrudur fazladır. Ben Ziraat Bankasının kendi yazısı, hocam Türkiye Ziraat Bankası A.Ş., 31.8. 2001 tarihi itibariyle yekun kullandığı kredi miktarı faiz dahil 500 milyon dolar. Ziraat Bankası kurulduğundan bugüne kadar tarım kesimi adı altında, çiftçiye demiyorum, çiftçinin borcu yok, çiftçi son iki dönemdir borçlanmıştır, çünkü ürünü maliyetinin çok altında satıldı. Daha ümidini kesen zarar nitelikli alacaklar kaç para

hocam? 87 trilyon lira. Koskoca Ziraat Bankası'nın kuruluşundan bugüne kadar tarım kesimi için, onu yandaşlarına hortumlatmıştır, çiftçiye değil, ama onu da ben kabul ediyorum 87 trilyon lira. Bunu senede yapsa 20 milyar dolar, Ziraat Bankası'nın işlem hacmi. Ne yapar, binde 3 mertebesinde. Bu, bu kadar.

İşin enteresan tarafını söylüyorum ben size. Tarım kredi kooperatifleri, Ziraat Bankası'ndan ne kadar para almış hocam? 244 trilyon lira. Tarım kredi kooperatiflerinin çiftçiden istediği para ne kadar? 1 katrilyon 347 trilyon lira. Benim kendi ortak olduğum sermayesi benim, 30 senedir ben buraya kullandığım kredinin yüzde 10'unu sermaye olarak verdim. Şimdi çiftçi niçin üretici birliğine, çiftçi niçin kooperatiflere yanlış bakıyor, onu izah etmek için söylüyorum. Kaç lira faiz biliyor musunuz? Yüzde 20. 145 trilyon lira para vermiş, 295 trilyon lira para. Okur yazar olmaya lüzum yok. 145, 145 daha 290, beş daha artıyor. Bankadan yüzde 52'yle alıp, kendi kooperatifine 290. Genel Müdürün maaşı kaç para? 12 milyar lira. 2. Derecedeki alttakinin maaşı kaç para? 6.500 dolar. Kooperatifin sermayesi çiftçinin de, göstermelik seçim var da, ama birim kooperatifteki müdürü tayin eden kim? Bakanlık. Genel Müdürü tayin eden kim? Bakanlık. Seçilmiş yönetimi görevden alıp, yerine yeni yönetim getiren kim? O da Bakanlık. Tayfun hocam, böyle bir ortamda nasıl örgütlü toplum olur? Sermayeyi sen koyacaksın, müdürü başkası atayacak. Kınadığımız Bakanın milletvekiliği maaşının üç katı maaş alacak. Sizin üniversitedeki bölümdeki hocalarınızın tamamı işten ayrılrsa, alacağı tazminatın toplamı 300-400 milyar olmaz, bu arkadaşımızın işten ayrıldığında da ödeyeceğimiz tazminatın miktarı, sözleşmesinde 300 bin dolar. 500 milyar lira. Nasıl çiftçi kooperatif olsunda, kooperatif üretici birliği kursun? Üretici birliği, çiftçi birliğini kurmuş, kimse karışmıyor, uluslararası anlaşma var, üç tane Cumhurbaşkanı 6 tane Başbakan anlaşma imzalamış, Ziraat Odaları Birliği'nin üzerine yıkılmışlar, 3.5 milyon mark, bu projenin devamı için para ödüyorum, bana para gelmiyor.

Türkiye düzelmez mi? Türkiye'nin borcu yok ki, düzelsin. Çay üreticileri, yıllık sattıkları çayın miktarı 100 trilyon lira. İşçilerin aldıkları da 100 trilyon lira. Ne yaptı? Yani personel harcamaları da 200 trilyon lira, çay işletmelerinin gideri var, cari harcamaları ve ürün bedelleri. Çaydan sorumlu Bakanın gideri 250 trilyon lira. 36 Bakan var, 16'ya düşse, 20 Bakan, 5 milyar dolar tasarruf sağlar. Bize açılıp da hiç kullanmadığımız krediye ödediğimiz faizde 7 milyar dolar. Ben bunu planlamacılarla konuştum, yanlış biliyorsun dediler, 9 milyar dolar. Benim edindiğim kaynakta 7 milyar dolar, o kaynağa halen devam ediyorum, yazılısını bulunca onu da çıkartacağım. Nasıl oluyor? Siz planlamada diyorsunuz ki, Samsun'da otoyol yapacağım. İhalesini yapıyorsunuz, Dünya Bankasına diyorsunuz ki bana kredi ver. Dünya Bankası buna bakıyor, bu krediyi verirsem, bunlar ne zaman bürokratik işlemleri tamamlarlar. 10 seneden önce yapamazlar. Hemen vereceğim, tahsis ettim diyor. Senin planlamadan bütçeye geliyor, iade ediliyor, ama istimlakı yapılmamış, yeri yapılmamış. Sana para tahsis edildiği günden itibaren faiz de çalışıyor. Ne zaman ki, sen işini hallettin, işe kazmayı vurdun, süre bitti parayı veremiyoruz diyorlar. Yılda ödediğimiz para da, 7 milyar dolar. 5, 7 daha 12. 1 milyar dolarda şu cebimizdeki kredi kartında, 13 milyar dolar benim basit tespit ettiğim bütçe harcamalarından kısacağımız husus.

Ümidim yok. Niye yok söyleyeyim. 3 vilayete gittim, Rize'ye gittim süper markette İran'la, Hindistan çayına rastladım. Gaziantep'e gittim, süper markette Meksika biberiyle, İspanya mercimeğine rastladım. En son Kastamonu'ya gittim, Çin

sarımsağına rastladım. Böyle bir topluma, böyle bir idare çok bile diyorum, sizi hürmetle selamlıyorum.

Doç. Dr. Yücel ÇAĞLAR
Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunlarını
Araştırma Derneği Başkanı

Sayın Başkan, sayın dinleyenler, sizler ne haldesiniz ben bilmiyorum. Şöyle bir sayı çıkardım. 26'ınca konuşmacıyım ben. Ortalama 20'şer dakikadan tam 10 net saat, tabii bir de sayın başkanım gibi konuşanlar da olunca, ortalama olarak günde 7 saate yakın bir süre net bu söyleşileri dinledik.

Tabii tartışacağız. Yani bu ortamları bunun için yaratıyor ZMO ve başka örgütler de. Ancak acaba bütün bu anlatılanları dinledikten sonra, sizin aklınızdan geçen, benim aklımdan geçene yakın mı diye çok merak ediyorum. O da şu: Yani küreselleşmeyi yakalasam, oyacağım. Ciddi bir gölge boksunu yapar duruma geliyoruz. Çok ciddi bir şekilde gölge boksunu yapar duruma geliyoruz.

Ben bu toplantıya dönük hazırlığımı yaparken, tabii toplantının, sempozyumun ve Türkiye tarımının genel değerlendirmesi görece olduğu için elimden geldiği kadar dikkatle izlemeye çalıştım ve şöyle iki soruyu bu sempozyumda yanıtlama çabamızın yeterli olmadığı kanısına vardım. Bu dün akşama kadar ki kanımdı. Bir, iyi de ne yapmalıyız? İkincisi, daha da önemli ne yapmalı çok önemli bir sorudur biliyorsunuz, tarihsel açıdan çok önemli bir sorudur. Ayrıca nasıl yapılır? İkinci soru da oydu kafamda. Fakat bugün anlatılanları dinledikten sonra da, doğrusu üçüncü bir soru geldi aklıma. Peki bütün bu olup bitenleri kim yapıyor, kim örgütleyorsa, bütün soyutlamalı anlatımlara rağmen, kafamızda tabii ki birtakım bu soruya verilecek yanıtlar oluştu. Bütün bunları nasıl yapalım? Yani bu ülkede, üye sayınız kaç bilmiyorum sayın Başkan, ama sayın Yücel'e diyorum, dört milyon dolayında üyeli bir çiftçi örgütünün olduğu bir Türkiye'de, 27 bin, 30 bin sayılı ziraat mühendisinin olduğu –gerçekten kafamı toplamakta zorlanıyorum, belki daha da zorlanıyorum- bütün bu kadar bilginin, görgünün bulunduğu ve burada çok güzel örneklediği gibi, sergilenebildiği bir ortamda, üçüncü soru da bu. Nasıl bu işi beceribildiler bu adamlar?

Bunları tabii bir polemik yapmak için söylemiyorum. Şimdi söyleyeceğimi de polemik yapmak için söylemeyeceğim. Aslında sabahleyin izlemek istemedim. Çok içten olarak söylemek istiyorum size, fakat geç oldu, geç olunca da izlemek durumunda kaldım, isabet de oldu. Bir siyasetçi prototipi düşünün ki, baştan sona siyasal olan bir tartışma alanında tamamen siyaset dışı bir değerlendirme yapabiliyor. Ve biz bunu, bu salonda bulunanlar, hep beraber hani avuçlarımız patlayınca kadar demeyeceğim, ama bolca alkışlayabiliyoruz. Ne diyor? İki gün konuştuğumuz olayın üzerinden sonra ne diyor? Türkiye'de tarım sahipsizdir. Türkiye'de tarım politikası yoktur. Öneri getiriyor. Türkiye ciddi bir tarım politikası geliştirmelidir diyor. Merak ediyorum ne söyleyecek? Defalarca ciddinin vurgulamasını yaptıktan sonra, söylediği şey üretimin artırılması. Hangi alanda, hangi üründe üretimin artırılacağı konusunda Türkiye bir şey bilmiyormuş, bunu bilmeli ve buna göre yapmalı, benim

çıkardığım sonuç bu. Oysa olay siyasal. Bana göre küreselleşme tırmak içinde çok ciddi bir siyasal tartışma alanı. Bunu zaman zaman bazı konuşmacılar çok da güzel vurguladılar, dile getirdiler. O nedenledir ki, ne yapılmalı gibi, nasıl yapılmalı gibi çok ciddi politik sorularla sorgulanması, irdelenmesi gereken bir konudur.

Ama bir şey daha dikkatimi çekti, iki gün boyunca. Biz bu sempozyumda küreselleşme ve Türkiye tarımı başlığı verdi sayın Ziraat Mühendisleri Odamız. Son derece de iyi yaptı. Olguyu gündeme getirmesi açısından. Ama ben beklerdim ki şahsen, anlatacağım gerekçesini. Bu nitelermeyi, bu başlığı verirken, küreselleşme sözcüğünü tırmak içinde vermeliydi.

Bilgisizliğime verin eğer yanlış düşünüyorsam. Özellikle bu konuda siyaset bilimcisi arkadaşlarımız ve iktisatçı arkadaşlarımız bana bu konuda yardımcı da olabilirler. Nasıl olsa rahat bir tartışma ortamı da vaat etti sayın Başkan. Bana kalırsa, bizim küreselleşenlerin başında gelen bir boyutumuz da söylemimiz. Biz son derece küreselleştik, ama bir de böyle çok ciddi bir alanda da, söylem alanında da küreselleştik ve öylesine ki, kuşkusuz mekanizmaları, güncel mekanizmaları farklı olmakla birlikte, farklı boyutları da içeriyor olmakla birlikte, Türkiye gibi ülkeleri etkileme yönü açık ve seçik olarak emperyalizm özelliğinde olan bir küreselleşme söylemini tercih etmemiz, bizi çok ciddi bir şekilde siyasal körlüğün içine itmiştir. Çünkü küreselleşme, bizim tartışabildiğimiz boyutlarıyla ne kadar ayrıntılaştırırsak ayrıntılaştırılalım, nötr bir kavram. Olumluluklar da, olumsuzluklar da içeriyor. Hangisi daha ağırlıklıdır, onu kimse bilmiyor. Herkes ele alış şekline göre böyle bir ağırlıklandırma yapabilir. Ama bana bu kavramın altında yatan siyasal çağrışımları kesinlikle ve kesinlikle yapmayın. En azından emperyalizm gibi yapmayın. O nedenle bence burada ciddi bir şekilde bu söylememize dikkat etmekte kesin zorunluluk var.

İkinci konu, acaba şöyle bir hata yapıyor muyuz? Yine zaman zaman bazı sayın konuşmacılar dile getirmeye çalıştı, değindi, sayın Boratav hocam da bence yine her zaman olduğu gibi son derece çarpıcı bir şekilde buna ilk cümlesinde çok net bir tanımlama getirdi. Bakış açılarımızın içinde sadece küreselleşme söyleminin tercih edildiğinden değil, ama son yıllarda sınıf, sınıfsallık ve buna bağlı olarak da köylülük ve yine buna bağlı olarak da köylülüğün katmanları, alt sınıfları vesaireleri üzerinde biz konuşmamaya başladık. Geçtiğimiz aylarda Yedinci Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi düzenlendi. Kaç bildiri vardı hatırlamıyorum, 180 dolayında bildiri vardı bu toplantıda. Sadece bir oturum tarıma veya da işte köy ve köylüye ilişkilendirilebilecek bir konuya ayrılmıştı. O da iki tanesi büyük ölçüde onunla ilgili sayılabiliirdi, köylülükle ilgili sayılabiliirdi. Onun dışında köylülük meselesi, tarım meselesi yok.

Peki değerli arkadaşlar, son edebiyat ürünlerine bakın, var mı? Köylülük meselesini işleyen yine güncelleştiren, güncel olarak bunu tartışan, güncel sorunlarıyla birlikte ele alan bir boyut var mı? Benim izleyebildiğim kadarıyla yok. Köylü hayatımızdan çıkmış, çıkarılmış. Sonuçlarıyla yetinen bir tartışmada, ilk günkü konuşmacılar arasında bunu söyleyenler çok vardı. Örneğin sayın Kuruç'tu bir tanesi, köylü milletin efendisidir söylemi atıldı, ama gereği yapılamadı. Tamam yapılamadı.

Köy-Koop'taki arkadaşım açıklamalarda bulundu. 20 yıla yakın bir süre Köy-Koop açılmadı. Arkasından sayın Ziraat Odaları Başkanımız, burada bugün iki defa böyle bir örgütün başkanı olarak, ben bu kitleyi nasıl yürütebilirim şu - şu gerekçelerden dolayı diye o soruyu kendisi de sordu.

Şimdi değerli arkadaşlarım, bunların bir nedenini sorgulamak gerekmez mi? Neden bu durumdayız? Bence bu sorgulamayı yapamadık. Teknik nitelikte gerekçeler, bu olayın bal gibi -deyimimi bağışlayın- siyasal alan boyutunun önüne geçtiği için yapamadık. Ve de çözümlerimizin büyük ölçüde eksik kaldığına inanıyorum.

Bir başka önemli konu diye düşünüyorum. Eğer bu olayın biz sınıfsal temellerini gözönünde bulundurarak sorgulasaydık, çok farklı tetkikler yapabilecektik. Eğer asetat bu sefer gösterirse, size o konuda bir deneme yapacağım. Tartıştığımız alan, ağırlıkla burada. Daha doğrusu burayla sınırlı kaldı. Böyle bir süreç var. Bana göre emperyalizm almış başını gidiyor, Türkiye’de emperyalist etkiler söz konusudur. Bu Türkiye ekonomisini, yani tırnak içinde bunlar hep, Türkiye’nin toplumsal yapılarını, yine tırnak içinde Türkiye’nin ekolojisini, bütün bunların sonucu da olabilir, Türkiye’nin bağımsızlığını çok ciddi bir şekilde tehdit eder bir noktaya gelmiştir. İnanılmaz güzellikle bildirilerle arkadaşlarımız bunları sundular burada. Sayın Başkan da şimdi bunu çok çarpıcı olgusal örneklerini de verdi, tek tek ele aldığınız zaman. Ama acaba bu çözümlerinin içine biz buradaki tarımsal üreticiler sınıflandırması, sayın Boratav’ın bir çalışmasından izniyle söylüyorum, İstanbul ve Anadolu sınıf profilleri çalışmasından.

Eğer şöyle bir şey düşünüyorum: Biz emperyalizmin Türkiye ekonomisi, Türkiye toplumsal yapıları üzerine etkilerini tartışırken, buradan hareketle, bu tartışmalardan, bu bağlamda yapacağımız tespitlerden hareketle çözüm stratejileri, ne yapmalı sorusunu yanıtlayacak stratejiler üreteceksek, Tanrı aşkına şunu söyler misiniz bana? Bütün şurada benim aklıma gelebilenler, sayın hocamdan aktardığım kadarıyla, şurada bulunanların herbirinin, her sınıfının, her katmanının etkilenme biçimi, etkilenme düzeyi, bu süreçte hep aynı mıdır? Bence değildir. Aynı olduğunu söyler ve aynı olduğundan hareketle de stratejiler geliştirmeye çalışırsanız, ne yapmalı stratejisi geliştirmeye çalışırsanız, söylediğinizi kimse anlamaz. Söylediğiniz toplumsallaşmaz ve de siyasallaşmaz. Kaldı ki sadece bu süreç, bu olay, bu olup bitenler, yine çarpıcı örneklerini sayın konuşmacılar verdi, tüccarlarla ilgili bir boyutu var. Sanayicilerle ilgili bir boyutu var. İki tane örnek vereceğim ona. Teknokratlar ve bürokratlarla ilgili boyutu var. Tüketicilerle ilgili bir boyutu var.

Şimdi eğer biz sistem mantığı içinde bu olaya diyalektik iç içeliğinde o, o bence doğruluğu kesinkes kanıtlanmış, yeterliliği, açıklayıcılığı kanıtlanmış yöntemle bu işe baktığımız zaman, öyle bir sistem bütünü içine aldığımızda, o zaman bunların arasındaki çelişkileri, bunların arasındaki zıtlaşmaları da, bu çözümlerinin içinde yapmak durumunda kalacağız. Sayın Gülçubuk arkadaşımın sergilediği tarım işçilerinin sorununu alın.

Tarım işçilerinin sorunlarını, o tarım işletmelerinin sahipleriyle olan çelişkilerini gözardı ederek çözeniz mümkün müdür? Bunun için geliştireceğiniz çözüm ne kadar geçerli? Sanayi kesimi, kesinkes tarımda artık nitelik değiştirdiği için, -tarımla ilgili kesimini konuşuyorum- Köy-Koop’taki arkadaşım dedi ki, ben Mis Süt’ün sütünü satıyordum, şimdi artık başkalarına satmaya başlıyorum. Artık bu alana gelen olayı, sadece tarım üreticileri bölümün boyutunda incelediğiniz zaman, aslında onların da ümüğüne çökmüş olan bu alanı da yine gözden kaçırmış olacaksınız.

Tüccarları, teknokrat ve bürokratları arkadaşlarım açıklamaya çalıştı, ama keşke Türkiye'de ziraat mühendislerinin içinde buldukları kamu yönetiminin içinde bu olayın, yani emperyalizm olayının Türkiye tarımına, Türkiye ekonomisine ve dolayısıyla Türkiye tarımına etkilerini sorgularken, ne hale geldiğini ve neden bir anlamda kaçınılmaz olarak, Gökhan arkadaşımın söylediği gibi, moralini yitirmiş, yaratıcılığını kaybetmiş, özgüvenini yitirmiş duruma geldiği konusunu tartışabilseydik.

Çatışmaları esas alan bir sorgulama yapmaz ve buna uygun stratejiler geliştirmesek, ileride geliştireceğimiz her türlü çözüm stratejisinin de toplumsallaşması mümkün olmayacaktır. Etkenleşmesi, yeterince etken olması mümkün olmayacaktır. Bence başta sorduğum üç sorudan birincisi, yani kendi kafamdakini yeni kattığım bu işi nasıl beceribildiler, nasıl başarabildiler sorusunun yanıtı, bu gereğin yerine getirilmemiş olduğunu görmelerindedir. Bunu görmüşlerdir. Bu çözümlenmeyi yaptıklarında, Türkiye'de aslında üretici örgütlerinin, üretici örgütleriyle ittifak yapabilecek başka, örneğin işçi sınıfı örgütlerinin, dün Cem Somel hocam çok net söyledi. Kızdı bazıları da söylediği zaman, aslında yüzde 100 bence doğrudur. Bu anlamda gerçekten de örgüt olmamaları, aslında bir başkanlık kurumları olduklarını gördükleri için bunları çok kolay kotarabildiler ve çok rahat kotarabiliyorlar. Onun için Meclisinize bir haftada 16 tane yasa da söylerler, 30 da söyleyebilirler. Hiç önemli değil onlar için. Dolayısıyla bir boyut burada.

Bu söylem alanında dün yine birkaç arkadaş şunları söyledi: Sayın hocam Aziz Bey dedi ki; yenildik. Herhalde derdi şu değil: Yakında tanıdım ben kendilerini. Herhalde anlatmak istediği bir karamsarlık, bir yılgınlık saçmak değil, bir tespit. Doğrudur, bir tespit olarak kesinlikle doğrudur. Biz onu açmak durumundayız, kimsek biz. Biz yenildik. Bu tespiti esas alıp yapmamız gerekiyor. Ama bunun arkasından dün Türk-İş Genel Sekreteri sayın Hüseyin Beyin söylediği şekilde, "Biz suskun milletiz, hep dert anlatıyoruz, tepkisiz kalıyoruz gibi saptamalar" en azından onların tarafından yapılabilecek saptamalar değildir. Öyle dersiniz, açarsınız 12 Eylül'ün tarihini, 12 Eylül'ün sonrasında gündeme gelenlerin içinde o örgütlerin birer birer neler yaptıkları ve neler yapmadıklarını sorarsınız. Adamlar 50'li yıllarda Anadolu'nun köylülüğünü incelerken, son derece yetkin yabancı sosyologlar, son derece kapsamlı köy araştırmaları yaparken, Çorum'da insanların katledilmesi, Çorum'da mı nerede bilemiyorum, o birara Alevi meselesinden dolayı katledilen insanları düşündüğünüz zaman anımsarsanız, çok da böyle tesadüf bir gecede ansızın gelmiş olaylar değil bunlar. Türkiye üreticilerinin içinde bulunduğu durumu da çok iyi çözümlemişlerdir bence. O nedenle de gönülleri son derece rahattır.

Bir boyut şu, hiç ele almadık: Emperyalizmin sınıfsal anlamda, alabildiğine dengesizlikleri yarattığı, bütün görünümüne, böyle barışçı havalar estirmesine karşın, nerede estiriyorsa, inanılmaz boyutta bir bölgesel, yani yatay anlamda da dengesizleştirme sonuçları vermektedir. Sempozyumda belki bir yanıyla da onu tartışmakta yarar vardır.

Bakın size 1930'lu yıllarda muhtemelen çoğunuz okumuşsunuzdur, sayın Başkan izin verirse o bölümü aynen okumak istiyorum. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Yaban'ından bir bölüm okuyacağım. Ahmet Cemalet'i biliyorsunuz roman kahramanı. Bir noktadan sonra hayallerini gerçekleştiremeyince bir noktaya geliyor. O noktada şunları söylüyor: "Anadolu halkının bir ruhu vardı, nüfuz

edemedin. Bir kafası vardı, aydınlatamadın. Bir vücudu vardı besleyemedin. Üstünde yaşadığı bir toprak vardı, işletemedin. Onu hayvani duyguların, cehaletin, yoksulluğun ve kıtlığın elinde bıraktın. O, katı toprakla, kuru göğün arasında bir yabani ot gibi bitti. Şimdi elinde orak buraya hasada gelmişsin. Ne ektin ki, ne biçeceksin. Bu ısrırganları, bu kuru dikenleri mi? Tabii ayaklarına batacak. İşte her yanın yarılmış bir halde kanıyor ve sen acıdan yüzünü buruşturuyorsun. Öfkeden yumruklarını sıkıyorsun. Sana ızdırap veren bu şey, senin kendi eserindir. Senin kendi eserindir.”

Tabii duygusal bulabilirsiniz. Ama bence burada çok ciddi bir şekilde bir özelleştirme hareketi vardır. Bu özelleştirmeyi yapmak durumundayız. O nedenle benim sevgili başkanımıza, sayın Gürol Ergin hocama, önümüzdeki dönem tarım haftası etkinlikleri için ne yapmalı, nasıl yapmalı sorusunu yanıtlayacak bir gündemle hazırlık yapmalarını öneririm, dilerim.

Peki ne yapılmalı? Ne yapmalı? Kesinlikle sayın Oğuz Oyan hocamın dün söylediği anlamda çözümlenmelere katılmıyorum. Anımsarsanız ne demiştiniz? Tüm üst kurullar tasfiye edilmelidir. Hani iki gündür. Hazine Müsteşarlığı lağvedilmelidir, yerine yenisi kurulmalıdır. Dünya Bankası ve IMF'nin Türkiye'deki büroları kapatılmalıdır. Az önce sayın Özkaya da, o düşünceyi benimser içerikte bir konuşma yaptı. Hiçbir Türkiyeli uzman, Dünya Bankası'nın projelerinde görev almamalıdır.

Değerli dostlar, yani şu iki gün boyunca, 20 dolayında bildiriye, gerçekten de son derece yetkin bildirimleri sunan ve bunları bu saatlere kadar dinleyebilen bir topluluğa, tarihin bu kesitinde, onca saygı duyduğum Oğuz Oyan'ın bu önerisi, yapılabilecek öneri midir? Tabii ki kapatılsın, tabii ki yapılsın, tabii ki kimse Dünya Bankası projelerinde görev almasın. Doğrudur, hiç buna bir şey söylemek mümkün değildir. Bu benim ne yapmalı sorumun, içeriğinde, yani siyasal içeriğinde bir çözümlenme işlevini görebilecek, toplumsallaşabilecek ve arkasından da dolayısıyla siyasal taleplere dönüşebilecek bir dipten gelen dalga işlevini görebilecek öneriler midir? Biz böyle öneriler mi getirmek durumundayız artık. Bence hayır. Çok çarpıcı, olumlu bir örnek var şu an Türkiye'nin gündeminde. Şu Emek Platformu.

Emek Platformu tarafından hazırlanan Emek Kurulu. Kesinlikle tabii ki geliştirilmesi gerekir. Yaşamın bütün alanlarını kucaklayacak bir kapsama ulaştırılması gerekir. Bence eğer Türkiye'nin geleceğiyle ilgili de bir pencere açıyorsak, bu pencerenin içinde mutlak surette bu tür platformlar olmak durumundadır ve bu platformlar da bu çalışmalarını kesinlikle suya tirit ve artık bu nokta çoktan aşıldığına samimi olarak inandığım için teknokratça çözümlenmelerin peşinde koşmamalıyız. Yok üretim planlamasıymış, yok işte verimlilik. Yani inanabiliyor musunuz, şu platformda bir akademisyen arkadaşım, sonra bir başka arkadaşım daha Türkiye tarımının sorununun, verimlilik sorunu olmadığını söyleyebiliyor. Sapla, samanı karıştırıyor. Verimle, verimliliği karıştırıyor ve biz bunları tartışıyoruz. Bunlar değil bizim sorunumuz, bugünkü gündemdeki tartışma sorunumuz bunlar değil. Ne yapmalı ve nasıl yapmalı. Teşekkür ederim.

BAŞKAN Prof. Dr. GÜROL ERGİN

Anladığım kadarıyla bu sempozyum sevgili Çağlar'ı pek mutlu etmedi. Ancak şu var: Her konuşmacının elbette ki, kendi sistematik düşünce yapısı var. Her konuşmacının belli bir biçim, üslubu var ve herkes de konuşmasını kendi kafasında kurduğu kurgu yönünde yapar. O bakımdan buradaki konuşmalar veya ortaya çıkan sonuçlar, bizleri tatmin ya da mutlu edebilir de, etmeyebilir de. Onu söyleyeyim. Yalnız ben belki birazcık farklı düşünerek şöyle söyleyeyim: Burada bu konunun sınıfsal olduğu birçok kez açıklandı Sevgili Çağlar. Yani birçok kez ki, sizin de dediğiniz gibi, Cem Somel hocam bir de buradan bağırarak açıkladı. Bunlar açıklandı. Ama o yönüyle bakmayan arkadaşlarımız veya konuşmacıların olması da doğaldır veya kendilerine verilen veya kendilerine istedikleri konular sınıfsal bakmayı gerektirmeyecek konular da olabilir, bunlar da doğaldır. Bunu böyle kabul etmemiz gerekiyor diye düşünüyorum. Yalnız çiftçiler ve işçiler üzerine belki sizin yaptığınız klasifikasyon biçiminde değil, ama ortaya çıkacak etkiler burada örneğin sayın Tortopoğlu tarafından dile getirildi açık açık. Ne neyi ne kadar götürür çiftçiden, bunlar söylendi. Sayın Alaattin Hacımüezzın tarafından tütün çiftçileri ve işçileri için özel olarak tek tek sayıldı, söylendi. Bu arada tabii ki siz de değindiniz Bülent Gülçubuk, çok ciddiye alınması gereken bir biçimde özellikle kadın işçiler üzerinde bu küreselleşme etkilerinin ne sonuçlar verdiğini ortaya koydu. Tabii ki sayın Cevdet Kocaman da, kooperatif örgütlülüğü üzerinde, çiftçinin o anlamda nasıl etkilendiği konusunda canlı örnekleriyle ortaya koydu. Ama tabii yani bunlar bir yerde belki beklenen veya birilerimizin beklediği düzeyde olmamış olabilir, etki anlamında. Yalnız şunu söyleyeyim: Tabii ki bu en azından bizler için, yani Ziraat Mühendisleri Odasının Yönetim Kurulu için ciddiye ve çok dikkate alınması gereken taleplerdir. Bu bakımdan biz benim açılış konuşmasında söylediğim gibi bir yıl boyunca ve Türkiye'nin olabildiği kadar her yöresinde bu konuyu işleyeceğimize göre, elbette ve mutlaka bu önerilerinizi çok ciddiye alarak değerlendireceğimizi ayrıca belirtmek isterim.

Ben şimdi hocam söz istedi, ama özür dileyerek, üç kişiye baştan bir söz vereceğim, ondan sonra zamana göre devam edeceğiz. Cem hocamdan başlayalım.

TARTIŞMA

Cem SOMEL : Sayın Yücel Çağlar az önce slaytla tarım kesiminin sosyal bakımdan homojen olmadığını, katmanlaşmanın söz konusu olduğunu, içinde değişik gruplar olduğunu söyledi ve dolaylı olarak emperyalizmin ve halkta daha çokuluslu şirketlerin feci şekillerde bu katmanlarıyla bir kısmıyla ilişki kurmak suretiyle tarım kesiminde de farklı etkilerde bulduklarını ifade ettiler. Türkiye'nin içinde bulunduğu konumda, nezaketle meseleleri geçiştirecek vaziyette değil. Benim sorum sayın Faruk Yücel'e.

Türkiye'de Emek Platformu diye tüm Türkiye'deki bütün memur konfederasyonlarını, işçi konfederasyonlarını, bütün meslek örgütlerini, işçi emeklisi örgütlerini kapsayan bir örgüt var. Ama ne yazık ki bu örgütün toplantılarında ziraat odaları bir toplantı haricinde katılmamıştır. Benim sorum, niçin katılmadığını ve Türkiye Ziraat Odaları Birliğinin önümüzdeki günlerde Emek Platformuna karşı tutumunun ne olacağıdır. Teşekkür ederim.

Nüvit SOYLU : Değerli konuklar, ben ZMO'nun, TMMOB yönetim kurulu üyesi olarak görevliyim. Bu anlamda TMMOB'nin odalaşmış, örgütlenmiş 23 mühendislik mimarlık meslek disiplini çerçevesinde 60'tan fazla uzmanlıkla yaşamın her alanında küreselleşmenin etkilerini yaşadığını bir parça anlatmak niyetindeyim.

TMMOB, ZMO, işte anayasanın 135. Maddesi çerçevesinde kurulmuş bir anayasal kuruluş. Görevi var, sorumlulukları var, birtakım da yetkileri var. Her ne kadar 1980 Anayasası sonrasında bunları tirpanlamak şansı olmuşsa da, yine de bu asli görevlerini, bu sorumluluk anlayışında yapmak istiyor. Nasıl yapıyor? Kamu yararı, toplum yararı diyor, bu doğrultuda üye çıkarlarını, ulusal çıkarları korumak diyor ve bunları yaparak ekonomik ve sosyal refahı sağlamak diyor. O maddenin bu kısmını okuyorsunuz, altında bir yerlerde de bunlara karşı bir davranış gösterirse kapatılır diyor. Aslında ben onu okuyunca çok seviniyorum, çünkü demek ki böyle bir etkileme gücü de var. Ondan tedirgin olunup, bu da bir madde olarak yer almış diye düşünüyorum.

Ancak tabii ki burada TMMOB ve üyeleri konusunda yapılmış araştırmalar var Politize olmuş bir mühendis, mimarlık örgütü konumuna geldiği bir dönemden de söz edildi. Şimdi tabii ki bu iki günlük küreselleşme, kapitalizm süreçlerinin getirdiği noktada varolan sonuç ve nedensellik ilişkilerinde toplum yararı, toplum çıkarları, halkın refahını düşünen bir yapının dışında herhangi bir yapı eğer ortada bulunmuyorsa, bu tür örgütler işte bu tür politize olmuş kimliklerle, bu toplumdaki soyutlanmanın bir aracı olarak da kullanılabiliyor.

Değerli konuklar, gerçekten biz hem kavramlar konusunda iki günlük tebliğler bunu gösterdi, bir ortaklaşma noktasına gelmek zorundayız. Hem de bize biçilen misyonlarda ne yaptıklarımızı ya da bu şekilde neden adlandırıldığımızı o nedensellik ilişkilerinde doğru sonuçlara varmak zorundayız.

TMMOB, mühendislik, mimarlık alanının dışında ben ekonomide, sosyal hayatta, yani yapılabilecek hiçbir faaliyetin dışında kalmayan bir meslek alanının siyaseti vardır arkadaşlar. Olmaması da mümkün değildir. Ama bu siyaset kavramını da burada tartışmaya açmak gerekiyor. TMMOB, parti tabanına dayalı, partiye dayalı siyaset yapmaz. TMMOB, meslek alanlarından yola çıkarak, toplum yararına, toplum için, toplumsal olguları ve sonuçlarını değerlendirip, buna göre siyasetini açıklar.

Küreselleşmenin getirdiği boyutlardan biri, daha önceden başlamış olmasına rağmen bu oluyor diye düşünüyorum. Bu sonuçları inceliyor. Ama bizim tabii ki örgütümüzde görev almış bazı kişilerin, bazı meslektaşlarımızın, yöneticilerimizin başka platformlarda da görev yapmış olması, buna bir araç oldu mu acaba diye de düşünmek istiyorum.

Arkadaşlar bakın, Barolar Birliği'nin de Küreselleşme ve Hukuk, Rekabetle ilgili Dedeman'da şimdi, iki günlük bir toplantısı var. Rekabet hukukunun, TMMOB ile sorunu konusunda bir tebliğ vardı, gidemedim. Şimdi de yürütme kurumumuz vardı, onun için dinlemenizi rica edeceğim. Çünkü yetişmeye çalışıyoruz, gerçekten buna 65 milyonda belki 500 bin, belki 500 kişi koşturuyor, diğeri hâlâ niye oturuyor diye de tartışmak lazım. Dün Oğuz Hocam, Rekabet Kurulu'nu ayrı tutarsak dedi. Şaşırdım, geldim hocam dedim nasıl ayrı tutuyorsunuz, Rekabet Kurulu böyle böyle bizim asgari ücretlerimize karıştı ve bunu yapamazsınız, rekabete aykırı dedi ve biz bunu

şikayet edecek merci aradık. Anayasanın Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin üstünde görev yapıyorlar. Yer bulamadık bunları nereden değiştirebileceğiz diye, şimdi devamlı savunma yazıyoruz.

21. yüzyıl bilgi teknoloji çağı diye, bilim çağı diye adlandırıldı. Enformasyon çağı dendi, innovasyon çağı dendi, böyle bir yapılanma içerisinde mühendisliği ve mimarlığı soyutlayan, dışlayan bir yapının başarı şansının ne olacağını da düşünmek gerekiyor. Biz mühendisliğin konumunu, eğitimden, ben bu kadar içeriğinin bu noktalara geleceğini bilmediğim halde tebliğlerin, elimde bir eğitim raporu da var şu anda TMMOB'nin hazırladığı. Niteliği, etiği konusunda tabii ki, ne gibi Türkiye'nin her konuda yaşadığı yozlaşmaya koşut, yaşadığı erozyonu kabul ediyor ve bunlarla mücadele etmek çabamızdayız. Ücretleri, onuru, işçilik düzeyinde hizmetleri, bunların hepsi var arkadaşlar. Bir de bu arada bir akreditasyon kavramı geldi. Mühendislik fakülteleri, kendilerini akredite edecekler, yoksa tanınırlıkları kaldırılacak, dünya ölçeğinde mühendislik fakültelerimizin. Bu tür birçok sıkıntıyı birarada yaşıyoruz. Ama bunlar yapılırken, mesela hiç bize sorulmadan hizmetlerin serbest dolaşımı diye bir karar imzalanıp gönderiliyor ve böyle bir kararla şimdi yabancı mühendis, mimar girişleri, -ben dördüncü yıldır görev yapıyorum bu kuruluşa- geçen döneme nazaran herhalde yüzde 500 arttı. Gelen mühendisler Gana'dan, Tanzanya'dan, Hindistan, Pakistan'dan 100 dolarlık mühendisler ve bunun tepkisini verdiğimiz zaman, nitelikli işgücünün girişini engelleyemezsiniz diye bir tavırla karşılaşıyoruz.

En önemli olayımız, işte bu bilgi çağında, bilgisizlikle, üretimin, yatırımın, istihdamların yönlendirilmesi. Bu bilgisizliğin iki türlü sorunu oluyor. Bunlardan birisi alkış tutmak, birisi imza atmak. Başbakan yardımcısı konumunda bir şahıs, ne bileyim önüme bir dosya getirdiler, imzaladım diyebiliyor. Bir öbür tarafta da bütün bu olumsuzluklardan dolayı değil, doğrudan etkilenecek bir kesim, bu kararları çıkmasını motive edip bunları alkış tutuyor değerli arkadaşlar.

Dolayısıyla bu mühendislik hizmetlerinin Türkiye'deki özellikle ücretlerle getirildiği konumda yoksulluk sınırının altındaki ücretlerle verilemeyeceğinin bilinmesi gerekiyor. Ziraat mühendisleri özeline gelince, en çok mezun, en çok fakülte, en çok işsiz, en az ücret, en çok yüksek lisans diploması ve doktora almış eğitim olarak bütün mühendislik fakülteleri doğrultusunda yapılan ortalamaları, standart sapmaları bile şaşırtacak düzeyde bir sonuç çıkıyor.

Bütün bunlar da şöyle kullanılabilir. İhtiyaçlar tabii ki buna göre plansız olan fakülte açılmaları. Biz bunlardan şikayet ediyoruz. Ama biz mühendisin her alanda, sadece ziraat mühendisliğinde değil, Türkiye'de üretim alanlarına bilginin sokulmayışının sonuçlarını da yaşadığımızı biliyoruz. Doğal olarak üretimi, yatırımı siz bilgiyle yönlendirmezseniz, bunu dışsal birtakım kaynaklar size yaptırım olarak uygular ve kendi mühendisimi, kendi paramla birlikte getiririm sonucuna varırsa, bunun sonucunda tabii ki siz mühendisler olarak bundan payınızı küreselleşme olarak, ülke boyutunda çok büyük çapta zararlı, telafisi mümkün olmayan sonuçlar boyutunda alabilirsiniz.

Üç tane de önerim olacak iki gün sonucunda. Ben bu sempozyum sonucunda çıkacak değerlendirmede, aslında korkuyorum yüksek sesle konuşmak yanlış. Yani bu enformasyon çağında, acaba saat farkını da kullanıp, buradan bu ülke çıkarları için bir doğru sonuç çıkar da, bunu acaba hemen orada bir komisyon kurulup IMF'nin

bünyesinde, Dünya Bankası'nın bünyesinde nasıl bize bunu yaptırmama yaptırımları uygulatabilir diye, yarın bir niyet mektubu olarak gönderirler diye düşünüyorum. Ve ben kavramlar, literatür üzerinde ciddi boyutta durulması gerektiğine inanıyorum. Çünkü aynı şeyler anlaşılıyor, algılanmıyor, üstelik kandırılıyor, bizim kullandığımız kavramları, başka amaçlar için kullanıyorlar.

Şimdi bir ulusal rapor diye çıktı. Biz o zaman TMMOB olarak da buna karşı çıktık, Emek Platformunun o kriz döneminde sözcülüğünü yapıyordu, karşı çıktık ve ondan sonra güçlü ekonomiye geçiş programı olarak bir değişime uğradı. O toplantıda sanıyorum Faruk Bey de vardı ve o toplantılar, yani bu platformlar yararlı, geliştirilecek, vahşi kapitalizmin sonuçlarına hepsi imza atmışlardır.

Şimdi niyet mektubu kavramını tartışmamız lazım. Taviz mektubu, neden niyet mektubu oluyor? Gelişmişlik kavramını tartışmamız lazım, gelişmiş ülke demek, bu yoksulluğu artıran ülke anlamına mı geliyor? Demokratikleşmeyi tartışmamız gerekiyor, siyaset ve siyasi parti düzleminde bunu tartışmamız gerekiyor. Kendi ülkemiz için tartışmamız gerekiyor. 50'den fazla tüzel kişilik kazanmış siyasi partisi olan bir ülkede, siyasallaşmanın boyutlarını ciddi irdelenebilir. Kapitalizm ve küreselleşme Haşim Bey'e bunu sormak istedim, örtüşme ve ayrışma noktalarını ve kapitalizm kavramından hoşnutsuzluğun sonuçlarını. Kapitalizm küreselleşmenin bir fonksiyonu, küreselleşmeyi mi kapitalizmin bir fonksiyonu olarak düşünüyoruz, bunu ortaya koymamız gerekiyor diye düşünüyorum. Katılım ve örgütlülük kavramlarını düşünmemiz gerekiyor. Katılım adına, katılımcı yapılar yok oluyor. Kooperatifçilik öldürüldü arkadaşlar Türkiye'de, bu çok önemli. Rekabet diyoruz, serbestlik diyoruz, sayın Özkaya hocam da söyledi, gerçekten bunlar sınırlar koyuyor ve ulus ötesi yaptırımları ülkemize taşıyor ve biz bunları serbest rekabet kavramlarıyla algılıyoruz. Bu çerçevede anayasayı tartışmalıyız, sosyal devlet değişmesi ve değiştirilmesini kabul edilemez, sosyal devlet kavramının içinin boşaltılıp boşaltılmadığını tartışmak gerekiyor.

Bir de evet şeffaflık konusunda, gerçekten doğal gaz çok güzel bir örnektir, uluslararası anlaşmalar gizlidir deyip de, bu boyutta onu açıklayamayız diyorsa, yorum sizin diyorum teşekkür ediyorum size.

Aziz KONUKMAN: Yücel hoca, özü itibarıyla çok doğru teşhisler yaptı, ufak tefek haksızlıkları bir yana bırakarak söylüyorum. Çok önemli bir şekilde önümüzdeki kongrelere de bence ışık tutacak çok ciddi çalışma alanları da belirlemiş oldu. Öneridir bu. Ama bu alanlarda sizin mutlaka birlikte çalışmanız lazım. Yani şöyle kötü bir alışkanlığımız var: Örneğin ben Gazi Üniversitesi İktisat Bölümünde tarım ekonomisi dersi veriyorum. Ziraat mühendisi öğretim üyesi arkadaşlarımız var, tarım dersi veren, onları tanımıyorum. Onlarla ortak bir çalışmamız yok. İşte böyle kongrelerde, tanışıyoruz. Hoş bir şey. Hepimizin ayrı web sayfaları, ayrı bağımsız örgütlerimiz var, derneklerimiz var, ama bir araya gelmemizi zorlaştırıyor. Bunun tipik bir örneğini, Sosyal Bilimler Derneği'nin kongresinde gördüm. Hakikaten dernek çok doğru söylüyor, orada tarım somut projeler düzeyinde oluşturulmuştur. Çok ciddi bir şeydir bu. Yani bir sosyal bilimler derneğinin böyle tarihi bir unutkanlığı yapma lüksü yoktur. Bu derneğin de üyesiyim ben, yani başkanı da çok yakın dostum, birlikte çalışıyoruz, ama bu bir doğru tespittir. Bundan hiç alınmamamız lazım, bu teşhislere katılmamız lazım.

Son bir şey daha söylüyorum. Her ne kadar toplumun her zamanki mütevazı tavrıyla, ben tarımın biraz kenarından dolaşayım dediyse de, bakın Yücel Hocanın referansında da yine onun çalışması vardır. Üzülerek söyleyeyim, tarımdaki o çalışmalar orada kaldı. Ondan sonra, yani Boratav'ın çalışmalarına eklenecek hiçbir şey olmadı. Özellikle iktisatçılar tarafından söylüyorum. Ama tarım alanında çalışan ziraatçıların çok önemli katkıları var. Bu çok önemli.

Ben ilk günkü konuşmalarımda umutsuzluğu umuda çevireyim isterken, bugün Faruk Beyi dinledikten sonra benim de umudum azalmaya başladı. Halbuki çok yakın tarihimize bakalım, Kurtuluş Savaşı öncesinde köylü bu durumdaydı. Köylü iyi bir eğitimden mi geçmişti. Cepheye öldüler ve bu ulusal Kurtuluş Savaşı'nı verdiler. Niçin olmasın Faruk Bey? Yani bir sorun var. Ama hepimiz kötüyüz deyip, bu kötülüğe evet mi diyeceğiz? Yani bunun ölçüsünü siz yapın mesela. Köylü milletin efendisidir sözünden hareketle, evet biz efendisiyiz kardeşim, bu düzeni biz değiştireceğiz deyip, bir şeyler yapın. Yani siz çıkmazsanız ortaya, açık söylüyorum, arkadan gelecek olan güçler zayıf, bu ülkenin sosyolojisi böyle, maalesef böyle. Siz öncü olacaksınız Faruk Bey. Miting yapın, bir yürüyüş yapın, yanınızda da ben olacağım. Şahsen geleceğim, katılacağım söz veriyorum.

Gökhan GÜNAYDIN : Bence de kaybedecek zamanımız yok. Ve düşündüğümüzü net olarak söylemeliyiz. Tam bu noktadan hareket ederek, Yücel Hocanın söylediklerine ilişkin birkaç değerlendirmede bulunmak istiyorum. Ben, bu iki günlük izlemenin arkasından, Yücel Hoca'nın sempozyumu doğru değerlendirmediyimi düşünüyorum. Bu sempozyum, siyasetçiyi dışlamıştır ancak siyaseti dışlamamıştır. İlk kez bir Sempozyumda söz siyasetçiye verilmemiş, son söz sektör temsilcilerine ve akademisyenlerine bırakılmıştır. Bununla birlikte, konu başlıklarının seçimi, konuşmacıların seçimi dikkatle incelendiğinde; tarımı köylülük – işçilik – sermaye ve kapitalizm boyutlarıyla ele almanın amaçlandığı görülecektir. Tüm bu sempozyum içerisinde yer alan konuşmacılar da, kendi düşünceleri doğrultusunda örtük – içerilmiş sınıf analizleri yapmışlardır, çünkü sempozyumun düzeni böyle kurgulanmıştır. Ancak elbette tüm konuşmacıların kendi biçemlerine karışma olanağımız yoktur, olmamalıdır da zaten...

Son olarak bir şey söyleyeyim. Ziraat Mühendisleri Odasının tarım sorununu siyasal olarak gördüğü ve sınıf analizi açısından bakılmasını önkoşul olarak gördüğünü ben konuşmamda belirttim. Bu yıl başladığımız ve üçüncüsünü çıkarttığımız Tarım politikaları Yayın Dizisi'nin ilk kitabında, sizin de referans verdiğiniz Korkut Hocanın tarımsal sınıf analizine yer verilmiş ve güncel yorumları yapılmıştır. Ancak bu yazılanların yanında, tarımda küçük mülkiyetin kapitalizme eklenmesi konusunda ortaya çıkan görüş ayrılıkları, bana göre halen ucu açık olarak durmaktadır. Bunları gündeme taşımaya çalışıyoruz, başka uğraşan var mı? Bu kadar emek verilen ve iktisat – kamu yönetimi – ziraat mühendisliği alanlarından birçok yurtsever aydınının bir araya geldiği Sempozyum, bana göre alanında dönüştürücü olacak kadar önemlidir, herkesin biryerlere savrulduğu ortamda Ziraat Mühendisleri ODASI sağlam ve aydınlatıcı tutumunu sürdürecektir.

Faruk YÜCEL : İki tane soru soruldu. Bir tanesi çok karamsar olma... Biz birçok yürüyüşlere katıldık, çiftçi mitingleri yaptık. Bizim arkamızdan esnaf ayağa kalktı, peşinden sanayi kesimi kalktı. Ankara'da miting yapıldı. Mitinge geldim, iştirak ettik. Mitinge yine derin güç geldi, provoke ediliyor dendi. Tam Samsun'da miting

yapacağız, oraya da esnaf temsilcileri geldi. Ben arkadaşlarla bir daha toplantıya katıldım, birkaç yerde de yine birlikte oldum. Onlara dedim ki, sizin sabıkanız var, sizin temsilciniz Mecliste, Mecliste bu politikaları onlar eleştiriyor, siz o temsilcileriniz aleyhine hiç konuşmuyorsunuz, Biz 68 senesinde zamanın Başbakanını İstanbul Teknik Üniversitesi mühendislik diplomasını elinden aldık. Siz oradaki milletvekilinizi ihraç etmiyorsunuz. Bir. İkincisi, Türkiye'ye tarımı öldürücü her türlü ithalat giriyor, tarım kesimini rahatsız eden hususlar gidiyor, bu hususta hiçbir tepkiniz yok. E ben işimi kaybetmeyeyim, gel beni destekle. Yani Emek Platformu'nun Türkiye'nin genel ekonomik ve sosyal konularında bir talebi yok ki. İş güvencesi ne olacak? Ben televizyonda da konuşuyorum. İşçiler kalkıyor diyor ki iş güvencesi ne olacak? İşveren de diyor ki, iş güvencesi çıkmasın. Oturduğun toplantının yarısı bununla beraber geçiyor. Sen bugün pancar üreticisi daha parasını alamamış. Peki işçi kardeşim sen maaşını peşin alıyorsun dedin mi ki, Atatürk'ün İktisat Kongresi'nde Türk çiftçisinin parasını malı teslim ettiğinde vereceksin, bunu verirsen Türk çiftçisi efendidir diye söyledim. Sen kalkıp da diyor musun ki, pancar üreticisi parasını almadan, ben de paramı almam, bu fabrikayı çalıştırmam. Yahut dışarıdan gelen ürünü, hastalıklı ürünü, mikroplu ürünü, üç gemiyi birden limandan boşaltırken, emekçi kardeşim diyor musun ki, bu hastalık saçar, Samsun'u bit sardı. Yani buğday biti de değil, ne bitti olduğu belli değil. Bu gemiyi ben burada boşaltmıyorum diyebildin mi ki, çiftçi senin için kalsın yürüsün.

Şimdi üç tane sendika kurulmuş memurda. Her parti bir sendika kurmuş. Ben bunlarla nasıl birlikte olayım. Gideyim de çiftçiye nasıl söyleyeyim ki gel kardeşim bunların bir mitingi var, bunlara destek verelim. O bakımdan bunlar kendilerine çeki düzen verinceye kadar, bunlar kendi meslekleriyle ilgili değil de, toplumun menfaatine karar verinceye kadar bunlara katılmama kararı aldım. Ben şimdi altılı sivil insiyatifdeyim, oradan da çekileceğim. Çünkü dün bir toplantı yaptık, gördük, adam yedi milyar dolara al, ama bana 15 trilyon lira ver, ben bunun içerisindeyim diyor. Ben onlarla nasıl beraber olayım? Yani o sizin dediğiniz Emek Platformu içerisinde benim birlikte olduğum bu arkadaşlarım da var. Onun için hepimize saygılar sunuyorum. Ben tek başıma ne kadar yürüyebilirim o kadar yürüyeceğim.

PROF. DR. Tayfun ÖZKAYA : Sayın Başkan teşekkür ederim, şimdi sayın Yücel Çağlar'ın bu toplantının sonunda ne yapılması gerektiği konusundaki görüşüne katılıyorum. Yani belki bunu bir workshop gibi, daha tartışmalı herkesin katılacağı bir biçime, bir eylem planına dönüştürebilirdik. Buna katılıyorum. Ama sayın Gökhan Günaydın arkadaşımın dediği gibi, illa da her yerde sınıf kelimesinin geçmesi gerekmiyor. Gerçekten örtük olarak bunun bütün bildirilerde olduğu kanısındayım.

Bir de bana ismimi söylemeden bir eleştiride bulundu. Verimlilikle ilgili olmadığım tarzında bir eleştiri getirdi. Bunda herhalde yanılmıyorum, beni kastetti. Şimdi şu var: Bakın Dünya Bankası, IMF Türkiye'ye doğrudan gelir desteği diye bir programla geliyor. Bunun amacı Türkiye'deki tarımsal üretimi yok etmek ve ithalatı bunun yerine ikame etmek. Bunu biliyoruz. Bu bütün Türkiye'de bu üreticilere karşı savaş açma bir bakıma. Şimdi bunu Türkiye'de gündeme getirenler, ne söylüyorlar? İşte verim konusunu getiriyorlar. Mesela diyorlar ki, işte Türkiye'de verimler çok düşüktür. Yani sürekli bu argümanları getiriyorlar. Ben verim konusuna takılmamak gerektiğini söylerken, bu argümanlara cevap vermek istedim bildirimde. Mesela ABD'nin pamuk verimi, Türkiye'nin yüzde 61'i. Ayçiçeğinde yine aynı şekilde düşük.

Arma tabii ki, bu tek başına dekara verim her şeyi çözümler, verimlilik önemlidir, emek verimliliği, girdi verimliliği önemlidir. Girdi başına düşen, sayın Yücel Çağlar da bunu daha önce söylemişti bildirisinde iki hafta evvel. Ama, yani bu argüman çok söyleniyor. Bu nedenle problem değildir. Dekara düşük verimle de veya hayvan başına düşük verimle de, kârlı bir üretim yapılabilir. Bu Türkiye’de bazı ürünlerde düşük verim almamız hiçbir zaman için bizim bunları terketmemiz için bir gerekçe, bir argüman olamaz. Bunu söylemek istedim. Yoksa kesinlikle tabii ki Türkiye’de verimlilikle bir problemim olmadı veya verimlilik konusunun önemsiz olduğu şeklinde bir şey söylemedim. Ama şunu da söylemek istiyorum: Eğer biz sürekli yüksek girdilerle, özellikle kimyasal gübre, ilaç, hormon vs. bir tarıma angaje olursak ki, buna endüstriyel tarım diyoruz, o zaman bu endüstriyel tarım esasında eşittir kapitalizmdir. Çünkü çiftçi çok gübre, çok hormon kullanırsa, işte tohumunu kendi üretmeden veya Türkiye’nin üretmeyeceği bir tohum şeklinde hibrit veya işte başka şekillerde bunları almaya devam ederse, FAO’nun istatistikleri vardır, dünya ölçüsünde tüketicinin ödediğini paranın sadece yüzde 20’si geçer çiftçinin eline. Gerisini ya öncesinde girdi satıcısına ya da sonrasında işleyiciye teslim eder. Şimdi endüstriyel tarımı problem ediyorum ben. Gerçekten problem ediyorum. Endüstriyel tarım, eşittir kapitalizmdir ve bütün büyük çok uluslu firmalar tarımcıyı, üreticiyi, köylüyü endüstriyel tarıma iterek mahkum hale getirirler. Eğer bizim bu açıdan bir problemimiz olmazsa, o zaman bu işin içinden çıkamayız. Yani Türkiye’de bile şu anda mesela pamukta, bunun önemleri yapılıyor, hiç ilaç kullanmadan pamuk üretme imkanı vardır. Eğer biz bunları uygulamazda, daha çok gübre, daha çok hormon kullanarak üretim yapmaya devam edersek, o zaman işte bu çokuluslu firmaların tuzağına düşmüş oluruz. Söylemek istediğim şey buydu.

BAŞKAN Gürol ERGİN: ZMO Yönetim Kurulu, Türk tarımının sınıfsal yönünü çok kesin olarak hep dikkate almıştır, bundan sonra da hep dikkate alacaktır. Bizim için bu konu son derece önemlidir. Hepinizden özür dilerim, ama başta Doç. Çağlar’dan kaba politik çizgi havası verecek hiçbir konuşmada bizim ağızımızdan hiç çıkmadı, bundan sonra da çıkmayacak, onu da söylemek istiyorum.

Yücel ÇAĞLAR: Benim konuşmamdan sonra sayın Başkanın konuşmasına üzül müştüm, şimdi bir daha üz oldüm. Şundan dolayı üz oldüm: Ben herhangi kaba politika yapıyor demedim. Ama şunu söylemek istedim: Sayın Konukman’ın söylediği şekilde haksızlık yaptığım durumlar olabilir. Ona özür dilerim. Ama ciddi bir bakış açısı sorunu olduğunu anlatmak istedim. Sadece yapmaya çalıştığım bu.

Benim dediklerim meselesine gelince, onu biz bir şekilde hallederiz, ama ikisinin farklı olaylar olduğunu ve her aklınıza geldiği yerde de birinin yerini diğeri kullanmaması gerektiğini de artık öğrenelim. İstirhamım bu, bu kadar basit. Teşekkür ederim. Ayrıca bunu düzenlediğiniz için, ama şunu da samimi olarak söylemek istiyorum, bu değerlendirme oturumu benim için çok önemli. Yani bir bildiri vermekten çok daha fazla sorumluluk isteyen bir iş. Bunun için de teşekkür ediyorum.

19. yüzyıl koşulları bir tarafa bırakılırsa, küresel süreçler çeyrek asırlık geçmişe sahip oldular bile...

Çeyrek asır, temel insan davranışları olan deneme - yanılma - yeniden deneme - tanımlama - öğrenme - tutum geliştirme için hiçte küçümsenecek bir zaman dilimi değil.

O halde neden; bunca zamandır insanlığın büyük bölümüne yıkım getiren, aydınlanma çağının eşitlik / özgürlük / kardeşlik ideallerini bile içini boşaltarak rafa kaldıran, insanları şirketlerin gönüllü tutsakları haline dönüştüren, ekonomik - sosyal - politik - fiziksel .. sömürüye konu eden küreselleşme olgusu karşısında temel insan davranışları dizgesi izlenemiyor ?...

Nasıl oluyor da insanlar yaşam pratikleri yerine sanal alemlerin odalarına taşıdıkları "değerlere" özeniyorlar ? Sınıflarını ve çıkarlarını tanımlayamıyorlar ?

Artık düşünüp değerlendirmek yerine kartel medyanın beyazcamına tutsaklık yeter... Yeniden dost sohbetine dönmenin, okumanın - tartışmanın - sorunlara diyalektik yaklaşmak gerektiğini anımsamanın zamanıdır.

Ziraat Mühendisleri ODASI'nın gerçekleştirdiği "Küreselleşme ve Türkiye Tarımı" Sempozyumunu sizlere ulaştıran bu kitap, bu düzlemi oluşturma yolunda mütevazı bir katkı yapmayı amaçlıyor.